Prosazování národních zájmů členských zemí EU
(Francie, Německo, Nizozemsko, Belgie, Lucembursko, Itálie)

Petra Měšťánková, Markéta Šůstková a kol.

Olomouc 2011

Vydala Právnická fakulta a Filozofická fakulta Univerzity Palackého ve spolupráci vydavatelstvím Iuridicum Olomouncense, o.p.s.
ISBN - 978-80-87382-19-6

Publikace byla podpořena Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v rámci projektu *Česká republika v Evropské unii: Postavení a prosazování národních zájmů* (Národní plán výzkumu II, č. projektu 2D06016).

Recenzent: prof. PhDr. Blanka Říchová, CSc.

© Petra Měšťánková
© Markéta Šůstková
© Ondřej Filipec
© Monika Brusenbauch Meislová
© Klára Wege

OBSAH

1. ÚVOD 9

2. FRANCIE 13

2.1 Základní charakteristika státu 13
2.2 Politický a stranický systém 18
2.3 Francie a Evropská unie 29
2.4 Zemědělství 45
2.5 Doprava 53
2.6 Životní prostředí 57
2.7 Energetika 62
2.8 Vnitro a justice 68
2.9 Věda, výzkum, vzdělávání 73
2.10 Daně 79
2.11 Zaměstnanost 83
2.12 Závěr 89

3. NĚMECKO 91

3.1 Základní charakteristika státu 91
3.2 Politický a stranický systém 95
3.3 Německo a Evropská unie 102
3.4 Zemědělství 118
3.5 Doprava 127
3.6 Životní prostředí 131
3.7 Energetika 137
3.8 Vnitro a justice 142
3.9 Věda, výzkum, vzdělávání 151
3.10 Daně 159
3.11 Zaměstnanost 162
3.12 Závěr 172

4. NIZOZEMSKO 174

4.1 Základní charakteristika státu 174
4.2 Politický a stranický systém 178
4.3 Nizozemsko v Evropské unii 183
4.4 Zemědělství 193
4.5 Doprava 200
4.6 Životní prostředí 205
4.7 Energetika 209
4.8 Vnitro a justice 216
4.9 Věda, výzkum a vzdělávání 222
4.10 Daně 227
4.11 Zaměstnanost 232
4.12 Závěr 238

5. BELGIE 240

5.1 Základní charakteristika státu 240
5.2 Politický a stranický systém 244
5.3 Belgie v Evropské unii 248
5.4 Zemědělství 257
5.5 Doprava 260
5.6 Životní prostředí 264
5.7 Energetika 268
5.8 Vnitro a justice 274
5.9 Věda, výzkum, vzdělávání 279
5.10 Daně 283
5.11 Zaměstnanost 287
5.12 Závěr 291

6. LUCEMBURSKO 292

6.1 Základní charakteristika státu 292
6.2 Politický a stranický systém 297
6.3 Lucembursko v Evropské unii 300

6.4 Zemědělství 308
6.5 Doprava 314
6.6 Životní prostředí 317
6.7 Energetika 320
6.8 Vnitro a justice 327
6.9 Věda, výzkum a vzdělávání 333
6.10 Daně 338
6.11 Zaměstnanost 343
6.12 Závěr 349

7. ITÁLIE 350

7.1 Základní charakteristika státu 350
7.2 Politický a stranický systém 355
7.3 Itálie a Evropská unie 368
7.4 Zemědělství 379
7.5 Doprava 387
7.6 Životní prostředí 391
7.7 Energetika 396
7.8 Vnitro a justice 403
7.9 Věda, výzkum a vzdělávání 409
7.10 Daně 414
7.11 Zaměstnanost 418
7.12 Závěr 425

8. ZÁVĚR 426

9. ZDROJE 434

1. ÚVOD

Petra Měšťánková, Markéta Šůstková

Předkládaná publikace je třetím svazkem rozsáhlejšího cyklu mapujícího národní zájmy dvaceti sedmi členských zemí ve vybraných politikách Evropské unie. Analýza probíhá na úrovni státu, ve středu pozornosti je domácí politická situace, vztah země k evropské integraci a v neposlední řadě snaha o nastínění národních priorit v jednotlivých politikách. Celý cyklus představuje v české politologii ojedinělý pokus porovnat všechny státy Evropské unie, a to na základě shodné metodologie. Vzhledem k rozsáhlosti tohoto počinu bylo nutné rozdělit práci do sedmi svazků. Tato publikace se zaměřuje na šestici zakládajících zemí – Německo, Francii, Belgii, Nizozemsko, Lucembursko a Itálii. Na zpracování kapitol se podílela pětice autorů – Mgr. Markéta Šůstková, Ph.D. (Itálie), Mgr. Monika Brusenbauch Meislová (Francie ve spolupráci s Markétou Šůstkovou), Mgr. Petra Měšťánková, Ph.D. (Nizozemsko a Lucembursko), Mgr. Ondřej Filipec (Německo) a Mgr. Klára Weger (Belgie).

Zakládající členské státy jsou pilíři evropské integrace, právě ony stály u jejího zrodu a v čele s tandemem Německo-Francie ji posouvaly kupředu. Potřeba hlubší spolupráce vyplynula ze situace, která v Evropě nastala po skončení druhé světové války. Všechny tyto státy byly válkou hluboce zasaženy, jejich hospodářství bylo v troskách a o život přišel nespočet obyvatel. Tato traumatická zkušenost formovala postoje jejich politických elit a veřejnosti ke spolupráci s ostatními evropskými státy. Snaha zabránit do budoucnosti dalším konfliktům a zajistit bezpečnost a prosperitu vedla k různým iniciativám. Federalistické hnutí, které bylo silné zejména v Itálii a ve Francii, zažívalo svůj hlavní okamžik slávy. Vedoucí představitelé Belgie, Nizozemska a Lucemburska se dohodli na vytvoření celní unie již ke konci války v roce 1944, čímž vznikl Benelux. I britský politik Winston Churchill vyzval ve svém projevu v Curychu v roce 1946 evropské státy k integraci a vytvoření Spojených států evropských, i když bez Velké Británie.

Základem nové Evropy bylo pro mnohé francouzsko-německé usmíření. Nepanovala ovšem shoda o podobě integrace – na jedné straně stáli federalisté, na druhé zastánci mezivládní spolupráce. Federalistické představy byly inspirující, ale konkrétní realizace narážela na silný odpor (zejména Velké Británie), mezivládní spolupráce se jevila jako schůdnější,

ale zase nebyla považována za dostatečnou. Situace v Evropě se navíc ztížila sovětizací východní Evropy a rozdělením Německa v roce 1948. Bezpečnost západní Evropy se stala o to naléhavější prioritou, a to nejen pro vlády těchto zemí. Sjednocení Evropy hrálo důležitou roli i v zahraniční politice USA, které podporovaly spolupráci evropských států. V druhé polovině 40. let bylo založeno několik významných organizací, všechny na mezivládní bázi. Ve vojenské oblasti se jednalo o Severoatlantickou alianci, v oblasti lidských práv o Radu Evropy a v hospodářské oblasti o Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci. Teprve Schumanův plán vypracovaný Jeanem Monnetem dokázal překonat limit mezivládní spolupráce, aniž by to znamenalo vznik federálního státu. Sektorová integrace byla přijatelná pro všechny státy, které měly zájem o hlubší hospodářskou integraci. Pro Francii bylo zásadní, že se realizovala v její režii a že se týkala strategických vojenských surovin (uhlí a oceli). Pro západní Německo představovala příležitost, jak se stát znovu součástí evropského dění a překonat stigma nacistické minulosti. Podobně tomu bylo i u Itálie, jejíž vláda spatřovala prospěšnost tohoto kroku jak v rovině politické (zabezpečení demokracie), tak v rovině ekonomické (hospodářská obnova). Pro země Beneluxu splňoval Schumanův plán také cíl politický v podobě francouzsko-německého usmíření i ekonomický ve formě získání snadnějšího přístupu na trhy okolních zemí. Tímto bylo založeno Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO) s výjimečným systémem institucí. Pravomoci byly rozděleny mezi nadnárodní instituce zastupující zájmy organizace jako celku (Vysoký úřad, Soudní dvůr, Shromáždění) a instituce mezivládní hájící zájmy členských států (Rada ministrů). Pozitivní zkušenosti s Evropským společenstvím uhlí a oceli měly významný vliv na další pokračování integrace a vznik Evropského hospodářského společenství (EHS) a Evropského společenství pro atomovou energii (Euroatom), čímž začíná známá historie evropské integrace, která vyústila ve vznik Evropské unie (EU).

Publikace je postavena na jednotné metodologii, všechny kapitoly mají tudíž stejnou strukturu. Na začátku je každá země stručně charakterizována, jsou uvedeny základní statistické údaje, zásadní mezníky historického vývoje, je představen politický a stranický systém. Čtenář má získat základní představu o dané zemi, neboť jak její historický vývoj (například zda byla země v minulosti evropskou velmocí nebo patřila k těm podrobovaným), tak podoba a proměny politického systému ovlivňují základní politické postoje.

Následně autoři analyzují z historické perspektivy vztah dané členské země k Evropské unii a sledují, zda a nakolik se v průběhu času měnily postoje k evropskému integračnímu projektu. Je přitom možné pozorovat, že společenský a politický konsensus ohledně prospěšnosti evropské integrace se začal od okamžiku, kdy došlo k prohloubení integrace vznikem Evropské unie, proměňovat. Evropská politika začala být od 90. let více medializovaná i politizovaná. U některých zemí se pozitivní přístup redukoval ve váhání či vyústil ve zvýšenou kritičnost (např. Nizozemsko), přetrvávající bezpodmínečný souhlas (např. Lucembursko, Belgie) začal u jiných zaznamenávat určité trhliny (např. Itálie). Zároveň v této části autoři objasňují proces tvorby evropské politiky na domácí úrovni a roli jednotlivých institucí, které jsou do něj zapojeny.

Nakonec je značný prostor věnován analýze osmi vybraných politik, konkrétně se jedná o zemědělskou politiku, dopravní politiku, politiku životního prostředí, energetickou politiku, politiku justice a vnitra, politiku vědy, výzkumu a vzdělávání, daňovou politiku a politiku zaměstnanosti. Většina z nich představuje tzv. sektorové politiky, pokrývající hlavní hospodářská odvětví členských zemí. Některé z nich jako zemědělská politika nebo dopravní politika se datují k samotnému vzniku evropské integrace, jiné (např. ochrana životního prostředí) byly začleněny později, ať už z důvodu potřeb hospodářství Společenství a členských států, nebo v reakci na tlak veřejného mínění. K sektorovým politikám byly přiřazeny i politika zaměstnanosti, vnitra a justice a daní, neboť významně ovlivňují výkon národních ekonomik, a tudíž i evropský trh jako celek. Ačkoli se jedná o citlivé oblasti, v nichž se členské státy odmítají vzdát národních pravomocí, je možné, že v budoucnosti v důsledku mezinárodních tlaků a potřeby zvýšit konkurenceschopnost Evropské unie ve světě dojde k prohloubení integrace i v těchto oblastech.

Analýza politik je rozdělena do tří částí – představení situace, dlouhodobých priorit a hlavních domácích aktérů, kteří ovlivňují její podobu. Díky tomu je možné identifikovat klíčové zájmy národních vlád, které se mohou odrazit v jednáních na evropské úrovni. Na povrch vyplývají i odlišné představy členských států o podobě politik (např. kontrastní vize podoby zemědělské politiky u Francie a Nizozemska).

A naopak lze spatřit, jak jsou si některé národní modely a priority podobné. Časově je práce vymezena vstupem České republiky do Evropské unie, tj. soustředí se převážně na vývoj po květnu 2004.

Autoři opírali své studie z velké části o primární zdroje informací, jako byly statistické údaje pocházející buď z národních statistických úřadů, nebo Eurostatu, vládní publikace (např. vládní programy a zprávy jednotlivých ministerstev), publikace národních specializovaných agentur a publikace Evropské komise. Autoři také vycházeli ze zásadních zahraničních děl zabývajících se členskými zeměmi Evropské unie (např. Bulmer, Lequesne 2005; Zeff, Pirro 2006) a řady monografií a odborných článků věnujících se specificky zkoumané zemi. Vzhledem k tomu, že vždy uplyne určitý čas mezi dokončením kapitol a jejich vydáním, podléhají uváděná data procesu zastarávání, a je tudíž nutné mít tento limit na paměti. Většina údajů v jednotlivých kapitolách byla zkompletována na přelomu let 2009 a 2010.

Předkládaná publikace byla zpracována v rámci šestiletého projektu Česká *republika v Evropské unii: Postavení a prosazování národních zájmů* a představuje první ze tří plánovaných výstupů. Jsou v ní prezentovány národní zájmy členských zemí ve vybraných politikách. Následovat bude analýza každé politiky a procesu rozhodování z evropské perspektivy. V konečné fázi budou výsledky výzkumu shrnuty do publikace, která zpracuje a zhodnotí národní zájmy České republiky v těchto oblastech. Věříme, že tato publikace přinese čtenáři potřebné informace o jednotlivých členských zemích Evropské unie a že tímto pomůžeme zaplnit další prázdné místo v českých studiích evropské integrace. Publikace by měla sloužit nejen akademické veřejnosti a všem zájemcům o evropskou integraci, ale i odborníkům ve státní správě, kteří formulují a prosazují národní zájmy České republiky v Evropské unii.

2. FRANCIE

Monika Brusenbauch Meislová a Markéta Šůstková

2.1 Základní charakteristika státu

Francie se z větší části nachází v západní Evropě (tato část se někdy označuje jako tzv. metropolitní nebo kontinentální Francie) ve výhodné poloze mezi Atlantským oceánem a Severním a Středozemním mořem. Součástí Francouzské republiky (*République française*) jsou rovněž zámořské departementy a zámořská území v Karibiku, Severní a Jižní Americe, v Indickém oceánu a Oceánii. Kontinentální Francie se rozkládá na ploše 551 602 km²; připočteme-li k tomu i zámořské departementy a území, celková rozloha činí 675 417 km², což Francii řadí na 47. místo v rámci celého světa (Zastupitelský úřad ČR v Paříži 2009). Podle údajů z roku 2009 představuje počet obyvatel Francie 62 881 000, a v celosvětovém měřítku je tak 20. nejlidnatější zemí. Hustota zalidnění je 111 obyvatel/km². Hlavním městem Francie je Paříž, v jejíž aglomeraci žije více než 12 milionů obyvatel, mezi další velká města patří Lille (1,7 mil.), Lyon (1,4 mil.), Marseille (1,3 mil.) a Toulouse (1 mil.) (údaje z roku 2005). Francie je unitárním státem, jehož administrativní členění rozlišuje tři základní úrovně: obce (communes), departementy (départements) a regiony (régions). Součástí administrativní struktury jsou rovněž čtyři zámořské departementy (DOM, Département d'Outre-mer): Guadaloupe, Martinique, Guyane, Réunion, dále zámořská území (TOM, Territoires d'Outre-mer): Francouzská Polynésie, Wallis a Futuna, Mayotte, Saint Pierre a Miquelon, Francouzské jižní a antarktické země (Terres Australes et Antarctiques Françaises, T.A.A.F.), Saint-Barthélémy, Saint-Martin. Teritoriem se zvláštním statusem je Nová Kaledonie (Ministère des Affaires Étrangères et Européennes 2008b).

Francie prošla velmi rozmanitým a dlouhým historickým vývojem. Jiří Kunc charakterizuje moderní francouzské dějiny následujícím způsobem: „Jen za posledních dvě stě let budování parlamentarismu tu máte dvě monarchie podložené dynastickou legitimitou, dvě císařství, konzulát, režim Komuny, režim Vichy, pět republik (…) Také šestnáct ústav" (Kunc 1999: 73). Poválečný ústavní vývoj determinovala Ústava z 27. října 1946, jež zahájila Čtvrtou francouzskou republiku trvající v období 1946-1958 (podrobněji k chronologickému řazení francouzských režimů

viz Perottino 2005: 313-314). Současný politický systém Francie určuje ústava Páté republiky přijatá za prezidenta Charlese de Gaulla dne 4. října 1958. Podle článku 1 ústavy je Francie nedělitelná, laicistická, demokratická a sociální republika. Ústava pojímá zákonodárnou moc dle koncepce „racionalizovaného parlamentarismu" s cílem posílit výkonnou moc státu a obnovit vládní stabilitu, která za Třetí a Čtvrté republiky, kdy délka jedné vlády činila v průměru šest až sedm měsíců, v zemi chyběla (Kunc 1999: 92). Od roku 1958 bylo přijato několik významných ústavních novel. Novela ústavy z roku 1960 umožnila jednání o nezávislosti většiny zámořských území; novela z listopadu roku 1962 pak zavedla přímou volbu prezidenta republiky (Kunc 1999: 92). Zemi lze charakterizovat jako parlamentní demokratickou republikou s poloprezidentským systémem. V důsledku neustálých institucionálních změn je však dnešní Pátá republika výrazně odlišná od de Gaullovy vize (Surel 2008: 155).

Francie je členem téměř všech významných evropských a světových mezinárodních organizací, jakými jsou OSN, NATO, EU, Rada Evropy, Mezinárodní měnový fond, Světová banka či Světová obchodní organizace. Řada mezinárodních organizací má své sídlo v Paříži; jako příklady uveďme Organizaci OSN pro výchovu, vědu a kulturu, Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, Mezinárodní energetickou agenturu, Mezinárodní výbor výstav a veletrhů, Mezinárodní meteorologickou organizaci, Mezinárodní ústav pro míry a váhy nebo Mezinárodní železniční unii.

Země patří mezi nejvyspělejší a nejbohatší státy světa a je členem skupiny G8. V roce 2002 přijala euro jako svoji oficiální měnu, do té doby se v zemi platilo francouzským frankem. Růst HDP dosáhl v roce 2008 0,4 %, o rok dříve činil 2,3 % (Zastupitelský úřad ČR v Paříži 2009). Změny HDP v zemi od roku 1980 zobrazuje graf 1. Nejbohatšími francouzskými regiony z hlediska výše HDP na obyvatele je oblast velké Paříže, Rhône-Alpes, Alsasko a Normandie, naopak nejchudší jsou zámořské departmenty (Guyane, Réunion, Guadeloupe, Martinique) a Korsika (Zastupitelský úřad ČR v Paříži 2009).

Graf 1: Změny v HDP (v %, 1980-2014)

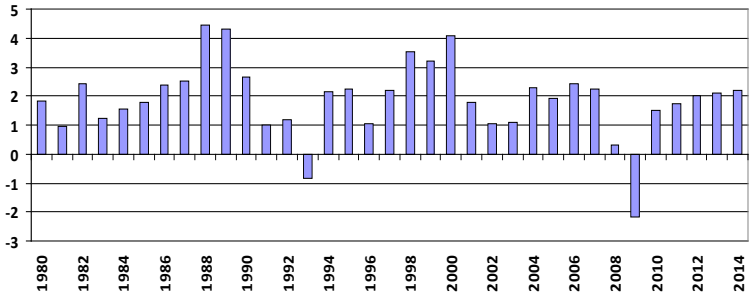

Zdroj: Autorky, data získána z databáze IMF. Údaje 2009-2014 jsou pouze odhady.

Mezi nejvýznamnější průmyslová odvětví patří automobilový průmysl, letecký průmysl, informační technologie, elektronika a chemický a farmaceutický průmysl. Země exportuje zejména stroje, automobily, letadla, chemické výrobky, železo, ocel, oděvy, obilí, ovoce, víno a kosmetiku. Je zároveň největším evropským producentem a vývozcem zemědělských výrobků.

Podobně jako mnoho jiných členských států EU byla i Francie tvrdě zasažena ekonomickou krizí, se kterou se snaží vypořádat pomocí protikrizových opatření. V říjnu roku 2008 vyčlenila země €360 miliard pro banky, z čehož €320 miliard připadlo ve formě záruk na mezibankovní půjčky a €40 miliard na přímé kapitálové injekce. Francouzská vláda poskytla €10,5 miliardy na posílení kapitálové struktury šesti největších francouzských bank „ve formě podřízených úvěrů, splatných po splacení ostatních dluhů, a to bez požadavků na změnu dividendové politiky“ (Melecký 2009). Ti, co se tohoto programu účastní, musí dodržovat předem stanovené podmínky a omezení, jako např. zákaz vyplácení zlatých padáků. „Případné akciové opce musí být k dispozici také všem zaměstnancům a banky účastnící se tohoto programu musí podávat měsíční hlášení, o tom jak využívají přidělené prostředky. Francouzská vláda také rozjíždí dvouletý fiskální stimulační plán ve výši €26 miliard složený z €11,4 miliard daňových dobropisů a €10,5 miliard investic do infrastruktury“ (Melecký 2009). Druhý fiskální stimulační plán francouzské vlády, představující částku €10,6 miliard, si

klade za cíl ulehčit firmám získávání půjček. Dalších €6 miliard putovalo na pomoc automobilovému průmyslu. „Příjemci státní pomoci nebudou moci distribuovat akciové opce na vedení, generální ředitele a výkonné ředitele, přinejmenším do konce roku 2010. Není zde ovšem zakázáno vyplácet bonusy, ale jejich výše musí být odvozena z výkonnostních kritérií“ (Melecký 2009).

Na základě setkání sociálních partnerů a francouzského prezidenta, které se uskutečnilo 18. února 2009, byla přijata další protikrizová opatření. První z nich se týkalo částečné zaměstnanosti, kdy došlo k novému zvýšení náhrady za ztrátu na výdělku při částečné zaměstnanosti až na úroveň 75 % hrubého příjmu. Zároveň byla zahájena jednání s bankami, aby částečně zaměstnaným osobám umožnily výhodnější úpravu splátek u půjček na nemovitosti, a vydán impulz k intenzifikaci odborného vzdělávání, aby lidé bez práce (či částečně zaměstnaní lidé) mohli doplňovat své vzdělání. U podniků, které zavedly částečnou nezaměstnanost, bylo navíc nařízeno, aby se jejich manažeři v různé výši vzdali svých odměn (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí 2009). Dalším opatřením bylo zavedení paušálního příspěvku ve výši €500 pro osoby nedostatečně chráněné v případě ztráty zaměstnání. Rovněž byly přijaty postupy na ochranu mladých lidí pomocí podpory vzdělávání mladistvých bez kvalifikace, rozvoje modelu střídání zaměstnání a profesního vzdělávání a rozšíření nabídek na plány individuálního rozvoje (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí 2009). Dále byl vytvořen Fond sociálních investic, jehož cíl spočívá v koordinaci snah ve prospěch zaměstnanosti a profesionálního vzdělávání a jehož výše se činila přibližně €3 miliardy. Mezi další opatření patřila kontrola veřejné pomoci poskytované podnikům a zásahy na pomoc nejchudších obyvatel v rámci střední třídy. Sem spadalo např. zvýšení rodinných přídavků, vyplacení mimořádných příspěvků, prominutí povinných splátek daně z příjmu, poskytování výhod při nákupu osobních služeb typu práce v domácnosti či hlídání dětí nebo zvýšení dávek dospělým handicapovaným osobám (Výzkumný ústav práce a sociálních věcí 2009).

V polovině prosince 2009 oznámil prezident Sarkozy svůj záměr poskytnout tzv. velkou půjčku *(le grand emprunt)* ve výši €35 miliard, která bude investována do univerzit a oblastí, jako jsou obnovitelné zdroje energie nebo digitální ekonomika (Guichard 2009, Samuel 2009). Podle

Sarkozyho je tato investice nutná, aby bylo možné zajistit budoucnost Francie. Zároveň však odmítá, že by se jednalo o stimulační balíček; investice by dle jeho slov byla nezbytná i bez finanční krize. Co se konkrétnějšího účelu velké půjčky týká, €11 miliard by měly získat francouzské univerzity na vybudování pěti až deseti kampusů světové úrovně. €8 miliard poputuje do francouzských výzkumných institucí, zejména do oblasti zdravotnictví a biotechnologií (podrobněji k alokaci velké půjčky do oblasti vědy, výzkumu a školství viz kapitola 2.9 Věda, výzkum, vzdělávání). €5 miliard je určeno na obnovitelné zdroje energie a €4,5 miliard na vývoj francouzské digitální ekonomiky (Guichard 2009, Samuel 2009).

2.2 Politický a stranický systém

Jak již bylo řečeno, základní snahou nové ústavy z roku 1958 bylo posílit exekutivní složku státu, neboť v předchozím období se země potýkala s výraznou nestabilitou plynoucí z velkých pravomocí legislativních orgánů. Francie je příkladem silného poloprezidentského politického systému. Pravomoci se v rámci exekutivy dělí mezi prezidenta (hlavu státu) a vládu.

Postavení francouzského prezidenta je možné charakterizovat jako „živé a dynamické politické uspořádání, kdy moc prezidenta je určována nejen logikou duální exekutivy, ale také […] mobilizací francouzské společnosti a mandátem a vládnoucím stylem prezidenta" (Levy, Skach 2008: 126). Prezident republiky, který v režimu Páté republiky představuje zcela klíčového činitele, je volen v přímých všeobecných volbách dvoukolovým systémem na principu absolutní většiny. Do druhého rozhodujícího kola postupují pouze dva nejúspěšnější kandidáti (přehled prezidentů Páté republiky viz box 1).

Box 1: Prezidenti Páté republiky

Charles de Gaulle (1958-1969)
Georges Pompidou (1969-1974)
Valéry Giscard d'Estaing (1974-1981)
Francois Mitterrand (1981-1995)
Jacques Chirac (1995-2007)
Nicolas Sarkozy (květen 2007-)

Zdroj: Élysée nedatováno.

Ústava Páté republiky definuje prezidenta jako arbitra nad respektem k ústavě, fungováním veřejných mocí a kontinuitou státu a přisuzuje mu roli garanta národní nezávislosti, územní integrity a respektování uzavřených dohod. Prezident má celou řadu pravomocí, jež spadají do sféry vlastního rozhodování a nemusí je kontrasignovat vláda. Prezident může kdykoli vyhlásit referendum a předložit k němu každý zákon týkající

se organizace veřejných institucí či ratifikace smlouvy. Může se rovněž obrátit k oběma komorám parlamentu a žádat nové projednání zákona (Elgie 2001: 108). Prezidentovi přísluší rozsáhlé pravomoci také v oblasti zahraniční a vojenské politiky; je vrchním velitelem ozbrojených sil. Dále plní funkci předsedy Rady ministrů a dalších důležitých institucí, jmenuje premiéra a osobně řídí zasedání vlády. Po konzultaci s předsedou vlády a předsedy obou komor parlamentu může jednou za rok rozpustit Národní shromáždění (Elgie 2001: 108, Knapp, Wright 2006: 110-112). Mimořádné pravomoci náleží prezidentovi i v případě výjimečného stavu (po konzultaci s předsedou vlády, předsedy obou komor parlamentu a předsedou Ústavního soudu), avšak v tuto dobu nesmí rozpustit Národní shromáždění. V roce 2007 byl přijat ústavní zákon, dle něhož je prezident trestně zodpovědný za své činy (Surel 2008: 153).

Pro Francii je typický tzv. princip kohabitace (*la cohabitation*), který nastává tehdy, pochází-li prezident a předseda vlády z opozičních politických stran. V tomto případě se politický systém přibližuje k parlamentarismu (Elgie 2001: 106). Ačkoli ústavní pravomoci prezidenta zůstávají nedotčené, jeho politické postavení se v důsledku ztráty kontroly nad poslaneckou většinou a vládou silně oslabuje (Mény 2002: 123, Perottino 2001: 116). Během kohabitace je prezident nucen pro své záměry aktivně hledat podporu v parlamentu, avšak i v těchto případech prezident dle Jiřího Kunce často „proti vůli své vlády dokázal uplatnit jakési veto na vládní záměry, např. při výměně ministerského personálu – všechny změny musely být vyjednány s Prezidentem republiky." (Kunc 1999: 93). Jsou-li prezident a předseda vlády ze shodného politického tábora, vykazuje systém silné znaky prezidencialismu (Knapp, Wright 2006: 121, Kunc 1999: 93). Ačkoli tento systém funguje, je dle Michela Perottina kohabitace vnímána „většinou politiků, politologů a právníků jako zlo, a to právě z důvodu, že prezident má zúžený prostor a nemůže uskutečnit svůj volební program" (Perottino 2001: 116).

V dějinách Páté republiky došlo zatím ke třem kohabitacím, přičemž každá z nich byla ve vzájemném vztahu mezi prezidentem a premiérem jedinečná. První kohabitace se odehrála v letech 1986 až 1988, kdy po volbách v roce 1986 byl levicový prezident François Mitterrand nucen jmenovat premiérem Jacquese Chiraca, předsedu pravicové RPR. Zatímco prezident Mitterrand se zaměřoval zejména na své zahraničně-politické

povinnosti, Chirac získal kontrolu nad vnitrostátními záležitostmi. To mu umožnilo, aby zvrátil celou řadu Mitterrandových reforem např. tím, že snížil daně a zprivatizoval mnoho národních podniků. Právě „boj" o privatizaci byl největší krizí první kohabitace: ačkoli ji Mitterrand tvrdě odmítl, nemohl jí zabránit, ale pouze zpomalit (Perottino 2001: 118). Přesto však ze všech tří byla první kohabitace tou, v níž se prezident těšil nejsilnější pozici (Knapp, Wright 2006: 127). Po svém znovuzvolení v roce 1988 vypsal Mitterrand nové volby, které vyhrála levice.

Druhá kohabitace spadá do let 1993-1995. Národní shromáždění po volbách v roce 1993 ovládla se ziskem 80 % pravice, takže prezident François Mitterrand byl opět nucen jmenovat ministerského předsedu z opozičního tábora. Tato kohabitace, jež v mnohých ohledech představovala opak kohabitace předchozí, byla o poznání klidnější, a to zejména proto, že úřadující prezident se již nechystal znovu kandidovat (Knapp, Wright 2006: 128, Perottino 2001: 118). Druhá kohabitace skončila v květnu 1995, kdy byl prezidentem zvolen Jacques Chirac.

Třetí kohabitace (a zároveň první zaviněná) je vymezena lety 1997 a 2002. Jak již bylo řečeno, Jacques Chirac byl zvolen prezidentem v roce 1995, kdy většinu v Národním shromáždění měla pravice. V roce 1997 však prezident rozpustil Národní shromáždění a vypsal předčasné volby. Po vítězství levicového tábora jmenoval prezident premiérem socialistu Lionela Jospina (Knapp, Wright 2006: 78). Tato kohabitace byla zatím nejdéle trvající a nejsložitější ze všech a sám Chirac ji označil za „paralýzu". Role prezidenta byla výrazně omezená; Chirac např. nemohl zabránit levicovým reformám z konce 90. let (Knapp, Wright 2006: 122).

Před změnou ústavy z roku 2000 se prezident volil na sedmileté funkční období (*septennat*), od roku 2000 je volen na období pěti let (tzv. *quinquennat*) (Mény 2002: 131). Jednalo se o nejzásadnější změnu francouzské výkonné moci od zavedení přímé volby prezidenta republiky v roce 1962, přičemž hlavním důvodem reformy byla snaha o posílení pravomoci prezidenta přiblížením cyklů prezidentských a parlamentních voleb, čímž se zvyšuje možnost shody prezidentské a parlamentní většiny a naopak se snižuje pravděpodobnost kohabitace (Levy, Skach 2008: 121, Drake 2005: 8). Podle Michela Perottina je kohabitace i v dnešní podobě režimu „teoreticky možná (rozpuštění NS nebo předčasné ukončení prezidentského mandátu), ale aspoň se omezila její praktická nevyhnutelnost z minulých dvaceti let" (Perottino 2001: 120).

Současným prezidentem je Nicolas Sarkozy, který nastoupil do funkce 16. května 2007. Zvítězil ve druhém kole voleb se ziskem 53,06 % nad protikandidátkou ze Socialistické strany, Ségolène Royal. Sarkozy ztělesňuje typ silného prezidenta; v souvislosti s jeho nástupem se hovoří o rostoucí „prezidencializaci" francouzské politiky, k níž přispívají tři následující aspekty. Zaprvé se jedná o Sarkozyho výraznou aktivitu, a to jak na domácí, tak na zahraniční úrovni. Je strůjcem celé řady reforem a iniciativ; tento aktivismus mu vynesl přízviska typu prezident Všehomíra, Hyper-prezident nebo Super-Sarko. Zadruhé jde o stírání hranic mezi pravicí a levicí, kdy Sarkozy jmenoval do vlády řadu osobností z levicového tábora. Zatřetí přispívá k prezidencializaci systému skutečnost, že Elysejský palác stojí v popředí všech francouzských politik, a to jak těch stěžejních, tak i těch méně významných (Levy, Skach 2008: 122-124).

Vláda je za svoji politiku přímo zodpovědná Národnímu shromáždění. V jejím čele stojí první ministr pocházející z řad parlamentní většiny, který řídí činnost vlády, kontrasignuje veškeré návrhy zákonů a po srozumění s prezidentem jmenuje vrchní civilní i vojenské hodnostáře. Role a význam předsedy vlády stoupá v obdobích kohabitace, jinak se jedná o poměrně nevýrazného aktéra. Struktura vlády je velmi hierarchická. Stěžejní institucí je Rada ministrů, jíž předsedá prezident a jejíhož jednání se účastní i státní ministři. Na zasedáních vlády participují i ministři stojící v čele velkého počtu resortů a delegovaní ministři, kteří nedisponují úplnou autonomií. Členy vlády jsou i státní tajemníci, kteří se však bez předvolání nemohou účastnit zasedání Rady ministrů (Kunc 1999: 94-95). Současná vláda působí od 19. června 2007; premiérem Francie je François Fillon.

Titulářem zákonodárné moci je lid a v jeho zastoupení parlament (Kunc 1999: 95). Francouzský parlament od roku 1875 sestává ze dvou komor. Dolní komora (Národní shromáždění, *Assemblée nationale*) čítá 577 poslanců (*députés*), přičemž 22 z nich zastupuje zámořská území. Celkový počet poslanců se v průběhu Páté republiky měnil: zatímco v letech 1958-1967 se jednalo o 482 poslanců, v období 1967-1973 jich bylo 487, v letech 1973-1978 490 a v období 1978-1986 491 poslanců (Perottino 2005: 133).

Národnímu shromáždění přesedá jeho předseda, jenž většinou pochází z nejsilnější strany zastoupené v dolní komoře a jemuž pomáhá několik místopředsedů. Vláda je zodpovědná pouze Národnímu shromáždění, takže pouze to jí může vyjádřit nedůvěru (*motion de censure*). Národní shromáždění

může být rozpuštěno prezidentem, pakliže tak neučinil v předcházejících 12 měsících (Elgie 2001: 108). K tomuto kroku však prezident sahá jen velmi zřídka; posledním, kdo Národní shromáždění rozpustil, byl Jacques Chirac v roce 1997 (Knapp, Wright 2006: 78). Vládní návrh zákona je schválen, hlasuje-li pro něj relativní většina Národního shromáždění. Podle Jiřího Kunce „francouzská varianta racionalizovaného parlamentarismu tak jednoznačně nahrazuje parlamentní suverenitu lidovou suverenitou. Pouze lid rozhoduje o Ústavě a jejích reformách prostřednictvím referenda (když jej k tomu vyzve Prezident), pouze on rozhoduje o řešení konfliktů mezi státními mocemi" (Kunc 1999: 96).

Horní komora (Senát, *Sénat*) se skládá z 343 senátorů, kteří jsou voleni nepřímo prostřednictvím sboru volitelů na dobu šesti let. Tento sbor tvoří poslanci zvolení za daný region, členové generální rady, delegáti obecních rad a starostové. Každé tři roky se jedna třetina senátorů obmění. V Senátu mají kromě kontinentální Francie své zastoupení i zámořské departmenty a zástupci Francouzského společenství národů (Kunc 1999: 95). Senát, který díky své nerozpustitelnosti představuje stabilizační prvek systému, má v porovnání s dolní komorou obdobné pravomoci, avšak nemůže vyslovit nedůvěru vládě. Předseda Senátu rovněž plní funkci viceprezidenta – není-li prezident schopen plnit své pravomoci, vykonává jeho pravomoci až do volby nového prezidenta právě předseda Senátu (Kunc 1999: 96).

K přijetí zákona je potřeba shodný názor obou komor parlamentu, takže v praxi se uplatňuje princip kyvadélka (*la navette*), „kdy si obě komory prostřednictvím svých komisí periodicky vracejí texty návrhů k doplňkům a připomínkám. Celý legislativní proces se tím značně prodlužuje" (Kunc 1999: 96).

V porovnání s parlamenty jiných zemí EU je francouzský parlament jedním z nejslabších. Francouzští komentátoři se v médiích opakovaně ptají, co je vlastně náplní práce parlamentu a proč se parlamentních voleb účastní tak nízké procento voličů. Jeho pozice je oslabena zejména skutečností, že výkonnou moc nevykonává ministerský předseda, jak je dáno v ústavě, ale spíše prezident, který není parlamentu zodpovědný (Francois 2008: 127). Podle jiných názorů oslabil moc parlamentu coby zákonodárného sboru nárůst významu evropského práva (Knapp, Wright 2006: 166). Andrew Knapp a Vincent Wright však zároveň připomínají, že úvahy o slabé pozici francouzského parlamentu by se neměly přehánět – tento „pokles vlivu"

se v mnohých ohledech podobá postupnému přechodu na všeobecný model parlamentu v Evropě, který není ani nejmocnější, ani bezvýznamný (Knapp, Wright 2006: 141).

Francouzská justice disponuje komplexním systémem institucí. Hlavními aktéry soudního systému jsou: Ústavní rada (*Conseil Constitutionnel*), které dala vzniknout ústava Páté republiky v roce 1958, byla původně zamýšlena spíše jako poradní orgán dohlížející nad posílenými pravomocemi exekutivy. Její kompetence se vztahují k výkonu prezidentského úřadu, kdy musí být konzultována v případě využití mimořádných pravomocí (podle čl. 16 ústavy), dohlíží nad správností průběhu voleb a referend a také nad vymezením mocí mezi legislativou a exekutivou. Jakýkoliv ústavní zákon rovněž vyžaduje souhlas Ústavní rady, jež má pravomoc prohlásit zákon či jeho část za neústavní a proti jejím rozhodnutím se již nelze odvolat. V roce 1993 byl nově vytvořen *Cour de Justice de la République*, který se zabývá případy členů vlády obviněných z nezákonného jednání v době výkonu funkce. V čele hierarchie běžných soudů stojí Kasační soud (*Cour de Cassation*), jenž je poslední odvolací instancí v občanských a trestních věcech. Nejvyšším orgánem správního řádu je Státní rada (*Conseil D'État*), která disponuje dohlížecími a soudními funkcemi. Hlavním úkolem posledního ze zásadních soudních těles *Cour des Comptes* je dohled a kontrola nad využíváním veřejných prostředků (podrobněji viz Knapp, Wright 2006: 388-399, Perottino 2005: 175-186).

Stranický systém Páté republiky je podle Knappa a Sawickeho charakterizován „nejistou rovnováhou mezi fragmentací a bipolaritou". Pestrá paleta v nabídce stran však nebránila vytváření stabilních parlamentních koalic pravice nebo levice podporujících vládu. Z důvodu existence dvou širokých koalic, v jejichž rámci funguje několik stran, je francouzský stranický systém označován jako bipolární multipartismus (Knapp, Sawicki 2008: 42).

Stranické konfigurace se v průběhu fungování Páté republiky proměňovaly. S odchodem de Gaulla se snižuje vliv gaullistické strany (v roce 1958 je založena Unie pro novou republiku, UNR – *Union pour la Nouvelle République*, která se o dekádu později přejmenovala na Unii pro obranu republiky – *Union pour la Défense de la République* a posléze v roce 1971 na Unii demokratů pro republiku – *Union des Démocrates pour la République*) a zároveň dochází k posilování levicové opozice (Knapp, Sawicki 2008: 42, Perottino 2005: 235-236). Pro období konce 70. a počátku 80. let je k popisu stranického systému používán Duvergerův termín „bipolární čtverylka" *(quadrille bipolaire*), který vystihuje situaci dvou koalic na každém pólu, přičemž obě zahrnují dvě přibližně stejně velké strany – na

levici to byli komunisté (*Parti Communiste Français*, PCF) a socialisté (*Parti Socialiste*, PS), na pravici pak Unie pro francouzskou demokracii (*Union pour la Démocratie Françaises*, UDF) a gaullisti, v jejichž čele stál od roku 1974 Jacques Chirac, který v roce 1976 založil novou stranu Sdružení pro republiku (*Rassemblement pour la République*, RPR). Spory v rámci obou koalic vyústily v posílení role socialistů na levici a gaullistů na pravici (Knapp, Sawicki 2008: 42). Další vývoj v 80. letech byl poznamenán nárůstem fragmentace a nástupem nových aktérů a zároveň od roku 1981 pozorujeme pravidelnou alternaci levice a pravice u vlády. V letech 1981, 1988 a 1997 vítězí levice, zatímco pravice vychází vítězně z voleb v letech 1986, 1993 a 2002 (Knapp, Sawicki 2008: 42). Co se nových aktérů týká, jednalo se v prvé řadě o Národní frontu (*Front Nationale*, FN) Jean-Marie Le Pena, Zelené (*Les Verts*), CPNT (*Chasse Pêche Nature Traditions* - Lov, rybaření, příroda, tradice) a formace extrémní levice. Rekordně nízkou podporu hlavních francouzských stran ukázaly prezidentské volby v roce 2002, v nichž získaly dvě třetiny platných hlasů a kandidát FN Le Pen postoupil do druhého kola voleb (Knapp, Sawicki 2008: 43).

V posledních letech a zejména od prezidentských a parlamentních voleb v roce 2007 se hovoří o tendenci rostoucí „rebipolizace" francouzské politiky, „přibližující se k něčemu, co působí jako nedokonalý dvoustranický systém" (Knapp, Sawicki 2008: 43). Toto směřování má potvrzovat jednak postupný nárůst dominance socialistů na levici a jednak úspěchy dědice gaullistické strany založené v roce 2002 Unie pro lidové hnutí (*Union pour Mouvement Populaire*, UMP), která podobnou roli sehrává na pravici (Knapp, Sawicki 2008: 44, k jednotlivým politickým stranám viz níže).

Ve francouzské Páté republice se volí většinovým dvoukolovým systémem jak prezident republiky, tak do Národního shromáždění. Krátkou výjimkou byl rok 1986, kdy se z podnětu prezidenta Mitterranda, který od něj očekával zvýhodnění vlastní strany, Francie navrací k poměrnému systému. Zatímco volba prezidenta probíhá podle systému absolutní většiny (viz výše), volby do dolní komory parlamentu pak systémem, který propojuje prvky absolutní a relativní většiny (Chytilek, Hušek 2004: 79). Při volbách do Národního shromáždění se volí v 577 jednomandátových volebních obvodech, z nichž 22 je zámořských. V prvním kole je vítězem kandidát, který získal absolutní většinu hlasů, přičemž se musí účastnit alespoň jedna čtvrtina voličů ve volebním obvodu. V opačném případě se koná druhé kolo voleb, v němž stačí získat pouze relativní většinu. Pro postup do druhého kola je nutné překonat 12,5% volební práh. Tento systém umožňuje

reciproční spolupráci stran, které mohou mezi dvěma koly stahovat kandidáty ve prospěch koaličního partnera s lepšími vyhlídkami na úspěch (Chytilek, Hušek 2004: 79-80, viz též Klíma 2003: 218-223 a Sartori 2001: 25). Volební právo mají francouzští občané od 18 let. Hranice 18 let platí i pro pasivní volební právo do obecních zastupitelstev, regionálních a evropských voleb. Kandidatura v legislativních volbách a na prezidenta vyžaduje minimální věk 23 let, do Senátu je pak limit 35 let (Perottino 2005: 222). Zatím poslední parlamentní volby se konaly ve Francii v červnu 2007 a zvítězila v nich pravicová UMP prezidenta Sarkozyho (výsledky parlamentních voleb ukazuje tabulka 1).

Tabulka 1: Výsledky voleb do Národního shromáždění (10. a 17. června 2007)

Strana	Počet hlasů v % celkem	Počet hlasů v % v prvním kole	Počet křesel celkem
UMP	39,5	46,4	313
Socialistická strana	24,7	42,3	186
Nový střed	2,4	2,1	22
Komunistická strana	4,3	2,3	15
Radikální strana levice	1,3	1,6	7
Zelení	3,3	0,4	4
Demokratické hnutí	7,6	0,5	3
Hnutí pro Francii	1,2	-	1
Ostatní pravicové strany	2,5	1,2	9
Ostatní levicové strany	2,0	2,5	15
Ostatní	6,1	0,7	2

Zdroj: Election Resources 2007.

Francouzský teritoriální systém je vystavěn na tradici unitárního centralizovaného státu, jehož model byl převzat i dalšími zeměmi, jako např. Itálií či Španělskem. Podobně jako v ostatních evropských zemích i ve Francii dochází k postupnému prosazování decentralizačních

tendencí, které lze pozorovat od pozdních 60. let minulého století, kdy se „Francie vydala na cestu pomalé, postupné, chaotické, ovšem nezastavitelné decentralizace, více lokální autonomie a fragmentace politiky a politik“ (Le Galès 2008: 157). První neformální fáze decentralizačních opatření přichází v 70. letech (Le Galès 2008: 157) a vrcholí v letech 1982 - 1984 tzv. Defferrovou reformou (podle ministra vnitra Gastona Defferra). V roce 1982 byl přijat zákon o právech a svobodách obcí, departementů a regionů. Následovala dlouhá řada legislativních opatření zaměřená na vztahy mezi centrem a subnárodními úrovněmi vlády.

Další vlna přenášení pravomocí z centra probíhá na počátku 90. let. V rozmezí let 1997-1999 to byla Jospinova vláda, jež posílila roli meziměstské (meziobecní) spolupráce, pro niž vytvořil podmínky zákon z roku 1992. Dosud posledním výrazným zásahem se stala tzv. Raffarinova reforma z roku 2004, která znamenala přenos pravomocí, zdrojů i personálu na úroveň departementů a regionů (Le Galès 2008: 157). Už v březnu 2003 byla přijata změna ústavy, podle které je Francie nadále decentralizovaným státem, regiony se staly součástí ústavního textu a zároveň byl v jisté formě ukotven princip subsidiarity.

Decentralizační proces byl dle Patricka Le Galès charakterizován třemi hlavními rysy: Zaprvé, existovaly zde stálé tlaky mezi teritoriálním systémem existujícím před zahájením reforem a decentralizací nově nastaveným uspořádáním; zadruhé, dochází k „progresivní marginalizaci teritoriálního státního aparátu“ (Le Galès 2008: 157-158) a zatřetí, přistupuje se k rozsáhlému převodu pravomocí a zdrojů na lokální a regionální úroveň (Le Galès 2008: 157-158).

Teritoriální členění Francouzské republiky z hlediska politického významu nevytváří hierarchickou strukturu. Navíc „různé subnárodní autority mají vzájemně se překrývající teritoriální jurisdikci a volně definované kompetenční sféry“ (Cole 2006: 35). Žádná ze subnárodních jednotek tedy nemá pravomoc řídit ostatní teritoriální celky, prosazovat vlastní rozhodnutí či jim v přijetí rozhodnutí zabránit (Cole 2006: 35).

Ústava Francouzské republiky určuje jako teritoriální jednotky obce, departementy, regiony a komunity se zvláštním statusem a zámořská teritoria (článek 72 ústavy po změně z roku 2003, kdy byly

nově zařazeny regiony a komunity se zvláštním statusem). Francie má 36 678 obcí (*communes*), 102 departementů (*départements*) a 26 regionů (*régions*) (Committee of the Regions nedatováno). Obce a departementy představují původní teritoriálně-organizační strukturu, jež vychází z revolučních proměn. Přestože se jednalo o centralistické nastavení, systém vykazoval významný stupeň flexibility (Le Galès 2008: 158). Lokální politické elity úspěšně sehrávaly roli mediátora místních zájmů na úrovni centra (Čepová 2002: 54). Tento mechanismus byl podpořen praxí tzv. *cumul des mandats*, tj. kumulování mandátů, při němž bylo pro politiky obvyklé kombinovat vícero politických funkcí (typickým postupem bylo slučování funkce starosty, radního ve shromáždění departementu a člena parlamentu) (Le Galès 2008: 158). Praxe *cumul des mandats* tak podporovala jistou integraci subnárodního systému do fungování centra, zároveň zajistila nemožnost opomíjení lokálních zájmů. Na úrovni centra jsou lokální zájmy reprezentovány v rámci horní komory parlamentu – Senátu, který má dle článku 24 ústavy „zajišťovat reprezentaci teritoriálních společenství Republiky" (článek 24 ústavy, ke složení a volbě Senátu Francouzské republiky podrobněji viz např. Perottino 2005: 134-135).

Na základě původního teritoriálního systému došlo v průběhu prosazování decentralizačních reforem k posilování dalších úrovní subnárodních jednotek. Jednalo se o úroveň regionů, měst a interkomunální spolupráci (spolupráci mezi obcemi). Regiony představovaly novou jednotku teritoriálního členění, která se ze „slabé úrovně státního finančního plánování, kterou byla v 60. letech, v 70. letech stává slabou úrovní vlády reprezentující různé zájmy (…)" (Le Galès 2008: 159). Defferrova reforma z 80. let posiluje regionální pozici, status i kompetence, došlo rovněž k zavedení přímo volené regionální rady (první regionální volby se konaly v roce 1986). Interkomunální spolupráce se vyvíjí v 70. letech jako výsledek tlaků vyplývajících z fragmentovaného profilu francouzských obcí, z nichž naprostá většina má méně než 10 000 obyvatel. Dochází proto k rozvoji orgánů, které mají zajišťovat služby pro skupiny obcí (Le Galès 2008: 159). Spolupráce mezi obcemi byla institucionalizována a posílena zákony z let 1992 a 1999, kdy dochází k zavedení tří nových forem interkomunálních struktur.

Patrick Le Galès v průběhu decentralizačního procesu sleduje dva výrazné momenty. Prvním z nich je diskontinuita v posilování jednotlivých úrovní subnárodní vlády odvislá od politických preferencí politických skupin (skupin politiků) z různých úrovní vlády a druhým kompetice mezi jednotlivými teritoriálními jednotkami, u nichž dochází k překrývání pravomocí (Le Galès 2008: 160).

Přestože zákony z let 1985 a 2000 omezily možnosti kumulace mandátů, subnárodní zájmy jsou na centrální úrovni (zejména v parlamentu, kde většina poslanců a senátorů zastává i mandát na místní úrovni) dobře reprezentovány, velká část francouzských politiků na národní úrovni jsou starosty nebo prezidenty regionů, stejně tak „stát se starostou velkého města nebo prezidentem regionu (např. Jean-Pierre Raffarin nebo François Fillon) představuje klasickou cestu k postu premiéra" (Le Galès 2008: 161).

Decentralizační proces ve Francii nevedl ani v kombinaci s evropskou politikou k výraznější emancipaci subnárodní úrovně vlády, jako je možné pozorovat na příkladu Itálie. Na straně druhé silné regionální a lokální zájmy se na úrovni centra prosazují a mají zásadní význam pro pochopení dynamiky ekonomického rozvoje a dělení prostředků zejména v situaci, kdy je přenášení pravomocí doprovázeno zvyšováním zdrojů lokálních a regionálních vlád plynoucích jak z lokálních daní, tak z přenosu z centra, což dále posílilo pozice subnárodních autorit (Le Galès 2008: 161-163). Decentralizační proces je ovšem trvale charakterizován nedostatkem koordinace, „koherentní vládní strategie a vize o finální teritoriální organizaci francouzského státu" (Levy, Cole, Le Galès 2008: 13).

2.3 Francie a Evropská unie

2.3.1 Základní analýza vývoje vztahů a postojů veřejnosti k integraci

Francie stála u počátku evropského integračního procesu jako zásadní aktér. Samotné vztahy mezi Francií a EU se dlouhodobě nesou ve znamení oscilace mezi dvěma póly: podporou integrace na straně jedné a snahou zachovat si pokud možná co největší národní suverenitu na straně druhé (Balme, Woll 2005: 97). Obecně však lze říci, že důraz na evropskou integraci patří k jedněm z primárních směrů francouzské zahraniční politiky, neboť jí poskytuje platformu, na jejímž základě může hájit své zájmy. „Více než půl století Francie byla jak horlivým podporovatelem integrace, tak v rámci evropských institucí nejdivočejším z obhájců intenzivně předkládaných národních zájmů“ (Knapp, Wright 2006: 422). Helen Drake identifikuje kompromis, který vytanul z nutnosti a potřeby úspěšně fungovat v rámci Evropských společenství: „Kompromis mezi národní suverenitou jakožto esencí francouzské identity a jejím přenosem vyžadovaným k fungování Evropského společenství/Unie; mezi národní hrdostí ve francouzském lapání po nezávislém světovém postavení a ekonomickou a politickou schopností a vlivem, jenž se uplatňuje prostřednictvím vzájemné provázanosti s evropskými partnery; mezi integrací potřebnou pro otevřený (lukrativní) ale chráněný trh a národní autonomií vyžadovanou k zachování smyslu pro identitu; mezi Charlesem de Gaullem a Jeanem Monnetem jakožto soupeřícími symboly francouzského vedení evropského 'projektu'. Toto jsou kompromisy, jichž bylo dosaženo permanentním balancováním, jež se samy o sobě staly integrální součástí moderní *Frenchness* (kurzíva doplněna)“ (Drake 2005: 5).

Knapp a Wright shrnují francouzské fungování v integračním procesu v několika rolích, které zastávala. Jednak roli iniciační, kdy byla na počátku vzniku ESUO, roli akcelerační, kdy výrazně prosazovala některé projekty (např. celní unii), roli spolupráce (v prvé řadě s Německem), ale rovněž roli obstrukční, kam řadí institucionální krizi v období de Gaullova prezidentství a také odmítnutí tzv. evropské ústavy, a „roli konzistentní opozice vůči plně federálnímu projektu“ (Knapp, Wright 2006: 434). Snaha na jedné straně maximalizovat zisky

z integrace a na straně druhé minimalizovat omezení z ní plynoucí je pro členské státy příznačná, podle Knappa a Wrighta však v případě Francie platí, že tato „tenze byla obzvláště akutní“ (Knapp, Wright 2006: 422).

Hussein Kassim označuje vztahy Francie a Evropy od zahájení Schumanova plánu za „obecně neproblematické“ (Kassim 2008: 259). Po následující tři dekády byla Francie „zejména díky své seniorské roli v privilegovaném partnerství, jemuž se těšila s Německem, schopná modelovat Evropu podle francouzských preferencí a zajistit kompatibilitu komunitárních nároků s národní politikou“ (Kassim 2008: 259-260). V tomto období se Evropa rovněž nejevila jako domácí politické téma (Kassim 2008: 260).

Ovšem období počínající druhou polovinou 80. let a počátkem 90. let, kdy dochází k významné akceleraci integračních snah, přináší francouzským politikům vážné výzvy, neboť znamená vznik ambicióznějšího evropského projektu, „hrozícího jak ztrátou francouzského vlivu v evropských institucích, tak bolestivým politickým a ekonomickým přizpůsobováním doma. To ve Francii postupně zvýraznilo - i když spíše epizodicky než kontinuálně – nástup evropské integrace jako politické otázky přesahující existující stranické dělení“ (Knapp, Wright 2006: 422).

Eroze francouzské schopnosti ovlivňovat kontury i směřování integrace nastává dle Kassima ze tří hlavních důvodů. Zaprvé, „francouzský vliv na směr integrace byl zpochybněn strukturálními změnami na úrovni EU“ (Kassim 2008: 260). Mezi tyto výzvy Kassim řadí v prvním sledu znovusjednocení Německa, které mělo za následek redefinici francouzsko-německé osy a „fundamentální mocenský posun v rámci aliance“ (Kassim 2008: 262), zvýrazněný dále posílením Německa rozšířením jeho sféry vlivu na země střední a východní Evropy (Kassim 2008: 262). Druhou změnu spatřuje v rozšíření EU z roku 1995 o severské země (Švédsko, Finsko) a Rakousko, které znamenalo nejen proměnu vlivu jednotlivých členských států a převážení hlasů, ale rovněž přivedlo do Unie státy s odlišnou ideologickou a kulturní tradicí, ekonomickým pohledem a administrativním přístupem k integraci (Kassim 2008: 262). K těmto strukturálním změnám lze přiřadit faktor personální změny ve vedení Komise, kdy v roce 1995 po 10 letech v čele úřadu (celkem tři Komise) odchází Jacques Delors, čímž „zanechal Francii bez klíčového kanálu vlivu v Bruselu“ (Kassim 2008: 262).

Druhý důvod oslabení francouzského vlivu spočívá dle Kassima v kombinaci dvou provázaných skutečností. Tou první je fakt, že „omezení uložená unijní akcí a politikou se stávala více viditelnými a předmětem domácí politizace“ (Kassim 2008: 260); druhou představuje skutečnost, že původní „rétorika, která prezentovala 'Evropu' jako prostředek francouzských ambicí a zájmy těch dvou jako jednotné, (…) ztratila kredibilitu“ (Kassim 2008: 265).

Zatřetí, role Francie v Evropě se (poprvé) stává politickým tématem v období debat o ratifikaci Maastrichtské smlouvy, která se vedla v intencích hrozby francouzské identitě, a „Mitterrandovo rozhodnutí vyhlásit o ratifikaci smlouvy referendum způsobilo prudké debaty o Francii a evropské integraci“ (Kassim 2006: 266).

Francouzské vztahy s Evropskou unií na počátku 21. století hodnotí Helen Drake jako „problematické a nepředvídatelné“: „Nejméně po období jedné dekády byla Francie epizodicky ve sporu s alespoň některými institucemi, pravidly, politikami či dalšími členskými státy Evropské unie. Stejně tak se zdálo, že co se její evropské politiky týká, Paříž postrádá smysl pro strategické směřování.“ (Drake 2005: 1). Ve srovnání se spíše kontinuálním vývojem od 50. let, kdy francouzské politické elity „pociťovaly nutnost řídit Evropu kupředu (…)“, byť s některými neúspěchy, první roky nového tisíciletí vykazují opačnou tendenci, či „přímo opozici“, přičemž za bod zlomu Helen Drake rovněž považuje referendum o Maastrichtu (Drake 2005: 4). „Počáteční roky 21. století byly v souvislosti s francouzským závazkem k *la construction européenne* v mnoha ohledech poznamenány diskontinuitou a ztrátou tempa, což byl následek jak externích událostí, tak změn vlád či prezidenta. Období francouzských nároků na monopol politického, intelektuálního a morálního vedení evropské integrace se zdálo být fenoménem 20. století. Francouzské politické vedení evropské otázky v 21. století se skutečně jevilo jako nedostatečné v nabídce ve srovnání s poptávkou pocházející z různých zdrojů – nikoliv nutně agregovanými nebo organizovanými požadavky - na více, odlišnou nebo lepší 'Evropu'“ (Drake 2005: 4).

Další faktor, který přispěl k francouzským obtížím, Helen Drake spatřuje v pozměněném institucionálním rámci pro tvorbu evropské politiky. Za zásadní moment považuje návrat kohabitace, tj. soužití prezidenta a premiéra z opozičních táborů v letech 1997-2002 (Chirac – Jospin), jež „propojila existující trendy týkající se francouzského prezidentství: autonomie francouzského

prezidenta (…) v rozhodnutích o evropské politice v de Gaullově stylu byla touto pětiletou verzí kohabitace ještě více erodována. Částečně následkem toho se zdánlivě unikátní kapacita Francie vytvářet státníky (…) schopné přesvědčivě vyjadřovat francouzskou národní nezávislost v rámci evropské interdependence stávala stále více pochybnou. Francouzské renomé jakožto trvalé evropské zásobárny státníků a myšlenek tak bylo na počátku nového tisíciletí narušeno; nástup německých a britských lídrů aspirujících na intelektuální vedení rozšířené Evropy tuto tendenci pouze zjitřilo" (Drake 2005: 7-8).

Otevření možnosti nastolení rovnováhy v jádru exekutivy v podmínkách sdílené odpovědnosti v evropských politikách institucionálně přichází po prezidentských volbách 2002, které ukončují kohabitaci a znamenají návrat k tzv. hyperprezidencialismu (Drake 2005: 8). Hrozba dalšího opakování kohabitace je omezena zkrácením mandátu prezidenta republiky ze sedmi na pět let, jak o něm rozhodlo referendum ze září 2000 (Perottino 2001: 110).

Co se týká evropské politiky prezidenta Jacquese Chiraca (1995-2007), přestože jeho prezidentství dědí a zažívá ústup francouzského vlivu v EU, přičemž jeho největší neúspěch je spojován s francouzským referendem o Smlouvě zakládající Ústavu pro Evropu potvrzujícím konfliktní potenciál evropského tématu na domácí scéně, „Francie zůstává v EU vlivným hráčem"(Kassim 2008: 267). „Existovala důležitá kontinuita mezi jeho předchůdci a Chirakovým přístupem k integraci, zejména s ohledem na preferenci 'Evropy' vedené členskými státy a 'Evropy' silné na mezinárodním jevišti" (Kassim 2008: 267).

Během prvního Chirakova prezidentského (stále sedmiletého) mandátu v letech 1995-2001 probíhala mezivládní konference vedoucí k podpisu Amsterodamské smlouvy, na konci roku 2000 pak došlo v době francouzského předsednictví k podpisu Smlouvy z Nice. Mezi hlavní francouzské snahy při jednáních mezivládní konference v letech 1996-1997, k níž podle Kassima Francouzi přistupovali s „necharakteristickým váháním" (Kassim 2008: 268), patřil souhlas s nutností rozšíření hlasování kvalifikovanou většinou, Francie se však snažila o udržení vlivu velkých zemích. Významným francouzským tématem byla oblast společné zahraniční a obranné politiky, v níž Francie požadovala mezivládní rozhodování a jednomyslnost, vytvoření úřadu Vysokého představitele

pro SZBP a podpořila myšlenku směřování ke společné evropské obraně a užšího institucionální připoutání se ZEU. Tyto francouzské priority se staly součástí smlouvy (Kassim 2008: 268-269).

Kriticky je hodnocena role francouzského předsednictví při druhém pokusu o vyjednání institucionální reformy nutné pro další rozšíření v roce 2000. Francie trvala na hlasovací rovnováze s Německem a rovněž na jednomyslném hlasování v oblastech, jež považovala za příslušející národním vládám. S ohledem na výsledky obou mezivládních konferencí Kassim usuzuje, že přestože „tak někdy činil způsobem, který vedl k odcizení Francie od jejích evropských partnerů, Chirac v prosazování a zajištění francouzských cílů uspěl (…)“ (Kassim 2008: 269). Zároveň připomíná, že v Nice došlo rovněž k přijetí Charty základních práv EU, o které se Francie zasazovala (Kassim 2008: 269).

V období druhého, pětiletého prezidentství v letech 2002-2007 Chirac hovoří o své „vizi EU jakožto 'federace národních států'. Užití tohoto původně tabuizovaného slova začínajícího na f, představovalo Chirakovu aktualizovanou verzi de Gaullovy oblíbené koncepce Společenství jakožto 'Europe des patries'“ (Kassim 2008: 270). Chirakovo druhé prezidentství bylo charakterizováno několika otázkami. Zaprvé, proběhlo zasedání Konventu o budoucnosti Evropy a následná mezivládní konference, jejímž výsledkem se stala Smlouva zakládající Ústavu pro Evropu. Francouzi patřili mezi zastánce přijetí verze smlouvy vypracované Konventem a během jednání Francie zaujala „spíše více komunitární přístup, než jaký uplatňovala v Nice nebo Amsterodamu“ (Kassim 2008: 270). Velkým zklamáním, které poznamenalo Chirakovo prezidentství, bylo odmítnutí dokumentu francouzskými voliči. Zadruhé, Chirac se postavil proti Bolkensteinově směrnici o liberalizaci služeb, kterou označil za nepřijatelnou, a v březnu 2005 úspěšně žádal její přezkoumání (Kybal 2005). Třetí významný bod představuje oživení ve francouzsko-německých vztazích, které posílilo francouzskou pozici, z čehož byla Francie posléze schopná těžit. Příkladem bylo například beztrestné porušení Paktu stability a růstu oběma zeměmi nebo úspěch Francouzů při prosazování odkladu reformy společné zemědělské politiky (Kassim 2008: 270, 271).

Na základě vyhodnocení francouzských výkonů na evropské úrovni, dospívá Kassim k závěru, že Chirakovo prezidentství - přes neúspěch francouzského referenda o Smlouvě zakládající Ústavu pro Evropu na

domácí politické scéně - potvrzuje, že Francie neztratila svůj potenciál a schopnost ovlivňovat rozhodnutí evropských institucí či směřování významných politik (Kassim 2008: 272).

S nástupem Nicolase Sarkozyho v roce 2007 lze sledovat prezidentův aktivistický styl, který „byl alespoň tak důležitý jako podstata jím navrhovaných léčebných opatření na evropské choroby" (Kassim 2008: 276). Ve svém prvním projevu o zahraniční politice ve funkci prezidenta Sarkozy prohlásil: „Budování Evropy bude absolutní prioritou naší zahraniční politiky. Francie není silná bez Evropy a Evropa není silná bez Francie" (Bociánová 2008). Sarkozy se např. velmi zasadil o znovuobnovení ústavního procesu v Evropě, což bylo vnímáno jako konec paralýzy a izolace, v níž se Francie ocitla po odmítnutí Smlouvy o Ústavě pro Evropu (Meunier 2008: 252). Podle mnohých pozorovatelů Francie obnovuje svoji ústřední roli v evropských záležitostech.

V souladu s dlouhodobými francouzskými zájmy se Sarkozy staví pozitivně k evropské bezpečnostní a obranné politice. Už v úvodním projevu v roce 2007 Sarkozy vyzval členské země EU k vytvoření nezávislé evropské obrany se soběstačnými kapacitami k obraně území a obyvatelstva zemí EU a k zaujetí plnohodnotného místa v NATO (Velíšek 2007). Sarkozy to považuje za jediný způsob, prostřednictvím něhož se může EU stát respektovaným hráčem na mezinárodní scéně. Podle Lukáše Dyčky však „přes poměrně konkrétně a detailně navržené změny s dalekosáhlým dopadem postrádají Sarkozyho návrhy na další vývoj ESDP výraznější institucionální a politický rámec a v současné podobě je jejich realizace těžko představitelná" (Dyčka 2007: 88).

Mezi Sarkozyho další iniciativy patří projekt Unie pro Středomoří, která se v oblasti vnějších vztahů stala jednou z priorit francouzského předsednictví v Radě EU ve druhé polovině roku 2008. Nicolas Sarkozy tento projekt inicioval během prezidentské kampaně a po svém zvolení jej označil za důležitou součást francouzské zahraniční politiky: „Středomoří je klíčem k vlivu ve světě a zde se rozhodne, zda dojde ke střetu různých civilizací a různých náboženství" (Bociánová 2008). V červenci 2008 byla Unie pro Středomoří, kterou tvoří státy EU a země z jižního a východního břehu Středozemního moře, založena. Podle Francie má Unie pro Středomoří potenciál

hrát významnou roli při řešení společných problémů středomořského teritoria, a to zejména v oblastech jako jsou hospodářský rozvoj, zhoršování životního prostředí, migrace, energetika, i terorismus a extremismus. V praktické oblasti spočívá její cíl zejména v očistě Středozemního moře, zlepšení námořního spojení, budování dálnic a železnic na jižní straně Středomoří, stejně jako v podpoře solární energetiky a vysokého školství (BBC News 2008).

Kromě zmíněných iniciativ z Francie zaznívá volání po ochraně evropského průmyslu a výrobků před nekalou a neekologickou konkurencí. „(…) Sarkozy uplatňuje ve srovnání se svým předchůdcem více energickou obranu toho, co je vnímáno jako jádro francouzských zájmů (…)“ (Kassim 2008: 276), zároveň se svými aktivitami a spoluprací s evropskými partnery snažil ukončit pro Francii nepříznivé období izolace (Kassim 2008: 276).

Francie je čistým plátcem do rozpočtu Evropské unie, a to i přesto že je tradičně největším příjemcem evropských zemědělských dotací. V roce 2009 přispěla do evropského rozpočtu částkou €20,09 miliard a získala €13,63 miliard (Hudema 2010). Graf 2 zobrazuje příjmy a příspěvky Francie do rozpočtu ES/EU v letech 1970-2008.

Graf 2: Příjmy a příspěvky Francie do rozpočtu ES/EU v miliónech eur (1970-2008)

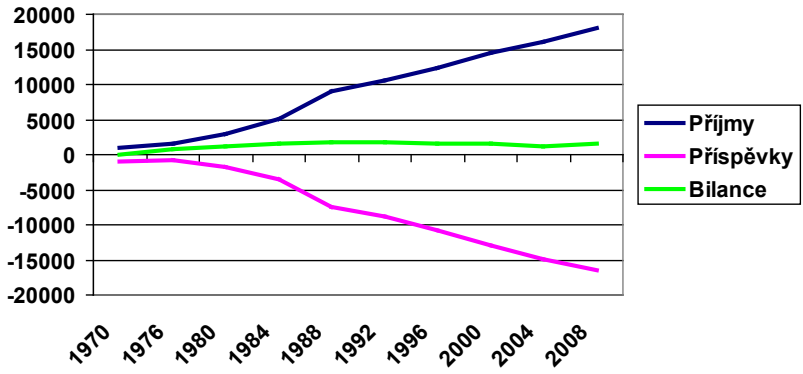

Zdroj: Autorky, založeno na datech z European Commission 2009a: 93-105.

Ve Francii se konala zatím tři referenda o evropských otázkách. První z nich se uskutečnilo v dubnu 1972 v otázce rozšíření EU o Velkou Británii, Irsko, Dánsko a Norsko (které nakonec nepřistoupilo). Za 60% voličské účasti se 68 % hlasujících vyslovilo ve prospěch rozšíření.

Druhým referendem bylo hlasování o Maastrichtské smlouvě v roce 1992, v níž se pro smlouvu vyjádřilo 51 % voličů. Účast voličů dosáhla míry 69,7 % (Balme, Woll 2005: 112). Maastrichtskou smlouvu podpořila moderní, městská, vzdělaná a bohatší část populace; v neprospěch smlouvy se naopak vyjadřovali méně vzdělaní lidé z venkovských oblastí, kteří se hůře vypořádávali se sociální a ekonomickou krizí (Balme, Woll 2005: 112). Kampaň se nesla ve znamení debat mezi zastánci a odpůrci smlouvy, která kulminovala v televizní debatě mezi prezidentem Françoisem Mitterrandem a gaullistou Phillipem Séguinem.

Dalším významným referendem bylo hlasování o Smlouvě zakládající Ústavu pro Evropu, které se konalo 29. května 2005. Kampaň předcházející referendu byla poměrně rozsáhlá: vedle mnohých článků v denním tisku a rádiových a televizních debat obdržel každý občan poštou text Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu spolu se dvěma brožurami vysvětlujícími, proč volit ano a proč ne. Celkově se jednalo o 22. referendum v dějinách Francie a otázka zněla: „Schvalujete návrh zákona, který povolí ratifikaci smlouvy zavádějící evropskou ústavu?“ (Eichler 2005: 28).

V referendu, jehož se účastnilo 69,3 % voličů, hlasovalo 45,13 % pro Smlouvu zakládající Ústavu pro Evropu a 54,87 % proti. Oproti předchozímu roku se jednalo o značný posun v preferencích občanů: v roce 2004 v průzkumech veřejného mínění 75 % Francouzů uvádělo, že se smlouvou souhlasí a bude pro ni pravděpodobně hlasovat (Sauger 2008: 66). Ještě v lednu 2005 by podle průzkumů Eurobarometru smlouvu podpořilo 48 % voličů (Prudíková 2005). Odmítnutí smlouvy představovalo velkou politickou prohru pro prezidenta Chiraca i premiéra Jean-Pierre Raffarina. Strany vládní koalice Smlouvu zakládající Ústavu pro Evropu jednoznačně podpořily, proti se postavily krajně pravicová Národní fronta, Francouzská komunistická strana a neparlamentní strany krajní pravice.

Ve prospěch smlouvy hlasovali zejména vysokoškolsky vzdělaní lidé, pracovníci ve vysokých pozicích a obyvatelé velkoměst (Paříž, Bordeaux, Lyon a Štrasburk). Z následujících průzkumů veřejného mínění je patrné,

že 39 % občanů, jež hlasovalo ve prospěch smlouvy, tak učinilo proto, že považovali Smlouvu zakládající Ústavu pro Evropu za nezbytnou pro budoucnost Evropy, a 16 % z toho důvodu, že vždy byli příznivci integračního procesu (European Commission 2005c). Smlouvu naopak odmítlo 80 % dělníků a 80 % nezaměstnaných, dále pak venkovské oblasti a průmyslové departementy s převahou dělníků, jejichž obyvatelé dlouhodobě trpí nezaměstnaností a pocitem vyloučenosti. Zamítavě hlasovaly také střední třídy s vysokým podílem státních zaměstnanců a mladí lidé mající problémy při hledání prvního zaměstnání (Eichler 2005: 28). Co se věkových skupin týká, proti smlouvě byli zejména lidé ve věku 40-54 let (63 %) a 18-24 let (59 %). Z pohledu na politickou příslušnost voličů vyplývá, že proti smlouvě hlasovalo 95 % stoupenců Národní fronty a 94 % příznivců Komunistické strany (European Commission 2005c).

Důvodů, které vedly k odmítnutí Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu, lze identifikovat hned několik. Francouzi byli ovlivněni špatnou ekonomickou situací, kdy míra nezaměstnanosti dlouhodobě přesahovala 10 %. V následném průzkumu veřejného mínění souhlasilo se skutečností, že tento aspekt francouzské rozhodnutí ovlivnil, 46 % respondentů (Deubner 2006: 66). Dalším důvodem byl strach ze šířícího se liberalismu (v následném průzkumu veřejného mínění s tímto souhlasilo 34 % respondentů) (Deubner 2006: 66). Francouzská společnost odmítnutím Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu dala najevo také obavy z dalšího rozšiřování EU, které s sebou podle jejího názoru přinese příliv levné pracovní síly, stejně jako obavy z tzv. sociálního dumpingu (Eichler 2005: 29).

Podle průzkumů Eurobarometru z roku 2009 EU jako celku důvěřuje 43 % Francouzů, zatímco zcela jí nedůvěřuje 47 % (European Commission 2009h). Oproti situaci na podzim 2008 poklesla důvěra Francouzů vůči všem klíčovým institucím EU: u EP z 52 % na 46 %, u Evropské komise ze 45 % na 41 % a u Evropské centrální banky ze 44 % to 38 % (European Commission 2009h). Polovina Francouzů soudí, že členství v EU je dobrá věc, 17 % jej vidí jako věc špatnou (více viz graf 3). V porovnání s ostatními členskými státy přisuzují Francouzi EU malé schopnosti vypořádat se efektivně s hospodářskou krizí: zatímco většina Evropanů staví EU na první místo, Francouzi v této otázce více důvěřují Mezinárodnímu měnovému fondu a Světové bance (European

Commission 2009h). Francie se dlouhodobě staví rezervovaně k otázce dalšího rozšiřování EU, a to kvůli obavám z ohrožení francouzského vlivu a významu (Dinan 2004: 267).

Graf 3: Podpora veřejnosti členství v EU (2004-2009)

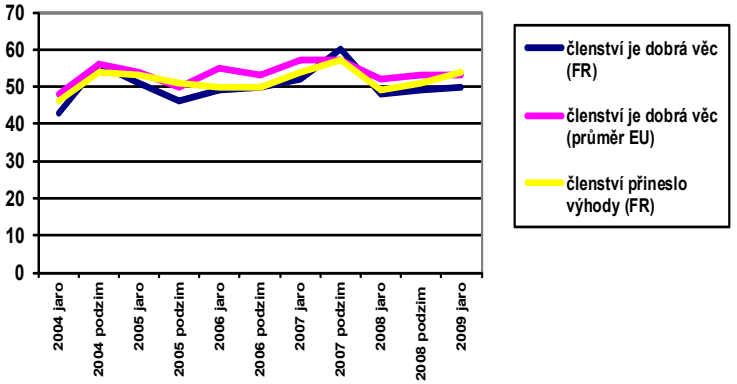

Zdroj: European Commission, Eurobarometer (EB 61-72, 2004-2009).

Ačkoli v roce 2005 Francie v národním referendu odmítla Smlouvu zakládající Ústavu pro Evropu, Lisabonskou smlouvu přijala již v únoru 2008 jako pátý členský stát EU a první evropská velmoc (France24 2009b). Předtím, než Lisabonskou smlouvu schválil parlament, rozhodli francouzští zákonodárci na společném zasedání obou komor o změně ústavy, která nevyžadovala schválení Lisabonské smlouvy v referendu. Proti tomuto kroku se ostře stavěli opoziční socialisté, jež žádali, aby o dokumentu rozhodli občané v referendu. Navzdory této opozici byla Lisabonská smlouva schválena 336 hlasy pro v Národním shromáždění (proti hlasovalo 52 poslanců) a 265 kladnými hlasy v Senátu (proti hlasovalo 42 senátorů) (France24 2009b). Francouzský tajemník pro evropské záležitosti, Jean-Pierre Jouyet, označil schválení Lisabonské smlouvy jako „historický okamžik otevírající novou kapitolu ve vztazích mezi Francií a Evropskou unií“ (France24 2009b).

2.3.2 Vnitrostátní institucionální rámec

Rozvoj integračního procesu vedl k postupným proměnám přístupu a struktury francouzské administrativy a institucí. Průnik evropských otázek do běžné politické agendy změnil status evropské politiky, která přestala být chápána jako pouhá součást politiky zahraniční. Tento posun dle Richarda Balmeho a Cornelie Woll dokazuje několik skutečností: 1. větší role premiéra v evropských otázkách, 2. v rámci exekutivy došlo k odklonu od vertikální a příklonu k horizontální hierarchii, 3. posílení vlivu parlamentu a 4. reorganizace řídících institucí (Balme, Woll 2005: 108).

K dosažení primárního cíle, kterým je efektivní koordinace vedoucí k vytváření správně načasovaných, jednotných a koherentních pozic, Francie vytvořila výkonný aparát a mechanismy. Centrální roli zde hraje exekutiva, jejíž výkon usnadňuje přetrvávající centralizovaná forma státu i stále relativně slabá pozice parlamentu v záležitostech evropské politiky (Menon 2000: 96).

Zásadním orgánem, který zajišťuje koordinaci mezi jednotlivými ministerstvy a sjednocuje pozice, je Generální sekretariát pro evropské záležitosti (*Secrétariat Général des Affaires Européennes,* SGAE*)*. SGAE vznikl v roce 2005 reorganizací původního Generálního sekretariátu Interministerského výboru pro otázky evropské ekonomické spolupráce (*Comité Interministériel pour les Questions de Coopération Économique Européenne,* SGCI), jenž byl vytvořen již v roce 1948. SGAE funguje jako generální sekretariát meziministerského výboru pro Evropu, který se schází každý měsíc, předsedá mu premiér a účastní se jej ministři, jichž se týká agenda jednání. SGAE je přímo podřízen premiérovi, pro nějž vykonává poradní funkci. Od června 2007 je SGAE řízeno generálním tajemníkem, který je zároveň jako poradce pro Evropu (*conseiller Europe)* členem kabinetu premiéra. SGAE zahrnuje okolo 200 úředníků a je organizován do 20 operačních sektorů, jež pokrývají oblasti politiky EU. Výjimkou jsou otázky zahraniční a bezpečnostní politiky, které spadají do kompetence ministerstva zahraničních věcí (SGAE nedatováno). Poté, co se prostřednictvím koordinace SGAE dospěje k jednotnému rozhodnutí a je vytvořena společná pozice, je to opět SGAE, který ji sděluje francouzskému Stálému zastoupení v Bruselu jako základ pro vyjednávání v Radě ministrů. V případě, že SGAE není schopen vyjednat konsensus, je otázka přenesena na kabinet premiéra (*Cabinet du Premier ministre*), výjimečně může rozhodovat přímo premiér (Deubner 2006: 70).

Ministerstvo zahraničí mělo vždy výsadní pravomoci v oblasti zahraniční politiky vůči EU, v jeho rámci je oblast evropských záležitostí řízena *Secrétaire d'État chargé des Affaires européennes*, který hraje koordinační úlohu a z pověření ministra se zabývá všemi otázkami spojenými s evropskou integrací včetně institucí (Ministère des Affaires étrangères et européennes nedatováno). Co se týká jednotlivých ministerstev, každé z ministerstev disponuje strukturami, které se věnují problematice evropské politiky a podílejí se na vytváření francouských pozic (Menon 2000: 81). Pod ministerstvo zahraničních a evropských věcí spadá francouzské Stálé zastoupení (*Représentation permanente de la France auprès de l'Union Européenne,* RPUE), které sehrává ve vztazích mezi Paříží a Bruselem centrální roli. Kontakty s vládou a jednotlivými ministerstvy permanentně zprostředkovává a koordinuje SGAE. Pod vedením ambasadora pracuje pro RPUE okolo 230 zaměstnanců (RPUE nedatováno).

Vzhledem k postavení prezidenta v systému a skutečnosti, že prezident republiky jmenuje a odvolává premiéra, je „autonomie premiéra v tvorbě evropské politiky přes existenci formálních kompetencí limitována" (Deubner 2006: 70). Přestože tak zpravidla nečiní, může prezident ovlivňovat a vstupovat do rutinních procesů koordinace evropské politiky a dát jasně najevo vůli Elysejského paláce prostřednictvím člena kabinetu prezidenta, případně zasáhnout přímo obvykle po intervenci konkrétního ministra či ministrů (Menon 2000: 88). Prezident republiky má však rozhodující hlas ve strategických rozhodnutích. Příkladem, kdy Elysejský palác rozhodoval zcela samostatně a bez koordinace s dalšími částmi exekutivy, může být de Gaullovo zamítnutí první britské žádosti o členství i jiné prezidentovy evropské iniciativy, podobné překvapení premiér zažil, když až z televize zachytil, že z rozhodnutí prezidenta Pompidoua Francie souhlasila s britským vstupem (Menon 2000: 91).

Role Národního shromáždění a Senátu ve formulaci pozic ve vztahu Francie k evropské legislativě zůstává slabá, přestože s nárůstem významu evropské legislativy parlament vykazoval aktivnější přístup k její transpozici a rovněž volal po větší informovanosti. V roce 1992 došlo k modifikaci ústavy, která měla zajistit zvýšenou parlamentní kontrolu nad navrhovanou evropskou legislativou a vláda byla povinna zaslat parlamentu návrhy, které mají legislativní implikace. Následně od roku 1999 má být po doporučení Státní radou parlament informován o všech textech v rozmezí měsíce

(Balme, Woll 2005: 107, 108). Parlament může přijímat rezoluce a zasílat vládě své názory ohledně těchto návrhů, vláda jimi však není vázána (Menon 2000: 90, Balme, Woll 2005: 108).

Podobně i evropská dimenze regionů zůstává omezená, Francie „měla vždy tradičně jednu z nejužších a nejvíce státně-centrických forem interakce s Bruselem" (Cole 2006: 43). Logika evropské integrace a rozvoj regionální politiky však měly vliv na posilování 22 francouzských metropolitních regionů a podobně jako v jiných zemích se argumentace evropskou politikou stala součástí konfliktu mezi jednotlivými úrovněmi vlády (Caciagli 2006: 32). Pravomoci regionů byly od počátku omezeny centrální vládou na fázi přípravy regionálních plánů (*contrats de plan État-Région*), rozhodování o prioritách si ovšem podrželo centrum (Knapp, Wright 2006: 373).

Francouzské subnárodní jednotky přistoupily rovněž k budování přímých neinstitucionálních kanálů reprezentace na evropské úrovni a otevřely vlastní zastoupení v Bruselu. Na počátku 90. let byla většina francouzských regionů zastoupena prostřednictvím své kanceláře, případně jako součást skupiny; podobně postupovaly i města a departementy (Cole 2006: 44). Některé oblasti se rovněž aktivně podílejí na přeshraniční regionální spolupráci (Knapp, Wright 2006: 374).

Formálně-institucionální role teritoriálních jednotek zůstává ovšem vzhledem k přetrvávající dominanci státu ve vztahu k EU (ve srovnání s jejich evropskými partnery) slabá. Co se týká přímé institucionální participace, ve Výboru regionů má Francie (stejně jako Itálie, Německo a Spojené království) 24 členů, kteří reprezentují všechny tři úrovně teritoriálních jednotek. Regiony mají nejvyšší počet zástupců (12), departementy a obce pak mají po šesti zástupcích. Francouzští členové Výboru regionů jsou jmenováni premiérem na návrh národních asociací lokálních a regionálních autorit.

V případě hlavních politických stran se jejich postoje k integračnímu procesu liší, přičemž v některých stranických subjektech téma integrace generuje konfliktní potenciál.

Unie pro lidové hnutí (*Union pour un Mouvement Populaire, UMP*): vznikla před volbami v roce 2002 integrací do té doby samostatných pravicových formací (gaullistů, křesťanských demokratů, liberálů a radikálů). Strana, jejíž vedení je ustaveno na kolegiálním principu, je členem Evropské lidové strany. Současným předsedou strany je Nicolas Sarkozy, který byl zvolen

do funkce 28. listopadu 2004 jako následovník Alaina Juppého (zvolilo jej 85 % ze 70 830 volících členů strany) a který krátce po svém zvolení inicioval transformaci strany (Knapp, Sawicki 2008: 47). Ve vztahu k EU zastává UMP pozitivní postoj; v referendu podpořila Smlouvu zakládající Ústavu pro Evropu. V rámci UMP se však často vytváří vnitrostranické frakce, a to i v souvislosti s pohledem na evropské záležitosti, což dokládají slova Dany Prudíkové, jež charakterizuje UMP jako heterogenní uskupení sdružující „nejenom bývalé členy RPR a také spolupracující RPF, které se staví k integraci spíše skepticky, ale také někdejší členy UDF, kteří měli na evropskou integraci smířlivější a spíše pozitivní náhled" (Prudíková 2005).

Socialistická strana (*Parti socialiste*, PS): Socialistická strana vznikla v roce 1969 jako nástupce Francouzské sekce dělnické internacionály. Současnou předsedkyní strany je Martine Aubry. Postoj k evropským otázkám je v případě této strany rozporuplný. Ačkoli se strana dlouhodobě snaží zaujímat vůči EU konsistentní stanovisko, ne všichni její členové vnitrostranické dohody respektují. „Navenek představitelé strany zaujímají již po desetiletí konstantní pozici vůči evropské integraci, uvnitř ale vedou bouřlivé diskuse o skutečném zaměření Evropy" (Prudíková 2005). V případě Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu strana vydala oficiální kladné stanovisko, avšak mnoho stranických představitelů (pod „vedením" Laurenta Fabia) s touto politikou nesouhlasila, a strana se tak před referendem ocitla v krizi (Sitek 2005: 15). Socialistická strana nebyla jednotná ani v případě předchozího referenda o Maastrichtské smlouvě (Guyomarch, Machin, Ritchie 1998: 92).

Nový střed *(Nouveau Centre*, NC): Strana Nový střed (někdy označována také jako Evropská sociálně liberální strana, *Parti Social Libéral Européen*) vznikla v květnu 2007 poté, co došlo k rozštěpení Unie pro francouzskou demokracii. Zformovala se zejména okolo členů Národního shromáždění, kteří nesouhlasili s rozhodnutím Françoise Bayrou založit Demokratické hnutí. Tato centristická strana působí jako Sarkozyho spojenec; jejím současným předsedou je ministr obrany Hervé Morin. Stranu lze označit za výrazně eurooptimistickou, kdy mj. prosazuje větší kontrolu EU nad hospodářskou, environmentální, azylovou a energetickou politikou.

Demokratické hnutí (*Mouvement Démocrate*, MoDem): Demokratické hnutí, jehož původní název zněl Demokratická strana (*Parti Démocrate*), vzniklo v prosinci 2007 rozštěpením Unie pro francouzskou demokracii.

Jádro nové strany, která se profiluje jako středová a proevropská a k jejímž ústředním tématům patří snižování veřejného dluhu a změny v ústavě, se zformovalo okolo prezidentského kandidáta Françoise Bayrou, který i v současnosti působí jako její předseda.

Francouzská komunistická strana (*Parti Communiste Français*, PCF): Ačkoli byla Francouzská komunistická strana založena již v roce 1920, výraznější úspěch zaznamenala až ve volbách v roce 1981, ve kterých získala čtyři vládní posty. Předsedkyní strany je Marie-George Buffet. Strana je dlouhodobým kritikem procesu evropské integrace. Z konkrétních příkladů uveďme její nesouhlas s přeměnou Evropských společenství v Evropskou unii, výzvu, aby voliči v referendu hlasovali proti Maastrichtské smlouvě, požadavek referenda kvůli zavedení společné měny či jednoznačné odmítnutí Smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu (Prudíková 2005).

Zelení (*Les Verts*, LV): Strana zelených, která vznikla ve Francii v roce 1982, se jako většina evropských zelených stran soustředí na prosazování environmentálních témat. Je možné ji zařadit na levou stranu politického spektra; na evropské úrovni je členem Evropské strany zelených. V referendu v roce 2005 strana podpořila Smlouvu zakládající Ústavu pro Evropu, ale vnitřně se potýkala s názorovou nejednotou, kdy se někteří členové postavili proti tomuto dokumentu.

Národní fronta (*Front National*, FN): Národní fronta byla založena v roce 1972. Jedná se o radikálně pravicovou a nacionalistickou stranu, kterou vede Jean-Marie Le Pen. Strana původně zastávala ve vztahu k EU ambivalentní postoj. EU podle ní na jedné straně nabízela vhodný rámec, jak bojovat proti nebezpečím, která ohrožují Francii (tj. proti komunismu, socialismu, nekontrolovatelné imigraci a poklesu tradičních morálních a sociálních hodnot), avšak na druhé straně oslabovala základní charakteristiky francouzského národa (Guyomarch, Machin, Ritchie 1998: 88-89). Postupně se strana přesunula k principiální anti-evropské pozici a naprostému odmítnutí supranacionální povahy společenství. Podle strany se evropská integrace vyvíjela „podle techniky 'čínský zloděj'. Začalo se komunitarizací ekonomických záležitostí (celní unie), následně zemědělských (PAC), pak peněžních a rozpočtových, aby nakonec atakovala i národní suverenitu (Schengen, Maastricht, Amsterdam). Vláda nikdy neodhalila skutečný zamýšlený cíl“ (Prudíková 2005). V referendech o Maastrichtské smlouvě a Smlouvě zakládající Ústavu pro Evropu vyjadřovala Národní

fronta jasně odmítavý názor, kdy tvrdila, že „ano“ bude znamenat zánik celé Francie (podrobněji k euroskeptickým pozicím francouzských stran viz Flood 2005: 42-63)Ve volbách do Evropského parlamentu zvítězila v roce 2009 Unie pro lidové hnutí s 27,87 % hlasů. Na druhém místě se umístila opoziční Socialistická strana s 16,48 % a na třetím koalice Evropa-Ekologie s 16,28 %. Pro zelenou koalici Evropa-Ekologie se jednalo o velký úspěch, socialisté výsledek naopak chápali jako svoji drtivou prohru. Volby znamenaly neúspěch i pro Demokratické hnutí, jež získalo 8,45 %, ačkoli před volbami počítalo minimálně s 12,5 %. Účast ve volbách činila 40,63 % (Ministre de l'Intérieur, de l'Outre-mer et des collectivités territoriales 2009).

2.4 Zemědělství

2.4.1 Analýza situace

Zemědělský sektor vždy představoval oblast zásadního zájmu. Jeho ekonomicko-politický význam v poválečném období byl dán velkým počtem farem a 22% podílem na zaměstnanosti (Coleman, Chiasson 2002: 168). Francie patří mezi nejvýznamnější výrobce a exportéry zemědělských a potravinářských výrobků; v zemědělské produkci je v rámci Evropské unie následovaná Itálií, Španělskem a Německem. V roce 2006 72 % exportu agropotravinářské produkce směřovala do zemí EU, odkud pochází také 73 % francouzských nákupů, přičemž mezi nejvýznamnější evropské obchodní partnery Francie patří Německo, Belgie, Itálie, Spojené království, Španělsko a Nizozemí (Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche 2008). Mezi hlavní zemědělské komodity patří obilí, vinná réva, ovoce a zelenina, dále chov skotu a produkce mléka (viz graf 4).

Graf 4: Podíl jednotlivých komodit na zemědělské produkci v roce 2008 (v %)

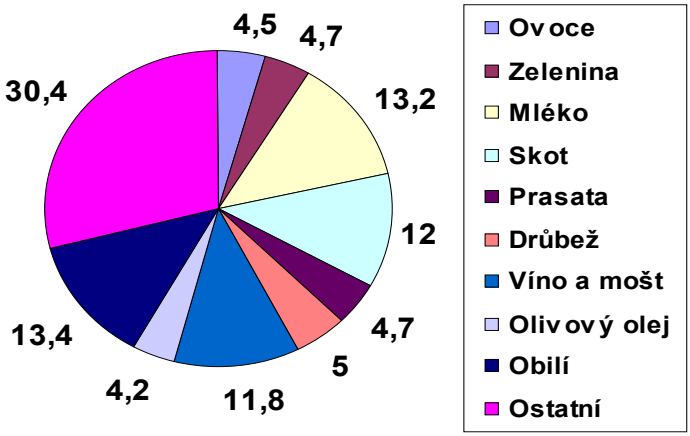

Zdroj: European Commission 2009b.

Přijetí společné zemědělské politiky znamenalo přelomový mezník ve vysoce protekcionisticky nastavené politice. Ta se následně začíná řídit detailními evropskými pravidly „výrobních regulací, cenových podpor, intervenčních nákupů a tržních kontrol, ovšem uvnitř tohoto rámce francouzské vlády implementovaly strukturální a jiné reformy určené k zajištění toho, aby francouzští farmáři – a voliči – maximalizovali zisk Francie ze SZP“ (Guyomarch, Machin, Ritchie 1998: 129). Nastavená dynamika obrany, ochrany a podpory vlastních zemědělských zájmů představuje koherentní linii vývoje v této oblasti.

Přestože v současnosti pracují v zemědělství pouhá 3 % (2008) z celkové pracovní síly (UNdata nedatováno, k vývoji počtu pracovníků v zemědělství viz graf 5), artikulace zemědělských zájmů zůstává výrazná. Tradičně vnímaná role zemědělství spolu s vysokým stupněm organizace zemědělců reprezentovaných vlivnými odbory objasňuje obecně známou podporu a úsilí francouzských vlád o společnou zemědělskou politiku, z níž francouzské zemědělství profituje.

Graf 5: Počet osob zaměstnaných v zemědělství v tis. (1978-2008)

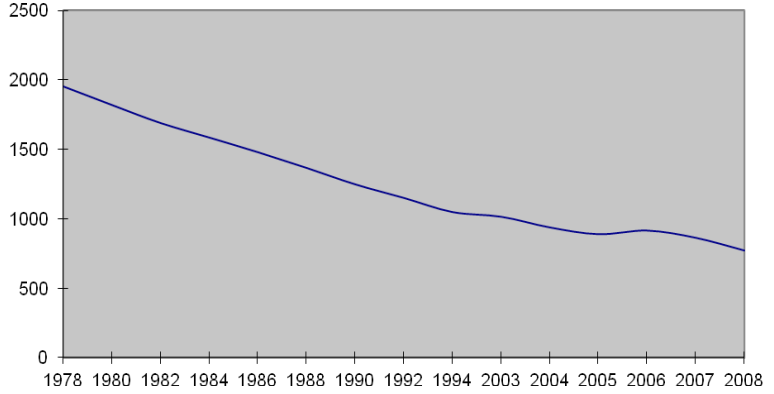

Zdroj: Autorky na základě databáze ILO. Pro léta 1995-2002 jsou data nedostupná.

Efektivní reprezentaci zájmů francouzských zemědělců doplňuje politický vliv zemědělské komunity, který se generuje v horní komoře parlamentu. Vedle těchto faktorů Philip H. Gordon a Nicolas de

Boisgrollier zmiňují několik dalších aspektů, jimiž vysvětlují zájem Francouzů na podpoře zemědělství a jejich sympatie vůči vlastním farmářům. Řadí sem jednak tradici vysoké kvality francouzského jídla a potravinářských produktů, jež je považována za součást francouzské kultury a francouzskou „obranu své 'gastronomické suverenity', která je sama o sobě tradicí" (Gordon, de Boisgrollier 2005). Další kořeny vstřícnosti pak vidí v pozitivně vnímané roli farmářů jako uchovatelů francouzského venkova, jemuž by jinak hrozilo postupné vylidnění a zánik (Gordon, de Boisgrollier 2005).

Co se týká rybolovu, jeho socioekonomický význam je dán v prvé řadě rozsahem francouzského pobřeží, které má délku 5 500 km. Rybářství a akvakultura představují aktivní sektor francouzské ekonomiky, jenž se vyznačuje dlouhou tradicí a diverzifikovaným složením flotily (Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche 2008: 66-67). Rybářství tvoří jen velmi malý podíl v národní ekonomice, je charakterizováno regionálními rozdíly, jeho lokální dopady však mohou být významné (OECD nedatováno c). Přes celkovou klesající kapacitu rybářských lodí (v souladu s cíli SRP) se Francie řadí na čtvrté místo mezi zeměmi EU (za Dánskem, Španělskem a Velkou Británií) v objemu úlovků ryb a mořských plodů, což představuje 11 % celkového unijního úlovku (Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche 2009). Stejné čtvrté místo Francie zaujímá i ve spotřebě rybářských výrobků (European Commission 2010g).

Francouzský rybolov podléhá rámci společné rybolovné politiky, jež vzhledem k pozici a významu francouzské rybářské produkce v Evropě představuje důležitou oblast zájmu. Francie byla největším zastáncem vytvoření společné rybolovné politiky, k čemuž ji vedlo narůstající ohrožení francouzského rybářského průmyslu levnějšími importy ze zemí Společenství i mimo ně. Tlaky francouzských rybářů reflektovala vláda v první polovině 60. let, kdy přes chladné postoje ostatních členských států zahájila prosazování společné politiky v tomto sektoru (Wise 1984: 87). „Partneři Francie obecně podporovali jednoduchou liberalizaci rybářského trhu v rámci EEC a GATT bez komplexní SRP, jež by zahrnovala vysoký stupeň centralizace a značné náklady z fondů Společenství" (Wise 1984: 88).

Mnohé současné problematické aspekty společné rybolovné politiky, které v prvé řadě spočívají ve střetu evropské rybolovné politiky s environmentální politikou a přístupy (80 % zásob ryb je loveno nad úroveň

udržitelnosti stavů, nadměrná kapacita loďstva, porušování pravidel politiky jak v oblasti lovu, tak kontroly) (Rogers 2009), se Francie výrazně týkají. V roce 2005 byla Francii za nezajištění kontroly provádění technických opatření k udržení rybolovných zdrojů (konkrétně šlo o toleranci prodeje podměrečných ryb) Evropským soudním dvorem uložena rekordní pokuta ve výši €20 milionů navíc v kombinaci s penálem €57,8 milionů za každý další půlrok, během nějž nedojde k nápravě. Francie byla na základě žaloby Komise za toto jednání ESD odsouzena již v roce 1991, rozhodnutí soudu však nerespektovala (Browne 2005).

2.4.2 Dlouhodobé cíle

Zemědělství reprezentuje oblast, ve které francouzské vlády drží linii obrany zemědělských zájmů od 60. let minulého století. Na rozdíl od svého předchůdce prezidenta Chiraka, který byl v letech 1972-1974 ministrem zemědělství a dlouhodobě zvýrazňoval své sympatie k zemědělcům (Gordon, de Boisgrollier 2005), nevzbuzoval prezident Sarkozy vzhledem k jeho vnímané absenci vztahu k venkovu zpočátku přílišnou důvěru u francouzských farmářů, kteří se obávali „změkčení" francouzských postojů vůči SZP a jednáním WTO. V projevu ze září 2007 se Sarkozy pokusil jejich obavy rozptýlit a zároveň zdůraznil potřebu reformy sektoru, jenž považuje za strategický. SZP podle něj není schopná čelit výzvám vývoje po roce 2013. „SZP musí být vystavěna na základě neoddiskutovatelného principu komunitární preference, který bude odpovídat novým cílům ambiciózními nástroji a rozpočtem. (…) Chci, aby naši farmáři byli schopní se uživit z ceny svých produktů" (EurActiv 2007). Ve vztahu k WTO potvrdil pokračování francouzského postoje: „Jednání v rámci WTO musí být restartována na zdravých základech a s jasnými cíli (…). Nemůžeme pokračovat v tom, že budeme naše zemědělské podniky vystavovat environmentálnímu dumpingu, sociálnímu dumpingu, fiskálnímu dumpingu a monetárnímu dumpingu" (EurActiv 2007).

Zemědělská politika rovněž byla jednou ze čtyř původně stanovených priorit francouzského předsednictví EU ve druhé polovině roku 2008, během nějž byl proveden plánovaný „health check" SZP. V únoru 2009 Sarkozy shrnul své postoje v projevu o budoucnosti zemědělství, v němž

v souvislosti s nutností nové společné zemědělské politiky po roce 2013 vymezil tři hlavní oblasti, do kterých bude směřovat francouzské snažení. V prvé řadě Sarkozy jmenuje ochranu zemědělských zájmů v Evropě a ve světě: „Zásadně se postavím proti jakékoliv dohodě v rámci WTO jdoucí proti zájmům naší země. (…) Evropa nemůže vzdát obranu svého produktivního zemědělství a musí chránit zdravotní a environmentální kvalitu svých potravin" (Élysée 2009a, zkrácená anglická verze viz French Embassy 2009a). Za druhou prioritu prezident Sarkozy považuje potřebu poskytnout zemědělskému sektoru kapacitu přizpůsobit se trhu, kterou objasňuje např. podporou mladým farmářům a vytvářením podmínek pro exportně orientované zemědělství. Třetím bodem agendy má být pomoc zemědělství, aby odpovídalo potřebám společnosti. V souvislosti se společnou zemědělskou politikou Sarkozy považuje za důležitý „ofenzivnější" přístup. Pro novou SZP (po roce 2013) rozlišil tři hlavní priority: 1. zajistit potravinovou bezpečnost pro téměř 500 milionů evropských spotřebitelů; 2. pomoci zabezpečit světovou potravinovou rovnováhu; 3. přispět k boji proti klimatickým změnám. Aby byla SZP 2013 více legitimní, musí být podle Sarkozyho založena na několika principech: obnovené komunitání preferenci, managementu trhů, jenž znamená posílení zodpovědnosti farmářů a agroprůmyslu, zvýšené podpoře lepší ekonomické organizaci sektoru, diferencující podpoře umožňující zachování produkce v ohrožených oblastech a silnější podpoře zemědělské výrobě respektující životní prostředí. Sarkozy prohlásil, že tyto priority se mají stát základem francouzské orientace pro SZP 2013 (Élysée 2009a).

Pro oblast rybolovu představil ministr zemědělství a rybolovu Michel Barnier (byl ministrem pro výživu, zemědělství a rybolov od června 2007 do června 2009, po něm do úřadu nastoupil Bruno Le Maire) v únoru 2008 rámcový program – Plán pro udržitelný a zodpovědný rybolov (*Plan pour une Pêche Durable et Responsable,* PPDR), který počítá s využitím €310 milionů během tří let (Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche nedatováno) a pomocí něhož má Francie čelit ekologickým, sociálním a ekonomickým výzvám v sektoru. Trvalá a zodpovědná rybolovná politika pak rovněž zazněla jako hlavní cíl snah francouzského předsednictví v SRP při prezentaci priorit v EP v červenci 2008 (French Presidency of the Council of the European Union 2008b).

Hlavní linie francouzské námořní politiky představil prezident Sarkozy v projevu z července 2009. V návaznosti na společnou rybolovnou politiku prezident zdůraznil nutnost vědeckého poznání a přístupu: „Domnívám se, že přišel čas, abychom naše veškerá veřejná rozhodnutí týkající se hospodaření s mořskými zdroji zakládali na spolehlivých, nezávislých a sdílených vědeckých názorech. (…) To, co Vám všem do budoucnosti navrhuji, představuje fundamentální rozchod s minulostí" (Élysée 2009b). Za první krok tímto směrem Sarkozy označil podporu Francie pro zápis tuňáka na seznam Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (*Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora,* CITES). Mezi dalšími body strategické linie francouzské námořní politiky pak Sarkozy jmenoval: nutnost reformy organizace francouzských přístavů a na ně navazující infrastruktury (železniční a silniční sítě) s cílem zvýšení jejich konkurenceschopnosti, definování francouzské mořské strategie, podporu odpovědného a udržitelného rybolovu, zvýšení rozsahu francouzských chráněných mořských oblastí pro zachování biodiverzity na 10 % v roce 2012 a 20 % v roce 2020, podporu výzkumu moří a oceánů, zaměření na výzkum, získávání a využívání mořské energie jako důležitého obnovitelného zdroje, rozvoj rybolovného a námořního průmyslu jako zdrojů zaměstnanosti, boj proti znečišťování, environmentálním katastrofám způsobovaným haváriemi a proti ilegálnímu rybolovu. Za důležité regionální fórum, jež se má angažovat v záležitost Středozemního moře a jeho stavu, Sarkozy označil Unii pro Středomoří. Na této platformě by mělo z francouzské iniciativy dojít k definici integrované Středozemní námořní strategie (French Embassy 2009b).

2.4.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo pro výživu, zemědělství a rybolov (Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche): Úřad má široký záběr a náleží mu kompetence ve vícero oblastech, jako jsou bezpečnost a kvalita potravin, podpora a mezinárodní obchod a obchodování v rámci EU, zemědělské vzdělávání a zaměstnanost, rozvoj a plánování v zemědělských oblastech, kvalita a přístupnost vod, ochrana životního prostředí a správa

přírodních oblastí. Tyto úkoly zajišťuje okolo 40 000 zaměstnanců, z nichž více jak polovina spadá do oblasti zemědělského vzdělávání, na 2000 osob pracuje v centrální administrativě v Paříži a zbytek zaměstnávají jeho dekoncentrované služby a další zařízení. Oblast rybolovu řídí Ředitelství pro mořský rybolov a akvakulturu (*Direction des pêches maritimes et de l'acquaculture*) (Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche nedatováno). Ministerstvo zemědělství se jakožto aktér mající intenzívní vztahy s EU úspěšně zasazovalo o posilování vlastního významu a autonomie v rámci interministerské koordinace a formulace francouzský pozic (viz Menon 2000: 85-86).

Ministerstvo pro ekologii, energii, uržitelný rozvoj a moře (Ministère de l'Écologie, de l'Energie, du Développement durable et de la Mer, MEEDDM): Zabývá se ochranou životního prostředí, přičemž v oblasti rybolovné politiky jeho význam v posledních dvou dekádách narůstá. Pozornost je věnována ochraně mořské biodiverzity prostřednictvím vytváření sítě chráněných mořských oblastí, ochraně moře a pobřeží proti znečištění, mořské bezpečnosti a prevenci před zněčištěním lodními plavidly, rozvoji velkých přístavů, pracovním podmínkám a sociální ochraně námořníků, rozvoji obchodní flotily, mořské signalizaci, záležitostem týkajícím se volnočasového využití lodí a vzdělávání (MEEDDM nedatováno).

Profesní organizace a zemědělské odborové organizace: Představují nejvýznamnější aktéry obrany zemědělských zájmů. Poradní roli v reprezentaci zemědělských zájmů hrají zemědělské komory organizované podle teritoriálního principu na úrovni departementů a regionů s reprezentanty volenými na šest let jednotlivými profesními kategoriemi (na úrovni departementů se jedná o 94 zemědělských komor, regionální úroveň zastupuje 21 regionálních komor). Koordinační roli vykonává Permanentní shromáždění zemědělských komor (*L'Assemblée Permanente des Chambres d'agriculture,* APCA), jež je rovněž součástí Výboru profesních zemědělských organizací (*Comité des organisations professionnelles agricoles*, COPA; vedle APCA jsou členy COPA rovněž *Confédération Nationale de la Mutualité, de la Coopération et du Crédit Agricoles,* CNMCCA a *Fédération Nationale des Syndicats d'Exploitants Agricoles,* FNSEA*)* (COPA nedatováno).

Dominantní odborovou organizací se silným vlivem a napojením na vládní rozhodovací procesy je Národní odborová federace zemědělců (*Fédération Nationale des Syndicats d'Exploitants Agricoles,* FNSEA) založená v roce 1946 (k roli a vývoji vlivu FNSEA viz Guyomarch, Machin, Ritchie 1998: 145-150). V roce 1987 pak jako alternativní organizace vzniká v současnosti druhá největší Rolnická konfederace (*Confédération paysanne -Conf').* Mladé farmáře reprezentuje Národní centrum mladých zemědělců (*Centre National des Jeunes Agriculteurs,* CNJA), již v roce 1959 se zformovala Národní odborová konfederace (*Confédération Nationale des Syndicats d'Exploitants Familiaux,* MODEF) (Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche 2008).

V oblasti rybolovu patří mezi nejvýznamnější organizace Francouzská federace akvakultury (*Fédération Française d'Aquaculture,* FFA*)*, která sdružuje a reprezentuje různé sektorové skupiny v oblasti chovu ryb a soukromého rybolovu. Cílem federace je obrana zájmů svých členů jak na domácí, tak na evropské úrovni. FFA zároveň reprezentuje producenty ryb v rámci Meziprofesního výboru produktů akvakultury (*Comité Interprofessionnel des Produits de l'Aquaculture,* CIPA), který sdružuje profesní organizace a jehož úkolem je podpora vzájemné informovanosti, chápání trhu a potřeb spotřebitelů a reprezentace odvětví na národní, evropské i mezinárodní úrovni (Reprofish nedatováno).

2.5 Doprava

2.5.1 Analýza situace

Francie se vyznačuje jednou z nejhustších dopravních sítí na světě: na 100 km^2 připadá 146 km silnic a 6,2 km kolejí. 12 000 km železniční tratě je elektrifikováno; Francie se mj. proslavila vlaky TGV (*Trains à Grande Vitesse*) a je považována za jednoho z předních světových expertů na železniční technologie. Francie má cca 7 000 km dálnic, jejichž délka neustále roste.

V roce 2006 činil podíl automobilové přepravy na celkové osobní pozemní dopravě 85,3 %, podíl autobusové přepravy 5,3 % a podíl dopravy pomocí železnice, tramvají a metra 9,4 % (Eurostat 2009a: 399). Nejčastější způsob pozemní nákladní dopravy představují silnice (80,9 %), dále železnice (15,7 %) a lodní doprava (3,4 %) (Eurostat 2009a: 399). V roce 2007 bylo ve Francii letecky přepraveno 120 034 000 pasažérů. Co se námořní dopravy týká, v roce 2006 ji ve Francii využilo 26 402 000 osob (Eurostat 2009a: 406).

Podle statistik lidé ve Francii cestují nejdále (spolu s Itálií a Irskem): hodnota průměrné délky cestování na osobu je zde nejvyšší v Evropě (Banister a kol. 2000: 46). Poměrně hodně se ve Francii využívá i vodní doprava. Na území Francie se nachází 10 mezinárodních a 45 vnitrostátních letišť; letecká společnost Air France je jednou z největších leteckých společností na světě. Ve Francii je kladen značný důraz i na ekologickou a bezmotorovou dopravu. V této souvislosti zmiňme tzv. zelené stezky (*voies vertes*), jejichž délka v současnosti činí cca 3 500 km (Association Européenne des Voies vertes 2000). Francie se řadí mezi země, v nichž je systém zelených stezek nejrozvinutější a nejpropracovanější.

Co se hlavního města týká, Île-de-France má 6 000 veřejných silnic v celkové délce 1 700 km, z toho 171 km dálnic, přičemž denně autem cestuje 15,5 milionů osob a na jednu domácnost připadá 0,5 auta (Edwards, Smith 2008: 11). Paříž získala několik ocenění za systém samoobslužných půjčoven jízdních kol *Vélib*, který k prosinci 2007 čítal 20 600 jízdních kol a 1 451 stojanů, tedy přibližně 1 stojan na každých 300 m (Edwards, Smith 2008: 13).

V roce 2006 pracovalo v dopravě celkem 1 125 058 osob, z toho 348 956 v pozemní nákladní dopravě, 219 964 v pozemní osobní dopravě, 171 500 na železnici, 3 595 ve vnitrozemské vodní dopravě, 13 744 v námořní dopravě, 72 397 v letecké přepravě a 42 381 osob bylo zaměstnáno v rámci

cestovních kanceláří a obdobných služeb (European Commission 2009j: 99). Ve stejném roce bylo ve Francii registrováno 92 498 firem zabývajících se dopravou, přičemž největší počet z nich se soustředil na pozemní nákladní dopravu (41 592), pozemní osobní dopravu (36 319) a na oblast cestovních kanceláří a obdobných služeb (5 088) (European Commission 2009j: 100).

2.5.2 Dlouhodobé cíle

Společná dopravní politika byla zároveň jednou z priorit francouzského předsednictví ve druhé polovině roku 2008. V souladu s hlavními závěry Evropské rady podporovalo předsednictví dopravní politiku, jež je v souladu s udržitelným rozvojem a snahami zabránit klimatickým změnám. Francie přezkoumala několik návrhů, zejména pak revizi směrnice 1999/62/ES o výběru poplatků za užívání vybraných pozemních komunikací těžkými nákladními vozidly (tzv. systém Eurovignette – euroznámek). Zabývala se rovněž používáním nových technologií v dopravě, jako jsou Galileo či SESAR, dále akčním plánem o městské mobilitě a dokončením vnitřního trhu v oblasti dopravy (French Presidency of the Council of the European Union 2008a: 7).

Druhým z dopravních pilířů francouzského předsednictví byla bezpečná doprava. Předsednictví se zaměřilo na pokrok v iniciativách na zvýšení bezpečnosti v evropské dopravě; jednalo se zejména o námořní bezpečnost (balíček Erika III), leteckou bezpečnost (druhý balíček „jednotné evropské nebe“) a bezpečnost silniční dopravy. Zejména v posledním bodě Francie usilovala o dohodu týkající se návrhu směrnice o usnadnění přeshraničního stíhání přestupků proti dopravním předpisům, která by umožnila stíhat přestupky, které stojí u vzniku tří čtvrtin silničních nehod, tj. nepřiměřenou rychlost, alkohol za volantem, nepoužívání bezpečnostního pásu a jízdu na červenou (French Presidency of the Council of the European Union 2008a: 7). Tato jednání se zdařila a 17. prosince 2008 návrh směrnice schválilo plénum Evropského parlamentu.

Závěrem zmiňme, že velkou roli hrají ve Francii transevropské sítě, jejichž význam zdůrazňuje Eva Čermáková: „Důležitý dopad na systém územního plánování mají ve Francii Transevropské sítě (TEN). Vzájemné vztahy jsou zvažovány v rámci teritoriálních plánů – Planes directores territoriales de coordination. Transevropské sítě mají důležitou úlohu pro

zpracování a realizace národní územní politiky a jsou také důležité pro nástroje regionálního územního plánování. Přeshraniční spolupráce ve Francii tak funguje především s ohledem na rozvoj transevropských sítí" (Čermáková 2006).

2.5.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo pro ekologii, energii, udržitelný rozvoj a moře (Ministère de l'Écologie, de l'Energie, du Développement durable et de la Mer, MEEDDM): Primární zodpovědnost za implementaci národní dopravní politiky nese Ministerstvo pro ekologii, energii, udržitelný rozvoj a moře (*Ministère de l'Écologie, de l'Energie, du Développement durable et de la Mer)*. Dopravní agenda byla pod toto ministerstvo včleněna po zvolení Nicolase Sarkozyho prezidentem; do té doby byla realizována v rámci Ministerstva pro výstavbu, dopravu, bydlení, turistiku a moře (*Ministére de l'Équipement, des Transports, du Logement, du Tourisme et de la Mer*).

Svaz dopravy v Île-de-France (Syndicat des Transports d'Ile de-France, STIF): Ačkoli má městskou dopravu podle zákona o vnitrostátní dopravě z roku 1982 na starost příslušný městský úřad, v Paříži se jedná o organizaci STIF. V rámci koordinace a organizace hromadné dopravy v hlavním městě STIF např. rozhoduje o jednotlivých dopravních trasách, jízdném, kontraktech a investicích. Jakkoli však celkově zodpovídá za dopravní politiku v oblasti Paříže a okolí, dopravní služby poskytuje řada soukromých a veřejných společností (Edwards, Smith 2008: 9). Nejvýznamnější z nich je státem vlastněná společnost RATP (*Regie Autonome des Transports de Paris)*, pod níž spadá pařížské metro, dvě linky příměstských rychlovlaků RER, čtyři tramvajové linky a velký počet autobusů. K dalším významným poskytovatelům patří např. Transilien, což je dceřiná společnost národní železniční společnosti SNCF (*Société Nationale des Chemins de fer français*) a Optile (*Organisation Professionnelle des Transports d'Île-de-France*) (Edwards, Smith 2008: 9-10).

Meziresortní komise pro cyklistickou dopravu: Strategická rozhodnutí v oblasti bezmotorové dopravy činí Meziresortní komise pro cyklistickou dopravu, která se skládá ze zástupců Ministerstva mládeže

a sportu (*Ministére de la Jeunese et des Sports)*, Ministerstva pro ekologii, energii, trvale udržitelný rozvoj a moře (*Ministère de l'Écologie, de l'Energie, du Développement durable et de la Mer*) a železniční společnosti SNCF.

Francouzská asociace pro budování cyklistických a zelených stezek (Asociation Francaise de développement des Véloroutes et Voies Vertes): Budování konkrétních zelených stezek organizují příslušné místní úřady ve spolupráci s regiony; důležitým aktérem je i Francouzská asociace pro budování cyklistických a zelených stezek, přičemž stezky jsou často budovány za přispění evropských fondů (Association Européenne des Voies vertes 2000).

Výzkumná centra: Z výzkumných francouzských center zabývajících se (mj.) dopravou jmenujme např. *Agence de Centre scientifique et technique du bâtiment*, *Institut Français de Recherche pour l'Exploitation de la Mer*, *Institut national de l'environnement industriel et des risques*, *Institut national de recherche sur les transports et leur sécurité* (Ministère de la Recherche nedatováno). Posledně jmenovaný *Institut national de recherche sur les transports et leur sécurité* byl založen v roce 1985 a usiluje o zlepšení dopravních systémů a prostředků z technického, ekonomického a sociálního hlediska a zároveň se podílí na vzdělávání a školení osob působících v sektoru dopravy (Ministère de la Recherche nedatováno). Co se zapojení veřejnosti do dopravní agendy týká, v posledních letech vyvolal největší mobilizaci občanů nesouhlas s jihovýchodní sekcí vlaků TGV (Wood a kol. 2002).

2.6 Životní prostředí

2.6.1 Analýza situace

Otázky životního prostředí stojí v současné době v popředí veřejných debat a mezinárodních jednání a Francie v nich dlouhodobě hraje důležitou roli. Francie je v EU předním producentem obnovitelné energie (13 % v rámci celé EU) a přibližuje se cíli stanovenému zákonem v červenci 2005, podle nějž by mělo do roku 2010 10 % energie pocházet z obnovitelných zdrojů (Ambassade de France 2006). 78 % elektřiny zde pochází z jaderných elektráren. Francie – podobně jako jiné vyspělé země – trpí mj. poškozením lesů způsobeným kyselými dešti, znečišťováním ovzduší průmyslovými a automobilovými emisemi a znečištěním vod městskými odpady.

První zákon na ochranu přírody přijala Francie v roce 1976. Od roku 1982 bylo ve Francii identifikováno 896 přírodních oblastí zvláštního významu pro faunu a floru, které jsou nyní součástí soustavy chráněných území Natura 2000 (Ministère des Affaires étrangères et européennes 2008a). V zemi se nachází sedm národních parků (z toho jeden na Guadeloupe), rozkládajících se na rozloze 992 000 ha, přičemž do budoucna se plánuje založení dalších čtyř. Ve Francii lze krom toho nalézt i 35 regionálních parků (Ministère des Affaires étrangères et européennes 2008a).

28. února 2005 byla k francouzské ústavě připojena Charta o životním prostředí (*La Charte de l'environnement*), jež se skládá z deseti následujících postulátů:

- Každý má právo bydlet ve vyváženém a zdravém prostředí.
- Každý má povinnost podílet se na ochraně a zkvalitnění prostředí.
- Každý má povinnost, podle podmínek definovaných zákonem, předvídat dopady zásahů, které negativně ovlivňují přírodní prostředí a limitovat tyto negativní dopady.
- Každý je povinen podílet se podle podmínek definovaných zákonem na náhradě škod, které způsobí prostředí svým jednáním.
- Veřejné autority jsou povinny jednat podle principu preventivního opatření a v rámci jejich pravomocí uvádět v chod procedury hodnocení rizika a přijímat opatření eliminující výskyt případných škod.

- Veřejné politiky musí prosazovat trvale udržitelný rozvoj, hledat soulad mezi ochranou prostředí a ekonomickým rozvojem a sociálním pokrokem.
- Každý má právo přístupu k informacím o životním prostředí podle podmínek definovaných zákonem a právo podílet se na veřejném rozhodování, které má dopad na prostředí.
- Vzdělávání se musí podílet na propagaci cílů uvedených v této chartě.
- Výzkum a vývoj musí přispívat k zhodnocení prostředí.
- Tato charta bude podněcovat aktivity na mezinárodním poli (La Constitution - Charte de l'environnement de 2004).

S nejvíce znečištěným ovzduší se v současné době potýká region Provence-Alpes-Côte d'Azur na jihovýchodě Francie, a to zejména v důsledku průmyslu a dopravy v aglomeraci Aix-Marseille. Podle francouzské Asociace pro dohled na kvalitu ovzduší produkuje tento region, v němž žije 2,6 milionů obyvatel, 8 % ze všech francouzských emisí těkavých organických sloučenin a oxidů dusíku (Hermanová 2004).

Co se postoje veřejnosti týká, podle výsledků Eurobarometru za rok 2008 si 51 % Francouzů myslí, že Francie je na tom v oblasti životního prostředí lépe než jiné členské státy EU. 36 % soudí, že oblast životního prostředí by měla být hlavní prioritou EU (European Commission 2008a).

2.6.2 Dlouhodobé cíle

V roce 2004 přijala Francie Klimatický plán, který se každoročně aktualizuje a který stanovuje opatření v každé oblasti francouzského hospodářství s cílem ušetřit do roku 2010 ročně 54 milionů tun CO_2 (Ambassade de France 2006). Velkou podporu ochraně životního prostředí ve Francii vyjádřil prezident Sarkozy, který krátce po nástupu do prezidentského úřadu zdůraznil potřebu boje proti globálnímu oteplování a později představil svůj záměr vytvořit ve Francii „zelenou revoluci“.

V roce 2008 schválil francouzský parlament zákon, který se označuje jako „Grenelle 1“ a obsahuje environmentální závazky Francie do budoucnosti. Jeho hlavní priority se dají shrnout do čtyř následujících oblastí: klimatické změny,

biodiverzita a ekosystémy, prevence rizik a ochrana zdraví a ekologická demokracie (Vítková 2010). V roce 2010 parlament přijal zákon „Grenelle 2", jenž přichází již se závaznými normami a realizací slíbených opatření. Kromě energetické účinnosti nových budov se zákon zabývá např. kvalitou ovzduší a vod či nakládání s odpady.

Dnes se ve Francii diskutuje např. možnost zdanění jakéhokoli vypouštění skleníkových plynů s platností od roku 2011 (EurActiv 2009). Snahy zavést uhlíkovou daň na celoevropské úrovni, které se poprvé objevily v roce 1990, ztroskotaly. Návrh na zavedení nové daně byl v rámci Bílé knihy představen francouzským ministrem financí, Jean-Louis Borloo, v červnu roku 2009 (EurActiv 2009). Materiál, jehož ambicí je pomoci splnit Francii její emisní cíle, má sloužit jako podklad pro širší diskusi a vyznačuje se jistou nekonkrétností, neboť např. neuvádí položky, jichž by se daň týkala, či způsoby, jimiž by byla implementována (EurActiv 2009).

O rostoucím důrazu na životní prostředí svědčí i skutečnost, že ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 dosáhla koalice Europe Ecologie, sestávající z francouzské strany Zelených, regionalistických stran a dalších environmentalisticky orientovaných nezávislých osobností, překvapivého úspěchu v podobě 16 % hlasů a 14 křesel (Ministre de l'Intérieur, de l'Outre-mer et des collectivités territoriales 2009).

V současné době pochází 80 % francouzských zákonů pokrývajících oblast životního prostředí z environmentální legislativy EU. Jedním z cílů francouzského předsednictví Rady EU ve druhé polovině roku 2008 bylo učinit z Evropy vzor udržitelného sociálního, ekologického a hospodářského rozvoje. Klíčovou součást této priority představoval boj proti klimatickým změnám (Bociánová 2008) (více viz následující kapitola).

Vedle boje proti klimatickým změnám bylo důležitou otázkou pro francouzské předsednictví předcházení znečištění a rizikům. Předsednictví přezkoumalo mnoho textů, včetně integrované prevence a snižování znečištění (IPPC), normy o emisích těžkých užitkových vozidel (Euro VI), sdělení o demontáži lodí a dokumentů o kvalitě pohonných hmot a elektrických a elektronických odpadech (French Presidency of the Council of the European Union 2008a: 7). Během předsednictví rovněž pokračovala debata o geneticky modifikovaných organismech s akcentem na posílení hodnocení na evropské úrovni. V neposlední řadě francouzské předsednictví podpořilo činnost na akčním plánu udržitelné spotřeby a výroby (French Presidency of the Council of the European Union 2008a: 8).

2.6.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo pro ekologii, energii, udržitelný rozvoj a moře (Ministère de l'Écologie, de l'Energie, du Développement durable et de la Mer): Hlavní zodpovědnost za implementaci národní politiky životního prostředí nese Ministerstvo pro ekologii, energii, udržitelný rozvoj a moře (*Ministère de l'Écologie, de l'Energie, du Développement durable et de la Mer*), do jehož působnosti spadají mj. i zelené technologie a otázky ochrany klimatu. Francie byla jednou z prvních zemí, které založily ministerstvo životního prostředí; francouzské Ministerstvo na ochranu přírody a životního prostředí vzniklo v lednu 1971 a jeho původní kompetence spočívaly v pouhé koordinaci činností ostatních ministerstev (Ministère des Affaires étrangères et européennes 2008a).

Agentura životního prostředí a hospodaření s energií: Mezi léty 1970 až 1998 byla vytvořena řada specializovaných institucí zabývajících se eliminací odpadů (1976), kvalitou ovzduší (1981) a hospodařením s energiemi (1982) (Ministère des Affaires étrangères et européennes 2008a). V roce 1990 přešly tyto instituce pod veřejnou Agenturu životního prostředí a hospodaření s energií, která spadá jednak pod Ministerstvo pro ekologii, energii, udržitelný rozvoj a moře a jednak pod Ministerstvo pro vyšší vzdělávání a výzkum. V roce 1991 vzniklo na základě Národního environmentálního plánu z roku 1990 26 regionálních ředitelství pro životní prostředí.

Meziministerský výbor pro udržitelný rozvoj: Od roku 2003 dohlíží na politiku udržitelného rozvoje Meziministerský výbor pro udržitelný rozvoj, který ještě v červnu téhož roku přijal Národní strategii udržitelného rozvoje. Tento výbor, jemuž předsedá ministerský předseda, převzal agendu po třech předchozích výborech: po Meziministerském výboru pro životní prostředí, Meziministerské komisi pro skleníkové efekty a Meziministerském výboru pro prevenci živelných pohrom (Ministère des Affaires étrangères et européennes 2008a).

Nevládní neziskové organizace: Největší environmentální nevládní neziskovou organizací je *France Nature Environnement*, která

působí jako zastřešující platforma pro celou řadu dalších celonárodních (např. *Ligue pour la Protection des Oiseaux* nebo *Société Nationale de Protection de la Nature*), regionálních (např. *Fédération Rhône-Alpes de protection de la nature* nebo *Fédération des Sociétés pour l'Étude, la Protection et l'Aménagement de la Nature dans le Sud-Ouest)* a místních organizací (Szarka 2002: 38-39). Mezi další významné nevládní neziskové organizace působící v oblasti životního prostředí patří francouzské sekce globálních organizací jako *World Wide Fund for Nature*, *Amis de la Terre* nebo *Greenpeace*. Dále zmiňme např. francouzskou síť aktivit v oblasti změny klimatu: *Reseau Action Climat France*. Počet členů environmentálních nevládních neziskových organizací vzrostl z 508 000 v roce 1980 na 1 060 500 členů v roce 1995 (Szarka 2002: 42).

2.7 Energetika

2.7.1 Analýza situace

Francie ve srovnání s jinými evropskými partnery disponuje pouze velmi omezenými zdroji energetických surovin. Produkce uhlí, plynu a ropy klesala od 70. let, kdy byl přijat koncept energetické politiky s cílem dlouhodobě zabezpečit dostatek energetických zdrojů. Výroba tuhých paliv byla od roku 1990 výrazně redukována a v roce 2004 ukončena. Hlavní priorita byla dána rozvoji národní jaderné energetiky a obnovitelným zdrojům energie. Program výstavby jaderných elektráren byl zahájen v 70. letech (Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie 2006), rozhodnutí pro využívání jádra bylo ovlivněno i okolnostmi a následky prvního ropného šoku. Francouzská závislost na exportu je podobná průměrným úrovním v EU; většinu představuje dovoz ropy jako druhého hlavního zdroje energie, narůstá rovněž podíl dováženého plynu (k produkci, exportu a importu energií viz graf 6).

Graf 6: Produkce, import a export energií (v tisících tun ekvivalentu ropy- ktoe, 2007)

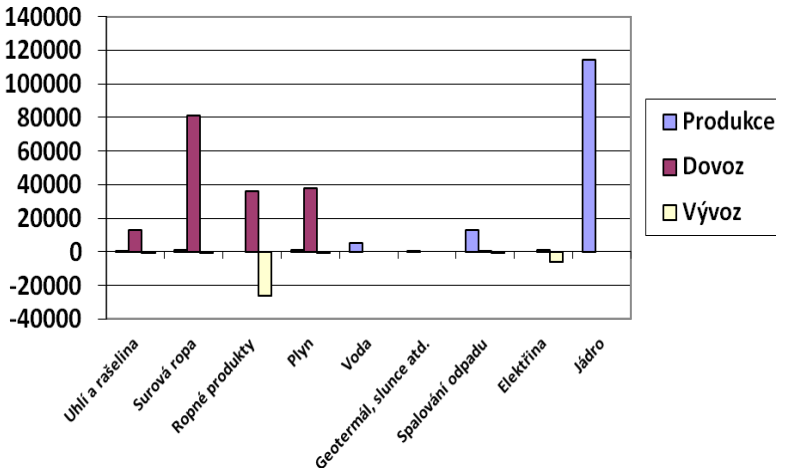

Zdroj: IEA nedatováno a.

V oblasti obnovitelných zdrojů energie je Francie se 13% podílem jedním z důležitých výrobců obnovitelné energie. Zdroje obnovitelné energie, zejména biomasa a vodní zdroje, se významně podílejí na energetickém mixu, Francie se zaměřuje i na rozšíření možností využití dalších zdrojů - na větrnou energii, fotovoltaiku, solární energii, biopaliva a geotermální energii. Veškeré sektory obnovitelných zdrojů energie zaznamenávají nárůst, jejich podíl na energetickém mixu však stále zaostává vzhledem k trvalému zvyšování energetické poptávky a spotřeby (European Commission 2007a, ke spotřebě energie viz graf 7).

Graf 7: Finální spotřeba energie dle sektoru (2004)

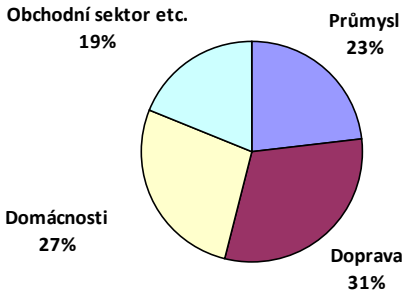

Zdroj: European Commission 2007a.

Co se týká jaderné energie, Francie patří mezi nejvýznamnější producenty nukleární energie; v rámci EU je největším výrobcem. Podíl jaderné energie v domácí produkci představuje 85 %, na výrobě elektřiny se jaderná energie podílí ze 78 %. Francie disponuje 59 reaktory, z toho je jeden výzkumný - RNR Phénix (MEEDDM nedatováno). Využívání jaderné energetiky a obnovitelných zdrojů Francii v současné době zajišťuje uspokojivou úroveň energetické

nezávislosti, ceny elektřiny patří k nejnižším v Evropě a zároveň je jednou ze zemí EU s nejnižším podílem emisí CO_2 na osobu vzhledem ke skutečnosti, že 90 % výroby elektrické energie pochází z kombinace jaderné (78 %) a vodní energie (12 %) (European Commission 2007a, EREC 2009).

Nejdůležitějším francouzským hráčem na poli energetiky je z 85 % státem vlastněná skupina EdF (*Électricité de France*) založená již v roce 1946. EdF se zabývá výrobou, dodávkou a obchodem s energií; přenos energie má v gesci RTE EdF, transport, distribuci pak ERDF (*Électricité Réseau Distribution France*). EdF rovněž operuje v dalších evropských (Německo, Itálie, Spojené království) i mimoevropských zemích (EdF nedatováno). Vedle EdF je výrazným aktérem v jaderné energetice od roku 2001 společnost Areva zabývající se výrobou jaderného paliva, návrhy a konstrukcí reaktorů a s tím spojenými službami (Areva nedatováno). Skupina zároveň expanduje do oblasti obnovitelných energií.

Během svého předsednictví Rady EU ve druhé polovině roku 2008 Francie velmi usilovala o to, aby do konce roku 2008 dosáhla dohody o podobě nové smlouvy, která vstoupí v platnost po vypršení Kjótského protokolu, tedy v roce 2012, a stane se tak základem ambiciózní evropské politiky v boji proti změně klimatu. Hlavními cíli klimaticko-energetického balíčku jsou:

- dosáhnout do roku 2020 snížení emisí skleníkových plynů o 20 % oproti úrovni z roku 1990, přičemž v případě dojednání širší celosvětové dohody se toto číslo automaticky zvýší na 30 %;
- do roku 2020 zvýšit podíl energie z obnovitelných zdrojů na konečné spotřebě energie na 20 % (European Commission 2009j).

Pro EU představoval klimaticko-energetický balíček stěžejní záležitost. Díky značnému nasazení francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho se podařilo na jednání Evropské rady 12. prosince 2008 dosáhnout kompromisu při jeho vyjednávání (European Commission 2009j). O pět dní později znění všech předloh schválili i poslanci Evropského parlamentu. Emise skleníkových plynů dle sektoru zobrazuje graf 8.

Graf 8: Emise skleníkových plynů dle sektoru (2007)

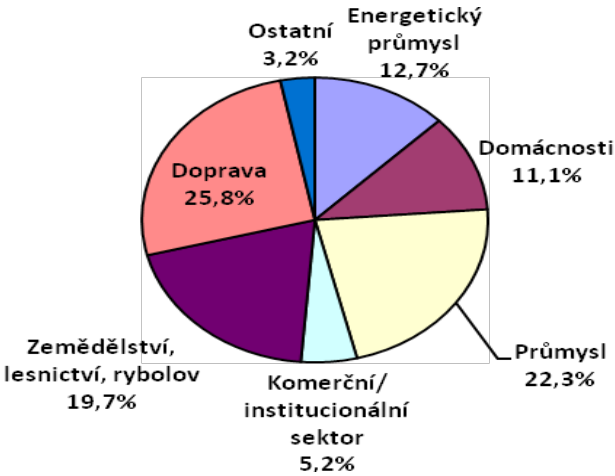

Zdroj: European Commission 2010c.

2.7.2 Dlouhodobé cíle

Přes proměny kontextu, kterému byl energetický sektor vystaven, vykazuje francouzská energetická koncepce vysokou míru koherence. Současná energetická politika je definována energetickým zákonem z července 2005 (zákon č. 781/2005, který určuje hlavní priority a poskytuje linie pro jejich implementaci) (pro přehled hlavních zákonů o energii od roku 1990 viz MEEDDM nedatováno). Jako čtyři dlouhodobé cíle dokument uvádí: 1. zaměření na národní energetickou nezávislost a zajištění bezpečnosti dodávek; 2. zabezpečit kompetitivní ceny energie; 3. ochrana lidského zdraví a životního prostředí s důrazem na boj proti změnám klimatu; 4. garance sociální a teritoriální koheze a zajištění přístupu k energii pro všechny. K dosažení těchto primárních cílů dokument určuje čtyři hlavní akční oblasti: 1. kontrola energetické poptávky (prostřednictvím souboru pobídek a programů); 2. diverzifikace energetických zdrojů (zvyšováním podílu obnovitelných energií, ponecháním volby pro jadernou energii, rozvojem vysokovýkonné infrastruktury energetické produkce – sem je řazen např. projekt EPR

reaktoru, jenž má být postaven ve Flamanville do roku 2012); 3. zaměření na výzkum a inovace v energetickém sektoru; 4. poskytnout metody a způsoby transportu a skladování odpovídající požadavkům.

Zákon z roku 2005 potvrdil volbu pro jadernou energii, která je podporována i současným prezidentem Nicolasem Sarkozym podobně jako jeho předchůdcem Jacquesem Chiracem. Sarkozy byl považovaný za nejvíce pro jaderně orientovaného ze všech 12 kandidátů v prezidentské volbě z roku 2007 (The Energy Policy of French President Nicolas Sarkozy 2007: 651). Postoje ohledně energetické politiky formuloval Sarkozy v dopise ENF (Environmentalists for Nuclear Energy) z dubna 2007. Sarkozy ve svém vyjádření zdůraznil potřebu jaderné energie v souvislosti s akcentem na nutnost vládní akce proti změnám klimatu a globálnímu oteplování, zároveň podpořil pokračování ve vývoji obnovitelných energií, které považuje za řešení, ovšem nedostačující pro pokrytí energetických potřeb Francie. Konkrétně Sarkozy podpořil volbu pro obnovu a vývoj francouzských jaderných elektráren (počínaje výstavbou EPR reaktoru do roku 2012) spolu s dohledem nad odpovídajícím využíváním jaderné energie (zejména v souvislosti s nakládáním s jaderným odpadem). V mezinárodním měřítku Sarkozy podporuje rozvoj využití jaderné energie demokratickými státy, přičemž Francie by měla být silným partnerem prostřednictvím skupin Areva a EdF. Tuto dominantní pozici by si měla Francie do budoucna budovat rovněž v oblasti obnovitelných zdrojů energie. Současný prezident také zmiňuje potřebu energetických úspor, jejichž zvyšování by mělo být podpořeno odpovídajícími daňovými pobídkami, Sarkozy je rovněž pro zdanění emisí CO_2. Co se týká rozhodnutí EU upřednostnit trh s emisemi před jejich zdaněním, Sarkozy prohlásil: „Nehodlám tuto preferenci (zemí EU, pozn. autorek) měnit. Tyto země se rozhodly pohnout se dopředu a stanout v čele boje proti emisím skleníkových plynů. Je třeba jim za to gratulovat. Ale nemohu přijmout myšlenku, že evropští producenti, kteří chvályhodně přispívají k boji proti klimatickým změnám, by za to měli trpět v mezinárodní konkurenci se zeměmi, jež se rozhodly neaplikovat Kjótský protokol“ (The Energy Policy of French President Nicolas Sarkozy 2007: 653). V této souvislosti Sarkozy uvedl, že požádá Evropskou komisi, aby navrhla opatření k odstranění tohoto stavu, jenž považuje za „nepřijatelnou nerovnost v zacházení a pokřivení soutěže“ (The Energy Policy of French President Nicolas Sarkozy 2007: 653).

2.7.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo pro ekologii, energii, uržitelný rozvoj a moře (Ministère de l'Écologie, de l'Energie, du Développement durable et de la Mer, MEEDDM): V rámci ministerstva spadá sektor energetiky do kompetence Generálního ředitelství pro energii a klima (*Direction Générale de l'Énergie et du Climat,* DGEC), jehož pravomoci pokrývají otázky týkající se jednotlivých zdrojů energie (elektrická energie, jaderná energie, ropa, zemní plyn, obnovitelné zdroje) spolu se záležitostmi ohledně jejich dopadu na životní protředí. V těchto oblastech ministerstvo spolupracuje s mnoha dalšími aktéry a institucemi. V případě elektrické energie hraje ministerstvo důležitou roli v organizaci, fungování a programování sektoru, ministr pověřený energetikou schvaluje schéma rozvoje veřejné elektrické sítě, ve spolupráci s ministerstvem pro ekonomiku, průmysl a zaměstnanost (*Ministère de l'Économie, de l'Industrie et de l'Emploi*) určuje tarify a jedná s EdF (MEEDDM nedatováno).

V případě jaderné energie se vedle MEEDDM na správě a koordinaci sektoru podílí rovněž jiné instituce, např. ministerstvo zahraničí, SGAE (viz výše), ministerstvo výzkumu a obrany. Jadernou bezpečností se kromě *Direction générale de la prévention des risques* (DGPR) v rámci MEEDDM zabývá nezávislý administrativní orgán Úřad pro jadernou bezpečnost (*l'Autorité de sûreté nucléaire,* ASN*)*, který byl vytvořen zákonem z roku 2006 a má kontrolní a informační funkci. Na základě stejného zákona vznikl rovněž Vysoký výbor pro transparentnost a informovanost v oblasti jaderné bezpečnosti (*Haut Comité pour la Transparence et l'Information sur la Sécurité Nucléaire,* HCTISN), jehož úkolem je podporovat, informovat a zajišťovat shodu v otázkách jaderných aktivit a jejich dopadů na zdraví a životní prostředí. Z dalších institucí jmenujme CEA (*Comissariat à l'Energie Atomique*) zabývající se výzkumem, zároveň reprezentuje Francii u Mezinárodní agentury pro atomovou energii (AIEA) (MEEDDM nedatováno).

2.8 Vnitro a justice

2.8.1 Analýza situace

Francie je zemí s dlouhou tradicí imigrace sahající do poloviny 19. století. Na počátku 60. let, v době francouzského ekonomického rozmachu, začali do Francie přicházet imigranti z Alžírska, Maroka a Tuniska. Od druhé poloviny 70. let nabrala na síle imigrace z nearabských afrických zemí – Burundi, Gabunu, Guineje, Kamerunu, Mali, Nigeru, Pobřeží slonoviny, Senegalu, Středoafrické republiky a Toga (Eichler 2006: 31). Další generaci přistěhovalců tvořili lidé ze severní a zejména pak ze subsaharské Afriky. Čistou migraci ve Francii v letech 1970 až 2005 zobrazuje graf 9.

Od roku 2000 se francouzská veřejná diskuze o imigraci a integraci „vychyluje směrem k asimilacionistickému pólu […] Nejspektakulárnějším výrazem zpětného skluzu k asimilacionistickému pólu bylo přijetí zákona zakazujícího nošení náboženských symbolů žáky na školách v únoru 2004“ (Baršová, Barša 2005: 107).

Graf 9: Čistá migrace ve Francii (1970 – 2005)

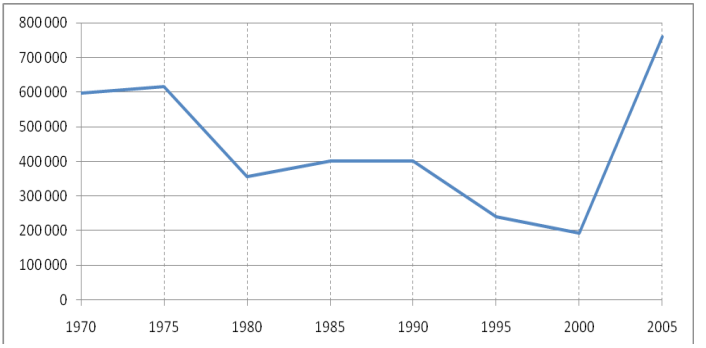

Zdroj: Autorky, založeno na informacích z Trading Economics nedatováno.

Podle odhadů žije v současnosti na území Francie 4,9 milionů imigrantů, z nichž zhruba 2 miliony získaly francouzské občanství. Francie má na svém území nejvíce azylantů ze všech zemí EU (v roce 2006 bylo ve Francii podáno 27 420 žádostí o azyl, viz graf 10). Podíl cizí populace v této zemi činí 5,8

%, přičemž 3,8 % nepochází ze zemí EU (Eurostat 2009a, viz tabulka 2). Až jedna třetina současných Francouzů je potomky přistěhovalců, přičemž přibližně dvě třetiny migrantů do Francie pocházejí ze subsaharské Afriky a ze zemí Magrebu (Baršová, Barša 2005: 100). Pro Francii je rovněž typický vysoký příliv nelegálních migrantů; odhaduje se, že jich v zemi pobývá 200 000 až 400 000 (Institut national de la statistique et des études économiques 2008).

Graf 10: Počet žádostí o azyl ve Francii (1985-2006)

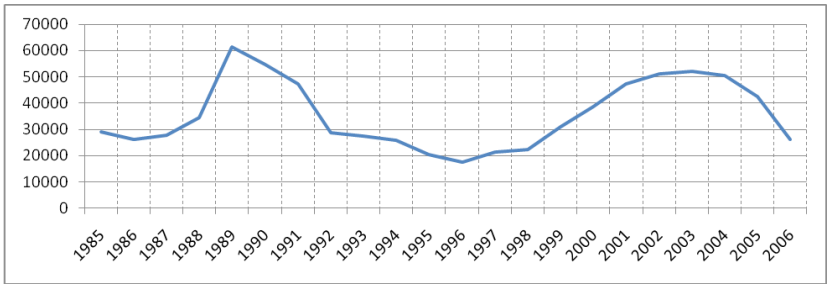

Zdroj: Autorky, založeno na informacích z Eurostat 2007: 3.

Zatímco před 30 lety byla hlavním důvodem přistěhování práce, dnes je jím slučování rodin, které představuje téměř 65 % veškeré imigrace. Z hlediska trvalého přistěhovalectví je podíl rodinné imigrace ještě významnější; podle některých zdrojů se jedná až o 95 % (Baršová 2006). Až 70 % těchto imigrantů tvoří občané afrických zemí, především z Alžírska a Maroka. Velmi rychle roste počet sňatků cizinců s francouzskými občany: zatímco v roce 1997 se jich uskutečnilo 15 000, v roce 2004 jich bylo 50 000 (Baršová 2006).

Přistěhovalecké komunity se ve Francii potýkají se závažnými ekonomickými a sociálními problémy. Nezaměstnanost v jejich případě dosahuje 40 %, v ghettech dokonce až 70 %. Z rozporuplnosti francouzské přistěhovalecké politiky vyplývají i mnohé nepokoje, zmiňme např. třítýdenní násilné bouře, které propukly na konci října 2005 a vyvrcholily v první polovině listopadu téhož roku. Tehdejší ministr vnitra Sarkozy vyhlásil strůjcům nepokojů nulovou toleranci a označil je za „*rocaille*“, což lze přeložit jako lůzu či pakáž (Eichler 2006: 32).

Tabulka 2: Počet cizinců v EU a Francii v roce 2008

	Celkový počet cizinců		Občané jiného členského státu EU		Občané zemí mimo EU	
	Ve statisících	v % z celkové populace	ve statisících	v % z celkové populace	Ve statisících	v % z celkové populace
EU celkem	30 779	6,2	11 302	2,3	19 476	3,9
Francie	3 674	5,8	1 283	2,0	2 391	3,8

Zdroj: Eurostat 2009a.

2.8.2 Dlouhodobé cíle

Prezident Sarkozy dlouhodobě usiluje o to, aby „trpěné přistěhovalectví", jak je nyní označována převažující imigrace na základě rodinných pout, ustoupilo ekonomicky motivovanému „zvolenému přistěhovalectví", tedy příchodu vybraných vysoce kvalifikovaných pracovníků (Baršová 2006). Tento cíl vychází z analýz, podle nichž Francii - na rozdíl od jiných evropských národů - vymírání nehrozí; podle prognóz Eurostatu má obyvatelstvo Francie vzrůst z necelých 60 milionů v roce 2004 na více než 65 milionů v roce 2050 (Baršová 2006). Proti zmíněným reformám se staví levice, nevládní organizace a křesťanské církve, které v nich spatřují útok na základní svobody lidí.

4. července 2007 schválila francouzská vláda návrh zákona o imigraci, integraci a azylu, který stanovuje cíle francouzské imigrační politiky, a to včetně kvantitativních ukazatelů. Jedním z nich je dosáhnout 50% podílu ekonomických imigrantů na celkovém počtu udělených dlouhodobých pobytů (v roce 2006 činil tento podíl 7 %) (MZV nedatováno f). Zákon rovněž určuje podmínky pro udělování dlouhodobého pobytu pro rodinné příslušníky legálních imigrantů: jejich přijetí podmiňuje znalostí francouzštiny a hodnot Francouzské republiky. Pakliže francouzské úřady v zemi původu naznají, že žadatel o dlouhodobý pobyt ve Francii (včetně

manželů a manželek francouzských občanů) nemá dostatečné znalosti francouzštiny a francouzských hodnot, žadatel musí v zemi původu absolvovat dvouměsíční kurz (MZV nedatováno f).

Dále platí, že imigrant žádající o přistěhovalecká víza pro své rodinné příslušníky, kteří zůstali v zemi původu, musí prokázat dostatečné finanční prostředky na zabezpečení celé rodiny. Rodiče dětí, jež se legálně přistěhují do Francie, se navíc musí písemně zavázat, že zajistí „dobrou integraci" svých dětí do francouzské společnosti (*Contrat d'accueil et d'intégration pour la famille*), tedy především školní docházku (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky nedatováno). Rodiče jsou rovněž povinni absolvovat kurs o právech a povinnostech rodičů ve Francii, v jehož rámci je akcentována zejména rovnost mezi matkou a otcem (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky nedatováno).

Migrace a její řízení představovala jednu z priorit francouzského předsednictví EU ve druhé polovině roku 2008. Návrhy Francie týkající se společného řízení migračních toků a společného rozvoje vyústily v přijetí Evropského paktu o migraci a azylu. Pakt byl schválen 15. a 16. října 2008 Evropskou radou a ve dnech 3. a 4. listopadu 2008 ratifikován v rámci Druhé evropsko-africké ministerské konference o migraci a rozvoji. Cílem paktu je sjednotit přístup jednotlivých zemí k migrantům (zejména k těm nelegálním). Pakt reflektuje základní princip francouzské přistěhovalecké politiky, podle něhož by vlády členských zemí měly mít právo vybrat si takové migranty, kteří odpovídají potřebám tamních trhů práce (Seidlová 2008).

2.8.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo imigrace, integrace, národní identity a solidárního rozvoje (Ministère de de l'Immigration, de l'Intégration, de l'Identité nationale et du Développement solidaire): Nicolas Sarkozy během své prezidentské kampaně přislíbil, že bude-li zvolen prezidentem, založí samostatné ministerstvo, jež se bude zabývat otázkami imigrace. V roce 2007 tedy vzniká Ministerstvo imigrace, integrace, národní identity a solidárního rozvoje, které si klade za cíl udržet kontrolu nad migračními toky, podporovat solidární rozvoj, zlepšit sociální integraci migrantů a posílit národní identitu. Jako první ministr působil Brice Hortefeux; o rok později byl novým ministrem jmenován Eric Besson. Ministerstvo má přibližně 600

zaměstnanců a sestává z následujících sekcí: Generální tajemník; Oddělení imigrace; Oddělení recepce, integrace a občanství; Azylové oddělení; Oddělení mezinárodních záležitostí a rozvoje prostřednictvím solidarity; Oddělení evropských záležitostí; Administrativní a finanční oddělení; Strategické oddělení a Oddělení komunikace (Ministre de l'Immigration, de l'Intégration, de l'Identité nationale et du Développement solidaire 2008).

Ministerstvo vnitra, zámořských teritorií a nižších územně správních celků (Ministère de l'Intérieur, de l'Outre Mer et des Collectivités Territoriales), Ministerstvo spravedlnosti a svobod (Ministère de la Justice et des Libertés), Ministerstvo práce, solidarity a veřejné správy (Ministère du Travail, de la solidarité et de la Fonction publique): V politice vnitra a justice hraje klíčovou roli i Ministerstvo vnitra, zámořských teritorií a nižších územně správních celků, Ministerstvo spravedlnosti a svobod a Ministerstvo práce, solidarity a veřejné správy.

Výbor pro řízení přistěhovalectví: Za účelem zlepšení tvorby migračních politik založila francouzská vláda v květnu 2005 Výbor pro řízení přistěhovalectví, který se skládá z klíčových ministrů a určuje směr vládní politiky v oblasti imigrace (Baršová, Barša 2005: 104).

Výzkumná centra: Ve Francii působí řada výzkumných center zaměřujících se na otázky imigrační a azylové politiky; jako příklad lze jmenovat Ce*ntre d'information et d'études sur les migrations internationales* nebo *Agence pour le développement des relations interculturelles*.

Nevládní neziskové organizace: V této oblasti se silně angažují i nevládní neziskové organizace: na celorepublikové úrovni se jedná např. o *Agence pour le développement des relations interculturelles*, *Service oecuménique d'entraide*, *Groupe d'information et de soutien des immigrés*, *Le Comede*; na lokální úrovni např. o *Femmes de la Terre* nebo *Migrations et cultures de Turquie* (Gemma 2009). Z dalších neziskových subjektů věnujících se této problematice uveďme např. *Ligue des Droits de l'Homme*, *Réseau pour l'autonomie des femmes immigrées et réfugiées* nebo *Amnesty International – France* nebo *Forum des Organisations de Solidarité Internationale issues des Migrations* (Gemma 2009).

2.9 Věda, výzkum, vzdělávání

2.9.1 Analýza situace

Francouzský vzdělávací systém prošel od poloviny 20. století proměnami, které byly reakcí na nárůst počtů dětí a nutnost rozšířit možnosti vzdělávání nejdříve na úrovni střední škol a následně i univerzit. První vlna, která přichází v 60. a 70. letech, vyústila v demokratizaci školství, zvýšení věku povinné školní docházky na 16 let a vytvoření jednotných *collège* nabízejících rovné vzdělání. Další fáze přichází v polovině 80. let, kdy narůstá počet studentů na úrovni *lycée* a na konci 80. let je definován cíl, aby 80 % studentů dosáhlo úrovně *baccalauréat* jako součást záměru zvyšování úrovně vzdělanosti. Do roku 1995 došlo k více než 30% nárůstu oproti úrovni z poloviny 80. let, kdy s *baccalauréat* dokončovalo studia méně než 30 % studentů. 90. léta proběhla ve znamení zvyšování počtu univerzitních studentů. K tomuto trendu kromě nárůstu absolventů s *baccalauréat* vedla rovněž absence jakýchkoliv výběrových řízení a také skutečnost, že se neplatilo žádné školné a poplatky za studium (Ministère des Affaires étrangères et européennes nedatováno).

Francouzské státní školství je postaveno na následujících pěti hlavních principech:

- sekularismus;
- povinná školní docházka do 16 let;
- bezplatné veřejné školství;
- svoboda výuky jako princip, který umožňuje fungování privátních škol podléhajích kontrole státu;
- neutralita (Ministère Éducation Nationale nedatováno).

Základní principy francouzského školství jsou obsaženy v *Code de l'éducation*. Hlavní linie organizace národní vzdělávací politiky definuje rámcový zákon z dubna 2005, další legislativní akty byly přijaty k zajištění rovnosti příležitostí (Ministère des Affaires étrangères 2007). Povinná školní docházka platí pro děti od 6 do 16 let.

Schéma vzdělávacího systému vypadá následovně:

Předškolní vzdělání

École maternelle (nepovinné): děti 2-6 let

Povinná školní docházka

École élémentaire (základní školy, první stupeň): 6-11 let

Collège (druhý stupeň, nižší střední školy): 11-15 let

Lycée d'enseignement général et technologique (střední školy): 15-18 let

Lycée professionnel (střední odborné vzdělání): 15-17/19 let

Post povinné vzdělání

Lycée d'enseignement général et technologique (střední školy): 15-18 let

Lycée professionnel (střední odborné vzdělání): 15-17/19 let

V jeho rámci existují tři typy curricula:

- Obecné: *Lycée d'enseignement général et technologique* (ukončení zkouškou *baccalauréat*)
- Technologické: *Lycée d'enseignement général et technologique* (ukončení zkouškou *baccalauréat*)
- Odborné: jako přípravu na zaměstnání je možné je ukončit po dvou letech nebo po dalších dvou letech uzavřít zkouškou *baccalauréat*.

Terciární vzdělání

Terciární vzdělávání zajišťují tři typy institucí:

1. Univerzity
2. Veřejné ústavy administrativního charakteru (*Établissements publics à caractère administratif, EPA*) v gesci ministerstev
3. Soukromé instituty/vysoké školy (*instituts/écoles supérieures*)

V rámci terciárního vzdělávání je rozlišeno pět typů vzdělávacích programů:

- univerzitní;
- *grandes écoles*: pod grandes écoles patří *écoles d'ingenieur*, *écoles normales supérieures* (E.N.S.), *écoles de commerce*, *écoles vétérinaires*. Tyto školy jsou charakterizovány vysokou úrovní nabízeného vzdělání a rovněž náročným výběrem aplikantů (Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche nedatováno);
- přípravné programy (*classes préparatoires*) pro *grandes écoles* (CPGE) nabízené *lycées*; studenti, kteří chtějí pokračovat ve studiu na jedné z prestižních *grandes écoles*, musejí projít dvouletou přípravou a teprve poté absolvují přijímací řízení;
- *sections de techniciens supérieurs* (STS);
- specializované školy (*écoles spécialisées*) (Eurydice 2009b: 2-6).

Celkově v oblasti vysokého školství ve Francii funguje 3 500 (údaje z roku 2008) veřejných a soukromých institucí nabízejících vysokoškolské vzdělání. Z toho je:

- 83 univerzit;
- 224 *écoles d'ingénieurs*;
- 220 škol obchodních, řízení a účetnictví;
- 3000 jiných institucí, zejména *lycées* (STS) nebo zajišťujících CPGE (Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche nedatováno).

Francouzský veřejný univerzitní systém zaručuje téměř bezplatné vysokoškolské vzdělání absolventům středních škol. Sektor dlouhodobě trpí podfinancováním, což znamená přeplněné učebny, nedostatek ubytovacích kapacit, neodpovídající vybavení a mnohdy neadekvátní podmínky pro výuku a vyučující. Odlišná situace platí pro státní výběrové *grandes écoles*, které spolu se semiprivátními přípravnými školami získávají 30 % rozpočtu (Sciolino 2006). Elitní vysoké školy *grandes écoles* mají mnohé více než dvousetletou tradici a poskytují vysokoškolské vzdělání, které svou kvalitou vysoce převyšuje možnosti nabízené univerzitami. Mezi nejprestižnější patří

například *École Polytechnique*, *Hautes Etudes Commerciales* (HEC), *École Normale Supérieure* a *École des Ponts et Chaussées*. Na *grandes écoles* studují pouhá 4 % z celkového počtu studentů a dalších 10 % se na tyto školy připravuje ve speciálních přípravkách (viz výše). Celkové číslo studujících a těch, kteří by zde studovat chtěli, se pohybuje okolo 300 000 z 2,2 milionu francouzských vysokoškoláků (Lichfield 2010).

Problémem nedostatečného financování trpí rovněž oblast výzkumu. Od přijetí Lisabonské strategie v roce 2000 nebyla Francie schopná naplnit cíl alokace 3 % HDP na výzkum a vývoj. V roce 2001 tvořily investice 2,2 % a během dekády se nadále pouze snižovaly, v roce 2007 až na 2,08 %, na nichž se z poloviny podílel soukromý sektor (EurActiv 2010). Neutěšená situace ve financování výzkumu je viditelná ve srovnání s jinými zeměmi EU, kde se (měřeno v procentech HDP) Francie nachází až na šestém místě za Švédskem, Finskem, Dánskem, Rakouskem a Německem (European Commission 2010e).

2.9.2 Dlouhodobé cíle

V srpnu 2007 byla v souladu s doporučeními Komise na modernizaci vysokoškolského vzdělávání v Evropě z května 2006 (EurActiv 2008) přijata univerzitní reforma (Zákon o svobodách a odpovědnosti univerzit) s cílem posílení univerzitních vazeb na teritorium a socioekonomické prostředí (Eurydice 2009b: 9), zároveň se zákon dotýká zásadních záležitostí vnitřního kompetenčního fungování univerzit (např. posílení pravomocí rektorů univerzit, změna ve složení administrativní rady a rovněž posílení jejího neakademického komponentu) a dává tím univerzitám širší autonomii v oblastech personální, finanční i správní. Univerzitní reforma, jíž prezident Sarkozy označil za prioritu v období kampaně, byla přivítána Konferencí rektorů univerzit, vzbudila však odpor ze strany studentů i akademiků. V listopadu 2007 proběhly proti zákonu demonstrace, během nichž došlo k uzavření 20 univerzit (Marshall 2007a, Marshall 2007b); další vlny protestů pokračovaly na jaře 2009.

Součástí snah o reformu problematického univerzitního systému je záměr prezidenta více otevřít elitní kluby *grandes écoles*, které by měly do budoucna rezervovat alespoň 30 % procent svých míst pro studenty ze sociálně slabých rodin. Sarkozyho návrh na zavedení kvót vyvolal prudkou

reakci ze strany *Conférence des Grandes Écoles* (CGE), jež tyto školy sdružuje. Podle CGE by to nevyhnutelně znamenalo snížení studijních standardů. Jaká bude budoucnost *grandes écoles* zatím zůstává otázkou, přičemž největší obavou těchto ústavů je, že by byly integrovány a splynuly s univerzitami (Lichfield 2010).

V oblasti výzkumu existuje shoda na nutnosti posílit jeho význam i financování. V roce 2008 vláda prezentovala návrh na vypracování Národní strategie výzkumu a inovace (*Stratégie nationale de recherche et d'innovation,* SNRI) pro léta 2009-2012, která byla připravena a publikována v červenci 2009. Dokument definuje tři základní prioritní osy: 1. zdraví, výživa a biotechnologie, 2. urgentní environmentální problémy a ekotechnologie, 3. informace, komunikace a nanotechnologie (Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche 2009). V rámci těchto priorit bylo určeno 29 projektů, které budou financovány z tzv. velké půjčky (*grand emprunt)* na strategické investice v celkové výši €35 miliard, z nichž na výzkum a vzdělávání má jít z rozhodnutí prezidenta republiky €11 miliard (EurActiv 2010). Dalších €8 miliard má být investováno k vytvoření 10 campusů „*d'excellence*"; v oblasti Paříže v Saclay je plánovaná výstavba vědecko-technologického campusu, který sdruží nejlepší instituce v oboru (podrobněji ke *grand emprunt* viz Grant Emprunt: Emprunt National 2010). Přes existující konsensus ohledně potřeby investic v klíčových oblastech Sarkozyho ambiciózní záměr čelil kritice ze strany socialistické opozice, která poukazuje zejména na použití nástroje „velké půjčky" v době ekonomické krize a zadlužení země. Odborná veřejnost se zase obává selektivního přístupu k univerzitám a výzkumným centrům a dalšího zvýraznění rozdílů mezi jednotlivými pracovišti (Davies 2009). S poněkud skeptickou reakcí ohledně reálných možností Francie se setkal rovněž souhlas vlády s plánem Evropské komise zvýšit výdaje na výzkum a vývoj na 3 % HDP, jak jej Komise prezentovala v březnu 2010 v dokumentu Evropa 2020 (EurActiv 2010).

2.9.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo národního školství (Ministère Éducation Nationale): Hlavními organizačními složkami ministerstva školství jsou Generální ředitelství školní výuky, které připravuje vzdělávací a pedagogickou politiku, vzdělávací programy škol, *collèges*, *lycées* a *lycées professionnels*, dále inspekční orgány, konzultační a další přidružené orgány (Ministère Éducation Nationale nedatováno).

Ministerstvo vysokoškolského vzdělávání a výzkumu (Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche): Oblast výzkumu prošla od roku 2005 proměnami, jejichž cílem bylo v prvé řadě posílení efektivity systému a jeho napojení na společnost. Ministerstvo je pověřeno strategickým řízením výzkumu a národní politiky výzkumu, kterou vykonává zejména prostřednictvím Generálního ředitelství pro výzkum a inovace (*Direction générale de la recherche et de l'innovation*, DGRI). V roce 2006 byla vytvořena Vysoká rada pro vědy a technologii (*Haut Conseil de la science et de la technologie*), která je napojena na úřad prezidenta republiky. V roce 2005 byla pro usnadnění koordinace a komunikace s pracovišti, informovanosti a dostupnosti finančních prostředků ustavena Národní agentura výzkumu (*l'Agence nationale de la recherche*, ANR) (Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche nedatováno).

2.10 Daně

2.10.1 Analýza situace

Francouzský daňový systém spadá do tzv. rýnského modelu daňových systémů s „celkově vysokým daňovým zatížením, je charakterizovaný rozmanitým mixem přímých a nepřímých daní a příspěvků k financování velmi štědrého sociálního státu bismarkovského typu“ (Scambrosetti 2004: 97). V roce 2007 tvořily daňové příjmy ve Francii 43,3 % HDP (viz tabulka 3); Francie se pohybuje poměrně vysoko nad průměrem EU (37,5 %), v jejímž rámci je na čtvrtém místě za Dánskem, Švédskem a Belgií. Co se týká podílu nepřímých daní v procentech HDP, je Francie o 1 % nad průměrem EU, v případě přímých daní o 0,5 % pod evropským průměrem. U plateb sociálního pojištění patří Francii druhá příčka hned za Českou republikou; platby zaměstnavatelů tvoří více než dvě třetiny sociálních plateb (European Commission 2009i).

Mezi nejvýznamnější přímé a nepřímé daně patří: Daň z příjmu fyzických osob (*Impôt sur le revenu)*, která se platí jednou ročně z veškerých příjmů a aktivit, přičemž systém je postaven na výpočtu daně za celou domácnost (tj. za všechny členy, kteří žijí ve společné domácnosti). Nezanedbatelným rysem je existence množství daňových úlev a odpočitatelných položek, které se odečítají od zdanitelných příjmů. Daňové sazby na jednotlivé části příjmu se aplikují podle výše příjmu, přičemž do částky €5 614 se daň neodvádí (MZV nedatováno d). Daň z příjmu právnických osob (daň ze společností) (*Impôt sur les sociétés*) se odvádí ze všech zisků firem, které mají ve Francii stálou provozovnu, a náklady na dosažení zisku jsou odpočitatelné z daňového základu. Výše standardní sazby je 33,33 %, snížená sazba je 15 %. Daň z majetku (ISF, *Impôt de solidarité sur la fortune*) je placená z majetku fyzických osob (movitého i nemovitého), jehož hodnota přesahuje €720 tisíc. Tato daň je předmětem kontroverzních hodnocení, protože představuje jen 1 % fiskálních příjmů státu, ovšem způsobuje odliv občanů do zemí s nižším daňovým zatížením (MZV nedatováno d). Snaha o zastavení tohoto negativního trendu vedla ke stanovení maximální hranice zdanění. Totální objem daní, který platí jednotlivci, byl stanoven nejdříve na 60 % a následně na 50 % jejich příjmů. Další přímou daní je lokální profesní daň (*taxe professionnelle)*, kterou platí osoby výdělečně činné

a firmy (viz níže) a daně z nemovitostí a bydlení (*foncière bâti*, *foncière - non bâti* a *taxe d'habitation*), jejichž výše vychází z nájemní hodnoty prostor. Hlavní nepřímou daní je daň z přidané hodnoty (TVA, *Taxe sur la valeur ajoutée*). TVA rozlišuje tři sazby – standardní sazba je 19,6 %, snížená 5,5% aplikovaná na některé zemědělské výrobky, potraviny, většinu představení (lístky do divadla a kina), minimální sazba je 2 % např. na léky a novinový tisk. Mezi další nepřímé daně patří spotřební daně na tabákové výrobky, alkoholické nápoje a benzín (pro podrobnější přehled viz Scambrosetti 2004: 103-112, viz též Leibfritz, O'Brien 2005, pro přesný aktuální přehled daní viz Ministère du Budget, des Comptes publics, de la Fonction publique et de la Réforme de l'État nedatováno, viz též European Commission 2009i: 159-162).

Francouzské subnárodní jednotky (obce, departementy a regiony) se vyznačují v evropském srovnání vcelku významnými fiskálními pravomocemi, které byly dále zvyšovány. Přenos pravomocí znamenal zvýšení výdajů, v posledních letech proto docházelo k převodu objemů některých specifických daní nebo jejich částí, přičemž jednotlivé úrovně vlády mohou rozhodovat o výši daní (OECD 2005). Zvyšování daňové zátěže subnárodními jednotkami se stalo spolu se zvyšováním nákladů na zajištění decentralizovaných služeb problematickým aspektem decentralizačního procesu (Le Galès 2008: 161-162). Posílení tzv. fiskální decentralizace bylo součástí i tzv. Raffarinovy reformy (viz výše). V roce 2007 vybrala centrální vláda daně ve výši 37,3 % celkové daňové zátěže, což mezi centralizovanými státy EU představuje nejnižší podíl; podíl lokálních vlád činil 11,4 % (European Commission 2009i: 159

Tabulka 3 : Struktura daňových příjmů ve Francii v % HDP a absolutně (2007)

	V % HDP	V miliardách eur
Přímé daně	11,9	225,7
- **Daň z příjmu fyzických osob**	7,5	141,7
- **Daň z příjmu právnických osob**	3,0	56,2
- **Ostatní**	1,5	27,8
Nepřímé daně	15,3	289,7
- **DPH**	7,2	135,7
- **Spotřební daně**	2,0	37,9
- **Jiné daně na spotřebu**	1,9	35,8
- **Jiné daně na produkci**	4,2	80,4
Sociální pojištění	16,3	307,6
- **Zaměstnavatelé**	11,0	208,7
- **Zaměstnanci**	4,0	76,3
- **Osoby samostatně výdělečně činné**	1,2	22,6

Zdroj: European Commission 2009i.

2.10.2 Dlouhodobé cíle

Snižování daní patřilo k předvolebním slibům prezidenta Nicolase Sarkozyho. V létě 2007 představil svůj scénář „fiskálního šoku“, který obsahoval strop 50% zdanění fyzických osob, snížení daní na příjmy z přesčasových hodin, redukci dědické daně a možnost částečného odpočtu úrokových plateb na hypotéky (Clift 2008: 206). Plán vzbudil spíše kritické reakce části ekonomických odborníků. Sarkozy rovněž evropským partnerům na zasedání eurogroup oznámil upřednostnění své „šokové terapie“ před snižováním veřejného dluhu (Eurointelligence 2007). K časovému plánu na ozdravění veřejných financí do roku 2010 se přitom zavázala předchozí vláda; Sarkozyho novým cílovým datem

měl však pro Francii být rok 2012. Podle Bena Clifta Sarkozyho plán a jeho finanční implikace „demonstrují kontinuitu s etablovanou *dirigistickou* (kurzíva v originále, pozn. autorek) praxí vlád obou, jak pravice, tak levice, překračující dluhové a deficitní cíle Paktu stability a růstu k tomu, aby financovaly intervencionistické ekonomické politiky" (Clift 2008: 206).

Kontext proměnil průběh ekonomické a finanční krize a Francie byla nucena na novou situaci reagovat. Země přijala některá opatření i v oblasti daní, současná daňová politika se snaží cílit zejména na posílení konkurenceschopnosti francouzských firem. Nejvýznamnější změny se týkají například redukce daní z příjmu fyzických osob pro domácnosti s nízkými příjmy, od července 2009 se na služby restauračních zařízení aplikuje snížená sazba daně z přidané hodnoty ve výši 5,5 %, byla stanovena časově omezená výjimka v případě lokální profesní daně (*taxe professionnelle)* na investice do majetku a vybavení (do konce prosince 2009) a od roku 2010 dochází k reformě této daně, která má snížit daňové zatížení investic (European Commission 2009i: 160).

V září 2009 prezident Sarkozy oznámil plán na zavedení nové daně z CO_2 v lednu 2010. Výše daně měla být €17 z každé tuny CO_2 produkovaného spalování paliv (uhlí, nafty a benzinu), přičemž mělo dojít k postupnému zvyšování. Dle prezidenta nová daň cílila na změnu chování domácností a firem, jež by ve prospěch ochrany životního prostředí měly snižovat svou spotřebu (Portail de Gouvernement nedatováno). Prezidentův záměr se však nezdařil a byl zatím odložen. Sarkozy zároveň ve jménu ochrany konkurenceschopnosti evropského průmyslu opět vyzval k zavedení evropského cla na zboží dovážené do Evropy ze zemí, jejichž ekologické zákony vykazují větší toleranci vůči emisím oxidu uhličitého (EurActiv 2009a, EurActiv 2009b, The Economist 2009c).

2.10.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo pro rozpočet, veřejné účty a reformu státu (Ministère du budget, des comptes publics et de la réforme de l'État): Ministerstvo řídí politiku vlády v oblasti rozpočtové a fiskální a v záležitostech modernizace státu. Je zodpovědné za stav veřejných účtů a víceleté strategie veřejných financí, rovnováhu sociálních výdajů a financování sociálního zabezpečení (Ministère du Budget, des Comptes Publics et de la Réforme de l'État nedatováno).

2.11 Zaměstnanost

2.11.1 Analýza situace

Francie se dlouhodobě potýká s vysokou mírou nezaměstnanosti. Z 2,5 % v roce 1970 vzrostla míra nezaměstnanosti až na 10,3 % v roce 1999; v průběhu 80. a 90. let kolísala mezi 8,9 a 12,6 % (Saint-Paul 2004: 50). Mezi léty 2006 až 2008 se nezaměstnanost postupně snižovala, na konci roku 2008 však opět vzrostla, a to o 0,3 % na 8 % (pokud počítáme i zámořské departmenty, míra nezaměstnanosti dosahuje 8,2 %) (France24 2009a). Míru nezaměstnanosti, resp. míru zaměstnanosti zobrazuje graf 11, resp. graf 12.

Z průzkumů Eurobarometru z roku 2009 vyplývá, že Francouzi jsou v pohledu na nezaměstnanost ze všech oblastí nejpesimističtější; situaci v této sféře označilo za špatnou 94 % účastníků (průměr EU činil 85 %) a 62 % dotázaných označilo nezaměstnanost za nejpalčivější problém současné Francie. 43 % se navíc obávalo dalšího zhoršení v budoucnu (European Commission 2009h).

Graf 11: Míra nezaměstnanosti (v %, 1998-2009)

Zdroj: Eurostat 2010e.

Jakkoli jsou nezaměstnaností postiženi všichni zaměstnanci, některé demografické skupiny jí trpí více než jiné. Nejpostiženější skupinou jsou mladí lidé ve věku od 18 do 25 let (většinou bez praxe),

v jejichž případě nezaměstnanost dosahuje 20,4 %. Z 2,2 milionů francouzských nezaměstnaných je přibližně čtvrtina (543 000) mladších než 25 let (France24 2009a). Jedná se o téměř trojnásobně vyšší míru nezaměstnanosti než u osob ve věku 25 až 49 let (míra nezaměstnanosti ve výši 7 %) a čtyřikrát vyšší než u populace starší 49 let (míra nezaměstnanosti ve výši 5 %) (France24 2009a). V oblastech se silnými přistěhovaleckými komunitami je míra nezaměstnanosti ještě vyšší.

Co se právní úpravy politiky zaměstnanosti týká, v roce 1973 vstoupil v platnost Zákoník práce, „který byl od svého vzniku několikrát modifikován a doplňován a v současnosti obsahuje značné množství protichůdných a zastaralých norem. Na zaměstnance správních úřadů se vztahují obecné předpisy o státních úřednících a další pravidla pro zaměstnance ve veřejné správě bez statutu státního úředníka. Vedle těchto zákonů Francie respektuje ratifikované dohody uzavřené s Mezinárodní organizací práce a Mezinárodním úřadem práce a další specifické smlouvy týkající se migrující pracovní síly. Jako na člena evropského společenství se na Francii vztahují ustanovení jednotlivých komunitárních smluv, nařízení a soudní judikatury“ (Dokoupilová 2007: 49).

Graf 12: Míra zaměstnanosti (v %, 1997-2008)

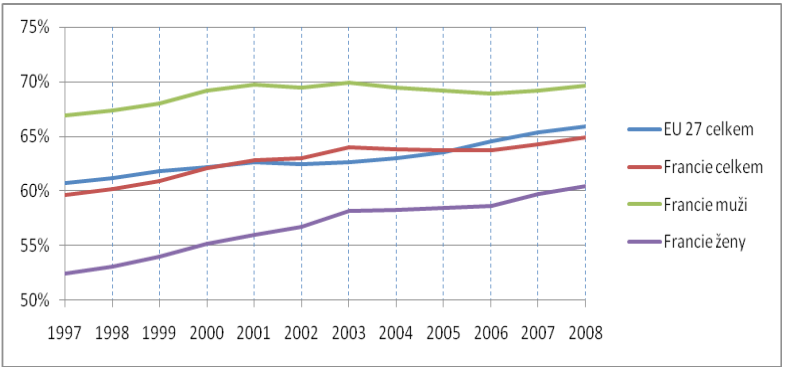

Zdroj: Eurostat 2010b.

2.11.2 Dlouhodobé cíle

Jedním z problémů francouzského pracovního trhu je přebujelost pracovního práva, jež obsahuje velký počet protichůdných norem, a zaměstnavatelům tak není jasné, které z nich jsou pro ně platné a které nikoli. Namísto tvorby nových pracovních míst jsou často preferovány neplacené stáže studentů a zaměstnávání na dobu určitou, přičemž počet těchto forem zaměstnání se za posledních 20 let výrazně zvýšil. Zaměstnavatelům se nová pracovní místa nevyplácí zřizovat.

Další problém představuje vysoká zákonná ochrana zaměřená na pracovní místa a nikoliv na zaměstnance, díky níž lze jen v omezené míře přesouvat místa mezi jednotlivými odvětvími (Dokoupilová 2007: 33). Francouzský pracovní trh se v neposlední řadě potýká i s nízkou úrovní kvalifikace uchazečů o zaměstnání. Podle údajů státního statistického úřadu z roku 2005 více než třetina mladých uchazečů (37,9 %) opustila vzdělávací systém bez středoškolského diplomu nebo pouze s vysvědčením (Dokoupilová 2007: 34).

Intervence vlády (i jiných institucí a organizací) se výrazně zaměřují na to, jak vrátit nezaměstnané zpět na trh práce (Hassenteufel 2008: 228). Od roku 2000 je ve Francii patrný trend k „aktivizaci" nezaměstnaných. V tomto roce sociální partneři podepsali dohodu reformující podporu v nezaměstnanosti, která se zakládá na myšlence, že podpora v nezaměstnanosti by neměla být pouhou kompenzací za ztrátu příjmu, ale rovněž povzbuzením, aby si občané našli novou práci. Zajímavostí této smlouvy je, že – spíše než, aby byla centrálně nařízena vládou – vzešla z dohody sociálních partnerů, zaměstnanců a odborů. V letech 2002 až 2007 přišla vláda s celou řadou nových opatření, jak povzbudit obyvatele závislé na minimálních dávkách k návratu do práce (Hassenteufel 2008: 236).

V roce 2006 představil premiér Dominique de Villepin reformy, které měly zlepšit situaci v zaměstnávání mladých lidí. Tehdejší zákony totiž odrazovaly firmy od zaměstnávání mladých lidí, kteří sice byli pro danou pozici dostatečně kvalifikovaní, ale scházela jim požadovaná praxe. Navrhované změny umožnily firmám zaměstnat mladé lidi na dvouletou zkušební dobu, v jejímž rámci platila jednodušší pravidla pro vypovězení pracovní smlouvy ze strany zaměstnavatele. Po uplynulém zkušebním období pak byla smlouva prodloužena se všemi standardními zaměstnaneckými výhodami (EurActiv 2006). Toto opatření navazovalo na obdobný projekt

zavedený v létě 2005, který se dotýkal pouze firem s méně než 20 zaměstnanci a v jehož rámci bylo uzavřeno 280 000 pracovních smluv (EurActiv 2006). Villepinova reforma dále zahrnovala daňové úlevy pro firmy zaměstnávající na dlouhodobý pracovní poměr mladé lidi, kteří alespoň šest měsíců nemohli najít zaměstnání, a vyšší podporu tréninkových programů a stáží ve firmách, které by zajistily mladým lidem potřebnou praxi (EurActiv 2006). Co se postojů zájmových skupin týká, sdružení průmyslových výrobců se k návrhům vyjádřilo velmi kladně, zatímco odborové organizace se stavěly proti reformám z obav kvůli jejich dopadu na sociální výhody zaměstnanců (EurActiv 2006).

Další z problémů představoval 35 hodinový pracovní týden, který byl ve Franci uzákoněn ve druhé polovině 90. let 20. století. Jednalo se o jeden z nejkratších pracovních týdnů pro zaměstnance na plný úvazek v rámci Evropy vůbec (Saint-Paul 2004: 50). Ačkoli bylo díky němu v letech 1998-2002 vytvořeno přibližně 350 000 nových pracovních míst (neboť při nižší týdenní pracovní době potřebuje zaměstnavatel na stejný objem výkonu práce více lidí), mnozí jej kritizovali za poškozování konkurenceschopnosti Francie a narušení flexibility pracovního trhu (iHNed 2008). Navzdory tomu, že silné zájmové skupiny proti zrušení 35 hodinového pracovního týdne silně protestovaly, v roce 2008 bylo prosazeno (Crumley 2008).

Francouzské předsednictví v Radě EU se neslo v duchu motta „Evropa solidarity". Předsednictví zdůrazňovalo problematiku rozvoje zeměpisné a profesní mobility a většího zabezpečení profesní dráhy na základě vzdělávání a přístupu k právům. V dané oblasti usilovalo rovněž o to, aby členské státy uplatňovaly společné zásady „flexikurity" (French Presidency of the Council of the European Union 2008a: 10). Francie rovněž podporovala sociální dialog na nadnárodní úrovni a usilovala o dosažení dohody o zřízení Evropské rady zaměstnanců, jejímž účelem je zajistit zaměstnancům velkých nadnárodních zaměstnavatelů v EU dostatek informací o činnosti, organizaci a změnách v rámci daných firem a podniků.

2.11.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo práce, solidarity a veřejné správy (Ministère du Travail, de la solidarité et de la Fonction publique): Politiku zaměstnanosti ve Francii zabezpečuje Ministerstvo práce, solidarity a veřejné správy

prostřednictvím orgánů Národního úřadu pro zaměstnání (*Agence locale pour Femploi*, ANPE) a Asociace pro profesní vzdělávání dospělých (*Association pour la formation professionnelle des adultes,* AFPA). Orgány ministerstva práce působí na dvou úrovních: jedná se jednak o prefektury na úrovni regionů (Regionální správa zaměstnanosti a odborného vzdělávání - *Directions régionales du travail, de l'emploi et de la formation professionnelle)* a jednak o pod ně spadající prefektury departementů (Krajská správa zaměstnanosti a odborného vzdělávání - *Directions départementales du travail, de l'emploi et de la formation professionnelle)*, přičemž jejich rozhodnutí následně uvádí v praxi místní samosprávy (Dokoupilová 2007: 52). V roce 1984 byl založen úřad Veřejné služby zaměstnanosti (*Service public d'emploi*, SPE), jenž působí jako koordinátor činnosti mezi ministerstvem, ANPE, AFPA, sociálními partnery a místním zastupitelstvem (Dokoupilová 2007: 51).

Odbory: V porovnání s jinými evropskými státy je ve Francii odborové hnutí poměrně silné (Scruggs 2002: 276). Stát uznává za partnery k vyjednávání pět odborových organizací. Jsou jimi:

- Francouzská demokratická konfederace práce *(Confédération Française Démocratique du Travail* CFDT)
- Francouzská konfederace křesťanských pracujících (*Confédération Française des Travailleurs Chrétiens*, CFTC)
- Dělnická síla *(Force Ouvrière*, FO)
- Všeobecná konfederace práce (*Confédération générale du tratil*, CGT)
- Konfederace zamestnanců pracujících ve státní správě (*Confédération Française de l'Encadrement - Confédération Générale des Cadres*, CFE-CGC)

CFDT je levicovou odborovou organizací s nejvyšším počtem členů (v současnosti se jedná přibližně o 803 000). Organizace je úzce napojena na Socialistickou stranu. Její tradiční strategií bylo spíše vyjednávat s obchodními organizacemi a s vládou než organizovat stávky a masové demonstrace, což bylo v rozporu s radikálnějšími odborovými organizacemi FO a CGT. Během stávek v roce 1995 došlo v CFDT k vnitřnímu rozkolu a následnému založení radikálnější organizace SUD (Balme, Woll 2005: 113). Vznik CFTC, která se hlásí ke křesťansko-demokratické tradici, se datuje do roku 1919. V roce 1964 došlo k jejímu rozštěpení a založení sekulární CFDT.

Další důležitou organizací je radikální FO (Dělnická síla), která má v současnosti 17 odvětví a cca 300 000 členů a která není oficiálně spojena s žádnou politickou stranou. CGT (Všeobecná konfederace práce), jež úzce spolupracuje s Komunistickou stranou, dnes čítá 700 000 členů. Poslední z pěti hlavních odborových organizací, CFE-CGC, je zaměřena na profesionální zaměstnance s vyšším vzděláním, kteří zastávají manažerské nebo exekutivní posty (Eurofound 2009). Dalšími významnými odborovými organizacemi jsou *Union nationale des syndicats autonomes* (UNSA), *Confédération nationale du travail* (CNT), *Solidaires Unitaires Démocratiques* (SUD) a *Syndicat de la Magistrature* (SM).

Nátlakové skupiny se ve Francii potýkají s vysokou fragmentací a poměrně nízkým počtem členů (viz tabulka 4). Pro ilustraci uveďme příklad odborů: v rámci Páté republiky dosáhlo jejich členství vrcholu v roce 1975, kdy jejich členy bylo 24 % všech zaměstnanců. Na konci 90. let tento podíl klesl na 8 % (2,5 miliónu), kde od té doby stagnuje (Knapp, Wright 2006: 316). V současné době se francouzské nátlakové skupiny mobilizují v rámci nových arén: v Bruselu, u soudů, u místních a regionálních autorit (Knapp, Wright 2006: 345). Zejména ve strukturách EU jsou aktivní a mají zde velký vliv. Ve Francii jsou masové demonstrace docela časté a většinou se těší velké podpoře veřejnosti (Knapp, Wright 2006: 324). Francouzi mají sklon účastnit se protestů zejména v souvislosti se socioekonomickými tématy, na rozdíl od mnoha západoevropských zemí nejsou ve Francii silná environmentální či mírová hnutí (Ancelovici 2008: 74).

Tabulka 4: Členství v odborech

	1993	**1998**	**2003**
ÖGB	639 000	668 000	nedostupné
CFDT	617 000	757 000	889 000

Zdroj: EIRO 2004.

2.12 Závěr

Michel R. Gueldry tvrdí, že Francie považuje sama sebe za „*grande puissance moyenne*“ (středně velkou velmoc) aspirující na roli světového významu. Toto vnímání sebe sama zakládá Francie „na své minulosti a svém světovém statusu, svém současném jaderném arzenálu a doktríně, svém křesle v Radě bezpečnosti OSN, na své jedinečné roli v subsaharské Africe, samozvaném republikánském republikanismu – který se projevuje jako pocit jakési mise ve světové politice – a opravdové celosvětové přitažlivosti a domnělé exemplárnosti své literatury, umění, krajiny a *joie de vivre*“ (Gueldry 2001: 5-6).

Francie stála u zrodu Evropských společenství, přičemž přibližně do poloviny 80. let byla velmi úspěšná v přenosu svých politik do Bruselu a v transformaci národní politiky do univerzálního modelu pro Evropu (Knapp, Wright 2006: 453). Ačkoli v posledním čtvrtstoletí v tomto ohledu již tolik úspěchů nezaznamenává, i v současnosti je na evropské scéně klíčovým hráčem. Země prošla (a neustále prochází) náročným procesem přizpůsobování se Evropě – ať již ve smyslu vytváření nástrojů pro adekvátní reprezentaci francouzských zájmů v evropských institucích a pro transpozici práva EU do francouzského právního řádu či ve smyslu mobilizace nejen centrální vlády, ale také regionálních a místních orgánů a zájmových skupin (Knapp, Wright 2006: 446).

Francouzská zahraniční politika prochází v současnosti významnými změnami, a to zejména v souvislosti s nástupem Nicolase Sarkozyho do prezidentského úřadu. Zatímco jeho předchůdce Jacques Chirac prosazoval zahraniční politiku spíše v tónech gaullistické tradice, mnozí odborníci se shodují na tom, že nástup Sarkozyho, který se od počátku vyznačuje aktivistickým přístupem, znamená transformaci dosavadní linie. Výraznou z pozorovatelných změn po nástupu Sarkozyho do prezidentského úřadu je silný akcent na vztahy s EU a snaha opět získat vůdčí postavení v evropských záležitostech. Stejně lze sledovat posilování důrazu na transatlantické vztahy. Je velmi pravděpodobné, že v tomto směru se bude Francie profilovat i v blízké budoucnosti. Přesto však mnozí soudí, že v oblasti francouzské bezpečnostní politiky zůstane určujícím principem *l'exception française* (Stürmer 2009).

Co se hospodářského výhledu do budoucna týká, podle informací českého Zastupitelského úřadu v Paříži se rok 2010 z hospodářského hlediska ponese ve znamení stabilizace protikrizových opatření. Tato opatření se v roce 2010 budou soustředit na podporu zaměstnanosti, ekologie, inovací

a konkurenceschopnosti francouzských podniků. Předpokládá se, že maximální výše výdajů na protikrizová opatření dosáhne €5 miliard. Rok 2010 dále přinese reformu profesní daně, jíž vystřídá tzv. ekonomická teritoriální kvóta, a zavedení nové daně z uhlíku (Zastupitelský úřad ČR v Paříži 2009). V oblasti veřejných financí lze očekávat nárůst deficitu státního rozpočtu, a sice z 8,2 % HDP v roce 2009 na 8,5 % HDP v roce 2010. Veřejný dluh vzroste ze 77,1 % HDP v roce 2009 na 84 % HDP v roce 2010 (Zastupitelský úřad ČR v Paříži 2009). Podíl strukturálního deficitu na celkovém deficitu (€116 miliard) dosáhne €44 miliard. Odborníci očekávají, že v roce 2010 poroste francouzský HDP tempem ve výši 0,75 %, což by bylo v porovnání s předchozím rokem (0,4 %) zlepšení (Zastupitelský úřad ČR v Paříži 2009).

V otázce načasování a síle hospodářského oživení ve Francii stále panuje značná nejistota, a to zejména v souvislosti s nepředvídatelným vývojem na světových finančních trzích (OECD 2009d). Primárním zdrojem rizika zůstává i nadále finanční systém. O francouzských bankách lze tvrdit, že jsou v poněkud lepší pozici než jejich mnohé evropské protějšky, neboť dokázaly diverzifikovat své aktivity a zavedly defenzivnější půjčovací standardy. To vysvětluje i skutečnost, proč je zadluženost domácností ve Francii nižší než v jiných zemích postižených hospodářskou krizí (OECD 2009d).

3. NĚMECKO

Ondřej Filipec

3.1 Základní charakteristika státu

Spolková republika Německo je středoevropský stát s rozlohou 357 021 km^2. Jeho severní hranice je tvořena Severním a Baltským mořem, mezi kterými prochází krátká, 67 km dlouhá pevninská hranice s Dánskem. Německo má nejdelší hranici na východě, a to s Polskem v celkové délce 467 km. Kromě Polska sousedí na východě i s Českou republikou. Západní hranici má společnou s Nizozemskem, Belgií, Lucemburskem a Francií, na jihu hraničí se Švýcarskem a Rakouskem. Německo má 82,3 milionu obyvatel a patří mezi země s vysokou hustotou zalidnění. Na území Německa se nachází mnoho významných měst. Mimo hlavní město Berlín (3,4 mil.) je možno zmínit například Hamburk (1,8 mil.), Mnichov (1,3 mil.), Kolín nad Rýnem (1 mil.), Frankfurt nad Mohanem (0,7 mil.), Stuttgart (0,6 mil.), Hannover (0,5 mil.), Drážďany (0,5 mil.) nebo Důsseldorf (0,6 mil.). Spolková republika Německo je federativní parlamentní demokracie, z ekonomického hlediska patří mezi nejvyspělejší státy světa. Podle indexu lidského rozvoje (HDI) za rok 2010 se země umístila na desátém místě (UNDP 2010: 143).

Až do svého sjednocení v roce 1871 bylo Německo rozděleno na desítky malých zemí, které ovšem měly důležitý obchodní a vojenský potenciál a často tak zasahovaly do dějin Evropy. Za kancléře Otto von Bismarcka se dostalo mezi nejsilnější evropské velmoci, avšak oproti ostatním velmocím nemělo téměř žádné kolonie. Rostoucí síla země spolu s nacionalismem a snahou o získání kolonií pro vytvoření většího impéria brzy přispěly k vypuknutí první světové války. Po první světové válce Německo patřilo mezi poražené mocnosti, částečně ztratilo svou suverenitu ve vojenské oblasti a bylo přinuceno platit reparace. Události po konci války vedly k vyhlášení tzv. Výmarské republiky (1919-1933) s parlamentní formou vlády. Výmarská republika byla od počátku poznamenána silnou nestabilitou vlád a snadno zneužitelnou Ústavou. To spolu s vypuknutím velké hospodářské krize značným způsobem přispělo k posílení radikálních sil, především Komunistické strany Německa (KPD) a Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP). Jmenování Adolfa Hitlera německým kancléřem v lednu 1933 znamenalo konec éry Výmarské republiky a začátek nové etapy, která skončila druhou světovou válkou.

Po druhé světové válce bylo Německo, včetně hlavního města Berlína, rozděleno vítěznými mocnostmi na čtyři okupační zóny – americkou, britskou, francouzskou a sovětskou. Narůstající rozpory mezi západními spojenci na jedné straně a Sovětským svazem na straně druhé vedly k rozdělení a vzniku dvou států: Spolkové republiky Německo a Německé demokratické republiky. Spolková republika Německo směřovala svou orientací do západních politických a vojenských struktur. Brzy se stala zakládajícím členem Evropského sdružení uhlí a oceli a také se integrovala do NATO a Západoevropské unie. Německá demokratická republika se stala součástí východního bloku, pod kontrolou Sovětského svazu. Napětí mezi oběma státy bylo sníženo až jako důsledek „východní politiky" – *Ostpolitik* – kancléře Willyho Brandta. Přesto země zůstala rozdělena až do svého sjednocení v říjnu 1990. Sjednocením Německa se jeho východní část začlenila do západních ekonomických a bezpečnostních struktur, avšak rozdělení trvající přes 40 let přispělo k velkým ekonomickým a sociálním rozdílům mezi oběma částmi země, které jsou patrné dodnes.

Spolková republika Německo je federací, skládající se z 16 spolkových zemí, z nichž geograficky největší je Bavorsko. V rámci těchto spolkových zemí existují i tři svobodná města – Berlín, Hamburk a Brémy. Na základě německé ústavy – *Grundgesetz* platí v celé federaci výlučné zákonodárství spolku, což znamená, že jednotlivé spolkové země mají právo vydávat zákony pouze tehdy, jsou-li k tomu zmocněné spolkovým zákonem. Spolkové země mají svůj vlastní ústavní řád, avšak je stanoveno, že musí vycházet ze zásad demokracie a republikánské formy zřízení (Grundgesetz, Artikel 28). V praxi jsou zákony na spolkové úrovni ošetřeny všechny strategické oblasti a spolkovým zemím je ponechána úprava pouze těch méně důležitých, jako je kultura nebo školství. Přestože německý federalismus je často brán jako vzorový příklad, v nedávné minulosti stále častěji zaznívaly kritické hlasy o praktickém fungování systému. V roce 2003 bylo zřejmé, že systém nefunguje zcela bez chyby. Hlavním problémem bylo, že stávající nastavení velice zřídka produkovalo vládní většinu jak v Bundestagu, tak ve Spolkové radě. To bylo problematické, protože cca 60 % spolkových zákonů muselo být schváleno také Spolkovou radou. Zásadním způsobem tak bylo vládě znemožněno prosazovat efektivní politiku a čelit zvyšujícím se ekonomickým, fiskálním a sociálním požadavkům. Tato situace byla patrná již dříve, především během hospodářských krizí. Dalším problémem bylo

nejasné rozdělení pravomocí, kdy jedna úroveň mohla do detailu zasahovat do politiky jiné úrovně (Hillgruber 2005: 1270). I z těchto důvodů byla, za účelem zmapování možné přestavby federálního uspořádání, ustanovena Bundestagem a Spolkovou radou Komise pro modernizaci federálního pořádku (*Kommission zur Modernisierung der bundesstaatlichen Ordnung*) pod vedením Edmunda Stoibera (CSU) a Franze Münteferinga (SPD). Práce komise byla problematická zejména z důvodu hlubokých rozporů jejích členů. Neshody panovaly především ohledně optimálních pravomocí spolkových zemí v oblasti školství a výzkumu. Komise po několika letech svou práci nakonec dokončila a v roce 2006 se podařilo schválit největší reformu federálního uspořádání od roku 1949, v rámci které bylo změněno 25 článků ústavy. Reforma zásadním způsobem snížila počet zákonů, které podléhají schválení Spolkovou radou (o cca 20 %) a rozšířila pravomoci spolkovým zemím, zejména v oblasti formování zdravotnické politiky, školství, životního prostředí a částečně i v trestních věcech (Záruba 2006) (Více o německém federalismu: Hillgruber 2005, Scharpf 2005).

Během rozdělení Německa byla Německá demokratická republika součástí východního bloku a tedy členem Varšavské smlouvy a Rady vzájemné hospodářské pomoci. Zahraničně politické směřování Německé spolkové republiky se orientovalo na západní politické a bezpečnostní struktury. Tato orientace byla motivována do značné míry snahou po válce znovu obnovit suverenitu a začlenit se do hospodářských a bezpečnostních struktur. „Návrat do Evropy" předznamenal ohromný hospodářský vzestup Německa za kancléře Ludwiga Erharda, který je nazýván hospodářským zázrakem – *Wirtschaftswunder*. Rostoucí hospodářství se podařilo udržet až do 70. let. Znovusjednocení Německa v roce 1990 znamenalo velkou zátěž pro ekonomiku, jelikož bylo nutné investovat značné finanční prostředky do modernizace a restrukturalizace průmyslu v zemích bývalé Německé demokratické republiky. Přes počáteční recesi 90. let se podařilo obnovit ekonomický růst a nyní je Německo největší evropskou ekonomikou s technologicky nejrozvinutějším hospodářstvím světa. Graf 13 znázorňuje změny HDP v jednotlivých letech.

Hospodářská krize se projevila v Německu v polovině roku 2008, kdy země byla na dobré cestě k hospodářskému růstu a prosperitě, nízké nezaměstnanosti a vyrovnanému rozpočtu. Značně k tomu přispěla reforma pracovního trhu a změny v rámci sociálního a penzijního systému

(Weber 2010). Krize se přesto projevila, a to především jako důsledek klesající poptávky po německém zboží v zahraničí. Je nutno podotknout, že krize nezasáhla Německo tak silně jako jiné země. Tato skutečnost byla způsobena kromě výše zmíněných ekonomických faktorů také tím, že německé firmy a německý průmysl byly v mnoha odvětvích bezkonkurenčně na prvním místě, a tudíž měly slušný náskok. Krize dopadla na jednotlivé firmy různým způsobem a s rozdílnou mírou intenzity. Například významné automobilky Opel, BMW, Ford a Mercedes-Benz musely na několik týdnů zcela zastavit výrobu. Jiní zaměstnavatelé se uchýlili k neprodlužování dočasných pracovních smluv (Bloomberg Businessweek 2008). Německá vláda byla v této souvislosti často kritizována za to, že se spíše soustřeďuje na záchranu bankovního sektoru než na podporu reálného ekonomického růstu. Už koncem roku 2010 vše nasvědčovalo tomu, že se krizi podařilo překonat: německá ekonomika rostla téměř dvakrát rychleji, než byl průměr zemí eurozóny a Německo mělo nejnižší míru nezaměstnanosti od dob svého znovusjednocení (více o důsledcích a řešení hospodářské krize: Der Spiegel 2008, Weber 2010, BBC 2010a). Je však otázka do budoucna, jakým způsobem se Německa dotkne zhoršená ekonomická situace v jiných zemích eurozóny.

Graf 13: Změny HDP v % (1980-2016)

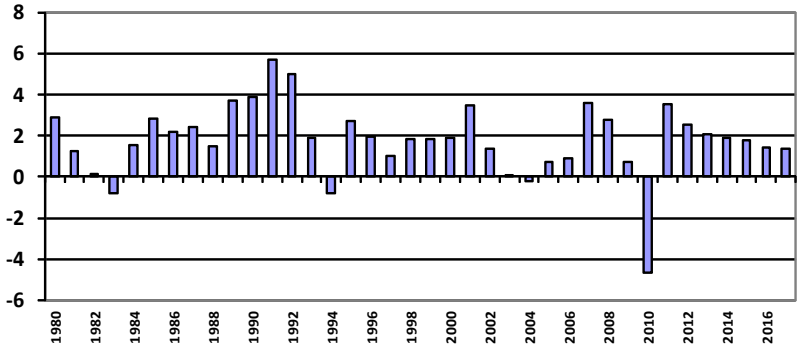

Zdroj: Autor, data získána z databáze Mezinárodního měnového fondu. Údaje 2009-2016 jsou pouze odhady.

3.2 Politický a stranický systém

Německý politický systém během svého vývoje prošel celou řadu zásadních zvratů a po druhé světové válce byl prakticky vybudován od základů. Pro začátek nové éry, začínající 8. května 1945 se vžil pojem *Stunde Null* (hodina nula). Současný politický systém má svůj původ v Základním zákonu z května 1949. Základní zákon – *Grundgesetz* je považován za ústavu Německé spolkové republiky, přičemž slovo ústava nebylo záměrně použito z důvodu možného budoucího připojení Německé demokratické republiky. Tvorba základního zákona byla do značné míry ovlivněna tragédií druhé světové války a nefunkčním systémem Výmarské republiky. V Základním zákonu je proto kladen silný důraz na respekt lidských práv. Systém Německé spolkové republiky stojí na čtyřech základních principech: demokracii, republikánském zřízení, sociální zodpovědnosti a federalismu (Grundgesetz, Artikel 20).

Stejně jako v ostatních ústavách vyspělých států je i v německém Základním zákoně rozdělena moc na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Hlavní institucí zákonodárné moci je Parlament – Bundestag (Spolkový sněm), který představuje typickou dolní komoru. Počet členů Bundestagu se liší v závislosti na výsledcích voleb, které probíhají v rámci velice proporčního systému. V současnosti má 622 členů, přičemž vláda složená z Křesťanskodemokratické unie (CDU), Křesťanskosociální unie Bavorska (CSU) a Svobodné demokratické strany (FDP) má většinu 331 poslanců. Opozici tvoří Sociálnědemokratická strana Německa (SPD), Levice (Die Linke) a Spojenectví 90/Zelení. Bundestag jako celek volí předsedu vlády – kancléře a všichni členové Bundestagu mají právo iniciovat legislativu (Deutscher Bundestag 2011).

Druhým důležitým tělesem je Bundesrat (Spolková rada), který je často mylně označován za druhou komoru Parlamentu z toho důvodu, že často vykonává funkce velice podobné náplni horních komor. Spolková rada má nyní 69 členů, kteří oproti poslancům Spolkového sněmu nejsou voleni přímo lidem, ale jsou jmenováni vládami jednotlivých spolkových zemí. Spolková rada má právo iniciovat legislativu, avšak tato legislativa musí podléhat schválení Spolkového sněmu. Spolková rada je oprávněna schvalovat zákony, které jsou vydávány v rámci práva jednotlivých spolkových zemí. Spolková rada tedy hájí zájmy spolkových zemí a jako taková má právo veta nad všemi zákony, které by ohrožovaly jejich zájmy (Bundesrat 2011).

Exekutiva se skládá ze spolkového prezidenta a spolkového kancléře, který je předsedou vlády. Spolkový prezident – *Bundespräsident* – je hlavou státu. Vzhledem k parlamentní formě vlády jsou pravomoci prezidenta spíše symbolické, avšak v případě vládní nestability může zastat významnou roli mediátora mezi politickými stranami, rovněž jsou v tomto případě rozšířena jeho práva v rámci legislativního procesu. Mezi nejdůležitější pravomoci prezidenta patří jmenování federální vlády, jakožto i soudců, vojenských důstojníků nebo vysokých spolkových úředníků. Prezident může rozpustit Bundestag, svým podpisem uvést legislativní akty v platnost a rovněž má funkci reprezentanta země v zahraničních vztazích. Prezidentem může být každý německý občan, který dosáhl věku 40 let. Maximální délka zastávání prezidentského úřadu je limitována dobou pěti let, s možností jednoho znovuzvolení. V současné době je německým prezidentem Christian Wulff za CDU (Bundespresident 2011).

Úřad spolkového kancléře – *Bundeskanzler* – je z hlediska exekutivy daleko významnější než funkce prezidenta. Jeho historie sahá ještě před sjednocení Německa, kdy první úřad spolkového kancléře v rámci Severoněmeckého spolku zastával Otto von Bismarck. Dnes se spolkovým kancléřem většinou stává předseda nejsilnější parlamentní strany. Kancléř určuje složení spolkové vlády, která posléze podléhá schválení prezidenta. Souhlas Bundestagu tedy není nutný. Kancléř jako takový je odpovědný za celou vládní politiku. V případě nespokojenosti Bundestagu s politikou kancléře je možné kancléři vyslovit nedůvěru. V Německu platí systém konstruktivního vyslovení nedůvěry, což v praxi znamená, že předtím, než je vyslovena nedůvěra stávajícímu kancléři, je nutné se shodnout na jeho nástupci (Grundgesetz, Artikel 65). Současný úřad kancléře zastává Angela Merkel (CDU), která v roce 2005 vystřídala ve funkci Gerharda Schrődera za SPD.

Německý soudní systém je do značné míry ovlivněn federativním uspořádáním země. V praxi můžeme hovořit o třech typech soudů. V rámci řádných soudů jsou rozhodovány všechny trestní věci a většina občansko-právních sporů. Specializované soudy se zabývají především oblastmi administrativy, pracovního práva, sociálních záležitostí, rozpočtů a patentového práva. Ústavní soudy jednotlivých spolkových zemí pak přezkoumávají rozsudky a mají na starosti výklad ústav spolkových zemí.

Hlavním orgánem na federální úrovni je Spolkový ústavní soud, který byl zřízen Základním zákonem. Spolkový ústavní soud - *Bundesverfassungsgericht*, sídlící v Karlsruhe, se skládá ze dvou osmičlenných senátů, které jsou voleny z poloviny Spolkovým sněmem a z druhé poloviny Spolkovou radou na dobu 12 let bez možnosti znovuzvolení. Oprávnění pro rozhodování o ústavních stížnostech a přezkumu rozsudků jsou sdílena oběma senáty, avšak ve všech dalších procedurách rozhoduje výhradně druhý senát. V rámci každého senátu jsou tři komory, které přednostně určují, zdali je ústavní stížnost přípustná. Mimo senátů a komor Spolkový ústavní soud rozhoduje také v šestnáctičlenném plénu, většinou o organizačních záležitostech. Podobně jako jiné ústavní soudy je i Spolkový ústavní soud oprávněn řešit ústavní stížnosti, přezkoumávat případné porušení volebního práva nebo řešit obžaloby ústavních činitelů či rozhodovat spory mezi spolkovými zeměmi a Německou spolkovou republikou. Mezi léty 1951 až 2001 bylo rozhodnuto 5 237 záležitostí v rámci senátů a vydáno 109 366 příkazů z komor. V současné době je ke Spolkovému ústavnímu soudu podáno téměř pět tisíc ústavních stížností ročně (BverfGE 2011).

Řádné soudy se skládají ze soudů na dvou úrovních. Jednak jsou to soudy na nižší úrovni (*Amtsgerichte*), např. na úrovni města, které zasedají v několika možných složeních, řešící drobné přestupky nebo drobnou kriminalitu, kde se očekává, že trest nepřesáhne dva roky odnětí svobody. Druhou úroveň tvoří zemské soudy (*Landgerichte*), které v několika možných kombinacích zasedají ve formacích tří nebo pěti soudců. Tyto soudy rozhodují závažnější trestné činy, jako jsou vraždy, menší politické trestné činy nebo vážnější politické činy, jako je zrada. Mimo to v rámci řádných soudů existují také odvolací soudy na dvou úrovních. Na úrovni zemských soudů zasedá odvolací soud ve třech složeních, z nichž nejvyšším orgánem je Nejvyšší zemský soud. Na vyšší úrovni spolkových soudů zasedá Spolkový soud, sídlící v Karlsruhe.

Spolkový soud je soud nejvyšší úrovně v rámci řádného soudnictví a je rozdělen na 25 senátů, přičemž 12 z nich řeší převážně civilní záležitosti (*Zivilsenate*), pět senátů je příslušných k rozhodování o kriminálních záležitostech (*Strafsenate*) a zbylých osm jsou specializované senáty (BverfGE 2011). Tento soud rovněž zajišťuje jednotu výkladu práva v jednotlivých spolkových zemích.

Během rozdělení Německa měly obě země odlišný stranický systém. V rámci Německé demokratické republiky byla brzy po roce 1949 formalizována vedoucí role Jednotné socialistické strany Německa – SED (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*). Přestože existovalo několik jiných stran, včetně CDU, tyto tzv. strany bloku – *Blockparteien* – byly vzhledem k formální roli SED irelevantní. Ústřední postavou režimu a SED byl po dlouho dobu Walter Ulbricht, kterého v roce 1971 vystřídal Erich Honecker. Ani tato změna však pozicí SED neotřásla a strana udržela svou vedoucí roli téměř celých 40 let.

Stranický systém Spolkové republiky Německo velice brzy po válce vykrystalizoval do podoby systému dvou a půl strany Tento format spočíval v existenci dvou dominantních stran. V pravé části politického spektra stála aliance CDU/CSU, na opačné části v levém spektru pak dominovala SPD. Mezi těmito stranami stála Svobodná demokratická strana (FDP). K těmto subjektům se občas přidala malá Německá strana (DP), která ovšem pro svou velikost hrála v systému pouze marginální roli. Systém dvou a půl strany se udržel v Německu až do roku 1983, kdy do Bundestagu nově vstoupila Strana zelených (*Die Grünen*). Dne 2. prosince 1990 se uskutečnily první celoněmecké volby, ve kterých zvítězily strany stávající vládní koalice CDU/CSU a FDP, pod vedením Helmuta Kohla (CDU). Tato konstelace vydržela až do voleb 1998, kdy pravicovou vládu vystřídala koalice SPD a zelených. Vzhledem k úspěšnému zvládnutí povodní v roce 2002 se tato vládní koalice udržela i po příští volební období. Naopak FDP se nepodařilo překonat potřebnou pětiprocentní hranici pro vstup do Bundestagu. V roce 2005 se konaly předčasné volby, které byly důsledkem vyslovení nedůvěry kancléři Gerhardu Schrőderovi. Přestože analytici očekávali, že doposud opoziční CDU/CSU volby s přehledem vyhraje, stalo se tak s rozdílem pouhého jednoho procenta. Volby v roce 2005 vynesly do kancléřského úřadu poprvé v historii ženu – Angelu Merkel. Jelikož koaliční kombinace CDU/CSU a FDP nebyla možná, stejně jako koalice SPD a zelených, bylo rozhodnuto o vytvoření velké koalice CDU/CSU a SPD. Účast obou stran na velké koalici se projevila ztrátou voličské podpory. V následujících volbách roku 2009, které byly považovány dle mnohých pozorovatelů za nejnudnější v německé historii, SPD ztratila přes 11 % hlasů (Der Spiegel 2009b). Vítězem voleb se opět stala CDU/CSU, která následně vytvořila koalici s FDP. Ta pod vedením Guida Westerwelle posílila téměř o pět procent a získala 14,6 % hlasů. Přehledné výsledky voleb z roku 2009 přináší následující tabulka.

Tabulka 5: Výsledky voleb do 19. Bundestagu (říjen 2009)

Politická strana	Počet hlasů	Počet hlasů v %	Změna v % (vůči 2005)	Počet křesel	Změna (vůči 2005)
CDU/CSU	14655004	33,8	-1,4	239	+13
SPD	9988843	23,0	-11,2	146	-76
FDP	6313023	14,6	+4,8	93	+32
Levice	5153884	11,9	+3,2	76	+22
Spojenectví 90 Zelení	4641197	10,7	+2,6	68	+17

Zdroj: Deutscher Bundestag 2009.

Vítěz voleb roku 2009 - Křesťanskodemokratická unie - CDU (*Christlich Demokratische Union Deutschlands*) vznikla spojením několika křesťansko-demokratických stran. Všechny regionální strany kromě bavorské CSU se spojily na společném zasedání v prosinci 1945 v Bad Godesbergu. Značnou zásluhu na etablování CDU jako jedné z nejvýznamnějších sil v zemi měla osobnost Konrada Adenauera, který se stal tváří této strany. Jak již z názvu strany vyplývá, křesťanství představuje základní orientaci a chápání světa. Jde o etický základ, který by měl být aplikován v rámci politik. Z programu CDU je patrná zejména orientace na podporu rodiny, sociálně-tržního hospodářství, individualismu a osobní zodpovědnosti. (Více o politice CDU: CDU 2011). V Bavorsku má CDU konkurenta ve formě „sesterské strany" Křesťansko-sociální unie Bavorska - CSU (*Christlich-Soziale Union in Bayern*), která byla založena v roce 1946. Ačkoliv programově jsou si strany velice blízké a na spolkové úrovni prakticky působí jako jeden celek, v Bavorsku se CSU stala dominantní silou. Oproti sesterské CDU se CSU více zaměřuje na konzervativní katolické hodnoty, klade důraz na spolkové uspořádání a sama se prezentuje jako „hlas Bavorska ve Spolku" (CSU 2011).

Jasným protipólem CDU/CSU je v rámci stranického spektra Sociálnědemokratická strana Německa – SPD (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*). Počátky této strany sahají až do roku 1848. Od roku 1949 je jednou z hlavních sil Německé spolkové republiky. V roce 1959 v Godesbergu

byl přijat nový program, ve kterém se SPD vzdala marxistických hodnot a dokončila tak přeměnu na stranu klasického sociálně-demokratického typu. Tato proměna se jí vyplatila a o deset let později se jí dokonce poprvé podařilo získat většinu v Bundestagu. V posledních letech SPD prodělala největší změny pod vedením Gerharda Schrődera, který ji značně přiblížil ke straně inspirované modelem britské New Labour, ministerského předsedy Tonyho Blaira. Strana se nyní řídí svým posledním Hamburgským programem (2007), kde představuje vize pro příští desetiletí. Program se mimo klasických sociálně-demokratických témat zabývá také otázkami demokracie, globalizace, posilováním Evropy a bojem SPD za spravedlivý sociální řád. V současné době SPD vede bývalý ministr životního prostředí Sigmar Gabriel (SPD 2011).

Třetím nejdůležitějším politickým subjektem, který po dlouho dobu tvořil pomyslný jazýček na vahách mezi CDU/CSU a SPD, je Svobodná demokratická strana – FDP (*Freie Demokratische Partei*). FDP se na spolkové úrovni spojila na sjezdu v Heppenheimu v roce 1948. Strana však od svého založení trpěla vnitřním bojem frakcí, který v roce 1956 vyvrcholil vystoupením Svobodné lidové strany. FDP ve své politice prosazuje jak klasický, tak sociální liberalismus, jehož hlavní postuláty byly formulovány již v rámci tzv. Freiburgských tezí o liberální společnosti. Po volbách roku 2009 je třetí největší stranou, avšak na druhou SPD má poměrně velký odstup 53 mandátů (Více informací o FDP: FDP 2011).

Další stranou, která se v roce 2009 do Bundestagu znovu dostala, je Svaz 90/Zelení (*Bündnis 90/Die Grünen*). Tento subjekt se již od počátku snažil působit jako určitá alternativa k vládnoucí CDU/CSU a SPD. Strana je zastoupena v Bundestagu od roku 1983 a v roce 2009 poprvé překročila hranici deseti procent. Zvláště po tragédii v jaderné elektrárně Fukušima zelení ostře vystupují proti jaderné energii a zasazují se o alternativní energetické zdroje, zejména zdroje obnovitelné. Hlavní politickou ideou je trvale udržitelný rozvoj a boj proti klimatickým změnám. Strana rovněž klade silný důraz na ekologii v rámci dopravní politiky (Grüne 2011).

Poslední z politických subjektů, které mají své zástupce v Bundestagu, je Strana demokratického socialismu – PDS (*Partei des Demokratischen Sozialismus*). PDS je přímým pokračovatelem SED. Přes původní oslabení voličské podpory zapříčiněné transformací si PDS znovu dokázala získat

voličskou podporu. Tu nalezla především v zemích bývalé Německé demokratické republiky. Od roku 2005 strana vystupuje pod názvem Levice (*Die Linke*). Změna je částečně důsledkem absorbování malé politické strany Práce a sociální spravedlnost – volební alternativa (*Arbeit & soziale Gerechtigkeit – Die Wahlalternative*), která se původně odštěpila od SPD. Program tohoto subjektu je založen na silné kritice kapitalismu a tržní ekonomiky, odkazující na marxistický socialismus (Die Linke 2007: 1-3). V posledních volbách získala Die Linke téměř 12 % hlasů, tedy o tři procenta hlasů více než v minulých volbách, což ji přineslo dodatečných 22 křesel.

Ve vztahu k evropské integraci zastávají výše zmíněné trany s výjimkou Die Linke pozitivní přístup, avšak například i v rámci CDU nalezneme několik eurospektických zástupců. Nejostřeji se proti EU staví Die Linke, která považuje EU jako "sílu reakce", která je mimo jiné *"zodpovědná za chudobu, občanské války, environmentální a náboženské konflikty v chudých zemích"* (Die Linke 2007: 16). Die Linke patří v Evropském parlamentu do frakce Evropské sjednocené levice a Severské zelené levice. Má v ní nejvyšší počet členů (8) a europoslanec Lothar Bisky se stal po volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 předsedou frakce (více o profilu strany: Die Linke 2007: 16). Německo nemá v rámci Evropského parlamentu své zástupce v nově vzniklých euroskeptických frakciích, jako je Evropa svobody a demokracie nebo Evropští konzervativci a reformisté. Nejvíce zástupců, celkem 42 z CDU a CSU, je členem Evropské lidové strany a 23 zástupců z SPD je členem Pokrokového spojenectví socialistů a demokratů. Svaz 90/Zelení má celkem 14 zástupců ve frakci Zelení-Evropská svobodná aliance a tvoří tak největší stranu v rámci této frakce. Nejpočetnější zastoupení (12) má Německo spolu s Velkou Británií i v rámci frakce Aliance liberálů a demokratů pro Evropu, kde je členem FDP. Německo nemá žádné zástupce mezi nezařazenými poslanci (European Parliament 2009).

3.3 Německo a Evropská unie

3.3.1 Základní analýza vývoje vztahů a postojů veřejnosti k integraci

Německo mělo pro zajištění stability v Evropě mimořádně důležitý význam. Mocnost, která z velké části přispěla k rozpoutání dvou světových válek, i po své bezpodmínečné kapitulaci na jaře 1945 neposkytovala do budoucna záruky bezpečnosti. Situace byla o to komplikovanější, že komunistický Sovětský svaz okupující půlku Evropy představoval hrozbu ještě větší než poražené Německo. To se mohlo stát rozhodujícím jazýčkem na vahách. Rozdělení Německa do čtyř okupačních zón bylo dočasným řešením. Navíc bylo zřejmé, že tento stav nelze dlouhodobě udržet. Proto v roce 1947 došlo ke sloučení britské a americké okupační zóny, které spolu vytvořily tzv. bizonii, pod vedením Hospodářské rady se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem. Brzy následovalo vytvoření tzv. trizonie v důsledku připojení francouzské okupační zóny.

Únorové události v Československu v roce 1948 a červnová blokáda Berlína téhož roku utvrdily západní mocnosti o agresivním přístupu Sovětského svazu a zároveň vyvinuly tlak na vyřešení postavení Německa. Paralelně s mezinárodně-politickými událostmi probíhaly snahy spojenců čelit možné budoucí hrozbě jak v podobě případné agrese Německa, tak ze strany Sovětského svazu. Jisté obavy indikovalo i veřejné mínění v Německu, kdy po celé období 1945-1949 většina německého obyvatelstva stále věřila, že „nacismus byla dobrá myšlenka, jenom špatně realizovaná“ (Judt 2005: 59). Například podle výzkumu z roku 1946, který byl proveden v americké okupační zóně, 37 % lidí věřilo, že „vyhlazování Židů, Poláků a jiných neárijských národů bylo nutné pro bezpečnost Německa“ (Judt 2005: 59). V březnu 1948 byla Bruselskou smlouvou vytvořena mezi Francií, Velkou Británií, Belgií, Nizozemskem a Lucemburskem Západní unie, která měla představovat obrannou alianci pro případ opětovné německé agrese. Nicméně tato aliance neposkytovala do budoucna žádné reálné záruky a západní země tedy musely obrátit svou pozornost ke Spojeným státům. Konkrétní bezpečnostní záruky přinesla následná Washingtonská smlouva z dubna 1949, zakládající Severoatlantickou alianci, která sloužila jako hlavní pilíř obrany zemí západní Evropy v dobách studené války a dodnes je hlavním bezpečnostním pilířem Evropy.

Z nevyjasněného postavení Německa po druhé světové válce měla největší obavy Francie. Německo-francouzské vztahy byly historicky zatížené soupeřícím nacionalismem, který v letech 1870-1871 vyústil v prusko-francouzskou válku, jež znamenala porážku Francie a ztrátu Alsaska a Lotrinska. K úplnému usmíření mezi oběma národy nedošlo a nepřátelství znovu vyeskalovalo v době první světové války, která byla pro obě země tragédií. Německo bylo v rámci Versailleské smlouvy donuceno k mnoha změnám. Alsasko a Lotrinsko po téměř padesáti letech znovu připadly Francii. Jedním z důsledků byla demilitarizace a stanovení vysokých reparací, které poražené Německo muselo odvádět. Toto „ponížení" bylo neseno zvlášť těžce z německé strany a přispělo k nástupu Adolfa Hitlera a vypuknutí druhé světové války, která znamenala pro Francii a Evropu ještě větší tragédii. Není tedy divu, že právě Francie měla eminentní zájem na nalezení efektivních kontrolních mechanismů a vyjasnění postavení Německa v rámci evropského systému bezpečnostně-politických vztahů. Rovněž bylo zřejmé, že stanovení tvrdých podmínek pro poražené Německo, jako tomu následovalo po první světové válce, není nejlepší cesta, jelikož by se do budoucna mohlo stát příčinou další války. Z tohoto důvodu byl zvolen jiný přístup.

Francouzský přístup k Německu předpokládal kontrolu nad německým zbrojním průmyslem a zároveň měl přispět k hospodářské obnově. Z tohoto důvodu se francouzská pozornost zaměřila na sektor uhlí a oceli, tedy dvou nezbytných komodit pro těžký vojenský průmysl. Konkrétní představy formuloval jako první Jean Monnet, předseda Vysokého plánovacího úřadu, který byl příslušným orgánem pro obnovu francouzského hospodářství po druhé světové válce. Tento záměr představil Jean Monnet v roce 1950 tehdejšímu francouzskému ministrovi zahraničních věcí, Robertu Schumanovi. Plán předpokládal vytvoření společného trhu s uhlím a ocelí mezi Francií a Německem, avšak byl již od svého začátku otevřen i jiným zemím. Schumanův plán byl představen 9. května 1950 německému kancléři Konradu Adenauerovi. Adenauer zaujal k Schumanovu plánu vstřícný postoj. Německo bylo po druhé světové válce politicky izolováno a Adenauer v projektu budování společného trhu spatřoval možnost oživení vztahů se západními zeměmi. Navíc účast na Schumanově plánu přislibovala urychlení hospodářské obnovy. Následná jednání byla poměrně rychle

uzavřena a již o rok později, 8. dubna 1951 došlo k podpisu Pařížské smlouvy, zakládající Evropské sdružení uhlí a oceli (více o Schumanově plánu a německo-francouzských vztazích: Diebold 1950).

Přes nepopíratelný vojenský význam integrace trhů uhlí a oceli se jednalo spíše o ekonomický projekt. Z tohoto důvodu se Francie snažila řešit vojenské aspekty vzájemných vztahů s Německem představením vlastní bezpečnostní koncepce. V roce 1950 byl Francií předložen plán, jehož cílem bylo vytvoření evropského obranného společenství. Tento plán však nebyl realizován z důvodu přehodnocení politických postojů ve Francii po smrti Stalina a ukončení Korejské války. Pozornost se tedy znovu zaměřila na již existující Bruselskou smlouvu. Ta byla v roce 1954 modifikována a přetvořena do smlouvy o Západoevropské unii (ZEU). Nově podepsaná smlouva integrovala do bezpečnostních struktur Německo a Itálii, přičemž oficiálně došlo od roku 1955 k ukončení okupačního statusu Německa, které opětovně získalo svou suverenitu. Podpis smlouvy o ZEU je výrazným mezníkem pro Německo v oblasti zahraničně-bezpečnostní integrace a stabilizace vztahů s ostatními zahraničními mocnostmi, jelikož smlouva nabídla státům dostatečné bezpečnostní záruky. Zejména vnitropolitický vývoj v Německu pak nasvědčoval tomu, že Německo nepředstavuje do budoucna bezpečnostní hrozbu. Tyto faktory otevřely zemi dveře do NATO, ke kterému se připojila v roce 1955.

V Německu došlo v padesátých letech k „hospodářskému zázraku" (z velké části k tomu přispěla participace na Marshallově plánu a členství v ESUO), díky kterému obnovilo svou ekonomickou sílu (více o hospodářské obnově Německa: Grotenwold 1973). Německo se v padesátých letech rovněž úspěšně vymanilo z politické izolace, do které bylo uvrženo po druhé světové válce, přesto po dlouhou dobu neaspirovalo na to stát se vedoucím státem v Evropě. Tato skutečnost byla z velké části zapříčiněna federální strukturou, kdy pro Německo nebylo možné představit v rámci evropské politiky širokou a konzistentní strategii, která by byla v celoněmeckém národním zájmu a zohledňovala požadavky všech spolkových zemí (Jeffery and Paterson 2003: 61).

Německo bylo hlavní hnací silou v procesu monetární integrace. Už od 60. let se zasazovalo za vytvoření Evropského měnového systému, který byl dobudován v roce 1979. Následné snahy pokračovaly i celá 80. a 90. léta a vyvrcholily vznikem Evropské měnové unie v roce 1999. Tyto

snahy Německa spadající do 60. let můžeme přičítat zájmu Německa najít své místo ve světovém ekonomickém systému (Jeffery and Paterson 2003: 61). Mezi hlavní aktéry prosazující německé představy v oblasti monetární integrace patřil úřad Kancléře, ministerstvo financí, ministerstvo zahraničí a Spolková centrální banka. Přestože myšlenky o vytvoření společné integrace v oblasti měnové politiky existovaly již v době přijetí Římských smluv, hlavní iniciativa ze strany Německa přišla až v souvislosti se stále citelnějšími trhlinami v Brettonwoodském systému (Kaltenhaler 2002: 73). Případný kolaps mezinárodního měnového systému by měl pro ES nedozírné následky, jelikož by došlo k podkopání společné zemědělské politiky, která byla klíčovým prvkem ve francouzko-německých vztazích a významnou motivací Francie pro podporu evropské integrace. Fungování společné zemědělské politiky bylo závislé na stabilních směnných kurzech, které postupem času dosahovaly stále větších výkyvů. Německo se proto pokoušelo danou situaci řešit na Haagském summitu v roce 1969, kde Willy Brandt přes odpor ministerstva financí a Bundesbanky projevil podporu myšlence Evropské měnové unie. Bundesbanka případnou integraci v této oblasti vnímala jako ohrožení svého mandátu pro boj proti domácí cenové nestabilitě. (Kaltenhaler 2002: 74).

Právě společná zemědělská politika byla spatřována jako klíč pro vzájemné francouzsko-německé vztahy, jelikož byla nastavena na podporu francouzských farmářů. Tato výhoda na straně Francie byla vyvážena výhodou pro Německo v možnosti přístupu na francouzský průmyslový trh. Případná nestabilita kurzů tedy mohla zásadním způsobem narušit CAP a tím i vzájemné vztahy obou zemí a zhoršit ekonomickou situaci v Německu. Přestože výstavba měnové unie narážela na celou řadu překážek, Německu se v této oblasti podařilo prosadit svůj vliv, který trvá dodnes (více informací o Německu a monetární integraci: Kaltenhaler 2002).

Německo si postupem času vydobylo své místo na půdě ES také v oblasti externích vztahů. Zcela přelomovým obdobím se stal říjen roku 1969, kdy se německý politik Willy Brandt ujal místa spolkového kancléře a nastolil nový kurz v postoji německé zahraniční politiky k zemím východní Evropy (*Ostpolitik*), zvláště pak Polska, s nímž mělo Německo od konce druhé světové války prakticky zmrazené vztahy. Německo se nabídlo zprostředkovat Polsku vztahy s EHS a jednat o možném přístupu polských průmyslových výrobků do Společenství. Polsko se obávalo, že

od roku 1975 Evropské společenství převezme absolutní kontrolu nad společným obchodem mezi členy EHS. Polsko proto nabídku přijalo, a tak od roku 1972 Německo oficiálně navázalo po 27 letech vztahy s Polskem (Newnham 2007: 256). Willy Brandt také nabídl zemím východní Evropy zprostředkování vztahů s Evropskými společenstvími výměnou za vyřešení bilaterálních otázek (Newnham 2000: 83). Start Ostpolitik značně přispěl k tomu, že se Německo stalo silným hráčem v zahraničně-politických vztazích Společenství. Díky Ostpolitik došlo k určitému oživení v rámci politické integrace na půdě ES, kde se začínalo hovořit o počátcích společné zahraniční politiky (Dahrendorf 1970).

Přestože státy ES pokračovaly v integraci, významnější změna ve vztahu k Německu přišla až s jeho sjednocením. Znovusjednocení Německa vzbudilo značné obavy zejména u Francie, která se snažila začlenit Německo hlouběji do politických vazeb (Nugent 1992: 313). Německo si bylo dobře vědomo obav svého souseda a v zájmu zachování dobrých vztahů s Francií kancléř Helmut Kohl souhlasil s dalším prohloubením integrace také v oblasti měnové unie. Přes mnohá složitá jednání příslib prohloubení evropské integrace ze strany Německa a aktivní postoj Helmuta Kohla vyústily v podpis Maastrichtské smlouvy. Je nutno zmínit, že vyjednávání mezi Francií a Německem v této záležitosti byla zcela klíčová (Baun 1995: 611). Německý příslib integraci je tedy možné hodnotit jako ústupek za sjednocení.

Vytvoření měnové unie může být rovněž považováno za velký úspěch v dosáhnutí kompromisu mezi dvěma odlišnými paradigmaty, kdy na jedné straně stál přístup Německa, který by se dal charakterizovat jako „ordo-liberální" – federalistický, a na straně druhé přístup Francie, „tradičně republikánský" – centralistický (Mongelli 2008: 9-10). Německo prosazovalo ekonomický přístup založený na koordinaci hospodářských politik a dlouhém procesu sbližování hospodářských cyklů, než dojde k monetární integraci. K té by mohly přistoupit vyspělé země s vysokým stupněm harmonizace hospodářského cyklu, čímž by se prakticky eliminoval efekt „negativního přelévání" (*negative spill-over*) ze zemí s vysokou mírou inflace sdílejících jednotnou měnu. Tento přístup byl tedy zaměřen na stabilitu a konvergenci. Oproti tomuto přístupu stála Francie s přístupem monetárním, který předpokládal

vyšší stabilitu směnných kurzů a systém pro jeho podporu. Monetární integrace se naopak měla stát hlavní silou v oblasti konvergence, kdy by došlo s nově vytvořenou centrální bankou ke snížení inflace i v zemích, které by měly míru inflace vysokou. Šlo tedy o přístup zaměřený na výstavbu institucí (Mongelli 2008: 9-10). S podpisem Maastrichtské smlouvy tedy došlo k určitému kompromisu mezi oběma přístupy.

Německo je největším čistým plátcem do rozpočtu EU, což znamená, že více do něj přispívá, než z něj čerpá. Jak ukazuje graf 14, německé čisté příspěvky se od roku 2004 drží relativně stabilní hodnoty okolo €10 miliard.

Graf 14: Příjmy a příspěvky Německa do rozpočtu ES/EU v miliónech eur (1976-2008)

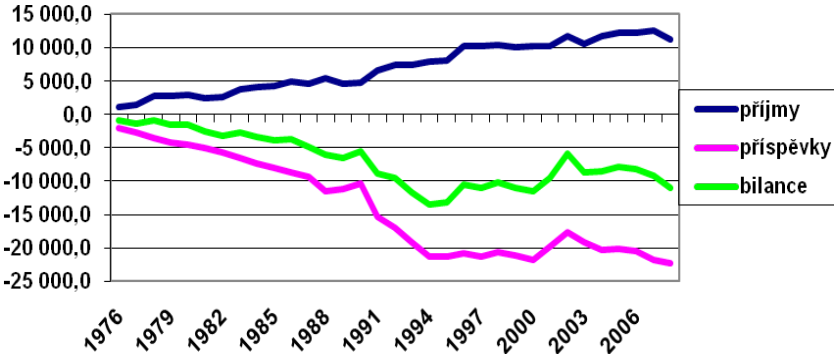

Zdroj: Autor, založeno na datech z European Commission 2009a: 93-105.

Poměrně vysoké platby do rozpočtu nebyly v historii problémem, tak jak tomu bylo např. u Velké Británie. Nicméně postupem času začala stále hlasitěji zaznívat kritika, že by Německo mělo hrát aktivnější roli v EU. V reakci na tuto kritiku Gerhard Schrőder ve volbách 1998 vyslal jasný signál, že hodlá změnit německý přístup k evropské problematice. Dal najevo, že Německo by mělo silněji a pragmatičtěji prosazovat své národní zájmy, které by měly být silnější než historický závazek Německa vůči Evropě (Timmins 2006: 302). Právě za kancléře Schrődera došlo k prosazení německých zájmů v rámci Evropské společné strategie k Rusku, jejímž cílem bylo podpořit vzájemnou spolupráci s Ruskem

za účelem zajištění bezpečnosti. Německo značným způsobem přispělo k proměně evropské zahraniční politiky k Rusku, která se stala více pragmatická (Timmins 2006: 306-213).

Německo (vláda) rovněž nahlíželo pozitivně na východní rozšíření. Důvodů bylo několik. Jednak v budoucím rozšíření vidělo nový trh pro své firmy, rovněž se naskýtala jedinečná možnost zabezpečit východní hranice sousedstvím s demokratickými zeměmi. S tím souvisí i určitý morální aspekt a jistá míra solidarity k novým či obnoveným demokraciím. Také zde byl vliv geopolitický, kdy by s východním rozšířením došlo k určitému přiblížení Německa ke středu Evropy (Freudenstein 1998: 45-46).

Pozice Německa v rozšířené Evropě často nebyla jednoduchá. To se například ukázalo v době invaze USA do Iráku, kdy Evropa byla názorově rozdělena. Část států invazi podporovala, v čele s hlavním spojencem USA v Evropě – Velkou Británií, a ty státy, které invazi odmítaly pod vedením Německa a Francie. Tato situace vedla v dubnu 2003 k záměru vytvořit ještě hlubší integraci v oblasti obrany a vytvoření Evropské bezpečnostní a obranné unie (European Security and Defence Union). Ačkoliv v této skupině bylo Německo a Francie, časem se ukázalo, že zamýšlená spolupráce byla poněkud přeceněna (Payne 2007).

Velice významnou úlohu sehrálo Německo v oživení integrace po zamítavých referendech k evropské ústavní smlouvě v roce 2005. Německo ratifikovalo Smlouvu o ústavě pro Evropu v květnu 2005, kdy smlouva prošla bez větších problémů jak Spolkovým sněmem, tak Spolkovou radou. Tedy těsně předtím než došlo k zamítavým referendům ve Francii a Nizozemsku, které posléze odstartovaly období reflexe, kdy Evropa hledala cestu jak (a jestli vůbec) dále v reformních snahách pokračovat. Bylo to právě Německo, které během svého předsednictví EU v roce 2007 poskytlo nový impulz pro reformu smluv. V březnu téhož roku byla přijatá tzv. Berlínská deklarace, oslavující výročí padesáti let od podpisu Římských smluv. V rámci této deklarace země vyslovily odhodlání pokračovat v reformě struktur EU a vytvořit smlouvu novou. Celý proces pak vedl k přepracování ústavní smlouvy a vytvoření Lisabonské smlouvy.

Lisabonská smlouva byla poměrně rychle schválena Spolkovým sněmem i Spolkovou radou. V Bundestagu se proti ratifikaci Lisabonské smlouvy stavěla pouze Die Linke a několik členů z ultrakonzervativního křídla CSU, kteří tvrdili, že Lisabonská smlouva porušuje zásady demokracie

a právo parlamentu (Deutsche Welle 2008). V ten samý den, kdy byla Lisabonská smlouva schválena ve Spolkové radě, Peter Gauweiler (CSU) podal stížnost k Ústavnímu soudu, kdy žádal o přezkum, zda je Lisabonská smlouva slučitelná s ústavním pořádkem. Je nutno zmínit, že to byl také Peter Gauweiler, který podal žádost o přezkum k Ústavnímu soudu i Smlouvu o ústavě pro Evropu v roce 2006. Také německý prezident Horst Kőhler se zachoval obdobně jako v roce 2006, když v červnu 2008 odmítl smlouvu podepsat do té doby, než o ní Ústavní soud rozhodne.

Německý Ústavní soud tak přezkoumával Lisabonskou smlouvu a zkoumal její slučitelnost s německým ústavním pořádkem. Své rozhodnutí zveřejnil 30. června 2009, kdy shledal, že Lisabonská smlouva není v rozporu s ústavním pořádkem, avšak dokončení její ratifikace pozastavil do doby, než bude přijata legislativa posilující pravomoci Spolkového sněmu a Spolkové rady v oblasti spolurozhodování o evropských záležitostech. Příslušný zákon byl během jediného měsíce schválen jak ve Spolkovém sněmu (8. září), tak na půdě Spolkové rady (18. září) a 23. září jej podepsal prezident (The Telegraph 2009). Pokračování ratifikačního procesu tak již nestálo nic v cestě a prezident Horst Kőhler Lisabonskou smlouvu podepsal 25. září 2009 (Euractiv 2009g). Zajímavostí je, že ve většině případů jednu ze stran, které podaly ústavní stížnost, zastupoval ústavní právník Karl Albrecht Schachtschneider, který je známý svými protiunijními názory a který podal například i stížnost proti zavedení eura v Německu.

Koncem roku 2010 německá vláda požadovala provedení určitých změn v rámci Lisabonské smlouvy, což narazilo na silnou nevoli ostatních evropských států, zejména Velké Británie. Německo navrhovalo zavést systém sankcí pro země, které by nedodržovaly rozpočtovou kázeň. Součástí sankcí mělo být i například pozastavení hlasovacích práv v rámci institucí EU. Tento přístup se setkal se silnou kritikou a obviněním Německa z prosazování národních zájmů a budování nikoliv „evropského Německa“ ale „německé Evropy“ (BBC 2010b).

Německo je dnes silným aktérem jak po ekonomické, tak politické stránce a jeho přístup je pro budoucnost Evropy zcela zásadní. Od poloviny 90. let můžeme pozorovat trend, kdy se Německo a jeho představitelé rozcházejí v názoru na podobu unijní politiky, zejména kvůli většímu tlaku na sociálně-tržní základy německého hospodářství a také kvůli regionální nevyváženosti německé ekonomiky mezi východní a západní částí země.

Německo tak odmítlo být vázáno Paktem stability a růstu, který začalo porušovat v roce 2002, přestože v předchozích obdobích bylo jeho architektem. Na druhou stranu domácí politické elity také využívaly evropskou integraci pro cíle své domácí politiky; například Schrőderova vláda použila evropskou politiku jako nástroj proti domácí opozici, kdy se stavěla proti liberalizaci ekonomiky a pracovního trhu, což bylo vnímáno jako důležitá součást reformních kroků vlády (Borzel 2005: 53).

Je otázka, jak Německo vnímá budoucnost Evropy. Vzhledem k současné ekonomické krizi a problémům eurozóny se pozornost právem soustřeďuje na tuto oblast. Německo by rádo v budoucnu vidělo užší koordinaci hospodářských politik a politik zaměstnanosti. Hlavní cíl v boji s krizí spatřuje v udržitelném ekonomickém růstu a vysoké míře zaměstnanosti. Německé vládě je jasné, že pouze společnými silami lze čelit ekonomickým, ekologickým a demografickým výzvám. Evropa by měla využít výhod globalizace a stát se atraktivním místem pro zahraniční investice. Německo by rádo v budoucnu vidělo vyšší investice do výzkumu a přálo by si z Evropy vytvořit model v oblasti energetiky a efektivního využívání zdrojů (více k představám Německa o budoucnosti EU: BMWI 2009).

Veřejné mínění v Německu může zásadním způsobem ovlivnit přístup vlády k otázkám evropské integrace. Obecně se dá německý postoj k evropské integraci v letech 1973-1985 hodnotit jako kladný. Ve 13 šetřeních Eurobarometru v tomto období se vyjádřilo pozitivně o evropské integraci na 77 % respondentů, což je o 2 % více než ve Francii, která také podporovala myšlenku evropské integrace. Ve stejném období například v Dánsku podpora dosahovala pouze 45 % (European Commission 1985: 22). Německo v roce 1984 rovněž nejsilněji z celého ES podporovalo přistoupení k politické unii s podporou 68 % respondentů. Tento přístup je kontrastující zejména s Velkou Británií, kde ve stejném roce přistoupení k politické unii podporovalo pouze 14 % Britů (European Commission 1985: 55). Tento trend pokračoval po celou historii členství Německa v ES/EU. Němci jednoznačně uvítali rušení hraničních kontrol a formalit, kdy se pozitivně vyjádřilo 81 % respondentů, což je nejvíce z občanů ES, což je kontrastující například s 34% podporou Dánů k tomuto projektu (European Commission 1985: 11).

Němečtí občané se ve stejném období dívali spolu s Brity negativně na projekt možné jednotné evropské měny, kdy případné zavedení jednotné měny odmítalo 54 % Němců a 64 % Britů (European Commission 1985: 17). Poslední dva jmenované státy si spolu s Dánskem tento záporný trend udržely po celá osmdesátá a devadesátá léta (European Commission 1993: 40).

V roce 1992 byl proveden výzkum, který potvrdil některé trendy. Němci jsou obecně pozitivní, co se týče evropské integrace v ekonomické oblasti. To samé platí o oblasti bezpečnostní, avšak negativní postoj zaujala většina Němců k politické integraci, přičemž negativnější postoje k evropské integraci byly zaznamenány častěji v zemích bývalé NDR. Vnímání integrace rovněž ovlivňovala stranická příslušnost. Voliči starých stran, jako jsou CDU/CSU, SPD nebo FDP, zaujímali k evropské integraci pozitivní postoj, přičemž voličská podpora těchto stran neustále klesala. Výzkum ukazoval, že je možné v budoucnu očekávat negativnější postoj (Rattinger 1994: 539).

Německá veřejnost byla v 90. letech obecně proti dalšímu rozšiřování EU. Po rozšíření v roce 1995 pouze 11 % Němců podporovalo další možné rozšíření v blízké budoucnosti. Těsně před přijetím Agendy 2000 v roce 1997 bylo pro další rozšíření 29 % Němců, proti rozšíření se vyslovilo 46 % obyvatel. Podobně neoptimistické výsledky šetření nalezneme i v letech 2000 a 2001 (Wood 2002: 25-26). V současnosti německá veřejnost odmítá členství Turecka v EU, kdy 69 % je proti vstupu, čímž se řadí na druhé místo v EU, spolu s Lucemburskem. Na prvním místě je Rakousko, kde vstup Turecka odmítá na 81 % dotázaných. Němci se cítí poměrně dobře informováni o dalším rozšiřování EU (40 % dotázaných), čímž se řadí na přední příčky v informovanosti (European Commission 2006a).

Přechod na euro byl v Německu vnímán negativně, a to zejména z toho důvodu, že přechod na novou měnu s sebou přinesl zdražování. Negativně přechod vnímala i velice početná střední sociální třída. Proto obecně vešlo do povědomí přirovnání „Euro ist Teuro“, volně přeloženo jako „Euro znamená zdražování“. K této atmosféře se přidaly obavy o vysokou inflaci, nestabilitu kurzů a negativní představy o rozsáhlých bankrotech. Na druhou stranu Němci vnímali pozitivum v podobě možnosti platit jednou měnou i v jiných státech. Rovněž kladně vnímali symbolický příspěvek jednotné měny v budování společné Evropy. Také je

nutno zmínit prvek určitého vzrušení ze skutečnosti, že je možno platit jinou měnou než německou markou, která po dlouhou dobu byla úzce spojena s německou národní identitou (European Commission 2002).

Je otázka, jak vnímají Němci hlavní domácí problémy. Němci si myslí, že jejich vláda by měla řešit hlavně veřejný dluh (32 %), což je o 17 % výš než průměr EU. Pouze 24 % Němců si myslí, že vláda by měla řešit nezaměstnanost, což je hodně pod průměrem EU (45 %). Dále Němci považují za nutné řešení zdravotního systému (21 %), terorismu (19 %) a vzdělávacího systému (14 %). Všechny tyto hodnoty jsou nad průměrem EU. Silně pod průměrem EU (35 %) je řešení ekonomické situace v Německu (16 %). Z osobního pohledu pak Němcům dělá největší starosti růst cen (32 %), což je však pod průměrem EU ve výši 37 %, pak zdravotní systém (27 %) nebo růst cen energií (24 %), což je dvojnásobek průměru EU (European Commission 2010a).

Co se týče současné podpory členství, tak si 60 % Němců myslí, že členství v EU je dobrá věc. V rovině kladů, které evropská integrace přinesla, si Němci nejvíce cení svobody cestování a studování (54 %), měny euro (50 %) a záruku míru (47 %). Naopak Němci kritizují byrokracii (37 %), vyhazování peněz (34 %) a zvýšení kriminality (26 %). V současné době je pouze 31 % Němců pro další rozšíření EU, navíc si 70 % Němců myslí, že EU se rozrostla příliš rychle. Jako priority EU spatřují peace-keeping (37 %), lidská práva a demokracii (32 %), boj proti změnám klimatu (31 %). Nejnižší podporu pak má humanitární pomoc (11 %) nebo odzbrojení (16 %). Celkem 78 % Němců si myslí, že zlepšení vzdělávacího systému pomůže Evropě lépe čelit hospodářské krizi, stejně tak 68 % podporuje investice do inovace a výzkumu (European Commission 2009k). Graf 15 znázorňuje podporu členství v EU.

Graf 15: Podpora členství v EU (2000-2010)

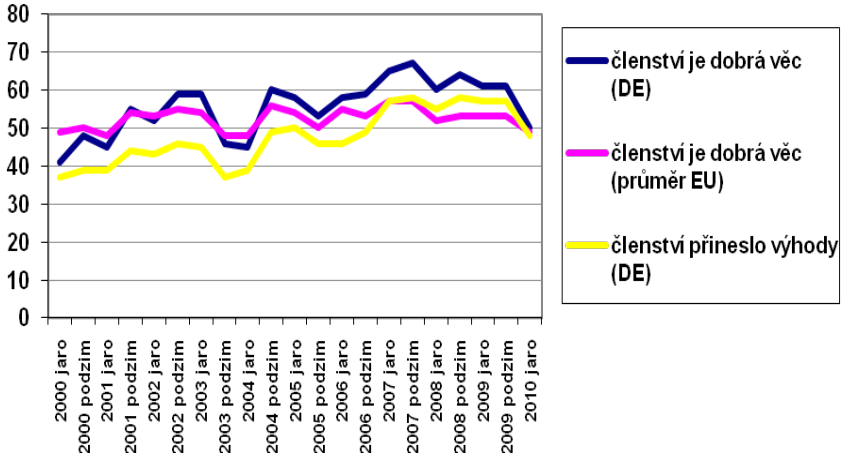

Zdroj: Autor, založeno na datech z databáze Eurobarometr.

Jedna ze zásadních otázek je vnímání budoucnosti Evropské unie. Ve světle hospodářské krize Němci vnímají budoucnost EU velice pesimisticky. Německo se tak zařadilo mezi pesimistické země po boku Velké Británie, Francie nebo České republiky. V Německu je tento pesimismus úzce spojen se strachem o zachování sociálního státu. Jistou roli sehrává také negativní image EU, obava o ztrátu národní suverenity, neschopnost EU čelit lobbingovým skupinám hájícím geneticky modifikované potraviny nebo netransparentnost EU. Na druhou stanu je nutno zmínit, že Němci vnímají i některé kladné aspekty EU, jako je mír a mezinárodní spolupráce. Celkově však lze německé veřejné mínění v této otázce hodnotit jako pesimistické (European Commission 2006b).

3.3.2 Vnitrostátní institucionální rámec

V Německu jako ve většině členských států EU jsou nové smlouvy ratifikovány oběma komorami parlamentu. Ratifikační proces je pak úspěšně ukončen podpisem spolkového prezidenta. Ale i tak se ratifikační proces v Německu u řady významných smluv neobešel bez několika problémů. První problémy se objevily při schvalování Smlouvy

o EU. Smlouvu sice schválily obě komory parlamentu, ale byla podána ústavní stížnost na soulad Smlouvy se Základním zákonem. Ústavní soud, sídlící v Karlsruhe, v tzv. Maastrichtském rozhodnutí ústavní stížnost odmítl, když shledal Maastrichtskou smlouvu slučitelnou se Základním zákonem a odmítl tvrzení, že převedení některých pravomocí na instituce EU je v rozporu se základními právy (BVerfGE 2011). Stejná situace se opakovala i v případě evropské ústavní smlouvy, kdy Ústavní soud stížnost zamítl (BVerfGE 2005). Jisté komplikace nastaly i při schvalování Lisabonské smlouvy (viz výše).

Německo, ač svou velikostí a ekonomickou důležitostí patří spolu s Francií a Velkou Británií k rozhodujícím aktérům v EU, tak se svým přístupem k evropské integraci (veřejná podpora základů unijní politiky, relativně bezproblémová spolupráce mezi národními a supranacionálními institucemi) paradoxně řadí spíše k menším členským zemím (Anderson 2005: 78). Do jisté míry můžeme říci, že zahraniční politika Německa za posledního více než půlstoletí zaznamenala „europeizaci" své národní identity (Anderson 2005: 78). Na druhou stranu, důležitost Německa se odráží v jeho vlivu na podobu institucí EU. I když bylo Německo někdy před sjednocením označováno za „ekonomického giganta, ale politického trpaslíka", na konci 80. let unijní instituce připomínaly německý politický model (Anderson 2005: 82). Německo se tak kontinuálně snaží o to, aby unijní politiky podporovaly úspěšný ekonomický a společenský model, což se ukazuje v důrazu na otázky kolem společného trhu a hospodářské soutěže, fiskálního konservatismu, monetární regulace a problému spojených se sociální politikou.

Evropská unie a Německo sdílejí řadu podobností v institucionální oblasti. Obecně sdílejí vertikální distribuci moci a horizontální členění samotného politického procesu; v prvním případě se jedná o „druh kooperativního federalismu, kde jsou exekutivní moc a kompetence distribuovány napříč několika úrovněmi" a v druhém případě oba dva aktéři vykazují „vysoce sektorově zaměřenou podobu politické procesu" (Anderson 2005: 86). Tzv. *Model Deutschland* ovlivnil vzhled a fungování řady evropských institucí. Vliv Německa na jejich podobu je zřetelně viditelný v případě Evropské centrální banky (ECB) (Lankowski 2006: 38). Němečtí představitelé během jednání o podobě Evropské centrální banky prosadili

její širokou nezávislost (větší, než jakou disponuje německá *Bundesbank*) na národních vládách a její mandát byl úzce stanoven na udržování monetární stability v eurozóně. Banka nemohla a nemůže půjčovat peníze zadluženým vládám, což byl požadavek plynoucí z pozice Německa jako největšího čistého plátce v Unii. Monetární politika byla tedy centralizována, ale fiskální a daňová politika byly zcela ponechány v kompetencích jednotlivých členských států.

Výrazným projevem europeizace (k tomuto problému obecně srov. Borzel 2005 a Kassim 2005) německých institucí je nutnost přípravy, hodnocení a implementace unijních politik. Federální orgány a německý parlament v současnosti disponují celou řadou oddělení zabývajících se otázkami EU. Například Bundestag má od roku 1992 samostatný Stálý výbor pro záležitosti Evropské unie. Velký dopad měla a má evropská integrace na podobu německého federalismu, kde vývoj integrace po ratifikaci Jednotného evropského aktu v roce 1987 vedl ke snaze o posílení role spolkových zemí v evropské integraci. V období ratifikace Maastrichtské smlouvy zástupci spolkových zemí požadovali, aby právo EU, které zasahuje do zemských pravomocí, přestalo být považováno za součást zahraniční politiky. V německém ústavním pořádku jsou spolkové země totiž nadány celou řadou pravomocí, od azylové politiky po vzdělávání. Debata vyústila v novou verzi čl. 23 Základního zákona, jejímž obsahem byla změna formálního vztahu mezi exekutivou a Bundesratem, jehož prostřednictvím zasahují spolkové země do legislativního procesu (Anderson 2005: 87-88).

Tvorba německé pozice k návrhům Evropské komise začíná stejně jako u jiných států již předtím, než zasedne Rada ministrů. Návrh je zaslán do příslušného ministerstva, které jménem vlády vypracuje pozici a zastupuje Německo při dalších jednáních v rámci institucí EU. Pokud je pro návrh příslušných ministerstev více, což se v praxi často stává, ministerstvo, kterého se daný návrh nejvíce dotýká (tzv. *federführende Ministerium*) má za úkol vypracovat společnou pozici zohledňující návrhy jiných ministerstev.

Velice důležitým nástrojem pro koordinaci společných pozic je společné střetávání Kruhu tajemníků pro evropské záležitosti (*Runde der Europa-Abteilungsleiter*), kteří působí v rámci jednotlivých ministerstev. Toto neformální setkávání je vedeno Ministerstvem zahraničních věcí (*Auswärtige Amt*) a Spolkovým ministerstvem hospodářství (*Bundeswirtschaftsministerium*). V rámci těchto jednání se všichni zúčastnění snaží dohodnout na společném

stanovisku vlády. Případné sporné body řeší Spolkový výbor státních tajemníků pro evropské otázky (*Staatssekretärsausschuss für Europafragen*). Ten také schvaluje společné pozice dohodnuté v rámci Kruhu. Spolkový výbor státních tajemníků pro evropské otázky je veden samotným spolkovým ministrem zahraničí (Die Bundesregierung 2011a). Zvláštní úlohu při vytváření německé pozice má Spolkové kancléřství, které má v této záležitosti koordinační úlohu. Vedoucí oddělení pro evropské záležitosti, který je také hlavním poradcem kancléře v evropských otázkách, se účastní jednání tajemníků (Die Bundesregierung 2011a). Ministerstvo zahraničních věcí plní také roli „systému včasného varování". Konkrétně v oddělení pro evropské záležitosti pracuje Koordinační skupina pro EU (*EU-Koordinierungsgruppe*), která je v úzkém kontaktu se Stálým zastoupením v Bruselu. Jedním z jejích hlavních úkolů je sledovat rozhodovací proces včetně postojů jiných aktérů. Jsou tak rozpoznány případné konflikty a spolková vláda má dostatek času přijmout vhodnou vyjednávací strategii (Die Bundesregierung 2011a).

Mimo institucí na federální úrovni zasahuje do tvorby německých postojů také úroveň jednotlivých zemí (jak již bylo zmíněno výše). Tato oblast je upravena několika dokumenty. Především je to Základní zákon (článek 23), Zákon o spolupráci mezi federací a spolkovými zeměmi v záležitostech EU (*Gesetz über die Zusammenarbeit zwischen Bund und Ländern in Angelegenheiten der Europäischen Union*) nebo Dohoda mezi federací a spolkovými zeměmi (*Bund-Länder-Vereinbarung*). Obecně řečeno spolkové země mají přístup k ovlivňování agendy prostřednictvím Bundesratu, kdy mohou ve všech záležitostech, které se jich týkají, posílat komentáře do Spolkové rady. V praxi záleží, jaké oblasti se daný návrh dotýká a jakými kompetencemi v této oblasti Spolková rada disponuje. Pokud jsou však například ohroženy klíčové zájmy spolkových zemí, Spolková rada je oprávněna vyslat zástupce spolkových zemí, který se po boku zástupce příslušného spolkového ministerstva podílí na jednáních v rámci Rady ministrů. V některých oblastech týkajících se spolkových zemí je zástupce spolkových zemí jediným reprezentantem při jednáních v rámci Rady ministrů. Bundesrat má právo účastnit se rozhodování, pokud jde o záležitosti týkající se hlavních principů EU. Souhlas Spolkové rady je tedy nutný v otázkách změny zakládajících smluv nebo rozšiřování EU (Die Bundesregierung 2011b).

Zemské vlády tedy v současnosti disponují větším vlivem na integrační proces. Europeizace domácích institucí se tedy netýká pouze institucí politických. Vlády spolkových zemí jsou pravidelně konzultovány v projednávání unijní politiky a mají právo zastupovat své zájmy v Radě ministrů, pokud projednávaná záležitost spadá do jejich kompetencí (Lankowski 2006: 40). Spolkové země tak značným způsobem přispěly k prosazení regionální úrovně v rámci rozhodovacích mechanismů EU, neboť ustanovení Výboru regionů zakotveného v Maastrichtské smlouvě bylo jedním z důsledků posílení německých spolkových zemí vzhledem ke tvorbě komunitárních politik (Jeffery a Paterson 2003: 61).

Procesem europeizace prošla také řada nevládních organizací (zabývajících se obchodem, ekologickými otázkami nebo zemědělstvím) a ustanovila své zastoupení v Bruselu ve snaze více ovlivnit a monitorovat vznik a implementaci stále důležitější unijní legislativy. Vývoj se samozřejmě dotkl také politických stran, které, podobně jako v jiných státech, zůstávají pevně zakořeněny v domácím politickém prostředí. Přestože došlo k politizaci celé řady témat týkajících se EU, obecně je německá politická scéna rozhodně proevropsky naladěná (Anderson 2005: 88).

V obecném smylu slova lze vliv německých institucí na podobu jednotlivých politik v rámci legislativy EU popsat jako určitou snahu o dosažení co největší možné harmonizace mezi zájmy domácích a evropských institucí. Německo tradičně klade důraz na multilaterální procedury a kompromis ve vyjednávání. Na druhou stranu v případě, že je některá část unijní legislativy pro Německo nevýhodná, tak se snaží minimalizovat její dopady, jako se tomu stalo například v případě různých unijních direktiv týkjících se liberalizace trhu na poli energetiky a veřejných služeb. Paradoxně se tímto Německo někdy dostává do situace, kdy kritizuje nebo se snaží zmírnit dopad takových nařízení, které v minulosti pomáhalo budovat (např. Pakt stability a růstu). Německo má velice silný vliv na zahraničně-politickou orientaci EU. Tento vliv lze dobře pozorovat na současné situaci ohledně blížícího se státního bankrotu Řecka a finančních problémů „jižního křídla“ EU, tj. Portugalska, Španělska, Itálie nebo Kypru. Německu se díky své ekonomické a politické síle daří nastolovat evropskou agendu související s finanční krizí.

3.4 Zemědělství

3.4.1 Analýza situace

V předválečných letech nacistické Německo kladlo důraz na potravinovou soběstačnost, která se stala součástí Hitlerových válečných plánů. Půda měla téměř mystický význam, kdy „krev a půda“ (*Blut und Boden*) odkazovaly na romantické ideály rasově čistého člověka, příslušníka vyšší rasy, který je blízko půdě, tedy zemi a přírodě. Řemeslo rolníka bylo opředeno mnoha ideály. Bylo schváleno velké množství zákonů, které upřednostňovaly rodinné farmy nebo zakazovaly prodávat a znehodnocovat půdu (Taylor 1999). Nastavení nacistické politiky pro oblast zemědělství bylo poměrně efektivní. I přes nedostatek hnojiv a pohonných hmot v průběhu války se dařilo držet produkci na velmi vysoké úrovni, navíc značná část potravin byla dovážena z dobytých území (Dietze 1948). Následky druhé světové války, zejména pak pohyby vojsk a obyvatelstva, do značné míry přispěly k devastaci zemědělství (Taylor 1999).

Oblast zemědělství sehrála v poválečné historii Německa velice důležitou roli. Zajištění dostupnosti potravin a boj proti hladu byly klíčové priority prvních spolkových vlád, které se snažily stabilizovat trh regulacemi cen obilovin, mléka, tuku, hospodářských zvířat, masa a cukru. Zemědělská produkce v roce 1949 byla zhruba na polovině stavu předválečných let. Přestože ke zrušení přídělového systému na potraviny došlo již v roce 1953, řada ochranářských opatření přetrvala až do znovusjednocení Německa (Taylor 1999).

V původní sovětské okupační zóně a následně v NDR došlo k několika reformám zemědělství, které se nelišily od reforem provedených v oblasti zemědělství v jiných zemích pod sovětskou nadvládou. V rámci pozemkové reformy v letech 1945-1949 a také během první fáze kolektivizace probíhající do roku 1953 bylo zkonfiskováno na 7 160 farem „velkých farmářů“, kteří hospodařili na ploše větší než sto hektarů. V této souvislosti je nutno poznamenat, že průměrná výměra farem v této době dosahovala 350 hektarů. Dále došlo ke konfiskaci přes čtyři tisíce farem „nacistických vůdců“ a „válečných zločinců“ (Hagedorn 1997: 458). Takto zkonfiskovaný majetek (3,3 miliony hektarů) byl rozdělen na dvě části. První část (cca 2,2 miliony hektarů) byla dána k dispozici tzv. „novým osadníkům“, druhou část si

ponechal stát. Od roku 1953 do roku 1960 pak probíhalo období „vynucené kolektivizace“, během kterého došlo k dalšímu přerozdělení pozemků. Takto získané plochy byly určeny ke společnému hospodaření v rámci zemědělských výrobních družstev (*Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft – LPG*), kde sice formálně majetek patřil svým vlastníkům, ale prakticky byl v rukou státu (Hagedorn 1997: 458). V roce 1989 zemědělská družstva hospodařila na 82 % plochy, následovaly státní farmy a pouze 5,4 % pozemků patřila soukromým vlastníkům (Hagedorn 1997: 458). Stejně jako v jiných zemích s podobným systémem vedlo centrální řízení k nízké produkci a neefektivnosti výroby. Po znovusjednocení Německa muselo být zemědělství bývalé NDR přizpůsobeno nejen tržnímu hospodářství, ale také začleněno do rámce společné zemědělské politiky EU, se kterou Německá spolková republika měla zkušenost už od 60. let (více o transformaci zemědělství v Německu: Hagedorn 1997: 456-461).

První polovina 90. let byla ve znamení propadu zemědělské produkce, což bylo zapříčiněno změnami na zemědělském trhu. Došlo ke zrušení spotřebitelských pobídek a narušení ekonomické aktivity. To následně vedlo ke snížení domácí poptávky. Kolaps Rady vzájemné hospodářské pomoci, ekonomická krize ve Společenství nezávislých států a provedení strukturálních změn v zemích střední a východní Evropy vedly k poklesu poptávky po německé zemědělské produkci. Sjednocení mělo za následek prudký propad cen zemědělských komodit ve východním Německu, kdy došlo k poklesu v řádu poloviny až dvou třetin (Taylor 1999). K této situaci se přidaly liberalizační tlaky a prostoje v procesu privatizace, zejména ve vyjasnění majetkových vztahů, které měly za následek zmrazení investic. Na trhu byl nedostatek zkušených odborníků, kteří by si poradili s privatizací a stabilizovali by oblast zemědělství. Přestože byl stanoven pro transformaci jasný rámec, trvalo téměř deset let, než se situace na trhu uklidnila a země bývalého východního Německa byly asimilovány (BMELV 2002). Christopher Taylor uvádí, že na podporu sladění zemí bývalé NDR bylo vynaloženo přes 20 miliard marek (Taylor 1999).

V roce 2003 byla v rámci společné zemědělské politiky spuštěna zásadní reforma, která má za cíl odstranění vazby podpor na produkci (*decoupling*). Implementace reformy začala v Německu v roce 2005 a potrvá až do roku 2013, kdy by mělo být reformou dosaženo jednotné podpory výměry, která by měla přispět k udržitelnější formě zemědělství. Také by

mělo dojít k navázání vyplácení podpor na dodržování různých norem pro bezpečnost potravin, životní prostředí nebo norem o dobrých životních podmínkách pro zvířata. Na základě reformy by rovněž měla být značná část prémií rozdělena ve prospěch široce využívaných ploch a pastvin (UNDESA 2011).

V roce 2004 Německo spustilo Program na redukci pesticidů, který je nyní součástí legislativy na ochranu rostlin. Důvodem pro tento program bylo stále rostoucí množství používaných pesticidů při rostlinné produkci, a to i přes technologický pokrok v této oblasti. Zatímco v roce 1994 bylo používáno průměrně 2,8 kg pesticidů na hektar plochy, v roce 2000 se toto číslo zvýšilo na 3 kg. Rovněž bylo poukazováno na vedlejší náklady spojované s používáním pesticidů, které byly v případě Německa odhadnuty na $ 166 milionů ročně (PAN Germany 2005: 9-10). Cílem programu je snížit aplikaci pesticidů na nezbytné minimum a minimalizovat tak vedlejší náklady spojené s jejich užíváním. Dalším z cílů programu je podpora nechemických forem ošetřování rostlin. Program je zaměřen na vzdělávání farmářů, vývoj a implementaci inovací v oblasti ochrany rostlin, podporu organického farmaření nebo spolupráci s obchodními organizacemi a zpracovatelským průmyslem za účelem poskytnutí informací spotřebitelům (UNDESA 2011).

Půda pro zemědělské využití v Německu tvoří s 19 miliony hektary více než polovinu celkové rozlohy. Celkem 53 % pak tvoří farmy a 30 % lesy. Trend posledních let vykazuje pokles obyvatel pracujících v zemědělství. V roce 2006 existovalo v Německu 353 tisíc farem obhospodařujících více než dva hektary půdy, což je snížení téměř o polovinu oproti roku 1990, kdy jich bylo 667 tisíc. V zemědělství pracuje 1,2 milionu občanů a dalších 3,8 milionů v závislých sektorech. Celkově za rok 2009 německý zemědělský průmysl vyprodukoval zboží za €42,5 miliardy, což je nejvíce hned po Francii (€62,8 miliard) a Itálii (€43,5 miliardy). Přestože je Německo jedním z největších producentů potravin v Evropské unii, tak v oblasti obchodu se zemědělskými produkty má zápornou obchodní bilanci s deficitem přesahujícím €10 miliard za rok 2009, na čemž se podílí nízký export v oblasti zemědělských výrobků. Produktivita práce v zemědělství se dramaticky zvýšila během posledních 50 let. V roce 1949 jeden farmář uživil cca 10 lidí, v roce 2004 už to bylo 143 lidí (European Commission 2010h: 43).

Pro rostlinnou výrobu je určeno 70 % zužitkované zemědělské plochy. V rámci rostlinné výroby převažují obiloviny, které tvoří 55 %, následují pícniny s 17,6 %, průmyslové plodiny (13,8 %), úhor (5,5 %), okopaniny (5,8 %) a zelenina (1,1 %). Zbylých cca 29 % zužitkované zemědělské plochy pak tvoří trvalé pastviny, 0,4 % ovocné sady a 0,6 % vinohrady (BMELV 2011b).

Živočišné hospodářství je pro Německo neméně důležitou oblastí a zanedbatelné není ani z evropského pohledu. Německo je ze všech států EU největším chovatelem prasat (představuje 20 % živočišné produkce). Rovněž je druhým největším producentem hovězího a telecího masa, které představuje 16 % živočišné produkce. Chov mléčného skotu je také velice důležitý, podílející se jednou pětinou na celkových výstupech v oblasti chovu dobytka (BMELV 2011b). Dalo by se hovořit o tom, že situace na trhu s mlékem je v Německu napjatá. Zatímco cena kilogramu syrového mléka s obsahem 3,7 % tuku a 3,4 % proteinu byla v roce 2008 přes 45 centů, v roce 2009 už to bylo pouze 24 centů za kilogram. Německo je největším producentem mléka v EU (BMELV 2010: 10). Graf 16 znázorňuje podíl jednotlivých komodit na zemědělské produkci.

Graf 16: Podíl jednotlivých komodit na zemědělské produkci v roce 2008

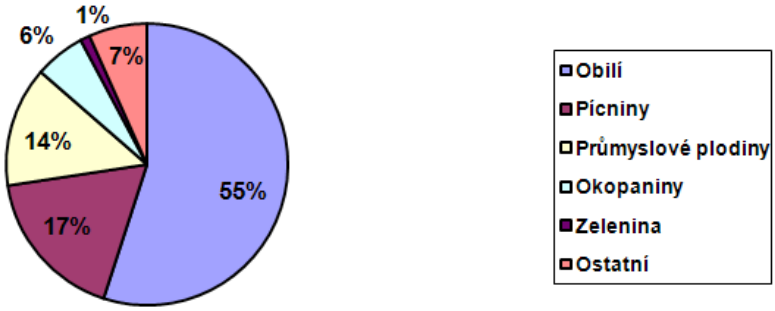

Zdroj: Autor, na základě dat z BMELV.

V poslední době se rozšiřuje počet farem, které přecházejí na ekologické zemědělství. Do značné míry tomu napomohla legislativa EU týkající se ekologického zemědělství, která v roce 2007 nahradila spolkový zákon o ekologickém zemědělství, s platností od července 2010. Německo ekologické zemědělství podporovalo z veřejných finančních prostředků již od roku 1989. Od roku 1992 se do této podpory zapojila i EU se svou legislativou zakazující některá hnojiva a stanovením základních standardů podmínek chovu zvířat. Na konci roku 2009 bylo v Německu zapojeno do ekologického zemědělství přes 21 tisíc farem (zhruba 5,7 %), hospodařících na 947 tisících hektarech, přičemž počet takto hospodařících farem již od roku 1996 narůstá zhruba o 0,2 % ročně (BMELV 2011c). Dlouhodobě klesající je i počet osob zaměstnaných v zemědělství. V posledních třech letech se však tento počet drží okolo hranice 800 tisíc lidí. Graf 17 znázorňuje celkový počet osob zaměstnaných v zemědělství.

Nezanedbatelnou oblastí v rámci zemědělství je lesnictví a lov zvěře. V Německu se nachází 11 milionů hektarů hustých, vzrostlých a rozmanitých lesů s největšími zásobami dřeva v Evropě. Lesnictví a navázaný průmysl, který zaměstnává 1,25 milionů lidí, ročně generuje příjmy okolo €160 miliard. Výskyt lesů není v Německu rovnoměrný a liší se od země k zemi. Například ve Šlesvicku-Holštýnsku lesy tvoří pouze 10 % rozlohy, v Hesensku je to kolem 40 %. Co se týče struktury, tak z historických důvodů lesního managementu je 60 % lesa tvořeno jehličnatými stromy a 40 % pak připadá na stromy listnaté. 73 % tvoří smíšené lesy. Mezi dřevinami jsou nejčastěji zastoupeny smrky (28 %), následují borovice (23 %), buky (15 %) a duby (10 %). Zajímavé je i rozdělení majetku. Většina lesů (44 %) je soukromých, 20 % tvoří komunální lesy, 30 % patří spolkovým zemím a federální vláda vlastní pouze 3 % lesů. Pouze 0,9 % lesů jsou lesy chráněné (BMELV 2011d).

Graf 17: Celkový počet osob zaměstnaných v zemědělství 2000-2011(v tisících)

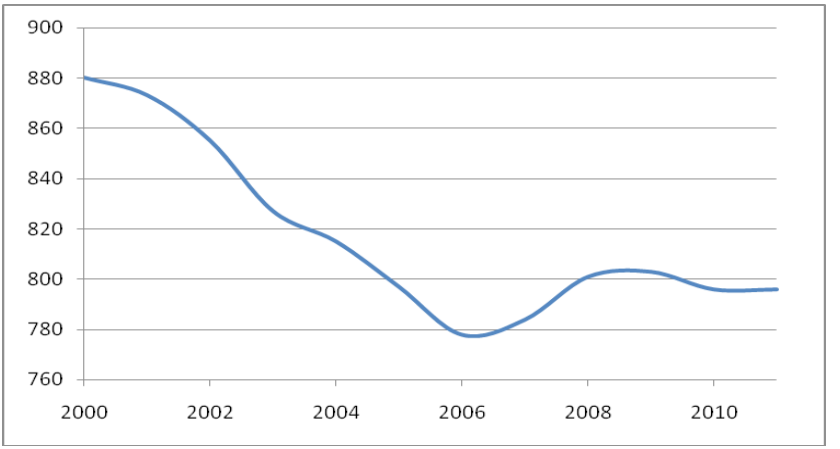

Zdroj: Autor na základě SBD 2011.

V neposlední řadě je nutné také zmínit oblast rybolovu, která zaměstnává zhruba 41 tisíc lidí a s flotilou téměř dvou tisíc lodí dodává spotřebitelům ročně 320 tisíc tun ryb z oblastí Severního a Baltského moře. Přesto musí Německo ryby dovážet, jelikož soběstačnost v rybolovu činí pouze 25 %. Z velké části tomu přispívá trend růstu spotřeby ryb, který v roce 2009 zlomil rekord, kdy roční spotřeba na osobu byla 15,6 kg. Na této spotřebě se nejvíce podílí aljašská treska (24,7 %), sledi (20,8 %) a losos s 11,7 %. V rámci společné politiky rybolovu se Německo snaží bojovat proti ilegálnímu rybolovu, kdy škody jsou odhadovány na €10 miliard ročně (BMLV 2011d).

Spolková vláda formulovala v roce 2011 své představy o budoucí společné zemědělské politice. Všechna opatření přijatá v rámci společné zemědělské politiky EU by měla podporovat trvale udržitelné a na trh orientované zemědělství. Spolková vláda odmítá omezení přímých plateb a kriticky se dívá na některá opatření, jako je zachovávání přímých plateb v závislosti na produkci, zavedení specifické podpory pro malé producenty, rozšiřování tržních opatření a rozšiřování veřejně financovaných nástrojů

pro řízení rizik. Hlubší důraz má být kladen na cíle společné zemědělské politiky, které jsou spojeny s životním prostředím, avšak pouze ty efektivní. Vláda také podporuje značné zjednodušení a omezení byrokratické zátěže pro farmáře (BMELV 2011).

3.4.2 Dlouhodobé cíle

Budoucnost německé zemědělské politiky je úzce spojena s vývojem v oblasti společné zemědělské politiky EU. Německo jako jeden z nejsilnějších států se proto na tomto poli snaží nastavovat kurz. V září 2010 se setkala spolková ministryně zemědělství Ilse Aigner se svým francouzským protějškem Brunem Le Mairem a dohodli se na společném postoji pro oblast rozvoje společné zemědělské politiky po roce 2013. Tento dokument byl dojednán v rámci německo-francouzské Agendy 2020 (BMELV 2010c).

Budoucí společná zemědělská politika by tak měla být přizpůsobena novému globálnímu prostředí, které se vyznačuje zvyšováním poptávky po jídle a biomase. Je nutné se přizpůsobit nové konkurenci, volatilitě cen, zvýšeným zdravotním rizikům, změně klimatu a nezapomínat při tom na ochranu vodního hospodářství, ochranu přírody a biologické rozmanitosti. Budoucí politika by měla lépe reagovat na požadavky občanů v oblasti potravinové bezpečnosti, kvality a rozmanitosti. Potraviny by měly být dostupné a respektovat principy ochrany přírody a dobrých životních podmínek zvířat (BMELV 2010c).

Německo a Francie definovaly šest principů, které by měly dopomoci výše zmíněným cílům. Zaprvé by mělo i nadále docházet k posilování orientace společné zemědělské politiky na trh a ke zvyšování konkurenceschopnosti a udržitelnosti zemědělského sektoru v globálním kontextu. Na druhou stranu se ukázalo, že je potřeba zachovat některé nástroje regulace (např. přímé platby), aby byli producenti ochráněni před volatilitou cen a krizí na trhu. Za druhé, EU potřebuje silnou a viditelnou zemědělskou politiku po roce 2013. Za třetí, Německo i Francie je pro zachování dvou pilířů společné zemědělské politiky, a pokud dojde ke změnám, musí z nich plynout jasné výhody pro farmáře, zemědělství a životní prostředí. Na druhou stranu oba státy podporují zjednodušení a větší transparentnost financování. Předpokládá se rozvoj stávajících nástrojů, které budou lépe odpovídat novým hrozbám a výzvám. Základem by měla být politika pro

hornaté a méně upřednostňované oblasti. Za čtvrté, oba státy jsou proti renacionalizaci plateb. Za páté, mělo by dojít ke zjednodušení administrativní zátěže pro farmáře. Za šesté, evropský zemědělský model zohledňující potřeby spotřebitelů a uspokojující požadavky společnosti je dědictví, které by mělo být zachováno, a proto by mělo dojít k jeho ochraně pomocí zvyšování konkurenceschopnosti. V této oblasti jsou oba státy pro férový přístup k producentům ze třetích zemí. Mezi navržená konkrétní opatření pak patří posílení konkurenceschopnosti evropského zemědělství, zvýšení legitimity přímých plateb, efektivnější a udržitelnější rozvoj zemědělství a dostupnost kvalitního jídla pro všechny (BMELV 2010c).

3.4.3 Hlavní domácí aktéři

Spolkové ministerstvo pro výživu, zemědělství a ochranu spotřebitele (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz): Mezi hlavní cíle ministerstva patří zprostředkování vyvážené a zdravé stravy, včetně bezpečnosti potravin, zajištění bezpečnosti zboží, pomáhat v rozvoji práv spotřebitelů a pomáhat v posilování oblasti zemědělství. Ministerstvo má své kanceláře v Bonnu a Berlíně a je organizačně rozděleno do 83 divizí, ve kterých pracuje zhruba 900 zaměstnanců. V roce 2011 ministerstvo hospodařilo s částkou €5,49 miliardy (BMELV 2011a).

Zemědělské komory: Jsou to poměrně velké regionální organizace, které reprezentují zájmy farmářů. V jejich čele většinou stojí volení představitelé, zástupci zemědělské komunity. Zpravidla na území každé spolkové země je jedna nebo dvě zemědělské komory, často v závislosti na velikosti země. V některých komorách se vybírají členské příspěvky, některé jsou financovány na základě práva jednotlivých spolkových zemí. Jejich pravomoci a působení se také v různých zemích liší. Často zaštiťují výzkum a vzdělávání nebo kontrolu zemědělského sektoru. Komory rovněž poskytují svým členům určité služby jako vzorkování půdy, analýzu půdy nebo pomoc při plánování farmaření. Tyto služby jsou však většinou zpoplatněny. Komory jsou často organizovány podle subjektu jejich zájmu. Nalezneme tak například Komoru pro pěstování plodin, Komoru pro chov dobytka atd. (Hoffmann et al.: 2000: 2).

Státní zemědělský úřad: Zařazení úřadu není jednotné, jelikož někde úřad působí samostatně, někde je začleněn v rámci ministerstva zemědělství (nebo jiných ministerstev) na úrovni spolkových zemí. Například v Bádensku-Württembergsku se jedná o úřad, který je příslušný pro oblasti zemědělství, půdy a přírodních zdrojů. Zde vystupuje na ochranu veřejného zájmu při využívání zemědělské půdy a hájí zájmy zemědělství. Vydává povolení pro prodej zemědělské a lesní půdy. Kromě toho působí v oblasti vzdělávání spotřebitelů, poskytuje různé konzultace a pomáhá v odborné přípravě úředníků pro vyšší zemědělsko-technické služby (MLRVB-W 2000).

3.5 Doprava

3.5.1 Analýza situace

Oblast dopravy je pro Německo velice důležitá. V roce 2009 zaznamenala obrat €200 miliard, čímž se stala třetí nejdůležitějším sektorem německé ekonomiky, ve kterém je zaměstnáno zhruba 2,7 milionu lidí (FMTBUD 2010: 2). V minulosti souvisela výstavba silnic mezi rozdrobenými německými státy převážně s obchodem. Po sjednocení Německa v roce 1871 byla výstavba cest propojena s „výstavbou" národa. Bylo zapotřebí urychlit komunikaci mezi jednotlivými částmi Německa. Plány na výstavbu silnic a dálnic pak měly důležitý vojenský význam pro Třetí říši, která realizovala rozsáhlé plány na výstavbu nové infrastruktury (Canzler 2008: 84).

Německo disponuje velice hustou sítí silnic čítající zhruba 650 tisíc km, kdy z tohoto počtu cca 231 tisíc km připadá na meziměstské silnice. V rámci meziměstských silnic připadá asi 53 400 km na federální dálkové silnice. Ty jsou tvořeny silnicemi pro motorová vozidla (kolem 12 550 km), z toho více než 3 tisíce km sestává z šesti nebo více proudých silnic. Spolkové dálnice pak tvoří přes 40 tisíc km. Zejména dálkové silnice jsou pro budoucnost Německa velice důležité. Přestože tvoří pouze 23 % z celkového počtu meziměstských silničních spojení, absorbují více než polovinu z ujetých kilometrů (FMTBH 2011a). Německo podporuje vstup vozidel na elektrický pohon na své silnice. V současné době jich je zhruba 1 500, avšak do roku 2020 by jich mělo být nejméně jeden milion. Německo tak chce nejen čelit požadavkům na snižování limitů CO_2, ale také snížit závislost na fosilních palivech. V rámci "Národní platformy pro elektrickou mobilitu" německá vláda spolu s průmyslem vyčlenila dvě miliardy eur pro oblast výzkumu v této oblasti. Rovněž byly spuštěny ve velkých městech pilotní projekty, kde si lidé mohou pronajmout auta na elektrický pohon. Podobně řada měst používá autobusy na hybridní pohon. Do roku 2016 chce vláda zprostředkovat €1,4 miliardy na výzkum vodíkového pohonu motorových vozidel. Tyto investice mají zajistit, že Německo posílí svou pozici evropského lídra v oblasti trhu elektrické mobility (FMTBH 2011d).

Německo má celkem 41 896 km železniční sítě, z níž zhruba polovina je elektrifikována. V této délce je Německo na špičce EU (CIA 2011). Nachází se zde na pět a půl tisíce železničních stanic, přičemž největší

z nich – Hamburk – za jediný den využije v průměru 450 tisíc lidí. V současné době (2011) končí projekt spolkové vlády na modernizaci téměř dvou tisíců železničních stanic, kdy pro tyto účely bylo vyčleněno okolo €300 milionů. O €100 milionů více bylo investováno v rámci projektu na redukci zvukové zátěže z železniční dopravy, zvláště pak na modernizaci vagónů a výstavbu zvukových bariér (FMTBH 2011b). V souvislosti s EU Německo značně pokročilo při výstavbě jednotného železničního trhu. Již během svého předsednictví v první polovině roku 2007 se Německo zasazovalo o hladké schválení třetího balíčku o železnicích. V rámci tohoto balíčku by mělo dojít ke standardizaci Evropského průkazu strojvedoucího a liberalizaci mezinárodní dopravy v oblasti kabotáže. Soutěž mezi drážními poskytovateli služeb pak povede k poskytování větší nabídky služeb zákazníkům a ke zlepšení celkové ekonomické efektivity v drážní dopravě. Další z výzev německého předsednictví bylo prosadit vzájemné uznávání validace drážních vozidel, zejména lokomotiv. V neposlední řadě je nutno zmínit společné memorandum Německa, Nizozemska, Švýcarska, Rakouska a Itálie o vzájemném uznávání standardů pro lokomotivy a vozové systémy (FMTBH 2011c).

Největším německým poskytovatelem železničního spojení jsou Německé dráhy (*Deutsche Bahn*), které operují ve 150 zemích světa a zaměstnávají 237 tisíc lidí. Z velké části státem vlastněná akciová společnost v roce 2007 dosáhla zisku €2,4 miliardy s průměrnou denní vlakovou přepravou pěti milionů lidí a 857 tisíc tun zboží. Další dva miliony lidí jsou denně přepraveny autobusy (DB 2007).

V současné době se plánuje zahájení výstavby podmořského tunelu spojujícího Německo a Dánsko v oblasti Fehmarnbelt. Tunel, jehož součástí bude dvojitá železniční trať a čtyřproudová silnice, spojí město Puttgarden na německém ostrově Fehmarn a Rødby na dánském ostrově Lolland. Celý projekt zapadá do systému transevropských sítí a značně usnadní spojení se Skandinávií. Otevření tunelu pro veřejnost je plánováno na rok 2020 (FMTBH 2011e).

Německo disponuje 7 467 km vodních cest, z nichž je nejdůležitější řeka Rýn, po které se v rámci vodních cest přepravuje nejvíce zboží. Za zmínku stojí rovněž kanál mezi řekou Mohan a Dunaj, který spojuje Severní a Černé moře (CIA 2011).

Německo má celou řadu světově důležitých přístavů. Největším přístavem je Hamburk, ve kterém bylo přeloženo 7,9 milionů TEU. Z dlouhodobého hlediska je zajímavé sledovat celkový objem. Od roku 1980 do roku 2007 objem překládky konstantně narůstal z původních 0,8 milionů TEU v roce 1980 na 9,9 milionů TEU v roce 2007. Následně lze zaznamenat razantní pokles z 9,7 miliónů TEU v roce 2008 na 7,0 milionů TEU v roce 2009. Tento propad je bezpochyby způsoben hospodářskou krizí, která zasáhla Německo. Oživení ekonomiky mezi léty 2009 a 2010 můžeme pozorovat nárůstem o 12,7 %. Hamburk je v celkovém objemu TEU čtrnáctým největším přístavem světa a z evropských přístavů mu mohou konkurovat pouze Antwerpy a Rotterdam (PH 2010). Dalšími významnými přístavními městy v Německu jsou například Lübeck, Brémy, Rostock nebo Kiel.

Německo má celkem 549 letišť, nejvíce z celé EU (CIA 2011). Největší letiště se nachází ve Frankfurtu nad Mohanem. Letiště z 20. let minulého století je v současnosti devátým největším letištěm světa a z evropských letišť se mu vyrovnají pouze letiště Charlese de Gaulle v Paříži a Londýnské Heathrow. Za rok 2010 letiště odbavilo 53 milionů cestujících (zhruba 150 tisíc denně) a doručilo 76 tisíc tun pošty nebo 2,2 milionů tun nákladu. Letiště odbaví zhruba 4 180 letů denně a je možné z něj cestovat do 266 destinací, v jejichž počtu je celosvětově na prvním místě. Na letišti působí přes 500 firem, zaměstnávajících přes 70 tisíc lidí (FA 2010). Snad nejznámější německou leteckou společností je Lufthansa, u které bylo v roce 2010 zaměstnáno 117 tisíc lidí, pracujících ve zhruba čtyřech stovkách podřízených firem. Lufthansa operuje s 500 letadly, kterými dopravuje pasažéry do téměř dvou stovek destinací (Lufthansa 2010).

3.5.2 Dlouhodobé cíle

Poptávka po osobní přepravě obecně roste. Mezi léty 1997 a 2015 se očekává vzrůst poptávky přepravy osob ve všech odvětvích, konkrétně o 32 % u železniční dopravy, 16 % u soukromé osobní přepravy, 103 % u letecké přepravy a 4 % i veřejné pozemní přepravy. Celkově tak vzroste poptávka o 20 %. Ve stejném období můžeme očekávat i nárůst poptávky po přepravě zboží. Ten bude citelný zejména u silniční přepravy (103 %), nezanedbatelný nárůst lze očekávat i u dálkové silniční dopravy (58 %) nebo u vodních cest (39 %). Průměrně tak vzroste poptávka po nákladní přepravě o 64 % (FMTBH 2003: 11).

Německo má zpracováno odhady pro dopravní politiku do roku 2050. V budoucnu bude čelit německá dopravní síť několika výzvám. Sektor dopravy je obecně závislý na mezinárodním obchodě. Očekává se, že závislost do budoucna poroste, jelikož z dlouhodobé perspektivy dojde k poklesu dynamiky domácí poptávky po zboží na rozdíl od poptávky zahraniční. Z dlouhodobého hlediska se tedy očekává značný nárůst exportu zboží a služeb, který bude stále více zatěžovat dopravní síť. Zatímco v roce 2007 byl objem přepravy 600 miliard tunokilometrů, do roku 2050 se dá předvídat zdvojnásobení tohoto objemu. Rovněž se dá očekávat prodloužení vzdáleností, na kterých je náklad dopravován. Z těchto trendů bude profitovat zejména oblast železniční přepravy, kde se předpovídá nejvyšší nárůst, opačný trend se předpokládá u vnitrostátní vodní přepravy (BVBS 2007).

Na základě těchto trendů je možné definovat určité politické předpoklady. Je potřeba liberalizovat dopravní trhy v EU za účelem zvýšení efektivnosti v dopravě. Může tak být učiněno např. soutěží mezi jednotlivými typy přepravy. Rovněž je nutné v delším časovém horizontu přistoupit k harmonizaci poplatků v EU za využívání infrastruktury. Harmonizace by měla pokročit i v oblastech životního prostředí a bezpečnostních standardů, které souvisí s dopravou. S tím je nutné i zlepšit infrastrukturu a zlepšit využití obnovitelných zdrojů energie nebo implementace nových logistických přístupů a optimalizace různých druhů přepravy (BVBS 2007).

3.5.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo dopravy, výstavby a městského rozvoje (Bundesministerium für Verkehr, Bau- und Stadtentwicklung): Ministerstvo je zodpovědné za realizaci politiky související s infrastrukturou, částečně se také zabývá agendou životního prostředí. Ministerstvo zprostředkovává služby i v oblasti bydlení, rozvoje měst a obcí. V současné době se zabývá 14 programy a sedmi inovativními projekty. Ministerstvo rovněž spravuje spolkový majetek a je odpovědné za obnovování, vylepšování a výstavbu nových spolkových dálkových silnic. Nejinak je tomu v oblasti železniční, námořní a letecké přepravy. Ministerstvo má cca 800 zaměstnanců, avšak v subordinovaných institucích pracuje přes 27 tisíc lidí. Ročně hospodaří s částkou okolo €26 miliard (FMTBUD 2010b).

3.6 Životní prostředí

3.6.1 Analýza situace

Ochrana životního prostředí je vzhledem k vysokému zalidnění a velmi rozvinutému průmyslu již několik desítek let jedním z hlavních politických témat. Během devadesátých let se situace v mnoha oblastech podařila zlepšit. Zejména kvalita vzduchu se v Německu za posledních několik let výrazně zlepšila. Značně tomu přispěla optimalizace průmyslové produkce, především pak snižování emisí. To samé platí pro znečištění dopravními prostředky, kde k výraznému snížení emisí pomohlo zákonné zavedení povinnosti opatřit auta katalyzátorem. Mezi léty 1990 a 2004 se podařilo snížit emise oxidu siřičitého o 90,4 %, oxidy dusíku o 46 %, oxid uhelnatý o 69,3 % a těkavé organické sloučeniny o 84,9 % (Schultz 2009: 59). V současné době vládní politika používá čtyři nástroje pro zvyšování kvality ovzduší. Jedná se o stanovení standardů kvality životního prostředí, požadavky na snížení emisí v souladu s nejlepší dostupnou technologií, dále pak jsou to různá nařízení přispívající k lepší kvalitě ovzduší a také stanovování emisních stropů. Řada limitů je převzata na základě směrnic EU. V této oblasti je zejména důležitá směrnice 2008/50/ES o kvalitě vnějšího ovzduší pro Evropu, budoucí směrnice o průmyslových emisích a směrnice 2001/81/ES o národních emisních stropech pro některé látky znečišťující ovzduší. V březnu 2010 pak byla implementována vyhláška, která má snížit emise malých spalovacích zařízení (jako jsou např. kamna) o pět až deset procent. Rovněž se očekává implementace směrnice o průmyslových emisích (BUNR 2010d).

Podobné zlepšení situace najdeme i u podzemních vod, což můžeme přičíst výstavbě čističek vod v rámci průmyslových komplexů. Mezi léty 1983 a 2000 došlo k celkovému snížení emisí dusíku o 70 % a celkového snížení emisí fosforu o 64 %. Snížení znečištění vod přispělo k návratu některých druhů ryb do řek, zvláště pak pstruhů a lososů (Schultz 2009: 59).

Politika ochrany vodních zdrojů v Německu, jakožto i vodohospodářská politika je obecně považována za velice efektivní. Vládní politika je nyní zaměřena především na udržení nebo ochranu rovnováhy vodních útvarů, na zajištění dodávky pitné i užitkové vody. Jedním z cílů ochrany vodních zdrojů je prevence znečištění podzemních vod nebezpečnými látkami. To je prováděno jednak zpoplatněním vypouštění odpadních vod a zároveň tvrdou penalizací znečišťovatelů. V praxi jsou tak vytvořeny podmínky, které nutí podniky

k šetrnému zacházení s odpadními vodami. Německo je členem příslušných mezinárodních komisí pro ochranu řek Odry, Labe, Rýna, Maas a Dunaje, stejně jako členem komisí pro ochranu Baltského moře a Atlantského oceánu. Německo se snaží být významným zahraničně-politickým aktérem v oblasti vodního hospodářství. I z tohoto důvodu byl spuštěn tzv. Berlínský proces, který si klade za cíl podpořit příhraniční spolupráci mezi různými regiony světa, zvláště pak v oblasti Střední Asie (BUNR 2010a). Současně je Německo členem/signatářem celé řady různých úmluv týkajících se ochrany moře. Německo je signatářem Konvence pro ochranu mořského životního prostředí v severovýchodním Atlantiku, Konvence pro ochranu mořského životního prostředí v oblasti Baltského moře, Mezinárodní konference na ochranu Severního moře nebo třístranné mezivládní konference na ochranu Waddského moře (BUNR 2010b).

Půda je poměrně čistá, jen ve zcela výjimečných případech kontaminovaná dioxiny. Ekologicky obhospodařovaná plocha činila v roce 2006 necelých pět % (Schultz 2009: 59). Spolkové ministerstvo životního prostředí se snaží o vysokou úroveň ochrany půdy. V devadesátých letech byl přijat spolkový zákon o ochraně půdy a zákon o ochraně půdy a kontaminovaných lokalit. Tyto právní nástroje položily důraz na prevenci znečištění a stanovily podmínky pro hodnocení kontaminovaných půd a jejich sanaci. I v této oblasti spolupracuje Německo na řadě mezinárodních dohod a bilaterálních projektů (BUNR 2010c).

Naproti tomu přetrvává celá řada výzev, které jsou pro oblast ochrany životního prostředí také důležité. Jedná se například o zpracování a likvidaci odpadů, posílení infrastruktury odpadních vod, boj proti znečištění dusičnany a znečištění z dopravy, ochrana přírody, postupné vyřazování jaderné energie nebo o otázky související s ekologickou daňovou reformou (OECD 2009a).

Německo dosahuje ve světovém srovnání velice vysoké míry recyklace odpadu. Politika pro nakládání s odpady je zaměřena především na šetrné využití odpadů a prevenci, která spočívá v kontrole materiálu již při výrobě. Výrobci a distributoři jsou povinni své výrobky navrhovat tak, aby se v maximální možné míře snížila produkce odpadu a aby bylo případně možné šetrným způsobem odstranit zbytkové látky. Emise oxidu uhličitého při zpracování odpadu v roce 1990 činily 38 miliónů tun. Toto číslo se v roce 2006 podařilo snížit zhruba na 20 miliónů tun CO_2 (UBA 2010a: 128).

Zvláštní výzvu představuje oblast dopravní politiky, zejména v důsledku rostoucí mobility obyvatel. Zde vláda jednoznačně prosazuje omezování

zbytečných cest a nahrazení nešetrných způsobů dopravy ekologičtějšími variantami. Přestože došlo v letech 1990 až 2010 k více než 20% nárůstu kilometrů na cestovatele, podařilo se snížit emise oxidu uhelnatého v dopravě o 84 %, emise oxidu dusíku o 59 %, uhlovodíků o 92 % a pevných částic o 64 %. K tomuto zlepšení do značné míry přispěla evropská norma o výfukových plynech. Z mezinárodního hlediska je Německo jedním z mála členských států EU, které byly schopny snížit emise CO_2 z dopravy (BUNR 2010e).

Doprava s sebou přináší i další problémy, jako je znečištění hlukem. V této souvislosti Bundestag přijal v červnu 2005 spolkový zákon o kontrole emisí, čímž byla do národního práva transponována směrnice EU za účelem zpřísnění limitů pro hluk. Na základě tohoto zákona byly vytvořeny hlukové mapy a posléze navrhnuta opatření pro snížení hluku. V současné době dochází ke zpřísňování hlukových limitů pro výrobu motorových vozidel. Od roku 2007 pak probíhá výstavba zvukové izolace v okolí letišť (BUNR 2010f).

3.6.2 Dlouhodobé cíle

Ačkoliv Německo má cíle stanoveny poměrně vysoko, je na nejlepší cestě ke splnění většiny z nich. Jaké jsou tyto cíle v rámci jednotlivých oblastí životního prostředí?

Do roku 2020 se Německo zavázalo snížit objem vypouštěných skleníkových plynů o 40 % ve srovnání s rokem 1990. Ze 40 % potenciálně může přispět celými 13 % redukce komunálního odpadu. Zároveň předpokládá zvýšit recyklaci dřevěného odpadu ze současných 65 % na 90 %. Chce tak učinit pomocí zavádění lepších technologií recyklace a zpřísněním emisí pro dopravní prostředky (UBA 2010a: 128). Ve střednědobém a dlouhodobém výhledu bude klíčovým prvkem k dosažení dopravy šetrné k životnímu prostředí využívání obnovitelných zdrojů.

Spolkové ministerstvo životního prostředí také podporuje rozvoj elektrické mobility v Německu, čímž přispívá k tomu, že Německo již po několik let patří ke špičce zemí používající šetrné technologie. Národní rozvojový plán odhaduje, že do roku 2020 bude na německých silnicích přes jeden milion elektrických vozidel. Tato vozidla budou poháněna díky obnovitelným zdrojům energie, a tím značně přispějí k ochraně klimatu. V rámci své koncepce dopravní politiky chce německá vláda tento počet zvýšit na šest miliónů aut v roce 2030 (BUNR 2010e). Podle Šestého

enviromentálního akčního programu je Evropa zavázána ke snížení emisí a zvýšení kvality ovzduší. Na tomto základě chce Německo snížit celkový objem emisí do roku 2020 oproti roku 2000 o 82 % u oxidu siřičitého, o 60 % u oxidů dusíků, o 51 % u těkavých organických látek, o 27 % u amoniaku a u pevných částic o 59 % (BUNR 2010d).

V rámci vodního hospodářství je klíčové dosažení cílů, které souvisí s transponováním rámcové směrnice EU o vodě. Německo se tedy snaží do roku 2015 zabránit dalšímu znečištění vodních zdrojů, dosáhnout dobrého ekologického a chemického složení vody, ať již jde o řeky, jezera, pobřežní vody nebo podzemní vody. Zvláštní důraz je přitom kladen na zajištění dostatku podzemních vod a zabránění jejich kontaminace chemickými látkami, které představují závažné riziko v podobě pesticidů, těžkých kovů nebo organických polutantů (BUNR 2010a).

Do roku 2020 chce spolková vláda zlepšit ekologický stav mořských vod v Severním a Baltském moři, jak tomu vyžaduje rámcová směrnice EU o strategii pro moře. Konkrétně se jedná o zachování biologické rozmanitosti, minimalizování zásahů člověka do moře, zabránění koncentrace škodlivých látek v moři, včetně odpadků, které mají vliv na mořské prostředí, nebo zabránit dalšímu znečišťování moře hlukem, který by měl jakýkoliv negativní vliv na mořské prostředí (BUNR 2010b).

Podobné cíle nalezneme i v oblasti ochrany půdy. Německo se snaží udržet v nejvyšší možné míře vysokou diversitu půdy, aby mohla plnit všechny své funkce a byl jí dostatek i pro budoucí generace. V rámci strategie bylo přijato mnoho doporučení, která napomáhají k biologické rozmanitosti půdy a organismů v ní žijících. Z důvodu ochrany půdy před riziky průmyslových havárií je kladen důraz na předcházení rizik, registraci a hodnocení spolehlivosti podniků. Do roku 2020 chce Německo snížit rozvoj oblastí určených pro osídlení a transport ze současných cca 140 hektarů na den (2008) na 30 hektarů na den (BUNR 2010c).

3.6.3 Hlavní domácí aktéři

Spolkové ministerstvo pro životní prostředí, ochranu přírody a jadernou bezpečnost (Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit): Historie ministerstva spadá do roku 1986. Vznik ministerstva souvisí s přijetím několika zákonů v sedmdesátých

letech a rozvojem legislativy v oblasti ochrany přírody. Jednalo se zejména o zákon o nakládání s odpady (1972) a spolkový zákon o emisích (1974). Rozhodujícím podnětem pro založení ministerstva se stala černobylská katastrofa. Problematika jaderné bezpečnosti zůstala v náplni ministerstva dodnes. Mimo to pod jeho působnost spadají úlohy týkající se ochrany klimatu a obnovitelných zdrojů, vodohospodářství, hospodaření s odpadem, ochrana půdy, životní prostředí a zdraví, ochrana přírody nebo mezinárodní spolupráce v oblasti ochrany životního prostředí (BUNR 2011).

Poradní výbor pro životní prostředí (Sachverständigenrat für Umweltfragen): Byl vytvořen spolkovou vládou již v roce 1971, dnes se řadí k přední instituci vědeckého poradenství v oblasti životního prostředí. Výbor je také hlavní poradní agenturou vlády. Ve výboru pracuje sedm univerzitních profesorů s různými specializacemi v oblasti životního prostředí, kteří jsou jmenováni vládou na dobu čtyř let. Výbor co čtyři roky vypracovává zprávu o aktuálních problémech týkajících se životního prostředí v Německu, avšak může i z vlastní iniciativy vydávat zprávy a prohlášení vztahující se k aktuálním otázkám, které se zabývají životním prostředím. Výbor působí jako nezávislá instituce s multidisciplinárním přístupem (SRU 2011).

Spolková agentura pro životní prostředí (Bundesumweltamt): Byla založena v roce 1974 a v zásadě plní tři úkoly. Jednak je to podpora vlády v oblasti životního prostředí, zdraví, výzkumu, dopravy, stavebnictví a rozvoje velkých měst. Pak se jedná o prosazování různých zákonů, týkajících se životního prostředí (obchodování s emisemi, povolování chemických látek, léčiv nebo hnojiv) a v neposlední řadě agentura poskytuje informace veřejnosti o ochraně životního prostředí. Agentura představuje něco jako „systém včasného varování", který má zabránit vzniku ekologických problémů. Agentura má mimo centrály 13 pracovišť, ve kterých pracuje okolo 1 500 zaměstnanců, přičemž na 900 jich je v Dessau-Roßlau, kde agentura sídlí (UBA 2011a).

Nevládní organizace: V Německu působí celá řada nevládních organizací. Kromě Greenpeace, která má v Německu přes půl milionu členů (Greenpeace 2011), můžeme nalézt velikostí i tematickým zaměřením podobné organizace. Jednou z nejviditelnějších je Sdružení pro ochranu životního prostředí a přírody – BUND (*Der Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland*).

BUND byl založen v roce 1975 a v současnosti sdružuje zhruba 480 tisíc členů v síti dvoutisíc místních organizací. BUND je členem hnutí DUHA International a k jeho aktivitám patří široké spektrum činností, od ekologického zemědělství přes rozvoj obnovitelných zdrojů, ochrany ohrožených druhů fauny a flory až po ochranu klimatu (BUND 2011). Kromě BUND v Německu působí již od roku 1982 ekologická asociace Robin Wood, zaměřená na ochranu lesů a ostře vystupující proti kácení pralesů. Podobně jako například ve Velké Británii, tak i v Německu působí již od roku 1899 Spolek na ochranu zvířat – NABU (*Naturschutzbund Deutschland e. V.*), zahrnující rovněž sdružení na ochranu ptáků. NABU sdružuje kolem 460 tisíc členů, kteří bojují za zachování přírodní rozmanitosti, zachování stanovišť, udržitelné zemědělství nebo globální posílení ochrany přírody. Aktivity NABU se soustředí i na zlepšování životních podmínek zvířat, ochranu zdraví spotřebitele, předcházení vzniku odpadů a snižování jejich produkce nebo dosažení trvale udržitelného hospodářského životního stylu (NABU 2011).

3.7 Energetika

3.7.1 Analýza situace

Německo jako ekonomická a průmyslová velmoc má samozřejmě velký zájem na udržitelné, efektivní a stabilní energetické politice. Přestože je Německo jedním z předních států ve využívání energie z obnovitelných zdrojů, dvě třetiny výroby elektrické energie pochází z fosilních paliv. Německo je šestým největším dovozcem ropy, druhým největším dovozcem plynu a pátým největším dovozcem uhlí na světě (všechny energetické statistiky jsou z IEA 2010b). V roce 2008 však bylo Německo stále v celkové bilanci čistým vývozcem elektrické energie. Graf 18 ukazuje produkci, import a export energií.

Pokud společnou evropskou energetickou politiku rozdělíme na tři oblasti (vnitřní energetický trh, energetická bezpečnost, boj s klimatickými změnami), zjistíme, že Německo je bezproblémovým partnerem pouze ve třetí oblasti. Liberalizace národních trhů s energiemi je evropskou agendou již více než dvě desetiletí a byly přijaty již tři „balíky" liberalizační legislativy (1996-98, 2003, 2009). Německo bylo posledním státem, který ustavil národní úřad pro regulaci trhu s energiemi (2005) a později spolu s Francií kritizovalo záměr EK prosazovat oddělování výrobců energií od vlastníků přenosových sítí; přesto Komise dosáhla výrazného pokroku v této oblasti (Buchan 2006: 358).

Graf 18: Produkce, import a export energií (v tisících tun ekvivalentu ropy- ktoe, 2008)

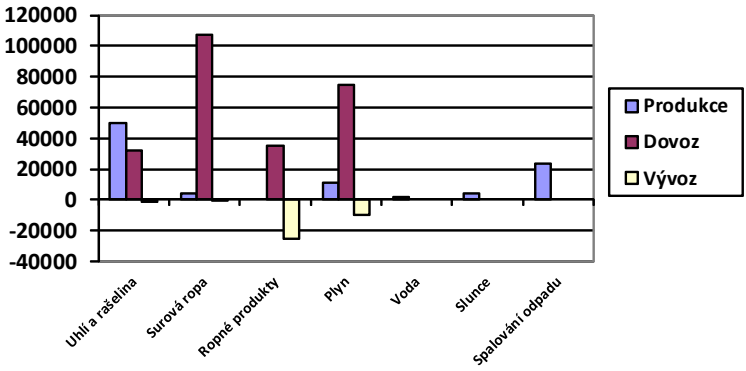

Zdroj: Autor, na základě IEA 2010a.

V oblasti energetické bezpečnosti se Německo, podobně jako Francie nebo Itálie, mnohdy snažilo jednat na úkor jiných členských států, zejména nových členů ze střední a východní Evropy, které jsou v energetických dodávkách závislé na Rusku, ale jsou politicky citlivé na růst jeho vlivu. To ukazuje na fakt, že energetická bezpečnost je nejslabší součástí energetické politiky EU. Velké členské země jednají s Ruskem ohledně energetických otázek na bilaterální úrovni, což souvisí se silnou rolí velkých národních energetických koncernů, jako je například německý E.on (Buchan 2006: 370). Velkou nevoli v Polsku i jiných státech vyvolala německo-ruská dohoda o vybudování ropovodu Nordstream, který nebude procházet přes polské území.

Jaderná energetika má stále významný podíl na německé výrobě elektrické energie. Celá čtvrtina německé produkce elektřiny jde na vrub jaderným elektrárnám. Vláda kancléřky Merklové původně v roce 2010 rozhodla o 12 letém odložení zahájení procesu konečné odstávky německých jaderných reaktorů. Nicméně pod veřejným tlakem a vlivem události v Japonsku, kde došlo k vážné havárii na jaderném reaktoru ve Fukušimě, kancléřka Merklová a její vláda rozhodly o odstavení všech jaderných elektráren do roku 2022 (Baetz 2011). Rovněž deklarovala, že země se musí ještě více než v minulosti soustředit na výrobu elektrické energie z obnovitelných zdrojů.

Německo je dlouhodobě zemí, která na unijní úrovni prosazuje snížení emisí při výrobě energií a zvýšení efektivity při využívání elektrické energie (více o emisích v podkapitole 3.6 Životní prostředí). Graf 19 pak přináší přehled emisí skleníkových plynů dle sektoru.

Graf 19: Emise skleníkových plynů dle sektoru (2008)

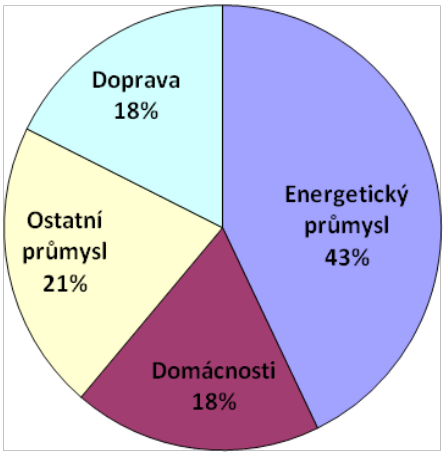

Zdroj: Autor, na základě Umweltbundesamt 2011.

SRN patří ke státům EU s největším podílem obnovitelných zdrojů na výrobě elektřiny, přičemž tento podíl se má dále významně zvyšovat. Podíl obnovitelných zdrojů na celkově výrobě energií je asi 10 %; do roku 2020 se tak Německu pravděpodobně podaří překonat jeho závazek mít podíl obnovitelných zdrojů 18 % (Ministry for the Environment 2010). K tomu se Německo zavázalo svým národním plánem týkajícím se obnovitelných zdrojů, který byl vypracován na základě unijní směrnice o obnovitelných zdrojích, jenž požaduje, aby členské státy vypracovaly národní strategie a plány zaměřené na zvýšení podílu obnovitelných zdrojů ve svém energetickém mixu.

Trend silné státní podpory obnovitelných zdrojů začal v 70. letech jako reakce na ropné šoky a dramaticky rostoucí ceny paliv. V Německu se k tomuto ekonomickému tlaku připojil také tlak politický, neboť od 80. let 20. století zaujímá poměrně silné postavení v německém stranickém systému Strana zelených, která v letech 1998–2003 byla ve vládní koalici s SPD. Německé vlády podporovaly rozšíření obnovitelných zdrojů pomocí investic

do vývoje nových technologií, vládními půjčkami, daňovými výhodami nebo zásahy do trhů s energiemi (cenovým zvýhodňováním elektřiny pocházející z obnovitelných zdrojů). Německo samozřejmě podporovalo přijetí a prosazování nařízení týkající se minimálních standardů při výrobě elektrických spotřebičů v roce 2005. Nejenže tato iniciativa přináší úspory pro firmy a občany, ale němečtí představitelé v ní vidí šanci pro německé podniky, které mohou být na špici technologického vývoje v této oblasti. Již v současnosti zaměstnává sektor spojený s obnovitelnými zdroji elektřiny téměř 400 000 lidí (Baetz 2011).

3.7.2 Dlouhodobé cíle

Ministerstvo pro ekonomiku a technologie spatřuje cíl německé energetické politiky ve třech oblastech: bezpečnost dodávek energií, energetická efektivita a účinnost a kompatibilita s německou enviromentální politikou (Ministry of Economics 2011). Efektivita energetického sektoru je úzce spojena s vyspělým tržně ekonomickým prostředím. Větší liberalizace energetického trhu tak v konečném důsledku povede k větší konkurenceschopnosti Německa. Německo se také snaží o diversifikaci svých energetických zdrojů. Tento úkol je o to naléhavější poté, co německá kancléřka A. Merkelová v reakci na havárii v japonské jaderné elektrárně Fukušima oznámila, že německá vláda ustoupí od plánovaného prodloužení životnosti 17 jaderných reaktorů, které tak budou muset ukončit svůj provoz v roce 2022. Devatenáct jaderných elektráren již přitom bylo vyřazeno z provozu. Přesto v roce 2010 činil podíl jaderné energetiky na německé výrobě elektrické energie 27 %. Je otázkou do budoucna, jak bude řešena německá energetická bezpečnost a zajištění stálých dodávek energie za přijatelnou cenu.

Německo bude muset samozřejmě scházející energetické kapacity nahradit a chce vsadit především na obnovitelné zdroje, jejichž podíl do roku 2020 by měl dosáhnout 30 % na německé výrobě elektřiny a dále se zvyšovat (Ministry for the Environment 2010). V Německu a okolních státech se však objevují obavy, zda jsou obnovitelné zdroje schopny nahradit stabilní dodávky z jaderných elektráren a také z toho, jaký dopad to bude mít na cenu elektřiny a konkurenceschopnost německých firem.

Německý stát přijal celou řadu opatření, která jsou zaměřena na racionálnější spotřebu elektrické energie, což má přinést jak ekologické, tak ekonomické výsledky. Tyto iniciativy by také měly mít dopad na energetickou bezpečnost a enviromentální politiku. Mezi lety 1994 – 2006 snížilo Německo objem emisí skleníkových plynů o 19 %. Pro úspěšnou energetickou politiku je třeba zohlednit jak snahu o nízké emise, tak energetickou efektivitu. Opatření přijatá v rámci prosazování výše uvedených cílů však musí mít neustále na zřeteli, aby nedocházelo k negativním ekonomickým dopadům na konkurenceschopnost podniků. Německé cíle týkající se spojených otázek energie a klimatu spolu s nástroji pro jejich prosazování byly navrženy v *Integrovaném programu pro klima a energetiku* v roce 2007. Německo cítí svůj závazek ke snižování emisí a snaží se ho prosazovat na evropské a mezinárodní úrovni. Politika ochrany klimatu a zvyšování energetické efektivity není pouze omezením, ale také ekonomickou příležitostí, která je schopna do roku 2020 zajistit miliony nových pracovních míst a tedy pomáhat stimulovat ekonomický rozvoj. To platí ale pouze v případě, kdy všechny členské státy EU budou přispívat k rozvoji výše naznačených politik (Ministry for the Environment 2011). Graf 20 znázorňuje spotřebu energie dle sektoru, s výjimkou zemědělství.

Graf 20: Spotřeba energie dle sektoru (v %, 2007)

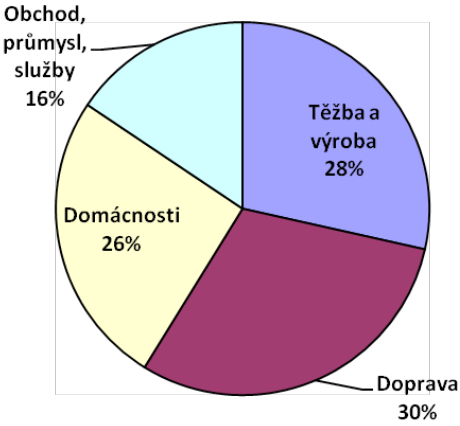

Zdroj: Autor, na základě dat z UBA 2011d.

3.7.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo pro ochranu životního prostřední a jadernou bezpečnost (Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit): Z hlediska energetické politiky je ministerstvo zodpovědné za rozvoj energetiky založené na obnovitelných zdrojích a za dohled nad jadernými zařízeními. Ministerstvo řídí vládní iniciativy ohledně klimatické politiky vlády (např. obchod s emisními povolenkami), stejně jako iniciativy zaměřené na podporu úspory a efektivnějšího využívání elektrické energie a tepla.

Ministerstvo ekonomiky a technologií (Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie): Je hlavním orgánem zodpovědným za formulaci a implementaci státní energetické politiky vzhledem k obecné ekonomické strategii Německa, zejména co se týče efektivity používání elektrické energie a zajišťování energetické bezpečnosti. Při naplňování tohoto cíle úzce spolupracuje s ostatními relevantními ministerstvy.

3.8 Vnitro a justice

3.8.1 Analýza situace

Německá společnost po druhé světové válce zcela přijala za svůj cíl budování státu založeného na vládě práva, ochraně významných demokratických hodnot zakotvených v ústavním pořádku a nezměnitelných a v neposlední řadě na zdůrazňování zásadní důležitosti lidských práv. V německé ústavě je zakotvena platnost všech práv obsažených ve Všeobecné deklaraci lidských práv, výjma neomezeného práva na azyl. Německo je tak státem se silnou tradicí obhajoby tradičních liberálních svobod, jakými jsou občanské a politické svobody. Svoboda sdružování je garantována ústavou. Veřejná shromáždění musí být dopředu nahlášena správním orgánům, ty je však mohou zakázat v případě řádně odůvodněné obavy z narušování veřejného pořádku a bezpečnosti. Čl. 5 Základního zákona pak zaručuje svobodu myšlení, projevu a slova. S ohledem na svoji nacistickou minulost v roce 1994 bylo rozhodnuto o zákazu veřejné propagace nacistické ideologie. Německý nejvyšší soud (*Bundesverfassungsgericht*) může zakázat jakékoliv sdružení, které ma za cíl prosazování nebo sympatizaci s nacismem. Je tedy protizákonné takovéto organizace buď zakládat, nebo být jejich členem. V Německu je rovněž trestné popírání skutečnosti pronásledování Židů nacistickým Německem, holokaustu.

Pro zajištění výše popsaných svobod bylo samozřejmě nutné vybudovat kvalitní a efektivní policejní a soudní systém. Zodpovědnost za dodržování vnitřního pořádku mají policejní síly, které jsou rozděleny na federální a ty, které spadají do pravomocí jednotlivých spolkových zemí. Většina policejních pravomocí leží na straně spolkových zemí, pouze některé jsou vyhrazeny federální vládě, jako např. ostraha hranic a dohled nad cizinci na německém území. Německá justiční soustava se sestává z pěti druhů soudů: běžné soudy (řešící kriminální a občanskoprávní záležitosti), finanční, pracovněprávní, administrativní, sociání a fiskální. Mimo tyto kategorie působí Německý ústavní soud (*Bundesverfassungsgericht*), který je nejvyšší soudní instancí v zemi.

Řada případů trestné činnosti a ohrožování veřejného pořádku vykazuje znaky mezinárodní kriminality a ohrožení zájmů Německa a jeho obyvatel. Proto se také Německo stalo silným zastáncem evropské integrace v této oblasti. Evropská integrace týkající se oblasti vnitra a justice se zabývá koordinací policejních sil, kontrolou migrace a ochranou vnějších

hranic, bojem proti terorismu, vytvořením specializovaných komunitárních institucí k boji proti různým druhům kriminality (Europol, Eurojust apod.) a harmonizací trestního a občanského práva členských států. Je zřejmé, že se jedná o témata velice citlivá, a proto je pro tuto politiku charakteristická spíše koordinace na operační úrovni než legislativní harmonizace (Lavenex 2006: 458).

Integrace v této oblasti byla původně vázána na rozšiřující se agendu volného pohybu osob v rámci jednotného vnitřního trhu (Lankowski 2006: 46). Výsledkem byl vznik Schengenské dohody v roce 1985, která znamenala expanzi území bez hraničních kontrol také na Francii a Německo (země Beneluxu takto fungují již od roku 1948). Schengenský prostor byl dále rozšiřován na další země Společenství a později EU. Spolu s těmito změnami byl zaveden jednotný evropský pas a právo cizích státních příslušníků volit v komunálních volbách v jiné členské zemi, pokud mají trvalý pobyt. Tento proces ale také vyvolal další integrační snahy v oblasti vnitra a justice, čehož důvodem byl významný nárůst imigrace do členských států a také zvyšující se nebezpečí přeshraniční kriminality.

To bylo naléhavé zejména v případě Německa, které se stalo jednou z nejoblíbenějších imigračních destinací v Evropě, což je samozřejmě dáno jeho výhodnou polohou a ekonomickou vyspělostí. Graf 21 znázorňuje migraci v Německu.

Graf 21: Migrace v Německu (1987-2009)

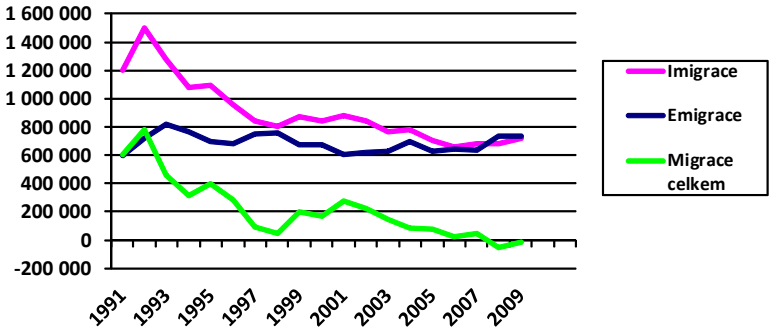

Zdroj: Autor, na základě SBD 2009.

Trend migrace v Německu je poměrně zajímavý. Zatímco příliv migrantů z jiných zemí do Německa je poměrně stabilní a každý rok přichází desítky tisíc lidí, u Němců je trend opačný. Od roku 2005 každý rok z Německa odejde několik desítek tisíc Němců (BI 2011b: 347). Do Německa přišlo více lidí (než z něj odešlo) z nových členských zemí EU (rozdíl cca 28 tisíc), Asie (rozdíl cca 18 tisíc) a Afriky (rozdíl cca 3,5 tisíce). Více lidí z Německa odešlo (než přišlo) do evropských zemí mimo EU (rozdíl cca 29 tisíc), starých zemí EU (rozdíl cca 24,5 tisíc) nebo do USA, Austrálie a Oceánie (rozdíl cca 8 tisíc). Lidé nejčastěji přicházejí z Polska (17 %) a Rumunska (7,8 %). Následují USA (4,1 %), Turecko (4,1 %), Bulharsko (4 %) a Maďarsko (3,6 %). Na druhou stranu nejčastěji lidé odcházejí do Polska (16,7 %), Rumunska (6 %), Turecka (5,4 %), USA (4,8 %), Švýcarska (4,1 %) a Itálie (3,9 %). V konečném důsledku tak více lidí odejde (než přijde) do Švýcarska, Řecka, Turecka nebo USA. Naopak více lidí přijde (než odejde) z Rumunska, Bulharska a Maďarska. Ačkoliv z Polska je příliv imigrantů nejvyšší (za rok 2009 přišlo do Německa z této země 122 797 lidí), stav mezi oběma zeměmi je poměrně vyrovnaný, jelikož téměř stejný počet lidí do Polska odešel (BI 2011b: 23-25).

Neméně zajímavý je trend migrace v rámci jednotlivých spolkových zemí. Nejvíce lidí přibylo v důsledku migrace ve spolkové zemi Dolní Sasko (7 643), následovalo Bádensko-Württembersko (2 351) a Hesensko (2 190). Opačný trend zaznamenal Berlín, kde došlo k úbytku téměř osmi tisíc lidí, Bavorsko (- 6 476), Hamburk (-4 950) nebo Severní Porýní-Vestfálsko (-3 891). Obecně platí, že ženy představují průměrně 40 % migrantů, přičemž tento trend je dlouhodobý. Minimálně od roku 1974 nikdy průměrný poměr žen nepřesáhl 46 % (BI 2011b: 32). Samozřejmě se struktura pohlaví liší v rámci jednotlivých národností. Např. v roce 2009 nalezneme výjimku u občanů Ruska a Ukrajiny, kdy ženy tvořily 58 % migrantů a například mezi Thajci bylo zastoupeno celých 72 % žen. Přesto tyto případy můžeme považovat za výjimky (více o migraci v Německu BI 2011).

Vzhledem k velkému přílivu a odlivu migrantů němečtí představitelé hledali a častokrát iniciovali spolupráci v této oblasti i mimo struktury EU. Nejlepším příkladem je Prümská smlouva z roku 2005, která posílila spolupráci mezi signatáři v oblasti sdílení policejních dat a obecně spolupráci policejních sil. Německé předsednictví v roce 2007 dosáhlo toho, že výše

zmíněná úmluva byla začleněna do komunitární legislativy a výraznější forma integrace práce policejních sborů byla rozšířena i na ostatní členské státy (Lavenex 2006: 463). Kromě toho se Německo účastnilo další multilaterální spolupráce v oblasti vnitra a justice, tzv. G 6 (Německo, Polsko, Francie, Itálie, Velká Británie a Španělsko). V roce 2007 byla opět ustanovena z iniciativy německého předsednictví Radě EU tzv. Skupina budoucnosti (*Future group*), která má za úkol pracovat na prioritách politik třetího pilíře komunitární politiky. V rámci této skupiny se pravidelně setkávají ministři vnitra tzv. trojky, tedy předsedajícího státu, jeho předchůdce a následovníka spolu se zástupci Evropské komise (Lavenex 2006: 467). Němečtí představitelé ale zatím dávali vždy jasně najevo, že v jejich výsostném zájmu je uchovat pravidla kontrolující ekonomickou migraci plně v rámci národních kompetencí.

V Německu žije také řada národnostních menšin (*Nationale Minderheiten*), které z důvodu snahy o zachování národních zvyků, kultury a tradic užívají vysoký stupeň ochrany. Poté, co roku 1864 Dánsko prohrálo s Pruskem válku, bylo k Prusku připojeno Šlesvicko-Holštýnsko. Dodnes se v této zemi vyskytuje početná menšina Dánů, čítající cca 50 tisíc lidí. Další početnou národnostní menšinou jsou Frísové. Frísové jsou malý národ žijící převážně na území Nizozemska, kde jich žije okolo 400 tisíc, avšak značný počet Frísů se nachází i na území Německa. Okolo dvou tisíc Východních Frísů žije ve spolkové zemi Dolní Sasko a na 10 tisíc Severních Frísů žije v Šlesvicku-Holštýnsku a na ostrově Helgoland. Další početnou menšinou jsou Sinti a Romové, kteří se již od 14. století nacházejí na území mnoha současných spolkových zemí. Tato menšina byla za druhé světové války téměř kompletně vyhlazena, kdy v koncentračních táborech padlo na půl milionů Romů a Sinti. Dnes převážně ve velkých městech žije cca 70 tisíc příslušníků této menšiny. Od 7. století se na východě Německa v Sasku, Braniborsku a Lužici vyskytuje menšina Srbů, čítající na 60 tisíc lidí. Německé národnostní menšiny na základě Základního zákona a dalších dokumentů mají vysoký stupeň míry ochrany svých práv (BI 2010).

Nemalou pozornost si zasluhuje také početná muslimská komunita. Německo má na svém území druhou největší muslimskou komunitu (nejpočetnější je ve Francii), čítající okolo 3,5 milionu muslimů. Z toho představují zhruba 2,6 milionů (3 % populace Německa) imigranti

z Turecka nebo jejich potomci. Zatímco v roce 1961 bylo v Německu zhruba sedm tisíc Turků, o čtyři roky později už to bylo 132 tisíc. Jejich počet se prakticky každé dva roky zdvojnásobil, takže v roce 1973 žilo v SRN skoro milion Turků, přičemž v roce 1995 jejich počet překročil dva miliony. Celkově dnes Turci a jejich potomci tvoří třetinu ze 7,3 milionů cizinců žijících na území Německa. Většina Turků patří do kategorie ekonomických migrantů a většina z nich je ovlivněna kemalistickou tradicí, která podřizuje islám modernistickým národním zájmům (ICG 2007: 1). Zhruba 350 – 600 tisíc muslimů se organizuje v rámci různých náboženských organizací, z nichž největší DITIB (*Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion)* zastřešuje 30 organizací a má cca 150 tisíc členů. Na tyto organizace je však často pohlíženo s podezřením a jejich lídři jsou často obviňováni z možného napojení na teroristické organizace (více o vládní politice vůči muslimům: ICG 2007).

Velkou otázku do budoucna představuje integrace muslimů, kteří jsou z velké části příslušníky tzv. první generace. Podle posledních průzkum se pouze 12,2 % muslimů cítí být Němci. 31,4 % cítí příslušnost jak k Německu, tak zemi svého původu a většina 56,4 % cítí pouze příslušnost k zemi svého původu (Brettfeld a Wetzels 2007: 4). Ze socio-lingvistického pohledu se podařilo "velmi dobře" integrovat pouze 11 % muslimské populace, přičemž toto procento je znatelně vyšší mezi studenty (23,8 %). Naopak 19,4 % populace zůstává nedostatečně integrováno, přičemž mezi studenty a mladými lidmi tento problem nehraje významnou roli (více o názorech muslimské společnosti a její integraci: Brettfeld a Wetzels 2007).

Kromě početné turecké menšiny žije v Německu také velký počet Italů (534 tisíc), Srbů (481 tisíc), Poláků (361 tisíc) a Řeků (303 tisíc) (FMI 2008: 28). Do Německa každým rokem docestuje mnoho cizinců, kteří pak žádají o azyl. Tyto vlny žadatelů souvisí s aktuální situací ve světě. Proto v roce 2010 nejvíce žádostí o azyl podali občané Afgánistánu (14,3 %), Iráku (13,4 %), Srbska (12 %), Íránu (6 %), Makedonie (6 %) a Somálska (5,4 %) (BMF 2011: 23). Graf 22 znázorňuje počet žádostí o azyl v Německu.

Graf 22: Počet žádostí o azyl v Německu (1997-2008)

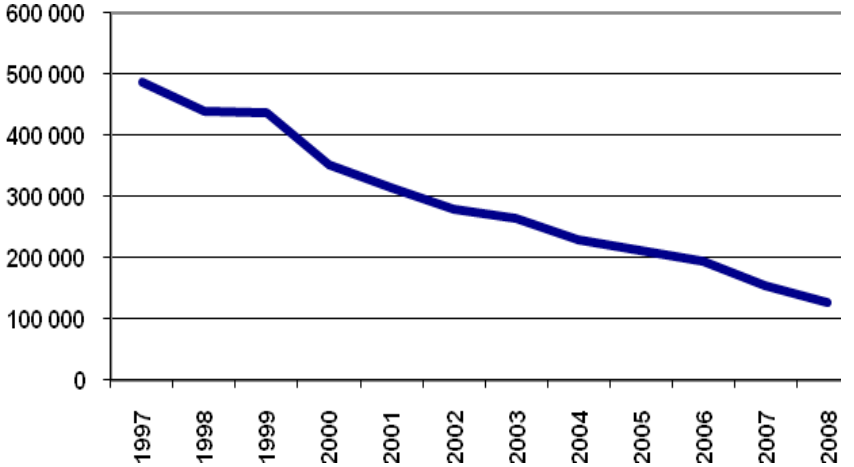

Zdroj: Autor, na základě SBD 2009b.

Přestože graf 22 ukazuje sestupný trend, od roku 2008 začíná počet žádostí o azyl znovu narůstat. Zatímco v roce 2009 bylo podáno 27 tisíc nových žádostí, o rok později to bylo už 41 tisíc žádostí.

3.8.2 Dlouhodobé cíle

Z výše řečeného plyne, že Německo je dlouhodobě zastáncem prohlubující se policejní spolupráce v EU. V této oblasti je jeho hlavním cílem vyvážit nutnost potlačování radikálních politických skupin s důrazem na dodržování lidských práv a pravidel právního státu (Lankowski 2006: 46–47). Situace se poněkud změnila po zjištění, že někteří teroristé zapojení do útoku na americké cíle 11. 9. 2001 měli základnu na německém území. V roce 2002 byly přijaty zákony umožňující ukončení činnosti radikálních náboženských uskupení podporujících terorismus, kriminalizovat akty podporující terorismus v zahraničí a obecně posílit roli státu při prevenci terorismu (Lankowski 2006: 47). Německo bylo jednou ze zemí, které silně podporovaly spolupráci pro potírání terorismu na supranacinální úrovni, například pomocí evropského zatykače. Ten umožňuje vydat zatykač na příslušníka jiného členského státu (za daných podmínek) a zároveň není

požadován proces extradikce, což je založeno na vzájemném uznávání soudních rozhodnutí přijatém Evropskou radou v Tampere v roce 2004. V Německu však tzv. eurozatykač narazil na odpor ústavního soudu. Německý ústavní soud v roce 2005 odmítl na základě eurozatykače vydat do Španělska německého občana podezřelého z financování teroristické sítě Al-Kajda a následně prohlásil eurozatykač za neústavní. Celý spor však není o podstatě samotného eurozatykače, ale o ústavnosti legislativy, která transponovala rámcovou evropskou směrnici o eurozatykači do německého práva (Bundesverfassungsgericht 2011). Zákaz extradikce německých občanů *„nesledoval zamezení spravedlivého potrestání občana, ale jeho cílem bylo zabránit vynětí občana z jurisdikce jeho domovského státu, čímž byl občan chráněn proti nejistotě spojené s odsouzením v jiném právním řádu, který nezná. Zákaz extradice tak zabezpečuje účast občana na právním řádu, na jehož formování se podílí"* (Navrátilová 2008: 70).

Německo je pevným zastáncem integrace v oblasti vnitra a justice, ale s jednou podstatnou výjimkou, a to azylovou a imigrační politikou. Německo je přesvědčeno, že současná podoba integrace v oblasti vnitra a justice je nedostatečná, zejména v oblasti boje proti terorismu. Proto je také Německo jedním z hlavních iniciátorů transnacionální policejní spolupráce. Německo se odmítá podřídit případné společné unijní politice v oblasti imigrace a azylu, neboť domácí debata ohledně přístupu k zejména ekonomické migraci je vysoce politizovaným tématem (Jeffery and Paterson 2004: 65). Na druhou stranu němečtí představitelé odmítají snahu některých členských států unilaterálně omezovat svobodu pohybu v Schengenském prostoru (naposledy například v případě Dánska v roce 2011). Podle Německa jsou kritéria stanovující případné výjimky z volného pohybu osob stanoveny příliš vágně a umožňují tak nepředpokládané znovuzavedení hraničních kontrol členskými státy; to na druhou stranu ale nemá znamenat zvýšení role Evropské komise či jiných evropských institucí v kontrole hranic na úkor pravomocí členských států (Euobserver 2011).

3.8.3 Hlavní domácí aktéři

Spolkové ministerstvo spravedlnosti (Bundesministerium der Justiz): V německém federálním systému je aplikace práva především doménou jednotlivých spolkových zemí. Ministerstvo spravedlnosti má

úlohu pracovat na legislativě, která patří do oblasti ústavního práva. Do jeho pole působnosti tak spadají práva zadržených, pravidla upravující předběžné zadržení a oblast základních práv občanů obecně. Úřad se také zabývá ochranou práv v souvislosti s počítačovými technologiemi a internetem, stejně jako oblastí obchodního práva (například insolventními pravidly). Ministerstvo spravedlnosti také posuzuje ústavnost zákonů, které připravily ostatní ministerstva.

Spolkové ministerstvo vnitra (Bundesministerium des Innern): Toto ministerstvo má za úkol ochranu vnitřní bezpečnosti, ústavního pořádku, ochranu obyvatelstva v případě teroristického útoku a pomoc v případě přírodních katastrof. Ministerstvo vnitra rovněž koordinuje protiteroristické akce policie a jiných bezpečnostních složek a slouží jako informační a analytické centrum v boji proti terorismu. Má dvě hlavní oddělení. Policejní oddělení, pod které spadá boj proti terorismu, dodržování zákonů a prevence kriminality, je také zodpovědné za spolupráci s policejními strukturami EU. Druhé hlavní oddělení ministerstva vnitra se zabývá dohledem nad extrémistickými skupinami, sabotážemi a špionáží. Ministerstvo zaměstnává cca 1500 pracovníků v Berlíně a Bonnu, avšak pod jeho působnost spadá dalších 50 tisíc pracovníků, z nichž cca 40 tisíc pracuje u policie. V roce 2009 hospodařilo s částkou €5,6 miliardy (BI 2011).

Spolkový ústavní soud (Bundesverfassungsgericht): Byl založen v roce 1951. Tento nejvyšší soudní orgán hraje zásadní roli ve výkladu ústavního práva a posuzování ústavnosti německých zákonů, stejně jako komunitárního práva. Ústavní soud je jedinou institucí, která může posuzovat pravomoce komunitárního práva v rámci německého právního systému, zejména co se týká konečného slova v případě ochrany základních lidských práv a svobod stanovených v německé ústavě.

3.9 Věda, výzkum, vzdělávání

3.9.1 Analýza situace

Vzdělávání a výzkum mají v Německu velice dlouhou tradici, která položila pevné základy současné vědy. Povinná školní docházka v nesjednoceném Německu se prvně vyvinula v luteránsky orientovaných oblastech, kde byly uplatněny myšlenky Martina Luthera. Martin Luther prosazoval povinnou školní docházku, aby každý mohl číst bibli. Během osmnáctého století bylo Prusko jedním z prvních států, které zavedly bezplatnou povinnou školní docházku. Školství se dočkalo svého rozkvětu za Německého císařství, kdy se postupem času vytvořily čtyři typy institucí v rámci středního vzdělávání. Gymnázium (Gymnasium) zaměřené především na mrtvé jazyky, Reálné gymnázium (Realgymnasium) většinou zaměřené na moderní jazyky a matematiku, Reálná škola (Realschule) a Vyšší reálná škola (Oberrealschule). Právě Gymnasium, za jehož duchovního zakladatele je považován Wilhelm von Humboldt, a Realschule, daly základ dvěma mezinárodně nejúspěšnějším modelům středních škol (OECD 2010a).

Německý vzdělávací systém je v současné době velice složitý. Právě složitost a netransparentnost jsou příčinou časté kritiky. Za tuto situaci může skutečnost, že Německo nemá jednotný vzdělávací systém a každý stát tak má svůj vlastní systém vzdělávání. Jednotlivé spolkové státy mají pravomoc v oblasti vzdělávání a spolková vláda má pravomoci v oblastech profesní přípravy, vědy a výzkumu. Toto rozdělení často v minulosti vedlo ke kompetenčním sporům. V praxi tak v Německu nalezneme 16 odlišných systémů. Uznávání kvalifikací a standardů, jakožto společných pravidel pro všechny spolkové státy, má na starosti Stálá konference ministrů školství a kulturních záležitostí spolkových zemí (*Kultusministerkonferenz*), která byla založena v roce 1969. Vzhledem k existenci odlišných systémů tedy můžeme hovořit pouze o základních znacích, které jsou společné systémům většiny zemí.

Školní docházka začíná většinou v šestém roce dítěte na základní škole *(Grundschule)*. Základní škola v Německu trvá čtyři roky. Po této době dochází k prvnímu výběru, který určí, jakým dalším směrem se dítě bude ubírat. V Německu tedy probíhá výběr dětí do různých typů škol ve srovnání se zbytkem Evropy velice brzy, většinou již kolem věku 10 let (Greger a kol.

2006: 33). V zásadě se nabízejí tři možnosti. První z možností je pokračování dalších pět až šest let na hlavní škole (*Hauptschule*). Prakticky zaměřená škola připravuje žáky na práci v zaměstnání a doplňuje všeobecné informace. V současné době se na školu často dostávají děti imigrantů, kteří nedisponují tak rozsáhlou jazykovou vybaveností jako rodilí Němci. Druhou z možností je reálná škola (*Realschule*). Většinou šestileté reálné školy předpokládají další vzdělávání na středních školách, gymnáziích nebo vyšších odborných školách. Konečně třetím typem jsou devítiletá gymnázia, někdy existující také ve formě "nadstavby" po sedmém ročníku hlavní školy (Čákiová 2006). Takové nastavení systému v souvislosti s rozdílnou úpravou výuky včetně osnov, kdy důraz je kladen zejména na praktickou část, vedlo k tomu, že rozdíly v kvalitě a výsledcích vzdělání jsou jedny z největších v Evropě. Německo také patří k systémům, který je charakteristický vysokým stupněm standardizace a specifické přípravy související s budoucím povoláním (Greger a kol. 2006: 33). Německý školní systém je považován za „duální". To znamená, že žák získá v rámci jednoho studijního programu dovednosti v práci pro nějakou společnost a jeho teoretické znalosti jsou doplněny na odborné škole. Doba takovéto praktické přípravy trvá dva až tři roky a učeň je během ní finančně odměňován.

Sekundární vzdělávání v Německu poskytuje 13 650 škol (2007). Z tohoto počtu nejvíce tvoří hlavní školy (4 578), následují gymnázia (3 078) a reálné školy (2 775). Na nižším stupni sekundárního vzdělání studovalo zhruba 4,7 miliónů žáků, na vyšším stupni pak 880 tisíc. Kromě toho v Německu působí asi tisícovka soukromých škol zabývajících se sekundárním vzděláváním, které navštěvuje zhruba 120 tisíc žáků (Kultusministerkonferenz 2008: 146-152).

Německo se může rovněž pyšnit univerzitami s jednou z nejdelších tradic. Nejstarší německá Ruprechto-Karlova Univerzita v Heidelbergu byla založena již roku 1386. V 15. a 16. století došlo k založení dalších univerzit, např. Univerzity v Lipsku (1409), Univerzity v Rostoku (1419), Univerzity ve Freiburgu (1457), Univerzity v Mnichově (1472) nebo Univerzity v Marburgu (1527). Prostředí vědy a vzdělanosti v německých zemích mělo velice pozitivní vliv i na školské systémy jiných států. Například Heinrich Pestalozzi (1746-1827) byl průkopníkem mnoha doposud používaných výukových teorií, které mimo jiné inspirovaly Friedricha Froebela (1772-1852) k objevu instituce školky, která dnes tvoří základ vzdělávacích systémů vyspělých zemí.

Německý systém vysokého školství se skládá z 394 vysokých škol, z toho je 104 univerzit, pět pedagogických škol, 14 teologických, 51 uměleckých, 189 polytechnik (*Fachhochschulen*) a 30 vysokých škol veřejné správy (*Verwaltungsfachhochschulen*). Stejně jako je tomu i v jiných zemích, v Německu nejsou vysoké školy pouze místem výuky, ale také místem výzkumu (Schűller 2011). Na německých vysokých školách v současné době studuje okolo dvou miliónů studentů, z toho 1,3 miliónu na univerzitách. Z celkového počtu studentů na vysokých školách je cca 230 tisíc cizinců. Největšímu zájmu se těší právo, ekonomie a sociální vědy (598 tisíc studentů), následují jazyky (405 tisíc studentů) a matematika nebo přírodní vědy (350 tisíc studentů). Menší zájem je o veterinární medicínu (7 691 studentů) nebo sport (27 651 studentů) (Kultusministerkonferenz 2008: 193-196). Německé vysoké školy dokončí cca 26 % studentů, což je skoro nejméně ze zemí OECD (OECD 2010b).

Vzhledem k dřívějšímu rozdělení země bylo nutno provést počátkem 90. let reformu školství, která by reflektovala začlenění pěti nových spolkových zemí ke Spolkové republice Německo. Reforma byla dokončena v roce 1993 (Kultusministerkonferenz 2008: 29). Ve druhé polovině 90. let se začalo hlasitě hovořit o nedostatcích německého vzdělávacího systému, kdy němečtí studenti v mezinárodním srovnání zaostávali za průměrem. Navíc se ukázalo, že sociální zázemí dětí determinuje jejich budoucnost. Děti, jejichž rodiče vystudovali Gymnasium, měly třikrát vyšší pravděpodobnost, že budou poslány na Gymnasium než děti, jejichž rodiče ukončili Realschule (OECD 2010a). To vedlo k různým úpravám školního systému v rámci spolkových států, jako je posunutí věku pro výběr z 10 na 12 let. Mnoho států zvolilo možnost kombinovat Realschule a Hauptschule nebo umožnilo žákům po absolvování jednoho typu nižšího stupně školy jít na libovolný typ vyššího stupně jiné školy (OECD 2010a). Na počátku minulého desetiletí byly v Německu na doporučení OECD provedeny další reformy školství. Do této doby bylo běžné, že děti ve škole trávily pouze dopoledne. V rámci reformy byl navýšen počet hodin trávených ve škole, rovněž došlo k nárůstu nároků na kvalifikační požadavky pro učitele (Bulmahn 2002). Německé sekundární vzdělání dokončí zhruba 97 % žáků a díky tomu patří země v úspěšnosti absolventů mezi špičku zemí OECD (OECD 2010b: 42).

Reforma německého federalismu v roce 2006 zásadním způsobem změnila pravomoci spolkových zemí v možnostech úpravy systému školství. V podstatě by se dalo říct, že spolkový rámec zodpovědnosti v oblasti vyššího vzdělávání

přestal existovat. Přestože stále platí rámcový zákon o vysokých školách, spolkové země jej nemusí aplikovat, pokud schválí rozdílné ustanovení. Na spolkové úrovni tak je ministerstvo zodpovědné pouze za přijímací zkoušky na vysoké školy a univerzitní tituly (Kultusministerkonferenz 2008: 30).

Německo do vzdělávání investuje zhruba 4,5 % HDP, přičemž průměr zemí OECD je 5,2 %. V tomto srovnání se tedy Německo řadí k slabšímu průměru. Investice do vzdělávání představují 10,3 % rozpočtu vlády, kdy průměr zemí OECD činí 13,3 % (OECD 2010a).

Německé školství za posledních dvacet let bylo zásadním způsobem proměněno. Je však otázkou, zda doposud provedené reformy byly dostatečné. Vzhledem k odlišnostem vzdělávacího systému v jednotlivých zemích je zřejmé, že reformy v rámci jednotlivých spolkových zemí budou i nadále pokračovat (The Economist 2010).

Výrazně lepší situace je zaznamenána v oblasti vědy a výzkumu. Po USA a Japonsku je Německo na tomto poli třetí nejvýznamnější. Odhaduje se, že v Německu působí asi 480 tisíc vědců a vědeckých pracovníků (Schűller 2011). Německo je silné i v rámci mimouniverzitního systému, zejména v oblasti životního prostředí. Mimouniverzitní systém v Německu se primárně sestává ze čtyř institucí, které jsou spolufinancovány spolkovými zeměmi a Ministerstvem pro vzdělávání a vědu. Jedná se o asociaci Helmholtz, společnost Fraunhofer, Max-Planck a asociaci Gottfrieda Wilhelma Leibnize. S těmito institucemi a Německou společností pro výzkum byl podepsán v roce 2005 Pakt pro výzkum a inovaci (*Pakt für Forschung und Innovation*), který dnes tvoří jeden ze základních pilířů mimouniverzitního vzdělávání (Schűller 2011). V rámci tohoto paktu německá vláda a spolkové země pomáhají výše zmíněným institucím s financováním výzkumných projektů. Ačkoliv trvání Paktu mělo být pouze dočasné, v roce 2008 bylo rozhodnuto o jeho prodloužení do roku 2015 (více o Paktu pro výzkum a inovaci: Pakt für Forschung und Innovation 2010: 1-227).

Výzkum by nebyl možný bez financí. Je to zejména partnerství výzkumných institucí a různých firem, které značným způsobem umožňuje příliv finančních prostředků do vědy a výzkumu. K poměru vůči HDP jdou dvě třetiny investic do výzkumu ze společností působících v průmyslu (Schűller 2011). Vládní prostředky pak putují nejčastěji do jednotlivých projektů v rámci High-Tech strategie pro Německo, která byla spuštěna v roce 2006. Tato strategie je zaměřena na výzkum inovací, které jsou

považovány za hnací sílu růstu ekonomiky. Cílem strategie je podporovat projekty, které umožní těsnější partnerství vědy a průmyslu a následnou snadnější aplikaci výzkumu v průmyslovém prostředí. Strategie stanovuje 17 oblastí pro inovaci – mezi nimi například zdraví, klima, účinné využívání zdrojů, mobilita nebo bezpečnost – které byly vytyčeny jako priorita pro zvýšení konkurenceschopnosti v mezinárodním měřítku. Nad efektivní implementací strategie dohlíží Expertní komise pro výzkum a inovace (BMBF 2011b).

Dalším z projektů je Iniciativa pro dokonalost „Exzellenzinitiative" pod vedením Německé nadace pro výzkum a Německé rady pro vědu. Na tuto iniciativu vyčlenila vláda a spolkové země do roku 2012 celkem €1,9 miliardy, které budou poskytnuty na podporu univerzitního výzkumu. Přes 40 pracovišť tak získá podporu milion euro ročně, dalších třicet výzkumných týmů získá dotaci přes €6,5 milionu ročně. Největší mediální podporu získala část iniciativy, která poskytne financování výkzumu na devíti vybraných univerzitách (BMBF 2011c).

Kromě těchto iniciativ existuje celá řada jiných nástrojů podpory. Jedním z nich je iniciativa ministerstva „Věda v dialogu", která běží již od roku 1999 a zabývá se usnadněním komunikace mezi výzkumnými centry, průmyslem a občany. Snaží se motivovat mladé lidi a napomáhá sdílet nejnovější informace v oblasti výzkumu. V rámci spolupráce s vysokými školami byl podepsán Pakt o vysokých školách „Hochschulpakt 2020", který umožní vytvořit 275 tisíc nových studijních míst (BMBF 2011d).

3.9.2 Dlouhodobé cíle

Německá vláda se i přes konsolidaci výdajů ze státního rozpočtu zavázala investovat v letech 2010-2013 do vědy a vzdělání o €12 miliard více, než původně plánovala. Vláda se tak snaží dohnat cíl formulovaný v rámci Lisabonské strategie, investovat do školství spolu se spolkovými zeměmi a průmyslem tři procenta HDP do roku 2020. Na summitu v Drážďanech v roce 2008 byl tento závazek zvýšen na 10 % HDP se zahrnutím financování vědy, výzkumu a inovací (BMBF 2011f). Německo se podílí na procesu Evropa 2020, který byl odstartován Evropskou komisí a během kterého by se věda a výzkum měly stát středem zájmu členských zemí za účelem podpory ekonomického růstu. Ačkoliv s přijetím strategie byly v Německu

problémy (zejména na úrovni spolkových zemí), nakonec se Německo zavázalo snížit do roku 2020 podíl dětí, které předčasně opustí školu pod 10 % a zvýšit počet držitelů diplomu na 40 % (BMBF 2011f).

Německo přijalo několik nástrojů pro zajištění investic v oblasti vědy a výzkumu, které by měly pomoci dosáhnout zamýšleného cíle podpořit vědu a výzkum, zejména pak v oblasti inovací, které jsou motorem ekonomického růstu. Německo tohoto cíle chce dosáhnout pomocí již zmíněných iniciativ, zejména pak High-Tech strategie, Paktem pro výzkum a inovace nebo Iniciativou dokonalosti. Na tyto aktivity bylo do roku 2019 vyčleněno 18 miliard euro (BMBF 2011f).

High-Tech strategie by měla přispět ke změnám v mnoha oblastech. Města by se měla stát více ekologická, energeticky efektivnější a nepřispívat ke změně klimatu. Mělo by dojít k reorganizaci systému dodávek energií, podpory užívání obnovitelných zdrojů nebo zlepšení oblasti personalizované medicíny. Také by měly být učiněny kroky k tomu, aby na německých silnicích do roku 2020 jezdil milion aut na elektrický pohon, mělo by dojít k zefektivnění komunikačních technologií a snížení jejich energetické náročnosti nebo také k rozšíření přístupu k digitalizovaným nosičům informací (Research in Germany 2011).

3.9.3 Hlavní domácí aktéři

Spolkové ministerstvo pro vzdělávání a vědu (Bundesministerium für Bildung und Forschung): Činnost ministerstva zahrnuje podporu spolkových zemí v oblasti vzdělávání. Ministerstvo sdílí odpovědnost se spolkovými zeměmi v oblasti mimoškolní odborné přípravy a dalšího vzdělávání. Ministerstvo, které je rozděleno do osmi Generálních ředitelství, má cca 900 úředníků. Kromě generálního ředitelství Z, které má na starosti chod ministerstva, personální otázky nebo také rozpočet, najdeme i Generální ředitelství pro strategické a politické záležitosti, ředitelství pro mezinárodní spolupráci v oblasti školství a výzkumu, ředitelství odborného a celoživotního vzdělávání, ředitelství systému vědy, ředitelství klíčových technologií a výzkumu pro inovace, ředitelství výzkumu zdraví a ředitelství rezerv pro budoucnost – kulturní, základní a udržitelný výzkum. V roce 2011 ministerstvo hospodaří s částkou €11,6 miliard, což je navýšení o 7,2 % oproti roku 2010. Ministerstvo zavedlo opatření na posílení vzdělávání,

výzkumu a inovací v Německu v rámci High-Tech strategie pro Německo. Také z tohoto důvodu nejvyšší díl rozpočtu (24 %) připadá na výzkum technologií a inovací. Ministerstvo rovněž značně rozšířilo své aktivity na podporu talentovaných mladých vědců, pokračuje v Iniciativě pro dokonalost (*Exzellenzinitiative)* a Paktu o vysokých školách (*Hochschulpakt)* a společných iniciativách v rámci Paktu pro výzkum a inovaci (*Pakt für Forschung und Innovation)* spolu se spolkovými zeměmi (BMBF 2011a).

Stálá konference ministrů školství a kulturních záležitostí spolkových zemí (Kultusministerkonferenz): Stálá Konference byla založena v roce 1948 ve Stuttgartu a spojuje příslušné ministry a senátory ze spolkových států zodpovědných za vzdělávání, vědu, výzkum a kulturní záležitosti. Vzhledem k různosti vzdělávacích systémů v rámci jednotlivých zemí je cílem konference řešit problémy související s touto skutečností. Jedná se zejména o uzavírání dohod o rovnocennosti a srovnatelnosti osvědčení a závěrečných kvalifikací, o zachování standardů kvality škol, odborného a vysokoškolského vzdělávání nebo jednaní o formách podpory spolupráce mezi institucemi. Cílem konference je podporovat různorodost vzdělávacích systémů v Německu a reprezentovat společné zájmy spolkových zemí ve vztahu ke spolkové vládě nebo mezinárodním organizacím. Ačkoliv Stálá konference sama na sebe pohlíží jako na platformu pro veřejnou debatu, její rozhodnutí jsou závazná ve všech spolkových zemí. Stálá konference má jako pozůstatek rozdělení Německa dvě sídla: v Berlíně a Bonnu (Kultusministerkonferenz 2011).

Vědecká rada (Wissenschaftsrat): je nejdůležitějším vědeckým poradním orgánem v politické oblasti. Rada podává doporučení a radí vládě a spolkovým zemím ve věcech obsahu a strukturálního rozvoje systému vysokého školství a financování oblasti vědy a výzkumu. Její působnost je poměrně široká. Od roku 2001 má na starosti akreditace terciárního vzdělávání, vyšetřování a poradenství v oblasti rozvoje školství a vědy nebo hodnocení výzkumu univerzit. Nejdůležitějším orgánem je Vědecká komise skládající se z 32 členů jmenovaných spolkovým prezidentem. Celkem 24 členů navrhuje Německá výzkumná společnost, zbytek je jmenován největšími výzkumnými centry.

Německá výzkumná společnost (Deutsche Forschungsgemeinschaft): Dějiny této instituce sahají před rok 1920, kdy byla Německá výzkumná společnost neformálně a pod jiným názvem založena, po válce na krátkou dobu zcela zanikla. Současná Německá výzkumná společnost existuje od roku 1951. Společnost podporuje celou řadu výzkumů v rámci velkého počtu grantových programů, financování infrastruktury nebo udělováním cen. Sídlí v Bonnu a je financována z části spolkovou vládou a z části spolkovými státy. Společnost je členem Mezinárodní rady pro vědu (International Council of Science).

Konrad Adenauer Stiftung: Je jedna z nejznámějších politických nadací nesoucí jméno po prvním kancléři Spolkové republiky Německo. Nadace byla založena v roce 1955 jako Společnost pro křesťansko-demokratické občanské vzdělávání, k přejmenování došlo v roce 1964. Asociace dnes působí ve 120 zemích světa, kde se účastní dvou stovek projektů. V Německu má 16 regionálních kanceláří a dvě kongresová centra. Výukové programy nadace se týkají zejména témat, jako je svoboda, demokracie, mír nebo spravedlnost. Jen v Německu nadace uspořádá za rok cca dva a půl tisíce akcí a konferencí, kterých se každoročně účastní na 150 tisíc účastníků. Nadace je v úzkém kontaktu s téměř 10 tisíci akademickými pracovníky. Archiv nadace zaměřený na výzkum křesťansko-demokratické politiky obsahuje na 157 tisíc publikací (Konrad Adenauer Stiftung 2011).

Další aktéři: V Německu působí celá řada významných aktérů v oblasti vědy, výzkumu a školství. Můžeme zmínit například Německou akademickou výměnnou službu – DAAD (*Deutsche Akademische Austauschdienst*), Nadaci Alexandera Humbolta – AvH (*Alexander von Humboldt Stiftung*), Helmholtzovu asociaci německých výzkumných center *(Helmholtz-Gemeinschaft Deutscher Forschungszentren e. V.)*, Fraunhofererovu společnost (*Fraunhofer-Gesellschaft zur Förderung der angewandten Forschung e. V.)* nebo Výzkumnou společnost Gottfrieda Wilhelma Leibnitze *(Wissenschaftsgemeinshaft Gottfried Wilhelm Leibnitz)*.

3.10 Daně

3.10.1 Analýza situace

Německý daňový systém se před rokem 1871 lišil stát od státu. Rozdílná byla jak daňová úprava, tak struktura administrativy a její profesionalita. Ta dosahovala nejvyšší úrovně například v Bavorsku, zatímco některé severské státy byly v oblasti výběru daní velice neefektivní. Po sjednocení Německa Otto von Bismarckem došlo ke sladění daňových systémů (BMF 2010a). Ústava z roku 1949 rozdělila pravomoci v oblasti financí mezi spolkové země a federální vládu. Během prvních osmi let se za spolkového ministra financí Fritze Schäffera podařilo překonat následky druhé světové války. V 60. letech pak byly provedeny důležité reformy financí, týkající se např. daně z přidané hodnoty, organizace ministerstva nebo správy majetku. Určité reorganizace se ministerstvo dočkalo i po znovusjednocení Německa. K posledním zásadnějším změnám došlo v roce 1998, kdy ministerstvo získalo nové kompetence v oblasti pošt a telekomunikací po zrušení ministerstva pro pošty a telekomunikace. Jeho pravomoce se dotýkaly i oblasti privatizace (BMF 2010).

Daňové příjmy v Německu tvořily v roce 2007 39,5 % HDP, vyjádřeno v absolutních číslech €956,8 miliard, což je v poměru k HDP nad průměrem EU (všechny následující statistiky a data v této podkapitole, pokud není uvedeno jinak, pocházejí z European Commission 2009i: 163-166). Struktura daňových příjmů podle podílu na HDP je zachycena v tabulce č. 6. Z celkových daňových příjmů tvoří přímé daně 28,7 % a nepřímé daně 32,7 %, což je hluboko pod průměrem zemí EU. Poměrně nízké přímé daně jsou vyváženy vysokým podílem sociálního pojištění, které přináší do rozpočtu 38,5 % v oblasti daňových příjmů, což je zhruba o deset procent více, než je průměr EU. Také z tohoto důvodu se vláda v posledních letech snaží opouštět toto nastavení a dochází k přesunu pozornosti na nepřímé daně. Zajímavé je i rozdělení daňových příjmů mezi spolkovou vládu a spolkové země, které v roce 2008 dostaly 22,6 % financí z daňových příjmů. V tomto trendu se Německo neliší například od Španělska (21,6 %) nebo Belgie (24,4 %). Spolkové země dostávají značnou část příjmů z DPH, srážkové daně ze mzdy, společně vybírané daně z příjmu fyzických a právnických osob. Spolkové země mají nárok na všechny příjmy vybrané v rámci dědické nebo darovací daně, daně z převodu nemovitosti nebo daně na motorová vozidla.

Tabulka 6: Struktura daňových příjmů v Německu v % HDP a absolutně (2007)

	V % HDP	V miliardách eur
Přímé daně	11,4	275,0
- **Daň z příjmu fyzických osob**	9,2	223,9
- **Daň z příjmu právnických osob**	1,4	33,1
- **Ostatní**	0,7	18,1
Nepřímé daně	7,0	170,1
- **DPH**	6,6	134,4
- **Spotřební daně**	2,6	63,8
- **Jiné daně na spotřebu**	1,0	24,0
- **Jiné daně na produkci**	2,3	55,4
Sociální pojištění	15,2	368.5
- **Zaměstnavatelé**	6,6	159,0
- **Zaměstnanci**	6,1	148,7
- **Osoby samostatně** - **výdělečně činné**	2,5	60,8

Zdroj: European Commission 2009i: 162.

Spotřební daně jsou v Německu ve srovnání s jinými zeměmi EU ve vyjádření k HDP nejnižší, podílejí se pouze 10,7 %. Spotřební daně měly poměrně stabilní hladinu, avšak k roku 2007 příjmy ze spotřebních daní vzrostly o 1,5 % díky zvýšení daně z přidané hodnoty. Zdanění práce je ve srovnání s ostatními zeměmi EU poměrně vysoké a tvoří 21,6 % příjmů k HDP. Sociální pojištění pak přispívá celými dvěma třetinami do kategorie daní z pracovní síly. Zdanění práce, jako jedno z nejvyšších v Evropě,

odpovídalo implicitní sazbě z práce 39 %. Ta se v důsledku daňových reforem snížila z 40,7 % v roce 2000 do roku 2005 a přiblížila se k současnému stavu. Přes silný nárůst v posledních letech má Německo nejnižší podíl daní z kapitálových vkladů v Evropě (7,3 %), zejména díky nízkému podílu daně z kapitálu/bohatství odpovídající výši 1,1 %. Daně z právnických osob se podílely třemi procenty a poměrně vysoké výnosy byly z daně z příjmu samostatně výdělečně činných osob (2,5 %). Tyto faktory jsou odrazem poměrně nízké implicitní sazby na kapitál (24,4 %).

Daně za životní prostředí se v letech 1999 a 2003 zvýšily z poměru 2,1 % k HDP na 2,7 % v roce 2003 v důsledku provedení ekologické reformy, avšak brzy opět klesly na 2,2 % v roce 2007, což je o půl procenta méně, než činí průměr EU.

Německá vláda se také rozhodla pro reformu dědické daně. Tato reforma obsahovala změnu ocenění různých typů majetku nebo přehodnocení podmínek pro převod podnikatelského majetku. V roce 2009 byla rovněž zavedena srážková daň ve výši 25 % na kapitálové příjmy soukromých domácností, také se zrušily různé výjimky.

K dalším změnám v oblasti daní došlo v souvislosti se schválením ekonomických „balíčků“ (*Konjunkturpaket* I a II), které byly vládní odpovědí na ekonomickou krizi. V jejich rámci byla upravena daň na motorová vozidla podle emisí oxidu uhličitého, došlo také ke snížení povinného zdravotního pojištění o 0,6 procentního bodu, příspěvek pro pojištění v případě nezaměstnanosti byl snížen na 2,8 % a také byly provedeny další změny týkající se služeb nebo nemovitého majetku.

V rámci ekonomických balíčků bylo rozhodnuto i o snížení daně z příjmu fyzických osob z 15 % na 14 % v nejnižší daňové sazbě do €52 882. Nad tuto roční částku je sazba zvýšena na 42 %. Nově byla v roce 2007 zavedena daň 45 % nad příjmy ve výši €250 730. K tomu je vybírán solidární příplatek ve výši 5,5 %. Jako i v jiných zemích, tak i v Německu, existuje řada daňových odpočtů. Základní roční odpočet na jednotlivce činí €8 004, při společném zdanění manželů je to €15 668. Každý z manželů platí daň z příjmu na základě poloviny jejich společných příjmů. Rovněž existuje odpočet ve výši €801 euro pro investiční příjmy.

Daně z příjmů právnických osob byly značně sníženy ze 45 % u nerozděleného zisku a 30 % u děleného zisku na společnou 15% hranici. Rovněž došlo ke snížení odpisů na výrobní stroje a budovy. Místní daň z obchodu není i nadále odečitatelnou položkou ze základu daně. Tato daň, stejně jako např. daň z nemovitosti, patří do kategorie neosobních daní vztahujících se ke každému podniku s několika výjimkami, jako je lesnictví nebo zemědělství. K výpočtu dojde za využití základní daně a vynásobení zisku podniku 3,5 %, které byly stanoveny na spolkové úrovni. I v rámci této daně dochází k odpočtu ve výši €24 500. Města a obce si toto procento mohou určit, avšak minimálně musí zisk vynásobit hodnotou 200 procent. V roce 2008 byla daň z příjmu právnických osob z 15 % zvýšena na 15,83 % v důsledku zavedení 5,5 % příplatku na solidaritu. Spolu s místní daní z obchodu (vypočítanou průměrným vynásobením 400 %) je celková sazba daně okolo 30 %.

V roce 2008 došlo také k reformě darovací daně a daně dědické. Tyto daně se pohybují ve výši od 7 do 50 % v závislosti na finančním ocenění majetku. Německo rovněž platí spotřební daně na některé druhy výrobků, jejichž minimální hodnota je stanovena směrnicemi EU. Stejně jako v jiných zemích, i v Německu se platí spotřební daň z alkoholu, tabáku a pohonných hmot. Například u hektolitru šumivého vína je stanovena daň ve výši €136 nebo €51 u šumivého vína, které nepřekročí obsah alkoholu 8,5 %. Stejná daň je i u jiných fermentovaných nápojů. V Německu se platí daň €1 303 za hektolitr čistého alkoholu a €730 ve snížené sazbě. Co se týká cigaret, tak zde je stanovena daň ve výši €82,7 za tisíc kusů, v případě doutníků €14 za tisíc kusů nebo €34,06 v případě luxusních doutníků. U pohonných hmot se daň počítá na tisíc litrů pohonné látky a v závislosti na jejím typu. Sazba se tak liší např. od €25 v případě těžkých olejů, přes €36,36 za LPG pro podnikatelské účely nebo €654,50 za topný a průmyslový kerosin až po €721 za olovnatý benzín (CFE 2011). Kromě toho je například vybírána daň z kávy, kdy na jeden kilogram pražené kávy je uvalena daň ve výši €2,19 a na kilogram instantní kávy €4,78 (Kaffeesteuergesetz: Art. 5G).

Za jednu ze spotřebních daní může být rovněž považována daň z výroby elektrické energie. Tato daň je počítána na megawatt hodinu a je stanovena ve výši €20,5. Z této daně existuje celá řada výjimek. Například zcela jsou od daně osvobozeni producenti energie z obnovitelných a ekologických zdrojů, elektrárny s výrobou do dvou megawatthodin nebo energie vyprodukovaná

nouzovými jednotkami na palubě lodí. Snížená sazba je pak aplikovatelná na spotřebu ve zpracovatelském průmyslu, zemědělství, lesnictví, přičemž tato energie může být použita při osvětlení kanceláří nebo pohonu výrobních strojů. Snížení sazby na €5,13 je aplikovatelné pouze za předpokladu, že hospodářská jednotka zaplatí za spotřebu více než €250 (Stromsteuergesetz: Art. 2 G).

Posledním druhem daně jsou sociální příspěvky. V Německu se platí příspěvek sociálního zabezpečení na starobní pojištění ve výši 19,9 %, pojištění pro případ nezaměstnanosti ve výši 2,8 %, pojištění ošetřovatelské péče (1,7 %) a zdravotní pojištění (14 %). Tyto příspěvky sdílí zhruba stejným dílem zaměstnanec a zaměstnavatel až do výše vyměřeného stropu. Navíc, zaměstnanci platí 0,9 % ze zisku jako příspěvek na zdravotní pojištění, bezdětní zaměstnanci platí dalších 0,25 % příspěvek na ošetřovatelskou péči.

3.10.2 Dlouhodobé cíle

Přes stimulační opatření německé vlády dochází k prohlubování deficitu státního rozpočtu. Ekonomické zpomalení způsobené ekonomickou krizí vytváří nové tlaky na vládu. Mimo nová fiskální opatření se pozornost vlády soustředí i na daňový systém, který je významným zdrojem příjmů jak spolkového rozpočtu, tak i rozpočtů jednotlivých spolkových států. Ve světle zpomalení ekonomiky by zvýšení daní mohlo ekonomiku ještě více „přidusit". K hlavním redukčním opatřením by tedy mělo dojít zejména na straně výdajů. Výnosy z daní by pak mohly být zvýšeny redukcí možných výjimek. OECD tedy navrhuje Německu, aby místo zaměření se na složitý systém daní z příjmů, které jsou velice citlivé v závislosti na ekonomické aktivitě, se zaměřilo na nepřímé daně, zejména pak spotřební daně a daně z nemovitosti, jelikož tyto typy daní v dlouhodobém výhledu nejméně brzdí ekonomický růst (OECD 2010u: 1-8).

Daňové škrty za účelem podpořit domácí spotřebu přispěly ke zhoršení stavu veřejných financí. Jisté zlepšení by mohlo nastat mimo zvýšení nepřímých daní také opětovným zvýšením daní za životní prostředí. Německá vláda na podnět OECD reagovala zavedením daně na leteckou přepravu od 1. ledna 2011. Lety do destinací do 2 500 km budou zdaněny €8, €25 pro destinace pod 6 500 km a €40 pro destinace vzdálenější než 6 500 Km. Pokud je v cestování pauza 12 nebo 24 hodin, je nutné daň zaplatit

znovu. V praxi se tak let z Berlína do Frankfurtu prodraží o €8. V rámci daňových sazeb jsou zvýhodněny některé destinace, jako Londýn nebo Kapské město (BMF 2010g). Vláda se rovněž rozhodla pro zjednodušení daňového systému a celkové byrokratičnosti výběru daní, což by mělo přinést úspory v celkové výši €590 milionů. Nově je také možné podávat daňová přiznání jednou za dva roky (BMF 2010h).

V praxi je dlouhodobé cíle těžké předpovídat, zvláště pak v období ekonomické krize. Hlavním cílem bezpochyby je stabilizace veřejných výdajů, ke které do značené míry může přispět reorganizace daní. Vzhledem k současnému nastavení daňového systému je výše výběru daní silně determinována celkovým ekonomickým růstem a ziskem podnikatelských subjektů.

3.10.3 Hlavní domácí aktéři

Spolkové ministerstvo financí (Bundesministerium der Finanzen): Ministerstvo financí je zodpovědné za všechny aspekty veřejných financí, včetně daní. Historicky spadá jeho založení do roku 1879, kdy byla zřízena Říšská pokladna (*Reichschatzamt*). Současný název dostalo poprvé roku 1949, avšak název byl v průběhu druhé poloviny 20. století ještě mnohokrát změněn. Ministerstvo je řízeno ministrem financí, který má k dispozici dva sekretáře, kteří jsou rovněž členy Bundestagu. Prakticky jeden sekretář spravuje portfolio rozpočtu, druhý pak daňovou politiku. Kromě toho v rámci ministerstva působí tři stálí sekretáři. Ministerstvo je rozděleno do devíti Generálních ředitelství, ve kterých pracuje zhruba 1 970 zaměstnanců (BMF 2010).

3.11 Zaměstnanost

3.11.1 Analýza situace

Politika zaměstnanosti v EU je prováděna pomocí paralelně působících nástrojů legislativních opatření Společenství a rozhodnutí Evropského soudního dvora. Paradigmatem současné politiky zaměstnanosti se stala tzv. *flexicurity*, tedy zajištění větší flexibility pracovního trhu skrze omezení jeho regulací a většího podílu dočasných zaměstnaneckých poměrů (Rhodes 2010: 284). Politika zaměstnanosti je úzce propojena s národními sociálními a penzijními systémy, nad kterými nemá EU téměř žádné pravomoci. Nicméně evropská integrace v mnoha ohledech narušila autonomii sociálních systémů jednotlivých členských států a naprostá izolace jednotného evropského trhu a jednotlivých sociálních systémů se ukázala jako neudržitelná (Liebfried 2010: 254). Sociální politiky členských států jsou ovlivňovány jednak přímo aktivní sociální politikou Unie a zároveň nepřímo požadavky pravidel jednotného trhu a nutností adaptace na nové ekonomické prostředí v Evropě v posledních dvou dekádách. Obecně platí, že Evropská unie dosáhla většího pokroku v oblasti sociální politiky prostřednictvím reforem spojených se zaváděním vnitřního trhu (pracovní standardy, zákaz pohlavní, rasové a národnostní diskriminace) než sociální politikou EU.

Pracovní trhy členských států EU čelí podobným výzvám a všechny se musí potýkat s problémem strukturální nezaměstnanosti. Německo samozřejmě není výjimkou. V současném ekonomickém prostředí ubývá ve srovnání s předchozími obdobími celoživotních pracovních pozic a naopak přibývá dočasných pracovních poměrů. Dochází tak k situaci, kdy ekonomický růst je stále více nejistý, což přináší menší jistotu pracovních vztahů. Díky většímu důrazu na konkurenceschopnost národních ekonomik i EU jako celku, byla řada států nucena podstoupit ekonomické a sociální reformy vedoucí k větší flexibilitě pracovního trhu, což úzce souviselo se zvyšujícími se náklady na obhospodařování sociálního státu, pilíře poválečného ekonomického modelu. Současným trendem je redukce výdajů na sociální politiku státu, to se však samozřejmě odráží i v přístupu k otázce zaměstnanosti. Německo čelí problémům plynoucím z jeho demografického vývoje. Společnost celkově stárne a snižuje se také imigrační přírůstek, což vytváří silný tlak na německý

sociální systém. Německo zasáhla světová finanční a ekonomická krize v roce 2008, ale v současnosti je Německo na dobré cestě se z této rány zotavit. V příštích letech se předpokládá výrazný růst německé ekonomiky, což se také projevuje v nízké míře nezaměstnanosti, která je na nejnižším bodě za posledních 17 let (činí 7,5 %). Graf 23 znázorňuje vývoj nezaměstnanosti v Německu.

Graf 23: Vývoj nezaměstnanosti v Německu (v %, 1992-2010)

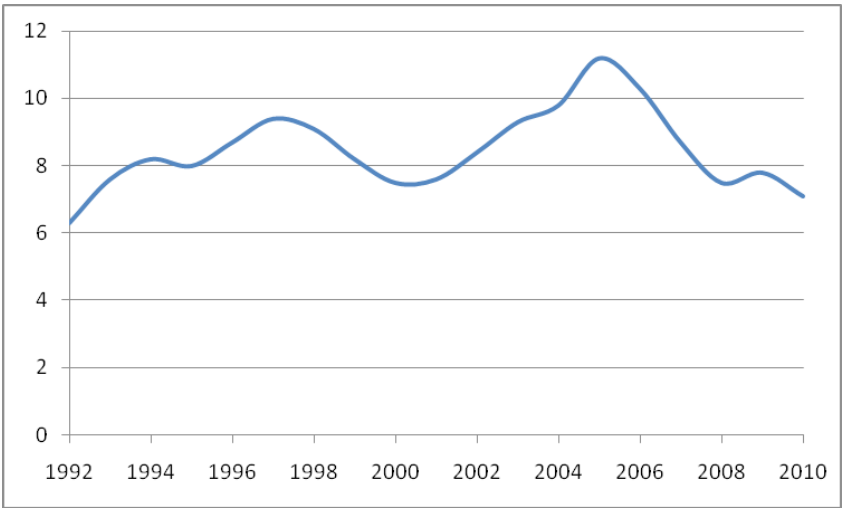

Zdroj: Autor, na základě databáze Eurostat.

Německo patří mezi prvních pět zemí EU s nejvyšší mírou zaměstnanosti. Za rok 2009 celková míra zaměstnanosti dosahovala 70,9 %, což bylo nad průměrem EU (64,6 %). Míra zaměstnanosti mezi muži dosáhla v roce 2009 75,6 % a mezi ženami 66,2 % (Eurostat 2010f). Z dlouhodobého hlediska je počet zaměstnaných poměrně stabilní. V roce 1993 bylo zaměstnáno 37,561 milionů lidí s trvalým pobytem na území Německa. Toto číslo se dařilo každým rokem lehce zvyšovat až na 40,375 milionů zaměstnaných lidí v roce 2010 (Statistisches Bundesamt Deutschland 2011).

Právní ochrana pracovníků je výsledkem komplexního systému, který je tvořen pracovním právem, kolektivními dohodami na sektorální či regionální úrovni a nakonec dohodami v samotných podnicích. Německý ekonomický

model prosazovaný po druhé světové válce byl charakterizován důrazem na vysokou zaměstnanost, ochranu pracovníků a silnou roli státu v ekonomice. Německo patří k těm členským zemím (spolu s Francií, Belgií, Itálií nebo Španělskem), kde má stát díky ústavnímu zakotvení práv zaměstnanců a komplexní pracovně právní legislativě ústřední úlohu (Rhodes 2010: 284). Po sjednocení Německa v roce 1990 se musel tento stát vypořádat s nízkým ekonomickým růstem, rostoucím státním zadlužením a vysokou mírou nezaměstnanosti. Právě vysoká nezaměstnanost ukázala, že Německo bude muset v budoucnu reformovat svou politiku zaměstnanosti, která spočívá ve striktní regulaci pracovního trhu a vysokém povinném pojištění, které zajišťovalo dostatečné příjmy v případě i dlouhodobé nezaměstnanosti (Ebbinghaus a Eichhorst 2006: 3).

Odpovědí na tyto procesy byly snahy o reorganizaci německé politiky zaměstnanosti. Kancléř Schrőder zavedl do praxe reformy označované jako Hartz I-IV, které byly postupně zaváděny do praxe v období 2003-2006 (více k reformám Ebbinghaus a Eichhorst 2006: 9–10). V roce 2003 byly zavedeny reformy Hartz I-II, jejichž obsahem bylo zpřísnění pravidel pro poskytování dávek v nezaměstnanosti, zlepšení systému rekvalifikací pracovníků a větší podpora zaměstnanosti starších osob. Další fáze reforem (Hartz III) přinesla reorganizaci politiky vytváření pracovních míst s důrazem na jejich větší efektivitu, oslabení role sociálních partnerů a naopak posilování role privátní sféry v oblasti politiky zaměstnanosti. Poslední fáze reforem byla zavedena v letech 2004–2006 (Hartz IV). Velkou změnou bylo nahrazení dávek v nezaměstnanosti vázaných na předchozí výši výdělku pracovníka dávkami, které byly ve stejné výši pro všechny, což mělo pomoci při tvorbě nových pracovních míst a posílit pracovně aktivní populaci.

Dlouhodobě se v Německu projevuje trend, pro který je charakteristická vysoká flexibilita pracovní síly a pracovního trhu. Historicky je Německo zemí se silnou preferencí pracovních poměrů na dobu neurčitou (ke kterým se váže nejsilnější sociální zabezpečení). Ostatní druhy zaměstnaneckých poměrů jsou považovány za „atypické“ a jejich používání je regulováno zákonem. Ale tato omezení se postupně uvolňují, jak se stát snaží zefektivnit svůj trh pracovní síly. Pracovník může být propuštěn z osobních důvodů zaměstnavatele (není dále schopen vykonávat svou práci), porušování pracovní kázně zaměstnancem nebo z ekonomických důvodů podniku (uzavření podniku, restrukturalizace apod.). V posledním případě musí

zaměstnavatel vzít v potaz sociální kritéria, tj. věk, odpracovanou dobu, zdravotní a rodinné poměry a podle nich své zaměstnance propouštět. Od roku 2004 mají zaměstnanci nárok na 0,5 měsíčního platu odstupného za každý odpracovaný rok u svého zaměstnavatele, pokud nebude chtít vysoudit na zaměstnavateli odstupné vyšší. Smlouvy na dobu určitou jsou upraveny zvláštním zákonem, který stanoví, že takovéto pracovní poměry jsou přípustné pouze za některých okolností. Pokud tyto důvody nejsou uvedeny, je možno dočasné smlouvy uzavírat pouze na období dvou let. Mimo to ještě v Německu existují tzv. „mini-jobs", což znamená málo placené práce v určitém rozsahu, které jsou osvobozeny od některých daní a odvodů na sociální pojištění (Federal Ministry 2010b).

V současnosti stále velká většina pracovních poměrů v Německu funguje na základě stálých zaměstnaneckých smluv, ale celkový pohled na problematiku zaměstnanosti se mění. Nezměnila se tak pouze podoba politik zaměstnanosti, ale částečně také druh myšlení, který je pro tuto politiku určující. Pouhá redistribuce bohatství v sociálním systému již není chápána jako řešení, ale jako součást problému samotného. Sociální systém měl být nastaven tak, aby došlo k posilování pracovních trhů. Sociálnědemokratický kancléř Gerhard Schőder spolu s Tony Blairem vystupoval jako zastánce tzv. třetí cesty, což měl být myšlenkový koncept politiky, která bude integrovat co nejvíce jednotlivců do pracovního procesu, bude tvořit otevřenou ekonomiku schopnou se vypořádat se silami globalizace. To v mnohém ohledu také vedlo ke sporům mezi požadavky a přáními zejména Komise a německých vlád.

V současnosti je vývoj ekonomiky Německa velice příznivý, což dokládá také klesající míra nezaměstnanosti. V březnu 2011 dosáhla míra krátkodobé i dlouhodobé nezaměstnanosti úrovně z roku 2008, tedy před nástupem celosvětové finanční a ekonomické krize. Vývoj je o to příznivější, že nezaměstnanost klesá ve spolkových zemích na západě i na východě (Federal Ministry 2010).

3.11.2 Dlouhodobé cíle

Ačkoliv se ekonomická situace v Německu zlepšuje a dosahuje jedněch z nejlepších výsledků zemí eurozóny, je nezbytné mít podle německých představitelů na zřeteli závislost celé německé ekonomiky na ekonomické situaci eurozóny, severní Afriky a Asie.

V rámci debaty ohledně podoby politiky zaměstnanosti lze pozici Německa (spolu s jinými státy) vyjádřit jako maximalistickou. Jejím cílem je co největší možná harmonie mezi systémy sociálního zabezpečení jednotlivých členů EU. Jedním z důvodů pro vysoký stupeň harmonizace sociálních politik v Unii je snaha o zabránění konkurence mezi členskými státy skrze liberální trh práce a nižší sociální pojištění. Sociální politika je vnímána jako prvek stability nejen domácí, ale také evropské ekonomiky. Německo uplatnilo své právo na ochranu vnitřního pracovního trhu do roku 2011. Obavy z přílivu nových pracovních sil z východu a vytváření prostředí sociálního dumpingu se ukázaly jako neopodstatněné, neboť pro výrobce je velice důležitá produktivita práce a návratnost investic, nikoliv pouze nízké mzdy (Leibfried 2010: 274).

Státy Evropské unie chtěly reagovat na pocit ztráty své globální konkurenceschopnosti pomocí Lisabonské strategie, která měla zajistit EU postavení vedoucí světové ekonomiky. Tento cíl se však ve stanoveném termínu nepodařilo naplnit, zejména kvůli různorodosti národních ekonomik Unie. Je ovšem otázkou, do jaké míry je Německo schopno naplnit cíle Lisabonské strategie skrze svůj sociálně tržní model ekonomiky. Německo a ostatní státy se zavázaly cíle této strategie přetransformovat do národních politik. Z hlediska zaměstnanosti stanovuje strategie zvýšení úrovně průměrné zaměstnanosti u věkové skupiny 20 – 64 let na 75 %. V současnosti dosahuje tato míra v Německu pouze 69 %, což je spolu s kratší pracovní dobou mnohem méně než např. v USA, Japonsku nebo v jiných významných ekonomických partnerech EU (Evropská komise 2010). Dalšími prioritami strategie v oblasti zaměstnanosti je větší flexibilita pracovního trhu a konkurenceschopnost unijního hospodářství jako celku (Evropská komise 2010).

Německo vidí svůj cíl ve skloubení ekonomického růstu při zachování vysoké úrovně sociální ochrany. Proto je sociální politika a politika zaměstnanosti jádrem unijní ekonomické strategie, neboť sociální zabezpečení není možné bez prosperující ekonomiky a naopak (Ministry of Labour 2010a). Jednou z nejdůležitějších součástí německé politiky obecně je snižování míry nezaměstnanosti. Ministerstvo práce a sociální věcí deklaruje, že bude zkoumat současné politiky a také se snažit najít nové způsoby jak zaměstnanost zvýšit. Chce se zaměřit

zejména na tři oblasti. První z nich představuje zaměstnanost u skupiny obyvatel mladších 25 let, kde chce vláda dosáhnout toho, aby nikdo z této věkové skupiny nebyl nezaměstnaný déle než tři měsíce (Ministry of Labour 2010b). Druhou oblastí je vytvoření více pracovních míst pro nedostatečně kvalifikovanou pracovní sílu, aby těmto lidem byla zajištěna důstojná mzda. Poslední z těchto oblastí je reintegrace nezaměstnaných vyššího věku, k čemuž má pomoci iniciativa 50plus.

V roce 2011 byla odstraněna poslední omezení pro práci zahraničních pracovníků v Německu. Byla tak ukončena sedmiletá přechodná doba upravující omezení volného pohybu pracovních sil z nových členských zemí, které přistoupily do EU v roce 2004. Podle slov německé ministryně práce a sociálních věcí však ukončení přechodného období nebude znamenat nebezpečí pro německý trh práce, protože zkušenosti okolních zemí potvrzují, že pracovní síla ze zahraniční se sestává hlavně z kvalifikovaných pracujících (Ministry of Labour 2011). Očekává se, že v důsledku nastolení plné svobody pohybu pracovních sil na německém území dojde k nárůstu počtu cizinců pracujících v Německu přibližně o 100 000 osob ročně (Ministry of Labour 2011). Německo také zahájilo novou modelovou iniciativu nazvanou „Férová mobilita", která je zaměřena na pomoc polským uchazečům o práci v Německu. Do iniciativy jsou kromě Ministerstva práce a sociálních věcí zapojeny německé i polské odborové organizace. Na druhou stranu Německo deklaruje svoje odhodlání sledovat příliv nekvalifikovaných pracovních sil, které by mohly mít negativní dopad na německý trh práce.

3.11.3 Hlavní domácí aktéři

Odbory: Německé odbory, jejichž historie sahá až do roku 1848, jsou tradičně považovány za silné. Zájmem německých odborů byla také podpora Evropské konfederace odborových svazů (ETUC), což by zvýšilo roli německých odborů na celoevropské úrovni. Největším odborovým svazem je Německá konfederace odborových svazů (*Deutscher Gewerkschaftsbund*), jejíž součástí je čtvrtina německých pracujících, tedy okolo sedmi milionů lidí. Odbory vyjednávají kolektivní smlouvy (na několika úrovních) a pracovní rady volené

zaměstnanci mají právo reprezentovat své zájmy na celopodnikové úrovni. Obecně je Německo státem s výraznými právy zaměstnanců na podílu řízení podniků (DGB 2011).

Zaměstnavatelé: Největším zaměstnavatelským svazem v Německu je Konfederace německých asociací zaměstnavatelů – BDA (*Bundesvereinigung der Deutschen Arbeitgeberverbände*), která představuje zastřešující organizaci pro svazy zaměstnavatelů v řadě sektorů německé ekonomiky.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (Bundesministerium für Arbeit und Soziales): Tato instituce je zodpovědná za „vytváření silného rámce zajišťujícího více pracovních míst, větší sociální inklusivitu a udržující stabilní systém sociálního zabezpečení" (Ministry of Labour 2010a). V naplňování těchto cílů ministerstvo úzce spolupracuje s orgány na ministerské, zemské a regionální úrovni, spolu s parlamentním Výborem pro práci a sociální věci. Ministerstvo je také odpovědným tělesem pro implementaci opatření vyplývajících ze strategie Evropa 2020.

3.12 Závěr

Německu se brzy po druhé světové válce podařilo ekonomicky vzchopit a postupem času se zařadit zpět do evropských struktur a dokázat, že je spolehlivým partnerem pro ostatní členské státy ES, později EU. Díky sjednocení se posílené Německo stalo zemí, která dnes zastává přední příčky ukazatelů hodnotících ekonomickou vyspělost. Rozsáhlé investice do vědy a výzkumu v oblasti technologií, infrastruktury nebo alternativních zdrojů energie pomáhají udržovat náskok, které si Německo získalo v průběhu poválečného vývoje. Německo je díky své ekonomické síle jednou z hlavních sil integračního procesu, což se odráží na rozsáhlé a dlouhodobé institucionální interakci mezi Německem a orgány EU.

V rámci EU Německo vystupuje jako sebevědomý aktér, který zásadním způsobem určuje budoucí podobu a vývoj evropské integrace. Může za to jak ekonomická vyspělost, role čistého plátce do rozpočtu EU, tak silná politická reprezentace v čele s osobou spolkového kancléře. Vztahy s ostatními zeměmi EU ovlivňuje velikost země, kterou není možné ignorovat jak na poli ekonomickém, tak na poli politickém, např. při jednáních v rámci institucí EU. Jeho geografická poloha ve středu Evropy silnou pozici Německa podporuje, avšak jeho význam není zdaleka určován jen geografickou polohou. Německo je významným politickým a ekonomickým hráčem z globálního hlediska, přestože se své diplomatické a zahraničně politické snahy snaží prosazovat zejména multilaterálně. V rámci EU je Německo schopno reagovat na všechny důležité problémy a být důležitým státem při stanovování agendy Společenství. Tradiční doménou silného německého vlivu je oblast jednotného trhu, bankovnictví a ochrany lidských práv. Na druhou stranu musí často balancovat mezi zájmy jednotlivých spolkových zemí a brát na jejich preference ohled při prosazování postojů na půdě EU. To do jisté míry oslabuje pozici Německa jako aktéra.

Přestože Německo je ve většině oblastí příkladovou zemí, kterou je vhodné následovat, existují výzvy, které bude muset do budoucna řešit. Snad největší obavy představuje německý vzdělávací systém, který je poměrně komplikovaný, nepřehledný a kvalitativně se liší v rámci jednotlivých spolkových států. V očích veřejnosti je zásadnější reforma školství jednou z priorit. Ačkoliv i Německo zasáhla ekonomická

krize, neměla na něho tak drtivý dopad jako na chudší státy potýkající se s rostoucím zadlužením a malou efektivitou národní ekonomiky. Přesto došlo ke znatelnému úbytku v oblasti výroby a obchodu. Podle posledních ukazatelů se však daří postupně obchod a výrobu oživovat, stejně tak pozitivní je trend v oblasti řešení nezaměstnanosti. Dalším problémem, který Německo bude muset do budoucna řešit, je nelegální imigrace a stále vysoké společenské a ekonomické rozdíly mezi východní a západní částí země. K zamyšlení vybízí i poměrně vysoké procento dovozu potravin.

Přestože převážná část politické reprezentace je nakloněná evropské integraci, u německé veřejnosti můžeme pozorovat určité negativní postoje. Ty se týkají především dalšího rozšiřování EU o nové země, zejména o Turecko, a také snah německých představitelů řešit ekonomickou krizi některých vysoce zadlužených států eurozóny pomocí společné unijní záchranné politiky, do které by Německo přispívalo největší měrou. Negativní postoj německé veřejnosti se může do budoucna stát problémem pro evropskou integraci a vláda bude nucena věnovat větší pozornost komunikaci s veřejností o evropských tématech.

4. NIZOZEMSKO

Petra Měšťánková

4.1 Základní charakteristika státu

Nizozemsko se počtem cca 16,5 miliónu obyvatel řadí ke středně velkým členským státům Evropské unie. Jeho územní rozloha ovšem činí jen 41,526 km^2, což by odpovídalo malým státům EU. Lze se proto setkat s označením Nizozemska za největší z malých členských zemí nebo za kategorii samu o sobě vzhledem k tomu, že po něm následuje až Rumunsko s 21,5 milióny obyvatel a před ním se nachází Belgie s 10,7 milióny obyvatel. Tato pozice mezi členskými státy ovlivňuje i jeho chování v EU. Nizozemsko hraničí s Belgií a Německem, nejdelší je ovšem jeho pobřežní linie v délce 642 km. Značná část území leží pod úrovní mořské hladiny a země má bohaté zkušenosti s „bojem s vodou". Patří k němu také šest ostrovů v Karibském moři – Aruba a Nizozemské Antily. Jedná se o unitární stát, ale silně decentralizovaný. Nizozemská společnost je charakteristická svou rozmanitostí. Žije zde cca 3,2 miliónu cizinců, což tvoří 19,6 % z celkového počtu obyvatel. Hustota zalidnění je 484 obyvatel na km^2, čímž se Nizozemsko řadí k nejhustěji obydleným zemím na světě. Je to parlamentní monarchie v čele s královnou Beatrix. Úředním jazykem je nizozemština (BUZA 2008).

Počátky moderní historie země sahají do 16. století, kdy nizozemské provincie usilovaly o získání nezávislosti na Španělsku. Tento boj trval až do roku 1648, kdy Španělsko podpisem Vestfálského míru uznalo nezávislost země. 17. století je považováno za „zlatý věk", kdy země patřila k námořním a obchodním velmocím. Vznikla zde první burza a došlo zde i k prvnímu burzovnímu krachu. V roce 1602 byla v Amsterdamu založena Východoindická společnost, která pronikla do Afriky a Asie. V roce 1621 byla založena Západoindická společnost, která pronikla do Brazílie a podílela se na kolonizaci severní Ameriky. V této době se utvářela nizozemská koloniální říše zahrnující území v Asii, Africe, Karibiku a Latinské Americe. Nizozemsko expandovalo i na evropském kontinentu a ve 20. a 30. letech 17. století byly ke státu připojeny provincie Brabant a Limburg. Do konce 18. století byla země konfederací, ale během napoleonských válek se dostala pod francouzskou správu, která ji proměnila na unitární stát (tzv. Batávská republika (1795-1806), později

Holandské království (1806-1810)). V roce 1815 bylo na Vídeňském kongresu vytvořeno Spojené nizozemské království jako neutrální stát složený z území dnešního Nizozemska, Belgie a Lucemburska. Vlády se ujala oranžsko-nasavská dynastie. Tento svazek však měl krátkého trvání. Již v roce 1830 se osamostatnila Belgie. V roce 1839 vyhlásilo suverenitu Lucembursko, které ale zůstalo v personální unii s Nizozemskem až do roku 1890 (Jones 2005: 166, Říchová a kol. 2009: 97-99).

Během první světové války země dokázala uhájit svoji neutralitu, a nebyla tudíž válkou zasažena. V meziválečném období vlády usilovaly o získání přístupu na trh vyspělých zemí a stavěly se proti ochraně domácích trhů typické pro tehdejší hospodářskou politiku většiny států. Když posílily protekcionistické tendence ve velkých zemích po světové hospodářské krizi, stalo se členem tzv. Aliance z Osla spolu s Belgií, Lucemburskem, Dánskem, Finskem, Švédskem a Norskem. Aliance z Osla měla za cíl vybudovat celní unii mezi členskými státy, které se zavázaly spolupracovat ve vyjednávání celních tarifů s velkými zeměmi. Na konci 30. let se ale Aliance z Osla rozpadla. V průběhu druhé světové války byla země okupována Německem a zámořské kolonie Japonskem (Jones 2005: 168).

Po druhé světové válce se Nizozemsko vzdalo neutrality a vstoupilo do několika mezinárodních organizací. V roce 1945 patřilo k zakládajícím členům OSN, v roce 1948 byl spuštěn projekt Beneluxu, kterého se účastnilo spolu s Belgií a Lucemburskem, ve stejném roce vstoupilo do Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC, později OECD). Zásadní byl vstup do NATO v roce 1949, které bylo a stále je považováno za hlavní záruku bezpečnosti země. Mezi hlavní priority zahraniční politiky po druhé světové válce se zařadily: mír a bezpečnost, udržení mezinárodního právního řádu a s ním souvisejícího systému multilaterálních institucí, boj proti chudobě a rozvoj a podpora stabilního a otevřeného mezinárodního hospodářského systému (Rood 2010: 120).

Nizozemsko se také muselo vyrovnat s procesem dekolonizace. Nejprve se pokoušelo snahy o získání nezávislosti kolonií (zejména Indonésie) potlačit, a proto v letech 1947 a 1948 podniklo rozsáhlé vojenské akce. Vojenské operace byly sice úspěšné, ale země byla odsouzena na půdě OSN. I USA vytvářely na nizozemskou vládu nátlak, aby změnila politiku směrem ke koloniím. V roce 1949 tedy Nizozemsko přijalo z donucení nezávislost Indonésie. Na počátku 60. let Indonésie pronikla do nizozemské Nové

Guiney a došlo k vojenskému střetu mezi ní a Nizozemskem. USA opět tlačily na vládu, aby se vzdala této kolonie, což i tak učinila. Poslední kolonií, která získala nezávislost, byl v roce 1975 Surinam (Andeweg, Irwin 2005: 8-9).

Nizozemsko je sedmou ekonomikou EU. Je založena na tržním hospodářství a charakterizována vysokou mírou otevřenosti. Je silně propojena s ekonomikami sousedních zemí, jejím hlavním obchodním partnerem je Německo. Nizozemsko zaznamenalo silný hospodářský růst zejména v druhé polovině 80. a druhé polovině 90. let (viz graf 24). Jeho HDP je nadprůměrné v porovnání s ostatními členskými zeměmi EU. V letech 1998 až 2007 se pohybovalo na 132 % průměru EU. V roce 2007 činilo €34 600 na hlavu (32 900 v PPS). Na celkovém HDP EU se podílí 4,6 % (Eurostat 2009a: 73-74). Finanční a hospodářská krize měla na zemi silný dopad. V roce 2009 se HDP propadl o 4 % a v následujících letech se očekává spíše slabý hospodářský růst. Negativně se krize odrazila i v zadlužení země, v roce 2009 činil hrubý dluh 62,2 % HDP a očekává se jeho zvýšení v roce 2010. Rozpočet se v roce 2009 také ocitl v deficitu -4,6 % HDP, přičemž se očekává jeho prohloubení v roce 2010. Naopak inflace je velmi nízká, v roce 2009 činila 1 % (CPB 2009, Statistics Netherlands 2010).

Graf 24: Změny v HDP v % (1980-2014)

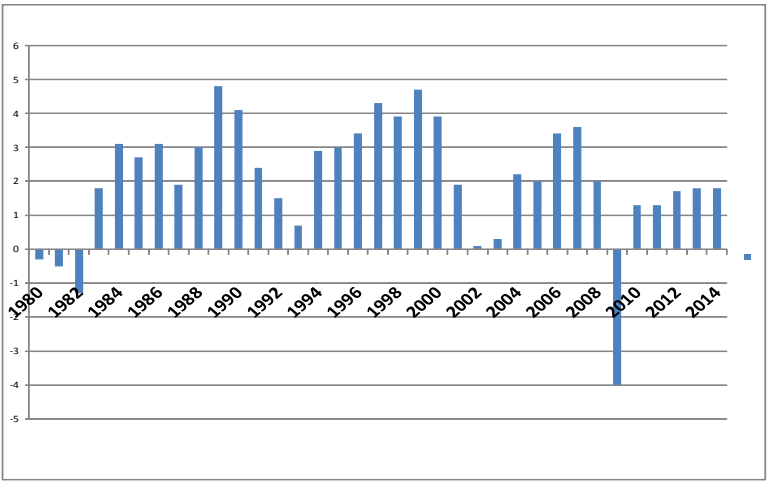

Zdroj: Autorka, data pochází z databáze Mezinárodního měnového fondu. Údaje pro rok 2009-2014 jsou odhady.

Nejvýznamnějším hospodářským odvětvím jsou služby, které vytváří 73,6 % HDP. Ve službách mírně převládají s 28,3 % finanční služby, a to zejména v oblasti bankovnictví a pojišťovnictví. Největšími nizozemskými pojišťovnami a bankami jsou ING a Rabobank. Nizozemsko má i rozvinuté dopravní a jiné logistické služby. Významnou pozici dále zaujímají konzultační, projekční a kontraktační firmy v oblasti vodohospodářství. Velmi rozvinuté jsou telekomunikační služby. Nizozemsko má nejvyšší podíl rychlého internetu i dostupnosti kabelové a digitální televize. V oblasti informačních technologií je Nizozemsko známé v oblasti výroby softwaru a počítačových her (MZV nedatováno a, Eurostat 2009a: 77).

Důležitou roli si stále zachovává průmysl, který vytváří 18,8 % HDP, i když jeho podíl klesá. Významný je zejména potravinářský a tabákový průmysl, který má 23 % podíl na celkové výrobě. Následuje chemický průmysl se 16 %, strojírenský a kovodělný průmysl se 17 %, papírenský a polygrafický průmysl s 9 %, elektrotechnický průmysl s 8 %, zpracování ropy s 8 % a výroba dopravních prostředků s 5,5 %. Charakteristickým rysem je, že zde působí značné množství malých podniků. V roce 2006 kolem 86 % průmyslových podniků mělo méně než 10 zaměstnanců. Mezi velké průmyslové podniky se řadí potravinářské koncerny Unilever a Ahold, chemické koncerny Shell, DSM a AKZO Nobel a elektrotechnický koncern Philips. Nizozemsko se také zaměřuje na vývoj nových technologií a inovace, a to zejména v oblasti biotechnologie, výpočetní techniky, elektroniky a technologie materiálu (MZV nedatováno a, Eurostat 2009a: 77).

4.2 Politický a stranický systém

Nizozemsko je konstituční monarchií, těžiště moci spočívá v parlamentu (tzv. Generální stavy), který je rozdělen na dvě komory. Horní komora, která se nazývá První komora (*Eerste Kamer*), je složena ze 75 poslanců. Dolní komora, která se nazývá Druhá komora (*Tweede Kamer*), se skládá ze 150 poslanců. Volební období obou komor je čtyřleté a volební systém je pro obě proporční. Rozdílem ovšem je, že dolní komora je volena přímo, zatímco horní komora nepřímo provinčními stavy. V politickém systému převažuje dolní komora, horní komora má jen slabé postavení (postrádá například právo zákonodárné iniciativy) a její úloha spočívá v hledání a upozorňování na nedostatky v návrzích zákonů. Výkonná moc je rozdělena mezi panovníka a vládu v čele s premiérem. Současnou panovnicí je královna Beatrix, která symbolizuje jednotu státu. Její role je reprezentativní a ceremoniální, nenese žádnou politickou odpovědnost. Významnější roli hraje při sestavování vlády, kdy vybírá tzv. informateura, resp. osobu, která je pověřena vyjednáváním mezi parlamentními politickými stranami o podobě možné vládnoucí koalice. Následně panovnice jmenuje tzv. formateura, resp. osobu, která již sestaví vládu a ujme se funkce předsedy vlády. Často se jím stává právě informateur. Předseda vlády má postavení prvního mezi rovnými, obvykle rozhoduje o rozdělení vládních postů mezi jednotlivé strany, ale při respektování koaličních dohod. Ministry pak formálně jmenuje panovnice, přičemž člen vlády nemůže být členem parlamentu. Vláda pak předkládá program ke schválení dolní komoře parlamentu. Specifickým orgánem je tzv. Státní rada (*Raad van State*), kterou jmenuje a předsedá jí panovnice. Tato posuzuje návrhy zákonů, mezinárodní smlouvy a další důležité dokumenty předtím, než jsou předloženy parlamentu. Plní také roli nejvyššího odvolacího orgánu, projednává složení vlád a může přechodně vykonávat funkci hlavy státu (Říchová 1999: 97-104, Kopeček 2005: 139).

V roce 1918 byl zaveden proporční volební systém pro volbu dolní komory. Celá země tvoří jeden volební obvod a není stanovena uzavírací klauzule pro zisk mandátu (Kopeček 2005: 140). Do dolní komory se tedy mohou dostat všechny strany, které překročí přirozený práh. Lze se zde tudíž setkat se značným počtem politických stran, a proto není překvapivé, že se vytváří koaliční vlády a častěji zde dochází k předčasným volbám. Pro nizozemskou politiku je přitom typické, že je založena na konsensu a hledání kompromisů, na což měl vliv vývoj politického a s ním i stranického systému.

V minulosti byla nizozemská společnost rozdělená do od sebe téměř naprosto oddělených společenských segmentů (tzv. pilířů či sloupů). Tyto segmenty se

dělily podle náboženských linií na katolický, protestantský a sekularizovaný. Sekularizovaný segment se ještě dělil podle třídních linií na vyšší a nižší společenské vrstvy. Tyto segmenty disponovaly vlastními zařízeními, školami, tiskem nebo nemocnicemi. Lidé v nich strávili celý svůj život a prakticky nepřišli do styku s lidmi z jiného společenského segmentu. Každý segment byl reprezentován vlastní politickou stranou. Zájmy protestantů zastupovala nejprve Antirevoluční strana (*Anti-Revolutionaire Partij*, ARP) založená v roce 1879. Na přelomu 19. a 20. století došlo uvnitř ní k rozkolu, z něhož vzešla Křesťanská historická unie (*Christelijk-Historische Unie*, CHU) reprezentující reformní protestanty. Katolický segment založil svoji stranu, Římsko katolickou státní stranu (*Rooms-Katholieke Staatspartij*, RKSP), až v roce 1926, z ní se po druhé světové válce stala Katolická lidová strana (*Katholieke Volkspartij*, KVP). V čele sekularizovaného segmentu stály dvě formace. V roce 1894 byla založena Sociálnědemokratická dělnická strana (*Sociaal Democratische Arbeiders Partij*, SDAP), která hájila zájmy dělníků. Po druhé světové válce se přejmenovala na Stranu práce (*Partij van de Arbeid*, PvdA). Vyšší společenské vrstvy zastupovali již v 19. století liberálové. Ti se v roce 1948 spojili do Lidové strany pro svobodu a demokracii (*Volkspartij voor Vrijheid en Democratie*, VVD) (Kopeček 2005: 141-143).

Až do první světové války panovala značná animozita mezi jednotlivými segmenty a jejich zástupci. Hlavní spory se týkaly sociální otázky (pracovní podmínky dělníků a práce dětí), rozšiřování volebního práva a vzdělávacího systému (vládní podpora soukromým, resp. církevním školám). V roce 1917 politické elity dosáhly kompromisu, který se označuje za tzv. Velké usmíření. Všechny soukromé školy získaly nárok na státní podporu, bylo rozšířeno volební právo pro muže a zaveden proporční volební systém. Od roku 1917 do roku 1967 v zemi fungoval konsociační model vládnutí, jehož charakteristickými rysy byla dominance politických elit v rozhodování a kultura konsensu. Nizozemskou politiku ovládala tzv. velká pětka – dvě protestantské, jedna katolická a dvě sekularizované strany. Na konci 60. let se tento model postupně rozpadl. Voliči přestali volit podle příslušnosti ke svému společenskému segmentu, což vedlo k poklesu hlasů pro náboženské strany. Ty se v roce 1977 spojily a vytvořily Křesťansko demokratickou výzvu (*Christen-Democratisch Appèl*, CDA), která se v současnosti řadí k hlavním politickým stranám. Na politickou scénu také vstoupily nové subjekty. Jedním z nich byli liberální Demokraté 66 (*Democraten 66*, D66). V 80. letech se objevily zelené strany. V roce 1989 byla založena Zelená levice (*GroenLinks*, GL), jejíž součástí byla i komunistická strana. V 90. letech se do

parlamentu dostala krajně levicová Socialistická strana (*Socialistische Partij*, SP). Na přelomu 20. a 21. století na popularitě získávají krajně pravicové strany. Největší vzestup (i pád) zaznamenala Kandidátka Pima Fortuyna (*Lijst Pim Fortuyn*, LPF), která využila problémů spojených s imigrací a multikulturní společností. Vražda jejího lídra týden před volbami v roce 2002 jí vynesla druhé místo. Nicméně rok poté už její podpora byla marginální a v předčasných parlamentních volbách v roce 2003 propadla. Její voliči ale přešli ke krajně pravicové Straně pro svobodu (*Partij voor de Vrijheid*, PVV) Geerta Wilderse (Kopeček 2005: 146-158, Říchová 2009: 99-100, Andeweg, Irwin 2005: 10).

Hlavními současnými stranami jsou Křesťansko demokratická výzva (CDA), Strana práce (PvdA) a Lidová strana pro svobodu a demokracii (VVD). CDA je středo-pravicová strana, opírá se o tradiční křesťanské hodnoty, klade důraz na rodinu, solidaritu a odpovědnost jednotlivce. V posledních letech se v programu prosazují liberálně ekonomické prvky jako snížení státních intervencí v ekonomice nebo nutnost reformy sociálního systému. CDA se řadí ke stranám podporujícím evropskou integraci. PvdA je sociálně demokratickou stranou, nicméně se od tradiční obhajoby sociálního státu posunula k tzv. třetí cestě. Je připodobňována k britským labouristům. Také se řadí k zastáncům evropské integrace, i když se tento pozitivní přístup ve straně prosadil teprve v 70. letech. VVD je liberální politickou stranou umístěnou napravo od středu stranického spektra. Liberální hodnoty prosazuje jak v politické, tak i ekonomické sféře. Podporuje deregulaci trhu, omezení státních zásahů do ekonomiky, privatizace, tržní principy i v oblasti zdravotnictví. V politické oblasti se zasazuje o rovnost mužů a žen, ochranu životního prostředí a eutanazii. Na druhé straně prosazuje pravidla omezující příchod přistěhovalců. Podporuje členství země v Evropské unii (Kopeček 2005: 158-160, Hoetjes 2001: 338-339).

Mezi menší politické strany se řadí Demokraté 66, Socialistická strana, Zelená levice a Strana pro svobodu. D66 je středo-levicová politická strana, která se charakterizuje jako sociálně liberální. Prosazuje rovná práva pro muže a ženy, homosexuály, multikulturalismus a toleranci k přistěhovalcům, ochranu životního prostředí a pacifismus. V ekonomické oblasti je zastáncem tržního hospodářství a omezení státních zásahů do ekonomiky. Od svého založení podporuje evropskou integraci. Socialistická strana se řadí ke krajně levicovým stranám, prosazuje zvýšení role státu v hospodářství. Jedná se o jednu ze stran, která je kritická k evropské integraci (např. odmítala zavedení eura). Zelená levice má blízko k Socialistické straně, ale je umírněnější. V jejím programu lze najít ekologické, pacifistické

a socialistické prvky. Směrem k Evropské unii se její kritický postoj postupem času umírnil (Kopeček 2005: 160-161, Hoetjes 2001: 339). Na krajní pravici se setkáváme se Stranou pro svobodu profilující se na problematice imigrace, kde prosazuje restriktivní přístup k přistěhovalcům. Jsou pro ni typické xenofóbní výroky.

V letech 2000 až 2009 došlo v Nizozemsku ke třem parlamentním volbám, jejichž výsledky jsou zaznamenány v tabulce 7. Ve všech případech šlo o předčasné volby. Nejsilnější stranou s víceméně stabilní podporou je CDA, která byla i hlavní stranou všech koaličních vlád a její předseda Jan Peter Balkenende byl pokaždé premiérem země. V letech 2002-2003 koalici tvořila CDA, LPF a VVD. Po volbách v roce 2003 sestavily koalici CDA, VVD a D66 a po volbách v roce 2006 CDA, PvdA a CU.

Tabulka 7: Výsledky voleb do dolní komory po roce 2000

Strana rok	**2002**		**2003**		**2006**	
	% získaných hlasů	**Počet mandátů**	**% získaných hlasů**	**Počet mandátů**	**% získaných hlasů**	**Počet mandátů**
CDA	27,9	43	28,6	44	26,5	41
PvdA	15,1	23	27,3	42	21,2	33
VVD	15,4	24	17,9	28	14,7	22
LPF	17	26	5,7	8	0,2	-
GL	7	10	5,1	8	4,6	7
SP	5,9	9	6,3	9	16,6	25
D66	5,1	7	4,1	6	2	3
CU	2,5	4	2,1	3	4	6
SGP	1,7	2	1,6	2	1,6	2
LN	1,6	2	0,4	-	-	-
PVV	-	-	-	-	5,9	9
PvdD	-	-	-	-	1,8	2

CU (Křesťanská unie), SGP (Státní reformní strana), LN (Životaschopné Nizozemsko), PvdD (Strana za práva zvířat).

Zdroj: Autorka, data pochází z www.electionresources.org.

Do tvorby a implementace politiky je v Nizozemsku zapojeno značné množství aktérů. Významné jsou zejména svazy zaměstnavatelů a odbory, které jsou členy Sociální a hospodářské rady (SER) (viz kapitola 4.11 Zaměstnanost). Dále experti, resp. různé výzkumné instituce, které například výrazně ovlivňují rozhodování v evropských otázkách. Vzhledem k tomu, že státní správa je silně decentralizovaná, hrají důležitou roli provinční a obecní rady jako hlavní orgány místní správy. Obce mají v porovnání s jinými členskými zeměmi EU značné pravomoci, a to v sociální a integrační politice, zdravotní politice, školství, kultuře, bydlení, životním prostředí, hospodářské politice, dopravě a v zajištění bezpečnosti občanů, nicméně finančně jsou závislé na státních dotacích. Jsou sdruženy ve Svazu nizozemských obcí (*Vereniging van Nederlandse Gemeenten*, VNG), který byl založen v roce 1912. VNG působí jako platforma, kde spolu diskutují obce a centrální vláda, plní i komunikační a informační funkci. Provincie jsou také významným článkem v realizaci určitých politik, zejména životního prostředí, rozvoje venkova, sociální politiky, bydlení, kultury, vodohospodářství, bezpečnosti, ekonomické a dopravní politiky. Jsou sdruženy do Meziprovinčního konzultačního tělesa (*Interprovinciaal Overleg*, IPO), které zastupuje provincie v jednáních s vládou i s nevládními organizacemi. V roce 2000 provincie a IPO ustavily tzv. Dům nizozemských provincií (*Huis van de Nederlandse Provincies*, HNP), který zastupuje jejich zájmy u evropských institucí (Říchová 2009: 113-114, Flanderová, Švec 2009: 148, IPO nedatováno).

4.3 Nizozemsko v Evropské unii

4.3.1 Základní analýza vývoje vztahů a postojů veřejnosti k integraci

Nizozemsko patří k zakládajícím členům Evropské unie. Vzhledem k tomu, že nizozemská ekonomika byla otevřená a založená na intenzivním obchodování, politická elita podporovala návrhy na evropskou hospodářskou integraci, které by jí zaručily přístup na trhy dalších zemí. V tomto duchu nejprve podpořila projekt Beneluxu, který si kladl cíle v ekonomické i politické oblasti. Pozdější Schumanův plán na vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO) byl v Nizozemsku poměrně pozitivně přijat. Uhlí a ocel nepatřily k hlavním průmyslovým odvětvím jako v Belgii a Lucembursku. Země sice produkovala obě komodity, ale nedokázala plně uspokojit poptávku a byla závislá na dovozu. Za hlavní výhodu Schumanova plánu považovala politická elita otevřený charakter ESUO zamezující hospodářskému protekcionismu členských zemí. ESUO navíc mohlo pomoci překonat politické a hospodářské dělení Evropy. Nicméně objevily se i obavy především v souvislosti s pravomocemi Vysokého úřadu a mírou jeho možného zasahování do národních ekonomik. Ministr zahraničí Dirk Stikker požadoval ujištění, že Vysoký úřad nebude zasahovat do sociální oblasti ani do obecné výše cen. Existovaly zde i obavy, aby Vysoký úřad nebyl ovládán velkými zeměmi, a proto Nizozemsko podporovalo vytvoření Rady ministrů, kde si všechny účastnické země byly rovny (Brink van den 1952, Stikker 1966, Keulen van 2006: 98). V průběhu roku 1951 a 1952 obě komory parlamentu schválily smlouvu zakládající ESUO, pouze poslanci a senátoři za komunistickou stranu byli proti.

V následujícím období jednotlivé vlády podporovaly další postup evropské integrace i její supranacionální charakter, což byl posun od prvotních obav z nadnárodních institucí. Ministr zemědělství Sicco Mansholt navrhl založení Evropského zemědělského společenství (European Agricultural Community). Tzv. Mansholtův plán se později odrazil v podobě společné zemědělské politiky a sám Mansholt se stal prvním evropským komisařem pro zemědělství. V roce 1953 ministr zahraničí Willen Beyen navrhl vytvoření společného trhu. Prvním krokem mělo být ustavení společného celního tarifu vůči třetím zemím, koordinace obchodních politik ke třetím zemím a postupné odstranění obchodních překážek mezi členy Společenství (tzv. Beyenův plán). Tento návrh sice neuspěl, nicméně vytvoření celní

unie a společného trhu zůstalo přítomné v evropské agendě a odrazilo se v Messinské deklaraci, ve které členské země vyjádřily svůj záměr vytvořit společný trh. Nizozemsko přitom patřilo k předním zastáncům Evropského hospodářského společenství. Smlouva o EHS a o Euroatomu byla schválena nizozemským parlamentem opět s výjimkou komunistů (Jones 2005: 170-171, Mémorandum du gouvernement des Pays-Bas...1953, Beyen 1968).

Do 90. let dominovaly nizozemské evropské politice tři priority. První z nich bylo udržet silnou vazbu na USA a potažmo NATO v oblasti bezpečnostní politiky. Druhou byla podpora nadnárodního způsobu rozhodování v EU. Třetí byla hlubší hospodářská integrace v Evropě, ale ne tolik politická integrace (Keulen van 2006: 96). Těmto prioritám odpovídaly i hlavní vystoupení nizozemské elity v průběhu vývoje evropského integračního projektu.

Jejich uplatnění je například velmi zřetelné v odmítnutí tzv. Fouchetova plánu na vytvoření Unie evropských národů, který se diskutoval v letech 1960 až 1962. Tento plán předpokládal užší spolupráci i v zahraničně politické a bezpečnostní oblasti a Nizozemsko se obávalo dopadů na NATO a vztahy s USA. Další výhrady směřovaly k tomu, že by tento projekt příliš posílil velké země – Francii a Německo – a intergovernmentální způsob rozhodování. Nizozemsko místo toho preferovalo komunitární model integrace a chtělo zachovat silnou roli Komise ve vztahu k Radě. Silné nadnárodní instituce totiž byly považovány za způsob jak zabránit dominanci velkých zemí, a tudíž byly vnímány jako ochrana nizozemských národních zájmů. Vláda se také vyjádřila, že se země nebude plánu účastnit bez Velké Británie, která by vyvážila vliv obou kontinentálních mocností. Podpora supranacionálním institucím byla občas zaměňována za podporu federální Evropy, ale Nizozemsko nikdy nepatřilo k horlivým zastáncům federace, spíše naopak. Jen usilovalo o takové ES, kde by platila stejná pravidla hry pro všechny nehledě na velikost státu. Tento postoj bývá označován za tzv. instrumentální supranacionalismus. Od podobného základu se odvíjel i nizozemský zdrženlivý postoj k ustavení Evropské rady, kterou prosazovala v 70. letech Francie. Nizozemsko se obávalo, že Evropská rada jako další intergovernmentální prvek oslabí pozici Komise, a tím komunitární metodu rozhodování. Negativně se stavělo také k neformálním schůzkám velkých států, kdy se obávalo, že tyto schůzky povedou k faktickým rozhodnutím a malé státy budou postaveny před „hotovou věc“ (Jones 2005: 172, Luns 1971, Rood 2010: 121-122, Keulen van 2006: 98).

Pragmatický postoj politické elity k evropské integraci se odrazil v preferenci hospodářské integrace před politickou integrací. Lze ji velmi dobře dokumentovat na postojích Nizozemska k projektům užší hospodářské a měnové integrace v ES. V 70. letech Nizozemsko podpořilo tzv. Wernerův plán. V roce 1976 sám nizozemský ministr financí Wim Duisenberg předložil návrh na zlepšení koordinace hospodářských politik a řízení směnných kurzů (tzv. Duisenbergův plán). Usiloval především o to, aby účastnické země mezi sebou konzultovaly a koordinovaly své kroky. Nicméně byl založen pouze na dobrovolné spolupráci. Nizozemská měnová politika v dané době sledovala německou měnovou politiku a zachování fixního kurzu guldenu k marce. Tuto politiku nizozemská vláda prosazovala až do přijetí eura (Maes, Verdun 2005: 339-340).

Na přelomu 80. a 90. let Nizozemsko patřilo k předním zastáncům projektu měnové a hospodářské unie (EMU). Již v roce 1985 při jednání o Jednotném evropském aktu prosadilo měnovou dimenzi projektu společného trhu a získalo i německý souhlas. Zastávalo koncepci tzv. dvourychlostní EMU. Tvrdé jádro měly tvořit země splňující konvergenční kritéria (např. Německo). Mimo měly zatím zůstat země, které měly s plněním konvergenčních kritérií potíže (např. Itálie, Řecko, Španělsko, Portugalsko). Jedinou nepostradatelnou zemí, u které bylo možné připustit laxnější přístup, byla Francie, kterou Nizozemci považovali za nepostradatelnou pro fungování EMU. Koncept dvourychlostní EMU umožňoval dle nich i ponechat čas zemím, které váhaly s připojením jako Velká Británie nebo Dánsko. I když tento koncept nakonec neprošel, Nizozemsko dosáhlo toho, aby se EMU stalo součástí Smlouvy o EU, a také formulace, že účastnit se mohou pouze ty země, které splní konvergenční kritéria (Maes, Verdun 2005: 341-342).

Do 90. let v zemi převažoval velmi pozitivní přístup k evropské integraci jak ze strany politické elity, tak ze strany občanů. Evropská politika byla především v rukou vlády a expertů a vláda se snažila vyhnout se konfliktu o evropských otázkách. To souviselo i s konsociačním modelem vládnutí, kdy veřejnost přenechávala rozhodování politické straně reprezentující daný společenský segment. Politické strany se také vyznačovaly velkou mírou shody v evropské politice a prointegračním postojem. I po rozpadu konsociačního modelu vládnutí zůstala evropská politika ušetřena konfliktů (WRR 2007: 57-58, Hoetjes 2001: 337-338). Nicméně v 90. letech došlo k posunu a evropská

politika se více politizovala. Postoj vlády se začal označovat za tzv. nový pragmatismus charakterizovaný rostoucími pochybnostmi. Podle M. van Keulen lze tuto změnu přičítat třem faktorům: (a) rostoucím obavám z nákladů členství, (b) dopadům evropeizace a (c) rozšiřování Evropské unie (Keulen van 2006: 100).

Co se týče prvního bodu – obav z rostoucích nákladů, ty se týkají především nizozemského příspěvku do rozpočtu EU. Jak je zachyceno v grafu 25, do roku 1994 Nizozemsko patřilo k čistým příjemcům z rozpočtu EU. Nejvíce dotací přijímalo v rámci společné zemědělské politiky. Od toho roku se zařadilo mezi čisté plátce, přičemž se postupně prohluboval rozdíl mezi příspěvky a příjmy. V roce 2008 činil příspěvek do rozpočtu 0,79 % hrubého národního příjmu a příjem z rozpočtu jen 0,38 % hrubého národního příjmu, což bylo nejméně ze všech členských zemí EU (European Commission 2009a: 47 a 67). Tento stav vedl k hlubšímu zájmu o hospodaření Unie jak ze strany politiků, tak i veřejnosti. Začaly se objevovat kritické hlasy týkající se hospodárnosti evropských institucí. Nizozemsko se spolu s Velkou Británií, Švédskem a Rakouskem začalo zasazovat o reformu rozpočtu EU. Jeho hlavním argumentem je, že finanční zatížení v přepočtu na obyvatele je příliš vysoké v porovnání s ostatními členskými zeměmi a neodpovídá relativnímu bohatství země. Při vyjednávání finanční perspektivy na léta 2007-2013 Nizozemsko bojovalo za snížení své finanční zátěže. Cílem bylo dosáhnout srážky €1 miliardy z nizozemského příspěvku a zařadit se mezi srovnatelně bohaté země. Tohoto cíle vláda při jednáních dosáhla. Nizozemsko dále prosazovalo snížení výdajů z rozpočtu EU, větší orientaci plateb ze starých do nových členských zemí a na ochranu vnější hranice EU. Snížení výdajů se mělo dotknout zejména zemědělské politiky a strukturálních fondů. Podpora ze strukturálních fondů měla být orientována do nových členských zemí a naopak snížena ve starých členských zemích. Dle Nizozemska by bohatší státy měly samy financovat své chudší regiony. V souvislosti s rozpočtem také prosazuje zásadní reformu zemědělské politiky, neboť výdaje na ni neodpovídají významu zemědělství v celkovém hospodářství a narušují světových obchod se zemědělskými produkty (viz kapitola 4.4 Zemědělství) (Ministry of Finance nedatováno c, Anderson, Kaeding 2006: 116-117).

Graf 25: Vývoj nizozemského příspěvku a příjmu v rozpočtu EU (1976-2008)

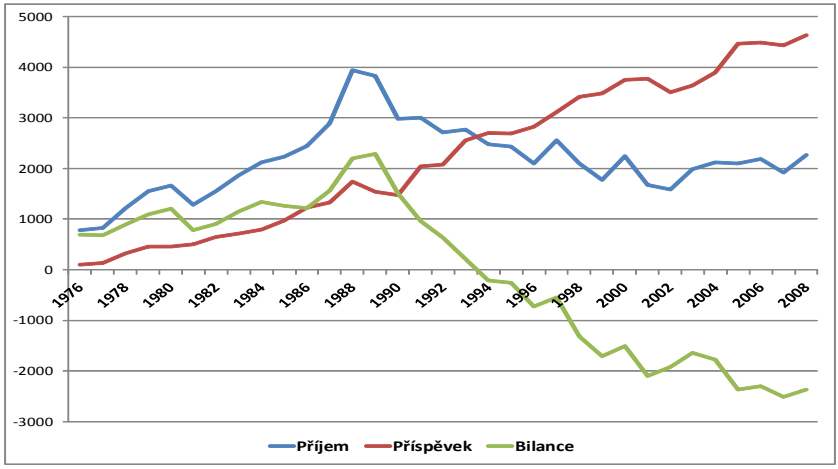

Zdroj: European Commission 2009a: 93-105.

V druhé oblasti – dopady evropeizace – nizozemské vlády začaly mít pochybnosti o správnosti vývoje evropské integrace po roce 1992, kdy se zvýšilo zapojení EU do citlivých národních politik, zejména zahraniční politiky a justice a vnitra. Nizozemsko bylo vždy velmi aktivním hráčem na mezinárodním poli. Má také rozvinutý obranný systém a je schopno se zapojovat do bezpečnostních operací ať už v rámci EU, nebo NATO či OSN. Vzhledem k dlouhodobé preferenci transatlantických vazeb země vážně zvažovala dopady společné zahraniční a bezpečnostní politiky na vztahy s USA. Při jednáních o Smlouvě o EU akceptovala společnou zahraniční a bezpečnostní politiku pouze jako doplněk k NATO. Delší dobu trvalo, než byla ochotná akceptovat evropské bezpečnostní projekty (Keulen van 2006: 97, 101).

Třetí oblast – rozšiřování EU – také ovlivnila postoje politické elity a veřejnosti k EU. M. van Keulen přičítá rezervovaný vztah Nizozemska k rozšiřování ztrátě „zvláštního“ statusu jako největší z malých členských zemí. Od počátku evropské integrace hrála totiž

významnější roli, než by odpovídalo její velikosti, a to v důsledku poválečného ekonomického a politického vývoje velkých evropských zemí. Země se ujala role prostředníka jak mezi Francií a Německem, tak i mezi nimi a USA vzhledem k silné transatlantické vazbě. Postupná rozšíření oslabovala tento „zvláštní" status. Rozšíření také komplikovala způsob rozhodování v ES/EU a měla dopad na některé politiky. Nizozemsko ještě podpořilo první rozšíření o Velkou Británii, Irsko a Dánsko, kdy především chtělo, aby se Velká Británie stala členem ES a vyvážila tak vliv Francie a Německa. Kritizovalo proto Francii za dvojí vetování britského členství v 60. letech. Následující jižní rozšíření ale již mělo na zemi negativní dopad, když se platby z regionálních fondů a v rámci společné zemědělské politiky přesměrovaly na jih. Nizozemsko také začalo více platit než přijímat z rozpočtu EU. Naopak severní rozšíření přineslo zemi nové koaliční partnery. Východní rozšíření zase podpořilo skepticismus mezi veřejností a politiky a Nizozemsko například vyjádřilo obavy z přílišné finanční nákladnosti vstupu postkomunistických zemí. Rozšíření tedy spíše přinesla ztrátu vlivu a oslabení pozice země v EU (Keulen van 2006: 102, Rood 2010: 117).

Nizozemsko se chce odlišit od malých zemí vzhledem ke své historii i aktivní zahraniční politice, což se projevuje i ve snaze udržet vyšší váhu v evropských institucích a zabránit dominanci velkých zemí. Při vyjednávání Smlouvy z Nice Nizozemsko trvalo na tom, že bude mít větší zastoupení než srovnatelné země. V Radě EU si vyjednalo 13 hlasů, oproti 12 u Belgie. V Evropském parlamentu mělo podle Nice 25 křesel opět více než následující Belgie s 22 křesly. Tyto počty byly zachovány i v Lisabonské smlouvě. Nizozemsko se také stavělo záporně k některým institucionálním změnám, které by dle něj mohly posílit pozici velkých zemí. Při jednáních o evropské ústavní smlouvě například dlouho nepodporovalo zavedení instituce prezidenta EU, která byla navržena velkými členskými zeměmi. Podle něj by velké státy ovlivňovaly tuto instituci a de facto tak určovaly strategickou orientaci EU. Odmítalo také snížení počtu komisařů, dokud nebylo garantováno, že velké země budou podléhat stejným pravidlům jako malé země (Rood 2010: 120, 123-124).

Nizozemci se spolu s Lucemburčany řadili až do 90. let k nejvíce pro-integračně naladěným obyvatelům ES/EU. Změna přišla v 90. letech, kdy se evropské otázky více politizovaly a část politické elity začala kritizovat postup evropské integrace. Jedním z výrazných kritiků byl populární lídr krajní pravice Pim Fortuyn, který dokázal využít rozladěnosti veřejnosti se stávající politickou elitou. I když byl zavražděn v roce 2002, jeho odkazem zůstala zvýšená kritičnost veřejnosti vůči evropským institucím. Zvláště markantním výrazem tohoto kritického postoje bylo odmítnutí evropské ústavní smlouvy v referendu v červnu 2005, a to 61,5 % voličů. Mezi hlavní důvody „Nee" patřil nedostatek informací, obavy ze ztráty národní suverenity, nespokojenost se stávající vládou a nákladnost EU. Zajímavostí přitom je, že Nizozemci se řadili k zastáncům přijetí evropské ústavní smlouvy. V roce 2000 se 88 % obyvatelstva domnívalo, že EU by měla mít vlastní ústavu. V roce 2004 byla podpora ústavě 70 %, ale i tak se nacházela nad průměrem EU (Anderson, Kaeding 2006: 123-124, European Commission 2005a: 15-16, European Commission 2000: 37, European Commission 2004: 6).

I přes odmítnutí evropské ústavní smlouvy lze označit postoje nizozemské veřejnosti k EU za velmi pozitivní. Podpora členství je vysoká a většina obyvatelstva se domnívá, že země má z něj užitek. Členství považuje za dobrou věc v průměru 74 % obyvatelstva (2004-2009), jak je zachyceno v grafu 26. Tím se Nizozemci nacházejí výrazně nad průměrem EU. V porovnání s průměrem EU Nizozemci také hodně důvěřují evropským institucím a tato důvěra je stabilní. Evropskému parlamentu důvěřovalo v roce 2007 61 % občanů (v roce 2002 65 %), Radě EU 47 % (v roce 2002 49 %) a v Komisi mělo důvěru 59 % (v roce 2002 60 %). Velkou důvěru má veřejnost také v evropskou měnovou unii, kterou na jaře 2009 podporovalo 81 %. Naopak důvěra v evropské finanční instituce, zejména Evropskou centrální banku, poklesla z 79 % (podzim 2008) na 67 % (jaro 2009) v důsledku ekonomické krize. Co se týče hlavních otázek budoucnosti EU, až 50 % Nizozemců nepodporuje další rozšiřování EU (Eurostat 2009a: 263, European Commission 2009t: 26-27, 30, European Commission 2009v: 160).

Graf 26: Podpora veřejnosti členství v EU (2004-2009)

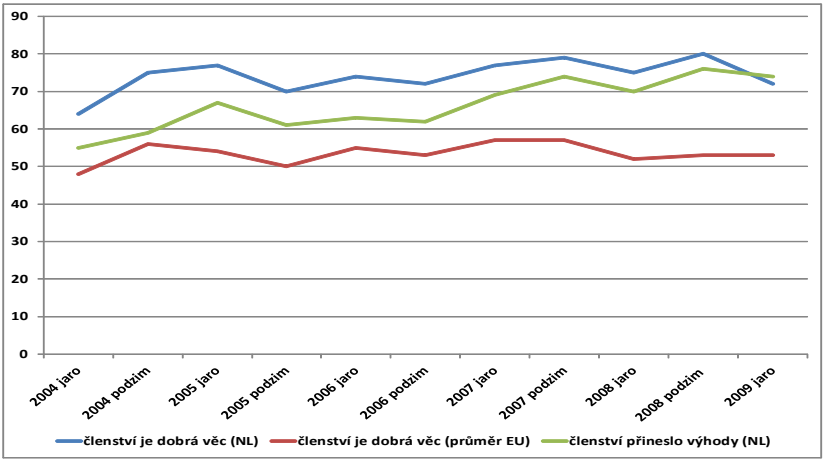

Zdroj: Autorka, data pochází z Eurobarometru (EB 61-71, 2004-2009).

4.3.2 Vnitrostátní institucionální rámec

Hlavní odpovědnost za evropskou politiku má vláda a v jejím rámci ministerstvo zahraničí, které koordinuje jednotlivá ministerstva. Každé ministerstvo má oddělení nebo pověřenou osobu specializující se na evropskou problematiku. Zástupci ministerstev a od roku 2001 i nižších správních celků se setkávají v Pracovní skupině pro hodnocení nových návrhů Komise (BNC). Stálé zastoupení při EU postupuje BNC návrhy evropských směrnic. BNC pak určí, které ministerstvo bude zodpovědné za přípravu pozice k danému návrhu. Vypracované stanovisko (tzv. BNC-fiche) obsahuje nejen návrh pozice, ale i návrh implementace směrnice, pokud bude schválena. Součástí je také analýza finančních nákladů a dopadů na nižší správní celky. Následně je toto stanovisko schváleno kabinetem. Shrnutí stanoviska vláda posílá do obou komor parlamentu. Vláda poté instruuje jednotlivé ministry, jak mají postupovat při jednání Rady EU. Tyto instrukce jsou schvalovány na tzv. Koordinačním výboru pro evropskou integraci (tzv. CoCo), jemuž předsedá ministr pro evropské záležitosti, který spadá pod ministerstvo zahraničí a koordinuje evropskou politiku.

Jeho závěry jsou pak předloženy ke schválení kabinetu. Daný vyjednavač se musí pohybovat v rámci tohoto mandátu. Vládním orgánem je také Výbor pro evropské a mezinárodní záležitosti (REIA), kterému předsedá premiér a který rozhoduje o obecných směrech zahraniční politiky. Nizozemsko při EU zastupuje stálý zástupce. Tento post je považován za jeden z nejprestižnějších v nizozemské diplomacii (BUZA nedatováno, Anderson a Kaeding 2006: 118, Steunenberg, Voermans 2006: 18-19, Keulen van 2006: 239-241).

Co se týče transpozice směrnic do národního práva, o způsobu transpozice se rozhoduje případ od případu. Za koordinaci přípravy a implementace evropského práva je odpovědný Meziodborový výbor pro evropské právo (ICER), kterému předsedají ministr spravedlnosti a ministr zahraničí. Pro transpozici se využívají všechny nástroje (standardní zákony, královské dekrety, ministerská nařízení, obecná správní nařízení). Přitom až 87 % směrnic je transponováno na základě delegovaných legislativních pravomocí, resp. prostřednictvím ministerských nařízení. Také se využívá standardní legislativní postup, do kterého je zapojena Státní rada a obě komory parlamentu. Tato procedura je ovšem velmi zdlouhavá a právě jí jsou částečně přičítány průtahy v transpozicích (Anderson, Kaeding 2006: 120-121, Steunenberg, Voermans 2004: 19-21).

Role parlamentu v rozhodování o evropských otázkách je omezená, i když se v posledních letech posiluje. Parlament plní především funkci kontrolního tělesa ve vztahu k vládě vyplývající z odpovědnosti vlády parlamentu. Dolní komora se začala více zapojovat do evropské politiky po přijetí Jednotného evropského aktu v roce 1986. V témže roce byl ustaven Stálý výbor pro záležitosti ES, který se v roce 1994 přejmenoval na Všeobecný výbor pro evropské záležitosti. Tento výbor má za úkol poskytovat informace o evropské politice ostatním výborům dolní komory. Připravuje také týdenní newsletter o nejnovějších informačních zdrojích o EU, aby poslanci měli k dispozici i jiné zdroje než vládní. Spolupracuje se stranickými specialisty pro evropské otázky a připravuje plenární zasedání při schvalování základních smluv EU. Je také pojítkem mezi dolní komorou a nizozemskými poslanci v Evropském parlamentu, Konferencí evropských výborů parlamentů (COSAC), Evropským parlamentem a parlamentními výbory pro evropské záležitosti v jiných členských i kandidátských zemích. Založení tohoto výboru umožnilo, aby se parlament stal méně závislý na

vládě zejména z hlediska informovanosti. Od té doby se zvýšila jeho aktivita v tvorbě a implementaci evropské politiky. Horní komora parlamentu ustavila Výbor pro evropské záležitosti již v roce 1970. Ten se ale kromě EU zabývá i politikou směrem k Radě Evropy, dříve i Západoevropské unii. Horní komora nicméně také začala být více aktivní a chce posílit svoji roli (Hoetjes 2001: 344-345, 347, 349-351, WRR 2007: 78).

Vláda musí informovat parlament o každém návrhu evropské směrnice a stanovisku, které k němu zaujala a které bude hájit na jednání Rady EU. BNC proto posílá do obou komor parlamentu shrnutí návrhu evropské směrnice a stanoviska vlády (již zmíněná BNC-fiche). Vláda dále informuje parlament o průběhu jednání na Radě EU. S příslušným ministrem probíhají před zasedáním Rady slyšení, a to obvykle na jednáních Všeobecného výboru pro evropské záležitosti s příslušným výborem pro danou věc. Parlament přitom může dávat vládě instrukce k jednání a tím ovlivnit národní pozici. Nicméně až do roku 2009 měla vláda poměrně „volnou ruku" na jednáních Rady, protože nebyla omezována žádným závazným pověřením parlamentu. Ani zde neexistoval institut parlamentní výhrady. Odborníci se přitom shodovali, že vazba mezi úředníky jednajícími v Radě EU a parlamentem byla slabá a parlamentu se často nedostávaly aktuální a ucelené informace o stavu jednání. V roce 2009 ale parlament posílil svoji roli schválením institutu parlamentní výhrady (Steunenberg, Voermans 2006: 19, 22, Hoetjes 2001: 347, Částek, Medková, Němec, Pecháček 2007: 14).

Pokud je pro transpozici použit standardní legislativní postup nebo jsou schvalovány reformy základních smluv, role parlamentu se posiluje. Návrhy zákonů či základní smlouvy jsou nejprve projednávány na Všeobecném výboru pro evropské záležitosti a poté o nich probíhá plenární rozprava. Na plénu se jedná i o závěrech Evropské rady, kdy vláda posílá dolní komoře zprávu o výsledcích jednání. Evropské záležitosti jsou také součástí debat o rozpočtu, zejména kapitol, které jsou nejvíce ovlivněny (např. zahraniční politika, zemědělství). Od roku 1998 se ještě v dolní komoře projednává tzv. Stav Evropské unie, resp. agenda EU z nizozemské perspektivy. V této zprávě vláda představuje finanční i politické dopady členství na Nizozemsko. V neposlední řadě dolní komora může schválit podněty k určitému kroku v evropských záležitostech, které prezentuje Všeobecný výbor pro evropské záležitosti. Tyto podněty ale nejsou velmi časté (Hoetjes 2001: 348-349).

4.4 Zemědělství

4.4.1 Analýza situace

Zemědělství je považováno za významný hospodářský sektor, i když se snižuje jeho podíl na tvorbě HDP. Jeho význam spočívá nejen v produkci a zpracování potravin, ale i v udržování tradičního vzhledu krajiny a života na venkově. Nizozemsko je také významným vývozcem potravin, a to v celosvětovém měřítku. Podíl zemědělských produktů na celkovém vývozu země činil v roce 2005 17,6 % (LNV 2008a: 15). Velký důraz se klade na kvalitu potravin a uplatňují se zde vysoké nároky na postupy zpracování surovin.

Více než polovinu z celkové rozlohy země tvoří zemědělská půda, cca 8 % území pokrývají lesy. V zemědělství je zaměstnáno téměř 6 % pracovní síly (k vývoji zaměstnanosti v zemědělství viz graf 27). Počet farem činil v roce 2006 79 435, z toho 20 429 jsou mléčné farmy následované farmami chovajícími hospodářská zvířata (dobytek na porážku, ovce a kozy), jejichž počet byl 18 369. Pěstování obilovin, brambor a cukrové řepy se věnovalo 12 163 farem, chovu prasat a drůbeže 7 091 farem. 14 480 farem se zabývalo pěstováním ovoce a zeleniny a 6 903 farem kombinovalo různé druhy produkce. Trendem je pokles počtu farem, od roku 1990 se snížil jejich počet o třetinu, zejména zanikají malé farmy. Na druhé straně se zvyšuje počet velkých farem, průměrná velikost farmy se od roku 1990 zdvojnásobila. V roce 2006 1 600 farem bylo klasifikováno jako mega-farmy, tyto působí zejména ve skleníkovém zahradnictví. Podíl organického zemědělství zůstává nízký, úroda činila v roce 2006 cca 2,5 %, čímž se Nizozemsko řadilo pod průměr EU (3,9 %). V grafu 28 je zachycen podíl jednotlivých zemědělských komodit na celkové produkci za rok 2008. Převažuje mléko a mléčné výrobky, země má také výrazné zastoupení komodit, které nespadají pod organizace společného trhu EU. Jedná se například o brambory a zemědělské služby. Do statistiky také nebyly zahrnuty květiny a okrasné rostliny nebo kakao, jichž je Nizozemsko světovým producentem (LNV 2008a: 10, 21-22, 25 a 32, European Commission 2009b).

Graf 27: Celkový počet osob zaměstnaných v zemědělství (v tis., 1977-2008)

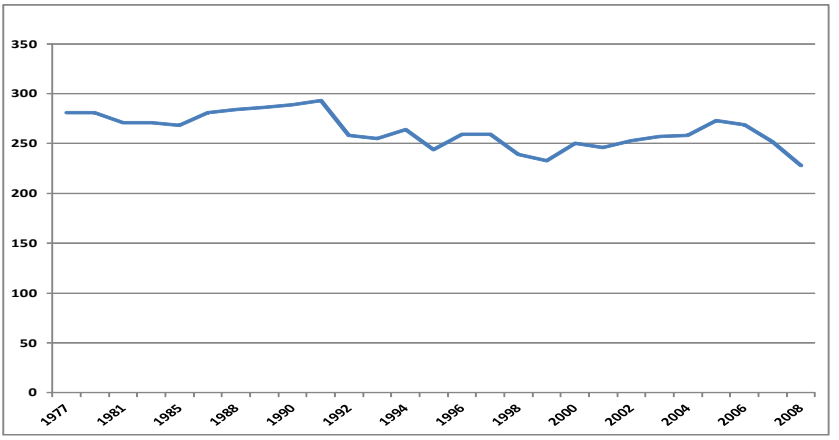

Poznámka: Jedná se o celkový počet osob zaměstnaných v zemědělství, rybolovu, lesnictví a myslivosti.

Zdroj: Autorka, data pochází z databáze ILO.

Graf 28: Podíl jednotlivých komodit na zemědělské produkci v r. 2007 (v %)

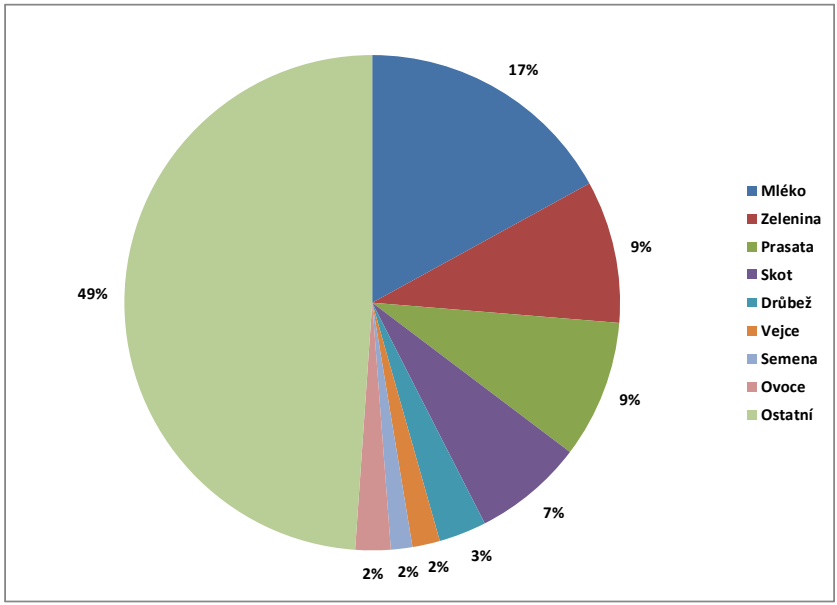

Zdroj: Autorka, data pochází z European Commission 2009b.

Nizozemsko je třetím největším vývozcem potravin ve světě po USA a Francii, ale jeho podíl se postupně snižuje. V roce 2005 mělo 7% podíl na globálním vývozu zemědělských produktů, což bylo o 3 % méně než v roce 1990. Údaje za rok 2006 ukazují, že hodnota vývozních artiklů činila €54 200 miliónů, resp. 17 % celkové vývozní hodnoty v daném roce. Z 80 % vyváží do členských států EU, nejvíce do Německa, Velké Británie, Francie a Belgie. Z nečlenských zemí EU pak do USA, Švýcarska, Ruska, Japonska, Norska a Saúdské Arábie (LNV 2008a: 14-17; LNV 2005: 21).

Potravinářský průmysl patří k významným hospodářským odvětvím. Země je známá výrobou sýra a dalších mléčných produktů. V roce 2004 fungovalo v zemi 4 600 podniků a bylo zde zaměstnáno cca 153 000 osob. Více než ¾ podniků má nad 100 zaměstnanců. Potravinářský průmysl

je orientovaný na export. Mnoho podniků je součástí nadnárodních společností – největšími z nich jsou Unilever, Heineken, Sovion, Friesland Foods, Campina, Nutreco a další (LNV 2008a: 28, 30).

Specifickým sektorem je rybolov, přičemž nejvíce se loví platýzi, herinky a makrely, dále ústřice a škeble. Lovištěm jsou zejména vody Severního moře, ale i vzdálenější evropská moře i vody v blízkosti Afriky a jižní Ameriky. Rybolovu se věnují zejména rodinné podniky. Nizozemská rybářská flotila čítá na 441 plavidel s posádkou 2 274 osob a má značnou lovnou kapacitu. Rybolov je ale omezen kvótami v rámci společné rybolovné politiky, a proto vláda nabízí jednotlivým podnikům, aby ukončily rybolovné aktivity (LNV 2008a: 26-27).

V dokumentu z roku 2005 *The Choice for Agriculture* vláda představila kompletní analýzu stavu nizozemského zemědělství, faktory, které ho ovlivňují, trendy do budoucnosti a dlouhodobé priority vlády. Vláda stále považuje zemědělský sektor za konkurenceschopný v rámci EU, i když od poloviny 90. let stagnuje a zaostává za jinými členskými zeměmi, které Nizozemsko předhánějí v mnoha odvětvích (např. Španělsko na trhu se zeleninou, Dánsko na trhu s vepřovým masem, Německo, Francie a Dánsko v mléčném sektoru atd.). Nizozemsko zůstává lídrem pouze na trhu s okrasnými rostlinami. Příjem zemědělců je také nižší v porovnání s 90. léty a mnoho z nich hledá další zdroje příjmu. Zvyšuje se tedy počet zemědělců, kteří si přivydělávají mimo farmu nebo rozšiřují spektrum činnosti farmy (např. turismus, zpracovávání či prodej výrobků) (LNV 2005: 21, 24).

Za silnou stránku zemědělství považuje vláda příznivé přírodní podmínky (mírné podnebí a úrodnou půdu) a velmi dobrou dopravní dostupnost do zemí západní Evropy. Dále skutečnost, že v zemi působí velcí dodavatelé a zpracovatelé zemědělských produktů a že je zde vysoká úroveň profesionality. Zemědělské podniky jsou flexibilní a schopné reagovat na nové požadavky trhu – např. používání postupů šetrnějších k životnímu prostředí. Za slabou stránku považuje vláda nedostatek půdy a pracovní síly. Podle ní intenzivní zemědělství dosáhlo v zemi svého limitu. Výrobní náklady jsou vysoké, na druhé straně kvalita výrobků je také vysoká. Některá odvětví (např. ovocnářství nebo chov prasat) nejsou navíc dostatečně napojena na flexibilní sítě a řetězce, což oslabuje konkurenceschopnost těchto odvětví. Institucionální rámec je zastaralý a neschopný pružně reagovat na současné výzvy (LNV 2005: 20-21).

Za hlavní faktor, který ovlivňuje toto odvětví, je považován demografický vývoj v Evropě. Počet obyvatelstva bude růst jen velmi pomalu, nelze proto očekávat zvyšování poptávky. K dalším patří růst příjmu obyvatel, změna složení obyvatelstva (nárůst počtu přistěhovalců, zvýšení zaměstnanosti žen) a změna životního stylu, kdy poroste počet obyvatel, kteří se budou zajímat o kvalitu potravin. Významným faktorem bude i vývoj ve společné zemědělské politice a jednání na půdě WTO. Nizozemská vláda považuje pozici národního zemědělství ve světovém měřítku za dobrou a v liberalizaci mezinárodního obchodu se zemědělskými výrobky vidí spíše příležitost než hrozbu. K dalším faktorům budou patřit nové technologické a inovační postupy a vývoj biotechnologií, které nizozemská vláda považuje za řešení negativních dopadů zemědělství na životní prostředí a za způsob posílení konkurenceschopnosti zemědělství (LNV 2005: 29-49).

Zemědělství je také úzce propojeno s problematikou životního prostředí. Vysoké znečištění životního prostředí je považováno za negativní faktor ovlivňující zemědělství. Nizozemská vláda proto přijala mnoho opatření pro zlepšení stavu životního prostředí. Ty se týkaly energetických úspor v zemědělství i v potravinářském průmyslu, snížení obsahu dusíku a fosfátů v půdě a snížení emisí amoniaku. Od 90. let se snížilo používání hnojiv a naopak se zvýšila jejich efektivita, což mělo pozitivní vliv na kvalitu půdy, povrchových a podzemních vod (LNV 2005: 50-59).

4.4.2 Dlouhodobé cíle

Klíčovou prioritou vlády je zvýšení konkurenceschopnosti hospodářství v duchu Lisabonské strategie, což se týká i zemědělství. Zemědělství by mělo být udržitelné, diverzifikované a plnící další funkce jako např. udržet život na venkově, zachovat tradiční vzhled krajiny a udržet společensky důležité hodnoty. Konkrétními prioritami jsou bezpečnost potravin, životní prostřední a pohoda zvířat, ochrana krajiny a výzkum a inovace.

Vládní politika v oblasti bezpečnosti potravin se bude soustředit na stanovování standardů. Vláda se hodlá zasadit o větší transparentnost mezinárodních obchodních řetězců s potravinami. Otázka životního prostředí je pro Nizozemsko klíčová vzhledem k očekávaným klimatickým změnám. Problematika životního prostředí by se měla řešit zejména na

evropské úrovni. Konkrétní opatření v současnosti zahrnují plán modernizace farem, podporu mladým farmářům, inovace, programy zvyšující kvalitu potravin, zemědělské poradenství, služby pro řízení půdy a vod. Vláda také bude klást velký důraz na kvalitní postupy zpracování potravin (LNV 2005: 105, LNV 2008b: 8-9).

Ochrana krajiny úzce souvisí s územním plánováním, které spadá do kompetencí provincií a obcí. Mezi priority se řadí skleníková produkce, kterou vláda podporuje a vymezila pro ni deset tzv. greenportů. Dále konsolidace půdy, resp. spojování pozemků a jejich efektivnější využívání. Usilovat bude i o udržitelnost mléčných farem, které mají významný vliv na zachování tradičního vzhledu krajiny a kvality životního prostředí (LNV 2005: 107-112).

Mezi dlouhodobé priority lze zařadit i udržení světové pozice Nizozemska jako jednoho z nejvýznamnějších logistických uzlů v obchodu se zemědělskými produkty a poskytovatele služeb v této oblasti. Dále výzkum a inovace, které vláda považuje za klíč ke zvýšení konkurenceschopnosti sektoru. Vláda bude podporovat spolupráci mezi zemědělským sektorem a výzkumnými institucemi a do roku 2010 investuje do vzdělávání a výzkumu €850 miliónů. Perspektivní je zejména výzkum biotechnologií (LNV 2005: 112).

Vládní politika je úzce navázána na vývoj mezinárodních jednání, ať už v rámci EU nebo WTO. Nizozemsko podporuje liberalizaci mezinárodního obchodu se zemědělskými produkty, ve kterém vidí příležitost pro získání přístupu na trhy jiných zemí, a to zejména vyspělých zemí jako USA a Japonska, které své zemědělství vysoce chrání. V rámci EU je prioritou správné fungování vnitřního trhu vzhledem k tomu, že většina exportu jde do členských zemí EU. Klade důraz na dlouhodobou konkurenceschopnost evropského zemědělství, jeho udržitelnost a kvalitu. Nizozemsko podporuje reformu společné zemědělské politiky, která by měla odpovídat současné situaci v EU a ve světě. SZP splnila původní účel a Evropa je potravinově soběstačná, současným smyslem SZP by mělo být přispět ke světovému potravinovému zabezpečení. Podle Nizozemska by se Evropa měla stát předním světovým producentem kvalitních potravin. Zároveň by se měla podílet na boji proti hladu a chudobě a přispět svými znalostmi k rozvoji zemědělství v rozvojových zemích. Evropské zemědělství by také mělo odpovídat požadavkům společnosti na vzhled krajiny a životní prostředí (LNV 2005: 100, LNV 2008b: 3-4).

Nizozemská vláda počítá s tím, že se postupně upustí od současných nástrojů a cenové politiky SZP a přejde se k více tržně orientovanému

zemědělství. Zemědělci tudíž budou muset zvýšit svoji konkurenceschopnost. Nizozemská vláda navrhuje, aby přímé podpory byly nahrazeny systémem tržně orientovaných plateb pro farmáře, kteří chrání společensky důležité hodnoty (např. ochrana přírody nebo ochrana krajiny). Větší podpora by měla být také směřována do výzkumu a inovací. Nizozemská vláda prosazuje i jiný model financování společné zemědělské politiky. Měl by existovat jeden fond pro zemědělství a rozvoj venkova, což by znamenalo zrušení současných pilířů v SZP. Do financování by měly být zapojeny národní vlády a regionální/místní správy. Nezemědělské aktivity, které jsou v současnosti z SZP financovány, by se měly přesunout pod regionální politiku (LNV 2008b: 2-3, 11).

Tyto změny v rámci společné zemědělské politiky budou mít výrazné dopady na nizozemské farmáře a ve střednědobém horizontu se podpora z SZP výrazně sníží. Ztrátu podpory bude vláda zpočátku kompenzovat, ale jen těm zemědělským aktivitám, které jsou důležité pro udržení tradiční krajiny, a to i když nebudou konkurenceschopné. V dlouhodobém horizontu bude při udělování vládní podpory hrát roli význam zemědělské aktivity pro společnost (LNV 2005: 101).

4.4.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo zemědělství, přírody a kvality potravin (Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, LNV): Je odpovědné za politiku týkající se výroby potravin a rozvoje venkova. Jeho mottem je „Žít z půdy, ale starat se o přírodu“. Vládní politika se přitom odklání od přímých intervencí a regulací a naopak se soustředí na nepřímé podněty a vytváření podmínek pro fungování sektoru, podnikání a inovace. Větší odpovědnost přenáší na jednotlivé aktéry (zemědělce, podniky, neziskové organizace, spotřebitele), od kterých očekává schopnost vlastní iniciativy a hledání řešení. Na realizaci politiky rozvoje venkova se významně podílí i **provincie** a **obce.** Výrazný vliv na vládní politiku mají **experti**. Studie a doporučení vládě vypracovává zejména **Výzkumný institut pro zemědělské hospodářství (LEI)** Univerzity ve Wageningenu.

Produktové rady: Reprezentují zájmy jednotlivých zemědělských odvětví (např. zahradnictví, mléčné produkty atd.). Jsou složeny ze zástupců svazů zaměstnavatelů a odborů. Konzultují s vládou i s organizacemi občanského sektoru.

4.5 Doprava

4.5.1 Analýza situace

Nizozemsko patří k zemím s rozvinutou dopravní infrastrukturou, existuje zde hustá síť silničních, železničních a vodních cest. Převažuje silniční doprava nad ostatními způsoby přepravy. V osobní dopravě jsou z 87,5 % (2006) využívány osobní automobily, autobusy jen v 3,8 %, čímž se řadí k zemím s nejnižším podílem autobusové přepravy v EU. Železnice či jiná kolejová doprava (tramvaje, metro) jsou využívány z 8,7 %, což je nad průměrem EU (7,1 %). Silniční doprava převažuje i v nákladní dopravě, nicméně v roce 2008 byla využita jen k přepravě 41 % zboží. Vysoký podíl má totiž námořní nákladní doprava, jíž bylo přepraveno 31 % veškerého nákladu v roce 2008, a vnitrozemské vodní cesty, po kterých se přepravilo 18 % nákladu. Naopak železnice v nákladní dopravě zaostává, v roce 2008 přepravila jen 3 % nákladu. I přesto železnice zaznamenává od roku 2000 postupný nárůst (Eurostat 2009a: 399, KiM 2009: 92).

Objem přepravy, ať už zboží, nebo osob, soustavně narůstá. V období 2000-2008 vzrostla osobní přeprava po silnici o 5 %, po železnici o 9 %, letecká doprava zaznamenala nejvýraznější narůst o 21 %. Nákladní přeprava vzrostla o celých 21 %, nejvíce v mezinárodním obchodu. Doprava je významným hospodářským sektorem a v roce 2006 zaměstnávala 351 835 osob. Nejvíce jich pracuje v silniční nákladní dopravě a v pomocných dopravních službách. Operuje zde 23 850 společností (2006), nejvíce opět v silniční nákladní dopravě (KiM 2009: 91, European Commission 2009j: 99-100).

Nizozemsko má hustou silniční síť, která je dlouhá 134 948 km. V období 1985 až 2007 se zvýšilo využívání osobních automobilů o 54 %, což je přičítáno demografickému růstu, vyšší míře zaměstnanosti, vyšší vzdálenosti dojezdu z domova do práce a trávení volného času dále od domova. Zvýšil se také počet obyvatel, kteří si mohou automobil dovolit. Každý pátý Holanďan má přitom automobily dva. Pro Nizozemsko je charakteristická vysoká bezpečnost na silnicích a nízký počet smrtelných nehod. V roce 2007 zemřelo na silnicích 709 osob, v porovnání s rokem 2000 je to pokles o 34,5 %. V přepočtu na obyvatele se jedná o zemi s druhým nejnižším počtem smrtelných nehod v EU. Na druhé straně

zde dochází k mnoha dopravním nehodám končícím zraněním osob. V roce 2007 šlo o cca 26 tisíc nehod. Typickým dopravním prostředkem jsou vedle automobilů osobní kola (European Commission 2009j: 148, 173-174, 177, KiM 2009: 91-92).

Železniční doprava je využívána zejména pro přepravu osob. Železniční síť je dlouhá 2 776 km, 73,1 % tratí je elektrifikovaných. V roce 2007 byla dostavěna dvoukolejná železniční trať mezi Rotterdamem a Německem pro nákladní dopravu (tzv. Betuweroute), která vyvolala mnoho kontroverzí (nákladnost, dopady na životní prostředí). V roce 2009 bylo spuštěno vysokorychlostní železniční spojení HSL-Zuid, které propojuje Shiphol s Antwerpami, Bruselem a Paříží. Využívání železnic se od roku 1985 téměř zdvojnásobilo, což je přičítáno demografickému růstu, zvýšení kupní síly obyvatel a faktu, že studenti mohou cestovat zadarmo. Vlakem se také častěji dojede včas na místo určení. Železniční doprava je velmi bezpečná, po roce 2000 v zemi nedošlo k žádné nehodně se smrtelnými následky. Na druhé straně cestování vlakem je poměrně drahé (European Commission 2009j: 149-150, 178, KiM 2009: 92).

Námořní doprava a vnitrozemská vodní doprava jsou využívány zejména v nákladní dopravě. Rotterdam je nejvýznamnějším evropským přístavem pro nákladní dopravu. V roce 2007 jím prošlo cca 374 miliónů tun zboží, což je téměř dvojnásobek oproti druhým Antwerpám. Obchodní flotila čítá 620 lodí, nejvíce z nich se plaví pod nizozemskou vlajkou, jen 30,8 % pod zahraniční vlajkou. Vnitrozemské vodní cesty jsou dlouhé 6 595 km, což je po Německu a Finsku třetí nejdelší síť vodních cest. Jsou přitom nejvíce využívané v porovnání s ostatními členskými zeměmi EU (European Commission 2009j: 137, 153, 165).

Co se týče letecké dopravy, nejvýznamnějším letištěm je Shiphol, které je v EU páté nejvyužívanější v mezinárodní osobní dopravě. V roce 2007 zde bylo odbaveno cca 48 miliónů pasažérů. V mezinárodní nákladní přepravě je druhým nejvyužívanějším letištěm a v roce 2007 zde bylo přepraveno cca 1,7 miliónů tun zboží. Aerolinky KLM Dutch Royal Airlines, které se v roce 2004 spojily s Air France, jsou čtvrté největší v Evropě (European Commission 2009j: 128, 129 a 132).

V současnosti jsou za hlavní problémy sektoru považovány ztráta času kvůli dopravním zácpám, která mezi léty 2000 a 2008 narostla o 55 %, a negativní dopady na životní prostředí. V roce 2007 se doprava podílela

19 % na emisích skleníkových plynů, 27 % na škodlivých emisích do ovzduší (především dusíku) a 32 % na emisích jemných prachových částic. Doprava také způsobuje hluk, v roce 2007 si na něj stěžovala téměř třetina obyvatel. I přes tyto údaje se za poslední desetiletí snížily negativní dopady dopravy na životní prostředí, a to díky používání katalyzátorů palivových motorů a filtrů u dieselových motorů. Emise škodlivých látek a jemných prachových částic poklesly a mírně i emise CO_2. Hluk se snížil u letišť díky zákazu extrémně hlučných letadel. V roce 2008 se náklady spojené s negativními jevy v dopravě (zácpy, zpoždění, nehody, škody na životním prostředí) vyčíslily na částku mezi €15 a 26 miliard (KiM 2009: 93-95).

4.5.2 Dlouhodobé cíle

Nizozemská dopravní politika byla zakotvena v tzv. Dokumentu o dopravní politice (Mobility Policy Document), který představuje hlavní záměry pro léta 2006 až 2021. První prioritou je zlepšení dopravní infrastruktury, kterou vláda považuje za klíčovou pro posílení ekonomiky. Zejména by se mělo zlepšit spojení mezi městy a klíčovými ekonomickými oblastmi (přístavy, greenporty, mezinárodními dopravními koridory). Druhou prioritou je snížení negativních dopadů na životní prostředí a třetí zvýšení bezpečnosti a spolehlivosti dopravy (Korteweg 2007: 9-10).

V oblasti infrastruktury vláda bude investovat především do údržby stávajících silnic, a to např. do lepšího a tiššího asfaltu a do opravy starých nadjezdů. Investice budou směřovat i do rozšíření stávajících silnic a konstrukce nových cest. Cílem je vytvořit bezpečnou a efektivní silniční síť. Vláda vyčlenila finance také na rozvoj hlavních železničních tratí (HSL-Zuid a Betuweroute). V oblasti vodní dopravy je prioritou rozvoj rotterdamského přístavu. Vláda chce vybudovat novou přístavní zónu (tzv. Maasvlakte 2) ovšem při zachování kvality životního prostředí. Za zmínku stojí dále tzv. deltaplán ve vodohospodářství, jehož cílem je ochránit zemi před dopady klimatických změn a zároveň zabezpečení dostatku sladké vody. V rámci něj existují programy na ochranu pobřeží, zlepšení hrází, výstavbu flexibilních bariér při ústí Rýnu a další. Prioritou je také rozvoj letiště Shiphol, avšak s omezením na maximum 510 000 letů ročně do roku 2020. V osobní přepravě by se měla rozrůst letiště v Eindhovenu a Lelystadu (Korteweg 2007: 12-13, V&W nedatováno a, V&W nedatováno b, V&W nedatováno e, V&W nedatováno g).

Otázka životního prostředí se odráží v závazku posílit veřejnou dopravu ve městech i mezi městy. Strategie spočívá v kombinaci veřejných dopravních prostředků a soukromých dopravních prostředků (auta, kola). Veřejná doprava by

měla být spolehlivá a zaručit rychlou přepravu cestujících. Podpora bude směřovat zejména železnici, aby se posílila její kapacita a zlepšila spolehlivost, a to na 89-91 % v letech 2010-2020. Dále by se měly redukovat emise skleníkových plynů, emise oxidu dusičitého, jemných prachových částic a hlučnost. Především nákladní doprava by se měla přizpůsobit standardům kladeným na životní prostředí (Korteweg 2007: 12, 14).

Co se týče bezpečnosti, vláda chce snížit počet smrtelných nehod na 750 do roku 2010 a na 580 do roku 2020. Její strategie spočívá v inovacích automobilů, ve stanovování podmínek pro udělení řidičského průkazu, v přísnější legislativě a jejím vynucení. V otázce spolehlivosti vláda stanovila, že do roku 2020 by mělo 95 % občanů dojet včas do místa určení. I v době dopravních špiček by neměla cesta trvat déle než 150 % času cesty mimo dopravní špičku. Vláda také chce zavést spravedlivější metodu placení dopravy a prosadit vypočítávání ceny na kilometr (Korteweg 2007: 11-14).

Vládní prioritou je také společná dopravní politika EU a přeshraniční spolupráce. Na úrovni EU se zasazuje za odstranění překážek na hlavních evropských komunikacích a zlepšení dopravní dostupnosti Nizozemska. Usiluje o liberalizaci trhu a harmonizaci politiky v oblasti silniční dopravy. Chce prosadit jednotný evropský dokument pro povolení výkonu dopravní činnosti, povinná povolení pro autobusy, dále řešit otázku odlišných daňových režimů, sjednotit celní procedury a další. Chce také zavést přísnější environmentální standardy pro dopravu v rámci celé EU. V neposlední řadě usiluje o vytvoření spravedlivých podmínek soutěže na mezinárodní úrovni (Korteweg 2007: 11, V&W nedatováno c).

4.5.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo dopravy, veřejných prací a vodohospodářství (Ministerie van Verkeer en Waterstaat, V&W): Jeho součástí jsou tři generální ředitelství, a to DG pro dopravu, DG pro civilní letectví a námořnictví a DG pro vodohospodářství. Pod ministerstvo spadají také tři agentury. První je DG pro veřejné práce a vodohospodářství (RWS), které implementuje příslušné politiky. Druhou je Inspektorát dopravy, veřejných prací a vodohospodářství (IVW), který monitoruje bezpečnost provozu. Třetí je Královský nizozemský meteorologický institut (KNMI), který se zabývá počasím, klimatem a seismologií. Na vládní politiku má také výrazný

vliv **Nizozemský institut pro analýzu dopravní politiky (KiM).** Jedná se o nezávislý institut zaštiťovaný V&W připravující podkladové studie a analýzy pro rozhodování vlády.

Provincie a obce: Dopravní politika je decentralizována, obce především formulují cíle na lokální úrovni a poskytují služby občanům žijícím v daném místě. Provincie jsou spojovacím článkem mezi vládou a obcemi a spadá pod ně organizace veřejného prostoru, dostupnost mezi městy, bezpečnost a životní prostředí. Významným prvkem jsou **okresní vodní rady**, které jsou odpovědné za dostatek kvalitní povrchové vody a čistotu vod. Tyto jsou členy **Nizozemské asociace regionálních vodních orgánů**, která zastupuje zájmy vodních rad na národní (ve vztahu k vládě a parlamentu) a mezinárodní úrovni.

4.6 Životní prostředí

4.6.1 Analýza situace

Politika životního prostředí se začala rozvíjet od 70. let v návaznosti na konferenci OSN o životním prostředí v roce 1972. Ve stejném roce vláda vydala první souhrnnou zprávu o stavu životního prostředí, která identifikovala jako hlavní problémy znečištění povrchových vod, ovzduší a půdy a nadměrnou produkci odpadu. Vládní politika směřovala k nápravě škod a vláda vydala sérii zákonů a nařízení. Shora řízenou politiku nahradil v polovině 80. let konsensuální model rozhodování, tj. do rozhodování byli zahrnuti další aktéři. Pravidlem se zejména stalo uzavírání dohod mezi vládou a dotčeným sektorem. Prosadilo se také dlouhodobé plánování a od roku 1989 jsou vydávány národní plány politiky životního prostředí. Tyto plány zahrnují aktuální problémy, opatření a výhled do budoucnosti. Zatím poslední, čtvrtý národní plán, byl vydán v roce 2001 (Liefferink, Zouwen van der 2003: 16-18, VROM 2001: 6-7).

Politika životního prostředí se postupem času stala prioritou nizozemské vlády, která začala podporovat řešení těchto problémů na nadnárodní úrovni. V ES/EU se zařadila mezi země, které podporují přísnější environmentální standardy. Obvyklé je, že vláda stanoví přísnější normy a ambicióznější cíle na národní úrovni, než jsou ty na evropské úrovni (Liefferink, Zouwen van der 2003: 4-5).

V kvalitě ovzduší, půdy a vod Nizozemsko stále zaostává za standardy stanovenými na úrovni EU. Významným problémem jsou vysoké koncentrace znečišťujících látek v ovzduší, zejména oxidu dusičného a jemných prachových částic. Nejhůře jsou na tom pobřežní městské aglomerace a okolí hlavních dopravních tepen. Nizozemci jsou z občanů členských států EU nejvíce vystaveni zdravotním rizikům kvůli špatné kvalitě vzduchu. V roce 2001 vláda vydala nařízení o kvalitě ovzduší, jehož hlavním přínosem bylo posuzování dopadů rozvoje a plánování (např. nová výstavba) na kvalitu ovzduší. V roce 2007 byl přijat zákon o environmentálním managementu, kterým byl mimo jiné vytvořen Národní program spolupráce v kvalitě ovzduší (*Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit*, NSL). Jeho účelem bylo, aby Nizozemsko dosáhlo unijních standardů (Statistics Netherlands 2009a: 41-42, InfoMil nedatováno).

Půda je zatížena intenzivním zemědělstvím a s ním souvisejícím používáním hnojiv a pesticidů. I přes zavedení směrnice o nitrátech v roce 1995 zůstaly vysoké koncentrace dusíku a fosforu. Teprve po roce 2005 se roční kumulativní přebytek dusíku a fosforu snížil v důsledku vládní legislativy o používání hnojiv, přesto je jeden z nejvyšších v EU. Snížily se také emise pesticidů, a to o 50 % od poloviny 80. let. Kvalita povrchových a podzemních vod se zvýšila, přesto koncentrace dusíku a fosforu je nad průměrem EU (Statistics Netherlands 2009a: 42-43).

Dalším problémem je snižování biodiverzity, odhaduje se, že až 85 % původní biodiverzity bylo zničeno. Mezi léty 1950 a 2000 se snížila z 30 % na 15 %, nicméně tato úroveň se již stabilizovala. Za hlavní příčiny jsou považovány zemědělství, urbanizace a fragmentace prostoru. Ochrana biodiverzity je v hustě zalidněném Nizozemsku problémová. V porovnání s ostatními členskými zeměmi EU je rozloha chráněných území a lesů malá. V roce 2008 spadalo do chráněných oblastí v rámci Natura 2000 jen 13,9 % území (průměr EU byl 17 %). Vládní politika se soustředí na rozšiřování soustavy chráněných oblastí a v rámci projektu *Ecologische Hoofdstructuur* (EHS, Národní ekologická síť) skupuje půdu za tímto účelem. Na nákup půdy a správu chráněných území jde cca €1 miliarda ročně. Nicméně podmínky pro udržení divoké přírody zde nejsou příznivé (European Commission 2009n: 188).

Posledním velkým problémem je produkce odpadu, kdy Nizozemsko patří k zemím s nejvyšší produkcí obecního odpadu (22. místo v EU). Na druhé straně se řadí na šesté místo v recyklování odpadu. V roce 2006 bylo recyklováno 59,7 % celkového odpadu. Funguje zde dohoda mezi vládou, obcemi a firmami na kompenzacích v třídění odpadu. Vláda pro tyto kompenzace zřídila speciální fond (European Commission 2009n: 190).

4.6.2 Dlouhodobé cíle

Vládní priority se soustředí na nejproblémovější aspekty životního prostředí. V kvalitě ovzduší se vláda zavázala, že do roku 2010 dosáhne evropské normy koncentrace oxidu dusičného. Nicméně bude žádat o odklad splnění normy u koncentrace prachových částic do roku 2011 a u oxidu dusičitého do roku 2015. Zároveň zastavila mnoho projektů výstavby budov či silnic, protože buď přímo nesplňovaly požadavky, či u nich nebyly jasné dopady na kvalitu ovzduší (VROM nedatováno a). Za účelem zvýšení kvality

půdy se vláda soustředí na preventivní opatření a vyčištění stávajících zamořených oblastí. Na úrovni EU Nizozemsko stojí proti přijetí směrnice o ochraně půdy, za hlavní důvod uvádí, že nerespektuje princip subsidiarity (VROM nedatováno d, VROM nedatováno e).

V kvalitě vod jsou vládními prioritami udržitelné využívání vodních zdrojů a snížení znečištění (např. zákaz vypouštění těžkých kovů a pesticidů do povrchových vod). Prioritou je také ochrana Waddenského regionu, který je významným eko-systémem zapsaným od roku 2009 na seznamu Unesco. Vláda se snaží ochránit oblast před dopady klimatických změn (V&W nedatováno d, V&W nedatováno f).

Další prioritou je udržení biodiverzity, zejména dokončení projektu *Ecologische Hoofdstructuur* do roku 2018. Vládní politika je zakotvena v rámcovém programu pro léta 2008-2011. Vláda podporuje výzkum a snaží se získat veřejnost prostřednictvím komunikační strategie. Součástí této politiky je i vytvoření tzv. klimatických nárazníků, které by měly zadržet některé jevy spojené s klimatickými změnami. Vláda na ně vyčlenila €5 miliónů (European Commission 2009n: 188).

V nakládání s odpady se vláda soustředí na preventivní opatření. V prvé řadě se snaží zabránit nebo minimalizovat vznik odpadu. V případě vzniku odpadu usiluje v maximální míře o jeho recyklaci. Nerecyklovatelný odpad musí být odklizen nebo skladován s akceptovatelným zatížením životního prostředí. Vláda nepodporuje skládkování a na skládky jsou uvaleny ekologické daně (VROM 2001: 1-2).

4.6.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo bydlení, územního plánování a životního prostředí (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, VROM): Ministerstvo bylo ustaveno ve 40. letech a jeho hlavním úkolem bylo vybudování dostatečných obytných kapacit po druhé světové válce. V 60. letech se agenda rozšířila na územní plánování a v 70. a 80. letech k ní přibyla obnova měst. Od roku 1982 se zabývá i životním prostředím, konkrétně Generální ředitelství ochrany životního prostředí. Hlavní úloha ředitelství spočívá v koordinaci a dohledu nad národní environmentální politikou, stanovuje cíle a standardy, vynucuje plnění zákonů a nařízení. Do politiky životního prostředí jsou zapojena další ministerstva. **Ministerstvo financí** má na starosti ekologické

daně. **Ministerstvo dopravy, veřejných prací a vodohospodářství** odpovídá za vodohospodářství a kvalitu vod. **Ministerstvo zemědělství, přírody a kvality potravin** odpovídá za implementaci environmentálních cílů do zemědělské politiky. **Ministerstvo hospodářství** má zase na starosti opatření v průmyslu a energetickém sektoru. Významným článkem v realizaci politiky životního prostředí jsou také **provincie** a **obce**. Podílí se na klimatické politice, vytváření chráněných oblastí, vodohospodářství a politice nakládání s odpady.

Experti: Na vládní rozhodování a dlouhodobé plánování má výrazný vliv **Nizozemská agentura pro hodnocení životního prostředí (PBL)**, autonomní státní instituce, jejímž účelem je vytvářet analýzy v oblasti životního prostředí, přírody a územní plánování. Hodnotí stávající vládní politiky, analyzuje společenské trendy, nastiňuje scénáře a navrhuje budoucí politiky. Další významnou institucí je **Národní institut veřejného zdraví a životního prostředí (RIVM)**, vládní agentura, která vytváří podklady pro rozhodování vlády v oblasti zdraví, výživy a ochrany životního prostředí. Její historie sahá do 19. století, kdy se zakládaly první státní instituce pro dohled nad oblastí veřejného zdraví. V roce 1934 vznikl Národní institut pro veřejné zdraví (RIV), od 60. let se etablovaly státní instituce pro ochranu životního prostředí. Ke spojení agendy veřejného zdraví a životního prostředí došlo v roce 1984 založením RIVM. V současnosti má přes 1500 zaměstnanců.

4.7 Energetika

4.7.1 Analýza situace

Nizozemsko má rozvinutý trh s energiemi, je významným přepravním uzlem a evropským centrem rafinace ropy a skladování energetických surovin. Řadí se k předním producentům zemního plynu v EU (viz graf 29). Díky tomu je jeho závislost na dovozu energie relativně nízká, podle údajů za rok 2006 činila 37,2 %. Dováží se především ropa a uhlí. Do budoucna se očekává, že se tato závislost bude zvyšovat se snižováním zásob zemního plynu. Současná naleziště jsou jen třetinová oproti původnímu rozsahu. Nejvíce energie spotřebuje průmysl a doprava (viz graf 30) a jejich podíl roste. Energetická intenzita je poměrně vysoká kvůli energeticky náročným průmyslovým odvětvím. Od roku 2003 se ale snižuje a očekává se, že dosáhne průměru EU. Rostou také energetické úspory, a to o 0,9 % ročně v letech 1995-2006. Cílem je ovšem zvýšení energetických úspor na 2 % v letech 2007-2020 (IEA 2009b: 16-18, 36, Statistics Netherlands 2009a: 38-39).

Graf 29: Produkce, import a export energií (v tisících tun ekvivalentu ropy- ktoe, 2007)

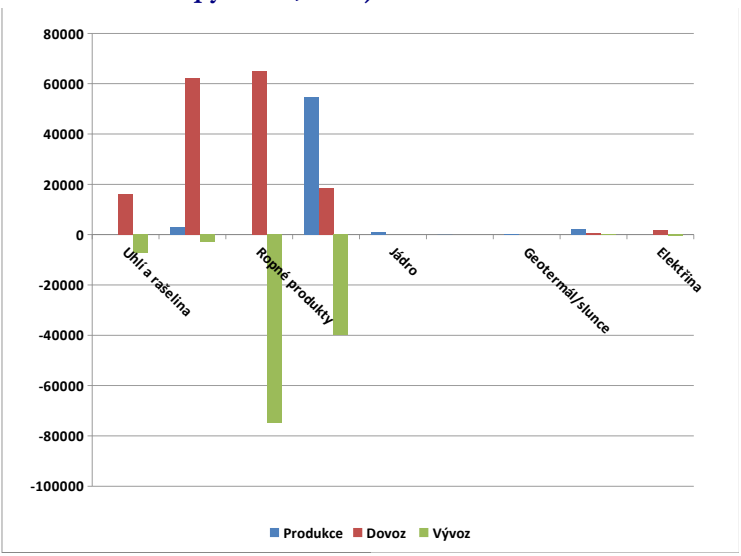

Zdroj: Autorka, data pochází z IEA nedatováno b.

Graf 30: Spotřeba energie podle sektoru v % (2006)

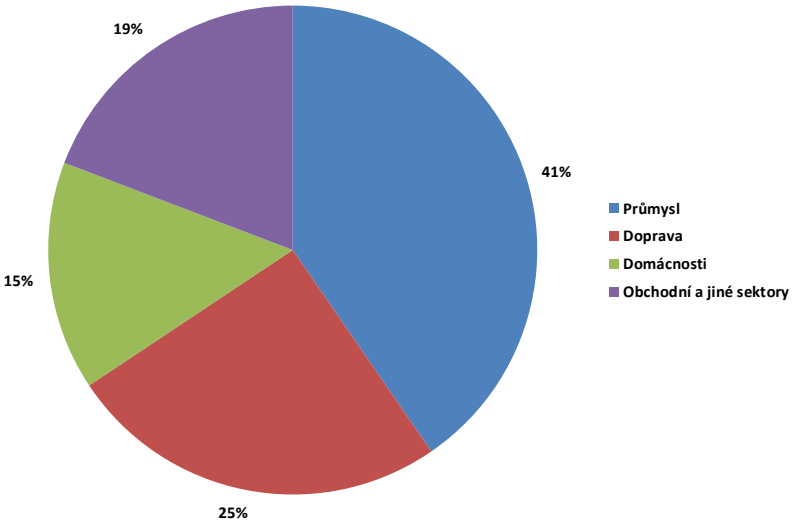

Zdroj: Autorka, data pochází z IEA 2009b: 17.

V 50. letech 20. století byl na území Nizozemska nalezen zemní plyn. Největší naleziště se nachází v okolí Groningenu, menší pak v Severním moři. Vláda se snaží zabránit vyčerpání groningenského naleziště a od 70. let sleduje politiku tzv. malých polí. To znamená, že dodavatelé musí nakupovat zemní plyn z malých vrtů. V současnosti těžba zemního plynu z malých polí klesá. Odhady hovoří, že zásoby se vyčerpají v horizontu 20 let. Nicméně vláda usiluje o to, aby země zůstala významným aktérem v obchodu se zemním plynem a ve skladování této energetické suroviny. Podporuje také hledání nových nalezišť a opětovné využívání již vyčerpaných polí. Citlivou otázkou je těžba zemního plynu v chráněné oblasti Waddenzee. Byla zde sice povolena těžba, ale vláda se zavázala vytvořit fond, jehož prostředky by měly směřovat na zlepšení kvality životního prostředí. Od roku 2004 je trh se zemním plynem plně liberalizovaný, výrobci a distributoři jsou od sebe právně odděleni. Nizozemsko je také dovozcem zemního plynu, a to z Norska, Velké Británie, Ruska a Dánska. Naopak ho vyváží do Německa, Francie,

Velké Británie, Belgie nebo Švýcarska. Je také tranzitní zemí zejména pro norský a ruský plyn (IEA 2009b: 50, 57, 60, 62 a 68, Statistics Netherlands 2009a: 38).

Na nizozemském území se také těží ropa, ale její naleziště jsou mnohem skromnější. Těžba ropy v současnosti klesá. Nizozemsko proto musí většinu ropy dovážet. Hlavními dodavateli jsou Rusko, Saúdská Arábie a Norsko. Země hraje klíčovou roli v obchodu s ropou a s ropnými výrobky. Jsou zde soustředěny ropné rafinérie, a to v Rotterdamu. Je zde také velmi rozvinutý petrochemický průmysl, který je orientovaný na vývoz. Hlavními společnostmi jsou DSM, Sabic, Shell Chemie, Exxon Chemical a DOW Chemical. V oblasti Rotterdamu jsou soustředěny sklady ropy, a to jak pro Nizozemsko, tak zde mají uskladněny zásoby ropy i jiné země (např. Lucembursko). Nizozemsko má rozsáhlé zásoby ropy pro případ nouze, v roce 2008 by zásoby ropy dokázaly pokrýt až 200 denní výpadek (IEA 2009b: 49, 74).

Další podstatnou energetickou surovinou je uhlí, i když jeho spotřeba klesá. Kotelní uhlí se dováží z Jižní Afriky, Kolumbie, Indonésie a Ruska. Koksovatelné uhlí pak z Austrálie, USA, Venezuely, Kanady a Ruska. Uhlí se využívá především k výrobě elektřiny a tepla. Uhelné elektrárny jsou modernizované a velmi efektivní (IEA 2009b: 79).

Významným energetickým sektorem je také výroba elektřiny. V Nizozemsku se nejvíce využívá zemní plyn (cca 60 %) a uhlí (cca 27 %). Z obnovitelných zdrojů energie převažuje biomasa (7 %) a vítr (2,8 %). Jaderná elektrárna v Borssele vytváří 3,5 % elektřiny (2007). Liberalizace trhu s elektřinou začala již na konci 90. let a byla dokončena v roce 2004. Výrobci a distributoři jsou od sebe právně odděleni (IEA 2009b: 18, 91-92).

Obnovitelné zdroje jsou v současnosti zanedbatelným zdrojem energie, v roce 2007 se podílely jen 2,8 % na celkové energetické dodávce. I přesto, že se v porovnání s rokem 1990 zpětinásobilo využívání těchto zdrojů, je jejich podíl jedním z nejmenších z členských zemí EU. Hlavním zdrojem je biomasa (85 %) a vítr (13 %). Minimálně jsou využívány solární a vodní elektrárny (IEA 2009b: 107, 109, Statistics Netherlands 2009a: 39).

Nizozemsko se řadí k zemím s vysokými emisemi CO_2 na km^2, navíc je i vystaveno znečišťování ze sousedních států. Mezi léty 1990 a 2006 vzrostly emise o 29 %, což je přičítáno zvýšenému využívání ropy a zemního plynu zejména v dopravě a ve výrobě elektřiny a tepla. Naopak se snížily emise ze

spotřeby uhlí. Očekává se, že emise budou dále růst, konkrétně se odhaduje, že v roce 2030 budou o 44 % vyšší. V roce 2006 země vypustila 207,5 miliónů tun CO_2, podíly jednotlivých sektorů jsou zachyceny v grafu 31 (IEA 2009b: 27, European Commission 2009n: 185, Wezel van, Kruitwagen, Maas 2006: 45).

Vládní energetická politika se soustředí na efektivní využívání energie a vyšší využívání obnovitelných zdrojů energie. Existuje zde vypracovaný systém daní, daňových odpočtů a podpor. Daňové výhody jsou poskytovány těm, kteří investují do energeticky úsporných zařízení, nízkoenergetických domů, větrných farem a organického zemědělství. Banky také poskytují nižší úročení úvěrů na takové investice. V roce 2008 bylo zavedeno několik nových daní a dalších fiskálních opatření. Jednalo se například o jednorázový ekologický příplatek na letenky, ten byl ale v roce 2009 zrušen. Dále se zavedl nový systém zdaňovaní osobních automobilů, zvýšily se daně na automobily s vysokými emisemi a naopak zavedly daňové odpočty pro automobily šetrné k životnímu prostředí. Zvýšila se i daň z elektřiny, daň na motorovou naftu a daň z jemných prachových částic, která postihuje majitele automobilů s dieselovým motorem. Zavedl se bonusový systém pro firmy používající energeticky úsporná auta. Vláda také významně podporuje výzkum a inovace v oblasti energetiky (IEA 2009b: 22-23, European Commission 2009n: 191).

Graf 31: Emise skleníkových plynů dle sektoru v % (2006)

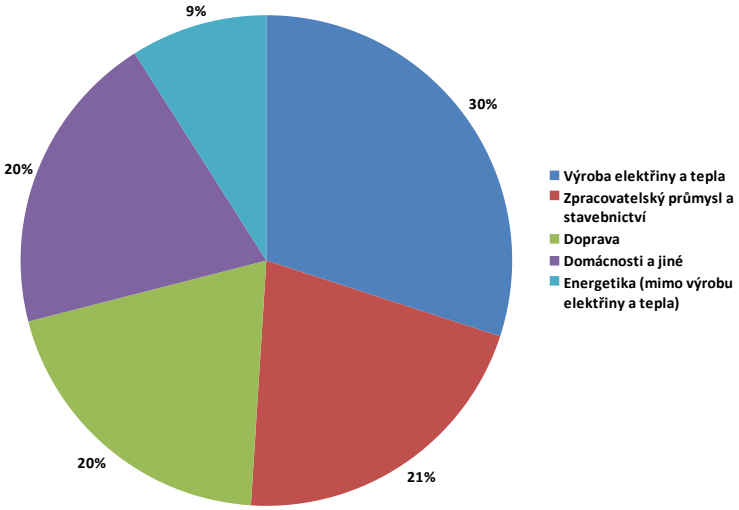

Zdroj: Autorka, data pochází z IEA 2009b: 27.

4.7.2 Dlouhodobé cíle

Vládní prioritou je přejít na energeticky udržitelný systém do roku 2020, což vyžaduje podstatnou reformu energetického sektoru. V roce 2005 proto vláda spustila projekt energetické tranzice, která se dotýká jak nakládání a využívání energetických surovin, tak i infrastruktury a socio-ekonomického prostředí. Klíčovou úlohu v něm hrají soukromé společnosti, které v říjnu 2008 uzavřely dohodu s vládou o tom, že jí pomohou dosáhnout cílů stanovených v rámci klimatické a energetické politiky. Tyto společnosti budou investovat do energeticky udržitelné produkce a do vývoje technologií na zachycování a ukládání CO_2 (European Commission 2009n: 187). Nový energetický systém by měl být postaven na sedmi pilířích. Prvním je vyšší využívání méně náročných energetických technologií a obnovitelných zdrojů energie. Druhým je zlepšení využívání zemního plynu a dalších fosilních paliv. Třetím je udržitelná dodávka elektřiny, a to z čistých zdrojů. Velkou perspektivu

mají především uhelné elektrárny s technologií na zachycování a ukládání CO_2. Čtvrtým je udržitelná doprava, kde vláda podporuje vyšší využívání alternativních pohonných hmot (elektřina, biopaliva, hydrogen). Pátým je efektivnější využívání energie v řetězcích, což implikuje reorganizaci těchto řetězců (např. průmyslové výroby). Šestým jsou energeticky úsporné stavby. Sedmým je snížení využívání fosilních paliv ve skleníkovém zahradnictví. Do roku 2020 by se měly vyvinout nové skleníky založené na geotermální energii (IEA 2009b: 127-128, Energy Transition Task Force 2006: 2-3).

Vláda stanovila i konkrétní cíle, kterými jsou: do roku 2015 vystavět dvě příkladové uhelné elektrárny s technologií na zachycování a ukládání CO_2, vystavět do roku 2020 100 000 uhlíkově neutrálních domů, resp. takových, které nezanechávají uhlíkovou stopu. Dále snížit využívání energie ve veřejné dopravě o 20 % do roku 2020 a snížit využívání energie v průmyslovém sektoru o 50 % do roku 2030. Jejím cílem je také zvýšit podíl obnovitelných zdrojů energie na celkové dodávce energie na 20 % a podíl biopaliv na 10 % do roku 2020 (IEA 2009b: 112, 128, VROM nedatováno c).

V rámci klimaticko-energetického balíčku EU z roku 2008 se vláda také zavázala ke snížení emisí skleníkových plynů o 20 % do roku 2020 (k úrovni z roku 2005). V sektoru, který nespadá do ETS (např. doprava, stavebnictví), by mělo dojít ke snížení emisí o 16 %. Na domácí úrovni vláda v programu *Clean and Efficient* stanovila ambicióznější cíl, a to do roku 2020 snížit emise CO_2 o 30 % (European Commission 2009n: 187).

Prioritou vlády je dále výzkum v oblasti energetiky, který je zejména financovaný Ministerstvem hospodářství. Hlavní oblasti zájmu jsou efektivita využívání energie a obnovitelné zdroje energie. Pro léta 2007-2011 vláda vyčlenila na reformy energetického sektoru €438 miliónů. Zhruba polovina rozpočtu přitom půjde na výzkum a inovace (IEA 2009b: 129, European Commission 2009n: 187).

4.7.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo hospodářství (Ministerie van Economische Zaken, EZ): Je odpovědné především za politiku týkající se těžby zemního plynu. Obecně se na energetické politice podílí několik ministerstev. Program energetické tranzice je v současnosti koordinovaný šesti ministerstvy v rámci

Meziodborového programového řízení energetické tranzice (IPM). Jedná se o Ministerstvo hospodářství, Ministerstvo bydlení, územního plánování a životního prostředí, Ministerstvo dopravy, veřejných prací a vodohospodářství, Ministerstvo zemědělství, přírody a kvality potravin, Ministerstvo zahraniční a Ministerstvo financí. Tato stojí v čele platformy **EnergieTransitie**, v jejímž rámci komunikuje vláda se zástupci nevládního sektoru (firmy, výzkumné instituce a nevládní organizace). Na vládní energetickou politiku má významný vliv **Energetické výzkumné centrum Nizozemska (ECN)**, jehož výzkum má podpořit přechod na energeticky udržitelný systém.

Soukromé/státní společnosti: Společnosti, které mají vrtná práva, jsou sdruženy v **Nizozemské asociaci pro exploraci a produkci ropy a zemního plynu (NOGEPA)**, která byla založena v roce 1974. Největší těžební společností je **NAM** (Nederlandse Aardolie Maatschappij), kterou napůl vlastní Shell a ExxonMobil. Zájmy dodavatelů a poskytovatelů služeb na trhu s ropou a zemním plynem hájí od roku 1971 **Asociace nizozemských dodavatelů v petrochemickém průmyslu (IRO).** Na trhu s elektřinou působí pět hlavních společností vyrábějících elektřinu – Electrabel, Essent, Nuon, E.ON Benelux a Delta. Přenosový systém spravuje státní společnost **TenneT**, která také dohlíží nad dodávkami elektřiny. Na trhu se zemním plynem působí státní společnost **Gasunie**, která prostřednictvím své pobočky **Gas Transport Services B.V. (GTS)** spravuje přepravní systém. Hlavní obchodní společností na trhu se zemním plynem je polostátní společnost **GasTerra**, v níž mají vedle státu podíly Shell a Exxon.

4.8 Vnitro a justice

4.8.1 Analýza situace

Zásadním problémem v této oblasti je imigrace. Nizozemsko patří k zemím, které jsou vyhledávané občany jiných zemí. V současnosti 3,2 miliónu obyvatel (19,6 %) jsou cizinci. Velkou skupinu tvoří příchozí z členských zemí EU (Německa, Francie, Polska, Bulharska a Rumunska), z USA či z jiných „západních" zemí (Austrálie, Japonsko, Švýcarsko). Ti ale nejsou předmětem zájmu, protože se prakticky bez problému integrují do společnosti. Hlavní obavy směřují k příchozím z „nezápadních" zemí. Ty lze rozdělit na tři skupiny: (a) na přistěhovalce z bývalých a současných zámořských území, především ze Surinamu, Nizozemských Antil a Aruby; (b) na přistěhovalce, kteří přišli do země v 60. letech za prací, největší takovou komunitou jsou Maročané a Turci; (c) na skupinu žadatelů o azyl, jejíž složení je proměnlivé, v poslední době převládají Iráčané a Somálci. Integrace těchto skupin do společnosti je problematická a převládají u nich negativní jevy jako vyšší míra nezaměstnanosti a kriminality (BUZA 2008, Andeweg, Irwin 2005: 40).

Nizozemsko si v minulosti získalo pověst velmi tolerantní země, kdy zde našli útočiště lidé jiných vyznání (francouzští hugenoti, španělští a portugalští židé), později i lidé jiných kultur. Nizozemci přitom neusilovali o asimilaci nově příchozích. Ti byli akceptováni potud, pokud nenarušovali způsob života rodilých obyvatel. Na oplátku si mohli ponechat svůj způsob života a vyznání. Od 60. let 20. století ale začal počet přistěhovalců narůstat, jak je patrné z grafu 32. Souviselo to s ekonomickým rozmachem a motivováním zahraničních pracovníků, aby přišli do země za prací. Nejvíce osob přišlo z Turecka, Maroka, Španělska a Portugalska. Španělé a Portugalci se ale po vstupu svých zemí do ES vrátili zpět. Naopak Maročané a Turci zůstali a přivedli i své rodiny, což souviselo se špatnou ekonomickou a politickou situací v jejich rodných státech. Vládní politika navíc byla k příchozím velmi vstřícná. Vládní vizí bylo vytvořit maximálně tolerantní multikulturní společnost, a proto byly vytvořeny podmínky pro to, aby si každá skupina zachovala svoji kulturní identitu. Vláda přísně sledovala dodržování rovnosti před zákonem a rovných příležitostí pro všechny. Povzbuzovala také přistěhovalce, aby žádali o nizozemské občanství, jehož získání bylo poměrně snadné. Slibovala si od toho, že občanství zlepší integraci přistěhovalců do většinové společnosti. Zahraniční pracovníci měli také stejné sociální výhody

jako občané. Shrnuto, začlenění do nizozemské společnosti mělo být založeno na přijetí demokratických principů, ne na asimilaci. Výsledkem tohoto přístupu ovšem bylo, že zahraniční pracovníci a jejich rodiny vytvořili svoji vlastní komunitu oddělenou od holandské společnosti. Většina členů se zařadila do sociálně slabší skupiny závislé na sociálních podporách. Vládní snahy o zlepšení jejich sociální situace a začlenění do trhu práce nebyly úspěšné. V průběhu 90. let 20. století se začaly latentní konflikty ve společnosti prohlubovat, což se projevilo ve zvýšené podpoře krajně pravicových populistů (nejprve Pima Fortuyna, v současnosti Geerta Wilderse) (Andeweg, Irwin 2005: 39-40, Ersanili 2007: 1-2, 4-5).

V reakci na tuto situaci vláda přehodnotila dosavadní tolerantní přístup a zavedla přísnější opatření v oblasti imigrační, integrační a azylové politiky. Vládní politika se posunula od podpory menšinové identity k opatřením pro začlenění menšin do většinové společnosti, tj. od práv občanů k povinnostem občanů. Nedostatečná integrace začala být vnímána jako problém samotných menšin, které se spíše nechtějí, než nemohou, začlenit. V roce 1998 byl přijat nový zákon o občanství a zákon o občanské integraci nových příchozích (*Wet Inburgering Nieuwkomers*, WIN). V jeho rámci se přistěhovalci museli povinně učit nizozemštině a získat znalosti o nizozemské kultuře a společnosti. Tento program byl později nahrazen zkouškou občanské integrace (viz níže) (Ersanili 2007: 5-6).

Po roce 2000 se vládní politika dále zpřísnila. Vliv na to měl vzestup krajně pravicové Kandidátky Pima Fortuyna a události 11. září 2001, kdy se celosvětově zvedly nálady proti členům muslimské komunity. V roce 2001 byl přijat tzv. cizinecký zákon 2000 (Vw 2000), který omezuje přístup přistěhovalců do země a podporuje začlenění stávajících etnických menšin do většinové společnosti. V roce 2003 vláda zpřísnila podmínky pro získání občanství. Občanství je teď udělováno „za odměnu" těm, kteří se dokáží integrovat do společnosti. Podmínkou je úspěšné složení poměrně přísné naturalizační zkoušky, která se skládá z písemné zkoušky v jazyce a znalosti nizozemské kultury a společnosti. Tato zkouška snížila počet udělených občanství (Ersanili 2007: 6).

Graf 32: Vývoj migrace (1900-2008)

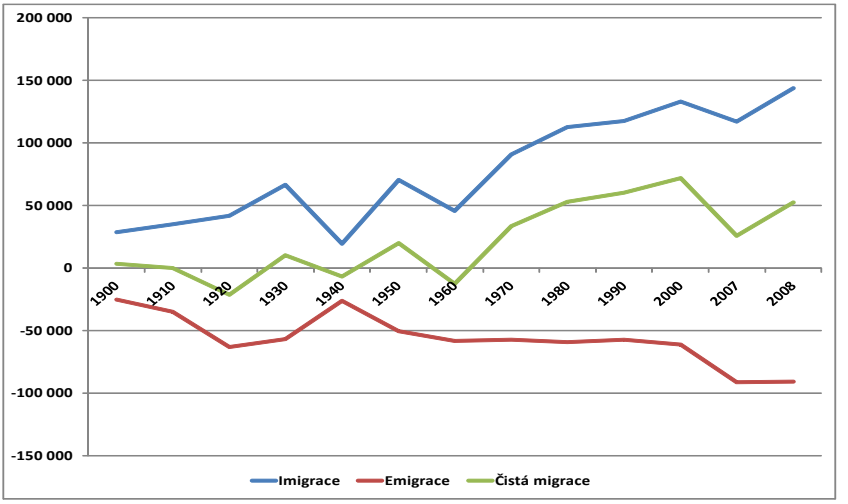

Zdroj: Statistics Netherlands 2009b.

I přes toto zpřísnění vláda zachovává podporu kulturním aktivitám menšin. Vláda se také snaží přitáhnout do země vysoce kvalifikované zahraniční pracovníky. Na druhé straně nepodporuje příchod nekvalifikovaných přistěhovalců a přijala i opatření proti spojování rodin. Hlavní překážkou je od roku 2006 splnění tzv. zkoušky občanské integrace, a to i pro ty, kteří teprve chtějí přijít do Nizozemska. Tuto zkoušku skládají na nizozemských ambasádách v zemích původu, jejím obsahem jsou jazykové a společensko-kulturní znalosti. Výsledkem je snížení počtu žadatelů o pobyt na základě sjednocení rodiny. Zkoušku občanské integrace v zahraničí kritizovala Human Rights Watch ve své zprávě z roku 2008. Označila ji za diskriminační, neboť je uplatňována pouze na osoby, které musí mít povinně povolení k přechodnému pobytu, což se většinou týká občanů z „nezápadních" zemí. Uvedla, že tato zkouška také porušuje právo na rodinný život podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a nevede k integraci menšin do většinové společnosti. Nizozemská vláda tuto kritiku odmítla (Ersanili 2007: 6-7 a 9, IND 2009: 40-41).

Co se týče azylové politiky, i zde došlo k podstatným změnám. Podle Vw 2000 musí žadatelé o azyl splňovat podmínky Ženevské konvence. Pokud uspějí, získají povolení k pobytu na jeden rok, které mohou prodloužit. Po třech letech mohou zažádat o trvalý pobyt. Zkrátila se doba čekání na rozhodnutí o přijetí či nepřijetí žádosti o azyl na 48 hodin, čímž jsou rychle vyloučeni někteří žadatelé. V důsledku tohoto zákona se snížil počet žádostí, zatímco v roce 2000 bylo podáno 43 560 žádostí, v roce 2007 to bylo jen 9 731. Jak je patrné z grafu 33, mezi léty 2003 a 2008 se počet žádostí udržoval mezi cca 10 000 a cca 16 000 ročně. Maxima bylo dosaženo v roce 2008, neboť Číňané masově zažádali o azyl na základě nepodložené domněnky, že vláda vyhlásí amnestii pro nelegální přistěhovalce. Částečná amnestie byla přitom udělena v roce 2003 pro ty, co požádali o azyl před rokem 2001 a nedostali rozhodnutí, a všeobecná v roce 2007. Nová amnestie nebyla plánována a čínské žádosti dokonce vyvolaly politickou krizi (Ersanili 2007: 7-8, OECD 2009b, IND 2009: 27-28).

Graf 33: Vývoj žádostí o azyl (2003-2009)

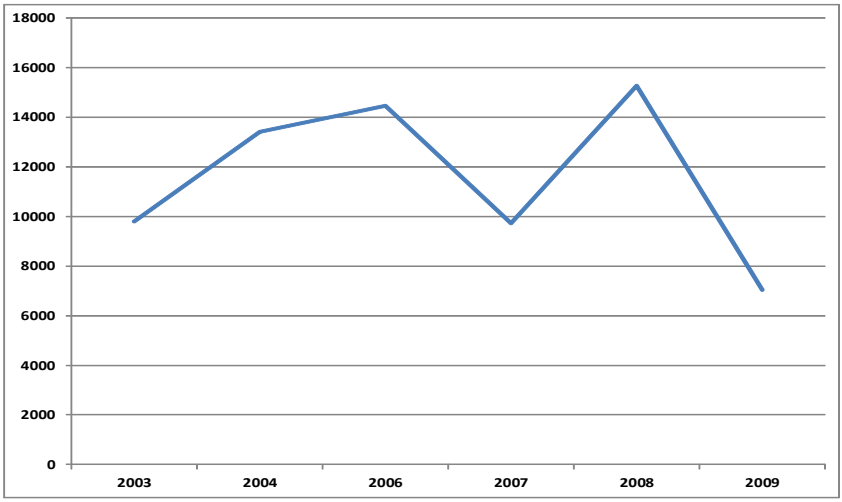

Zdroj: IND nedatováno b.

4.8.2 Dlouhodobé cíle

Imigrační, integrační a azylová politika patří k dlouhodobým prioritám vlády. Vládní přístup byl vyjádřen v koaliční dohodě z roku 2003. Vláda zdůraznila, že chce zachovat tolerantní multikulturní společnost. Příslušníci menšin budou v Nizozemsku respektováni, nicméně se musí začlenit do společnosti. Cizinci, kteří se chtějí usadit v zemi, se proto musí naučit oficiální jazyk a přijmout společenské hodnoty a standardy. V oblasti azylové politiky vláda deklarovala zpřísnění posuzování žádostí, ale zároveň urychlení administrativní procedury. Její prioritou byla také efektivní repatriační politika. Zdůraznila, že bude tvrději zasahovat proti zneužívání nelegálních přistěhovalců třetími stranami, resp. bude především postihovat ty, kteří nelegální přistěhovalce zaměstnávají (The Government of Netherlands 2003).

V roce 2006 vláda vyhlásila tzv. novou migrační politiku, která je založena na selektivním přístupu. Dotýká se těch, kteří se hodlají v zemi usadit, ale ne na základě žádosti o azyl. Vláda bude podporovat příchod cizinců, kteří jsou pro zemi potřební. Jedná se především o vysoce kvalifikované cizí státní příslušníky s vysokoškolským vzděláním. Naopak se ztíží přístup nekvalifikovaných cizinců. Tato politika bude postupně zaváděna do roku 2011. Jejími hlavními prvky jsou zjednodušení a zkrácení posuzovacích procedur a integrace žádostí o povolení k přechodnému a trvalému pobytu. Větší roli budou hrát tzv. sponzoři, resp. osoby či organizace, které mají zájem na pobytu cizinců v zemi (např. zaměstnavatel, rodinný příslušník). Sponzor bude garantem nákladů spojených s příchodem a pobytem cizího státního příslušníka v zemi. Bude také muset informovat úřady o příchodu, pobytu a odchodu cizího státního příslušníka. Značný důraz je dále kladen na efektivitu dohledu a vynucení a na boj proti podvodům (IND 2009: 18-20, Ministry of Justice 2008).

V oblasti azylové politiky jsou vládními prioritami zrychlení procedury posuzování žádostí, snížení počtu opakovaných žádostí o azyl a zachování stávajících kvót pro „zvané" uprchlíky. Další prioritou je revize zákona o občanské integraci. V roce 2007 byl zpracován tzv. deltaplán občanské integrace, který shrnuje vládní návrhy na zlepšení implementace zákona. Především posiluje kapacitu obcí v nabízení programů občanské integrace a také jejich kompetence ve vynucení účasti (např. mohou pokutovat ty, kteří se neúčastní kurzu) (IND 2009: 22, 37-38).

Na úrovni EU se Nizozemsko zasazuje za společnou azylovou a imigrační politiku a zavedení minimálních podmínek v azylových politikách členských států.

Členské státy by také měly společně postupovat v boji proti organizovanému zločinu a harmonizovat své politiky v této oblasti. Důraz je dále kladen na lepší kontrolu hranic. V roce 2005 Nizozemsko podepsalo Prümskou dohodu s Belgií, Lucemburskem, Německem, Španělskem, Francií a Rakouskem o prohloubení přeshraniční spolupráce v boji proti terorismu, organizovanému zločinu a nelegální migraci (IND 2009: 21, Ministry of Justice nedatováno).

4.8.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo spravedlnosti (Ministerie van Veiligheid en Justitie): Je odpovědné za imigrační a azylovou politiku. Hlavní roli hraje **Imigrační a naturalizační služba (IND)**, což je agentura ministerstva, která implementuje cizinecký zákon a zákon o občanství. Další agenturou ministerstva je **Repatriační služba (DT&V)**, která má na starosti repatriace cizinců. Ministerstvo spravedlnosti také financuje činnost **Centrální agentury pro přijetí žadatelů o azyl (COA)**, což je nezávislé správní těleso odpovědné za přijetí žadatelů o azyl. Do politiky justice a vnitra zasahují další ministerstva. **Ministerstvo zahraničních věcí (BUZA)** má na starosti vízovou politiku. Vypracovává také zprávy o situaci v zemích žadatelů o azyl a podklady, podle kterých se verifikují doklady a fakta prezentovaná žadateli o azyl. Vláda podala návrh zákona na převedení této činnosti pod Ministerstvo spravedlnosti. **Ministerstvo bydlení, územního plánování a životního prostředí (VROM)** je odpovědné za realizaci deltaplánu občanské integrace. Na implementaci zákona o občanské integraci se významně podílí také **obce**.

Nevládní organizace: K významným organizacím patří **Nizozemská rada pro uprchlíky**, která poskytuje praktickou pomoc žadatelům o azyl a pomáhá s integrací přistěhovalců do většinové společnosti. Byla založena v roce 1979, v současnosti má 600 placených zaměstnanců a na 7000 dobrovolníků. Působí zde také světová mezivládní organizace **Mezinárodní organizace pro migraci (IOM)**, založená v roce 1951, která se zabývá repatriacemi. Poskytuje například poradenství zájemcům o návrat do vlasti, pomáhá s opětovnou integrací v zemi původu nebo zařizuje cesty pozvaným cizincům či členům rodiny za účelem spojení rodiny. Mezi další organizace se řadí **Nadace NIDOS**, která se věnuje nezletilým uprchlíkům a žadatelům o azyl, kteří přijdou do země bez doprovodu.

4.9 Věda, výzkum a vzdělávání

4.9.1 Analýza situace

V roce 2006 se 20,3 % celkové populace účastnilo vzdělávacího procesu. Podíl studujících ve věkové skupině od tří do 19 let byl 88,9 %, což bylo pod průměrem EU (92,1 %). Vzdělávacího procesu se zde účastní více dětí z rodin přistěhovalců (European Commission 2009r: 91-92, 94).

Povinná školní docházka trvá od pěti do 16 let. Existují zde veřejné a soukromé školy, přičemž 76,4 % (2006) žáků navštěvuje soukromé školy, které jsou ale závislé na státní podpoře. Základní stupeň tvoří tzv. Basisschool, která je určena dětem od pěti do 12 let. Existuje tu i nepovinný předškolní stupeň pro čtyřleté děti, většina z nich jej navštěvuje. V základním vzdělávání je kladen velký důraz na roli učitele a jeho individuální přístup k žákům. Hlavními schopnostmi a znalostmi, které by žáci měli získat, je dobrý přístup k práci, odpovědnost, vyjádření svých názorů, naslouchání ostatním, kritické myšlení, vyhledávání a zpracovávání informací, sebevědomí, respekt k druhým a starost o prostředí, ve kterém žijí (OCW 2008a: 1, European Commission 2009r: 54, Eurydice 2009a: 3).

Na středním stupni může žák pokračovat v: (a) před-univerzitním vzdělávání (gymnázium a aténeum, VWO), které je určené pro věkovou skupinu od 12 do 18 let; (b) může zvolit vyšší všeobecnou střední školu (tzv. HAVO), která je určena žákům od 12 do 17 let; (c) může navštěvovat odbornou střední školu, obdobu učilišť, která se dělí na před-odborný stupeň pro žáky od 12 do 16 let (VMBO) a odborný stupeň do 18 až 20 let. Dále zde existuje tzv. praktický výcvik, který je určený žákům od 12 do 18 let, kteří jsou znevýhodněni a potřebují speciální pomoc. I po skončení povinné školní docházky jsou studenti povinni účastnit se dalšího vzdělávání, a to po dobu alespoň dvou let, než získají nějakou kvalifikaci (např. maturita nebo certifikát odborné způsobilosti). Zavedením této povinnosti vláda usiluje o to, aby studenti pokračovali ve vzdělávání a neopustili školu předčasně. Míra udržení mladých lidí ve vzdělávacím procesu je zde totiž pod průměrem EU (Eurydice 2009a: 3-5, Eurostat 2009a: 185).

Terciární stupeň tvoří 14 výzkumných univerzit (*wetenschappelijk*

onderwijs, WO) a 42 univerzit odborného vzdělávání (*hoger beroepsonderwijs*, HBO). WO jsou orientovány na výzkum, mají vyšší podíl zaměstnanců s akademickým titulem a disponují i vyšší mírou autonomie v rozhodování. Na druhé straně HBO se zaměřují na praxi, mají nižší podíl vyučujících s akademickým titulem i nižší míru autonomie v rozhodování. Studium se dělí podle boloňského modelu na bakalářský, magisterský a doktorský stupeň. Z celkového počtu studujících se jich jen 15,8 % účastní terciárního vzdělávání, čímž se země nachází mírně pod unijním průměrem (17,4 %) (2006). Studenti musí platit roční školné. Vzdělávací proces je značně selektivní, již od výběru střední školy se odvíjí, zda a na jakou univerzitu student půjde. Většina studentů WO pochází z VWO a většina studentů HBO pochází z HAVO. Počet univerzitních studentů z rodin přistěhovalců je nižší než počet rodilých studentů. Vláda považuje za hlavní problém vysokého školství nízké procento studentů, kteří pokračují na tomto stupni, a dále nedostatečně ambiciózní kulturu učení. I když je kvalita výuky vysoká, existuje zde prostor pro zvýšení nároků na studenty. Univerzity ale dle ní dávají přednost excelentnímu výzkumu před kvalitou výuky zejména na bakalářském stupni. Dalším problémem je vysoké procento studentů (30-40 %), kteří ani po sedmi letech nedokončí vysokou školu. Menší úspěch přitom mají studenti z přistěhovaleckých rodin (Eurydice 2009a: 7-8, European Commission 2009r: 107 a 143, 147, OCW 2007: 6). Mnoho osob se účastní celoživotního vzdělávání, v roce 2007 se jednalo o 16,6 % populace mezi 25 a 64 rokem, což bylo výrazně nad průměrem EU (Eurostat 2009a: 199).

Výdaje na vzdělání činily v roce 2006 5,5 % HDP, čímž se Nizozemsko řadilo mírně nad unijní průměr (5,1 %). Z celkových veřejných výdajů jde na školství 12 % (2006), čímž se země řadí opět k mírnému nadprůměru EU (11 %). Nejvíce je financován střední stupeň, ale výrazně je podporováno i terciární vzdělávání, kde jsou výdaje nadprůměrné mezi členskými zeměmi EU (European Commission 2009r: 25, 121 a 123-124).

Nizozemsko patří k předním zemím ve vědě a výzkumu. V roce 2005 bylo páté v počtu vědeckých publikací na obyvatele a tyto publikace se řadí k význačným ve svých oborech. Nizozemsko je také úspěšné v inovacích. Věda a výzkum jsou realizovány na univerzitách, ve specifických výzkumných institutech a podnicích. Základní výzkum je realizován především na univerzitách a para-univerzitních institutech, aplikovaný výzkum je zase

doménou výzkumných institutů a podniky se věnují především vývojové práci. Výzkum na univerzitách je financovaný hlavně vládou, a to prostřednictvím jednorázového příspěvku (pedagogická a vědecká činnost) a grantů, o jejichž udělení rozhoduje Nizozemská organizace pro vědecký výzkum (NWO) a Královská akademie věd a umění (KNAW). Další prostředky mohou pocházet z jiných národních a zahraničních zdrojů a ze školného. Hlavními instituty, kde je prováděn aplikovaný výzkum, jsou Národní organizace pro aplikovaný vědecký výzkum (TNO), pět velkých technologických institutů (ECN, GeoDelft, Nizozemský institut pro mořský výzkum, Národní kosmická laboratoř a WL/Delft Hydraulics) a zemědělské výzkumné instituty (např. LEI). Od 90. let se zakládají také tzv. přední technologické instituce (TTI), které spojují veřejný výzkum a podnikatelský sektor. Působí např. v oblasti výživy, farmacie nebo vodní technologie. Podnikový výzkum se soustředí především v několika nadnárodních společnostech (např. Philips, Unilever, Shell a další) (OCW 2008c: 15-17, 24, 34-37, OECD 2008a: 140).

V roce 2006 byl výzkum podpořen €9 miliardami. Největší objem prostředků pochází z podnikatelského sektoru (49 %). Vládní prostředky tvoří více než třetinu financování (37 %), 12 % pochází ze zahraničních zdrojů (EU, zahraniční společnosti) a 1 % z jiných národních zdrojů. Vláda podporuje zejména výzkum univerzit a výzkumných institutů. Hlavními prostředníky v rozdělování veřejných financí je NWO, KNAW a SenterNovem (viz kapitola 4.7 Energetika). Vláda také přispívá do rozpočtu mezinárodních organizací a prostřednictvím ministerstva zahraničí podporuje zahraniční výzkumníky. Podniky financují zejména vlastní výzkum, ale přispívají i na výzkum vysokých škol či TTI. Nicméně financování vědy a výzkumu v poměru k HDP vykazuje od 90. let sestupný trend. Výzkum financovaný podnikatelským sektorem klesl z 1,13 % HDP (1987-1988) na 0,9 % v roce 2003. Vládou financovaný výzkum zase z 1 % HDP (1990) na 0,64 % HDP (2003). V mezinárodním srovnání je také ve vědě a výzkumu zaměstnán nižší počet osob. Za hlavní slabinu je ale považována nedostatečná schopnost promítnou znalosti do silnějšího ekonomického růstu, což by mohlo mít negativní dopady na konkurenceschopnost země a dlouhodobý růst (OCW 2008c: 11-13 a 19, OECD 2008a: 140).

4.9.2 Dlouhodobé cíle

Vzdělání a věda a výzkum jsou dlouhodobými vládními prioritami jako součást úsilí o posílení konkurenceschopnosti země. Vláda realizuje reformu základního vzdělávání, která by měla být dokončena v roce 2011. Mezi klíčové cíle se řadí zlepšení jazykových, matematických a aritmetických schopností žáků. Prioritou je i výuka společenských a přírodních věd, které by měly posílit schopnosti žáků orientovat se v životě a naučit je společenským hodnotám a standardům (OCW 2008a: 2-8, Eurydice 2009a: 10).

V roce 2008 byl představen návrh reformy středního vzdělávání, která se zaměřila na zlepšení odborného vzdělávání. V roce 2009 byl představen tzv. deltaplán, který má vést ke zlepšení jazykových, matematických a aritmetických schopností studentů tak, aby je byli schopni aplikovat v praxi. Studenti by si také měli osvojit schopnost vést jednoduchý výzkum, formulovat výzkumné otázky, porozumět klíčovým konceptům, zasadit problémy do kontextu, používat zdroje a organizovat práci. Jedním z cílů je také výchova k dobrému občanství (Eurydice 2009a: 10, OCW 2008b: 1-4).

Reforma vysokého školství a politika vědy a výzkumu byla zakotvena v dokumentu *The Highest Good. Strategic Agenda for Higher Education, Research, and Science Policy* z roku 2007. Hlavním cílem vládní strategie je zvýšit počet vysoce kvalifikovaných pracovníků. Usiluje proto o zvýšení počtu studentů WO a HBO. Klíčovým konceptem je ambiciózní kultura učení. Vysoké školy by měly být schopny vzbudit entusiasmus a výkonnost studentů. Důležitou roli v tomto procesu hraje vyučující, který by měl být nejen odborníkem, ale i dobrým pedagogem. Vláda hodlá podporovat mezinárodní mobilitu a posílení vztahu mezi univerzitami a zaměstnavateli (OCW 2007: 7-9).

Dalším cílem je zvýšení konkurenceschopnosti vědy a výzkumu v mezinárodním měřítku. Vláda bude podporovat nezávislý výzkum a větší míru autonomie vědců v rozhodování o směřování výzkumu. Na univerzitách a výzkumných institutech by měla být vytvořena centra excelentního výzkumu a tyto instituce by měly být schopné přitáhnout talentované vědce a poskytnout jim nejlepší zařízení pro realizaci výzkumu. Vláda chce navýšit prostředky na financování výzkumu, přičemž více prostředků by mělo být poskytováno nejlepším odborníkům. Výsledky výzkumu by měly být lépe aplikovány do praxe (OCW 2007: 9-10).

4.9.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo školství, kultury a vědy (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, OCW): Je odpovědné za vzdělávací politiku a politiku vědy a výzkumu. Stanovuje kvalitativní standardy výuky, připravuje příslušnou legislativu, vytváří systém financování, řídí veřejnoprávní instituce a koordinuje politiku vědy a výzkumu. Vládní politika vědy a výzkumu je formulována v **Radě pro ekonomii, znalosti a inovace (REKI)**, která připravuje podklady pro jednání kabinetu. V oblasti základního a středního školství hrají významnou roli **provincie** a **obce**. Provinční rady jsou zodpovědné za to, aby v jejich regionu byl dostatek veřejných základních a středních škol. Města a obce jsou zodpovědné za vzdělávání v daném místě, ať už se jedná o veřejné, nebo soukromé školy.

Poradní tělesa: V současnosti existují tři významná poradní tělesa. Prvním je **Poradní rada pro vědu a technologie (AWT)**. Je to nezávislá instituce, kterou konzultuje vláda a parlament v otázkách vědy, technologie a inovace. Jejími členy jsou odborníci z výzkumných institutů, podnikatelského a průmyslového sektoru. Další významnou institucí je **Královská akademie umění a vědy (KNAW)**, kterou vláda konzultuje v otázkách vysokého školství a vědy. KNAW také monitoruje kvalitu výzkumu a podporuje národní a zahraniční spolupráci. V roce 2003 vláda ustavila tzv. **Inovační platformu** jako poradní těleso pro inovace a podnikání.

Nizozemská organizace pro vědecký výzkum (NWO): Veřejná instituce pod dohledem Ministerstva školství, kultury a vědy. Ministerstvo schvaluje rozpočet a strategické plány NWO. Jedná se o jednu z hlavních institucí pro veřejné financování výzkumu. Financovány jsou univerzity, vědecké instituty NWO a jiné vědecké instituty. Lékařský výzkum je financován prostřednictvím vlastní organizace. NWO dohlíží na kvalitu výzkumu a podporuje nové výzkumné směry.

4.10 Daně

4.10.1 Analýza situace

Nizozemsko patřilo do začátku 90. let 20. století k zemím s nejvyšším daňovým zatížením obyvatel. Od té doby se situace mění a daňové zatížení se postupně snižuje. Zjednodušuje a zprůhledňuje se i daňový systém. Přímé daně a sociální pojištění byly hlavním zdrojem státních příjmů v 70. a 80. letech, vysoké daňové zatížení tak pocítili zejména zaměstnanci. Od 90. let je ovšem trendem zvyšovat nepřímé zdanění, zejména spotřební daně. Specifickým prvkem je nízké zdanění příjmu právnických osob v porovnání s jinými členskými zeměmi EU, což souvisí s vládní podporou obchodu a podnikání. Nizozemsko také patří k zemím s vysokým ekologickým zdaněním v EU. V roce 2007 se celkově vybralo na daních €220,8 miliard, což tvořilo 38,9 % HDP. I přes decentralizovanou státní strukturu je výběr daní centralizovaný. Obecní daně tvoří jen 3,4 % celkových příjmů, čímž je Nizozemsko pod průměrem EU (11,1 %). Struktura daňových příjmů je zachycena v tabulce 8 (Abrate 2004: 241-242, European Commission 2009i: 199).

Přímé daně se dělí na daně z příjmu fyzických a právnických osob. Daně z příjmu fyzických osob jsou rozděleny do tří kategorií, z nichž každá má vlastní výši zdanění. První kategorie se týká příjmů ze závislé výdělečné činnosti a některých kapitálových příjmů (např. zisky z nemovitosti, příjmy z úroků, příjmy z rent). Je na ně uplatňována progresivní daň v rozmezí od 33,6 % do 52 %. Do druhé kategorie spadají zisky ze společností, ve kterých má fyzická osoba podíl nad 5 % (tzv. substantial interest). Na ně se vztahuje 25 % daňová sazba, nicméně efektivní daňová sazba je vyšší, protože se zde ještě uplatňují daně z příjmu právnických osob na úrovni společnosti. Třetí kategorie zahrnuje příjmy z úspor a investic (výnosy z cenných papírů, úroky z vkladů, příjmy z nemovitostí, ve kterých vlastník nebydlí), na ně se vztahuje daňová sazba 30 %. Daně z příjmu právnických osob činí 25,5 %, pro firmy se ziskem do €200 000 platí od roku 2009 20% daň. Mateřská společnost a její dceřiné společnosti jsou považovány za jednu fiskální entitu, jsou tedy zdaňovány jako skupina podniků. Zisky z dividend podléhají 15% sazbě, dědická a darovací daň se odvíjí od hodnoty majetku a dědického vztahu a pohybuje se v rozmezí od 5 do 68 %. Daň z výhry nad €454 činí 29 % (MZV nedatováno b, European Commission 2009i: 200-201).

Tabulka 8: Struktura daňových příjmů v % HDP a v absolutních číslech (2007)

	V % HDP	V miliardách eur
Přímé daně	12,3	69,9
- **Daň z příjmu fyzických osob**	7,4	42,2
- **Daň z příjmu právnických osob**	3,5	20,1
- **Ostatní**	1,3	7,6
Nepřímé daně	13,1	74,2
- **DPH**	7,6	42,9
- **Spotřební daně**	2,4	13,8
- **Jiné daně na produkty** - **(např. dovozní cla)**	2,1	11,7
- **Jiné daně na produkci**	1	5,8
Sociální pojištění	13,5	76,8
- **Zaměstnavatelé**	4,5	25,8
- **Zaměstnanci**	6,2	35,3
- **Osoby samostatně** - **výdělečně činné a nezaměstnaní**	2,8	15,6

Zdroj: European Commission 2009i: 198.

Do nepřímých daní spadá daň z přidané hodnoty (BTW). Ta od ledna 2009 činí 20 %. Snížená 6% sazba je uplatňována na potraviny, léky, lékařské pomůcky, knihy, časopisy, přepravu osob, vstupné na kulturní a sportovní akce, vodu, některé pracovně náročné služby a některé služby a zboží využívané v zemědělství. Ze spotřebních daní jsou nejvýznamnější ekologické daně, které jsou v Nizozemsku vysoké a tvoří 3,9 % HDP. Tím se země nachází na druhém místě v EU. Uplatňuje se zde široké spektrum daní, nejvíce příjmů je z dopravy a ze zdanění pohonných hmot. Při registraci osobního automobilu a motocyklu se platí tzv. daň z luxusu. Od ledna 2009 byla zrušena daň na automobily, které jsou palivově efektivní, a na automobily jezdící na hydrogen. Daň pro automobily jezdící na zemní plyn byla snížena. V roce 2008 vláda zavedla jednorázový

ekologický příplatek na letenky, a to ve výši €11,25, pokud se jednalo o let v rámci EU nebo do vzdálenosti 2 500 km, a €45 za každý let mimo EU. Tato daň byla v roce 2009 zrušena. Další ekologické daně zahrnují daň z povrchové vody pro podniky, které čerpají nebo využívají povrchovou vodu, daň z vodovodní vody, daň z odpadu, daň z paliv, daň z energií (odvíjí se od množství a druhu energie). Daň z převodu nemovitosti činí 6 % její tržní ceny, daň z pojistného 7,5 % (mimo životní, úrazové, zdravotní pojištění, pojištění v nezaměstnanosti a invalidity) (MZV nedatováno b, European Commission 2009i: 201).

Systém sociálního zabezpečení je složený z národního pojištění a pojištění zaměstnance. Národní pojištění se vztahuje na všechny občany a je financováno z daní z příjmu a z odvodů ze mzdy. Pojištění zaměstnance je financováno odvodem z hrubé mzdy. Na zdravotní pojištění platí každý dospělý fixní částku, která v průměru činí €1012 ročně. Příjmy ze sociálního pojištění jsou stále nad průměrem EU a tvoří 34,8 % příjmů (v porovnání průměr EU je 28,5 %) (European Commission 2009i: 199 a 201).

Po roce 2000 byl daňový systém několikrát reformován. Zvýšila se závislost na výběru DPH, čímž se snížila závislost na hospodářském cyklu. V roce 2001 byla přijata daňová reforma, která se dotkla zejména sociálního pojištění zaměstnanců. Většina přídavků byla nahrazena daňovými dobropisy. Objem prostředků získaných ze sociálního pojištění se snížil. V letech 2005-2006 byla přijata další daňová reforma. Ta vedla ke snížení daně z příjmu právnických osob. V Nizozemsku se tak snížil objem prostředků získaných z přímých daní a naopak vzrostl objem prostředků vybraných z nepřímých daní. Trendem vládní politiky je zjednodušování daňového systému, více ekologických daní a podpora podnikání (European Commission 2009i: 199-200).

Hospodářská a finanční krize měla negativní dopad na hospodářský růst, veřejné finance a zadlužení země. Vláda reagovala intervencí ve finančním sektoru za účelem ochrany úspor a usnadnění půjčování. Přijala stimulační opatření především, aby zachovala stávající pracovní místa. Součástí byla i daňová opatření. V roce 2009 byla například snížena daň z příjmu právnických osob pro malé a střední firmy se ziskem do €200 000. Dále byla zavedena opatření usnadňující ekologické investice a daňové dobropisy pro investice ve vědě a výzkumu. Byl zrušen ekologický příplatek na letenku a zavedeno šrotovné. Vládní protikrizová opatření vedla od rozpočtového přebytku v roce 2008 k rozpočtovému schodku v roce 2009. Budoucnost přitom není jednoznačně pozitivní, pro rok 2010 se neočekává hospodářský růst, ale ani další hospodářský propad. Zlepšení jsou

patrná na finančních trzích a ve zvýšení důvěry mezi finančními institucemi. Problémy ale budou představovat nezaměstnanost a růst veřejného dluhu. Vláda na tuto situaci reagovala diskuzí o hlavních prioritách vládní politiky, které se dotýkají i daňového systému (viz níže) (European Commission 2009i: 200, Ministry of Finance 2009b: 2-7).

4.10.2 Dlouhodobé cíle

Vládní priority jsou zakotveny v koaliční dohodě z roku 2007. Odvíjely se od dvou faktorů: trendu stárnutí populace a členství v hospodářské a měnové unii. Za prioritu bylo stanoveno plnění konvergenčních kritérií a pravidel Paktu stability a růstu. Konkrétně měl být snížen rozpočtový schodek a dosaženo rozpočtového přebytku 1 % HDP v roce 2011. K dalším prioritám se řadilo snížení daňové zátěže a příspěvků sociálního pojištění za účelem zvýšení míry zaměstnanosti, posílení kupní síly obyvatel a podpory mladých lidí a rodin (Ministry of Finance nedatováno a, Ministry of Finance nedatováno b).

Nicméně hospodářská a finanční krize podstatně zamíchala s těmito cíli. Místo snížení rozpočtového schodku se rozpočtový schodek zvýšil a s ním i míra zadlužení. Od roku 2009 se v zemi rozběhla debata o dlouhodobých prioritách vládní politiky. Těmi se mimo jiné staly ozdravění finančního sektoru a reforma daňového systému. Konkrétní opatření budou založena na hloubkovém přezkumu jednotlivých vládních politik, jejich rozpočtových dopadů a výhledu do roku 2020. Tyto přezkumy budou dokončeny v druhé polovině roku 2010 a podle nich vláda přijme dlouhodobá opatření (Ministry of Finance 2009b: 10-11).

Vládními prioritami ale nadále zůstává snížení rozpočtového deficitu a veřejného dluhu. V roce 2011 začne vláda s ozdravováním veřejných financí za předpokladu, že země zaznamená solidní hospodářský růst. Reformy se dotknou i daňového systému. Ministerstvo financí představilo daňový plán na rok 2010, jehož cílem je podpořit podnikání. Rámec pro podnikání by měl být jednodušší a měl by přitáhnout nové firmy. Návrhy daňové reformy zahrnují snížení daní z příjmu z inovací. Tyto příjmy by měly zdaňovány jen 5 %. Měly by se zvýšit daňové úlevy pro malé a střední podniky a zvýšit daňové dobropisy na malé investice. Ministerstvo dále navrhuje zjednodušit některá daňová pravidla a uzákonit standardní definici platu/mzdy za účelem snížení administrativní a regulační zátěže. Od této definice se bude odvíjet daň srážená ze mzdy, sociální

pojištění a příspěvek na zdravotní pojištění. Očekává se tímto úspora pro zaměstnavatele a zjednodušení mzdových výpisů zaměstnanců. Ministerstvo také navrhuje snížení DPH na některé produkty a služby. Vláda také uvažuje o reformě a modernizaci režimu dědických daní, maximální daňová sazba by se měla snížit pod 50 %. Ztráty chce vyrovnat zefektivněním boje proti únikům dědických daní (Ministry of Finance 2009c).

4.10.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo financí (Ministerie van Financiën): Je odpovědné za fiskální, monetární a daňovou politiku. Hlavními úkoly je vytváření fiskální legislativy, výběr daní, příprava rozpočtu, monitorování výdajů z vládních fondů, půjčování peněz či vytváření pravidel pro stabilní finanční systém. Ministerstvo je složené z Finanční správy, která má na starosti finanční politiku, a to na národní a mezinárodní úrovni. Dále z Generálního ředitelství pro rozpočet, které koordinuje vládní rozpočtovou politiku, z Generálního ředitelství pro daně, celní politiku a legislativu, které má na starosti obecnou daňovou politiku a přípravu daňové legislativy, z Generálního ředitelství pro daně a celní administrativu, které implementuje daňovou legislativu, a z Ústředních ředitelství, jež mají na starosti vnitřní organizaci ministerstva a personální politiku. Pod DG pro daně a celní administrativu spadá Daňová správa, která má na starosti výběr daní.

Experti: Vládní rozhodování se opírá o nezávislé analýzy nizozemské ekonomiky a doporučení expertů. Zásadní roli hraje **Nizozemský úřad pro analýzu hospodářské politiky (CPB, Centraal Planbureau)**. Tato instituce byla založena již v roce 1945 a prvním ředitelem se stal Jan Tinbergen, který v roce 1969 získal Nobelovu cenu za ekonomii. Účelem bylo vytvořit nezávislou instituci, kde by pracovali přední ekonomové, kteří by poskytovali vládě a parlamentu objektivní analýzy a dávali doporučení. CPB poskytuje služby také nevládním organizacím, jiným vědeckým institucím a široké veřejnosti.

Nizozemská centrální banka: Byla založena již v roce 1814 králem Vilémem I. V současnosti je součástí evropského systému centrálních bank a jejím úkolem je dohlížet na finanční sektor, včetně penzijních fondů a pojišťovnictví. Je garantem finanční stability.

4.11 Zaměstnanost

4.11.1 Analýza situace

Míra zaměstnanosti patří k jedné z nejvyšších z členských zemí EU, v roce 2007 činila 76 %. Podobně jako jinde jsou více zaměstnáni muži než ženy. Pro zemi je charakteristická vysoká míra zaměstnávání na částečný úvazek. V roce 2007 bylo takto zaměstnáno až 46,8 % osob, zejména žen, což bylo nejvíce ze všech členských zemí EU (Eurostat 2009a: 270, 276-277). Míra nezaměstnanosti je zde poměrně nízká ve srovnání s ostatními zeměmi EU. Jak je zachyceno v grafu 34, v letech 1997-2007 se pohybovala pod 5 %. V důsledku ekonomické krize vystoupila na 5 % (2009) a očekává se další vzestup v roce 2010 (CPB 2009). Míra nezaměstnanosti je přitom vyšší mezi přistěhovalci a mladými lidmi. V roce 2009 bylo kolem 1,9 miliónu pracujících organizováno v odborech (k vývoji členství v odborech viz tabulka 9). I když narůstá počet členů v absolutních číslech, trendem je pokles podílu pracujících organizovaných v odborech. Mezi léty 1950 až 1980 se pohybovala míra organizovanosti průměrně kolem 35 %, poté začala postupně klesat. V roce 2008 bylo jen 21 % pracujících členy odborové organizace (Cruchten, Kuijpers 2009).

Nizozemský sociální model patřil v minulosti k nejméně nákladným v Evropě. To se však po druhé světové válce s rozvojem welfare state změnilo a naopak se stal jedním z nejnákladnějších. R. B. Andeweg a G. A. Irwin nazývají sociální systém „nizozemskou nemocí". Postupně rostl počet různých systémů podpor a tím i počet účastníků. Příspěvky přitom byly poměrně štědré, podpora v nezaměstnanosti a podpora pro osoby v pracovní neschopnosti byla stanovena na 80 % jejich předchozího platu. Úroveň minimálního platu byla navázána na úroveň platu osob zaměstnaných v soukromém sektoru. Pokud rostly jejich platy, rostl i minimální plat. Tím se pracovní síla stala poměrně drahá a snižovala konkurenceschopnost hospodářství. Tento sociální model vedl k tomu, že výdaje od určitého okamžiku začaly převyšovat příjmy. Zisky z daní a sociálního pojištění přestaly být dostatečné pro pokrytí nákladů. Ztráty vlády sanovaly zisky z prodeje zemního plynu a půjčováním. Půjčky přitom šly nejen na dlouhodobé investice, ale i na krátkodobé pokrytí nákladů. Zadlužení země zejména v 80. letech výrazně vzrostlo (Andeweg, Irwin 2005: 191-192, 195-196).

Graf 34: Míra nezaměstnanosti v letech 1997-2007

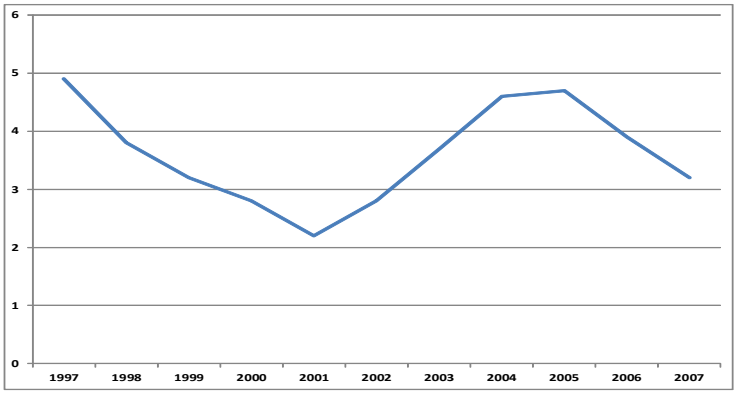

Zdroj: Autorka, data pochází z Eurostatu 2009: 281.

Tabulka 9: Členství v odborech v letech 1990 až 2007 (v tis.)

Rok	Celkové členství	FNV	CNV	MHP	Jiné odborové organizace
1990	1 653	975	302	125	251
1991	1 707	1 025	309	133	241
1992	1 773	1 068	320	142	242
1993	1 810	1 092	327	146	245
1994	1 840	1 111	338	156	235
1995	1 873	1 147	344	159	223
1996	1 889	1 162	350	162	214
1997	1 902	1 194	354	161	193
1998	1 914	1 224	357	186	148
1999	1 935	1 233	361	219	123
2000	1 912	1 225	357	207	124
2001	1 919	1 223	356	215	125
2002	1 923	1 225	354	200	144
2003	1 921	1 205	355	169	191
2005	1 899	1 194	347	159	199
2006	1 866	1 171	342	161	192
2007	1 858	1 161	335	167	194

Poznámka: V roce 2004 nebyl realizován průzkum. Zdroj: Cruchten, Kuijpers 2008: 47.

Od 80. let se hovořilo o krizi nizozemského sociálního modelu. Vláda proto přijala opatření za účelem zvýšení konkurenceschopnosti a snížení zadlužení. Tato zahrnovala snížení mzdových nákladů, reformu sociálního systému, restrukturalizaci státních financí, opatření pro zlepšení fungování trhu a stabilní měnové prostředí. Prioritou vlády se stalo zejména řešení nákladů spojených s nezaměstnaností, které neúnosně rostly. Nezaměstnanost od 70. let narůstala a dosáhla vrcholu v letech 1983 a 1984. Tehdy se podle vlády nezaměstnanost pohybovala na 9,7 %, podle jiných odhadů byla přes deset procent. Náklady na nezaměstnané se zvýšily, a vláda proto přikročila ke snižování mzdových nákladů, které měly přispět i k vytváření dalších pracovních míst. Pracovní místa se stala zásadním tématem vládní politiky. V roce 1982 vláda dosáhla klíčové dohody s odbory a svazy zaměstnavatelů (tzv. Wassennaarská dohoda). Odbory souhlasily s výrazným omezením růstu mezd a zaměstnavatelé se snížením 40hodinového pracovního týdne. Tato dohoda znamenala změnu v politice zaměstnanosti a začátek tzv. poldrového modelu, kdy vláda konzultuje odbory a zaměstnavatele v každém důležitém hospodářském a sociálním rozhodnutí. Dohoda vedla ke snížení mzdových nákladů a k nárůstu pracovních míst. Úroveň minimálního platu zůstala neměnná až do 90. let. Podpora v nezaměstnanosti, pracovní neschopnosti a nemocenská byly nově stanoveny na 70 % předchozího platu (Andeweg, Irwin 2005: 197-199).

Na počátku 21. stol. byla země zasažena ekonomickou krizí, která měla zvlášť negativní dopad na penzijní fondy. Opatření vlády směřovala k reformě veřejných financí a snížení míry zadlužení. Klíčovou otázkou se stala konkurenceschopnost, která úzce souvisí s náklady na pracovní sílu. V roce 2003 se vláda dohodla s odbory a zaměstnavateli na opětovném zmrazení mezd v letech 2004 a 2005. Vláda dále zavedla opatření, jejichž účelem bylo zabránit předčasným odchodům do důchodu (Andeweg, Irwin 2005: 202-204).

Po určitém období hospodářského oživení pocítilo Nizozemsko na podzim roku 2008 dopady finanční krize. Zvýšila se opět míra nezaměstnanosti i rozpočtový schodek. Nezaměstnanost se stala klíčovým problémem, protože má negativní dopady na celé hospodářství (snížení kupní síly obyvatel, obchodní ztráty firem, neschopnost splácet hypotéky). Vláda se dohodla s odbory a svazy zaměstnavatelů na boji proti dlouhodobé nezaměstnanosti a odpovědné mzdové politice. Hlavní opatření se tudíž

soustředila na udržení pracovních míst například prostřednictvím snížení pracovních hodin a zavedení podpory v částečné nezaměstnanosti, jejímž účelem je udržení kvalifikovaných zaměstnanců. Značný důraz byl kladen na školení a rekvalifikace a na pomoc lidem hledajícím práci, za tímto účelem vláda zvýšila počet tzv. mobilitních center. Firmám poskytla tzv. školící bonus, pokud budou ochotny vzít a vyškolit nekvalifikovaného zaměstnance. Zvláštní opatření byla přijata pro řešení nezaměstnanosti mladých lidí a pro zvýšení zaměstnanosti osob v důchodovém věku (SZW 2009: 6-20, Ministry of Finance 2009b: 3).

4.11.2 Dlouhodobé cíle

Zaměstnanost patří k dlouhodobým prioritám vlády. Vláda usiluje o zvýšení míry zaměstnanosti, zvýšení počtu pracovních hodin a posunutí věku odchodu do důchodu z 65 na 67 let. Reaguje tak na dlouhodobý trend stárnutí populace, který se odrazí v nedostatku zaměstnanců a v obtížné udržitelnosti sociálního systému, což bude mít negativní dopad na konkurenceschopnost země (SZW 2008).

Vláda chce na prvním místě řešit problém zaměstnávání osob v důchodovém věku. Pro udržitelnost penzijního systému je podstatné, aby tyto osoby byly zaměstnané a neodcházely předčasně do důchodu. V současnosti odchází do důchodu značný počet osob již kolem 62 let, i když je důchodová hranice stanovena na 65 let. Lidé nad 65 let, kteří chtějí dále pracovat, naopak mají problémy s pokračováním v zaměstnání. Řešením pro vládu je pozdější odchod starších lidí do důchodu. Konkrétní opatření zahrnují podporu pro firmy, aby zaměstnávaly osoby starší 50 let, zvláštní příspěvky budou dostávat firmy zaměstnávající osoby starší 62 let. Pracující osoby nad 62 let budou mít daňové výhody (tzv. pracovní bonus). Pracující osoby nad 65 let si budou moci požádat o dočasné odložení vyplácení důchodu a při skutečném odchodu do důchodu jim bude vyplacena vyšší podpora. Od roku 2011 vláda plánuje zavedení zvláštní daně do penzijního systému u osob narozených po roce 1945 s vysokým příjmem. Osoby, které odejdou do důchodu až v 65 letech, budou mít vykompenzovány tuto daň pracovním bonusem (SZW 2008, Government of Netherlands 2007).

Další prioritou je začlenění mladých lidí a přistěhovalců do trhu práce a zvýšení počtu pracovních hodin u osob zaměstnaných na částečný úvazek. Vláda bude podporovat firmy, aby zvýšily počet hodin zvláště u žen

zaměstnaných na částečný úvazek. Firmám bude poskytováno poradenství pro lepší skloubení rodinného a pracovního života. Stimulací pro mladé lidi, aby hledali práci, bude jejich vyloučení ze systému sociálních podpor. Vláda na druhé straně podpoří obce, aby jim nabízely pracovní příležitosti nebo další vzdělávání. Prioritou je také zaměstnanost osob v pracovní neschopnosti, kdy vláda bude podporovat zaměstnávání osob s postižením a chráněné dílny (SZW 2008).

Mimo zaměstnanost vláda klade důraz na boj s chudobou a zadlužením domácností. Hodlá uvolnit regulace pro obce v poskytování podpor rodinám žijícím v chudobě. Do roku 2011 chce snížit počet zadlužených domácností na polovinu a bude poskytovat služby osobám usilujícím o oddlužení. Budou také zavedena přísnější pravidla pro poskytování úvěru (SZW 2008).

Na úrovni EU Nizozemsko sleduje evropskou strategii zaměstnanosti a Lisabonskou strategii. Za priority považuje ochranu nizozemského pracovního trhu před pracovníky ze zemí mimo Evropský hospodářský prostor a boj proti podvodům v sociálním pojištění, u kterého by se měla zlepšit koordinace a výměna informací mezi členskými státy. Nizozemsko dále patří k zemím, které se zasazují za dodržování principu subsidiarity. Jednou z oblastí, kde jsou podle něj vhodnější národní než mezinárodní řešení, je sociální politika (SZW nedatováno, Ministry of Finance nedatováno c).

4.11.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo sociálních věcí a zaměstnanosti (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, SZW): Je odpovědné za sociální politiku a politiku zaměstnanosti. Hlavní činnost se týká zaměstnanosti a trhu práce, sociálního zabezpečení, příjmu, pracovních podmínek a udržování vztahů s odbory a svazy zaměstnavatelů. Významnou roli v politice sociálního zabezpečení a v implementaci zákona o pracovní a sociální asistenci hrají **obce**. Jsou také klíčové v realizaci politiky reintegrace nezaměstnaných do trhu práce.

Sociální a hospodářská rada (Sociaal-Economische Raad, SER): Byla založena v roce 1950 jako poradní těleso vlády a parlamentu v otázkách sociální a hospodářské politiky. Jejím dalším úkolem je dohlížet

na produktové a průmyslové rady. Má 33 členů, 11 zastupuje odbory, 11 svazy zaměstnavatelů a 11 osob jsou tzv. zástupci Koruny, kteří jsou jmenováni vládou. Z odborů má nejvíce zástupců (8) **Federace nizozemských odborů (FNV)** sdružující 18 odborových organizací s členstvím přes 1 milión osob. Dva zástupce má Národní federace křesťanských odborových svazů v Nizozemsku (CNV) a jednoho Federace odborů vedoucích a odborných pracovníků (MHP). Ze svazů zaměstnavatelů má nejvíce zástupců (7) **Konfederace nizozemského průmyslu a zaměstnavatelů (VNO-NCW)**, která zastupuje zájmy více než 115 000 podniků. Tři zástupce má Asociace malých a středních podniků (MKB Nederland) a jednoho Nizozemská organizace zemědělství a zahradnictví (LTO). Zástupci Koruny jsou **nezávislí experti**, obvykle univerzitní profesoři, dále ředitel centrální banky a ředitel Nizozemského úřadu pro analýzu hospodářské politiky. Tito experti nejsou odpovědní vládě. Jako pozorovatelé se účastní jednání SER zástupci vlády. SER je financována průmyslovým sektorem, a je tudíž nezávislá na vládě.

Nadace práce (Labour Foundation): Byla založena v roce 1945 jako poradní těleso, v němž jsou zastoupeny odbory a svazy zaměstnavatelů. Jedná se o fórum, kde se diskutují zásadní otázky práce a průmyslových vztahů. Nadace vydává doporučení zaměstnavatelům a odborům. Vláda také může požádat Nadaci o vydání doporučení v pracovních otázkách.

4.12 Závěr

Nizozemsko se řadí k významným členským státům Evropské unie. Jeho postavení posiluje skutečnost, že je zakládajícím členem, a také jeho relativní bohatství. Je pro něho charakteristický pragmatický postoj k EU. Evropská integrace byla vždy vnímána především z hlediska užitečnosti. Preferována byla hospodářská integrace před politickou integrací a takové projekty, které nenarušovaly transatlantické vztahy. I když Nizozemsko podporovalo komunitární metodu rozhodování a silné postavení nadnárodních institucí, nikdy nebylo zastáncem federalizace EU. Nadnárodní instituce spíše byly považovány za ochranu nizozemských národních zájmů, neboť bránily dominanci velkých států v EU. Evropská integrace byla vždy podporována ze strany politické elity a veřejnosti. I když se evropské otázky v posledních dvou desetiletích více politizovaly a zvýšila se kritičnost vůči evropským institucím a postupu evropské integrace, stále se Nizozemsko řadí ke státům nejvíce podporujícím EU.

Klíčovou prioritou, kterou vláda prosazuje doma i v EU, je konkurenceschopnost. Od toho se odvíjí i národní pozice v jednotlivých politikách. Lze konstatovat, že v současnosti je hlavním zájmem země reforma rozpočtu EU. Nizozemsko patří k čistým plátcům, a má tudíž zájem na tom, aby se peníze utrácely efektivně a aby se zvýšila hospodárnost evropských institucí. S tímto souvisí i podpora reformy společné zemědělské politiky, resp. její liberalizace a tržní orientace. Velká očekávání také vkládá do výzkumu a inovací a do zvyšování vzdělanosti obyvatel.

Další zájmy se soustředí do politiky životního prostředí a energetické politiky. Nizozemsko je zastáncem nadnárodní spolupráce v řešení environmentálních problémů. Prosazuje přitom přísnější standardy, ač samo má potíže s jejich plněním. Na domácí úrovni si stanovuje ještě ambicióznější cíle, než ke kterým se zavazuje na úrovni EU. Jeho cílem je stát se zemí, která dokáže skloubit hospodářské aktivity s ohledem na životní prostředí. Pro Nizozemsko je také prioritní harmonizace azylové a imigrační politiky členských států. Přistěhovalectví z „nezápadních“ zemí je považováno za problém, což se odrazilo i v posunu vládní politiky směrem od tradiční vstřícnosti k opatřením proti příchodu přistěhovalců do země.

Ve vztahu k EU lze do budoucna očekávat, že Nizozemsko bude usilovat o zachování svého „zvláštního“ statusu mezi členskými zeměmi. S největší pravděpodobností nebude podporovat další rozšiřování a spíše

bude preferovat konsolidaci fungování EU, zejména hospodářské a měnové unie. V jeho postoji bude zřejmě nadále převládat pragmatismus, kritičnost a důraz na efektivitu a hospodárnost.

5. BELGIE

Klára Weger

5.1 Základní charakteristika státu

Svou rozlohou – 32 745 km^2 – se Belgie řadí mezi menší státy Evropské unie (EU). Sousedí s Lucemburskem, Francií, Německem a Nizozemskem. Žije zde 10 888 684 obyvatel (Belgostat 2009). K 1. lednu 2006 žilo na území Belgie 1 268 915 osob narozených v cizině, což v té době reprezentovalo 12 % celkového obyvatelstva země. Z celkového počtu cizinců v Belgii pocházelo k 1. lednu 2008 61,26 % ze starých členských zemí EU a 6,6 % z nových členských států. Kromě nich patřili k největším skupinám cizinců v Belgii občané Afriky (14, 68 %), jiných evropských zemí (včetně Turecka (8,18 %) a Asie (5,93 %) (Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme 2009: 101 a 143).

Belgie je parlamentní monarchie, v jejímž čele stojí od roku 1993 král Albert II. Jedná se o federální stát rozdělený do tří regionů (vlámský region, valonský region a bruselský region) a tří tzv. komunit (vlámská komunita, francouzská komunita a německá komunita). Oficiálními jazyky jsou francouzština, nizozemština a němčina. Platnou měnou je euro, které nahradilo v roce 2002 belgický frank.

Belgické HDP činilo v roce 2007 €31 100 (29 300 v PPS) na hlavu. Belgie tak patří v HDP do horní poloviny členských států EU (k vývoji HDP viz graf 35). Na celkovém HDP EU se Belgie podílí 2,7 %. Hlavní podíl na HDP mají služby (75,1 %), následuje průmysl (18,9 %) a stavebnictví (5,2 %) (2007) (Eurostat 2009: 70, 73-74 a 77).

Graf 35: Změny v HDP v % (1980-2014)

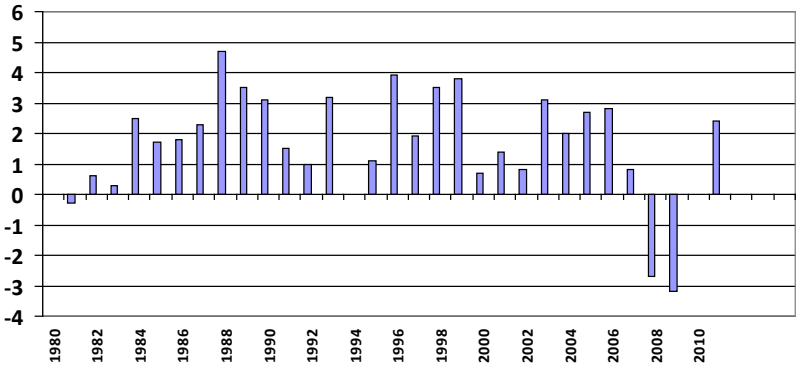

Zdroj: Autorka, data získána z databáze Banque Nationale de Belgique.

Belgie vznikla v roce 1830. Belgická „revoluce" vedla k odpoutání území Belgie od Nizozemského království, se kterým bylo území Belgie spojeno na Vídeňském kongresu roku 1815. Na základě ústavy z roku 1831 vznikl unitární stát, a to navzdory heterogennosti belgického obyvatelstva. Od nezávislosti bylo hlavním cílem belgické zahraniční politiky zachování samostatnosti nového státu. Belgie musela totiž čelit nepřátelství sousedních států, a to především Nizozemského království, které jen těžce akceptovalo odpoutání belgického území.

Z hlediska vnitřní politiky a navzdory skutečnosti, že belgická ústava z roku 1831 prohlašovala, že „užívání jazyků existujících v Belgii je nezávazné", stala se francouzština de facto jazykem státní moci. Belgické elity jak na severu (vlámský mluvící oblast), tak na jihu země (kde v té době převládaly na venkově valonské dialekty) byly ve skutečnosti francouzsky mluvící. Jako reakce proti nadvládě francouzštiny se vytvořilo vlámské hnutí usilující o zachování vlámského jazyka.

Devatenácté století se v Belgii vyznačovalo velmi silným ekonomickým rozvojem. Díky časné průmyslové revoluci se Belgie stala jednou z nejsilnějších světových ekonomik zaměřených především na uhlí a na železo. Na konci devatenáctého století se Belgie stala koloniální mocností. Po krátkém období mezi lety 1885 a 1908, kdy bylo Kongo považováno za osobní vlastnictví belgického krále Leopolda II. (pod názvem Samostatný

stát Kongo), byla země v roce 1908 předána belgickému státu a stala se belgickou kolonií (a to do roku 1960). Po první světové válce získala Belgie také mandát nad (původně německými) územími Rwandy-Urundi (do roku 1962).

První polovina dvacátého století se vyznačuje průběžným stupňováním a polarizací jak vlámského, tak valonského hnutí. Navzdory své neutralitě byla Belgie obsazena Německem během první světové války. Stát byl znovu obsazen nacistickým Německem v roce 1940. Podobně, jak tomu bylo v Lucembursku, se stalo jedním z hlavních cílu belgické zahraniční politiky dosažení trvalého míru mezi Francii a Německem.

Ve druhé polovině dvacátého století proběhla závažná ekonomická recese ve valonském regionu. Belgická ekonomická rovnováha se začíná měnit ve prospěch vlámského regionu. Valonské podniky těžkého průmyslu zavírají jeden po druhém a na druhé straně nastává na severu země období hromadné implantace cizích podniků. To, co se týká hlediska ekonomického, má logicky dopad i na politickou sféru. Belgický stát, který do konce meziválečného období byl řízen frankofonní buržoazií, se postupně otevírá vlámským elitám (Carrozzo 1998).

Šedesátá a sedmdesátá léta se vyznačují obrácením téměř celé země k ideji federalismu: tradiční politické strany se začínají oddělovat na vlámsky a francouzsky mluvící strany, stejně se rozdvojují univerzity a ministerstvo kultury a národního vzdělávání. Jazyková homogenizace belgických krajů a administrativních okrsků je uskutečněná díky přesunům obcí a čtvrtí. Brusel je považován za bilingvní území. Tvoří se tak v roce 1963 tzv. jazyková hranice rozdělující vlámsky mluvící území od francouzsky mluvícího území. Tím je uznána administrativní jednojazyčnost vlámského a valonského regionu a dvojjazyčnost Bruselu.

Federalizace belgického státu proběhla mezi rokem 1970 (první federální reforma státu vyplývající ze změny ústavy) a rokem 1988 (vznik posledního regionu: region Brusel – hlavní město) či 1993 (změna prvního článku ústavy). Belgický stát se od té doby skládá ze tří komunit a regionů, každý region a každá komunita disponuje zákonodárnou a výkonnou moci. Každý celek má právo vydávat nařízení (neboli tzv. ordonnances v případě Bruselu), které mají stejnou hodnotu jako federální zákon. Toto kladení dvou kategorií federovaných jednotek (komunity a regiony) na stejné úseky teritoria tvoří část belgické originality.

K pravomocím komunit patří: kulturní otázky, záležitosti týkající se člověka (tzv. „individualizovatelné“ záležitosti – zdravotnická politika a pomoc osobám), školství a používání jazyka. Zároveň jsou zodpovědné za mezinárodní vztahy ve věcech týkajících se jejích pravomocí. K důležitým pravomocím regionů patří: územní plánování, ochrana životního prostředí, obnovení venkova, ochrana přírody, politika zemědělství, energetická politika, politika zaměstnání, veřejné práce a doprava, hospodářská politika, financování a kontrola obcí a krajů, atd. Podobně jako komunity jsou zároveň odpovědné za mezinárodní vztahy ve věcech týkajících se jejích pravomocí. Pravomoci belgických komunit se neurčují podle přesně daného území (tím se odlišují od regionů). Federální charakter belgických institucí postupně ovlivnil strukturu belgického stranického systému.

5.2 Politický a stranický systém

Belgie je konstituční monarchie a systém je založen na ústřední roli parlamentu – vláda musí získat důvěru v Poslanecké sněmovně, aby mohla vykonávat své pravomoci. Parlament je dvoukomorový a skládá se z Poslanecké sněmovny (*Chambre des représentants*) a ze Senátu. Dolní komora má 150 přímo zvolených poslanců, Senát má 71 senátorů, z nichž 40 je voleno přímo a 31 nepřímo (jsou buď delegovaní jazykovými komunitami, či kooptovaní podle jazykového klíče) (Chytilek 2005: 125-126). Volební systém je proporční a existuje zde od roku 1893 volební povinnost – což vysvětluje vysokou účast belgických občanů jak v belgických federálních/regionálních/komunálních, tak v evropských volbách, kde ve volební účasti patří Belgie do první trojice EU27 spolu s Lucemburskem a Maltou (Eurostat 2009: 262). Moc výkonná je rozdělena mezi panovníka (král Albert II) a vládu v čele s ministerským předsedou. Král formálně jmenuje a odvolává členy vlády. Pravomoci belgického panovníka jsou však ve skutečnosti omezené a především reprezentativní. Kroky krále podléhají kontrasignaci příslušného ministra.

Od založení belgického státu v roce 1830 byl belgický stranický systém charakterizován hlavním štěpením mezi klerikálními a protiklerikálními sílami. Dlouhodobě se dělily o voličské preference tři strany: jedna – křesťanská strana – v klerikální polovině politického spektru, a dvě strany – nejprve jen liberální, potom od roku 1885 také socialistická – v jeho antiklerikální polovině. Vznik socialistické strany na konci devatenáctého století také znamenal vznik nového štěpení sociálně-ekonomického rázu – kapitál/práce. Již existující strany se na tomto novém štěpení též podílely: liberální na straně „kapitálu“ a křesťanská na straně „práce“. I když se v meziválečném období objevily různé strany s extremistickými sklony, tato stabilní situace setrvala ve velké míře až do konce padesátých let.

Další zásadní změna proběhla až přibližně na začátku šedesátých let, kdy se objevilo nové štěpení mezi dvěma největšími belgickými komunitami – vlámsky a francouzsky mluvící. Na základě tohoto štěpení a současně s postupnou federalizací Belgie se každá ze tří historických politických stran rozdělila do dvou jazykově odlišných stran. Původní křesťanská strana se v současné době rozděluje na

CDnV (*Christen-demokratisch en Vlaams*) ve vlámských oblastech a CDH (*Centre démocrate humaniste*) ve francouzsky mluvících oblastech. Původní socialistická strana je nyní rozdělená na PS (*Parti socialiste*) ve frankofonních oblastech a SP.a (*Socialistische partij anders*) ve vlámských oblastech. A konečně původní liberální strana je nyní rozdělena mezi MR (*Mouvement réformateur*) ve frankofonních oblastech a Open VLD (*Open Vlaamse liberalem en democraten*).

Nové politické strany vznikly též na té nebo oné straně jazykové hranice. K tomu se připojily i další strany, které nelze jasně umístit na jednu nebo druhou stranu určitého výše zmíněného štěpení. To je případ jak belgických ekologických stran (frankofonní Ecolo a vlámsky Groen!), tak i belgické extrémní pravice (frankofonní *Front National* a vlámský *Vlaams Belang* a další vlámské strany přibližující se k extrémní pravici, *Nieuwe Vlaams Alliantie* a *Ljist Dedecker*) (blíže k problematice politických stran Weger 2004). Pro výsledky voleb z roku 2007 viz tabulka 10.

Belgické vlády jsou v současné době vždy koaliční a na základě nepsaného pravidla se do prosince 2007 vždy objevovala v koaličních vládách frankofonní strana s jejím vlámským ekvivalentem či vlámská strana s jejím frankofonním ekvivalentem. Na základě tohoto pravidla nebylo například možné založit vládu, ve které by se zúčastnilo MR a ne Open VLD, či CDnV a ne CDH. Od prosince 2007 byla založená první asymetrická vláda od federalizace belgického státu, která spojuje strany MR, Open VLD, CDnV, CDH a PS (bez SP.a).

Vzhledem k odlišnostem v programech těchto stran, obzvláště v otázkách pravomocí regionů a komunit (a všeobecně v otázce prohloubení či neprohloubení belgického federalismu), a i vzhledem k rostoucímu vlivu malých extremistických stran, se sestavování belgických vlád stává v poslední době velmi složitou záležitostí. Tomu odpovídá krizová situace roku 2007, kdy po federálních volbách trvala koaliční jednání do 19. prosince 2007, kdy byla založena pouze přechodná vláda (Bouillon 2007). Tato přechodná vláda byla nakonec nahrazena (po dlouhých jednáních) „trvalou“ vládou premiéra Yvesa Leterma v březnu 2008. Tato vláda spojovala strany CDnV, CDH, Open VLD, MR a PS.

Tabulka 10: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny (červen 2007)

Strana	Hlasů celkem (kandidátní listiny)	Hlasů v %	Změna v % (vůči 2003)	Křesel	Změna (vůči 2003)
CdnV & NVA	1.234.950	18,51	+ 2,2	30	+ 8
MR	835.073	12,52	+ 1,12	23	- 1
PS	724.787	10,86	- 2,16	20	- 5
Open VLD	789.445	11,83	- 3,53	18	- 7
Vlaams Belang	799.844	11,99	+ 0,4	17	- 1
SP.a-Spirit	684.390	10,26	- 4,65	14	- 9
CDH	404.077	6,06	+ 0,59	10	+ 2
Ecolo	340.378	5,10	+ 2,4	8	+ 4
Lijst Dedecker	268.648	4,03	-	5	-
Groen!	265.828	3,98	+ 1,51	4	+ 4
Front national	131.385	1,97	- 0,01	1	0

Zdroj: elections2007.belgium.be

Po další vládní krizi na začátku roku 2010 se v Belgii odehrály nové předčasné volby 13. června 2010 (výsledky viz tabulka 11). Volby zaznamenaly doposud největší úspěch vlámské separatistické strany NVA na severu země. Vzhledem k této skutečnosti vládní jednání trvají až dodnes (říjen 2010).

Tabulka 11: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny (červen 2010)

Strana	Hlasů celkem (kandidátní listiny)	Hlasů v %	Změna v % (vůči 2007)	Křesel	Změna (vůči 2007)
NVA	1.135.617	17,40	-	27	-
PS	894.543	13,70	+ 2,84	26	+6
MR	605.617	9,28	- 3,24	18	- 5
CDnV	707.986	10,85	-	17	-
Open VLD	563.873	8,64	-3,19	13	- 5
SP.a	602.867	9,24	-	13	-
Vlaams Belang	506.697	7,76	-4,23	12	-5
CDH	360.441	5,52	-0,53	9	-1
Ecolo	313.047	4,80	-0,31	8	0
Groen!	285.989	4,38	+ 0,40	5	+ 1
Lijst Dedecker	150.577	2,31	- 1,72	1	-4

Zdroj: elections2010.belgium.be

5.3 Belgie v Evropské unii

5.3.1 Základní analýza vývoje vztahů a postojů veřejnosti k integraci

Belgie, společně s Francií, Německem, Nizozemskem, Lucemburskem a Itálií, stála u zrodu evropské integrace v druhé polovině dvacátého století a byla jeden ze zakládajících členů Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO). Geografická poloha Belgie – mezi Francií a Německem a u jednoho z nejfrekventovanějších moří světa – ovlivnila evropskou orientaci belgické politiky. Belgie měla jednak zájem na konstruktivní spolupráci mezi Německem a Francií (jelikož byla sama dvakrát obětí otevřeného střetu mezi těmito mocnostmi). Vzhledem k malé rozloze belgického státu a k její poloze na křižovatce mezi několika západoevropskými státy byl belgický trh již dlouhodobě orientován navenek a závislý na spolupráci se zahraničím. Je tomu tak obzvláště proto, že Belgie byla prvním státem evropského kontinentu (kromě ostrovní Velké Británie), který prošel průmyslovou revolucí. Od začátku bylo zřejmé, že vzhledem k malé rozloze belgického teritoria bylo třeba zajistit otevření vnějších trhů pro belgické produkty (Galer 2009: 316-317). Tento kontext vysvětluje, proč od roku 1921, kdy byl založen belgicko-lucemburský hospodářský svaz (UEBL), se Belgie zúčastnila téměř všech iniciativ, které měly za cíl prohloubení mezinárodní spolupráce a zajištění mezinárodní bezpečnosti (Benelux, ESUO, EHS, NATO atd.).

Dlouholetá participace belgického státu v evropských (a širších) integračních procesech vysvětluje všeobecnou podporu belgických politických stran členství Belgie v EU. To se týká například i extremistické strany Vlaams Belang, která sice nabízí úplnou reformu EU, která by se měla skládat ne ze současných států a regionů, ale z mnohem početnějších etnických entit (Spruyt 1997: 213-214). Ani Vlaams Belang však neodmítá skutečnost EU jako takové. Vzhledem k složitému vnitrostátnímu kontextu se belgická politická debata zaměřuje (obzvláště v období voleb) především na otázky vnitřní politiky a budoucí struktury belgického státu.

Pokud se EU přece jen do belgické politické debaty dostane, tak lze pozorovat určité rozpory mezi politickými stranami především v oblasti hospodářské a sociální politiky a institucionálního vývoje EU. V případě hospodářské a sociální politiky je možné rozdělit belgické politické strany do dvou skupin. Křesťanští demokraté (CDH a CDnV) a liberálové (MR

a VLD) všeobecně podporují jednotný trh a hospodářský vývoj EU. Od konce devadesátých let dvacátého století je však možné pozorovat určitý vývoj u křesťanských demokratů, kteří čím dál více požadují (vedle stálého prohlubování jednotného trhu) podstatný pokrok v oblasti tzv. sociální Evropy. Toto se reflektuje v požadavcích týkajících se například trvalého boje proti nezaměstnanosti, definování minimálních sociálních norem atd. na úrovni EU. Liberálové jsou ještě jednoznačnější ve své podpoře EU. Nejen že nekritizují současný vývoj, ale naopak prohlubování tohoto vývoje a reforem podporují. VLD a MR například podporují úplnou liberalizaci služeb a reformu společné zemědělské politiky.

Druhou skupinu politických stran tvoří především socialisté (PS a SP.a) a ekologisté (Ecolo a Groen!). Tyto strany jsou kritičtější vůči hospodářským a sociálním politikám EU. EU je považována za příliš liberální a nedostatečně sociální (a pro ekologisty navíc nedostatečně environmentální). Tyto kritiky však nevedou k odmítnutí evropské integrace. Co se týče institucionálního vývoje EU, je současná institucionální podoba EU především kritizována belgickou extrémní pravicí a extrémní levicí. O Vlaams Belang a jeho „Evropě národů" jsme se již zmínili. Podobně NVA (*Nieuwe Vlaams Alliantie*) se pravidelně vyslovuje pro Evropu regionů. „Tradiční" politické strany (liberální, socialistické a křesťansko-demokratické) podporují především demokratizaci a federalizaci EU. Určitá kritika těchto stran je však vždy uvedena v konstruktivním duchu a nemůže být považována za euroskepticismus (Pilet, Van Haute 2007: 213-218).

Belgie se řadí k zemím, kde je podpora evropské integraci jedna z nejvyšších z členských zemí EU (viz graf 36). To samé platí i o důvěře v evropské instituce, která je velmi stabilní. V roce 2007 důvěřovalo Evropskému parlamentu 68 % belgického obyvatelstva (69 % v roce 2002), Evropské radě 56 % (54 % v roce 2002) a Evropské komisi 67 % obyvatelstva (64 % v roce 2002) (Eurostat 2009: 263). Evropská unie patří k dlouhodobým realitám belgického státu také proto, že Brusel je sídlem mnoha evropských institucích a je velmi často označen jako „hlavní město EU". V Bruselu sídlí jak Evropská komise, tak Evropská rada a částečně i Evropský parlament (v jeho bruselské budově se odehrávají zasedání parlamentních komisí a menší část plenárních zasedání parlamentu – větší část se pak koná ve Štrasburku) (Ouvry 2001).

Graf 36: Podpora veřejnosti členství v EU (2004-2009)

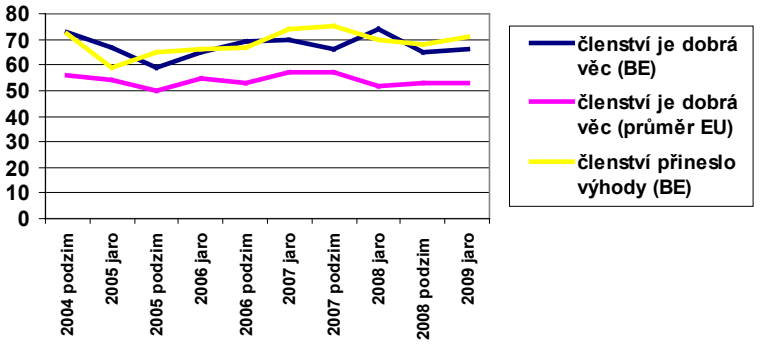

Zdroj: Autorka, data pochází z Eurobarometer 63-71.

Evropská integrace je také v Belgii spojena se jmény několika významných belgických politiků. Můžeme například uvést jméno Paula Henriho Spaaka (mnohonásobný ministr zahraničních věcí a trojnásobný předseda vlády mezi lety 1936 a 1966), který v padesátých letech usiloval o založení evropského společného trhu a byl autorem zprávy z roku 1956, která se stala základem pro založení EHS. Další známé jméno je Leo Tindemans (belgický premiér v letech 1974-1978), který stál u zrodu evropské politické spolupráce. Od sedmdesátých let se toto zesílení evropské spolupráce na politické úrovni (a již ne jenom z hospodářského hlediska) stalo jednou z hlavních os belgické zahraniční politiky.

Od začátku evropské integrace se Belgie vyznačovala silnou pro-evropskou pozicí. Postupně se tak Belgie stala členskou zemí EU, která aktivně podporuje federální vývoj evropské integrace. Belgie stála například u zrodu mezivládní konference o politické unii (vedle mezivládní konference o hospodářské a měnové unie) v rámci jednání, která vedla k přijetí Maastrichtské smlouvy. Taktéž byla belgická národní pozice (připravená pro mezivládní konferenci roku 1996) při vyjednávání budoucí Amsterodamské smlouvy z toho hlediska velmi jasná. První věta této národní pozice stanovila, že „Federální Evropská

unie je hlavním cílem belgické evropské politiky“ (Kerremans 2000: 182). Pravidelně také usiluje o zvýšení počtu oblastí, které podléhají na evropské úrovni většinového hlasování (místo jednomyslného hlasování). Belgie se také řadí k zemím, které mírně získávají z rozpočtu EU (viz graf 37).

Tato belgická pro-evropská pozice se silně projevila během belgického předsednictví Rady EU v roce 2001, během kterého byla připravena ambiciózní tzv. Laekenská deklarace. Tato deklarace hrála roli například při svolání Evropského konventu o budoucnost EU, který měl připravit projekt evropské ústavy. Deklarace také podporovala větší demokratizaci, transparenci a efektivnost EU. Po neúspěchu evropské ústavy, která sice byla Belgii ratifikována, ale byla neúspěšná v referendech ve Francii a Nizozemsku, a během nových jednání, které následovaly na mezivládní konferenci roku 2007, usilovala Belgie především o to, aby bylo zachováno co nejvíce článků původní smlouvy (tj. evropské ústavy) (Galer 2009: 328-330).

Graf 37: Příjmy a příspěvky Belgie do rozpočtu ES/EU v miliónech eur (1976-2008)

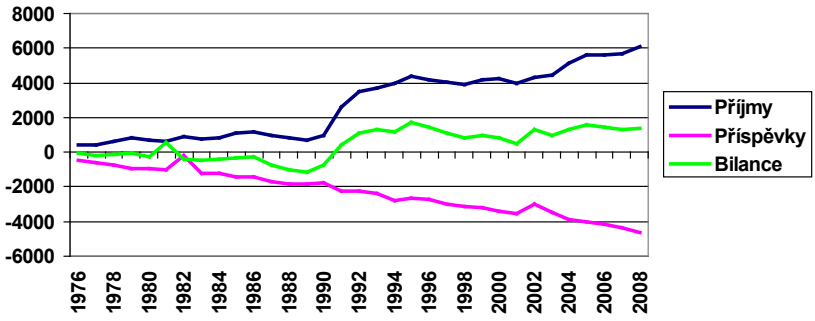

Zdroj: European Commission 2009a: 93-105.

Pozici Belgie v EU je možné shrnout slovy Benoita Galera: „EU je základem belgické zahraniční politiky. (Belgie) zůstává stále napojena na evropské pozice ve všech velikých otázkách, které se mohou vyskytnout.

Belgie také bojuje proti případnému direktorátu velikých (států) v rozšířené Unii. Proto chce v rámci Unie rozvíjet 'proaktivní bilateralismus', tj. posílit vlastní bilaterální vztahy s jinými členskými státy, které sdílejí její pozice " (Galer 2009: 331).

K dlouhodobým tendencím belgické evropské politiky patří proto usilování o zajištění klíčové institucionální role Evropské komise a o rozšíření většinového hlasování v Radě EU. Přestože Belgie patří k největším zastáncům evropské integrace, je zajímavé podotknout, že Belgické království patří zároveň k špatným žákům, co se týče implementace legislativy EU. Implementační problémy Belgie jsou zcela jasně spojeny se složitými procedurami, které doprovázejí vytváření belgického národního stanoviska na evropské úrovni. Například směrnice v oblasti životního prostředí musí v určitých případech být přenesena čtyřmi úrovněmi moci (třemi belgickými regiony a federálním státem). Z tohoto důvodu patří Belgie k často napomínaným státům (Evropským soudním dvorem či Komisí), a to především za špatnou implementaci směrnic federovanými jednotkami (Bursens 2002).

5.3.2 Vnitrostátní institucionální rámec

Federální struktura belgického státu a rozdělení pravomocí mezi federální stát, regiony a komunity poněkud komplikuje reprezentaci Belgie v evropských institucích. Jak regiony, tak komunity mají totiž pravomoc reprezentovat vlastní zájmy v mezinárodních organizacích a všeobecně na mezinárodní scéně. Na úrovni EU platí, že komunity a regiony mohou intervenovat, pokud Evropská unie jedná o záležitosti spadající do jejích pravomocí.

Z hlediska zahraniční politiky všeobecně platí, že belgický federální stát je stále kompetentní v otázkách „vysoké politiky", což zahrnuje belgickou bezpečnostní politiku, zásadní diplomatické otázky (typu navazování a přerušení diplomatických styků s určitou zemí) a mezinárodní vztahy v makro-ekonomické politice, v oblasti měnové politiky, soudní politiky a telekomunikací. V jiných oblastech jsou mezinárodní vztahy spravovány společně s federovanými celky (regiony a komunity). To je například případ zemědělské politiky, rozvojové pomoci, životního prostředí či dopravní politiky (Galer 2009: 334).

Zásadní text, který upravuje reprezentaci belgických institucí v Radě EU, je tzv. Smlouva o spolupráci mezi federálním státem, komunitami a regiony ve věci reprezentace belgického království v Radě ministrů Evropské unie z 8. března 1994 (která byla pozměněna a doplněna Smlouvou o spolupráci z 13. února 2003). Smlouva uvádí, že „koordinace v oblasti určování belgického postoje jak z všeobecného hlediska, tak z hlediska každého specifického bodu na agendě Rady Evropské unie spadá do kompetence Ředitelství pro evropské záležitosti Ministerstva zahraničních věcí, které předsedá a administrativně spravuje zasedání" (Accord de coopération 1994).

Smlouva také uvádí, že všech koordinačních zasedání se zúčastní předseda vlády, vice-premiéři, ministr pro evropské záležitosti, předsedové komunitárních a regionálních vlád, členové regionálních a komunitárních vlád, kteří mají mezinárodní vztahy ve vlastních pravomocích, a Stálé zastoupení Belgického království pří Evropském společenství včetně atašé regionů a komunit (Accord de coopération 1994).

Ačkoliv Ministerstvo zahraničních věcí zasedáním Ředitelství pro evropské záležitosti předsedá, je jeho role především koordinační (navrhuje agendu zasedání, která úzce souvisí s agendou budoucích zasedání Rady EU, rozesílá pozvánky na zasedání atd.). Během zasedání má delegace MZV stejné postavení jako ostatní přítomné delegace. Hlavním cílem zmíněného Ředitelství je předávání instrukcí ministrovi, který bude zastupovat Belgii v Radě EU. Instrukce jsou platné pouze, pokud byly schváleny konsensuálně v rámci Ředitelství. Podobně musí být schváleny Ředitelstvím instrukce, které jsou zasílané velvyslancům COREPERu I a COREPERu II.

Je třeba podotknout, že se velmi málokdy stává, že by Ředitelství nedospělo ke konsenzu. Kerremans vysvětluje tuto skutečnost třemi faktory: 1) pro Belgii (a regiony a komunity) je zdržování v Radě považováno za neprospěšné; 2) velmi často se belgické entity dohodnou na společném balíčku, ve kterém může každá entita najít určité uspokojení a 3) existuje velmi hustá síť neformálních kontaktů mezi federálními, regionálními a komunitárními institucemi, která zajišťuje budování konsenzu již před zasedáním Ředitelství (Kerremans 2000: 191).

Originalita systému vytváření belgické pozice pro Radu EU spočívá v tom, že představitelé belgických institucí se musí dohodnout na společné pozici. Stručně řečeno: Belgie musí mít pozici. Pokud se Ředitelství na takovém textu nedohodne, jsou problematické body zaslány Meziministerské konferenci pro zahraniční politiku (viz níže). Pokud se na textu nedohodne ani ona,

patří poslední rozhodovací slovo Koordinační komisi (viz níže). Ve výjimečných případech se však stalo, že jednání neuspěla. Belgie se takto například zdržela hlasování pří přijetí směrnice umožňující hlasování evropských občanů v komunálních volbách (Boldrini a Galer 2007: 5).

Ředitelství pro evropské záležitosti má samozřejmě několik slabých stránek: například vysoký průměrný počet účastníků zasedání (okolo 25 členů), stejně jako velmi častý vysoký počet bodů na agendě jednání. Proto existuje několik dalších formálních/neformálních koordinačních mechanismů, které mají zajistit snadnější komunikaci a dohodu mezi belgickými institucemi. Jako příklad můžeme uvést systém evropských koordinátorů, který byl založen federální vládou na začátku devadesátých let. Od té doby má každé federální ministerstvo svého evropského koordinátora, který je kontaktní osobou pro ostatní ministerstva/instituce (Kerremans 2000: 193-194).

Vedle této základní struktury existuje několik institucí, které mají zajistit koordinaci a koherenci mezi různými zájmy, které jsou v belgickém federálním státě vyjádřeny. Existuje například tzv. Koordinační komise, která jednou měsíčně sdružuje zástupce federálních, regionálních a komunitárních vlád. Koordinační komise jedná především o otázkách vyžadujících spolupráci mezi různými úrovněmi moci.

Podobně také existuje fórum, v rámci kterého se scházejí federální, regionální a komunitární ministři zodpovědní za zahraniční vztahy. Tato „meziministerská konference pro zahraniční politiku“ projednává body, které mají být diskutovány v Radě EU. Meziministerská konference je především informačním orgánem, ve kterém každá úroveň moci informuje další úrovně o svých vnějších iniciativách. Má však také slaďující roli, jelikož má, jak jsme psali výše, pravomoc vyjednávat belgickou pozici v Radě EU, pokud se P11 na takové pozice nedohodla.

Je třeba podotknout, že ve všech zmíněných institucích si jsou zástupci federální vlády, komunit a regionů rovní. Což konkrétně znamená, že v určitých případech se může jedna úroveň moci vyhradit proti návrhům jiného regionu, jiné komunity a samotného federálního státu (Boldrini a Galer 2007: 4).

Stálé zastoupení v Bruselu je důležitým článkem belgické evropské politiky – přes geografickéou blízkost belgických ministerstev. Překvapivě je stálé zastoupení největší belgickou diplomatickou misí ve světě (170 zaměstnanců, z toho 22 zástupců regionů a komunit) a také jednou z nejaktivnějších. Tato skutečnost velmi zřetelně reflektuje evropské zaměření belgické zahraniční politiky.

Existuje několik variant reprezentace belgických institucí v Radě EU, záležejících na agendě dané Rady (viz tabulka 12). Belgické království může být reprezentováno pouze zástupcem federální vlády, nebo zástupcem federální vlády s přísedícím federované entity, zástupcem federované entity s přísedícím federální vlády anebo pouze zástupcem federované jednotky (to je například případ politiky rybolovu, pří které je Belgie reprezentována pouze zástupcem vlámského regionu). Pokud má být Belgické království zastoupeno pouze regiony a/nebo komunitami, existuje systém rotace mezi zástupci různých federovaných entit (Accord de coopération 1994). Do 1. ledna 2010 byly tyto rotace semestrální. V rámci přípravy belgického předsednictví (druhý semestr 2010) a pro zajištění lepší koherence belgické politiky se federální entity dohodly na zrušení rotace mezi 1. lednem 2010 a 30. červnem 2011 (konec trojitého předsednictví Španělska, Belgie a Maďarska). Od 1. července 2011 budou rotace roční a již ne semestrální (Galer 2009: 353).

Tabulka 12: Zastoupení Belgického království v Radě EU

Kategorie	Zastoupení	Rada
1	Výhradně federální	Všeobecné záležitosti, ECOFIN, rozpočet, justice, telekomunikace, spotřebitelé, rozvoj, civilní ochrana
2	Federální + přísedící federovaných jednotek (semestrální rotace do 1.ledna 2010)	Vnitřní trh, zdravotnictví, energetika, doprava, sociální záležitosti
3	Jedna federovaná jednotka + federální přísedící (semestrální rotace)	Průmysl, výzkum, životní prostředí
4	Jedna federovaná jednotka (semestrální rotace)	Kultura, vzdělávání, mládež, turismus, ubytování a územní plánování
5	Pouze jedna federovaná jednotka	Rybolov (vlámský region)
6	Federální + přísedící federované jednotky (bez rotace)	Zemědělství (vlámský region a valonský region). Pozice je připravena třemi regiony a představena federálním ministrem.

Zdroj: Galer 2009: 352

Zde jsou zjevné složité koordinační procedury, které umožňují reprezentaci národních, regionálních a komunitárních zájmů na evropské úrovni a často zpomalují implementaci evropských rozhodnutí na národní úrovni skrze konkrétní politiky, které nyní uvedeme.

5.4 Zemědělství

5.4.1 Analýza situace

Belgická zemědělská politika byla částečně regionalizována v roce 1993, kdy regiony získaly omezené pravomoci v oblasti zemědělství. Od roku 2001 mají belgické regiony všeobecnou kompetenci v oblasti zemědělské politiky s výjimkou bezpečnosti potravin, předčasného odchodu do důchodu zemědělců a belgické intervenční a restituční kanceláře, které stále spadají pod dohled federální úrovně.

V roce 2006 bylo 1,9 % belgického obyvatelstva zaměstnáno v zemědělském sektoru (European Commission 2009z). Mezi rokem 2008 a 2009 klesl počet zemědělských podniků na belgické úrovni o 3,9 %. Pokles byl podstatnější ve vlámském regionu (-4 %) než ve valonském (-3,7 %). Počet osob pracujících v zemědělské sféře klesl v daném období o 3,4 % (-3,8 % ve Flandrech a -2,6 % ve Valonsku) (k vývoji zaměstnanosti v zemědělství viz graf 38).

Graf 38: Vývoj zaměstnanosti v zemědělství (v %, 1984-2007)

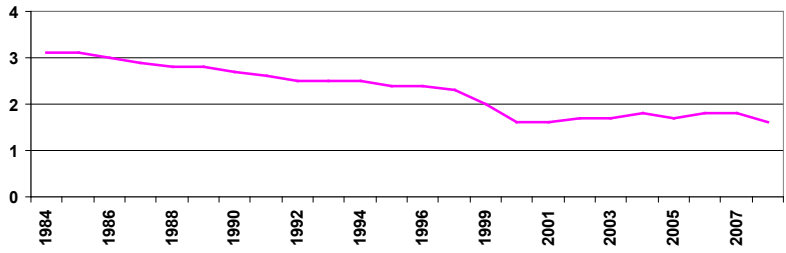

Zdroj: Autorka, vytvořeno z databáze Bureau du Plan.

Vzhledem k téměř úplné regionalizaci zemědělského sektoru je velmi těžké najít celonárodní data. Proto zde uvedeme hlavní regionální ukazatele. Ve své strategii rozvoje venkova uvádí valonská vláda, že v roce 2005 pracovalo pravidelně v zemědělském sektoru 28 007 osob, což znamenalo pokles o 34,3 % od roku 1992.

Valonská zemědělská pracovní síla reprezentuje 29,5 % celkové zemědělské pracovní síly v Belgii, což znamená, že veliká většina zemědělské pracovní síly se nachází ve vlámském regionu (Plan régional stratégique 2007: 10-13).

Ve valonském regionu je rozloha využité zemědělské půdy relativně stabilní, i když od roku 2005 tato rozloha klesá a dosáhla 755 545 hektarů. Celková rozloha zemědělské půdy však dlouhodobě klesá (-6,4 % mezi lety 1980 až 1992). Počet zemědělských podniků klesá stejně tak. Od roku 1990 tento počet klesá průměrně o 800 až 1000 jednotek ročně (poněkud se však zpomalil mezi lety 2002 a 2005). Počet menších zemědělských podniků ve valonském regionu se snižuje, a proto více jak třetina současných podniků vlastní více jak 50 hektarů půdy. Průměrná rozloha půdy jednoho podniku byla 44,2 hektarů v roce 2005 (Plan régional stratégique 2007: 10-13).

Valonské zemědělství se vyznačuje hlavně výrobou plodin jako obiloviny či průmyslové rostliny, výrobou krmiva a výrobou masa (především hovězího) (Plan régional stratégique 2007: 10-13). V roce 2005 dosahoval průměrný příjem valonského zemědělce €24 300, což znamenalo pokles o 8 % ve srovnání s rokem 2003.

Zatímco je zemědělská výroba ve valonském regionu celkově jednotná, ve vlámském regionu je mnohem rozmanitější – především z důvodu rozdílů v půdě. V severní části vlámského regionu je půda především písečná a v této oblasti převládají louky a pěstování kukuřice (jako krmiva). Zemědělská půda je mnohem četnější na jihu vlámského regionu. Zemědělské podniky jsou však menší než ve valonském regionu a pěstování je zde intenzivnější. Tato část vlámského regionu se zabývá především výrobou masa (zejména hovězího). Příjmy vlámských zemědělců jsou průměrně vyšší než příjmy valonských zemědělců.

Rozdíly mezi regiony lze také pozorovat v rozpočtu přiděleném pro zemědělskou politiku: pro roky 2000-2006 byl rozpočet vlámského regionu €537 milionů a rozpočet valonského regionu €275 milionů. Příspěvek EU byl €214 milionů ve vlámském regionu a €104 milionů ve valonském regionu (OECD 2005: 152-153).

5.4.2 Dlouhodobé cíle

Dlouhodobé výzvy belgického zemědělství jsou podobné jako v ostatních zemích EU, příjmy zemědělců zůstávají pod průměrem příjmů v dalších hospodářských sektorech. Intenzifikace a mechanizace produkce vyžaduje vysoké investice, které jsou problematické pro mnoho zemědělců, pokud zemědělské ceny klesnou.

Valonská vláda se především zaměřuje na zvýšení konkurenceschopnosti valonských zemědělských podniků, a to zlepšením kvality struktur a diversifikací zemědělských aktivit. Valonský region pracuje také na zavedení „zelenějšího" zemědělství. Proto také zavedl tzv. programme agro-environemental (zemědělsko-environmentální program), díky kterému zemědělci mohou podepsat zemědělsko-environmentální smlouvu, a tak získat nárok na zvýšení odměn, pokud prokáží využití zelených metod při využívání svého pozemku.

Podobně jako valonský region podporuje vlámský region ve svém plánu rozvoje venkova na léta 2007-2013 zaktivování dynamického a inovačního zemědělského sektoru. Podporuje také „zelenější" výrobní techniky a diverzifikaci zemědělské výroby. Vlámský region připravuje nový vlámský plán v oblasti zemědělství a životního prostředí. Aktivně také podporuje rozvoj organického zemědělství, proto přijal tzv. plán pro biologické zemědělství 2008-2012, ve kterém navrhl několik opatření v této oblasti. Valonský region přijal podobná opatření.

5.4.3 Hlavní domácí aktéři

Federální úroveň: Na federální úrovni se zemědělskou politikou zabývá **Ministerstvo pro malé a střední podniky, osoby samostatně výdělečně činné, zemědělství a vědu** (*Ministère des PME, des Indépendants, de l'Agriculture et de la Politique scientifique*). Kompetence federálního státu jsou skutečně reziduální.

Regiony: Na úrovni valonského regionu působí ministr veřejných prací, zemědělství, venkova, přírody, lesů a patrimonia (*Ministre des Travaux publics, de l'Agriculture, de la Ruralité, de la Nature, de la Forêt et du Patrimoine*). Na úrovni vlámského regionu je zemědělství v rukou ministra hospodářství, zahraniční politiky, zemědělství a rozvoje venkova (*Minister van Economie, Buitenlands Beleid, Landbouw en Plattelandsbeleid*). V oblasti zemědělské politiky byla podepsána smlouva o spolupráci mezi regiony a federálním státem. Na základě této smlouvy existuje **Meziministerská konference zemědělské politiky**.

5.5 Doprava

5.5.1 Analýza situace

Belgická dopravní síť je velmi rozsáhlá pro tak malou zemi. Na přelomu roku 2009 a 2010 má belgická silniční síť délku 153 088 km s 1 763 km dálnic (Bureau federal du plan 2009). Vývoj dopravy mezi lety 1970 a 2000 ukazuje obrovský nárůst silniční (+35 %) a námořní (+32 % uvnitř belgického státu) přepravy zboží na úkor železniční dopravy (-20 %) (Aussems 2009: 300). U osobní dopravy je tento trend podobný.

V Belgii tak jasně převažuje silniční doprava, a to jak v oblasti osobní, tak i nákladní dopravy. V osobní dopravě v roce 2006 byla ze 79,9 % používána osobní auta, ve zbytku veřejná hromadná doprava (13,1 % autobusy, 7 % tramvaje, vlaky a metro). V nákladní dopravě byly silnice využívány v 71,2 % následované vnitrozemskými vodními cestami (14,7 %) a železnicí (14 %) (Eurostat 2009: 399).

Od začátku 21. století se podíl hromadné dopravy (jak silniční, tak železniční) osob výrazně zvýšil. Tato skutečnost úzce souvisí se zvýšením státní podpory pro financování profesionálních přesunů (belgický stát tak částečně vyplácí výdaje za pracovní přesuny veřejnou dopravou; pro zaměstnance veřejné správy vyplácí stát tyto výdaje celkově). Značná část rozpočtu belgických domácností je spojena s dopravou. Od roku 1995 se výdaje domácnosti na dopravu zvýšily rychleji než celkový rozpočet domácnosti. Část těchto výdajů se zvýšila z 13,7 % (1995) na 15,8 % (2005). Počet aut se mezi rokem 1990 a 2005 zvýšil o 27 % (Bureau federal du plan 2009).

Co se týče železniční dopravy, je belgická železniční síť určena jak pro osobní, tak nákladní přepravu. Stát byl do roku 2005 vlastníkem železnic, které spravoval prostřednictvím společnosti SNCB (*Société Nationale des Chemins de Fer Belge*). Od roku 2003 se však belgická železniční doprava postupně liberalizuje. Nákladní železniční doprava je od roku 2007 úplně liberalizovaná. Nákladní vlaky jezdí většinou po třech železničních tratích: 1) Antverpy – Švýcarsko – Itálie; 2) Antverpy – Montzen (východ Belgie) – Německo; a 3) Antverpy – Francie (přes Paříž) (Belgium.be nedatováno a). Liberalizace železniční přepravy osob je nedokončená. V roce 2005 byla SNCB rozdělena do tří společností: Infrabel, SNCB a SNCB-Holding. Infrabel má na starosti železniční infrastrukturu a bezpečnostní systémy.

SNCB se zabývá přepravou osob/nákladů a SNCB-Holding koordinuje dvě zmíněné branže bývalé SNCB. V říjnu 2009 však Evropská komise vydala již druhé varování belgickému státu týkající se nedostatečné implementace prvního železničního balíčku. V Belgii existuje také hustá síť vysokorychlostních vlaků, které spojují zemí s Francií (TGV), Německem (TGV, ICE), Nizozemskem (TGV), Lucemburskem (TGV) a Velkou Británií (Eurostar). Tato síť je spravována soukromými společnostmi.

Veliký význam má i říční doprava, jelikož Belgie má několik významných přístavů: Antverpy, Gent, Ostende, Zeebruge, Brusel, Liège a Charleroi. Důležitý je obzvláště antverpský přístav, který je druhý nejvýznamnější v Evropě a čtvrtý ve světě (Antwerpen.be nedatováno).

Závěrem je nutno podotknout, že Belgie má několik významných letišť, z nichž hlavní je bruselské letiště Zaventem. Dále zde fungují čtyři další letiště pro přepravu osob: Ostende, Charleroi, Liège-Bierset a Deurne.

Regionální rozdíly jsou z hlediska dopravy velmi důležité. Když se podíváme na podíl přesunů autem ve valonském, vlámském a bruselském regionu, zjistíme, že tento podíl je mnohem větší ve Valonsku (85 % oproti 70 % ve Flandrech a 60 % v Bruselu) (Bureau federal du plan 2009). Tento rozdíl je možné vysvětlit jednak menší lidnatostí ve valonském regionu, ale také rozdílnými veřejnými investicemi v jednotlivých regionech.

Vlámský region od devadesátých let aktivně investoval do tzv. „alternativní nabídky" veřejné dopravy a do tzv. „měkkých" druhů dopravy. Jednalo se například o vybudování a údržbu cyklistických stezek, ročně tak investuje cca €75 až 100 milionů do cyklistických infrastruktur. Vlámský region také zorganizoval několik vzorových experimentů, kdy zavedl bezplatnou veřejnou dopravu (tomu tak je například v Hasseltu od roku 1997) (Aussems 2009: 302).

Valonský region začal reformovat svoji dopravní politiku až od začátku 21. století. Od té doby je možné pozorovat zvýšení investic zaměřených na rozšíření sítě „měkké" dopravy. Region také zavedl několik regionálních plánů jako například tzv. *Plan escargot* (Plán šnek), program *Pic Verts* (*Plan d'itinéraires communaux verts*, tj. plán zelených obecních tras) a síť tzv. Ravelu. Valonský *Plan escargot* umožňuje valonským obcím požádat region o subvenci, pokud připraví projekt rozvíjející tzv. měkkou dopravu (například rozšiřování chodníků, vybudování cyklistických stezek atd.). Podobně mohou obce požádat region v rámci plánu *Pic Verts* o dotaci,

pokud představí plán výstavby místní sítě stezek. Ravel plánuje výstavbu podobné sítě stezek, ale na celoregionální úrovni (SPW 2010). Zajímavé je, že ve srovnání s vlámským regionem jsou valonské investice do cyklistických infrastruktur mnohem skromnější (€6 až 9 milionů ročně) (Aussems 2009: 303).

5.5.2 Dlouhodobé cíle

Zájmy belgického státu v dopravní politice a silná vůle belgické vlády pokračovat v prohloubení spolupráce na úrovni EU se projevily během předsednictví Rady EU v druhém semestru 2001. V červenci 2001 tak belgický premiér oznámil, že jedna z priorit belgického předsednictví bude zajistit integraci environmentálních aspektů do evropské dopravní politiky (Verhofstadt 2001).

Ve svých třech Federálních plánech trvalého rozvoje se belgická vláda angažuje v rozvoji „zelenější" dopravní politiky. K dlouhodobým cílům vlády patří přijetí různých daňových opatření, která by měla podpořit přechod z letecké dopravy na železniční dopravu (daň na kerosen, zvýšení přistávacích poplatků v evropském kontextu atd.). Vláda také plánuje adaptovat dopravní daně podle ekologických aspektů motorů. Daňově chce podobně zvýhodňovat biopaliva. Dále plánuje zákaz silniční přepravy zboží během víkendů a ve špičkách (Plan fédéral de développement durable 2009-2012). Jak jsme již zmínili, existuje také několik regionálních iniciativ, které mají zajistit rozvoj „měkkých" dopravních prostředků.

Belgická vláda se také zaměřuje na bezpečnost na silnicích. Belgie je jedním ze špatných evropských žáků v této oblasti. Proto byly v roce 2001 založeny na federální úrovni tzv. *Etats généraux de la sécurité routière* (Generální stavy pro silniční bezpečnost). Tyto „Generální stavy" spojují příslušné ministry se skupinou expertů a s představiteli zájmových skupin. Zpracovávají návrhy a doporučení a snaží se vytvořit seznam hlavních bezpečnostních problémů (IBSR nedatováno). Od roku 2001 se Generální stavy zaměřily na problém rychlosti na silnicích, problém alkoholu/drog při řízení, únavy při řízení, systém udělování řidičských průkazů, problém nepoužívání bezpečnostních pásů atd. Podobné „Generální stavy" existují na regionální, provinční a obecní úrovni.

Belgická vláda se v současné době podobně zaměřuje na bezpečnost na železnicích. Tato skutečnost samozřejmě souvisí s nedávnou dramatickou nehodou v Halle/Buizingen. Jelikož několik zájmových skupin přičítá odpovědnost za tuto nehodu špatně probíhající liberalizaci železnic, byla v březnu 2010 založena parlamentní komise, která má zjistit stav železniční bezpečnosti v Belgii.

Ve vládní dohodě z roku 2008 označuje belgická vláda za jeden z hlavních cílů dopravní politiky podstatné zvýšení objemu pasažérů v železničním sektoru a plánuje proto investice do nového provozního materiálu a do „inovačních" železničních projektů – tak aby byly zajištěny rychlejší spoje mezi velkými městy. Belgie také plánuje vybudování tzv. RER (*Réseau express régional* – Regionální expresní síť) kolem a směrem do Bruselu. Dále nová železniční spojení mezi městy a letišti/přístavy (nedávno byl oznámen projekt stavby železniční trati a podzemního nádraží na letišti v Charleroi). Belgická vláda také usiluje o zvýšení dochvilnosti vlaků (Accord du gouvernement 2008).

Proto, aby se snížil podíl aut v dopravě, se belgická vláda v roce 2008 také zavázala zorganizovat setkání s organizacemi zaměstnanců a zaměstnavatelů, tak aby byly diskutovány možnosti využívání veřejné dopravy, možnosti úhrady nákladů za veřejnou dopravu zaměstnavatelem (navíc ke státní současné částečné úhradě), flexibilitu pracovních hodin, možnosti spolujízdy, kolektivní dopravy zorganizované společnostmi atd. (Accord du gouvernement 2008).

5.5.3 Hlavní domácí aktéři

Federální úroveň: Na federální úrovni působí **státní tajemník pro mobilitu** (*Secrétaire d' Etat à la Mobilité*).

Regiony: Ve vlámském regionu působí ministerstvo pro mobilitu a veřejné práce (*Ministerie van Mobiliteit en Openbare Werken*). Na valonské straně je zodpovědný ministr životního prostředí, územního plánování a mobility (*Ministre de l'Environnement, de l'Aménagement du territoire et de la Mobilité*).

5.6 Životní prostředí

5.6.1 Analýza situace

Belgie patří k nejlidnatějším zemím světa a je jednou z hlavních dopravních křižovatek EU. V zemi natolik lidnaté a hospodářsky vyvinuté jsou tlaky na životní prostředí velmi silné. Téměř čtvrt země je buď zastavěná, nebo překrytá silnicemi, železnicemi a lodními kanály. Stejně tak průmysl, hustá doprava, přeprava cestujících, chov dobytka a pěstování plodin zvyšují tlak na kvalitu vody, vzduchu, půdy a na přírodu jako takovou. Jak již bylo zmíněno, je belgický trh především orientován navenek, a tak závislý na spolupráci se zahraničím. Toto vysvětluje hospodářskou a fyzickou propojenost Belgie se sousedními státy. Tato propojenost je také důvodem proaktivního postoje Belgie v oblasti mezinárodních environmentálních norem (OECD 2007: 1).

Dle OECD v období mezi lety 1998 a 2007 celkové výdaje belgického státu na snižování a kontrolu znečištění vzrostly na 1,7 % HDP (OECD 2007: 2). V tomto období se také zvýšil počet chráněných oblastí v rámci programu Natura 2000. Určení těchto oblastí bylo zpracováno třemi belgickými regiony a federální vládou (toto v případě jedné námořní oblasti v belgických národních vodách Severního moře). Do konce roku 2009 bylo tak v Belgii zřízeno 234 ptačích oblastí (tzv. SPAs) a 280 významných lokalit (tzv. SCIs). Evropská komise posuzuje belgickou snahu za „velkou měrou dokončenou“ (European Commission 2009y).

Životní prostředí je proto jednou z důležitých politik belgické federální vlády, je však také a především v pravomoci belgických regionů (Flandry, Valonsko a Brusel). Přesto hraje belgická federální úroveň v této oblasti podstatnou roli, jelikož otázka životního prostředí a klimatických změn přesahuje belgické hranice (a je proto třeba ji efektivně koordinovat na národní/mezinárodní úrovni). Federální úroveň je také aktivní v této oblasti, protože životní prostředí úzce souvisí s dalšími federálními politikami, jako jsou například dopravní politika či energetická politika Belgie (climat.be nedatováno).

První impulz pro skutečně dynamickou politiku životního prostředí v Belgii vznikl po volbách roku 1999, které zaznamenaly veliký úspěch ekologických politických stran (jak frankofonních Écolo, tak vlámských tehdejších Agalev – nyní Groen!) a jejich první účast v belgické federální vládě. Vládní dohoda z července 2009 znamenala první pokrok v belgické

klimatické politice – vláda se tak dohodla přijmout dlouhodobá opatření vedoucí k „zeleným“ pokrokům v oblasti mobility a energetiky. Takto byl přijat první tzv. Federální plán trvalého rozvoje 2000-2004 (dne 20. července 2000), který plánoval spojit konkrétní politiky v rámci boje proti globálnímu oteplování s konkrétními kroky v oblasti energetiky, dopravy, průmyslu, zemědělství a nakládání s odpadem. Tento plán byl obnoven druhým Federálním plánem trvalého rozvoje (2004-2008, přijat 14. září 2004).

5.6.2 Dlouhodobé cíle

Ve vládní dohodě z roku 2008 se belgická vláda vyslovila pro „trvalý rozvoj jako základ své politiky a svých činů“ (Accord du gouvernement 2008: 21). Třetí Federální plán trvalého rozvoje 2009-2012 navrhuje několik konkrétních opatření, která se dotýkají různých politik uvedených v tomto textu. Jednak se federální vláda rozhodla podporovat vědecký výzkum v oblasti trvalého rozvoje a navrhnout několik výzkumných projektů, které mají zajistit dlouhodobé plánování v zásadních tématech spojených s životním prostředím (demografie, klima, energetika, doprava atd.) a stejně tak podporovat politická rozhodnutí.

V tomto plánu federální vláda také uvažuje o daňových opatřeních podporujících zelené investice. Cílem je zpracovat seznam produktů/služeb zvýhodňujících trvalý rozvoj (například LED lampy, sluneční kolektory atd.), v roce 2011 pak zpracovat Akční plán, který naplánuje postupné zrušení daňových opatření znevýhodňujících trvalý rozvoj. Belgie také navrhuje v rámci belgického předsednictví Rady EU snížení DPH pro celou řadu produktů/služeb, které podporují trvalý rozvoj.

Ve federálním plánu 2009-2012 belgická vláda rovněž usiluje - v zájmu lepší komunikace -zorganizovat několik informačních kampaní týkajících se problematiky trvalého rozvoje. Konkrétně se vláda vyslovuje pro několik opatření v sektoru dřeva (např. podporu spotřeby dřeva vyrobeného na základě principů trvalého rozvoje, boj proti nelegálnímu kácení dřeva atd.) a pro rozvoj biopaliv. Z hlediska čísel tak belgická vláda navrhuje zvýšit o 5,75 % podíl biopaliv v dopravních palivech (a to do konce roku 2010), zvýšit o 6 % podíl obnovitelných zdrojů energie ve spotřebě elektriky a snížit o 9 % do roku 2017 celkovou spotřebu energie. Vláda dlouhodobě plánuje zavedení povinného filtru na částice na autech. Dokud tento filtr nebude povinný,

navrhuje belgická vláda daňové výhody pro vozidla odpovídající normám Euro 5 a Euro 6 (Plan fédéral de développement durable 2009-2012).

Ve vládní deklaraci z roku 2008 vláda oznamuje, že během svého předsednictví v roce 2010 navrhne a podpoří pravidelné uskutečnění světového summitu o životním prostředí, energetice a klimatu v Bruselu.

5.6.3 Hlavní domácí aktéři

Federální úroveň: Životní prostředí je především v pravomoci belgických regionů, přesto hraje belgická federální úroveň v této oblasti podstatnou roli, jelikož otázka životního prostředí a klimatických změn přesahuje belgické hranice (a je proto třeba ji efektivně koordinovat na národní/mezinárodní úrovni). Životní prostředí také úzce souvisí s dalšími federálními politikami, jako jsou například dopravní politika či energetická politika Belgie. Belgická federální úroveň se zabývá především koordinací mezinárodních politik. Za politiku životního prostředí je zodpovědné **Ministerstvo pro klimatické záležitosti a energetiku** (*Ministère du Climat et de l'Energie*).

Regiony: Vlámský region je reprezentován ministrem životního prostředí, přírody a kultury (*Minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur*). Valonský region má také vlastního ministra životního prostředí, územního plánování a mobility (*Ministre de l'Environnement, de l'Aménagement du territoire et de la Mobilité*). A konečně bruselský region má ministra životního prostředí, energetiky, vodní politiky, městské obnovy, boje proti požárům, rychlé zdravotní pomoci a bydlení. Mnoho dalších federálních/regionálních ministerstev má své slovo v politice životního prostředí (ministerstvo dopravy, energetiky atd.).

Další aktéři: Stejně jak je tomu ve všech sdílených politikách belgického státu, existuje kromě federálních a regionálních ministerstev pro životní prostředí několik institucí, které mají zajistit koordinaci a koherenci belgické politiky v oblasti životního prostředí. Můžeme vyjmenovat například **Meziministerskou konferenci pro životní prostředí (CIE)**, která je stálou pracovní skupinou již zmíněné Koordinační komise. Scházejí se v ní federální a regionální ministři, kteří mají ve svých pravomocích životní prostředí. Této

konferenci předsedá federální ministr životního prostředí. Pokud CIE jedná o klimatických změnách, je rozšířena o předsedu vlády, jakož i o předsedy regionálních vlád. Klimatických zasedání se také zúčastňuje federální ministr pro rozpočet, ministři energie, dopravy, daňových záležitostí, rozvojové pomoci a regionální ministři hospodářství. Jako další příklad lze uvést **Koordinační komisi mezinárodní politiky životního prostředí (CCPIE)**, která je administrativním celkem sdružujícím administrativy a kabinety zodpovědné za životní prostředí, zahraniční věci a rozvojovou pomoc. Tato komise zařizuje jak debatu mezi různými institucemi, tak i přípravu politických opatření. Existuje také velký počet **vládních agentur** (jako například nově založená Federální agentura pro životní prostřed, Federální plánovací agentura, Valonská agentura pro klimatické změny a ovzduší atd.), jakož i **nevládních organizací** studujících a bojujících za větší efektivnost belgické politiky životního prostředí.

5.7 Energetika

5.7.1 Analýza situace

Od začátku sedmdesátých let se belgická federální energetická politika zaměřuje především na zajištění dostatečného energetického zásobování belgického státu, a to především diverzifikací geografického původu energií a diverzifikací energetických zdrojů. Tuzemská výroba energetiky je omezena na atomovou energii a na malé, ale vzrůstající procento obnovitelných zdrojů energií. Belgie je proto silně závislá na dovozu energií (European Commission 2007b). Vyjádřeno v číslech Belgie produkuje pouze 1,5 % celkové energie v EU (Eurostat 2009: 453).

Belgie nemá žádné vlastní ropné rezervy a veškerá surová ropa je proto dovážena. V posledních letech se staly Severní moře (Norsko a Velká Británie) a bývalý Sovětský svaz hlavním dodavatelem belgické ropy (do konce sedmdesátých let byly hlavním dodavatelem belgické ropy země Blízkého východu). Belgie je čistým vývozcem hotových výrobků a polotovarů. Stát vyváží především do západní Evropy a hlavním vývozním produktem je dieselová motorová nafta. Tato nafta se vyváží především do Nizozemského království (23,6 %), do Lucemburska (21 %), do Německa (14,8 %) a do Francie (14,1 %) (IEA 2006: 107).

Hlavními belgickými spotřebiteli ropných produktů jsou průmysl (40% celkové spotřeby), doprava (25% celkové spotřeby) a domácnosti (viz graf 39). V roce 2001 43,1 % belgických domácností topilo topnou naftou, 44 % přírodním plynem, 7,2 % elektřinou a 2,8 % uhlím (IEA 2006: 109). Na belgickém území se nachází čtyři rafinerie – všechny v Antverpách (což je možné vysvětlit hospodářskou a geografickou důležitostí antverpského přístavu).

Graf 39: Spotřeba energie dle sektoru (v %, 2003)

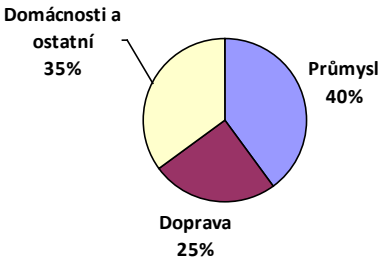

Zdroj: IEA 2006: 35

Zemí prochází jeden ropovod (the Central Europe Pipeline System), který prochází antverpským přístavem a bruselským letištěm. Z hlediska zemního plynu je Belgie velkým spotřebitelem a důležitou tranzitní zemí. Belgický plánovací orgán předpovídá, že do roku 2014 vzroste poptávka po zemním plynu o 20 % pro všechny sektory kromě sektoru výroby elektřiny, který by měl v roce 2014 vyžadovat o 75 % více zemního plynu než o deset let dříve (IEA 2006: 119-141).

Belgie nevyrábí vlastní zemní plyn a dováží téměř všechen zemní plyn ze čtyř zemí: Nizozemského království, Norska, Alžírska a Velké Británie. Jelikož se v přístavu Zeebruge nachází terminál pro opětovné zplynování zkapalněného zemního plynu, je Belgie destinací mnoha lodí převážejících zkapalněný zemní plyn. To vysvětluje tranzitní roli belgického státu a zároveň zajišťuje nepřetržitý dovoz takového plynu. Od 1. července 2007 je trh zemního plynu v Belgii zcela liberalizovaný (i když na začátku 21. století byla rychlost liberalizace velmi odlišná v tom či onom regionu). Belgií prochází dva plynovody, jeden (ze západu směrem na východ) spojuje Velkou Británii s Německem a druhý (ze severu na jih) Nizozemsko s Francií (IEA 2006: 119-141).

Co se týče elektřiny, neustále vzrůstá její výroba (podílí se především jaderná energie a zemní plyn), a to od sedmdesátých let. Mezi lety 1974 a 2004 se výroba víc jak zdvojnásobila. V dubnu 1999 byla přenesena do belgické legislativy první evropská směrnice o liberalizaci belgického trhu energetiky. Od roku 2007 je trh elektrické energetiky úplně liberalizován. Z hlediska jaderné energie má Belgie sedm jaderných elektráren. V roce 2003 vyráběly 55,7 % z celkové výroby elektřiny. Belgie takto vyrábí 2,5 % celkové výroby elektřiny v EU-27 (Eurostat 2009: 460).

Podíl obnovitelných zdrojů energie je relativně malý (i když neustále roste). V roce 2006 se Belgie v podílu obnovitelných energií na celkové výrobě energie státu nacházela v dolní polovině tabulky EU-27 (Belgii už pouze následovaly Maďarsko, Litva, Lucembursko, Polsko, Estonsko, Kypr a Malta) (Eurostat 2009: 461).

Pokud jde o emise skleníkových plynů, v rámci Kjótského protokolu se Belgie zavázala snížit emise o 7,5 % do roku 2012 (-5,2 % pro vlámský region, +3,475 % pro bruselský region a -7,5 % pro valonský region). Samotné regiony mohou určit poměr mezi redukcemi, které jsou ochotné dosáhnout na vlastním území a různými tzv. mechanismy flexibility (tj. výměny emisí s třetími zeměmi, tzv. Joint Implementation – tj. investice do různých projektů v třetích zemích, které mají za cíl snížení emisí, a to výměnou za emisní kredity, nebo tzv. Clean Development Mechanisms – tj. investice do projektů, které mají za cíl snížení emisí v rozvojovém světě). Federální stát však zajišťuje koordinaci mezi veškerými iniciativami tak, aby Belgie dosáhla svých cílů do roku 2012. Ve své zprávě z roku 2006 byla ovšem Evropská agentura životního prostředí méně optimistická. Informovala o tom, že ačkoliv celkové emise v EU se mezi lety 1990 a 2004 snížily o 5 %, v případě Belgie se naopak zvýšily o 1,8 % (k emisím skleníkových plynů dle sektoru viz graf 40). Tato zpráva také předpovídala, že pokud se belgická politika nezmění, emise se do roku 2010 zvýší o 1,2 %. Pokud budou přijata potřebná opatření, sníží se o 0,7 %, a pokud se vezmou v úvahu tzv. mechanizmy flexibility, sníží se belgické emise maximálně o 6,6 % (což stále znamená nedostatek 0,9% snížení ve srovnání s cílem Kjótského protokolu) (European Environment Agency 2006).

Graf 40: Emise skleníkových plynů dle sektoru (v %, 2008)

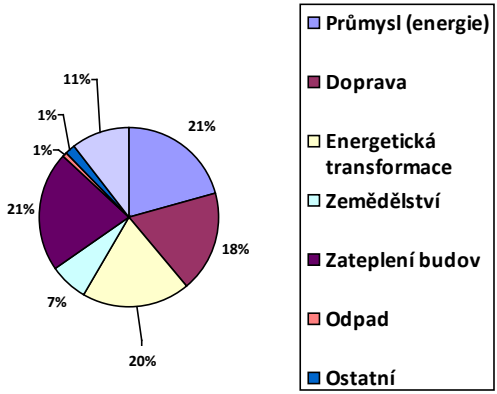

Zdroj: climat.be nedatováno.

5.7.2 Dlouhodobé cíle

Hlavním dlouhodobým cílem belgické federální vlády v energetické oblasti je zajistit přijatelné ceny pro domácnosti a větší konkurenceschopnost. Ve své vládní dohodě z roku 2008 se takto belgická vláda angažuje přijmout různá opatření, která umožní přístup novým výrobcům elektřiny na belgický trh tak, aby vznikla skutečná konkurence – a tím i přijatelné ceny pro belgické domácnosti (Accord du gouvernement 2008: 23). Belgie se tak aktivně angažuje v dokončení projektu regionálního trhu s elektřinou společně s Francií, Nizozemskem, Německem a Lucemburskem (tzv. Central-West European Regional Electricity Market).

Vláda také hovoří o „skutečné sociální energetické politice", která má umožnit soukromníkům a obzvláště osobám s menšími příjmy zaplatit vlastní účty a ovládat svoji spotřebu energie. Belgická vláda plánuje zavedení širokého plánu zaměřeného na zlepšení energetické efektivnosti ve veřejném sektoru (Accord du gouvernement 2008: 23).

V lednu 2003 prošel belgickým parlamentem zákon plánující postupné ukončení výroby elektřiny jadernými elektrárnami pro komerční účely. Zákon jednak zakazuje budování nových jaderných elektráren a omezuje období fungování jaderných elektráren na 40 let. Zákon konkrétně plánuje zavřít tři jaderné elektrárny do roku 2015 a zbývající čtyři do roku 2025.

Belgická vláda se také zavazuje k integrované politice trvalého rozvoje, která by se měla dotýkat všech vládních politik včetně energetiky. Jako příklad konkrétních kroků jsme již zmínili návrhy belgické vlády na zvýšení o 5,75 % podíl biopaliv v dopravních palivech (a to do konce roku 2010), zvýšení o 6 % podíl obnovitelných zdrojů energie ve spotřebě elektřiny a snížení o 9 % do roku 2017 celkové spotřeby energie (Accord du gouvernement 2008: 25).

Belgická federální vláda se také dohodla na různých půjčkách, které mají podporovat energetické úspory. Půjčky jsou dostupné jak soukromníkům (celkem €200 milionů), tak i veřejným budovám (€100 milionů) a tzv. zeleným investicím (€232 milionů). Již existující investiční plány byly urychleny a celkem plánuje takto belgický stát vložit €1 032 milionů (přibližně 0,3 % HDP) do energeticky úsporných investic. Belgie také plánuje urychleně rozvíjet počet svých pobřežních větrných elektráren (Be2010.eu 2009).

V rámci dodržení závazků vyplývajících z Kjótského protokolu a dohod na úrovni EU navrhuje belgická vláda, aby Národní komise pro klima zpracovala na základě práce „task force" (skládající se z akademiků, socioekonomických a environmentálních aktérů) federální plán pro klima s konkrétními a skutečnými cíli pro snížení emisí skleníkových plynů. Tento plán by také měl zahrnout seznam konkrétních potenciálních kroků potřebných k dosažení takového snížení (Accord du gouvernement 2008: 21-25).

V rámci svého vlastního plánu pro „klimatickou politiku" (v letech 2006-2012) se vlámský region rozhodl investovat o €50 milionů více do rozvoje energeticky úsporných bytových jednotek. Byl také založen vlámský akční plán pro inovaci v oblasti životního prostředí a energetiky. Valonský region má také vlastní „Plán ovzduší-klima" a obnovil svůj již existující plán v oblasti energetiky. Hlavní záměry těchto dvou plánů jsou rozvoj obnovitelných zdrojů energie a podpora zeleným investicím.

5.7.3 Hlavní domácí aktéři

Federální úroveň: Federální stát zůstává kompetentní v oblastech, které z technických a ekonomických důvodů nejsou rozdělitelné a vyžadují uskutečnění na celonárodní úrovni – to se týká především těchto témat: národní plán vybavení sektoru elektřiny (nyní národní studia elektrických a plynových výhledů), atomová energie, velké infrastruktury pro skladování, doprava a výroba energie a tarify.

Regiony: Dle článku 39 belgické Ústavy a zvláštního zákona o regionech z roku 1980 (a jeho doplňky) mají regiony následné pravomoci v energetické politice: místní dopravu a distribuci elektřiny, veřejnou distribuci plynu, využívání zemního plynu a plynu z vysokých pecí, sítě vzdáleného tepla, valorizace haldy, zdroje nových energií kromě těch souvisejících s atomovou energií, rekuperace energií průmyslem a jinými uživateli a racionální využívání energie. Podobně jako u jiných politik byla 18. prosince 1991 podepsaná dohoda o spolupráci mezi federálním státem, valonským regionem, vlámským regionem a bruselským regionem v oblasti koordinace energetických záležitostí. Od této doby existuje koordinační skupina Stát-Regiony pro energetiku, která se nazývá **CONCERE** (zkratka pro *Concercation Etat-Régions*). Tato skupina se schází zhruba jednou měsíčně a má na starost především sladění pozic mezi státem a regiony, zachování určité vnitřní koherence v energetických politikách různých kompetentních úřadů, soustředění informací o přizpůsobení legislativy v dotyčných oblastech, sbírání dat, která vyžadují mezinárodní organizace, zpracování národních pozic především pro belgickou delegaci v Radě EU atd.

5.8 Vnitro a justice

5.8.1 Analýza situace

Jak jsme již psali na začátku textu, k 1. lednu 2006 žilo na území Belgie 1 268 915 osob narozených v cizině, což v té době reprezentovalo 12 % celkového obyvatelstva zemi (Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme 2009: 143).

Belgie je dlouhodobě migrační země. Po druhé světové válce a vzhledem k potřebě pracovní síly v průmyslu a těžbě uhlí podepsala belgická vláda několik bilaterálních smluv se Španělskem, Řeckem, Marokem, Tureckem, Tuniskem, Alžírskem a Jugoslávií o náboru zahraniční pracovní síly. Mezi lety 1974 (ekonomická recese) a 1983 bylo migrační saldo negativní. Od roku 1983 začalo počet migrantů znova přibývat.

Od poloviny osmdesátých let počet příchozích neustále roste. V roce 2007 (poslední přístupné statistiky) Belgie dosáhla svého historického maxima. Předchozí maxima byla dosažená v letech 1948 a 1964, kdy byly podepsané dohody o náboru zahraniční pracovní síly (Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme 2009: 19). Emigrace z Belgie je také početná. Čisté migrační saldo zůstává však pozitivní (62 000 v roce 2007) (Eurostat 2009: 167). Všeobecně je možné říct, že Belgie zaznamenává vysokou a vzrůstající mezinárodní mobilitu.

Od první světové války (kromě začátku třicátých let – krize a začátku šedesátých let – nezávislost Konga) počet belgických občanů migrujících do ciziny byl vždy vyšší než počet belgických občanů vracejících se do vlasti. Počet migrujících Belgičanů od sedmdesátých let neustále roste (Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme 2009: 20). V roce 2007 přišlo do Belgie více jak 109 000 cizinců, a to nejvíce z Francie (13 %), z Nizozemského království (12 %), Polska (10 %) a Maroka (8 %) (Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme 2009: 27). Značný podíl přistěhovalců je ze zemí EU.

Počet žádostí o azyl také významně vzrostl v posledních dvaceti letech. Na začátku devadesátých let se jednalo především o občany Rumunska, zemí bývalé Jugoslávie (obzvláště Bosny a Hercegoviny) a Demokratické republiky Kongo (DRK). Další špička byla zaznamenána kolem roku 2000 (nové boje v DRK, válka v Kosovu a začátek druhé

války v Čečensku). Od té doby byl počet žádostí o azyl relativně nízký (Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme 2009: 61-63). Od začátku roku 2010 ovšem opět došlo k nárůstu žádostí o azyl (k vývoji počtu žádostí o azyl viz graf 41).

V letech 2000-2001, kdy byly zjednodušeny procedury pro získání belgického občanství, se 30 % až 40 % uprchlíků stalo belgickými občany (Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme 2009: 78). Po velmi liberálním období byly tyto procedury pozměněny a zpřísněny v březnu 2010. Do podmínek pro získání belgického občanství byly zahrnuty znalost jednoho národního jazyka (doposud nezmíněna) a dokázaná vůle integrace do belgické společnosti.

Graf 41: Počet žádostí o azyl v Belgii (1991-2009)

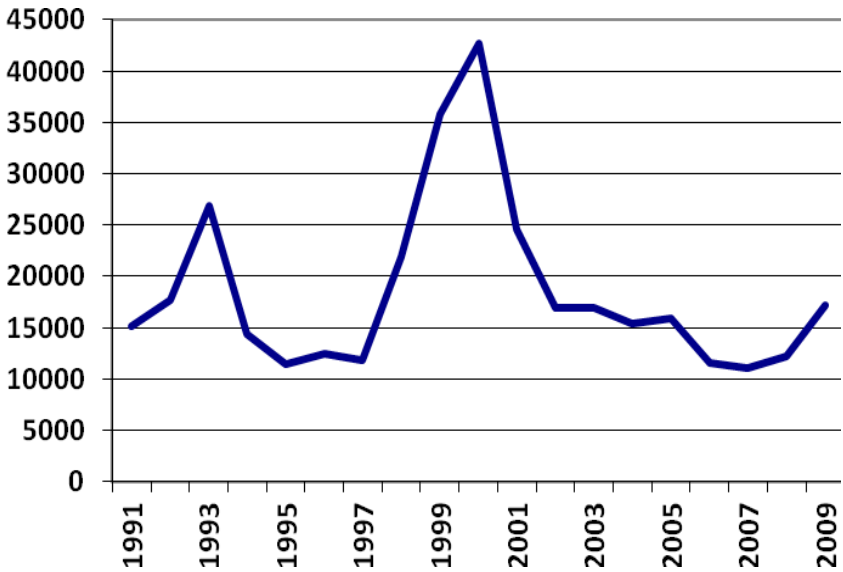

Zdroj: Generální komisařství pro uprchlíky.

Vzhledem k tzv. migrační krizi roku 1999-2001, přijala belgická vláda opatření, která měla zajistit vyváženější migrační politiku. Vláda tak v roce 1999 oznámila jednorázovou kampaň, která měla regularizovat situaci

určitého počtu cizinců pobývajících nelegálně na belgickém území. Takto bylo regularizováno více jak 50 000 cizinců (European Migration Network 2009: 19).

Podobná jednorázová regularizační procedura byla oznámena vládou v létě 2009. Cizinci pobývající nelegálně na belgickém území po dobu minimálně pěti let a prokazující skutečnou integraci do belgické společnosti a určitou znalost jednoho belgického jazyka (a splňující mnoho dalších podmínek) měli možnost podat žádost o regularizaci během tří měsíců od 15. září 2009 (La Meuse 2009).

Belgie se do konce devadesátých let vyznačovala omezenou azylovou a migrační politikou. Od té doby je patrná neustávající snaha o zefektivnění azylové a migrační politiky – obzvláště po tzv. dvou „migračních krizích" na začátku a na konci devadesátých let dvacátého století. Belgická vláda se tak rozhodla reformovat svoji politiku na základě dvou pilířů: 1) zrychlení a zefektivňování existujících procedur; 2) jednorázové regularizace cizinců nelegálně pobývajících na belgickém území – belgická vláda tak přijala zodpovědnost za přítomnost velkého počtu nelegálních rezidentů, kteří žili v Belgii z důvodu příliš dlouhých procedur či kteří využili nedostatků belgického systému. Zásadní reforma azylové a migrační politiky nastala v letech 2006-2007, kdy byly zefektivněny procedury redukcí počtu úřadů, které byly odpovědny za rozhodování o udělení azylu. Belgická vláda též přijala opatření bojující proti nesprávnému využití migračních procedur a reformovala procedury pro sjednocování rodin (European Migration Network 2009: 56-58).

Belgie se také angažuje v oblasti justice a vnitra na úrovni EU. Jako příklad můžeme uvést poslední belgické předsednictví Rady EU (druhý semestr roku 2001), kdy boj proti terorismu dominoval politické agendě (kvůli 11. září). Vzhledem k těmto vnějším událostem se agenda belgického předsednictví (aniž by to původně plánovalo) zaměřila velmi aktivně na danou oblast. V tomto zvláštním kontextu byl schválen návrh na vznik evropského zatykače, byl vytvořen seznam teroristických organizací, byla přijata dohoda o definování a trestání terorismu a velmi výrazně se pokročilo v boji proti financování terorismu. Belgické předsednictví i ve svém původním programu plánovalo několik konkrétních kroků v oblasti justice a vnitra. Hlavní úspěch původního programu předsednictví bylo dosažení dohody o založení Eurojustu v jeho konečné podobě (který od 1.

března 2001 existoval pouze v prozatímní formě). Na základě této dohody měl Eurojust zajistit rozsáhlejší spolupráci mezi členskými státy v trestních věcech a v boji proti mezinárodnímu zločinu (Voss a Bailleul 2002: 10).

5.8.2 Dlouhodobé cíle

Ve vládní dohodě z roku 2008 se belgická vláda zavázala uvažovat (společně s regiony a organizacemi zaměstnanců a zaměstnavatelů) o možnosti ekonomické migrace. Tato migrace byla pozastavena v roce 1974. V současné době je zřejmé, že pro další hospodářský rozvoj Belgie a pro zajištění větší konkurenceschopnosti hospodářství bude stát potřebovat přísun kvalifikovaných migrantů (Accord du gouvernement 2008: 35).

Belgická vláda plánuje další harmonizaci pravidel pro sjednocování rodin, obzvláště z hlediska pravidelných a dostatečných příjmů tak, aby rodiny mohly zajistit své živobytí. Významným cílem je také další zefektivňování procedury repatriace migrantů, kteří nezískali povolení pobytu. Belgická vláda chce favorizovat autonomní a dobrovolnou repatriaci. Belgická vláda chce také investovat do dalších ubytovacích prostorů pro rodiny s dětmi čekající na vyhoštění z belgického území tak, aby děti nemusely pobývat v uzavřených střediscích (Accord du gouvernement 2008: 35-37).

Jedna z hlavních výzev bude zachování koherence v národní azylové a migrační politice vzhledem k čím dále odlišnějším postojům belgických regionů/komunit v oblasti migrační a azylové politiky (které je možné vysvětlit jednak odlišnými situacemi regionů v oblasti hospodářské a v oblasti práce a také vzrůstajícím vlivem extrémní pravice ve vlámském regionu).

5.8.3 Hlavní domácí aktéři

Federální úroveň: Federální ministerstvo zahraničních věcí určuje hlavní směry v gesci, vývoji a koordinaci zahraniční politiky v oblasti azylu, migrace a boje proti obchodování s lidmi. V roce 2008 bylo vytvořeno **Ministerstvo pro migraci a azylovou politiku**, které má dohled nad různými odděleními a vládními organizacemi jako například Generálním komisařství pro uprchlíky. Je také odpovědné za ekonomickou migraci ve spolupráci s federálním ministrem práce (a s regionálními ministry). Politika vstupu (na belgickém území) je v rukou ministerstva vnitra. Integrace a příjem azylantů spadá pod ministra sociální integrace.

Pod **ministerstvo vnitra (Service Public Fédéral Intérieur)** spadají různé úřady zodpovědné za azyl a migraci jako Migrační oddělení (tzv. cizinecký úřad) a Generální komisařství pro uprchlíky. **Cizinecký úřad** dohlíží nad migrací a rozhoduje o platnosti žádostí. Má také na starost implementaci evropské legislativy na belgické úrovni a organizování návratu cizinců, kteří nezískali povolení k pobytu. **Generální komisařství pro uprchlíky** je jedinou nezávislou administrativní jednotkou zodpovědnou za žádosti o azyl. Je to tedy jediná instituce, která může udělovat či odebírat status uprchlíka. V roce 2001 byla také založena **Federální agentura pro přijetí žadatele o azyl (Fedasil)**, která je zodpovědná za správu 13 000 přivítacích míst.

Federální ministerstva práce, hospodářství, soudnictví atd. se samozřejmě také účastní belgické azylové a migrační politiky. Na federální úrovni je ještě třeba zmínit **Federální středisko pro rovné příležitosti a boj proti rasismu**, které informuje vládu o migračních tocích, publikuje studie a analýzy, navštěvuje zadržovací střediska atd. (European Migration Network, 2009: 7-16)

Regiony a komunity: Belgické regiony jsou především zodpovědné za udělování pracovních povolení cizincům. Integrace cizinců je v rukou vlámské a francouzské komunity v Bruselu, valonského regionu ve Valonsku a vlámského regionu ve Flandrech.

5.9 Věda, výzkum, vzdělávání

5.9.1 Analýza situace

Školství v Belgickém království bylo dlouhodobě ovlivněno jedním štěpením, které procházelo celou společností (a ovlivnilo i založení politických stran), tj. štěpením mezi klerikálními a antiklerikálními silami. Na základě tohoto štěpení postupně vznikl složitý systém škol, který je rozdělen do čtyř tzv. „sítí".

Jednak existuje komunitní síť škol, ve kterých se nacházejí školy zřízené jednou belgickou komunitou (francouzskou, vlámskou či německou). V těchto školách je vyučování „neutrální", což znamená, že filozofické, náboženské či ideologické přesvědčení žáků/rodičů musí být respektováno a škola nemůže například nabídnout pouze hodiny katolického náboženství či vyžadovat od žáků, aby s třídou chodili na mši.

Druhá síť škol je tzv. síť dotovaného oficiálního vyučování. V této síti jsou školy zřízené městem, provincií či obcemi. Třetí síť je síť tzv. dotovaného svobodného vyučování. Školy jsou zde zřízeny soukromou iniciativou (a v belgickém případě především katolickou církvi). Existují v této kategorii také evangelické, pravoslavné, muslimské a židovské školy. Součástí této kategorie jsou také nekonfesní školy, které však používají zvláštní vzdělávací systém. Čtvrtá síť škol je tzv. soukromá síť – tyto školy nejsou uznány státem a nejsou jím ani financovány či dotovány. Pokud tyto soukromé školy (do této kategorie patří také Evropské školy) přijmou inspekci veřejnou sférou, mají pak právo vydávat diplomy, které mají stejnou platnost jako diplomy ostatních tří sítí (Bureau de Liaison Bruxelles-Europe nedatováno).

Povinná školní docházka trvá od čtyř do 18 let. Vzdělávací soustava se dělí na čtyři základní stupně: mateřské školství (nepovinné – od 2,5 do 6 let; v německé komunitě od 3 do 6 let), základní školství (od 6 do 12 let), střední školství (od 12 do 18 let) a vysoké školství (nepovinné). Všechny belgické komunity se dělí o různé cykly školství (uvnitř prvních tří kategorií, vysoké školství je stále v pravomoci federálního státu) poněkud odlišným způsobem. Nepovažujeme však za potřebné zde detailně tyto cykly uvádět.

V zemi tak rozmanité, jako je Belgie, představuje výuka jazyků velmi důležitý prvek školního systému. Ve francouzské komunitě je vyučování druhého jazyka povinné od pátého ročníku základní školy (pro obce

valonského regionu) a od třetího ročníku základní školy v bruselském regionu (a v některých valonských obcích). Žáci mají na vybranou mezi nizozemštinou, angličtinou a němčinou. V Bruselu je vyučování druhého jazyka (buď francouzštiny, nebo nizozemštiny) povinné pro školy dotované veřejnou sférou. Ve vlámské komunitě je vyučování francouzštiny povinné od pátého ročníku základní školy (pro obce vlámského regionu) a od třetího ročníku základní školy pro tzv. zvýhodněné obce kolem bruselského regionu a v bruselském regionu. V německé komunitě začíná vyučování francouzštiny již od mateřské školy. Jazyková politika francouzské komunity je velmi často (a dle našeho názoru oprávněně) kritizovaná za to, že neumožňuje zavedení skutečného bilingvismu v Belgii – jelikož na území valonského regionu není vyučování vlámského jazyka povinné (Bureau de Liaison Bruxelles-Europe nedatováno). V posledních letech se však postupně vyvíjí iniciativy tzv. jazykové „imerze". V některých školách se takto určité předměty vyučují ve vybraném cizím jazyku.

V oblasti středního školství existuje několik typů vyučování. Existuje například tzv. všeobecné střední školství, které je zaměřené na školáky, kteří uvažují o dalším univerzitním či neuniverzitním studiu. Všeobecné střední školství tak nepřipravuje žáky na určité povolání. Tzv. technické střední školství je naopak zaměřeno na praktičtější vyučování a umožňuje, aby studenti začali vykonávat určité povolání ihned po zakončení studia. Umělecké střední školství je zaměřeno na vyučování výtvarných umění, hudby, divadla atd. a připravuje na následující vysoké školství (konzervatoř atd.). Profesionální střední školství je určeno pro žáky, kteří nechtějí pokračovat v následujícím studiu. Předměty všeobecného vzdělávání jsou méně rozvinuty a jsou nahrazeny různými praktickými stážemi v podnicích (Bureau de Liaison Bruxelles-Europe nedatováno).

Z hlediska vysokého školství byl belgický systém zásadně reformován tzv. boloňským procesem. Studium je od té doby rozděleno na bakalářské, magisterské a doktorské. Vysokoškolské vzdělání je rozděleno na univerzitní vzdělání, na vysoké školy (vysokoškolské vzdělání univerzitního typu, ale více zaměřené na technické a praktické znalosti) a na umělecké vysoké školy (ve francouzské komunitě mají ještě zvláštní statut vysoké školy architektury) (Administration générale de l'Enseignement et de la Recherche scientifique nedatováno).

V roce 2006 bylo z celkového počtu žáků 31,4 % na základních školách, 18 % v nižším stupni středních škol, 35,2 % ve vyšším stupni středních škol a ve vysokém školství a 16,4 % ve vyšším stupni vysokoškolského vzdělání. Belgický průměr žáků zapojených do vzdělávacího systému jak v nižší věkové kategorii (4 roky), tak ve vyšší (18 let) je nad evropským průměrem. Z hlediska znalosti jazyků je průměrný počet studovaných cizích jazyků na středních školách v Belgii (1,7) lehce nad evropským průměrem (1,3). 94,4 % žáků se učí angličtinu (průměr EU-27 je 84,1 %), 48,1 % žáků se učí francouzštinu (výrazně nad evropským průměrem – 22,2 % – ale to lze vysvětlit povinnou francouzštinou ve vlámské komunitě) a 28,3 % žáků se učí německy (průměr EU-27 je 24,3 %) (Eurostat 2009: 24-29).

Z hlediska vysokého školství dosahoval v roce 2006 celkový počet studentů 394 000 (nejoblíbenější předměty byly společenské vědy/business/práva a oblast zdravotnictví a sociální péče). Procento cizích studentů ve vysokoškolském vzdělání patří v Belgii k vyšším v rámci EU-27.

5.9.2 Dlouhodobé cíle

Hlavním problémem belgického vzdělávacího systému je celoživotní vzdělávání. Belgické průměry jsou téměř ve všech indikátorech pod evropským průměrem. V roce 2007 pouze 7,2 % obyvatel (ve věku 25 až 64 let) se zúčastnilo vzdělávacího kurzu či školení (evropský průměr se rovná 9,7 %). Belgické státní investice do vzdělávacího systému však patří do horní poloviny tabulky EU-27. Belgický stát tak investuje 5,7 % svého HDP do vzdělávacích institucí (evropský průměr je 4,7 %) (Eurostat 2009: 175-203).

Ve vládní dohodě z roku 2008 se belgická federální vláda zavázala respektovat lisabonský cíl, který plánuje zvýšit výdaje za výzkum a rozvoj na 3 % belgického HDP do roku 2010. Belgie chce pokračovat ve svém silném zapojení v příštích programech Evropské vesmírné agentury a podporuje silné zapojení belgických podniků v programu Airbusu A350. Vláda chce také zvýšit úspěch belgických vědeckých ústavů (Accord du gouvernement 2008).

Co se týče právě vědeckých ústavů, chce vláda zorganizovat celkovou digitalizaci jejich sbírek, posílit jejich správu, zvýšit autonomii a zajistit jejich strukturální financování. Belgická vláda obzvláště podporuje vědecký výzkum v oblasti obnovitelných zdrojů energie, a proto také chce zkvalitnit

roli a fungování dvou konkrétních vědeckých výzkumných center: CEN (Centre d'Etude de l'énergie nucléaire – Centrum pro výzkum atomové energie) a IRE (Institut National des Radioéléments – Národní institut pro radioaktivní prvky) (Accord du gouvernement 2008).

Všechny belgické vlády v oblasti vědy, vzdělávání a výzkumu podporují rozvoj celoživotního vzdělávání. Opakující se debata na belgické politické scéně, která bude zřejmě ještě dlouhodobě ovlivňovat studovanou politiku, je debata o zavedení celostátní maturity, která v současné době v Belgii neexistuje.

5.9.3 Hlavní domácí aktéři

Federální úroveň: Federální vláda má v současné době pouze málo pravomocí v oblasti vědy, výzkumu a vzdělávání, a proto také již neexistuje federální ministerstvo školství. Federální vláda se tak především zabývá celkovou koordinací, minimálními podmínkami pro získání diplomu a důchody vyučujících. Na federální úrovni však stále působí **Ministerstvo pro malé a střední podniky, osoby samostatně výdělečně činné, zemědělství a vědu** (*Ministère des PME, des Indépendants, de l'Agriculture et de la Politique scientifique*), které spravuje zbývající kompetence federálního státu v oblasti školství a vědecké politiky.

Komunity: Ve francouzské komunitě jsou pravomoci týkající se vědy, výzkumu a vzdělávání rozděleny mezi ministra pro děti, výzkum a veřejné služby (*Ministre de l'Enfance, de la Recherche et de la Fonction publique*), ministra vysokého školství (*Ministre de l'Enseignement supérieur*), ministra mládeže (*Ministre de la Jeunesse et de l'Aide à la jeunesse*) a ministra povinného školství (*Ministre de l'Enseignement obligatoire*). Ve vlámské vládě (společné pro region a komunitu) působí jediný ministr pro školství, mládež, rovnost příležitostí a bruselské záležitosti (*Minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel*).

Další aktéři: V Belgii také působí dvě uznaná sdružení rodičů: Federace rodičů oficiálního vyučování a Unie rodičů katolického vyučování. Existuje zde také několik odborových organizací zabývajících se sektorem školství a výzkumu.

5.10 Daně

5.10.1 Analýza situace

Belgie je jednou ze zemí EU s nejvyšší úrovní daní, a to vedle skandinávských zemí, Francie a Itálie. V roce 2007 se celková daňová sazba rovnala 44 % (průměr EU-27 byl 37,5 %). Struktura belgického daňového systému je charakterizována vysokou mírou přímých daní (38,5 % v Belgii, průměr v EU-27 se rovná 32,3 %) a spíše nízkou mírou nepřímých daní (30,6 %, druhá nejnižší úroveň v EU-27 po České republice) (Eurostat 2009: 131).

Od roku 2001, kdy Belgie prošla další institucionální reformou, získaly belgické regiony větší fiskální autonomii, což vedlo ke vzniku odlišných daňových struktur v regionech, především co se týče registračních poplatků, dědické daně a daně z pozůstalosti. Od začátku 21. století se tempo daňových reforem v Belgickém království podstatně zrychlilo. Od té doby se směr belgické daňové politiky přiblížil všeobecnému světovému trendu. Belgická daňová politika se takto zaměřila na podporu růstu, snížení daní z pracovních příjmů a na modernizaci daně ze společností (OECD 2009: 90).

Tento nový trend se výrazně liší od daňové politiky devadesátých let. V tomto předešlém desetiletí se Belgie především zaměřila na stabilizaci rozpočtu, a to aby se země mohla dostat do eurozóny. Několik let se tak soustředila především na rychlé snížení veřejného dluhu, který na začátku devadesátých let (1993) dosáhl až 133 % HDP. V této době tvořil veřejný deficit 4,4 % HDP. Vzhledem k tomu, že Belgie nebyla schopná v daném období podstatně snížit veřejné výdaje, se země zaměřila na silné daňové zatížení fyzických a právnických osob (Jurion 2009: 131-138).

Od roku 2002 se postupně snížily daně fyzických osob, příspěvky na sociální zabezpečení a daňová sazba ze společností. Reforma zdanění příjmů fyzických osob se odehrávala od roku 2002 do roku 2006 a byla založena na čtyřech pilířích: 1) snížení zdanění mezd; 2) nastolení rovnosti mezi manželskou a nemanželskou dvojicí; 3) vyrovnávání daňových dedukcí pro daňové poplatníky s dětmi; a 4) privilegování ekologického zdanění (OECD 2009: 90).

K nejnovějším reformám belgické daňové politiky můžeme přiřadit snížení DPH (z 21 % na 6 %) pro stavbu soukromých a společenských obytných prostorů, zrychlení navracení DPH, postupné snížení zdanění mezd z 0,25 % na 0,75 % od 1. června 2009 a na 1 % od 1. ledna 2010,

zvýšení počtu hodin přesčasu dávajících nárok na snížení zdanění mezd (z 65 hodin na 100 hodin v roce 2009 a na 130 hodin v roce 2010) (Eurostat 2009: 13).

Navzdory reformám (které z důvodu stavu belgických veřejných financí nastaly později než ve většině ostatních zemí EU) zůstává daňové zatížení v Belgii jedno z nejvyšších v Evropské unii. Struktura daňových příjmů je zachycena v tabulce 13. Belgie uplatňuje těžké zdanění pracovních příjmů. Implicitní úroveň zdanění (implicit tax rate) v této oblasti je ve výši 42,3 %. Navzdory reformám daňové politiky prováděným od počátku 21. století se tato situace téměř nezměnila a Belgie tak uplatňuje třetí nejvyšší úroveň zdanění práce po Itálii a Švédsku. Implicitní daň z kapitálu se mezi rokem 2000 a 2007 zvýšila z 29,3 % na 31,1 %. Daň z příjmu právnických osob je stálá a dosahuje 33,99 % (European Commission 2009i: 131-133). Daň z bohatství v Belgii neexistuje.

Tabulka 13: Struktura daňových příjmů v Belgii v % HDP a absolutně (2007)

	V % HDP	V miliardách eur
Přímé daně	16,9	56,7
- **Daň z příjmu fyzických osob**	12,0	40,2
- **Daň z příjmu právnických osob**	3,6	12,1
- **Ostatní**	1,3	4,4
Nepřímé daně	13,5	45,1
- **DPH**	7,1	23,9
- **Spotřební daně**	2,2	7,3
- **Jiné daně na spotřebu**	2,5	8,3
- **Jiné daně na produkci**	1,7	5,5
Sociální pojištění	13,6	45,5
- **Zaměstnavatelé**	8,3	27,7
- **Zaměstnanci**	4,1	13,8
- **Osoby samostatně výdělečně činné**	1,2	4,0

Zdroj: European Commission 2009i: 130.

Sociální zabezpečení je financováno příspěvky zaměstnanců a zaměstnavatelů a z vládních subsidií. Úroveň příspěvků je vypočítaná na základě hrubé mzdy a standardní sazba se rovná 13 % pro zaměstnance a 35 % pro zaměstnavatele (European Commission 2009i: 133).

Daň z přidané hodnoty se v Belgii pohybuje v úrovni 0 %, 6 %, 12 % a 21 %. 6% DPH se uplatňuje především pro nezbytné zboží (typu voda a potraviny), státní bytovou výstavbu, rekonstrukce starých ubytovacích prostorů, farmaceutické výrobky, umění, knihy, osobní dopravu a některé služby náročné na pracovní sílu. Jak již bylo zmíněno, od roku 2009 se také uplatňuje dočasné snížení DPH na 6 % pro stavbu soukromých a společenských obytných prostorů. 12% DPH se uplatňuje pro určité zboží a některé služby, důležité z ekonomického či společenského hlediska (typu uhlí, margarín, předplatné na placenou televizi, atd.). 21% DPH se uplatňuje na ostatní zboží a služby, které nejsou zmíněny ve dvou prvních kategoriích (jako například nová auta, elektrické domácí spotřebiče, alkohol atd.). 0% DPH se uplatňuje na noviny a některé týdeníky (Belgium.be nedatováno b, European Commission 2009i: 133).

Podle OECD nepřináší DPH v Belgii tolik, kolik by mohla vzhledem k tomu, že se uplatňují snížené sazby na (příliš) vysoký počet zboží. Výtěžek z DPH v Belgii patří k nejnižším v celé OECD zóně. Navíc nejsou snížené sazby dobře zaměřeny vzhledem k tomu, že domácnosti s nejnižšími příjmy platí téměř dvakrát více nepřímých daní (v poměru k jejich hrubým příjmům) než domácnosti s vysokými příjmy (OECD 2009: 117).

Daně související se životním prostředím v Belgii patří také k nejnižším v OECD zóně. I na úrovni EU patří ekologické zdanění v Belgii k nižším. V roce 2007 tak tvořily příjmy z ekologických daní 2,1 % belgického HDP, když evropský průměr dosáhl 2,7 % (European Commission 2009i: 132). Důvody tak nízké úrovně ekologického zdanění lze vidět především v nižších sazbách na pohonné hmoty. Navíc nafta je méně zdaněná než benzín, přestože se více podílí na emisích CO_2, což znamená, že daňový systém zvýhodňuje palivo s negativními dopady na životní prostředí. Ve srovnání s jinými zeměmi OECD Belgie také zdaňuje málo topný olej. Belgická vláda uplatňuje v této otázce sociální argumenty (OECD 2009: 117-118).

5.10.2 Dlouhodobé cíle

Většina dlouhodobých cílů byla již zmíněna v předchozí části textu. Když shrneme hlavní zmíněné body, můžeme uvést, že od začátku 21. století se Belgie zaměřuje především na daňové reformy podporující růst, a to snížením daní na pracovní příjmy a modernizací daní právnických osob (OECD 2009: 90).

Další aspekt dlouhodobých cílů belgické vlády je rozvíjení ekologického zdanění, které je dle OECD stále nedostatečně využité. Nelze také opomenout, že je současná belgická politická debata ovlivněna požadavky vlámského regionu na regionalizaci belgické daňové politiky.

5.10.3 Hlavní domácí aktéři

Federální úroveň: Belgickou daňovou politikou se zabývá především federální **ministerstvo financí** (*Ministère des Finances et des Réformes institutionnelles*).

5.11 Zaměstnanost

5.11.1 Analýza situace

Pohlédneme-li na hlavní evropské ukazatele v oblasti zaměstnanosti, zjistíme, že Belgie má stále podprůměrné výsledky. I když úroveň zaměstnanosti v polovině devadesátých let výrazně stoupla, je v současné době nižší než v mnoha evropských zemích (Conseil supérieur de l'emploi 2009). Situace citlivějších skupin (mladí, senioři, postižení, osoby neevropského původu a málo kvalifikované osoby) obzvláště zaostává. Nezaměstnanost je zvlášť vysoká u dvou posledních zmíněných skupin (osoby neevropského původu a málo kvalifikované osoby).

Míra zaměstnanosti v Belgii v současné době dosahuje 62 %, evropský průměr je 65,4 % (a dlouhodobý cíl 70 %). Mezi lety 2000 a 2007 se úroveň zaměstnanosti zvyšovala pomaleji než průměrně v EU-27 (z 60,5 % v roce 2000 na 62 % v roce 2007 a ještě o 0,4 % více v prvním semestru 2008). Úroveň zaměstnanosti je však mnohem vyšší ve Flandrech (o asi 10 % než v obou dalších regionech) (Conseil Supérieur de l'Emploi 2009).

Úroveň zaměstnanosti u žen se zvýšila mnohem rychleji než u mužů, ale zůstává pod evropským průměrem kromě vlámského regionu, kde byla cílová úroveň 60 % překročena. 43,6 % žen pracuje na částečném úvazku (pouze 8,3 % mužů). V Belgii má pouze 8,3 % zaměstnanců pracovní smlouvu na dobu určitou (mnohem méně než evropský průměr, který je 14 %). Belgický pracovní model je (z historických a právních důvodů) především založen na pracovní smlouvě na dobu neurčitou. U starších osob (55 až 64 let) je úroveň zaměstnanosti velmi nízká. Pouze třetina z nich (34,5 % v roce 2008) pracuje, což je stále velmi vzdálený výsledek od evropského cíle (50 %). Zvýšení této úrovně mezi lety 2000 a 2008 bylo však výrazné (z 26 % v roce 2000 na 34,5 % v roce 2008). Toto zvýšení lze vysvětlit různými politikami vyvinutými belgickou vládou. Jednak se postupně zvyšuje důchodový věk pro ženy, omezují se také možnosti odchodu do předčasného důchodu a vyvíjí se různé systémy, které mají podporovat zaměstnání starších osob (jako například snížení sociálních nákladů pro podniky zaměstnávající osoby v dané věkové kategorii) (Conseil Supérieur de l'Emploi 2009: 67-77).

Z hlediska zaměstnanosti jsou problematické především následující skupiny: mládež, osoby neevropského původu, postižené osoby a málo kvalifikované osoby. U mládeže (ve věkové kategorii 15 let až 24 let) dosahuje belgická úroveň zaměstnanosti 27,4 % (evropský průměr je 37,6 %). Nejnižší úroveň se nachází v bruselském regionu (21 %). Tato celková belgická úroveň se snížila od roku 2000

(29,1 %). Hlavním důvodem problémů integrace belgické mládeže do pracovního trhu jsou omezené možnosti spojení práce a studia. Mládež v Belgii preferuje klasické (a delší) univerzitní studium, které poskytuje pouze málo možností stáží. Většina belgických absolventů je proto považována za málo kvalifikované. A právě možnost integrace na pracovním trhu je pozitivně spojena s úrovní kvalifikovanosti uchazečů o práci. Úroveň zaměstnanosti málo kvalifikovaných osob v Belgii dosahuje 39,7 %. Tato úroveň u neevropských občanů je 39,9 %, což je výrazně pod evropským průměrem (59,2 %) (Conseil Supérieur de l'Emploi 2009: 67-77).

Celková míra nezaměstnanosti (8 %) je v současné době (únor 2010) pod EU-27 průměrem (9,6 %) (k vývoji nezaměstnanosti viz graf 42). Musíme však podotknout, že do roku 2008 byla tato úroveň dlouhodobě nad evropským průměrem a tento nadprůměrný výsledek souvisí s katastrofickými výsledky několika zemí obzvláště postižených hospodářskou krizí. Nezaměstnanost je obzvláště vysoká u mladých (18,8 %). Existují však podstatné regionální rozdíly. Míra nezaměstnanosti v Bruselu stoupá až na 16 %, ve valonském regionu se rovná 10,1 % a ve vlámském regionu 3,9 % (Conseil Supérieur de l'emploi, 2009: 67-77).

Graf 42: Vývoj nezaměstnanosti v Belgii (v %, 1998-2008)

Zdroj: Autorka, vytvořeno z databáze Eurostatu.

Už dlouhodobě spočívá hlavní problém belgické politiky zaměstnanosti ve vysoké mzdové ceně práce. Tato cena je závažným problémem především pro zaměstnavatele. To však má dopad na úroveň zaměstnání, jelikož je pro mnoho zaměstnavatelů výhodnější vyrábět v jiných zemích. Proto se od devadesátých let všechny belgické vlády zaměřily na snížení mzdové ceny, především prostřednictvím redukování příspěvků na sociální zabezpečení a zvýšení jiných příjmů jako například z DPH. Od roku 2006 se belgická vláda proto rozhodla pro strukturální snížení příspěvků na sociální zabezpečení. Za každého pracovníka pracujícího na plném úvazku má zaměstnavatel nárok na nejméně €400 redukce příspěvků za trimestr (SPF Emploi nedatováno).

Další problém, proti kterému musely belgické vlády bojovat, jsou nevýhody v přechodu z nezaměstnanosti do zaměstnanosti. Vzhledem k vysokým dávkám v nezaměstnanosti byly často výhody přechodu na zaměstnanost poměrně nezajímavé. Proto se belgické vlády zaměřily na finanční zvýhodnění přestupu z nezaměstnanosti na málo odměněná pracovní místa. Byly takto zredukovány příspěvky na sociální zabezpečení pro pracovní hrubé příjmy nižší než €1956 (SPF Emploi nedatováno).

5.11.2 Dlouhodobé cíle

Hlavní dlouhodobý cíl belgické vlády je zvýšit (společnou strategií regionů a federálního státu a jednáním s organizacemi zaměstnanců a zaměstnavatelů) do roku 2012 míru zaměstnanosti tak, aby dosáhla evropského průměru. Proto chce vláda zvýšit konkurenceschopnost belgických podniků a například snížením zaměstnavatelských příspěvků chce zajistit výhodnější cenu belgické pracovní síly.

Od konce roku 2008 je Belgie zasažena ekonomickou krizí. Její dopady lze pozorovat ve všech oblastech belgické ekonomiky. Krize zasáhla především bankovnictví, průmysl, zaměstnání a veřejné finance, proto se belgické autority dohodly na různých opatřeních v rámci European Economic Recovery Programme (EERP) a v rámci Lisabonského partnerství.

Belgická federální vláda se tak v prosinci 2008 dohodla na federálním plánu oživení ekonomiky. V rámci tohoto plánu bylo vymezeno několik opatření týkajících se zaměstnání. Znovu byly sníženy náklady práce a byla podpořena opatření umožňující dočasnou nezaměstnanost (místo aby se definitivně zrušila pracovní místa). Vedle federální vlády si každý belgický region vypracoval vlastní plán, ve kterém definuje specifická opatření pro podporu zaměstnanosti v rámci regionu.

Na federální úrovni byly opakovány hlavní dlouhodobé cíle, tj. zesílení tzv. „aktivační politiky“ (podpora aktivního vyhledávání práce u nezaměstnaných), podpora celoživotnímu vzdělávání a boj proti tzv. „pièges à l'emploi“ (to jsou již zmíněné situace, kdy nezaměstnanost je považovaná za výhodnější než zaměstnanost). Ve vládní dohodě z roku 2008 belgická vláda konstatuje, že dávky v nezaměstnanosti jsou sice nízké na začátku nezaměstnanosti, ale posléze nemotivují nezaměstnané, aby aktivně vyhledávali práci. Belgická vláda proto navrhuje přípravu mechanismu, který by nejprve zvýšil dávky v nezaměstnanosti (na začátku období nezaměstnanosti tak, aby nenastal tak veliký rozdíl oproti původnímu platu) a pak je postupně snižoval (tak aby byli nezaměstnaní donuceni aktivně vyhledávat prácí).

Vlámský region se zaměřuje na rychlé přijetí a asistenci novým nezaměstnaným a na prohloubení vzdělávání/kompetencí během období dočasné nezaměstnanosti. Ve valonském regionu se politika zaměstnanosti zaměřuje na celoživotní vzdělávání a na aktivní asistenci uchazeči o práci. Bruselský region se obzvláště zaměřuje na mládež (v roce 2008 byl přijat Akční plán pro mladé Bruselany) a na podporu nových podniků v Bruselu.

5.11.3 Hlavní domácí aktéři

Federální úroveň: Na federální úrovni se zaměstnaností zabývá **Ministerstvo práce a rovnosti příležitostí** (*Ministère de l'Emploi et de l'Egalité des chances*), a to konkrétně politikou platů, pracovním právem a sociálním zabezpečením.

Regiony: Ve valonském regionu je za tuto politiku odpovědné Ministerstvo rozpočtu, financí, práce, vzdělávání, sportu a letectví (*Ministère du Budget, des Finances, de l'Emploi, de la Formation, des Sports et de la politique aéroportuaire*). Ve vlámském regionu se touto politikou zabývá ministr financí, rozpočtu, práce, územního plánování a sportů (*Minister van Financiën, Begroting, Werk, Ruimtelijke Ordening en Sport*). Belgické regiony se zabývají profesionální rekvalifikací, umístěním pracovníků, aktivačními programy pro nezaměstnané apod.

5.12 Závěr

Belgie sice patří k menším členským státům EU, má však důležité postavení v Evropské unii. Je to dáno jednak tím, že stát je jedním ze zakládajících členů EU a dokázal si - za více jak padesát let působení na evropské scéně - zajistit určitou důvěryhodnost. Je to však hlavně dáno tím, že Belgie je jedním z motorů a největších zastánců evropské integrace a evropské federalizace. Jak politické elity, tak i občané Belgického království považují evropskou integraci za pozitivní samozřejmost. Belgie se proto vždy zaměřovala na vytváření a podporování nových integračních iniciativ pro EU. Evropské zájmy jsou téměř vždy považované za belgické zájmy a v belgickém kontextu tak nikdy nevznikl zásadní konflikt mezi národními zájmy a zájmy EU.

Z hlediska zkoumaných politik můžeme zaznamenat rostoucí význam ekologických témat v jistých politikách belgického státu (životní prostředí, doprava, daně, zemědělství atd.). Tato „zelená" orientace úzce souvisí s novým postavením zelených stran od konce devadesátých let, jež se staly aktivními členy jak federálních, tak regionálních/komunitárních vlád. Pro belgický stát jsou hlavními problematickými politikami politika zaměstnanosti a daňová politika. Dopravní politika má také obrovský význam v tak lidnaté zemi. Hustá dopravní síť a neustále narůstající počet aut tvoří velikou výzvu pro životní prostředí. Zemědělství postupně ztrácí na významu i z hlediska politické viditelnosti. Regiony se ho však snaží modernizovat a aktivovat. Azylová a migrační politika v současné době prochází reformou, která ji má zajistit větší efektivnost. Belgická vzdělávací politika se zaměřuje především na celoživotní vzdělávání.

6. LUCEMBURSKO

Petra Měšťánková

6.1 Základní charakteristika státu

Lucembursko je s rozlohou 2 586 km^2 druhou nejmenší členskou zemí Evropské unie (EU). Sousedí s Belgií, Francií a Německem. Žije zde 494 000 obyvatel (2009), z nichž téměř polovinu (43,7 %) tvoří cizinci (Statec 2009: 9). Počet obyvatelstva přitom stále narůstá, což je způsobeno zejména imigrací. Z ústavního hlediska je země parlamentní monarchií, v jejímž čele stojí od roku 2000 velkovévoda Henri. Lucembursko je unitární stát rozdělený na tři disktrikty. Oficiálními jazyky jsou lucemburština, francouzština a němčina. Poslední dva zmíněné jazyky se užívají v úředním styku a v tisku. Pro obyvatele je typická znalost několika jazyků, vedle oficiálních je obvyklá velmi dobrá znalost angličtiny. Platnou měnou je euro, které nahradilo v roce 2002 lucemburský frank. Země má vlastní armádu čítající 900 vojáků (EIU 2008: 10).

Moderní historie země se datuje od roku 1815, kdy na Vídeňském kongresu tehdejší evropští státníci rozhodli, že Lucembursko bude povýšeno na velkovévodství a spojeno v personální unii s Nizozemským královstvím. Stalo se také členem Německého spolu a bylo jím až do jeho zániku v roce 1866. Nizozemský král Vilém I. z oranžsko-nasavské dynastie ovšem přistupoval k Lucembursku jako k jedné z provincií, což způsobilo značnou nevoli mezi tamním obyvatelstvem. Když v roce 1830 povstali proti králi Belgičané, připojili se k nim i Lucemburčané, kteří odmítali vysoké daně a záměr zavést na základních školách povinnou výuku nizozemštiny. Králi také vyčítali celkový nezájem o dění v zemi. V roce 1839 došlo k zásadnímu předělu v historii země v důsledku konečného vyrovnání vztahů mezi Nizozemskem a Belgií v tzv. první Londýnské dohodě. Území velkovévodství bylo rozděleno a větší část připadla Belgii. Z menší části vzniklo současné Lucembursko, kterému byla potvrzena jeho suverenita, ale země zůstala v personální unii s Nizozemskem až do roku 1890. V následujících letech se velkovévodství rozvíjelo poměrně autonomně. V roce 1842 se stalo členem Německého celního spolku (Zollverein), což pomohlo jeho ekonomickému vzestupu. V letech 1866-1867 došlo k tzv. lucemburské krizi poté, co se francouzský císař Napoleon III. dohodl s tehdejším nizozemským králem Vilémem III. na koupi velkovévodství, což

ovšem odmítlo Prusko. Následkem toho byla v roce 1867 podepsána druhá Londýnská dohoda, která potvrdila suverenitu velkovévodství a garantovala jeho neutralitu. V roce 1890 usedla na královský trůn v Nizozemsku žena, což bylo v Lucembursku vyloučené. Tím skončila personální unie a vlády se ujal velkovévoda Adolf z nasavského rodu, jehož potomci stojí v čele státu dodnes (Jones 2005: 16, Lambert nedatováno).

Poloha mezi Německem a Francií vystavila zemi přímým dopadům animozity mezi těmito rivaly. Lucembursko bylo těžce postiženo v první světové válce, kdy ho okupovalo Německo. Po jejím skončení vítězové dlouho váhali, zda mají uznat jeho nezávislost. V prosinci 1918 přinutili velkovévodství opustit Německý celní spolek. Suverénní a neutrální Lucembursko bylo obnoveno až v roce 1919. Hlavními meziválečnými prioritami vlády byl mír mezi Německem a Francií a získání přístupu na trh okolních zemí zvláště poté, co země ztratila Německo jako významného obchodního partnera. V roce 1921 byla uzavřena dohoda o měnové a celní unii s Belgií. V 30. letech se země stala členem tzv. Aliance z Osla, celní unie s Belgií, Nizozemskem a severskými zeměmi (Dánskem, Finskem, Švédskem a Norskem), jejímž cílem bylo zamezit hospodářskému protekcionismu, který se rozmáhal v důsledku velké hospodářské krize. Státy Aliance se proto zavázaly konzultovat jakákoliv omezení obchodu a společně vyjednávat výši cel s velkými zeměmi. Tato aliance se ale rozpadla na konci 30. let (Jones 2005: 167-168, EIU 2008: 4, EIU 1997: 41).

Druhá světová válka taktéž na zemi těžce dolehla. V roce 1942 byla formálně anektována nacistickým Německem. Po druhé světové válce se opět staly prioritou hospodářská obnova a zabezpečení míru mezi Francií a Německem. Lucembursko se stalo členem mnoha mezinárodních organizací. Bylo zakládajícím členem Organizace spojených národů (OSN) a v roce 1949 opustilo politiku neutrality, aby mohlo vstoupit do Severoatlantické aliance (NATO). S Belgií a Nizozemskem vytvořilo měnovou a celní unii – Benelux (1948), která si kladla cíle i v politické oblasti. Podle Erika Jonese však byly výsledky Beneluxu spíše zklamáním. I když se belgickým a lucemburským obchodníkům otevřel přístup na nizozemský trh a celní unie fungovala poměrně dobře, horší výsledky byly dosaženy v oblasti měnové unie a velmi slabé výsledky v závazku vybudovat politické instituce (Jones 2005: 167). Přístup k Evropskému společenství uhlí a oceli (ESUO) a následně k Evropskému hospodářskému společenství

(EHS) je tudíž možné vnímat i za jakousi alternativu k Beneluxu. Účast v těchto projektech navíc byla plně v souladu se zahraničně politickými a ekonomickými cíli země. Jak řekl lucemburský diplomat Guy De Muyser, evropská integrace je lucemburské „životní pojištění" proti nepřátelství mezi Francií a Německem (Hey 2003: 83-84).

Lucembursko bylo až do druhé poloviny 19. století chudou agrární zemí, přestože se zde nacházela ložiska železa. Vysoký obsah fosforu v železe ovšem bránil jeho zpracování a teprve nové technologické postupy umožnily rozmach ocelářského průmyslu, který přinesl zemi prosperitu. Ocelářství dominovalo ekonomice do 70. let 20. století. Od 60. let se rozvíjelo finančnictví, které postupně nahradilo ocelářství jako hlavní zdroj prosperity.

V současnosti Lucembursko patří k nejbohatším zemím světa. V EU dalece převyšuje ostatní země v HDP na obyvatele. To v roce 2007 činilo €75 200 (68 500 v PPS) na hlavu. Na celkovém HDP EU se Lucembursko podílí 0,3 %. Vysoký HDP je zčásti vysvětlován značným podílem přeshraniční pracovní síly v ekonomice země. Změny v HDP od roku 1980 jsou zaznamenány v grafu 43. Jak je z něj patrné, až do nedávné finanční a hospodářské krize HDP každý rok narůstal. Nejvyšší přírůstky nastaly v druhé polovině 80. let a na počátku 90. let a opět na konci 90. let. Finanční a hospodářská krize se projevila propadem HDP o 4,2 %, nicméně již od roku 2010 Mezinárodní měnový fond očekává slabý růst nad 2 % ročně. Krize se projevila také ve zvýšení zadlužení a rozpočtovém deficitu. Zadlužení země bylo vždy nízké, hrubý dluh činil v roce 2007 6,8 % HDP. V roce 2008 se zvýšilo na 10 % HDP a očekává se jeho růst v roce 2009 a 2010. Vlády se také snažily udržovat vyrovnaný rozpočet, v letech 2007 a 2008 byl rozpočet v přebytku 2,9, resp. 2,6 % HDP. V roce 2009 a 2010 se očekává mírný rozpočtový deficit. Inflace naopak od června 2008, kdy dosáhla 4,9 %, klesá. V dubnu roku 2009 činila pouhých 0,3 % (Eurostat 2009a: 70, 73-74 a 88, EIU 2009: 3 a 6). Lucembursko je také atraktivní zemí pro zahraniční investory.

Struktura hospodářství není příliš rozmanitá. Dominují finanční služby, které se soustředí do oblasti bankovnictví, správy investičních fondů a pojišťovnictví. V roce 2005 se celkově služby podílely z 85,2 % na HDP, daleko za nimi následoval průmysl s 9,3 %, stavebnictví s 5,1 % a zemědělství s 0,4 %. Z průmyslových odvětví je stále významné ocelářství, i když došlo k jeho restrukturalizaci a snížení produkce oceli. V roce 2006 Mittal Steel koupil lucemburskou společnost Arcelor a vznikla společnost ArcelorMittal, která má 10% podíl na celkové produkci oceli ve světě. Dále zde působí strojírenské,

gumárenské, sklářské a chemické společnosti (Eurostat 2009a: 77, EIU 2008: 14 a 17, EIU 2007: 17). Dominance finančnictví je ovšem natolik velká, že vláda přijala strategii diverzifikace ekonomiky a od roku 2000 si za svoji rozpočtovou prioritu stanovila výzkum s cílem vytvořit ze země centrum výzkumu nových technologií.

Hlavními médii je televize RTL Télé, která vysílá i v Belgii, Francii a Německu. Jsou zde dostupné i kanály z Francie, valonské části Belgie a Německa. Z denního tisku je nejčtenější D'Wort, který vlastní katolická církev a který podporuje vládnoucí Křesťansko sociální stranu (CSV). Sociální demokraty podporuje Tageblatt, který vlastní federace odborů OGB.L. Třetí nejvýznamnější Demokratickou stranu podporuje Journal. Od roku 2001 zde existují dva francouzské deníky – La Voix (odnož D'Wort) a nezávislý deník Le Quotidien (EIU 2008: 12-13).

Graf 43: Změny v HDP v % (1980-2014)

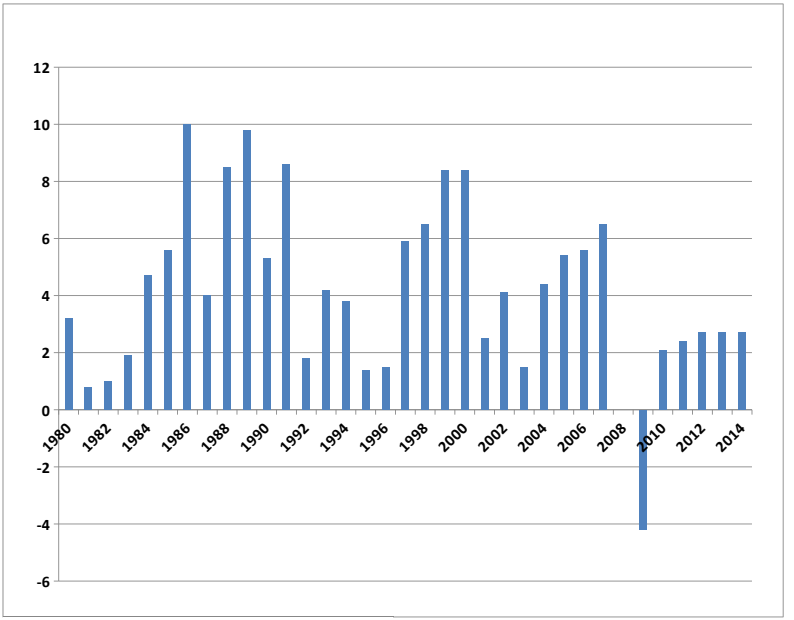

Zdroj: Autorka, data pochází z databáze Mezinárodního měnového fondu. Údaje pro rok 2009-2014 jsou odhady.

Lucembursko je členem mnoha mezinárodních organizací, světových i regionálních. Zahraniční politika je orientována na EU. Na světové úrovni se zasazuje o ekonomickou liberalizaci. Specifikem zahraniční politiky je důraz na pomoc zemím třetího světa. Na rozvojovou pomoc země vynakládá 0,9 % svého HDP (2007), čímž se z členských zemí EU řadí na druhé místo za Švédsko (Eurostat 2009a: 123).

6.2 Politický a stranický systém

Země se řídí ústavou z roku 1868, která byla několikrát novelizována. Těžiště moci spočívá v parlamentu, který tvoří jedna komora – Poslanecká sněmovna (*Chambre des députés*). V ní zasedá šedesát poslanců volených na pět let. Volební systém je proporční a od roku 1918 zde existuje volební povinnost, což vysvětluje vysokou volební účast v národních a evropských volbách. Ve stejném roce bylo zavedeno všeobecné volební právo pro muže a ženy. Exekutivní moc se dělí mezi velkovévodu a vládu, v jejímž čele stojí premiér. Formálně má velkovévoda poměrně výrazné pravomoci, neboť je to on, kdo jmenuje a odvolává členy vlády. Ve skutečnosti ale respektuje výsledky voleb a podle nich jmenuje premiéra, který sestavuje kabinet, který pak velkovévoda formálně jmenuje. Vláda musí získat důvěru v Poslanecké sněmovně. Jakékoliv kroky velkovévody dále podléhají kontrasignaci příslušného ministra. Velkovévoda tak v praxi spíše plní ceremoniální roli a jeho postavení lze připodobnit pozici prezidenta v parlamentním systému. Specifickou institucí je tzv. Státní rada (*Conseil d'Etat*), v níž zasedá 21 osob. Ta se vyjadřuje ke všem návrhům zákonů či jejich dodatků předtím, než o nich hlasují poslanci. Bývá proto považována za druhou komoru parlamentu, i když jí formálně není. Státní rada také vydává stanoviska ke všem záležitostem, které jí postoupí vláda. Soudní moc je složena z Ústavního soudu, Nejvyššího soudního dvora a dále ze smírčích soudů a okresních soudů. Země má také ombudsmana a účetní dvůr, kteří kontrolují státní správu (EIU 1999: 57, Ministère d'Etat 2004: 30-36, SIP 2006, EIU 2008: 7, Kopeček 2005: 166).

Lucemburský politický systém se vyznačuje velkou stabilitou. Velmi dobře je to patrné na stranickém systému a složení vlád. Dominantní stranou je Křesťansko sociální strana (*Chrëschtlech Sozial Vollekspartei*, CSV), která byla založena v roce 1914. Od roku 1919 je vládnoucí stranou, a to buď v koalici se socialisty, nebo demokraty. Strana původně zastávala zájmy katolických kruhů a dosud má silné vazby na katolickou církev a křesťanské odbory. Její podpora se od skončení druhé světové války prakticky nezměnila. Lze ji zařadit do středu stranického spektra, prosazuje tržní ekonomiku, ale zároveň klade důraz na solidaritu. Druhou nejvýznamnější stranou je Lucemburská socialistická dělnická strana (*Lëtzebueraesch Sozialistesch Arbechterpartei*, LSAP), která svůj původ

odvozuje od Lucemburské socialistické strany založené v roce 1902. Současný název strana získala v roce 1946. Poprvé byla ve vládě v roce 1937, po skončení 2. světové války se účastnila většiny vládnoucích koalic. Řadí se mírně doleva od středu stranického spektra. Podporuje státní intervence do ekonomiky, jednání s odbory a štědrý sociální systém. Třetí stranou je Demokratická strana (*Demokratesch Partei*, DP), která je nejstarší stranou v zemi. Jako liberální politická skupina existovala již ve 40. letech 19. století. Liberálové byli proti zavedení všeobecného volebního práva a zastávali mírně antiklerikální pozice. V roce 1954 přijala strana současný název. Bývá také členem vládnoucích koalic, ale méně často než LSAP. Naposledy byla ve vládnoucí koalici v letech 1999-2004. V současnosti stojí DP v čele správy hlavního města Lucemburku (EIU 2008: 7-8, Kopeček 2005: 167-168).

Do roku 1994 měla zastoupení v parlamentu i Komunistická strana Lucemburska (*Kommunistesch Partei vu Lëtzebuerg*, KPL). Její úpadek byl provázen vzestupem jiných stran, zejména zelených. Ti se dostali do parlamentu již v roce 1984. Do roku 1994 zde působily dvě strany zelených, ty se v tomto roce spojily a vytvořily stranu Zelení (*Déi Gréng*). Pravidelně získávají kolem 10 % hlasů. V roce 1989 se do parlamentu dostala další menší strana, a to Akční výbor pro demokracii a penzijní spravedlnost (*Aktiounskomitee fir Demokratie an Rentengerechtigkeet*, ADR). Tato strana vznikla za účelem prosazení zvýšení penzí zaměstnanců v soukromém sektoru, které byly nižší než u zaměstnanců veřejného sektoru. V některých letech se do parlamentu dostaly i jiné politické strany, které zde však trvale nezakotvily (Kopeček 2005: 169-170).

Charakteristickým rysem stranického systému jsou slabé ideologické rozdíly mezi stranami. Politické strany jsou schopné spolupracovat, sestavovat vládní koalice a dohodnout se na kompromisech. V tabulce 14 jsou uvedené výsledky voleb do PS v letech 1999 až 2009, ze kterých je jasně patrná stabilita lucemburské politiky. Premiérem je od roku 1995 Jean Claude Juncker z CSV. V letech 2004 až 2009 vládla v zemi koalice CSV a LSAP, tato koalice pokračuje i po volbách, které se konaly v červnu roku 2009.

Tabulka 14: Výsledky voleb a složení Poslanecké sněmovny v letech 1999 až 2009

Strana	1999		2004		2009	
	Výsledky v %	Mandáty	Výsledky v %	Mandáty	Výsledky v %	Mandáty
CSV	30,10	19	36,11	24	38,04	26
DP	22,35	15	16,05	10	14,98	9
LSAP	22,29	13	23,37	14	21,56	13
ADR	11,31	7	9,95	5	8,13	4
Zelení	9,08	5	11,58	7	11,71	7
Ostatní	3,30	1	-	-	3,29	1

Zdroj: Election.public.lu 2009.

Pro lucemburské vlády je typické, že ministři spravují několik portfolií. Předseda vlády obvykle pochází z vítězné strany a obsazuje zároveň post ministra financí, příp. tento post připadne jiné osobě ze stejné strany. Menší koaliční partner obsazuje ministerstvo zahraničí, pod něhož spadají i evropské záležitosti.

Politické rozhodování mohou ovlivňovat zájmové skupiny. Profesní organizace jsou sdruženy do profesních komor, které mají právo předkládat návrhy vládě v oblasti své působnosti. Tyto návrhy pak může vláda předložit parlamentu. Navíc vyjadřují svůj názor k jakémukoli návrhu zákona či vládnímu nařízení, které se týká jejich sféry působnosti. Zájmové skupiny mohou prosazovat svůj vliv také prostřednictvím Hospodářské a sociální rady, která monitoruje hospodářský, sociální a finanční stav země. V této souvislosti vydává každoroční zprávu a může předkládat návrhy vládě (SIP 2006).

Velký vliv na vládní rozhodování mají hospodářská lobby a odbory, teprve daleko za nimi je vliv církve nebo občanských organizací. Dlouhou dobu měla velký vliv na vládu soukromá firma Arbed, která byla dominantním hráčem v lucemburském ocelářském sektoru. Dnes jsou to banky. Díky silné pozici odborů je zde vysoká ochrana zaměstnance. Specifikem je, že vliv je možné uplatňovat přímo, neboť v tak malé zemi se „všichni znají“, a není tudíž třeba prostředníků (Hey 2003: 86-87).

6.3 Lucembursko v Evropské unii

6.3.1 Základní analýza vývoje vztahů a postojů veřejnosti k integraci

Lucembursko je zakládajícím členem EU. Po druhé světové válce země pokračovala v ekonomické integrační politice předválečných let. Opuštěním neutrality se mohla účastnit i projektů s politickými a bezpečnostními cíli. V roce 1948 byl spuštěn projekt Beneluxu a ve stejném roce se země stala zakládajícím členem Západoevropské unie (ZEU) a Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC). Následujícího roku Lucembursko přistoupilo k Washingtonské smlouvě zakládající Severoatlantickou alianci (NATO). Vstup do bezpečnostních organizací byl chápán jako garance lucemburské bezpečnosti a samé státnosti, která byla porušena v obou světových válkách. Účast v mezinárodních organizacích plně odpovídala hlavním cílům lucemburské zahraniční politiky – zajistit mír v Evropě, resp. vlastní bezpečnost, a získat přístup na trh okolních zemí.

Přistoupení k projektu ESUO lze tak vnímat jako přirozené pokračování této politiky. Nicméně se objevily i pochyby a obavy z tohoto projektu, zejména ze strany lucemburského ocelářského průmyslu. Vyvstaly otázky, jaké bude mít ESUO dopady na toto průmyslové odvětví, na němž bylo v dané době závislé hospodářství země, a také na existující hospodářské vazby se sousedními zeměmi, zejména s Belgií. Sdružení lucemburského ocelářského průmyslu zdůrazňovalo, že mezi účastnícími se zeměmi existují výrazné rozdíly v pracovních podmínkách, produkci a celkové životní úrovni. Vyslovilo obavy, aby Německo nevyužilo plánu ke zvýšení vlastní produkce oceli. Další pochybnosti vyvstaly ohledně pravomocí Vysokého úřadu, jak a o čem bude rozhodovat a zda bude mít země v institucích zaručenou stejnou váhu jako ostatní (GISL 1950). Lucemburští vyjednavači proto požadovali několik záruk. První měla zabezpečit, že ESUO nepovede k narušení privilegovaného přístupu lucemburského zboží na belgický trh. Druhá měla zaručit, že přistoupením k ESUO a postoupením části pravomocí na Vysoký úřad země neztratí dosavadní tržní výhody a také že nebude omezena suverenita země. LSAP navíc požadovala záruky, že Vysoký úřad nebude zasahovat do sociální politiky a politiky zaměstnanosti. V roce 1952 pak byla Smlouva zakládající Evropské společenství uhlí a oceli ratifikována lucemburským parlamentem, podpořily ji všechny strany s výjimkou komunistů (Jones 2005: 168-171, Luxemburger Wort 1952).

Pokračování evropské integrace v podobě Evropského hospodářského společenství (EHS) a Euroatomu bylo v Lucembursku přijato jako další krok k jednotné Evropě a k zabezpečení míru. Stejně jako u ESUO stál u jejich zrodu lucemburský ministr zahraničí Joseph Bech a stejně jako dříve se zde objevilo několik výhrad. Ze strany odborů výhrady směřovaly k tomu, že ve smlouvách chybí hlubší závazky v sociální oblasti. Zemědělské profesní komory nebyly příliš přesvědčené o prospěšnosti společné zemědělské politiky vzhledem k tomu, že výrobní ceny zemědělců byly vysoké a úroda slabší v porovnání s okolními zeměmi. Přistoupení ke společné zemědělské politice bylo podpořeno jen díky tomu, že zemědělství bylo v přebytku a potřebovalo najít odbytiště pro své produkty. Delší debaty se vedly o smlouvě zakládající Euroatom, objevily se obavy, aby nebyl využit k vojenským účelům. Lucemburský parlament se výslovně postavil proti jakýmkoliv možným vojenským iniciativám. Nakonec byly obě smlouvy podpořeny hlavními politickými stranami, odbory a profesními organizacemi (Chambre des députés du Grand-Duché du Luxembourg 1957).

Postoje Lucemburska v EHS, později ES, byly velmi blízké pozicím Belgie. Společně například zpočátku podporovaly tzv. Fouchetův plán, ale nakonec od podpory ustoupily z obavy z přílišného posílení vlivu Francie. Jeho zájmem bylo spolu s ostatními menšími státy zabezpečit, aby Francie s Německem neovládly Radu ministrů a aby Komise měla dostatečný, ale ne přílišný, vliv, kterým by mohla vyvážit vliv Rady. Lucembursko také patřilo k zastáncům rozšíření, v němž spatřovalo nové obchodní a investiční možnosti. Výjimkou v tomto směru je současné možné rozšíření EU o Turecko, u kterého vládnoucí CSV zaujímá rezervovaný postoj, přestože se Jean Claude Juncker vyslovil pro započetí přístupových jednání. Jedinou stranou, která se jasně staví proti vstupu této země do EU, je ADR (Jones 2005: 172, Hey 2003: 79, Hirsch 2004).

Lucembursko je i přes svoji velikost a omezené kapacity považováno za stát, který dokázal svého členství plně využít. Jeanne A. K. Hey pokládá za klíčové faktory lucemburského úspěchu v prvé řadě bohatství země, kterým získává respekt ostatních aktérů. V druhé řadě hraje roli i skutečnost, že lucemburská politická elita se vždy vyznačovala velkou mírou shody ve sledování zahraničně politických cílů. EU je pro ni projektem, který posiluje lucemburskou diplomatickou váhu a umožňuje mu prosadit národní zájmy. O politice směrem k EU se tudíž prakticky nediskutuje ani v rámci

politických institucí, ani není zpochybňována ze strany tisku či veřejnosti. Malá velikost státu může být dokonce i výhodou při vyjednávání, neboť ostatní země nepovažují Lucembursko za aktéra, který by nějak ohrožoval jejich zájmy, a jsou proto vůči jeho požadavkům a iniciativám otevřenější (Hey 2003: 75-77, 84).

Lucemburští politici se výrazně angažovali v evropských otázkách. Z této země pocházeli dva předsedové Komise – Gaston Thorn (1981-1985) a Jacques Santer (1995-1999). Lucembursko je zakládajícím členem eurozóny a Jean Claude Juncker předsedá tzv. euroskupině. Tento politický matador již čtyřikrát stál v čele předsednictví Rady EU. Lucembursko je také sídlem mnoha evropských institucí – mezi nimi Evropského soudního dvora, Soudu prvního stupně, sekretariátu Evropského parlamentu, Evropské investiční banky, Evropského investičního fondu, Účetního dvora nebo Eurostatu. Udržení evropských institucí, a tím i finančních příspěvků z Unie na jejich chod, patří k vládním prioritám. Vysvětluje to například, proč se země nechce vzdát sekretariátu Evropského parlamentu (Hey 2003: 77). V evropských institucích je v současnosti silně nadreprezentováno. Má šest zástupců v Evropském parlamentu, čtyři hlasy v Radě EU, což je stejně, jako mají například Slovinsko nebo Estonsko – nesrovnatelně větší a lidnatější země. Obecnou prioritou země je zachování míry zastoupení i v budoucnosti. Lucembursko výrazně získává z rozpočtu EU, a to především na chod evropských institucí. V grafu 44 je zachycen vývoj příjmů a příspěvků země do rozpočtu ES/EU. Do roku 1991 nebyly do rozpočtu započítávány administrativní příspěvky, což zkreslovalo skutečné zisky Lucemburska. Po jejich započtení je patrné, jak moc země získává díky přítomnosti evropských institucí. Názorné jsou údaje z roku 2008, příjem z rozpočtu EU činil 4,87 % hrubého národního příjmu, čímž se země zařadila na první místo mezi členskými zeměmi. Naopak její příspěvek byl jen 0,84 % hrubého národního příjmu (European Commission 2009a: 47 a 67).

Graf 44: Příjmy a příspěvky Lucemburska do rozpočtu ES/EU v miliónech eur (1976-2008)

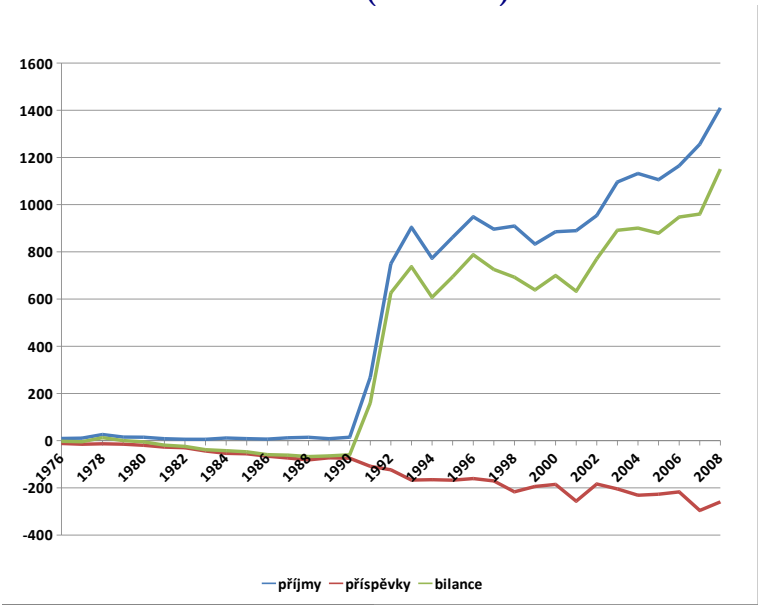

Zdroj: Autorka, založeno na datech z European Commission 2009a: 93-105.

Příležitostí k ovlivnění vývoje evropské integrace jsou předsednictví Rady EU, které se snaží Lucembursko maximálně využít. Je známé velice dobrou diplomacií a schopností dosáhnout konsensu i ve velmi složitých otázkách. Poprvé předsedalo Radě v roce 1960 a během několika jeho předsednictví došlo k zásadním rozhodnutím o budoucím směřování evropské integrace. V průběhu předsednictví v roce 1966 byl dohodnut známý Lucemburský kompromis, který navrhl tehdejší ministr zahraničí Pierre Werner, a tím dokázal přimět Francii k jednání po několika měsících politiky „prázdné židle". Werner se také podílel na vypracování zprávy o hospodářské a měnové unii, kterou představil Radě ministrů v roce 1970 a která navrhovala vybudování měnové unie ve třech stupních (tzv. Wernerova zpráva). Tento návrh byl ale nakonec odmítnut. V roce 1985 lucemburské předsednictví dokončovalo mezivládní konferenci, která vedla k přijetí Jednotného evropského aktu, slavnostně podepsaného

v Lucemburku v únoru 1986. Podobně klíčovou roli sehrálo při přípravě Maastrichtské smlouvy. Na probíhající mezivládní konferenci byl právě jeho návrh smlouvy o EU, ve kterém představilo model tzv. chrámu, resp. rozdělení agendy do tří pilířů, členskými státy akceptován jako základ pro další jednání. Lucembursko dále sehrálo důležitou roli při přípravě společné evropské strategie zaměstnanosti a během lucemburského předsednictví v druhé polovině roku 1997 byla na summitu v Lucemburku tato strategie přijata. Zároveň bylo v prosinci 1997 na lucemburském summitu rozhodnuto o započetí přístupových jednání s první vlnou kandidátských zemí ze zemí střední a východní Evropy. Poslední předsednictví proběhlo v první polovině roku 2005 a hlavním tématem byla finanční perspektiva na léta 2007-2013, přehodnocení Lisabonské strategie a Pakt stability a růstu. Během předsednictví byly podepsány přístupové dohody s Bulharskem a Rumunskem a otevřena přístupová jednání s Chorvatskem a Tureckem. Nicméně došlo i k odmítnutí evropské ústavní smlouvy ve francouzském a nizozemském referendu, na což předsednictví reagovalo výzvou k pokračování ratifikačního procesu v dalších zemích. Na závěrečném summitu se předsednictví nepodařilo přimět členské země k dohodě o nové finanční perspektivě (Hirsch 2004, Hearl 2006: 52-54).

Veřejné mínění dlouhodobě pozitivně nahlíží na evropskou integraci a domnívá se, že země členstvím získala. Postoj, že členství v EU je dobrá věc, zastává mezi 70 až 80 % veřejnosti. Dále se kolem 70 % obyvatel se domnívá, že země členstvím získala (viz graf 45). Touto vysokou podporou se Lucembursko řadí na první místo mezi evropské optimisty. Většina Lucemburčanů také schvaluje členství v eurozóně, v roce 2009 se jednalo o 86 %, 67 % respondentů se také domnívalo, že měnová unie přispěla k větší ekonomické stabilitě země (European Commission 2009g: 26, 28, 30).

Graf 45: Podpora členství v Evropské unii v letech 2004 až 2009

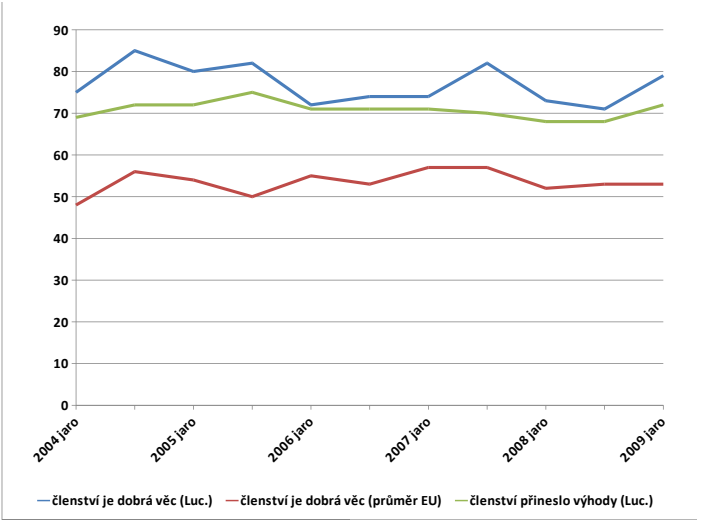

Zdroj: Autorka, data pochází z průzkumů Eurobarometru (jaro 2004 až jaro 2009).

Nicméně v posledních letech tento eurooptimismus dostal určité trhliny. Například podle výsledku Eurobarometru z jara 2009 se jen 32 % respondentů domnívá, že se vývoj v EU ubírá správným směrem. Velmi patrný je pokles důvěry v evropské instituce. Podle průzkumu Eurostatu poklesla důvěra v Evropský parlament o 10 % ze 75 % (2002) na 65 % (2007), v Radu EU byl pokles ještě výraznější o 15 % z 67 % (2002) na 52 % (2007) a nejvýraznější pokles důvěry se dotkl Komise, a to o celých 19 % ze 74 % (2002) na 55 % (2007). Značná část veřejnosti se také na rozdíl od politické elity negativně staví k dalšímu rozšiřování EU, v roce 2009 se až 67 % respondentů vyslovilo proti rozšíření (Eurostat 2009a: 263, European Commission 2009g: 39).

Určitá zdrženlivost k vývoji evropské integrace za poslední desetiletí se projevila i při schvalování evropské ústavní smlouvy. Referendum proběhlo v červnu 2005 a bylo teprve třetím v historii země. První dvě se konala v období mezi světovými válkami. Všechny zakládající smlouvy ES/EU i jejich reformy zde byly přijaty parlamentem a evropská ústavní smlouva představovala v tomto směru výjimku. Výsledky referenda byly pro politickou

elitu zklamáním, jen 56,5 % voličů se vyslovilo pro, celých 43,5 % bylo proti. Podle průzkumu Eurobarometru tento poměrně těsný výsledek s velkou pravděpodobností ovlivnilo referendum ve Francii. Voliči, kteří hlasovali proti euroústavě, se rozhodovali zejména na základě hodnocení domácí situace. Převážilo u nich přesvědčení, že ekonomická a sociální situace Lucemburska je špatná a že euroústava ji jen zhorší. Až 37 % respondentů se obávalo ztráty pracovních míst a 23 % zhoršení ekonomické situace země. Vysoko figurovaly i oslabení sociální dimenze EU po zavedení euroústavy (22 %) a přesvědčení, že evropský integrační projekt zachází příliš daleko (20 %), dále nedostatek informací (17 %), nesrozumitelnost textu (17 %) a odmítání vstupu Turecka do EU (17 %) mezi jinými. Naopak ti, co hlasovali pro, se rozhodovali především na základě svého obecného postoje k EU. Až 39 % respondentů považovalo euroústavu za zásadní element evropského integračního projektu. Pro 28 % z nich představovala záruku míru v Evropě, 23 % se domnívalo, že posílí vliv Lucemburska v EU, 14 % ji považovalo za nástroj posilující evropskou identitu a usnadňující fungování evropských institucí a v neposlední řadě pro 13 % představovala krok k politickému sjednocení Evropy (podrobněji viz European Commission 2005b: 3-32). Vláda z výsledku vyvodila závěr, že hlavní příčinou byla nedostatečná komunikace s občany, a proto spustila projekt Europaforum.lu, který má zprostředkovat informace občanům a aktérům občanské společnosti o vztazích mezi Lucemburskem a Evropskou unií. Nicméně Lisabonská smlouva byla již opět raději ratifikována parlamentem.

6.3.2 Vnitrostátní institucionální rámec

Hlavním aktérem v politice směrem k EU je vláda, konkrétně ministerstvo zahraničí. V roce 2005 byl ustaven Meziministerský koordinační výbor pro evropskou politiku (*Le Comité interministériel de coordination de la politique européenne*, CICPE), kterému předsedá ministr zahraničí. CICPE sdružuje vysoké státní úředníky zabývající se evropskou politikou a zástupce Stálého zastoupení při EU. Diskutují se zde otázky jdoucí napříč jednotlivými ministerstvy, které budou projednávány na Radě EU a Evropské radě. Je to tedy místo, kde se vytváří lucemburské pozice pro jednání na evropské úrovni (MAE 2009a: 5).

Úřednický aparát je velmi malý a pro zemi je typické, že se úředníci znají osobně. Mnoho lidí zůstává dlouhodobě na stejných místech a má tudíž bohaté zkušenosti. Řízení evropských záležitostí zde tedy není tak komplikované jako

ve větších zemích, ale má také své problémy. Jedním z nich je, že úředníci obvykle nestíhají plnit všechny závazky vyplývající z členství. Profil úředníků je spíše všeobecný vzhledem k tomu, že mají na starosti několik oblastí. Jedním z důsledků je, že Lucembursko zaostává v transpozici unijní legislativy, za kterou je odpovědné každé ministerstvo. Problémy s transpozicí se řeší na úrovni CICPE. Vzhledem k omezeným lidským kapacitám bývá pro vládu nejtěžší příprava a vedení předsednictví v Radě EU. Vláda se proto snaží úzce spolupracovat s administrativním aparátem Rady a Komise, povolává také dočasně zpět do země diplomaty a administrativní personál sloužící v zahraničí (Bossaert 2001: 302, Hirsch 2004, Jones 2005: 176-178, Anderson, Kaeding 2006: 117-120).

Do evropské politiky je dále zapojena PS, která ale není tak viditelná jako vláda, a názory poslanců nejsou tak medializované jako postoje vlády. Úloha PS v evropské politice spočívá v kontrole vlády, dohlížení nad dodržováním principu subsidiarity a přijímání evropské legislativy. Neexistuje zde ale právně závazný dokument, který by specifikoval roli PS v evropské politice. V této oblasti je tak interakce mezi exekutivou a legislativou založena na neformálních pravidlech a parlament je ve vztahu k vládě již historicky tím slabším hráčem. Jeho role je omezena nedostatečnými kapacitami, má slabě rozvinuté vlastní expertní zázemí, a je tudíž závislý na informacích, které mu poskytne vláda. Mnoho poslanců navíc vykonává další zaměstnání (obvykle jsou to starostové měst) a nemá tudíž dostatečnou kapacitu specializovat se na evropské záležitosti. Z volebního hlediska to není pro ně ani příliš výhodné, neboť pro občany jsou podstatnější problémy jejich regionu než EU (Bossaert 2001: 302-303).

V PS se evropskou politikou zabývá Výbor pro zahraniční a evropské záležitosti (*La Commission des Affaires étrangères et européennes*), Obranný výbor (*La Commission de la Défense*) a Výbor pro spolupráci a imigraci (*La Commission de la Coopération et de l'Immigration*). Podle nepsaného pravidla je zpravodaj výboru a jeho předseda ze stejné strany jako příslušný ministr, což opět podporuje pozici vlády. Legislativní proces se řídí obecnými pravidly bez přesně stanovených časových termínů. Návrhy zákonů jsou předloženy pracovnímu výboru PS ministrem zahraničí. Z pracovního výboru obvykle putují do Výboru pro zahraniční a evropské záležitosti a také příslušným specializovaným výborům. V případě, že se výbor rozhodne projednat daný návrh, proběhne slyšení s příslušným ministrem. Výsledkem práce výboru

je sepsání zprávy nebo posudku, který je předložen vládě. Následovat může slyšení ministrů o dopadech navrhované legislativy na národní právní rámec a poté i veřejná debata, která je v Lucembursku poměrně oblíbená (uskutečnila se např. kolem evropské ústavní smlouvy) (Bossaert 2001: 303-306).

Vliv PS na vytváření evropské legislativy a přípravu lucemburských pozic ale zůstává slabý. Vláda není nijak omezena jejími postoji, může, ale nemusí, je vzít do úvahy. PS ale usiluje o posílení své role, soustředí se zejména na zlepšení informovanosti ze strany vlády. Jedním z výsledků tohoto úsilí bylo podepsání memoranda v roce 2008 mezi vládou a PS o spolupráci v evropské politice, které by mělo zlepšit výměnu informací mezi exekutivou a legislativou. Roli parlamentu v evropské politice dále posiluje přijetí Lisabonské smlouvy.

6.4 Zemědělství

6.4.1 Analýza situace

Zemědělství patřilo v minulosti k hlavním způsobům obživy místních obyvatel. Až do druhé poloviny 19. století bylo orientováno na pěstování obilovin. V 70. letech 19. století se začala používat fosfátová hnojiva, která výrazně zvýšila úrodnost půdy. Následkem toho došlo k zániku mnoha malých farem, jejichž půda se přeměnila na louky a pastviny. Od konce 19. století se zvyšoval chov skotu a prasat. V průběhu 20. století chov hospodářských zvířat převážil nad pěstováním užitkových rostlin v souvislosti s rostoucí poptávkou po mléčných a jiných živočišných produktech. Zároveň se ale snižoval význam zemědělství v hospodářství a postupně klesal i počet farem. V současnosti spočívá hlavní úloha zemědělství v udržování tradičního vzhledu krajiny (Chambre d'Agriculture 2005/2006: 2).

Podíl zemědělství na HDP země trvale klesá, v roce 2007 činil 0,4 %. Klesá i počet zemědělských podniků. V roce 2009 zde fungovalo 2 242 zemědělských podniků, z nichž 2 131 byly rodinné farmy. Organickému zemědělství se věnovalo 90 zemědělských podniků, čili kolem 4,2 % z celkového počtu. Graf 46 zachycuje sestupný trend zaměstnanosti v zemědělském sektoru od 70. let, i když v posledním období nastalo mírné oživení. Zemědělci mají v porovnání s ostatními pracovníky jen průměrný plat, a to přestože je sektor dotovaný vládou a EU (Eurostat 2009a: 77, SER 2010: 10).

Graf 46: Počet osob zaměstnaných v zemědělství v tis. (1970-2008)

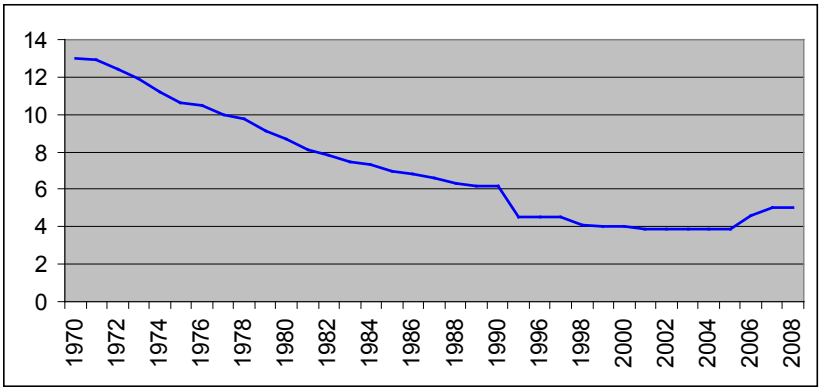

Zdroj: Autorka, data pochází z ILO. Data pro léta 1991-1994 nebyla dostupná.

Užitná zemědělská plocha má 130 421 hektarů (2008), z ní 47,3 % tvoří orná půda a 51,5 % louky a pastviny. V zemědělské výrobě převažují živočišné produkty, na prvním místě produkce mléka následovaná hovězím masem. Z rostlinné výroby je významné pěstování pícnin, především krmné kukuřice. V údolí řeky Mosely se pěstuje víno, které patří ke známým vývozním artiklům (viz graf 47).

Produkce mléka je od roku 1983 omezena kvótami. V důsledku toho došlo k postupnému poklesu počtu mléčných farem. V roce 2007/2008 celková garantovaná kvantita činila 271 274 tun, pro rok 2008/2009 278 546 tun (European Commission 2009e). Jednou z hlavních společností v mléčném sektoru je Luxlait, která vznikla v roce 1978. Druhým nejvýznamnějším produktem je hovězí maso, přičemž se zde specializují na chov dvou ras – Limousin a Charolais. Produkce hovězího masa je stabilní a roční průměr v letech 1994 až 2004 činil 16 617 tun. Produkce vepřového masa je méně významná, nicméně se každý rok navyšuje. Zatímco v roce 1994 bylo vyprodukováno 9 016 tun vepřového masa, v roce 2000 již 11 641 tun a v roce 2004 12 082 tun. Produkce vepřového uspokojuje kolem 65 % domácí poptávky (Chambre d'Agriculture 2005/2006: 10 a 13). Velký důraz se klade na kvalitu produktů. V posledních letech sektor prošel výraznou modernizací jak, co se týče zařízení, tak i výrobních postupů. Standardy kvality pro zemědělské a zahradnické produkty zde byly stanoveny již zákonem z roku 1932. Značkou kvality pro produkty splňující přísné standardy je Produit du terroir udělovaný Zemědělskou komorou.

Graf 47: Podíl jednotlivých komodit na zemědělské produkci v roce 2009

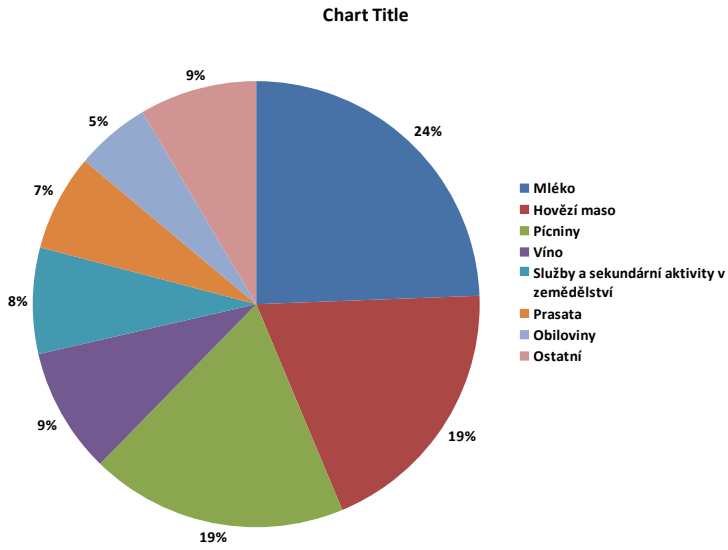

Zdroj: Autorka, data pochází z SER 2010: 17.

Zemědělství je dotované z evropských a národních zdrojů. Lucemburská vláda vypracovala plán rozvoje venkova na léta 2007 až 2013, jehož celkový rozpočet počítá s €415 milióny. Z toho cca 90 miliónů je financováno z EARDF (21,7 %). Téměř 94 % zemědělců má nárok na nějakou formu podpory. Nejvíce prostředků je rozdělováno v rámci Osy 2 (zlepšování životního prostředí), následně Osy 1 (zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví), Osy 3 (zlepšení kvality života a diverzifikace hospodářství venkova) a Leader (podpora venkovských iniciativ) (Rural development plans: Luxembourg 2007, Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2008).

Lucemburské zemědělství ale čelí i přes značnou podporu mnoha problémům, což se ukazuje na poklesu počtu zemědělských podniků a zaměstnané pracovní síly v tomto sektoru. 98 % zemědělské plochy spadá mezi znevýhodněné oblasti (less-favoured agricultural area). V porovnání

s okolními zeměmi je hlavní komparativní výhodou místních zemědělců vysoká kvalita výrobků. To ale znamená i vysoké výrobní náklady. Jako akutní se jeví zejména krize v mléčném sektoru a v pěstování obilovin, kdy producenti čelí nízkým výkupním cenám (Chambre d'Agriculture 2009).

6.4.2 Dlouhodobé cíle

Lucemburská vláda prosazuje model multifunkčního zemědělství založeného na komplementaritě produkce, ochraně životního prostředí, pohody zvířat, kvalitě produktů, zaměstnanosti a zachování tradiční krajiny. Na domácí úrovni chce udržet konkurenceschopné zemědělství. V tomto duchu se nese i vládní program z roku 2009, kde vláda stanovuje za cíl zvýšit konkurenceschopnost farem dle Lisabonské strategie při zachování trvale udržitelného rozvoje. Cestou pro lucemburské zemědělství je jeho diverzifikace a udržení vysoké kvality výrobků. Vedle mléka a hovězího masa chce více podporovat produkci vepřového masa, chov drůbeže, zahradnictví a pěstování zeleniny. Zemědělství je také důležitou součástí rozvoje venkova. V již zmíněném Národním plánu rozvoje venkova na léta 2007 až 2013 vláda stanovila za priority zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství a zlepšení životního prostředí. Vláda se v této souvislosti soustředí na podporu modernizace farem. Jsou preferovány investice, které se týkají produkce bioenergie, racionálního využívání energie, ochrany životního prostředí, inovací a využívání inovačních technik, zlepšení kanalizace, hygieny a pohody zvířat. Vláda se snaží přilákat i mladé farmáře, aby se vrátili na venkov a začali s vlastním podnikáním. Finančně proto podporuje spuštění vlastní farmy a školení farmářů. Ve vinařském sektoru slíbila zavedení jednotných plateb pro všechny vinaře od roku 2010 (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009a, Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2008).

Za hlavní výzvy vláda považuje udržení platu a životní úrovně zemědělců v porovnání s ostatními sociálními skupinami. V souvislosti s krizí v mléčném sektoru vláda přislíbila přijmout dočasná finanční opatření na podporu zemědělců. Podporuje také dialog mezi producenty mléka a odběrateli o výkupních cenách, které by měly více odrážet výrobní náklady. Na unijní úrovni je vládní prioritou udržení statusu znevýhodněné oblasti a příprava mléčných farem na zrušení kvót v roce 2015. Co se týče biotechnologií,

odmítá geneticky modifikované organismy jako rizikové. (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009a). Za zmínku stojí i skutečnost, že zemědělci se nevěnují rybolovným aktivitám. Vláda tudíž nemá rybolovnou politiku.

6.4.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo zemědělství, vinařství a rozvoje venkova (Ministère de l'Agriculture, de la Viticulture et du Développement rural): Je zodpovědné za zemědělskou politiku, kvalitu a bezpečnost zemědělských produktů, veterinářství, vinařství, zahradnictví, lesnictví a rozvoj venkova. Hlavním tělesem ministerstva je Odbor rurální ekonomiky (*Service d'Economie Rurale*, SER). SER byl založen v roce 1964 s cílem podávat objektivní informace o situaci v zemědělství a vinařství a sledovat trendy vývoje. Každoročně vydává zprávy o situaci v těchto sektorech. Podílí se také přípravě legislativy v rámci společné zemědělské politiky a implementuje evropskou legislativu na národní úrovni. Zabývá se také otázkami řízení podniků, účetnictví a spolupráce mezi podniky. Mezi další instituce, které jsou řízeny ministerstvem, spadá Vinařský institut (*Institut Viti-Vinicole*). Ten byl založen již v roce 1925 jako poradní a pomocné těleso pro vinaře. V současnosti se institut věnuje především aplikovanému výzkumu a experimentální činnosti. Dohlíží nad kvalitou produktů a zabývá se školením vinařů. V oblasti vinařství dohlíží také na implementaci evropské legislativy.

Zemědělská komora (Chambre d'Agriculture): Vznikla v roce 1924 s podporou vlády a reprezentuje zájmy zemědělců. Jejími členy jsou profesní sdružení. Zemědělská komora musí být konzultována při přípravě zákonů a nařízení, které se dotýkají zemědělského sektoru. Podílí se také na odborném školení a výcviku, koordinuje sektor poradenství, zabývá se i udělováním známek původu (*Produit du terroir*). Na komoru je napojená agentura Agrigestion, která se věnuje účetnictví, účetnímu a investičnímu poradenství. Jednou z hlavních současných aktivit je kampaň za to, aby konzumenti kupovali regionální zemědělské produkty. Zemědělská komora kritizuje příliš liberální přístup Evropské komise ve společné zemědělské politice. Za hlavní problémy lucemburského zemědělství považuje situaci v mléčném sektoru, hlavně nízké výkupní ceny, dále dominanci nadnárodních

společností a odmítá liberalizaci ve vinařském sektoru. V rámci společné zemědělské politiky podporuje zachování mechanismu kompenzace znevýhodněných oblastí. Podporuje také politiku zaměřenou na kvalitu výrobků.

Nátlakové skupiny: Jednou z hlavních nátlakových skupin je Bauerenallianz (Aliance farmářů), která vznikla v roce 1989. V současnosti má 400 členů. Preferuje flexibilní regulační mechanismy, není zastáncem intervenční zemědělské politiky. Jednou z cest udržení zemědělců je dle ní opětovné navázání kontaktu mezi producentem (farmářem) a konzumentem, tak aby konzument znal svého dodavatele a kvalitu výrobku, za který by byl ochoten zaplatit i vyšší cenu.

6.5 Doprava

6.5.1 Analýza situace

V Lucembursku jednoznačně převažuje silniční doprava jak v oblasti osobní, tak i nákladní dopravy. Silniční síť je dlouhá 2 875km s hustotou 1,1 km/km^2. V osobní dopravě jsou z 85,3 % (2006) používány automobily, ve zbytku veřejná hromadná doprava. V nákladní dopravě byly silnice využívány v 91,5 %, po nich následovala železnice (4,6 %) a vnitrozemské vodní cesty (4 %) (2006). V dopravním sektoru je zaměstnáno 19 980 obyvatel (2006), nejvíce v silniční nákladní dopravě. Operuje zde 911 společností (2006), nejvíce taktéž v silniční nákladní dopravě. Sídlo zde má mnoho zahraničních dopravních společností (European Commission 2009j: 99-100, Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009b, Eurostat 2009a: 399).

Značné využívání silniční dopravy ovlivňuje zejména skutečnost, že jsou zde levnější pohonné hmoty ve srovnání s okolními zeměmi. Dalším faktorem je vysoký podíl přeshraniční pracovní síly v lucemburské ekonomice. Mnoho zaměstnanců se do práce a z práce přepravuje osobním automobilem. Na druhé straně nadměrné využívání silniční dopravy má přirozeně negativní dopady na stav životního prostředí (viz níže).

Železniční doprava výrazně zaostává ve využívání za silniční dopravou, nicméně vláda má v plánu její posílení. V současnosti zde funguje šest železničních tratí. V roce 2007 byl uveden do provozu vysokorychlostní vlak (TGV) mezi Lucemburkem a Paříží. Stát je vlastníkem železnic, které spravuje prostřednictvím společnosti CFL (*Société nationale des chemins de fer luxembourgeois*). Nákladní železniční doprava je řízena polostátní společností CFL-Cargo, která vznikla spojením CFL a ocelářské společnosti ArcelorMittal (EIU 2008: 12). V roce 2007 byla spuštěna nová trasa pro nákladní dopravu mezi Lucemburkem a Perpignanem, která může ročně přepravit až 30 000 přívěsů.

Významným dopravním uzlem je lucemburské letiště Findel, které se specializuje na nákladní leteckou dopravu. Díky tomu se řadí k sedmému nejvýznamnějšímu leteckému přepravnímu uzlu v Evropě. Rozšiřuje se zde také osobní přeprava a v roce 2008 byl uveden do provozu nový terminál,

který může ročně odbavit až 3 milióny cestujících (European Commission 2009j: 132, SIP 2009). Hlavní leteckou společností v osobní přepravě je Luxair s 27% akcionářským podílem státu. Dominantní společností v nákladní letecké dopravě je Cargolux, jehož hlavním akcionářem je společnost Luxair.

Svůj význam má i říční doprava, ačkoliv jedinou splavnou řekou je Mosel. Nejvýznamnějším přístavem je Port de Mertert. Tímto způsobem se přepravuje především ropa a ocelářské produkty.

6.5.2 Dlouhodobé cíle

Dopravní politika je úzce propojena s problematikou životního prostředí. Vládní priority se proto soustředí na zlepšení stavu životního prostředí, které nadměrně zatěžuje silniční doprava. V této souvislosti chce vláda posílit využívání veřejné hromadné dopravy. Konkrétně si ve vládním programu z roku 2009 stanovila cíl zvýšit podíl veřejné hromadné dopravy na 25 % do roku 2020. Část dopravy by se měla přesunout na železnici a zejména přeshraniční pracovníci by měli být motivováni k využívání železničních spojení. Lucembursko spolu s Francií již vypracovalo společný Plán přeshraniční mobility (SMOT, *Schéma de Mobilité transfrontalière*), který má podpořit využívání železniční a autobusové dopravy v příhraničních oblastech. Podobné strategie chce vypracovat i s Belgií a Německem. V mezinárodní železniční dopravě bude usilovat o prodloužení trasy TGV přes Lucemburk až do Štrasburku. Její prioritou je dále modernizovat spojení mezi hlavními unijními městy – Bruselem, Lucemburkem a Štrasburkem – v projektu Eurocap-Rail, který je částečně financován EU v rámci transevropských sítí. Vláda také hodlá podporovat nákladní přepravu po železnici. V tomto ohledu zvažuje možnost zpoplatnit nákladní přepravu na některých silnicích, což by mělo přimět dopravce k používání jiných způsobů přepravy (např. po železnici) (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009b).

K dalším vládním prioritám patří posílení bezpečnosti na silnicích. Od roku 2001 se přitom podařilo snížit počet smrtelných nehod o 50 %. Vláda klade důraz na preventivní opatření, zaměřuje se především na systém udělování řidičských průkazů a výcvik řidičů. Nedílnou součástí vládní politiky jsou plány na obnovu a novou výstavbu infrastruktury. Prioritou je dále snížení intenzity provozu ve městech, která trpí častými dopravními

zácpami, a to prostřednictvím dostavby obchvatů. Ve městech chce vláda rozšířit pěší a cyklistické stezky, podpořit veřejnou hromadnou dopravu (nové autobusové linky), zlepšit spojení mezi hlavním městem a přilehlými obcemi (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009b).

Ke stěžejním záměrům vlády patří rozvoj letiště Findelu, které by mělo být konkurenceschopné v soutěži s letišti v okolních zemích, ovšem s ohledem na životní prostředí i kvalitu života místních obyvatel (zákaz nočních letů). Od roku 2005 vláda investuje do letištního zařízení a infrastruktury. Investovat bude také do modernizace a rozšíření infrastruktury přístavu Port de Mertert, který je součástí plánu na udržení obchodu s ocelí a přepravy ropných produktů (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009b).

6.5.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo udržitelného rozvoje a infrastruktury (Ministère du Développement durable et des Infrastructures): Ministerstvo se zabývá problematikou dopravy, regionálního plánování a životního prostředí. Právě doprava má zásadní negativní dopad na stav životního prostředí, není tudíž překvapující, že jsou tyto dvě oblasti zastřešeny jedním ministerstvem. Dopravě se věnuje odbor dopravy (*Département des transports*), který každoročně vydává zprávy o činnosti ministerstva v této oblasti.

Dopravní společnost (La Communauté des Transports, CdT, Verkéiersverbond): Jedná se o instituci pod správou Ministerstva udržitelného rozvoje a infrastruktury, která v roce 2006 nahradila Generální radu veřejné dopravy (*Régie Générale des Transports Publics*, RGTP). Jejím hlavním úkolem je zlepšit koordinaci veřejné dopravy, aby byl do roku 2020 naplněn cíl 25% podílu veřejné hromadné dopravy na celkové dopravě. Spolupracuje přitom s hlavními provozovateli veřejné dopravy v zemi. Plní také poradní roli při daném ministerstvu, navrhuje trasy, jízdní řády a výši jízdného.

Odbory: Hlavní odborová organizace ACAL/OGB.L sdružuje zaměstnance pracující v silniční dopravě (řidiče autobusů, kamionů a taxikáře). ACAL (*Association Professionelle et de Secours Mutuels des Conducteurs*

d'Automobiles du Grand-Duché de Luxembourg) byla založena již v roce 1930 za účelem zlepšení bezpečnosti práce a poskytování pomoci členům, kteří se ocitli ve finanční tísni nebo byli na nemocenské. Jeho význam se zvyšoval od 50. let a v roce 1969 dokázal vyjednat první kolektivní smlouvu pro řidiče autobusů. V roce 2001 se ACAL stal členem OGB.L, což je největší odborová organizace v zemi. Od stejného roku je členem Evropské federace pracovníků v dopravě (ETF) a Mezinárodní organizace pracovníků v dopravě. Vedle ní působí křesťanská odborová organizace FCPT-Syprolux, která reprezentuje pracovníky v železniční, silniční, říční i letecké dopravě. Původní organizace Syprolux byla založena již v roce 1922 a hájila zájmy pracovníků v železniční dopravě. V roce 1989 došlo ke spojení s FCPT (*Fédération Chrétienne du Personnel des Transports*), jejíž součástí byly křesťanské odborové organizace v silniční, železniční, říční a letecké dopravě. Stejně jako ACAL/OGB.L je členem Evropské federace pracovníků v dopravě. Poslední významnou odborovou organizací je FNCTTFEL-Landesverband (*Fédération Nationale des Cheminots, Travailleurs du Transport Officials and Employés, Luxembourg*), která byla založena v roce 1909 jako organizace hájící zájmy pracovníků v železniční dopravě. Jednalo se o sekulární organizaci, která podporovala socialistickou stranu. Reprezentuje zájmy pracovníků v železniční dopravě, silniční i říční a státních zaměstnanců (úředníků a funkcionářů).

6.6 Životní prostředí

6.6.1 Analýza situace

Životní prostředí je v Lucembursku vystaveno tlakům vyplývajících především ze spotřebních nároků ekonomiky a společnosti. Významnými faktory jsou geografická poloha země, resp. přímé sousedství s Německem, Francií a Belgií, a vysoký počet přeshraničních pracovníků. Mezi hlavní problémy životního prostředí lze zařadit kvalitu ovzduší, nakládání s odpadními vodami, produkci odpadu a ztrátu biodiverzity. Obecně lze přitom říci, že hlavním znečišťovatelem je silniční doprava, která je zodpovědná za značnou část emisí skleníkových plynů (viz kapitola 6.7 Energetika), ale i další znečištění ovzduší a hluk. Následující pasáže se budou věnovat těm nejvíce problematickým aspektům životního prostředí v zemi (OECD 2010c: 1).

Kvalita ovzduší se za posledních deset let zlepšila, nicméně problémem nadále zůstávají emise oxidů dusíku. Koncentrace oxidu dusičitého výrazně překračuje stanovené limity v hlavním městě Lucemburku v důsledku nadměrného využívání silniční dopravy. Lucembursko tudíž zatím není schopné dosáhnout limitů stanovených ve směrnici EU o národních emisních limitech (NEC). Problém představují i persistentní organické polutanty, zejména dioxiny a furany. V červnu 2008 vláda představila národní plán snížení těchto polutantů (OECD 2010c: 3, European Commission 2009d: 176).

Kvalita vod se v posledních letech také zlepšila díky modernizaci a nové výstavbě čističek odpadních vod. Mezi léty 2003 a 2005 se snížil podíl extrémně znečištěným řek ze 7,2 % na 1,9 %. 15,6 % řek je ale stále považováno za značně znečištěné a 40,3 % za mírně znečištěné. Nicméně vliv na čistotu mají srážky, vyšší úhrn znamená snížení znečišťujících látek v řekách, kvalita vod je tedy proměnlivá. Znečištění je způsobeno intenzivní zemědělskou činností i špatným nakládáním s odpady ze strany domácností a průmyslu. V prosinci 2008 byl přijat zákon o ochraně vod a vodohospodářství, který si klade za cíl zabránit dalšímu zhoršování kvality vod a vodních systémů. Snahou je snížit podíl znečisťujících látek, podpořit udržitelné využívání vod a snížit rizika záplav i sucha. Nicméně ochrana zdrojů pitné vody stále není považována za dostatečnou a odhaduje se, že až 40 % povrchových vod

nesplní nároky EU na chemickou a biologickou kvalitu do roku 2015 (European Commission 2008b: 89, European Commission 2009d: 177, OECD 2010c: 3).

Lucembursko se dále potýká s vysokou produkcí obecního odpadu, v přepočtu na obyvatele se nachází na 24. místě z členských zemí EU. Vláda přitom stále nevytvořila koherentní politiku zaměřenou na nakládání s obecními odpady. Hlavními problémy jsou, že není plně uplatňován princip „znečišťovatel platí" a není dostatečně řešeno nakládání se zdravotnickým odpadem. Naopak vláda dosáhla pokroku v nakládání s odpady domácností a průmyslu a v recyklaci obalů, kde Lucembursku patří čtvrté místo mezi státy EU (OECD 2010c: 4, European Commission 2009d: 177).

Zásadním problémem je snižování biodiverzity, na kterou negativně působí fragmentace území, rozšiřování měst a dopravní infrastruktura. Země ale učinila mnohé pokroky, zejména rozšířila síť chráněných území spadajících do programu Natura 2000. Ty v současnosti zabírají 17,8 % území, čímž se Lucembursko pohybuje kolem průměru EU (17 %). V roce 2007 také vláda přijala Národní plán na ochranu přírody pro léta 2007-2011, který jasně stanovuje cíle v ochraně přírody. V lednu 2008 vláda zahájila přeshraniční spolupráci s Belgií v rámci plánu UNEP na vytvoření panevropské ekologické sítě pro ochranu biodiverzity (European Commission 2009d: 175, OECD 2010c: 5).

6.6.2 Dlouhodobé cíle

Současná politika životního prostředí se v mnoha směrech odvíjí od směrnic EU. Podle hodnotící zprávy OECD Lucembursko udělalo od roku 2000 značný pokrok a snaží se integrovat životní prostředí do jednotlivých politik, zejména do dopravní, což je patrné již z toho, že obě oblasti spadají pod jedno ministerstvo. Vláda také sjednotila politiku vodohospodářství pod správou Úřadu pro vodohospodářství. I přesto je lucemburské vládě vytýkáno, že nekoná pro ochranu životního prostředí dost, resp. mohla by udělat více už jen vzhledem k tomu, že země je bohatá a disponuje dostatečnými prostředky. Životní prostředí ale často ustupuje ekonomickým zájmům. Dle OECD by se životní prostředí mělo stát integrální součástí rozhodování především v dopravní, energetické a daňové politice. Tato organizace si také všímá

toho, že vláda vytváří značné množství plánů a stanovuje si ambiciózní cíle, v praxi jsou ovšem jen obtížně realizovány. Mnohá opatření nejsou důsledně vymáhána, což snižuje efektivitu politiky životního prostředí. Vládní orgány také nedokáží koordinovat svou činnost s místními úřady (OECD 2010c: 1-2).

V programu z roku 2009 se vláda zavázala, že všechna významná rozhodnutí budou brát ohled na trvale udržitelný rozvoj a ochranu životního prostředí. Prioritou se stalo snížení emisí skleníkových plynů (viz kapitola 6.7 Energetika) a ochrana přírody. Opatření na ochranu biodiverzity se soustředí především na environmentální kompenzace (tzv. *Oekobonus*), rozšiřování sítě lesů a získávání půdy pro další chráněná území. Vláda také hodlá ustavit systém monitorování biodiverzity a bude usilovat o to, aby bylo životní prostředí více integrováno do zemědělské politiky (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009b).

Mezi další priority vlády se řadí ochrana životního prostředí člověka. Sem spadá boj proti hluku, kdy vláda bude systematicky uplatňovat akční plán, který byl přijat v únoru 2009. Dále hodlá zlepšit nakládání s odpady. Jejím cílem je snížit množství odpadu na obyvatele o 50 % do roku 2010. Dále zvýšit opětovné využívání organického odpadu o 80 % a recyklovatelného odpadu o 50 % do roku 2010. Vláda především podporuje využívání biomasy k produkci energie. Zavazuje se také vytvořit specifickou legislativu ochrany půdy a koherentní politiku týkající se ekologického vyčištění bývalých průmyslových lokalit. V neposlední řadě patří k jejím prioritám nakládání s chemikáliemi a chemickými produkty, kde se zavazuje implementovat nařízení EU týkající se registrace, evaluace a autorizace chemických látek (REACH) a nařízení EU o klasifikaci, označování a balení látek a směsí (CLP) (European Commission 2009d: 172-175, Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009b).

6.6.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo udržitelného rozvoje a infrastruktury (Ministère du Développement durable et des Infrastructures): Vzniklo po volbách v roce 2009 a integrovalo ministerstvo životního prostředí, ministerstvo dopravy a ředitelství pro plánování. Z bývalého

ministerstva životního prostředí se stal odbor životního prostředí, který dohlíží na Správu životního prostředí (*Administration de l'Environnement*) a Správu přírody a lesů (*Administration de la nature et des forêts*). Odbor také spravuje Fond ochrany životního prostředí (*Fonds pour la Protection de l'Environnement*).

Ministerstvo vnitra a Velkého regionu (Ministère de l'Intérieur et à la Grande Région): Je zmiňováno především proto, že pod něj spadá Úřad pro vodohospodářství, který byl založen v roce 2004, aby sjednotil politiku ochrany vodních zdrojů, která byla do té doby roztříštěna mezi několik úřadů.

Nátlakové organizace: Hlavní nátlakovou organizací je **Ekologické hnutí** (*Mouvement Écologique*), které bylo založeno v roce 1968. V současnosti má cca 3 000 členů. K jeho prioritám patří boj proti jaderné energii, podpora využívání obnovitelných zdrojů energie, zvýšení využívání veřejné hromadné dopravy, ochrana krajiny a trvale udržitelný rozvoj.

6.7 Energetika

6.7.1 Analýza situace

Lucembursko je téměř stoprocentně závislé na dovozu energie. Hlavním zdrojem energie je ropa, méně zemní plyn (viz graf 48). Podíl obnovitelných zdrojů energie je zde velmi nízký a Lucembursko se tak řadí k zemím s nejvyšším podílem fosilních paliv na celkové dodávce primární energie.

Graf 48: Produkce, import a export energií (v tisících tun ekvivalentu ropy- ktoe, 2007)

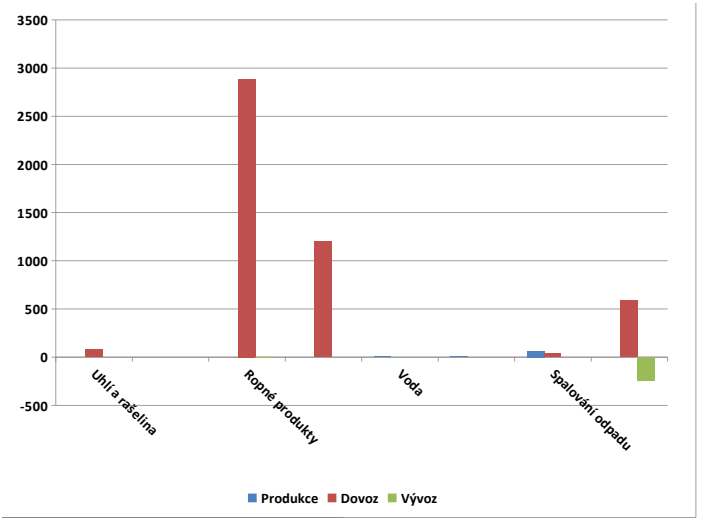

Zdroj: Autorka, data pochází z IEA nedatováno c.

Veškerá ropa a ropné produkty jsou do země dováženy. Lucembursko totiž ropu netěží, ale ani zde není žádná rafinérie. Hlavní podíl na dovozu má Belgie, menší pak Německo, Francie a Nizozemsko. Zemí prochází jeden ropovod (Central Europe Pipeline System), který je ale využíván pouze k přepravě kerosenu na letiště ve Findelu. Doprava se uskutečňuje

především po silnicích, část také po železnici nebo Mosele. V zemi existuje šest skladovacích zařízení, která mají zásobu ropy na 20 dní (2007). Tato kapacita ale není dostatečná. Ropné společnosti mají většinu povinných zásob uskladněnu v okolních zemích, se kterými má Lucembursko smlouvy o přístupu v případě nutnosti. Podle Mezinárodní energetické agentury je tato situace pro zemi nevýhodná a činí Lucembursko zranitelným v případě přerušení dodávek (IEA 2009a: 9-14, 45-50).

Naopak bezpečnost dodávek zemního plynu je dostatečně zajištěna, i když země nemá skladovací zařízení. Je ošetřena zákonem o organizaci trhu se zemním plynem ze srpna 2007, který je založený na druhé unijní směrnici o trhu se zemním plynem (2003/55/EC) a směrnici o opatřeních týkajících se bezpečnosti dodávek zemního plynu (2004/67/EC). Dodavatelé jsou povinni zajistit dodávky spotřebitelům v případě přerušení dodávek a extrémního počasí. Zemní plyn je dovážen z Norska (47 %), Ruska (24 %), Kataru (11 %), Alžírska (3 %) a Nizozemska (1 %). Trh se zemním plynem je plně liberalizovaný a od června 2009 jsou distributoři energie od výrobců právně odděleni (IEA 2009a: 19-20, 52-56).

Lucembursko je také závislé na dodávkách elektřiny z okolních zemí, vlastní výroba se opírá především o zemní plyn (elektrárna Twinerg). Minimálně jsou využívány obnovitelné zdroje energie, ropa a uhlí se k výrobě elektřiny nepoužívají vůbec. Spotřeba elektřiny v zemi trvale roste a v přepočtu na obyvatele se řadí k jedněm z nejvyšších na světě. Nejvíce elektřiny spotřebuje ocelářský průmysl (elektrické obloukové pece) a sektor služeb (vysoké využívání informačních technologií). Trh s elektřinou operuje na základě zákona o organizaci trhu s elektřinou ze srpna 2007, který se opírá o druhou unijní směrnici o trhu s elektřinou (2003/54/EC) a směrnici týkající se bezpečnosti dodávek elektřiny a investic do infrastruktury (2005/89/EC). Je plně liberalizovaný a distributoři elektřiny jsou od výrobců právně odděleni (IEA 2009a: 61, 71-73, European Commission 2009d: 173).

Spotřeba energie v přepočtu na obyvatele je velmi vysoká. Energetická intenzita se ale pohybuje kolem průměru EU. Nejvíce energie spotřebuje doprava, která využívá téměř 90 % dovážené ropy (viz graf 49). Jak již bylo zmíněno, pohonné hmoty jsou zde méně zdaněny než v okolních zemích, což vede k tomu, že sem zajíždějí přepravci z jiných zemí na

nákup levného benzínu a nafty. Odhady hovoří o tom, že až 4/5 všech pohonných hmot se prodává cizincům. Zemní plyn se využívá k výrobě elektřiny a tepla (45 %), dále v průmyslu (35 %) a domácnostech (20 %). Obnovitelné zdroje energie (především biomasa) mají naopak malé uplatnění, země se nachází pod průměrem EU, a používají se zejména k výrobě elektřiny (IEA 2009a: 16, 51, 61, European Commission 2009aa: 173).

Graf 49: Spotřeba energie dle sektoru (v %, 2007)

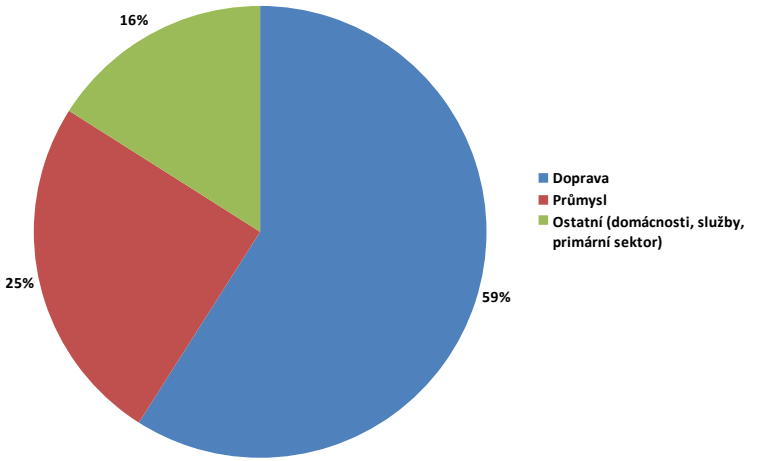

Zdroj: Autorka, data pochází z IEA 2008: 16.

Produkce a spotřeba energií mají významný dopad na životní prostředí, zejména co se týče emisí skleníkových plynů. Lucembursko má potíže dodržet své závazky v rámci Kjótského protokolu, ve kterém se zavázalo ke snížení emisí CO_2 o 28 % k úrovni z roku 1990. V letech 1993 až 1998 se mu sice dařilo snížit emise díky restrukturalizaci ocelářského a železářského průmyslu, od roku 1998 ale emise opět narůstají a země překračuje

stanovené roční limity. V roce 2006 zde byly vypuštěny skleníkové plyny v objemu 13,3 $MtCO_2$ ekv., což bylo o 1 % nad stanovený roční limit. Hlavním zdrojem emisí je doprava, která se v roce 2006 podílela z 55 % na celkových emisích skleníkových plynů (viz graf 50). V prosinci 2008 se Lucembursko zavázalo na jednání Evropské rady k dalšímu snižování emisí CO_2, a to v sektoru ETS (trh s emisními povolenkami) o 21 % do roku 2020 (k úrovni z roku 2005) a v sektoru, který nespadá do ETS (např. doprava), o 20 % ve stejném období. Pokud ale nedojde k podstatnější změně přístupu, bude pro zemi velmi obtížné těmto závazkům dostát (European Commission 2009aa: 172 a 174, IEA 2009a: 23, 26 a 37).

Graf 50: Emise skleníkových plynů dle sektoru (v %, 2006)

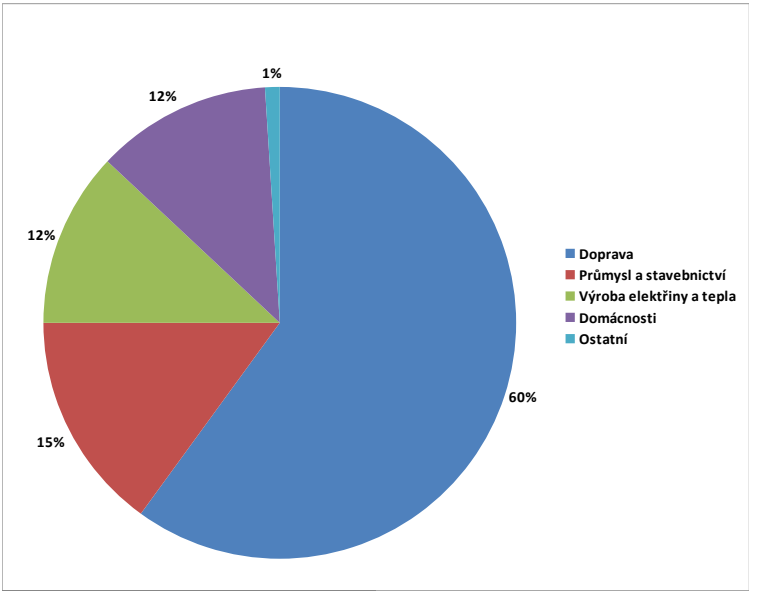

Zdroj: Autorka, data pochází z IEA 2008: 25.

6.7.2 Dlouhodobé cíle

Vládní energetická politika se odvíjí od unijních směrnic a dohod. Prioritou je zajištění bezpečnosti dodávek energie, zejména ropy. Vláda bude investovat do vybudování dalších skladovacích kapacit a hodlá reformovat příslušnou legislativu se zpřísněním sankcí pro aktéry neplnící dohody. Dále se soustředí na zabezpečení dodávek elektřiny a její prioritou je dokončení projektu regionálního trhu s elektřinou, na kterém se podílí s Belgií, Francií, Nizozemskem a Německem (Central-West European Regional Electricity Market). Co se týče zemního plynu, vláda bude usilovat o zlepšení bezpečnosti dodávek a zkoumat možnosti napojení na přepravní systémy v sousedních zemích, připraví strategii skladování zemního plynu a zhodnotí možnost vybudování přepravní trasy přes Lucembursko. Rezervovaně se vláda staví k možnosti využívání jaderné energie (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009k).

Významnou součástí vládní politiky je zvýšení využívání obnovitelných zdrojů energie. Konkrétně chce vláda dosáhnout podílu 5,7 % na celkové spotřebě do roku 2010. V roce 2020 by měl být tento podíl 11 % a 10 % pohonných hmot by mělo pocházet z obnovitelných zdrojů. Vláda bude podporovat elektromobily a auta jezdící na zemní plyn. Pro ně hodlá vybudovat síť servisních stanic. K dalším prioritám patří snížení spotřeby energie a zlepšení využívání energie. V roce 2008 vláda představila Národní akční plán energetické efektivity. Za cíl si stanovila snížení spotřeby energie o 9 % do roku 2016 (k úrovni z let 2001-2005), což odpovídá cíli stanovenému na unijní úrovni ve směrnici o energetické efektivitě a energetických službách. Nezávazně se také na úrovni EU zavázala snížit spotřebu energie až o 20 % do roku 2020. Vláda proto finančně podporuje investice do energeticky úsporných zařízení (např. tepelné izolace) a do zařízení využívající obnovitelné zdroje energie (např. solární panely nebo boilery na biomasu), a to jak u jednotlivců, tak i u firem. Značné úspory očekává ve výstavbě domů, u kterých finančně podporuje výstavbu energeticky úsporných domů a tzv. pasivních domů. Vláda se také dohodla s bankami na snížené úrokové sazbě pro půjčky na financování energeticky úsporných domů a pasivních domů. Od roku 2010 nové administrativní budovy a další budovy financované státem budou muset mít nízké nároky na spotřebu energie. Vláda bude finančně podporovat města a obce, aby přijaly stejnou strategii (European Commission 2009aa: 172 a 174, IEA 2009a: 34, Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009b, Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009k).

Co se týče snižování emisí, pro léta 2008-2012 Evropská komise stanovila množství povolených emisí pro Lucembursko na 2,5 mil. tun, což je o 37 % méně, než si země žádala. Vláda se spoléhá na tři druhy opatření: nákup emisních povolenek v zahraničí, energetické úspory a zvýšení využívání obnovitelných zdrojů energie. Obchodu s povolenkami se v zemi zúčastňuje 15 zařízení, která se podílí z 23 % na emisích CO_2. V dopravě vláda zvýšila daně na benzín a motorovou naftu, nicméně zdanění zůstává stále relativně nízké v porovnání s okolními zeměmi. Od roku 2007 jsou zdaňována auta podle množství emisí CO_2, které vypouští. Toto opatření platí pro auta registrovaná od roku 2001. Další opatření se soustředí na podporu nákupu nízko-energetických automobilů a zvýšení využívání alternativních pohonných hmot. Vláda spustila projekt Bonus Car-E, který přispívá €750 vlastníkům nových aut produkujících méně než 120g CO_2 na km. Součástí strategie je i zmíněný závazek zvýšení využívání veřejné hromadné dopravy na 25 % do roku 2020. Vláda také připravuje národní plán adaptace na klimatické změny, o kterém se bude jednat v roce 2011. Ten by měl obsahovat národní strategii boje proti klimatickým změnám a spojit tak opatření týkající se různých sektorů (od adaptace ekonomiky přes boj proti povodním po zdraví a zaměstnanost) (European Commission 2009aa: 172, IEA 2009a: 20 a 25-28, Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009b).

6.7.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo hospodářství a zahraničního obchodu (Ministère de l'Économie et du Commerce extérieur): Patří k jednomu z nejdůležitějších ministerstev vzhledem k tomu, že spravuje hospodářskou politiku státu. V oblasti energetiky je odpovědné za bezpečnost dodávek energie, zajištění tržních cen a energetické úspory. Část kompetencí sdílí s Ministerstvem trvale udržitelného rozvoje a infrastruktury, které se zabývá snižováním emisí a obnovitelnými zdroji energie.

My Energy: Energetická agentura, která funguje jako poradenská a školící společnost v oblasti energetických úspor a využívání obnovitelných zdrojů energie. Z poloviny je vlastněná státem, ze 40 % soukromou společností Cegedel a z 10 % SEO.

Lucemburský regulační institut (Institut Luxembourgeois de Régulation, ILR): Dohlíží nad dodržováním pravidel hospodářské soutěže na trhu s elektřinou a na trhu se zemním plynem, stanovuje tarify a podmínky pro přístup na trh. Reguluje také pošty a telekomunikace.

Soukromé společnosti: Ropné společnosti jsou sdruženy do Lucemburské ropné společnosti (*Groupement Pétrolier Luxembourgeois*), se kterou vláda spolupracuje a která se podílí na určování cen ropných produktů. Trhu se zemním plynem dominovala polostátní společnost SOTEG, která byla hlavním dovozcem a vlastníkem přepravního systému. V lednu 2009 fúzovala se společnostmi Cegedel, hlavní lucemburskou společností na trhu s elektřinou, a Saar Ferngas, regionálním distributorem zemního plynu, a vznikla společnost Enovos. Největší akcionářský podíl v ní má stát, 28,3 % přímo a 10,8 % prostřednictvím veřejnoprávní banky SNCI. Významným podílníkem je dále společnost ArcelorMittal s 25,3 % a RWE Energy s 19,8 %. Menší podíly mají E.ON Ruhrgas a Electrabel.

6.8 Vnitro a justice

6.8.1 Analýza situace

Téměř polovinu lucemburského obyvatelstva tvoří cizinci. Migrační proud směrem do Lucemburska dlouhodobě převyšuje migrační proud opačným směrem (viz graf 51). Otázka imigrace tudíž patří k prioritám vlády, i když se jí stala teprve v průběhu posledních desetiletí.

Graf 51: Vývoj migrace v letech 1967-2008

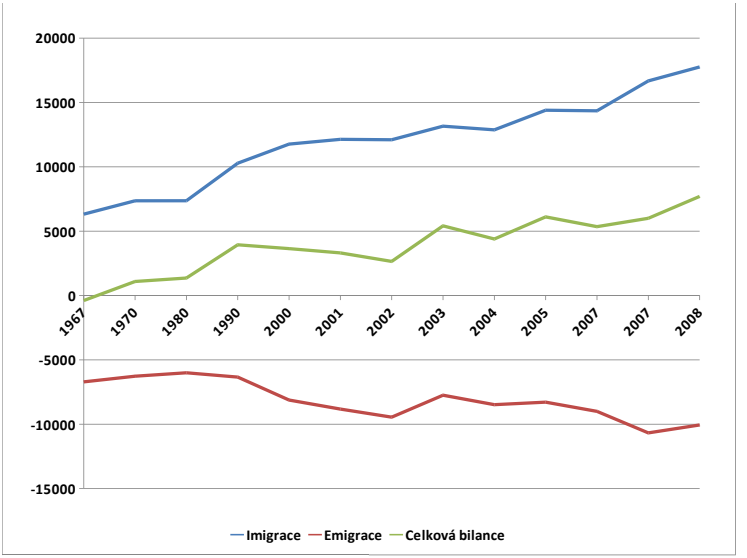

Zdroj: Autorka, data pochází z databáze Statec.

Nejvíce přistěhovalců je portugalského původu. Portugalci do země přišli jako gastarbeirteři v době ekonomického rozmachu v 60. letech. V 70. letech je v menší míře doplnili občané Jugoslávie. V současnosti nejvíce cizinců pochází z Portugalska následovaného Francií, Itálií, Belgií a Německem. Ze zemí mimo EU zde žije kromě občanů zemí bývalé Jugoslávie značný počet Američanů a obyvatelů Kapverdských ostrovů, bývalé portugalské kolonie. Pracuje zde také mnoho lidí ze sousedních zemí, kteří ale v zemi nežijí. V roce 2007 vláda

zrušila přechodné období na volný pohyb pracovních sil pro obyvatele nových členských zemí EU. Přechodné období stále platí pro občany Bulharska a Rumunska (Geyer 2009: 1, Kollwelter 2007, LNCP nedatováno: 33).

Až do 90. let imigrace nepředstavovala významnější problém, příchozí pocházeli většinou z katolických zemí a výrazně pomohli ekonomickému rozvoji země. Země neměla rozvinutou imigrační a azylovou politiku. To se změnilo v 90. letech především v důsledku přijetí uprchlíků ze zemí bývalé Jugoslávie, zejména z Bosny. V současnosti právní rámec imigrační a azylové politiky tvoří čtyři zákony týkající se azylu, imigrace, integrace a občanství. Zákon o azylu byl reformován v roce 2006 a zákony o imigraci, integraci a občanství v roce 2008 za účelem vytvořit koherentní azylovou a imigrační politiku (LNCP nedatováno: 23).

Imigrační politika se donedávna opírala o zákon z roku 1972, podle něhož cizinec musel získat dvě povolení – k práci a k pobytu. Původně se vztahoval zejména na pracovníky z Portugalska a Jugoslávie, jeho dopad se ale postupem času snižoval a zákon přestal být dostačující. Nedostatky zákona se týkaly toho, že nerozlišoval různé účely příchodu do země (např. studium, práce, spojení rodin) a z toho vyplývající odlišné postavení cizinců. Nový zákon z roku 2008 o volném pohybu osob a imigraci transponoval šest směrnic EU. Hlavní změnou je spojení povolení k pobytu a pracovního povolení do jednoho povolení k pobytu pro zaměstnanou osobu pro občana ze země mimo EU. Toto povolení se vztahuje na jednu profesi, oproti předchozímu zákonu může cizinec měnit zaměstnavatele. Nově byl zaveden systém dvojí autorizace pobytu pro občany třetích zemí, kdy nejprve musí zažádat o povolení ke vstupu do země a poté o povolení k pobytu. Byly také vytvořeny specifické kategorie pro občany ze zemí mimo EU (např. zaměstnanec, student, osoba samostatně výdělečně činná, výzkumník, rodinný příslušník apod.). A byly také redefinovány podmínky repatriace, vyhoštění, odmítnutí vstupu a povolení k pobytu. Reforma zákona byla kritizována ze strany Obchodní komory, protože dle ní je stále přístup cizinců na pracovní trh příliš restriktivní a měl by být více uvolněn, aby do země přišly další zahraniční společnosti a zahraniční pracovní síla (LNCP nedatováno: 26, 39-40).

Zároveň byl přijat nový zákon o integraci, který nahradil zákon z roku 1993. Zákon z roku 1993 se zaměřoval především na integraci cizinců do lucemburské společnosti, nový zákon z roku 2008 kromě integrace zahrnuje i boj proti všem formám diskriminace. Integrace byla definována

jako úsilí obou stran, imigrantů i většinové společnosti, o dobré soužití. Nově se budou vypracovávat víceleté plány integrace a byla také zavedena smlouva o přijetí a integraci, která je nabízena těm, kteří chtějí zůstat v zemi delší dobu. Od této smlouvy si vláda slibuje jednodušší začlenění cizinců do společnosti (LNCP nedatováno: 27, 48).

V roce 2008 byl také nahrazen zákon o občanství z roku 2001, podle kterého se žadatel o lucemburské občanství musel vzdát svého původního občanství, pobývat v zemi minimálně pět let a mít znalost jednoho z oficiálních jazyků a základní znalost lucemburštiny. Současný zákon umožňuje, aby si žadatel zachoval původní občanství, ale na druhé straně prodloužil dobu pobytu na sedm let. Byla zachována podmínka aktivní a pasivní znalosti jednoho oficiálního jazyka a zkouška z aktivní znalosti lucemburštiny. Žadatel také musí absolvovat tři kurzy občanského vzdělávání. Zákon nově zavádí systém odvolání proti rozhodnutí, čímž by měla být posílena práva žadatelů. Úprava zákona byla kritizována ze strany Obchodní komory a Státní rady, podle kterých zůstává příliš restriktivní k cizincům, kteří jsou významní pro hospodářský růst země. Negativně se postavily k prodloužení doby pobytu cizinců pro získání občanství na sedm let. Obchodní komora kritizovala zkoušku z lucemburštiny a poukazovala na skutečnost, že v soukromém sektoru je hlavním jazykem angličtina (LNCP nedatováno: 27-30, 44-46).

Azylová politika se začala rozvíjet v 90. letech, v roce 1996 po další krizi na Balkáně přijala vláda první zákon o azylu. Podle něj, pokud žadatel získal status uprchlíka, měl nárok na trvalý pobyt, právo na práci a přístup k sociálnímu systému. Během války v Kosovu usilovalo o získání statutu uprchlíka několik tisíc osob, ale získalo jej jen několik z nich. Neúspěšní žadatelé ale přesto zůstali v zemi, čímž postavili vládu před nelehký úkol, jak s těmito osobami naložit. Vláda se proto rozhodla osoby, které nezískaly do šesti měsíců práci, repatriovat. Proti tomu se postavili jak neúspěšní žadatelé, tak i neziskové organizace a odbory. Repatriace se ale přesto stala nedílnou součástí azylové politiky. Vláda přitom preferuje dobrovolné návraty do země původu. V důsledku rostoucího počtu neúspěšných žádostí o azyl, zejména u občanů zemí bývalé Jugoslávie, poklesl počet žadatelů o azyl (viz graf 52). V roce 2006 došlo k podstatné reformě azylové politiky, když byl přijat nový zákon o azylu, kterým byly transponovány čtyři směrnice EU. Cílem zákona

bylo zkrátit čekací lhůty a jasně definovat práva a povinnosti žadatelů o azyl a lucemburských úřadů (Kollwelter 2007, OECD 2009c, MAE 2009b: 57, LNCP nedatováno: 24-25).

Dlouhou dobu imigrace nepatřila k zásadním politickým otázkám. Politické strany byly příznivě nakloněny příchodu pracovníků z jiných zemí. Do 90. let přistěhovalci velmi snadno nacházeli práci a dokázali se poměrně dobře začlenit do společnosti. Změna přišla v 90. letech v souvislosti s přijetím uprchlíků z bývalé Jugoslávie. Tito přistěhovalci měli problémy najít si práci a mezi obyvatelstvem začaly růst xenofóbní nálady, kterých využila ADR stavící se za zpřísnění pravidel imigrace. I když se ADR dostala do parlamentu, nemá výraznou podporu. Představitelé hlavních politických stran se stavějí k imigraci a poskytování azylu příznivě stejně jako i hospodářský sektor a média. Tento pozitivní přístup je vysvětlován zejména uznáním významu přeshraniční pracovní síly pro hospodářský růst země (Kollwelter 2007, LNCP nedatováno: 31).

Graf 52: Vývoj počtu žádostí o azyl po roce 2000

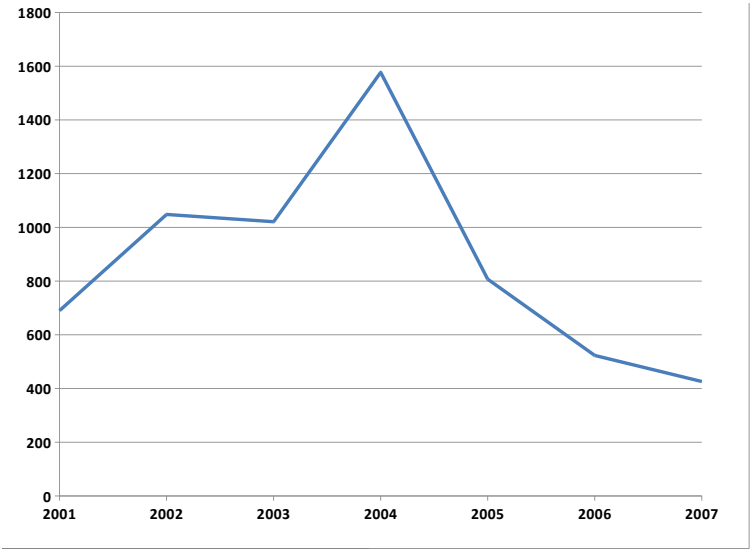

Zdroj: Autorka, data pochází z Ministerstva zahraničních věcí a imigrace.

6.8.2 Dlouhodobé cíle

Hlavním problémem v současnosti je začlenění přistěhovalců do většinové společnosti. Tento problém je patrný zejména v oblasti vzdělávání, kdy děti z rodin přistěhovalců mají horší výsledky než děti Lucemburčanů. V důsledku toho se jen málo z nich dostane na všeobecné střední školy, což omezuje jejich budoucí kariéru. Výsledkem je rozevírání pomyslných nůžek ve společnosti na nižší vrstvy tvořené přistěhovalci a vyšší vrstvy rodilých Lucemburčanů (viz kapitola 6.9 Věda, výzkum a vzdělávání).

V této souvislosti je prioritou vlády integrace cizinců do společnosti. Politika integrace se opírá o Národní akční plán integrace. Opatření směřují především do zlepšení jazykových schopností a občanského vzdělávání cizinců. Klade přitom důraz na spolupráci s nevládními organizacemi. Vláda dále usiluje o to, aby se cizinci lépe začlenili do lucemburské ekonomiky, a hodlá potírat ilegální zaměstnávání přistěhovalců. V oblasti azylu chce vláda pokračovat v existující politice a striktně uplatňovat principy Ženevské konvence. Úspěšní žadatelé budou mít nadále právo na spojení rodiny. U neúspěšných žadatelů bude pokračovat v politice dobrovolných návratů do země původu. Vláda bude podporovat rozvoj společné azylové politiky na evropské úrovni a chce posílit i spolupráci s UNHCR a Mezinárodní organizací pro migraci (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009c).

Co se týče vnitřní bezpečnosti, vláda plánuje revizi organizační struktury policie a chce posílit nezávislost generální policejní inspekce. Zavazuje se k implementaci evropské politiky v policejní a soudní spolupráci a v trestních záležitostech (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009d).

6.8.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo zahraničních věcí a imigrace (Ministère des Affaires étrangères et de l'Immigration): Jedná se o jedno z nejvýznamnějších ministerstev, ministr zahraničí je zároveň místopředseda vlády. Post obvykle zastává člen koaliční strany s CSV, v současnosti zástupce LSAP. Ministerstvo kromě zahraniční politiky zaštiťuje další oblasti, které ovšem mají na starosti jiní ministři. To je i případ azylové a imigrační politiky, za kterou zodpovídá ministr práce, zaměstnanosti a imigrace. Ministr má k dispozici tři poradní tělesa. Prvním je Poradní komise pro cizince, která poskytuje rady v případech

odebrání či zamítnutí prodloužení povolení k pobytu. Druhým je Poradní komise pro zaměstnance, která kontroluje, zda jsou plněny právní podmínky pro obnovu pobytu zaměstnanců a udělování pracovního povolení cizím státním příslušníkům. Třetím je Poradní komise pro samostatně výdělečně činné osoby, která se zabývá rozhodováním o udělení a obnově povolení k pobytu pro osoby samostatně výdělečně činné. V rámci ministerstva zahraničí funguje Imigrační správa, která zpracovává žádosti cizinců spojené s pobytem. Podobné postavení jako imigrace a azyl má i obrana a rozvojová spolupráce a humanitární pomoc.

Ministerstvo rodiny a integrace (Ministère de la Famille et de l'Intégration): Má na starosti politiku integrace cizinců do společnosti, kterou konkrétně spravuje Lucemburský úřad pro přijetí a integraci (*l'Office luxembourgeois de l'accueil et de l'intégration*, OLAI). Tento úřad vznikl v roce 2008 v důsledku reformy imigrační politiky a nahradil Vládní komisi pro cizince (*Commissariat du Gouvernement aux étrangers*, CGE) fungující od roku 1993. Zabývá se i bojem proti diskriminaci.

Ministerstvo vnitra a Velkého regionu (Ministère de l'Intérieur et à la Grande Région): Je zodpovědné za vnitřní bezpečnost a spolupráci v justici a vnitřních věcech na evropské úrovni. Spadá pod něj správa policie. Ministr vnitra je zároveň ministr obrany.

Ministerstvo spravedlnosti (Ministère de la Justice): Má na starosti reformy právního řádu a právního systému. Je zodpovědné za spolupráci v oblasti justice a vnitřních věcí na evropské úrovni.

6.9 Věda, výzkum a vzdělávání

6.9.1 Analýza situace

Lucemburský vzdělávací systém je velmi specifický – dělí se na primární a sekundární stupeň. Terciární vzdělávání není plně rozvinuté, a tudíž mnoho mladých lidí odchází studovat do zahraničí. Pro školský systém je charakteristický vysoký podíl dětí pocházejících z rodin přistěhovalců. Podíl studujících ve věkové skupině od tří do 19 let je 87,9 % (2006), čímž se země řadí pod průměr EU (92,1 %). Ve věkové skupině od tří do 29 let studuje 58,2 % obyvatel (2006), což je také pod průměrem EU, nicméně vliv zde má právě studium v zahraničí (European Commission 2009r: 29-31 a 91-92).

Povinná školní docházka trvá od čtyř do 16 let. V roce 2008 počet žáků povinné školní docházky činil 66 867 (Eurydice 2008: 1). Vzdělávací soustava se dělí na základní (*L'École fondamentale*) a střední stupeň (*L'enseignement post-primaire*). Základní škola se dále dělí na: první cyklus (tzv. *Spillschoul*, děti od 4 do 5 let), druhý cyklus (od 6 do 7 let), třetí cyklus (děti od 8 do 9 let) a čtvrtý cyklus (děti od 10 do 11 let). Střední stupeň (povinný od 12 do 16 let) je rozdělený na všeobecné a technické střední školy. Učitelé na základním stupni nejsou specializovaní a ve třídě vyučují všechny předměty, teprve na středním stupni působí učitelé specializovaní na určité předměty. Ve veřejných školách se neplatí školné. Vedle státních škol funguje několik soukromých škol, ovšem podporovaných ze státních zdrojů, mezi nimi jsou čtyři katolické školy a několik mezinárodních škol (např. European School). Většina žáků navštěvuje veřejné školy, v roce 2007/2008 se jednalo o 87,4 %, 4,6 % žáků navštěvovalo soukromé školy, které byly z více než 90 % podporované státem, a 8 % žáků soukromé školy ze 40 % podporované státem. Žáci s postižením jsou integrováni do normálních škol a pouze 1 % všech žáků (2007/2008) navštěvuje zvláštní školu. Výuka probíhá ve všech třech oficiálních jazycích, kdy na různém stupni se používá jiný jazyk. Lucemburština se používá v předškolních zařízeních a v prvních dvou letech základní školy. V prvním roce základní školy se žáci učí již němčinu a od druhého roku je zavedena francouzština (Geyer 2009: 1, Eurydice 2008: 1-5, Luxembourg for Finance 2009: 39, MEN nedatováno).

Po ukončení středního stupně student může navštěvovat všeobecnou střední školu (od 16 do 19 let) (*Lycée général*) nebo technickou střední školu (od 15 do 19 let) (*Lycée technique*). Veřejné střední školy jsou neplacené.

Systém terciárního vzdělávání není příliš rozvinutý, což ukazuje i skutečnost, že podíl vysokoškolských studentů v celkovém počtu studujících činí jen 2,9 % (2006). Většina zájemců o další vzdělávání odchází do zahraničí, podíl vysokoškolských studentů studujících v zahraničí činil v roce 2006 80,9 % (European Commission 2009r: 107 a 120). Od roku 2003 zde působí Lucemburská univerzita (University of Luxembourg), kterou tvoří tři fakulty. Nejuznávanější je magisterský program v obchodu a finančnictví na Lucemburské škole financí (součást univerzity). Studium je rozdělené podle boloňského systému na bakalářské, magisterské a doktorské. Mezi další vysokoškolské instituce se řadí Institut Universitaire International de Luxembourg, Sacred Heart University, Miami University of Ohio (campus Lucemburk) a The Open University Business School. Studenti obvykle musí platit roční registrační poplatky a někde i příspěvky studentským organizacím (Geyer 2009: 2-3, Luxembourg for Finance 2009: 40-41, OECD 2008b: 3-5).

Výdaje na vzdělávání jsou jedny z nejnižších v EU. Na vzdělávací instituce šlo jen 3,7 % HDP (2005), v roce 2006 jen 3,4 % HDP. Z celkových veřejných výdajů výdaje na školství činily jen 8,8 % (2006), čímž se země nachází pod unijním průměrem (11 %). Nejvíce prostředků šlo přitom do základního a středního stupně. Podobně nízké jsou také celkové vynakládané prostředky na vědu a výzkum, ty v roce 2006 činily 1,47 % HDP, což je pod průměrem zemí OECD (2,26 %) i EU (1,76 %). Nejvíce prostředků na vědu a výzkum přitom pochází ze soukromých zdrojů, vládní výdaje činily pouhých 0,25 % HDP (2005). I přesto se Lucembursko řadí k zemím s nejvyšším počtem žádostí o patent u Evropského patentového úřadu. Je to přičítáno vysokému počtu firem, které zde mají sídlo (Eurostat 2009a: 202-203 a 488-489, OECD 2008b: 1, European Commission 2009r: 121 a 123-124).

Za největší problém současného vzdělávacího systému se považuje začlenění dětí z přistěhovaleckých rodin. V roce 2007 děti přistěhovalců tvořily 47,7 % celkového počtu dětí pod 15 let (European Commission 2009r: 32). Tyto děti obvykle nezvládají výuku ve všech oficiálních jazycích. Nedostatečná znalost němčiny a francouzštiny mnohým znemožňuje dostat se na všeobecnou střední školu a místo toho si volí technickou střední školu. Relativně vysoký počet žáků z rodin

přistěhovalců odejde ze školy před jejím dokončením. I když prioritou lucemburské vlády je sociální soudržnost, systém vzdělávání podporuje sociální nerovnost. Lucemburská vláda se proto v posledních letech soustředila na reformu vzdělávacího systému, zvláště poté, co žáci propadli v Programu mezinárodního hodnocení studentů OECD (PISA). OECD ve svých zprávách zdůraznila, že systém vzdělávání je vysoce selektivní a nedává každému stejné příležitosti. Kritizovala také nutnost znalosti všech tří oficiálních jazyků. Reforma systému vzdělávání se soustředila na posílení interdisciplinárního vzdělávání, ale při zachování výuky ve všech oficiálních jazycích. Její součástí jsou programy zaměřené na zlepšení jazykových schopností dětí přistěhovalců. Změnil se také proces orientace žáků v jejich budoucí kariéře, který má být více založen na jejich schopnostech a zájmech než na jejich jazykových znalostech. Vláda také dala školám větší autonomii v jejich jednání, aby se mohly lépe přizpůsobit potřebám svého regionu (Geyer 2009: 2, EIU 2008: 11, Eurydice 2008: 6-7, Kollwelter 2007, Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009f).

6.9.2 Dlouhodobé cíle

Politika vzdělávání i vědy a výzkumu odpovídá dlouhodobému záměru vlády posílit konkurenceschopnost země. V oblasti základního a středního školství je cílem vlády zvýšit počet studentů s dokončenou maturitou a snížit počet žáků, kteří odchází ze školy předčasně. V rámci zvyšování znalostí a kvalifikace vláda podporuje interdisciplinární vzdělávání a výuku nových technologií. Co se týče integrace dětí z rodin přistěhovalců a jazykové výuky, vláda bude pokračovat v systému výuky ve všech oficiálních jazycích. Výborná jazyková znalost je dle ní kompetitivní výhoda obyvatel země. Nicméně v přístupu na střední školy budou jazykové znalosti hrát menší roli než v minulosti (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009f).

Mezi prioritami vlády se v posledních letech objevil výzkum a inovace, a to v souvislosti s cílem diverzifikovat ekonomiku země. Vizí vlády je vytvořit ze země jedno z předních center výzkumu a inovačních technologií. Strategie spočívá na tzv. „trojúhelníku znalosti“, který má vyjadřovat vazbu mezi výzkumem, jehož poznatky

jsou šířeny prostřednictvím vysokých škol a aplikovány v inovacích. Koordinace vysokých škol, výzkumu a inovace je tak klíčovým aspektem vládní politiky. Vláda podporuje výzkum především na Lucemburské univerzitě, který by se měl soustředit na omezený počet priorit s cílem vychovat špičkové odborníky, aby Lucembursko nebylo tolik závislé na zahraničních odbornících. Vláda hodlá podporovat mezinárodní výzkum, mobilitu vědeckých pracovníků a propojení veřejného a soukromého sektoru. Vláda také chce postupně navyšovat počet zaměstnanců v tomto sektoru i veřejné prostředky na vědu a výzkum, a to až na 1 % HDP. Specifickou prioritou je národní plán vesmírného výzkumu a spolupráce s Evropskou vesmírnou agenturou (ESA, *l'Agence spatiale européenne*), jejíž je Lucembursko členem (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009g, OECD 2008b: 1).

Strategii v oblasti výzkumu určuje také Národní výzkumný fond (FNR, Fonds National de la Recherche), který spravuje veřejné prostředky na výzkum. Podporuje zejména ty projekty, které jsou v souladu s cíli Lisabonské strategie. Výzkum by měl být orientován na problémy lucemburské ekonomiky, společnosti a životního prostředí zasazené do širšího evropského kontextu. FNR podporuje nejen výzkum s přímými ekonomickými dopady, ale i výzkum v oblasti společenských a humanitních věd. Strategie sleduje tři cíle. Prvním je zvýšit kvalitu výzkumu, aby dosahoval mezinárodních standardů. V jeho rámci podporovat vědecké pracovníky a snažit se přitáhnout do země vynikající mladé zahraniční postdoktorandy. Druhým je zlepšení výzkumného prostředí a institucionálního zázemí. Třetím je podpora vědecké kultury, zapojení široké veřejnosti a mladých lidí, aby se seznámili s výsledky výzkumu (FNR nedatováno).

Co se týče vysokého školství, vláda chce zvýšit počet vysokoškolsky vzdělaných obyvatel. Podporuje rozšíření nabídky, zejména u technických škol, a celoživotní vzdělávání. Prioritou vlády je dále zlepšení zaměstnavatelnosti absolventů, hodlá proto zjednodušit a zprůhlednit systém uznávání kvalifikací. Vláda je dále zastáncem boloňského procesu, čemuž odpovídá organizace vzdělávání na Lucemburské univerzitě. Vysokoškolské vzdělávání by mělo být také více interdisciplinárně orientované (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009g).

6.9.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo školství a odborného vzdělávání (Ministére de l'Éducation nationale et de la Formation professionelle): Je zodpovědné za politiku vzdělávání pro základní a střední stupeň a celoživotní vzdělávání.

Ministerstvo kultury, vysokého školství a výzkumu (Ministére de la Culture, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche): Ministerstvo je rozděleno na dvě oblasti spravované odlišnými ministry. První je kultura a druhou vysoké školství a výzkum.

Fonds National de la Recherche (Národní výzkumný fond): Byl ustaven v roce 1999, jeho úkolem je spravovat rozpočtové prostředky na výzkum a usilovat o zvýšení kvality výzkumu..

Luxinnovation: Národní agentura pro inovaci a výzkum, která byla založena v roce 1984. Podporuje soukromé a veřejné výzkumné organizace i jednotlivé vědecké pracovníky.

6.10 Daně

6.10.1 Analýza situace

Daňový systém se v mnohém podobá německému daňovému systému, systém registrace subjektů zase belgickému a francouzskému systému. Struktura daňových příjmů je zachycena v tabulce 15. V roce 2007 celkový podíl vybraných daní na HDP činil 36,7 %, čímž bylo Lucembursko pod průměrem EU (37,5 %). Tento podíl byl výrazně nižší než v sousedních zemích. Složení příjmu, kdy každá položka tvoří kolem třetiny příjmu, je podobná jako ve většině zemí EU. Největší příjem má Lucembursko z přímých daní, které tvoří daně z příjmu fyzických osob a daně z příjmu právnických osob. Daň z příjmu fyzické osoby se vztahuje na daňové rezidenty a nerezidentní poplatníky, kteří mají příjem ze zdrojů na území Lucemburska. Sazby se pohybují od nejnižších 8 % do 38 %. Od daně je osvobozen roční příjem pod €10 355. K těmto sazbám se ještě přičítá odvod ve výši 2,5 % do Fondu zaměstnanosti. Daň z příjmu právnické osoby se pohybuje v úrovni 20 %, 30 % a 33 %, přičemž průměrné zdanění je 28,59 %. Na úrovni obcí existuje obecní obchodní daň, která se dotýká všech podniků v zemi. Tato daň se platí navíc k dani z příjmu právnických osob. Její základní sazba činí 3 %. Příjmy z úroků jsou zdaňovány 10 % a z dividend 15 %. Je zde zavedeno i skupinové zdanění firem, které za určitých podmínek umožňuje osvobodit vyplácené dividendy od daně. Často se u dividend vyplácených individuálním akcionářům uplatňuje 50% osvobození od daně, u podnikových akcionářů to může být 50% i 100% osvobození. 80% osvobození od daně se týká i příjmů z duševního vlastnictví. V roce 2009 bylo toto osvobození rozšířeno na internetové domény. Na společnosti sídlící v Lucembursku se dále vztahuje majetková daň z bohatství ve výši 0,5 % z čistého obchodního jmění, která je placena ročně. V roce 2006 byla zrušena daň z bohatství pro jednotlivce. Majetkové daně dále zahrnují daň z nemovitostí, jejíž výši stanovují obce. Fyzické osoby platí tuto daň pouze tehdy, pokud využívají majetek komerčně nebo ho pronajímají. Uplatňuje se zde také dědická daň, darovací daň a daň z převodu nemovitostí (viz podrobněji Široký 2009: 238-243, European Commission 2009i: 192-193, MZV nedatováno c).

Tabulka 15: Struktura daňových příjmů v % HDP a v absolutních číslech (2007)

	V % HDP	V miliardách eur
Přímé daně	13,6	4,9
- **Daň z příjmu fyzických osob**	7,4	2,7
- **Daň z příjmu právnických osob**	5,4	2
- **Ostatní**	0,8	0,3
Nepřímé daně	12,9	4,7
- **DPH**	5,8	2,1
- **Spotřební daně**	3,7	1,3
- **Jiné daně na produkty** - **(např. dovozní cla)**	1,3	0,5
- **Jiné daně na produkci**	2,1	0,8
Sociální pojištění	10,2	3,7
- **Zaměstnavatelé**	4,4	1,6
- **Zaměstnanci**	4,6	1,7
- **Osoby samostatně** - **výdělečně činné a nezaměstnaní**	1,2	0,4

Zdroj: Autorka, data pochází z European Commission 2009i: 190.

Příjem z nepřímých daní je nižší oproti průměru EU. Nepřímé daně tvoří především daň z přidané hodnoty a spotřební daně. Sazby daně z přidané hodnoty jsou jedny z nejnižších v EU a pohybují v úrovni 3 %, 6 %, 12 % a maxima 15 %. Super snížená sazba 3 % se vztahuje na potraviny a nápoje, farmaceutické výrobky, knihy, noviny a osobní dopravu. 6 % se uplatňuje na plyn, elektřinu, květiny a služby náročné na pracovní sílu. 12 % se vztahuje na víno a uhlí. 15% sazba se uplatňuje na všechny ostatní

produkty a služby, je to přitom minimální možná základní sazba DPH v EU. Lucembursko dále uplatňuje spotřební daň na pohonné hmoty. V roce 2007 daň na motorovou naftu činila €305 na 1 000 litrů. V roce 2009 se zvýšily spotřební daně na tabák a tabákové výrobky (European Commission 2009i: 191, 193)

Co se týče sociálních příspěvků, z hrubé mzdy se odvádí příspěvek na penze, zdravotní pojištění a rodinné přídavky. Na penze se odvádí 16 % hrubé mzdy, na zdravotní pojištění 5 % a na rodinné přídavky 1,7 %. Zaměstnanec dále odvádí příspěvek na dlouhodobé sociální pojištění, který činí 1,4 % hrubého příjmu. Průměrné celkové zdanění (daň ze mzdy, sociální pojištění) činí 35,9 %, což je mnohem méně než v okolních zemích (European Commission 2009i: 194, MZV nedatováno c).

Ekonomice dominují finanční služby, a to bankovnictví, správa investičních fondů a pojišťovnictví. V roce 2008 působilo v zemi 156 bank z 20 různých zemí. Finanční sektor zaměstnává 11 % celkové pracovní síly, tj. 42 614 osob, a vytváří přes 40 % příjmů státního rozpočtu. Pro úspěch finančního sektoru bylo klíčových několik faktorů. Především se v 70. letech Lucembursko stalo hlavní zemí pro evropský měnový trh a v 80. letech pro japonské zahraniční investice. V 90. letech se země stala významným trhem offshorových investičních fondů. V roce 1996 třetí evropská směrnice o životním pojištění liberalizovala trh s těmito službami. Od té doby mohly společnosti operovat z jakékoli členské země. Mnohé z nich si zvolily právě Lucembursko (EIU 2008: 20, EIU 1997: 51-52, MZV nedatováno c).

Významným faktorem, který činí Lucembursko atraktivní, je v prvé řadě přísné bankovní tajemství, které chrání vkladatele. Zveřejnění identity je zde trestným činem. Za druhé je to nízké zdaňování příjmů fyzických a právnických osob. Za třetí je to kvalifikovaná pracovní síla znalá několika jazyků. Za čtvrté flexibilita vládní politiky, resp. schopnost přizpůsobovat se potřebám finančního sektoru, a existence transparentního právního a fiskálního rámce. Pátým faktorem je členství v EU (Hey 2003: 81).

Z hlediska EU je ale Lucembursko problematickou zemí, a to právě kvůli svému přísnému bankovnímu tajemství. Existují obavy nejen z daňových úniků, ale i z toho, že vklady mohou pocházet z ilegální činnosti či mohou sloužit k podpoře terorismu. Unijní instituce proto tlačí, aby země změnila svá pravidla týkající se bankovního tajemství a daní z příjmů.

K prvnímu významnému střetu došlo již na konci 80. let kvůli zdanění úspor. Lucembursko poprvé užilo veto v Radě ministrů na srážkové daně u zdroje (taxation at source). Brání se také automatické výměně informací, které by zničilo přísné bankovní tajemství. Jakékoliv ústupky podmiňuje stejným tlakem na Švýcarsko (Hirsch 2004).

Lucembursko se snaží najít rovnováhu mezi tlakem mezinárodního prostřední a národními zájmy. Již v roce 1989 přijalo zákon o praní špinavých peněz a spolupracuje na vyšetřování daňových podvodů. Na nátlak Evropské komise musela země v roce 2006 změnit svůj režim týkající se holdingových společností, platící od roku 1929. Země ale přijala nový zákon, který uznává tzv. Family Wealth Management Company (SPF) a poskytuje jim stejné výhody, jako měly holdingové společnosti, jejichž režim má být do roku 2010 zrušen. Lucembursko také muselo implementovat směrnici EU z roku 2005 a zavedlo 10% daň z úroku pro bankovní účty vkladatelů, kteří nesídlí v dané zemi. V roce 2011 by měla tato daň činit 35 %. Mimo ni ale zůstaly investiční fondy a životní pojištění, a tak byl její dopad jen omezený. Vliv na změnu bankovního tajemství měla až finanční krize, kdy na setkání G20 v Londýně v dubnu 2009 vláda souhlasila s uvolněním bankovního tajemství, ovšem jen, pokud budou existovat důkazy, že se v daném případě jedná o daňový únik. Informace jsou tak poskytovány na vyžádání, ne automaticky. V dubnu 2009 bylo Lucembursko dokonce zaneseno na šedou listinu zemí, které nedostatečně spolupracují při potírání daňových úniků, v červenci 2009 bylo z této listiny vyřazeno. I když vláda činí ústupky, zároveň hledá způsoby jak udržet svoji atraktivitu. V roce 2006 byla například zrušena daň z bohatství ve výši 0,75 % pro fyzické osoby, to se týká i dědických daní, které jsou nejnižší v regionu (Jones 2005: 179, Hey 2003: 82, EIU 2009: 1-2).

6.10.2 Dlouhodobé cíle

Dlouhodobým záměrem vlády je udržovat zdravé veřejné finance, co nejnižší veřejný dluh a rozpočtové přebytky. Zavazuje se maximálně sledovat cíle Paktu stability a růstu. Nicméně Lucembursko bylo podobně jako jiné evropské země zasaženo ekonomickou krizí, což se odrazilo v rozpočtovém deficitu. Zatímco v roce 2008 byl rozpočet v přebytku 2,5 %, v roce 2009 odhady hovoří o deficitu -1,1 % HDP, který byl způsoben nárůstem veřejných výdajů.

Stabilizační program pro rozpočet pro rok 2010 počítá s deficitem -3,9 % HDP. Pro léta 2011 až 2014 vláda počítá s rozpočtovým deficitem vždy o něco vyšším než 3 % HDP, příčinou budou zvýšené veřejné výdaje. Nicméně vláda bude usilovat o to, aby se deficit vyrovnal do roku 2014 na úroveň 3 % HDP (MF 2010: 9-18, Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009j).

Vládní protikrizová strategie se opírá o proticyklické politiky a automatické vestavěné stabilizátory. Vláda počítá se zvýšením veřejných investic, kdy rozpočtové priority by měly co nejvíce odrážet cíle Lisabonské strategie. Mezi ně patří modernizace veřejné infrastruktury, podpora podnikatelského prostředí a zvýšení prostředků na výzkum. Vláda také hodlá udržet co nejnižší veřejný dluh, ale zároveň i stávající sociální výdaje, zejména rodinné přídavky a výdaje na Fond zaměstnanosti. Vládní strategie přitom nepočítá se zvyšováním daní z příjmu fyzických osob ani z příjmu právnických osob. Na druhé straně se ale stávající daňová zátěž nebude ani snižovat (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009h, Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009j).

Dlouhodobým cílem vlády je zachovat příznivé prostředí pro podnikání a přilákat do země nové firmy, chce proto zachovat příznivý daňový režim. Vláda bude také podporovat finanční sektor jako hlavní pilíř ekonomiky země. Na evropské úrovni bude usilovat o odstranění překážek ve fungování vnitřního trhu s finančními službami. Vládním cílem je dále podporovat mechanismy mikrofinancování, sociálně odpovědné investice, financování eko-technologií nebo filantropii (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009h).

6.10.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo financí (Ministère des Finances): Ministerstvo financí se řadí ke klíčovým ministerstvům. Zodpovídá za veřejné finance, fiskální politiku, politiku týkající se finančního sektoru a státní vlastnictví. Agenda je rozdělená mezi dva ministry – ministra financí (*Ministre des Finances*) a ministra státního pokladu (*Ministre du Trésor*). První má především na starosti rozpočet, legislativu v oblasti finančnictví a bankovnictví, daňovou politiku, otázky spojené s rozpočtem EU a další. Druhý zodpovídá mezi jinými za veřejný dluh a obecně půjčování, otázky hospodářské a měnové unie a implementaci Paktu stability a růstu. V současnosti zastává pozici ministra státního pokladu premiér země.

Lucemburská centrální banka (Banque Centrale du Luxembourg): Je to nezávislá instituce, která byla ustavena v roce 1998. Jediným vlastníkem je stát. Je zodpovědná za monetární politiku, finanční stabilitu, platební systémy a hospodářské analýzy.

Lucemburská federace finančního průmyslu (La Fédération des professionnels du secteur financier): Jejím cílem je propagace Lucemburska jako finančního centra. Součástí jsou aktéři bankovního sektoru, pojišťovacího sektoru, investičních fondů, poskytovatelé finančních služeb, auditoři, Lucemburská obchodní komora a další.

Luxembourg for Finance: Je to polostátní agentura pro rozvoj finančního sektoru. Jejím vlastníkem je stát a Lucemburská federace finančního průmyslu, v čele agentury stojí ministr financí. Jejím účelem je vytvořit silnou značku Lucemburska jako finančního centra.

Lucemburská obchodní komora (Chambre de Commerce Luxembourg): Byla založena již v roce 1841 a její existence byla potvrzena zákonem z roku 1924. Jejími členy jsou profesní komory (mimo ni stojí pouze zemědělské profesní organizace a řemeslnické organizace). Členství v obchodní komoře je povinné. Je zapojena do legislativního procesu a vláda s ní musí konzultovat jakýkoliv zákon dotýkající se sektoru, který komora zastupuje. Má také právo podávat návrhy zákonů vládě.

6.11 Zaměstnanost

6.11.1 Analýza situace

Pro zemi je charakteristický vysoký podíl přeshraniční pracovní síly, nízká míra nezaměstnanosti a velmi štědrý sociální systém. Míra zaměstnanosti je mírně pod průměrem EU, v roce 2007 činila 64,2 %. Podobně jako v mnoha zemích EU je zaměstnáno více mužů (72,3 %) než žen (56,1 %) (2007). Míra zaměstnanosti zde od roku 2003 stabilně roste, v roce 2007 o 4,2 % v porovnání s předcházejícím rokem (Eurostat 2009a: 270, 272 a 275). 43 % pracovních míst (2007) je obsazeno přeshraničními pracovníky, z toho 47 % pochází z Francie, 24 % z Belgie a 22 % z Německa. Většina z nich pracuje ve službách, mnozí němečtí pracovníci jsou zaměstnáni ve stavebnictví (OECD 2009c). Pracovníci ze zemí EU nebo EHP nepotřebují pracovní povolení. Co se týče nezaměstnanosti, ta zde byla tradičně nízká. V 90. letech se udržovala pod 3 % a nepředstavovala tak vážný problém. Nicméně od roku 2003 došlo k jejímu postupnému nárůstu, jak je zachyceno v grafu 53. Za hlavní příčinu se považovala restrukturalizace ve strojírenském sektoru, kdy se jeho zaměstnanci jen obtížně rekvalifikovali. Od druhé poloviny roku 2008 v souvislosti s finanční krizí nezaměstnanost dále vzrostla. Nejvíce nezaměstnaných přitom bylo mezi mladými lidmi do 25 let (2007) (Eurostat 2009a: 281-283; Statec nedatováno).

Graf 53: Vývoj nezaměstnanosti v letech 2000-2010 (v %)

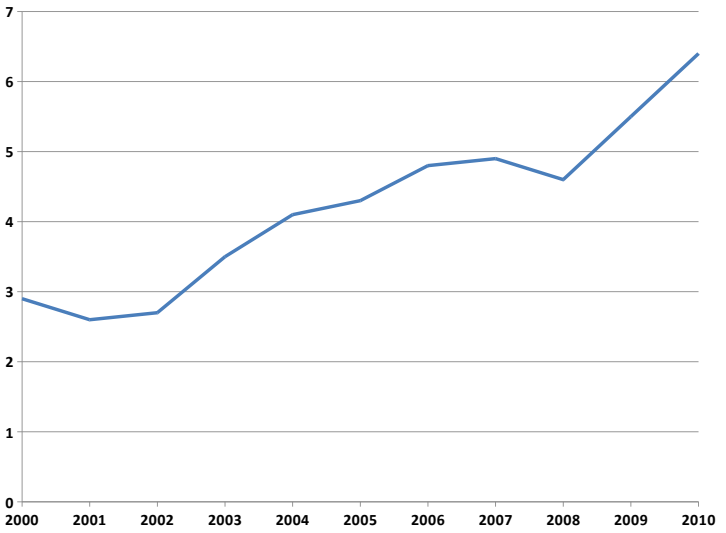

Zdroj: Autorka, údaje pochází z databáze Statec a jsou vždy k lednu daného roku.

Lucemburský sociální model je velmi štědrý. Je založený na principu, že každý má mít zisk z bohatství země. Ochrana zaměstnance je vysoká a spíše než zákoníkem práce se řídí kolektivními smlouvami pro jednotlivé sektory. Pracovní síla patří k nejdražším z členských zemí EU. I proto tolik zaměstnanců pochází ze sousedních zemí, neboť jejich požadavky na plat a sociální výhody jsou nižší než u rezidentů. Minimální plat je zde nejvyšší ze všech zemí EU a v roce 2008 činil €1 570 měsíčně. Země vydává na sociální zabezpečení 21,9 % HDP (2005). V přepočtu na hlavu se jedná o nejvyšší částku v EU. Penze jsou zde také vysoké v porovnání s jinými evropskými zeměmi. Lucembursko ve své štědrosti dokonce předčí Švýcarsko. Penzisté získávají více, než činil jejich plat během aktivního života, v průměru odpovídá výše důchodu cca 109 % jejich dřívějšího platu. Do důchodu se odchází v 65 letech, a to jak muži, tak i ženy, ale je možné odejít dříve. Ukazuje se, že právě penze

jsou nejpalčivějším problémem lucemburského sociálního modelu. Podle zprávy Mezinárodní organizace práce (ILO) z roku 2001 je lucemburský penzijní systém udržitelný maximálně do roku 2050, a to za předpokladu, že země bude dosahovat 4% ekonomického růstu ročně a počet obyvatel se zvýší na 750 000. Podle další studie by v roce 2028 měly výdaje na penze předčit vklady a za pokračování tohoto stavu by se státní rezervy vyčerpaly již v roce 2041 (EIU 2008: 15-16, Eurostat 2009a: 100-101 a 257-258, MZV nedatováno c).

I přesto, že penzijní systém není dlouhodobě udržitelný, se vlády neodhodlaly k radikálnější reformě. Souvisí to s poměrně silným postavením odborů (členství v odborech viz tabulka 16), které se výraznějším změnám brání. Proti se staví i některé politické strany. Již na konci 90. let vláda navrhla reformu penzijního systému, proti ní se ale strhly mohutné protesty, především ze strany státních zaměstnanců, které byly podporovány Demokratickou stranou. Ta z toho těžila ve volbách v roce 1999, kdy se stala koaliční stranou s CSV. Místo redukce štědrého sociálního systému následovalo zvýšení penzí státních zaměstnanců o cca 4 %, které podpořily všechny politické strany a zástupci odborů. Proti se postavily svazy zaměstnavatelů. Na přelomu let 2005 a 2006 se proto konaly další rozhovory mezi zástupci vlády, odborů a zaměstnavatelů, které vyústily v mírné reformy systému sociálního pojištění. Výrazná reforma penzijního systému ale chybí (EIU 2007: 5-6).

Tabulka 16: Členství v odborech

Rok	Počet členů odborů	Celkových počet pracujících	Poměr v %
1993	97 000	-	-
1998	112 000	238 000	47 %
2003	139 000	291 800	47,6 %

Zdroj: Autorka, data pochází z Carley 2004 a ILO. Údaj pro celkový počet pracujících pro rok 1993 nebyl dostupný.

6.11.2 Dlouhodobé cíle

Dlouhodobým cílem vlády je dosáhnout plné zaměstnanosti, za tímto účelem hodlá koordinovat všechny politiky dotýkající se trhu práce. Vládní politika zaměstnanosti je založena na následujících pilířích: na flexibilním, ale spolehlivém smluvním rámci; na strategii celoživotního vzdělávání zaměstnanců, aby byli schopni lépe se přizpůsobit měnícím se podmínkám trhu; a na systému sociálního zabezpečení, který zajistí odpovídající příjem i podpoří zaměstnanost. Problémy se řeší především prostřednictvím sociálního dialogu, a to jak na národní, tak zejména podnikové úrovni. Na úrovni vlády funguje tripartita, která se zabývá všemi otázkami zaměstnanosti (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009i).

S cílem zvýšit efektivitu aktivního zaměstnávání vláda plánuje založit Lucemburskou agenturu zaměstnanosti, která bude pomáhat osobám hledajícím práci. Vláda bude také podporovat firmy v udržování pracovních míst, aby zabránila nezaměstnanosti. Zejména bude podporovat vytváření pracovních míst pro osoby, které jsou vyloučené z trhu práce – např. lidi nad 50 let, ženy po mateřské, mladé lidi bez zkušeností a nekvalifikované dělníky. Pro firmy snažící se zaměstnat tyto sociální skupiny zavede bonusový systém. Dalším opatřením pro udržení pracovních míst bude školení zaměstnanců a celoživotní vzdělávání. Zaměří se specificky na nekvalifikované dělníky, u kterých bude aktivně podporovat hledání zaměstnání. Minimální plat bude revidován každé dva roky (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009i).

K dalším bodům vládního programu patří řešení otázky nemocenské se snahou zabránit jejímu zneužívání, zlepšení ochrany osobních dat zaměstnanců a zlepšení ochrany zaměstnance v případě bankrotu společnosti. K prioritám patří také zabezpečení rovnoprávného postavení mužů a žen, především zajištění stejného platu, a zvýšení zaměstnanosti u starších osob na částečný úvazek, aby docházelo k předávání zkušeností mladším pracovníkům. Vláda dále jednoznačně odmítá zkrácení pracovní doby (teď 40 hodin týdně), otevření obchodů i v neděli, naopak chce podpořit delší otevírací dobu v průběhu pracovního týdne a v sobotu, usiluje o lepší sladění pracovního a rodinného života, hodlá bojovat proti šikaně na pracovišti a proti nehodám na pracovišti (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009i).

6.11.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo práce a zaměstnanosti (Ministère du Travail et de l'Emploi): Zodpovídá za politiku zaměstnanosti, zákoník práce a pracovní podmínky, sociální dialog, politiku zaměstnanosti u osob s postižením. Poradním orgánem vlády je Ekonomická a sociální rada (*Conseil économique et social*, CES), která se zabývá hospodářskými, sociálními a finančními problémy země. Vydává roční zprávy a specifické analýzy, které mají velký vliv na hospodářství a jednotlivé sektory.

Komora práce (La Chambre de travail): Byla založena v roce 1924 jako veřejná instituce. Každý zaměstnanec musí být členem profesní organizace, která je členem Komory práce. Je konzultována při přípravě zákonů a hájí zájmy pracujících v poradních tělesech vlády.

Komora soukromých zaměstnanců (La Chambre des Employés Privés, CEP.L): Byla založena v roce 1924, součástí jsou odborové organizace reprezentující zaměstnance soukromého sektoru. Je zapojena do legislativního procesu, kdy vláda s ní musí konzultovat legislativu dotýkající se její sféry působnosti.

Odbory: Jsou významným aktérem, je v nich organizováno téměř 50 % všech zaměstnanců. Mnoho otázek je projednáváno v rámci tripartity, která vznikla v 70. letech za účelem řešení krize v ocelářství. Vyjednané dohody jsou platné i pro firmy, které se neúčastní sociálního partnerství. Nejvýznamnější odborovou organizací je **OGB.L,** která vznikla v roce 1944 jako sdružení organizací zastupující zájmy horníků a zaměstnanců metalurgického průmyslu, které zde působily již od 19. století. V současnosti sdružuje na 15 profesních organizací a má cca 60 000 členů. Je členem Komory soukromých zaměstnanců.

Svazy zaměstnavatelů: Nejvýznamnější organizací je Federace lucemburského průmyslu (**FEDIL**), která byla založena v roce 1918. Zastupuje svazy zaměstnavatelů v průmyslu, stavebnictví a obchodním sektoru. Je členem organizace BussinessEurope. Podílí se na přípravě vládních rozhodnutí v hospodářské a sociální oblasti a má zástupce v poradních tělesech vlády.

6.12 Závěr

Ač Lucembursko patří k malým členským státům, dokázalo si získat dobré postavení v EU. Je to způsobeno nejen bohatstvím země, ale i schopností jejích diplomatů využít možnosti, které členství nabízí. Zájem na členství v EU je nezpochybnitelný, Lucembursko se proto řadí k zastáncům pokračování integračního procesu. Nicméně do popředí začínají vystupovat rozdíly mezi postoji politické elity, která jednoznačně schvaluje další prohlubování integrace, a veřejnosti, mezi kterou se pomalu rozšiřují euroskeptické nálady, jak co se týče prohlubování integrace, tak zejména dalšího rozšiřování EU.

Po přezkoumání vybraných politik můžeme konstatovat, že dlouhodobým prioritním cílem vlády je posílení konkurenceschopnosti země a udržení stávajícího příznivého prostředí pro podnikání. S tím souvisí úsilí o udržení výhodného daňového režimu a přísného bankovního tajemství. Právě v této oblasti ale lze očekávat, že se zvýší tlak mezinárodního společenství, zejména EU, na změnu pravidel a zvýšení transparentnosti. Konkurenceschopnost je také spojena s vládním záměrem diverzifikovat ekonomiku a učinit ze země centrum výzkumu nových technologií. Politika vědy a výzkumu, ale i obecně politika vzdělávání, zvyšuje svůj význam a stává se pro vládu prioritou.

Hlavní výzvy se soustředí do tří oblastí – životního prostředí, imigrace a sociální politiky. S životním prostředím úzce souvisí reforma dopravní politiky, neboť je to právě silniční doprava, která neúnosně zatěžuje životní prostředí země a brání plnění závazků vyplývajících z Kjótského protokolu. V oblasti imigrace vláda musí především řešit otázku začleňování přistěhovalců a jejich potomků do lucemburské společnosti, což úzce souvisí s reformami vzdělávacího systému. Palčivým problémem, který zřejmě vyvolá společenské napětí, bude reforma štědrého sociálního systému, pokud se k ní vláda vůbec odhodlá.

Závěrem můžeme konstatovat, že na úrovni EU lze očekávat, že se národní zájmy Lucemburska budou soustředit zejména do oblasti daňové politiky, vzdělávání, vědy a výzkumu, dopravy a životního prostředí.

7. ITÁLIE

Markéta Šůstková

7.1 Základní charakteristika státu

Itálie leží na Apeninském poloostrově, součástí jejího území je i řada ostrovů, z nichž největší jsou Sicílie a Sardinie. Rozloha území Itálie činí 301 333 km². Přírodní hranici na severu země tvoří alpský oblouk, podél nějž Itálie sousedí na západě s Francií, na severu se Švýcarskem a Rakouskem a na východě se Slovinskem. Administrativně se země člení do 20 regionů, z toho je pět regionů se zvláštním statutem (viz box 2).

Moderní politický systém země je výsledkem tří zásadních historických zkušeností: 1. období italského Risorgimenta, politického sjednocení země a doba tzv. liberální Itálie, 2. fašistické Itálie, 3. období rezistence a rekonstrukce (Hine 1993: 9, k základním historickým datům viz box 2).

Sjednocení Itálie, jež mělo formu připojení jednotlivých italských států k Sardinskému království, bylo dosaženo z velké části v roce 1861, kdy byla vyhlášena jednota Itálie. Mnohá další území získává Itálie později (zejména v roce 1866 Benátsko, 1870 Řím, Trentino-Alto Adige/ Jižní Tyrolsko a Trieste/Terst v roce 1918). Následkem geografické pozice a odlišného historického a ekonomického vývoje zůstává italská společnost i po politickém sjednocení země vnitřně značně rozdělená. Přetrvávají rozdíly mezi městy a venkovem, severní a jižní částí, tzv. otázka Jihu – *questione meridionale*, tj. otázka ekonomicko-sociální nerovnosti mezi italským Severem a Jihem (*Mezzogiorno*) se stává významným a trvalým problémem (Cotta, Verzichelli 2007: 3, 6-7).

Vývoj liberálního systému sjednocené Itálie byl přerušen nástupem fašistického režimu Benita Mussoliniho, který se chopil moci po pochodu na Řím v říjnu 1922. V letech 1943-1948 pak probíhá období rezistence a rekonstrukce, během nějž dochází k modelaci podoby poválečného stranicko-politického systému Itálie. Antifašistické síly sdružené v rámci Výboru národního osvobození se stávají základem stranického systému, přičemž nejsilnějšími stranami byly křesťanská demokracie, socialistická strana a komunistická strana, které organizačně

navázaly na předválečné období. Od roku 1944 do roku 1946 velká koalice antifašistických stran řídila přechod země k demokracii (Cotta, Verzichelli 2007: 20), od prosince 1945 pod vedením křesťanského demokrata Alcide de Gasperiho, který se stává předsedou vlády. Křesťanská demokracie si je schopná zajistit centrální pozici v rámci stranického systému, volí „centristické řešení" (Kunc 2000: 91), jež představuje významný úspěch a podmiňuje logiku fungování stranického systému První italské republiky (Kunc 2000: 91). V červnu 1946 Italové v referendu odmítli monarchii a Itálie se stává republikou.

V roce 1948 začala platit nová republikánská Ústava Italské republiky vypracovaná Ústavodárným shromážděním a rok 1948 je považován za začátek První republiky. Mezi její hlavní charakteristiky patří: 1. První republika bývá označována jako partitokracie (*partitocrazia*), neboť byla postavena na politických stranách, které získaly a upevnily svou moc jak v rámci politických institucí, tak ve společnosti; došlo k identifikaci politických stran a politických institucí do té míry, že krize jednoho v závěru znamenala i krizi druhého. 2. Existují zde slabé, nestabilní vlády, ale stabilní vládní elita, trvající koalice a stagnující politiky. 3. Vládní koalice byly zablokovány kolem centra reprezentovaného křesťanskou demokracií, vládní vzorec oscilující kolem centra politického spektra se stal hlavní ideou. 4. Systém byl založen na tzv. *conventio ad excludendum*, tj. dohodě o vyloučení komunistické strany, z čehož pramenila síla a role DC jakožto hráze proti komunismu. 5. Projevují se systémová korupce a tradicionalistické prvky (k jednotlivým aspektům První republiky viz Kunc 2000: 91-104, Kunc 1994: 5-22, Pasquino 2002: 15-44, Bělohradský 1999: 40-57).

Začátek 90. let přinesl celkovou krizi systému První republiky, kdy se hroutí stranický systém, dochází k rozpadu a transformacím italských politických stran a přechodu k tzv. Druhé italské republice (viz níže).

Rozhodnutí o zahraničněpolitické orientaci Itálie byla ovlivněna třemi hlavními faktory. 1. Oslabenou pozicí Itálie v mezinárodním systému po druhé světové válce s „perspektivou významných teritoriálních ztrát (týkajících se nikoliv pouze koloniální říše, ale rovněž částí italského území)" (Cotta, Verzichelli 2007: 28). 2. Ohrožením vyplývajícím z geopolitické pozice země, jež se ocitá na hranici mezi Východem a Západem. 3. Existencí vnitřního rozpolcení mezi demokratickými

stranami a komunistickou stranou, která se stává druhou nejsilnější stranou v zemi, a s tím spojenými obavami o stabilitu demokracie (Cotta, Verzichelli 2007: 28). Vstup Itálie do NATO představoval primární volbu, jež byla brzy doplněna rozhodnutím účastnit se na evropském integračním projektu. „Atlantická aliance a evropská integrace se tak staly dvěma hlavními instrumenty, jejichž prostřednictvím se Itálie zařadila do mezinárodního systému a úspěšně sledovala dva základní cíle – bezpečnost a ekonomický rozvoj" (Cotta, Verzichelli 2007: 30).

Z hospodářského hlediska patřila Itálie dlouho mezi zaostalé země. Její ekonomický vývoj byl ovlivněn následky sjednocení, kdy rozdíly mezi rozvinutým Severem a zemědělským Jihem dále zvýrazňuje intenzivní proces industrializace. Ten dává vzniknout úspěšným průmyslovým centrům, tzv. průmyslovému trianglu vytyčenému městy Milánem, Turínem a Janovem (Cotta, Verzichelli 2007: 7). Regionální nerovnosti vyplývající z kontrastů mezi Severem a Jihem přetrvávají v poválečném ekonomickém vývoji, kdy se projevuje rovněž diferenciace v rámci severní části země mezi starším industriálním severozápadem a tzv. třetí Itálií tvořenou oblastmi na severovýchodě a ve středoseverních oblastech. Zde se na rozdíl od velkovýrobní produkce na severozápadě výroba koncentruje v malých a středně velkých rodinných podnicích (Hine 1993: 33).

V rozmezí dvou dekád od 50. do 70. let Itálie zažívá „ekonomický zázrak", přičemž k nejrychlejšímu růstu dochází mezi léty 1951-1963. „Pozoruhodným rysem tohoto období byla trvalá povaha ekonomického růstu. Do recese, k níž dochází v letech 1963-1965, se růst ekonomiky každoročně pohyboval mezi 3,3 % a 7 %, kromě roku 1961, kdy činil dokonce 8,2 %. Žádné jiné evropské zemi se nezdařilo mít tak hladkou růstovou cestu" (Hine 1993: 35). V těchto dvou dekádách Itálie zaznamenala rozvoj jak tradičních odvětví, jako je textilní průmysl, tak zejména v technologicky náročných oborech, automobilovém a chemickém průmyslu. Ekonomika je charakterizována množstvím malých firem, rozvíjí se rovněž velké podniky jako FIAT, Olivetti, Pirelli, ENI a další (Hine 1993: 35).

Mezi nejvýznamnější průmyslová odvětví patří spotřební průmysl (textilní, oděvní, kožařský, obuvnický, nábytkářský a potravinářský), přičemž zejména agrozemědělské výrobky stejně jako produkty

oděvního a módního průmyslu, průmyslového designu, výroba nábytku a vybavení výrazně přispěly ke světovému věhlasu značky Made in Italy (MAE nedatováno a).

Světová finanční krize započatá v roce 2008 zastihla Itálii v období již několik let trvající stagnace způsobené nedostatečným řešením dlouhodobých strukturálních problémů a přispěla k dalšímu poklesu italské ekonomiky (vývoj HDP viz graf 54). Itálie již déle trpěla zejména nízkým růstem produktivity, zhoršující se konkurenceschopností a vysokým veřejným zadlužením, dobré výsledky na straně druhé dosahovala v míře vytváření pracovních míst a ve výši nezaměstnanosti. Za zásadní problém je považován zejména rostoucí veřejný dluh, který v roce 2009 činil 115 % HDP a pro rok 2010 se předpokládá jeho další růst na 118 %. Itálie je po Řecku druhou nejzadluženější zemí EU, což vzbuzuje obavy ohledně podobně krizového vývoje, jenž by měl výrazně negativní vliv na stabilitu a pověst eurozóny i EU jako celku. Reformy a systémové ozdravění ekonomiky jsou proto nutností (Dinmore 2010, viz rovněž OECDobserver 2008-2009).

Graf 54: Změny v HDP (v %, 1980-2014)

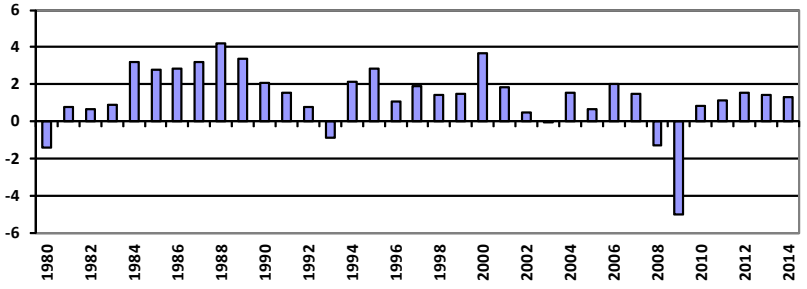

Zdroj: Autorka, data získána z databáze IMF. Údaje 2009-2014 jsou pouze odhady.

Box 2: Administrativní členění

Rozloha: 301 333 km²
Počet obyvatel: 60 397 353 (odhad pro rok 2010)
Administrativní členění: obce, provincie, metropolitní města, regiony
Regiony: celkem 20 regionů
Regiony se zvláštním statutem (*a statuto speciale*): 5
Sicilia, Sardegna, Trentino-Alto Adige/Südtirol (skládá se z autonomních provincií Trento a Bolzano), Valle d'Aosta/ Vallee d'Aoste, Friuli-Venezia Giulia
Regiony s obyčejným statutem: 15
Abruzzi, Basilicata, Calabria, Campania, Emilia-Romagna, Lazio, Liguria, Lombardia, Marche, Molise, Piemonte, Puglia, Toscana, Umbria, Veneto

Zdroj: MAE nedatováno b.

Box 3: Základní historické údaje

1861 vyhlášena jednota Itálie, Viktor Emanuel se stává italským králem
1870 začlenění Říma do Italského království
1946 referendum o státním zřízení: Itálie se stává republikou
1948 nová Ústava Italské republiky
1949 Itálie členem NATO
1951 podpis Pařížské smlouvy (zakládající člen ESUO)

Zdroj: Procacci 1997: 448-450.

7.2 Politický a stranický systém

Ze systémového a institucionálního pohledu je zásadní zhroucení italského stranicko-politického systému První italské republiky a politicko-institucionální posuny, k nimž došlo po zahájení tranzice k tzv. Druhé italské republice na začátku 90. let. Mezi hlavní příčiny, jež italskou tranzici odstartovaly, patří jednak ty interní signalizující únavu z partitokracie (jako vyšetřování stranické korupce v rámci tzv. akce čisté ruce, hnutí za referenda požadující změnu volebního zákona a nástup Ligy Severu [Lega Nord, LN] jakožto strany protestu severních regionů proti vykořisťování Severu a neefektivnímu unitárnímu státu). K těmto interním faktorům se řadí zásadní externí faktor, kterým byl konec studené války a zhroucení komunismu s dopady na transformaci Italské komunistické strany (viz podrobněji např. Pasquino 2000: 202-208, Pasquino 2002: 47-78).

Proměny reprezentující italský rozchod s minulostí se ve velmi zjednodušené verzi dají vymezit několika okruhy: 1. transformace stran a stranického systému, 2. změny volebních pravidel, 3. proměna politických a parlamentních elit a 4. změny koaliční logiky v návaznosti na odlišná volební pravidla (D'Alimonte, Bartolini 1997: 110). Celkové vyústění italské tranzice, její (ne)ukončenost, je v prvé řadě problémem reformy italských institucí a zásadní reformy italské Ústavy z roku 1948, k níž dosud přes několik pokusů nedošlo (Pasquino 2001: 313-327).

Vlády První italské republiky byly charakterizovány velkou nestabilitou, v letech 1948-1992 se vystřídalo 54 vlád s průměrnou životností méně než jeden rok. Nestabilitu exekutivy vyvažovala výrazná stabilita vládnoucí politické elity, jež zůstávala u moci. Vládní koalice byly při akceptaci dohody o vyloučení komunistů z vlády vytvářeny okolo centrálně umístěné křesťanské demokracie, což znamenalo absenci alternace (podrobně k fungování partitokracie První italské republiky viz Kunc 2000: 91-104).

Následkem krátkodobého trvání vlád a častých ministerských přesunů pak byla diskontinuita a nedostatečná koherence při formulaci, prosazování i implementaci vládních politik. To mělo negativní dopady rovněž na efektivitu prosazování italských zájmů v rámci EU (Fabbrini, Piattoni 2008: 4-5). „Avšak nehledě na rotaci ministrů a politickou inkoherenci (v dimenzi *policy*, pozn. autorky) koalic podporujících

exekutivu italská vládní elita obecně sdílela společný pozitivní náhled na evropskou integraci. Z historických a kulturních důvodů vládnoucí elita identifikovala národní zájem Itálie se zájmem integrované Evropy. (…) Pro-evropská kultura reprezentovala permanentní rys italské *vládní* elity" (Fabbrini, Piattoni 2008: 5).

Novým rysem exekutiv Druhé italské republiky se od roku 1996 stává vládní střídání dvou koaličních bloků. V letech 1996-2001 je u vlády středolevá koalice, jíž v roce 2001 vystřídala koalice vedená Silviem Berlusconim, která setrvává u moci po celé funkční období pod vedením jednoho premiéra. V roce 2006 vítězí ve volbách Romano Prodi, který sestavuje v pořadí svou druhou vládu, jež ovšem padá v lednu 2008. Ve volbách z dubna 2008 opět vítězí Berlusconiho koalice, tentokrát složená z nově utvořeného Lidu svobody (Popolo della Libertà, PdL), Ligy Severu a Hnutí za autonomii (Movimento per l'autonomia, MpA). Současná vláda je čtvrtá pod vedením Silvia Berlusconiho a v pořadí 60. vládou Italské republiky (viz tabulka 17).

Z hlediska trvání exekutiv přináší období od poloviny 90. let větší stabilitu, jež je ovšem poznamenána interními tenzemi velkých heterogenních koalic, které si vyžadují úpravy vztahů uvnitř koalic a kabinetů. Vláda středolevé koalice v letech 1996-2001 vystřídala tři premiéry (Romano Prodi květen 1998 - říjen 1998, Massimo D'Alema říjen 1998 - prosinec 1999, prosinec 1999 - květen 2000, Giuliano Amato květen 2000 - červen 2001), dvě vlády středopravé většiny pak v období 2001-2006 vedl Silvio Berlusconi (červen 2001- duben 2005, duben 2005 - květen 2006) (viz tabulka 17), docházelo však k častým změnám na významných ministerských pozicích (na ministerstvu zahraničí se vystřídali čtyři ministři, včetně ad interim Silvia Berlusconiho, na ministerstvu vnitra došlo ke změně v roce 2002, na ministerstvu financí se ministři vyměnili několikrát v letech 2004 a 2005). Setrvávání jednotlivých většin u vlády mělo pozitivní efekt rovněž na „lepší strukturaci italských národních preferencí v evropském policy-making" (Fabbrini, Piattoni 2008: 8). Fabbrini a Piattoni argumentují reorganizací parlamentního systému rovněž jako výsledkem evropeizace italské politiky v 80. a 90. letech, přičemž vidí posílení pozice exekutivy ve vztahu ke své většině a parlamentu, kdy vláda upevňuje svou kontrolu nad legislativním procesem v souladu s dlouhodobě identifikovaným trendem „deparlamentarizace" integračního procesu (Fabbrini, Piattoni 2008: 8, viz též Fabbrini, Donà 2003: 31).

Tabulka 17: Volby a vlády od roku 1992

Volby	Předseda vlády
Duben 1992	Giuliano Amato červen 1992 – duben 1993 Carlo Azeglio Ciampi duben 1993 – květen 1994
Březen 1994	Silvio Berlusconi I květen 1994 – leden 1995 Lamberto Dini leden 1995 – květen 1996
Duben 1996	Romano Prodi I květen 1996 – říjen 1998 Massimo D'Alema I říjen 1998 – prosinec 1999 Massimo D'Alema II prosinec 1999 – duben 2000 Giuliano Amato duben 2000 – červen 2001
Květen 2001	Silvio Berlusconi II červen 2001 – duben 2005 Silvio Berlusconi III duben 2005 – květen 2006
Duben 2006	Romano Prodi II květen 2006 – květen 2008
Duben 2008	Silvio Berlusconi IV květen 2008 -

Zdroj: Il governo italiano nedatováno a.

Funkce prezidenta republiky byla vytvořena jako symbol národní jednoty, který by měl fungovat nejlépe jako nadstranický rozhodce (Cotta, Verzichelli 2007: 105). Prezident je volen parlamentem na společné schůzi, jíž se navíc účastní tři zástupci z každého regionu (jen jeden z Valle d'Aosta). Délka prezidentského mandátu je sedm let a má zajistit, že se volba prezidenta nebude krýt s volbami parlamentními. Kandidátem na prezidenta je možné se stát až po dovršení 50 let věku. Mezi nejvýznamnější pravomoci patří: prezident jmenuje předsedu vlády a na jeho návrh ostatní ministry, rozpouští parlament či jen jednu z komor, vyhlašuje volby, může zasílat vzkazy komorám parlamentu, autorizuje prezentaci vládních návrhů zákonů v parlamentu, vyhlašuje zákony a vydává dekrety s právní silou zákona a nařízení, může vrátit parlamentem schválené zákony zpátky do parlamentu, je nejvyšším velitelem ozbrojených sil (pro přesné znění viz Hlava II Ústavy, viz též Cotta, Verzichelli 2007: 105-107 nebo Cotta, Verzichelli 2008: 127-128).

Italský parlament je příkladem symetrického bikameralismu. Skládá se ze dvou komor vybavených zrcadlově stejnými funkcemi a strukturou – Poslanecké sněmovny (*Camera dei deputati*) a Senátu (*Senato della Repubblica*). Poslanecká sněmovna má 630 poslanců, volených senátorů je 315, doživotními senátory se automaticky stávají bývalí prezidenti republiky, hlava státu navíc může jmenovat senátory pět významných osobností. Kromě legislativní funkce parlament vykonává funkci kontrolní ve vztahu k exekutivě v prvé řadě prostřednictvím hlasování o důvěře nově vytvořené vládě, může vyslovit nedůvěru celé vládě nebo jednotlivým ministrům, parlamentu náleží rovněž nominační pravomoci (volba prezidenta republiky, dále např. jmenuje jednu třetinu členů Ústavního soudu) (Cotta, Verzichelli 2007: 143-144). Proces tvorby zákonů zahrnuje tři hlavní procedury: proces vytváření běžných zákonů, zákonů-dekretů a zákonů delegovaných. Schvalování běžných zákonů představuje časově náročnou proceduru, jíž charakterizuje tzv. *navetta* neboli opakované posílání zákonů z jedné komory do druhé, dokud se obě sněmovny neshodnou na stejném znění textu. V případě legislativních dekretů se jedná o zákony vydané vládou s omezenou dobou platnosti, které musí být do 60 dnů schváleny parlamentem, aby získaly trvale platný status. Tato procedura dává parlamentu dostatečný prostor vzhledem ke skutečnosti, že vláda bude s ohledem na časovou omezenost platnosti dekretů ochotná ustoupit navrženým parlamentním modifikacím. Delegované zákony schvaluje parlament a definuje v nich „principy a kritéria, jimiž se musí delegovaná legislativa řídit a zároveň stanovuje časové limity, během nichž musí vláda jednat. Vláda poté schválí delegované dekrety, které mají stejný právní status jako běžné zákony" (Cotta, Verzichelli 2007: 146). Italskou raritou v průběhu schvalovacího procesu je míra legislativní autonomie stálých parlamentních výborů (*commissioni in sede legislativa*), v jejichž rámci je možné schválit zákon, aniž by se o něm hlasovalo v plénu. V závěru musí zákon vyhlásit prezident republiky, který má ovšem právo suspenzivního veta a může zákon vrátit parlamentu k novému projednání. Schvalovací proces pak probíhá od začátku v obou komorách. V případě, že parlament zákon schválí podruhé, prezident musí zákon vyhlásit (Cotta, Verzichelli 2007: 146-147).

Ve vývoji stranického systému od jeho rozpadu znamenajícího konec První republiky a transformace do bipolární podoby v rámci tzv. Druhé italské republiky, kdy přetrvává stranická fragmentace zahalovaná do

bipolarismu dvou velkých heterogenních koalic – středolevé a středopravé, lze od roku 2007 sledovat další kontrakce. V roce 2007 dochází po delším období neúspěšného snažení o sjednocovací proces středolevých stran ke vzniku nové strany – Demokratické strany (Partito democratico, PD). Do jejího čela se na základě otevřených primárních voleb dostává Walter Veltroni. V rámci nového subjektu se spojují dvě existující politické strany – Levicoví demokraté (Democratici di Sinistra, DS) a Margherita. Jak poznamenává Marc Lazar: „Fúze je dosti vzácnou operací a bezpochyby jednou z nejnebezpečnějších obzvláště v těch stranických systémech, které jsou charakterizovány tendencí ke schizmatům a fragmentaci" (Lazar 2008: 67).

Sjednocovací procesy na levém středu vyvolaly reakci středopravého pólu uspíšenou pádem Prodiho vlády spolu s vyhlášením nových voleb na duben 2008 a rozhodnutím Waltera Veltroniho v čele nového subjektu odmítnout koalici s partnery na levici (partnerem PD a součástí Veltroniho koalice se stala pouze Itálie hodnot Antonia di Pietra [Italia dei Valori, IdV] a Autonomie Svoboda Demokracie [Autonomie Liberté Démocratie, Aut. Lib. Dem.]). Silvio Berlusconi proto přichází s nabídkou vzniku Lidu svobody (Popolo della Libertà, PdL) s jednotnou identitou (Carbone, Newell 2008: 142). Pod hlavičkou PdL nakonec dochází ke sloučení pouze dvou (ovšem největších) stran bloku – Berlusconiho Vzhůru Itálie (Forza Italia, FI) a Finiho Národní aliance (Alleanza nazionale, AN). Mimo projekt zůstává Liga Severu i Unie středu (Unione di centro, UDC), která jde samostatně i do voleb (Berlusconiho koalici nakonec vytvořily PdL, Liga Severu a MpA). V březnu 2009 se koná první kongres PdL (Corriere della Sera 2009a).

Co se týká volebního systému, jeho změna se stává jedním z hlavních symbolů přechodu ke Druhé republice. V roce 1993 byl přijat volební zákon (tzv. *Mattarellum*), podle nějž bylo 75 % poslanců voleno v jednomandátových obvodech na základě většinového systému, zbytek křesel byl rozdělován podle systému poměrného zastoupení. V roce 2005 přichází z vůle Berlusconiho většiny další změna kurzu, kdy byl zaveden proporcionální volební systém s korekčním mechanismem – většinovou prémií (výsměšně pojmenovaný jako *Proporzionellum* či *Porcellum*). Přes tento zásah výsledky voleb z let 2006 a 2008 ukazují na přetrvávání tendence bipolární kompetice. V zatím posledních parlamentních volbách

v roce 2008 jasně zvítězila Berlusconiho koalice. Volby rovněž znamenaly výrazné snížení počtu stran v parlamentu, do kterého se nedostali ani zástupci komunistů ani socialistů (viz tabulka 18).

Tabulka 18: Výsledky voleb z dubna 2008: Poslanecká sněmovna

Strana/Koalice	**Hlasy celkem**	**Hlasy (%)**	**Křesel**
PdL	13 957 323	37,4	276
LN	3 027 080	8,3	60
MpA	410 487	1,1	8
Berlusconiho koalice	**17 394 890**	**46,8**	**344**
PD	12 424 536	33,2	217
IdV	1 635 121	4,4	29
Aut.lib.dem.	29 311		1
Veltroniho koalice	**14 088 968**	**37,6**	**247**
UDC	2 131 759	5,6	36
SA	1 152 781	3,1	0
La Destra-FT	899 835	2,4	0
PS	387 349	1,0	0
PCdL	208 173	0,6	0
SC	173 637	0,5	0
SVP	147 666	0,4	2
Mov.ass.it.est.	83 585		1
Ostatní	871 654	2,0	0
CELKEM	37 540 297	100	630

PdL Popolo della Libertà (Lid svobody); LN Lega Nord (Liga Severu); MpA Movimento per l'autonomia (Hnutí za autonomii); PD Partito democratico (Demokratická strana); IdV Italia dei valori (Itálie hodnot); Aut.lib.dem. Autonomie Liberté Démocratie (Autonomie Svoboda Demokracie); UDC Unione di centro (Unie středu); SA Sinistra Arcobaleno (Levice duha, tvořená stranou Zelených, stranami Rifondazione comunista RC, Partito dei comunisti italiani PdCI a Sinistra Democratica SD); La Destra – Fiamma tricolore (Pravice – Tříbarevný plamen); PS Partito socialista (Socialistická strana); PCdL Partito comunista dei lavoratori (Komunistická strana pracujících); SC Sinistra critica (Kritická levice); SVP Südtiroler Volkspartei (Jihotyrolská lidová strana); Mov. ass. it. est. (MAIE) Movimento Associativo Italiani all'Estero (Asociační hnutí Italů v zahraničí).

Zdroj: D'Alimonte 2008: 16, upraveno autorkou.

Italský soudní systém je organizován hierarchicky a teritoriálně sleduje správní model státu. Soudnictví rozlišuje běžné, administrativní a účetní soudy. Systém běžných soudů se pak dělí na občanské a trestní. Centrálním soudem účetního soudnictví je *Corte dei Conti*, *Corte di Cassazione* stojí na vrcholu hierarchie tvořené tribunály nebo porotními soudy (*Tribunale*, *Corte d'Assise*) a odvolacími soudy nebo odvolacími porotními soudy (*Corte d'Appello*, *Corte d'Assise d'Apello*), přičemž rozhoduje pouze o procedurálním aspektu případů. Na každé úrovni pak funguje odpovídající úřad státního zástupce. Ústava z roku 1948 vytvořila Ústavní soud (*Corte costituzionale*), ten začíná ovšem fungovat až v roce 1956. Ústavní soud má několik základních funkcí: 1. rozhoduje o ústavnosti státních a regionálních zákonů, 2. rozhoduje v záležitostech kompetenčního konfliktu mezi státními autoritami, státem a regiony a mezi regiony navzájem, 3. rozhoduje v případech vzesených obvinění proti prezidentovi republiky, 4. rozhoduje o přípustnosti návrhu na referendum (Cotta, Verzichelli 2007 237-238, 247).

Slovem *magistrati* (*magistratura*) jsou nazýváni soudci (tj. soudící), ovšem i prokurátoři, protože státní zástupci jsou rovněž součástí soudního aparátu. Italským specifikem je kariérní propojení mezi soudci a státními zástupci. Oba úřady jsou sice odděleny, ale profesionální dráha a rovněž status obou justičních komponentů jsou shodné. Prokurátoři procházejí stejnými výběrovými řízeními a postupy jako soudci a úroveň jejich nezávislosti je stejná jako v případě soudců, *magistrati* tak mohou přecházet z úřadu soudce do úřadu státního zástupce a naopak.

Jednou z významných tendencí, která se odehrála v italské justici, bylo posilování úřadu prokurátora, zvyšování jeho autonomie ve vztahu k centrálním institucím a zároveň posilování kontroly nad policejními složkami, které využívá k výkonu své funkce. Tato tendence následně sehrála důležitou úlohu v událostech souvisejích se zahájením akce „čisté ruce" v roce 1992 a tzv. revoluce soudců (stricto sensu revoluce státních zástupců či prokurátorů), která představuje jeden z hlavních projevů krize systému První italské republiky. Fenomén nárůstu moci představitelů zvláště trestní justice některé odborníky vedl až k úvahám o vzniku stavu, který justici umožnil okupovat prostor mimo sféru jí vyhrazenou principem rovnováhy mocí a bývá označován jako „republika soudců" (*repubblica dei magistrati*). Giovanni Sartori považuje vznik *repubblica dei magistrati* za faktor, který k „destabilizaci politické vrstvy i partitokratické degenerace První republiky" přispěl více než ostatní faktory (Sartori 2000: 221-222, rovněž Sartori 1998: 83). V souvislosti s fenoménem expanze moci a autonomie magistratury se často hovoří o tzv. justicizaci politiky, jež je propojována s tzv. politizací italské magistratury, tj. existencí „silných tendencí k vývoji kontaktů mezi soudci a politickým prostředím", které se v různých fázích vývoje projevovaly s měnící se intenzitou, přičemž za rozhodující milník je považována právě aféra Tangentopoli stojící na počátku akce „čisté ruce" (Della Porta, Vanucci 1999: 51, viz též Guarnieri 2001: 79).

Otázka reformy justice představuje zejména po vstupu Silvia Berlusconiho na politickou scénu neuralgický a konfliktní bod v agendě italských vlád. Pokusy o reformu komplikovala zejména politizace celého tématu jako následek pro systém traumatizující zkušenosti protikorupční operace, která otevřela konflikt mezi magistraturou a politickou mocí. Zpolitizování způsobilo zatlačování problémů, kterým italské soudnictví čelí, jako jsou zdlouhavost procesů a nízká důvěra občanů v jeho fungování, a posunuje snahy o změny pouze do roviny, kde se čitelně promítají konfliktní zájmy jednotlivých politických aktérů. S nástupem Silvia Berlusconiho, čelícího řadě kauz a vyšetřování, dostala otázka justice nový rozměr, v němž byl rozpoznatelný jeho osobní zájem na omezení moci soudců.

Reformní kroky Berlusconiho vlády v otázce justice a některá konkrétně cílená opatření nesou silné známky vlivu osobních zájmů premiéra, na což přicházejí ostré reakce nejen ze strany magistratury. Podle Nello Rossiho bylo po vzniku Berlusconiho vlády „stále těžší harmonizovat osobní zájmy

exponentů koalice na poli justice s politikou soudnictví zaměřenou na realizaci zájmů všeobecných" (Rossi 2003: 121). Ve velmi krátkém období bylo přijato několik opatření a zákonů, které jsou vnímány jako „zaměřené na ovlivnění probíhajících procesů a inspirované specifickými a postranními procesními zájmy obviněných z řad mocných v rámci středopravé koalice" (Rossi 2003: 122). Velkou pozornost vzbudily zejména Berlusconiho snahy prosadit pro nejvyšší představitele státu imunitu v případě trestního stíhání. Toto bylo obsahem zákona zvaného Lodo Schifani, který začal platit v červnu 2003 (těsně před zahájením italského předsednictví EU), ale v lednu 2004 jej zrušil Ústavní soud. Okamžitě po vítězství v dubnových volbách 2008 byl v červnu ministrem spravedlnosti Angelinem Alfanem předložen nový zákon (tzv. Lodo Alfano) o imunitě, který v červenci parlament schválil. Na základě tohoto zákona byly zastaveny dva soudní případy vedené proti Berlusconimu týkající se podplácení, tajných fondů a daňových úniků. Giovanni Sartori zákon označil za šitý na míru premiérovi („skutečně včetně fotografie") (Sartori 2009). V říjnu 2009 Ústavní soud ovšem opět rozhodl, že zákon není v souladu s Ústavou (podrobněji k této kauze viz např. Corriere della Sera 2009b, The Economist 2009a). Po návratu Silvia Berlusconiho k moci po volbách 2008 se reforma justice opět stává jedním z hlavních bodů programu (Corriere della Sera 2009c, viz též GovernoBerlusconi.it 2010a).

V případě sub-národní úrovně vlády reforma, jež proběhla i na úrovni Ústavy a změnila nastavení rozdělení kompetencí mezi centrem a lokálními jednotkami, patří mezi nejvýznamnější reformní kroky, k nimž došlo po pádu První italské republiky.

Systém sub-národní vlády definovaný Ústavou z roku 1948, předpokládající třístupňové uspořádání postavené na obcích (*comuni*), provinciích (*province*) a regionech (*regioni*), vycházel z ústavního kompromisu mezi zastánci federálního modelu a zastánci přetrvávající inspirace unitárním francouzským modelem. Regiony představovaly zcela novou *meso-level* teritoriální úrovně vlády. Přestože Ústava z roku 1948 definovala role v Hlavě V (s názvem Regiony, provincie, obce) a v minimálním smyslu garantovala sub-národní autonomii, trvalo několik desetiletí, než byla velká část z nich naplněna faktickým převedením pravomocí na sub-národní jednotky, což se týkalo v prvé řadě regionů. K jejich postupnému prosazení dochází až v 70. letech, kdy byly přijaty první dekrety o přenesení pravomocí.

Pozice obcí byla dána jednak historickou tradicí, politická prestiž plynula rovněž z „duální role starostů“, kteří představovali jak „politické vedení lokální vlády, tak administrativní představitele centrální vlády“ (Cotta, Verzichelli 2007: 178). Na straně druhé postavení provincií bylo ve srovnání s obcemi slabší, jejich pravomoci jako jednotek místní správy nebyly nikdy příliš široké a podléhaly kontrole z centra. Nedostatečnost provincií v oblasti samosprávy vedla často k návrhům na jejich zrušení. Provincie však přežily zejména díky své dimenzi periferní základny státní správy. Pravomoci obcí i provincií lze až do 90. let definovat jako poměrně slabé.

V případě další úrovně vlády – regionální model přijatý v Ústavě bývá označován jako slabý (Baldi, Baldini 2008: 78). Regiony sice byly inkorporovány do Ústavy, nicméně ústřední vláda na ně odmítala převést pravomoci nezbytné k plnění úkolů tak, jak jim je jednoznačně svěřoval článek 117 ústavy. Regiony se proto zrodily jako institucionálně velmi omezená úroveň vlády, což se negativně projevilo na jejich fungování. Také první regionální volby, které byly stanoveny na říjen 1949, byly odloženy nejdříve o rok a později naneurčito (Della Porta 1999: 245). Na faktický vznik regionů se čekalo dalších dvacet let. Výjimku tvořilo pět regionů se zvláštním statutem. Jejich ustavení vycházelo z odlišné logiky, neboť vznik těchto regionů odrážel specifika oblastí ve smyslu teritoriálním, lingvistickém a etnicko-politickém. Jednalo se o dva největší italské ostrovy (Sicílie, Sardinie) a dále příhraničních oblasti, kde se významně projevil vliv hnutí regionální obedience vznášejících separatistické a autonomistické požadavky.

Ke slabému typu regionalismu se tak přidružuje i regionálně-institucionální asymetrie. Zatímco asymetrický regionální model nadále jako institucionální volba přetrvává, jeho slabost je postupně překonávána přenosem legislativních kompetencí v rámci tzv. druhé vlny regionalizace spadající do druhé poloviny 70. let, následně pak prostřednictvím administrativních a ústavní reformy let 90. a vrcholí akceptací quasi-federálního modelu, jenž byl potvrzen v roce 2001 v referendu.

90. léta představují období proměny italské politiky, tažené snahou o politicko-institucionální reformy v rámci italské tranzice. Diskuse o reformě regionálního uspořádání byly odstartovány v prvé řadě nástupem regionálních formací severoitalské provenience, z nichž nejúspěšnější se stává Liga Severu vedená Umbertem Bossim. Řešením tzv. *questione settentrionale* (tj. otázky Severu, v rétorice Ligy Severu oblasti zneužívané centrem a vysávané

Jihem) má být podle Ligy posilování regionální autonomie vedoucí k prosazení federalistického modelu. Na počátku 90. let tak prostřednictvím Ligy Severu pojem federalismus proniká do celonárodního politického diskursu (podrobněji Vassallo 1997: 694-707).

Zásadní přeměna regionálního modelu narážela v prvé řadě na neschopnost italských elit shodnout se na reformách, jež by měly formu organické reformy Ústavy, z tohoto důvodu tehdy vládnoucí středolevá koalice přistoupila k reformě veřejné správy a administrativní decentralizaci metodou „nezměněné ústavy" (*a costituzione invariata*) a v roce 1997 přijímá tzv. zákony Bassanini (pojmenované po ministru pro regionální záležitosti Franku Bassaninim z DS-Ulivo). Důležitou inovací, kterou reforma přinesla, byl vznik tzv. Spojené konference stát – regiony, města a lokální autonomie (*Conferenza Unificata Stato – Regioni, Città e Autonomie Locali*) složené z představitelů regionů, provincií a obcí představující posun ve smyslu vzniku nové platformy pro spolupráci a jednání mezi centrální vládou a vládami regionálními a sub-regionálními (vznikem spojené konference byla doplněna již existující struktura dvou orgánů: Stálé konference pro vztahy mezi státem, regiony a autonomními provinciemi Trento a Bolzano [*Conferenza permanente per i rapporti tra lo Stato, le Regioni e le Province autonome di Trento e Bolzano*] a Konference stát – města a lokální autonomie [*Conferenza Stato – città ed autonomie locali*]) (podrobněji viz Gilbert 1999: 161-180, Newell 1998: 175-196).

Důležitým krokem se s koncem 90. let stává přijetí první parciální ústavní reformy v roce 1999. Modifikace Ústavy přináší v prvé řadě přímou volbu prezidentů regionů (pro něž se vžilo označení *governatori*), čímž vytváří předpoklad pro vznik silných regionálních elit, které vstupují do kontextu národní politiky, a zároveň na regiony převedla pravomoc tvorby vlastních statutů. Tím regionům umožnila provést změny v nastavení regionální formy vlády a základních principů fungování a organizace regionů včetně volebních pravidel.

Dosavadním vrcholem reformního procesu posilování garance pozic regionů ve směru federálním je reforma Ústavy z roku 2001 prosazená středolevou koalicí. O platnosti ústavního zákona rozhodovalo první tzv. konfirmativní referendum v historii Italské republiky, v němž byla změna Hlavy V Ústavy schválena. Ústavní text zaručil rozšíření a nové rozdělení legislativních pravomocí regionů ve vztahu k státu, upřesnil podmínky

„fiskálního federalismu“, zvýraznil aspekty asymetrického regionálního modelu tím, že regionům s obyčejnými statuty dává možnost získat podmínky speciální autonomie a zároveň regionům prostřednictvím Bikamerální komise pro regionální otázky otevírá nový přístupový kanál k parlamentnímu rozhodování (k ústavní reformě z roku 2001 viz Falcon 2001: 3-12, dále viz Baldi 2006: 94-103).

Ústavním zákonem č. 3/2001, jehož implementaci zahájil zákon č. 131/2003 (tzv. zákon La Loggia), došlo k výrazné redistribuci legislativních pravomocí mezi centrální vládou a regiony (viz tabulka 19), přičemž výsledný model regionalismu nabývá quasi-federální podobu. Chronickým problémem přetrvávajícím do současnosti však zůstává nevyjasněnost rozdělení a překrývání kompetencí mezi centrem a subnárodními jednotkami s negativními dopady na fungování systému.

Nástup vlády středopravé koalice Silvia Berlusconiho, která v sobě zahrnovala Ligu Severu jako agresivního tahouna myšlenky federalistické orientace vtělené do Bossiho projektu tzv. devoluce, znamenal další pokus o provedení ústavní reformy, jež měla tentokrát mimo jiné přinést konečné prosazení federálního modelu. Kontroverzní ústavní reformu však Italové odmítli schválit ve druhém konfirmativním referendu z června 2006 (k Bossiho projektu devoluce viz Vandelli 2002, ke kritice federálního formátu reformy viz Vandelli 2006). Po návratu Berlusconiho k moci byl v květnu 2009 schválen tzv. zákon o fiskálním federalismu (zákon č. 42/2009), který provádí čl. 119 Ústavy a posiluje jak fiskální pravomoci, tak zodpovědnost regionů. Plná funkčnost tzv. fiskálního federalismu bude vyžadovat přijetí dalších zákonných úprav, přičemž celý proces jeho zavádění je plánovaný na sedm let (Il governo italiano nedatováno b).

Tabulka 19: Distribuce legislativních pravomocí mezi státem a regiony

Kompetence	Před reformou	Po reformě
Národní obrana	Exklusivně stát	Nezměněno
Justice/vězeňství	Exklusivně stát	Nezměněno
Bezpečnost/veřejný pořádek	Exklusivně stát	Nezměněno
Lokální správní policie	Souběžná	Exklusivně regiony
Mezinárodní vztahy a EU	Exklusivně stát	Nezměněno
Vztahy mezi regiony a EU	Exklusivně stát	Sdílená
Monetární politika, veřejné finance, konkurence	Exklusivně stát	Nezměněno
Občanství, imigrace, otázky náboženství	Exklusivně stát	Nezměněno
Základní principy občanských a sociálních práv	Exklusivně stát	Nezměněno
Zemědělství a lesnictví	Sdílená	Exklusivně regiony
Řemesla	Sdílená	Exklusivně regiony
Průmysl	Exklusivně stát	Exklusivně regiony
Obchod, trhy	Sdílená	Exklusivně regiony
Mezinárodní obchod	Exklusivně stá	Sdílená
Turismus	Sdílená	Exklusivně regiony
Energie	Exklusivně stát	Sdílená
Rybářství a myslivost	Sdílená	Exklusivně regiony
Lokální spořitelní banky	Exklusivně stát	Sdílená
Školství	Exklusivně stát	Sdílená
Profesionální příprava a trvalé vzdělávání	Sdílená	Exklusivně regiony
Kultura	Exklusivně stát	Sdílená
Technologie a vědecký výzkum	Exklusivně stát	Sdílená
Důchody	Exklusivně stát	Nezměněno
Zaměstnanost	Exklusivně stát	Sdílená
Sociální práce a sociální věci	Sdílená	Exklusivně regiony
Zdraví	Exklusivně stát	Sdílená
Ochrana životního prostředí	Exklusivně stát	Nezměněno
Urbánní plánování	Sdílená	Exklusivně regiony
Hlavní transportní sítě	Exklusivně stát	Sdílená
Letiště a přístavy	Exklusivně stát	Sdílená
Lokální doprava	Sdílená	Exklusivně regiony

Vodovody a lokální infrastruktury	Sdílená	Exklusivně regiony
Komunikace	Exklusivně stát	Sdílená
Regionální politická a administrativní organizace	Sdílená	Exklusivně regiony
Funkce a volební pravidla lokální vlády	Exklusivně stát	Exklusivně regiony
Regionální a lokální finance	Exklusivně stát	Exklusivně regiony
Koordinace veřejných financí	Exklusivně stát	Sdílená
Civilní ochrana	Exklusivně stát	Sdílená
Veřejné sportovní organizace	Exklusivně stát	Sdílená

Zdroj: Cotta, Verzichelli 2007: 191-192.

7.3 Itálie a Evropská unie

7.3.1 Základní analýza vývoje vztahů a postojů veřejnosti k integraci

Itálie se pod vedením Alcide De Gasperiho stává jedním ze zakládajících států evropského integračního procesu a Evropské společenství vedle NATO představuje jeden ze dvou hlavních pilířů italské poválečné zahraniční politiky. Italská volba vycházela jednak ze snahy obnovit a posílit mezinárodní pozici ve válce poražené Itálie a jednak pojistit vnitřní demokratický vývoj vzhledem k existenci antisystémového elementu – v prvé řadě Italské komunistické strany (Partito comunista italiano, PCI) (Bull, Newel 2005: 211). Mezi další faktory objasňující povahu italského „evropanství" (*Europeanism*) Martin Bull a James Newel řadí ekonomické benefity ve vztahu k modernizaci a růstu italské ekonomiky (zejména od počátku 60. let, kdy ekonomické výhody členství pozitivním směrem ovlivňují italský postoj k integraci), výhody projevující se na úrovni *policy-making*, kde účast a členství představují určité tzv. *vincolo esterno*, tj. externí pouto. Podle této hypotézy je zde hluboce zakotven pesimistický náhled na schopnosti země, která není s to samostatně překonat vlastní nedokonalosti a problémy, a reformní úsilí a vůle musí být podpořeny tlakem přicházejícím z externího prostředí. Jako poslední aspekt pak uvádějí proevropské tlaky vycházející z italské společnosti. Podpora politických stran jakožto i veřejného mínění evropským integračním procesům patřila vždy k nejvyšším v rámci celého Společenství (Bull, Newell 2005: 211-212). Výrazně prointegrační a proevropské postoje italského veřejného mínění a široký společenský konsensus v této otázce je pak objasňován jednak nespokojeností Italů s fungováním vlastního státu a politického systému a jednak nadějí, že sjednocená Evropa pomůže tyto italské problémy vyřešit snad i tím, že odebere část moci národním politikům, neschopným či neochotným je řešit (Pasquino 2002: 226-228).

Z pohledu postojů politických stran k procesu evropské integrace zde existoval ostrý rozpor mezi koaličními vládnoucími stranami v čele s křesťanskými demokraty (Democrazia cristiana, DC) a Alcide De Gasperim, kteří trvale představovali evropský tábor, a antievropskou opozicí vedenou komunistickou stranou a profašistickým Italským sociálním hnutím (Movimento sociale italiano, MSI) (Conti, Verzichelli 2005: 66). Pozice Italské komunistické strany ve vztahu k Evropě se ovšem začíná měnit v průběhu 70. let v souvislosti s revizí strategie pod vedením Enrica Berlinguera.

Analýza předvolebních dokumentů PCI a DC ze 70. let a jejich srovnání ukazuje v poměru k celkovému programovému obsahu dokonce větší podporu ze strany PCI (Conti, Verzichelli 2005: 68). Součástí konverze PCI byla v následujícím období snaha využívat evropskou kartu rovněž jako nástroje vlastní legitimizace. Výsledkem komunistického obratu byla zároveň skutečnost, že podpora integrace se v Itálii stává téměř „jednohlasnou" (Conti, Verzichelli 2005: 74).

Vztah Itálie a EU vykazuje vícero specifik. Po celé poválečné období je Itálie konzistentním a v podstatě maximalistickým zastáncem procesu evropské integrace, zároveň však byla a je v tomto procesu považována za sekundárního, pasivního aktéra, jehož vliv na evropské *decision-making* procesy je omezený (Fabbrini, Piattoni 2004: 150). Itálie funguje jakožto velká mezi malými, avšak neschopná zaujmout místo mezi velkými státy Unie. Italské politické elity sice vždy vyjadřovaly oddanost myšlence integrace, v rovině vlivu na její průběh však nevyvíjely výraznější aktivity. Toto pasivní evropanství bez ucelené evropské politiky, jež by nahrávala italským zájmům, přinášelo vládnoucí politické elitě uspokojení z pouhé účasti na integračním procesu, přičemž Itálie nechyběla u žádné z významných vývojových etap, a to v zásadě vždy na straně prointegrační, supranacionální linie (Pasquino 1994: 649). Laxní přístup vládních elit k formulaci evropské politiky však nezůstával zcela neměnný a v průběhu 80. let můžeme v souvislosti s intenzifikací integračního procesu pozorovat proaktivní posun ve vztahu Itálie k EU. Vláda pod vedením socialisty Bettina Craxiho (1983-1986) s ministrem zahraničí Giuliem Andreottim se vyznačuje větší zahraničněpolitickou dynamikou v oblasti evropské politiky a otázka evropské institucionální reformy, která vrcholí podpisem Jednotného evropského aktu, se dostává na pořad dne i díky italským iniciativám (podrobněji viz Cavatorto, Fois 2005: 305-325). Na celkovém obrazu Itálie a jejím vnímání evropskými partnery se to však příliš neodráží. Kredibilitu Itálie na evropské úrovni výrazně poškozovala její neschopnost implementovat evropské právní normy a provádět evropské politiky. Přestože evropská integrace přestavovala pro Itálii primární strategickou volbu a měla její mnohdy až entuziastickou podporu, Itálie se projevovala nedůsledně v odpovědích domácí politiky na konkrétní výsledky.

90. léta představují pro Itálii důležitý mezník, kdy stranickopolitický systém země prochází zásadními proměnami. Zahraniční politika Itálie oproštěná od studenoválečnické logiky podle Martina Bulla a Jamese Newela vykazuje větší aktivitu v politice evropské, která odráží „konzistentnější identifikaci a akci v otázce italských národních zájmů v Evropě", a to zejména od druhé poloviny 90. let (Bull, Newell 2005: 225). Itálie je nucena v zájmu zabránění vlastní marginalizace reagovat na prohlubující se integrační proces následující po podpisu Maastrichtské smlouvy.

V období deseti let po podpisu Smlouvy o Evropské unii Paolo Bellucci rozlišuje tři odlišné politické cykly, jež jsou vymezeny různými vládními orientacemi ve vztahu k evropské integraci. První fázi Bellucci nazývá jako období „obnovy" či „zotavení" (*recupero*), charakterizovanou snahou vlád Giuliana Amata a Carla Azeglia Ciampiho připravit Itálii na splnění maastrichtských konvergenčních kritérií pro přijetí jednotné evropské měny. Itálie v souladu se svým tradičním proevropským přístupem patřila k velkým zastáncům EMU, ve stejné době však splňovala pouze jedno z pěti konvergenčních kritérií pro přijetí jednotné měny (Bull, Newell 2005: 220-221). Tato proevropská perioda byla přerušena krátkou zkušeností první Berlusconiho vlády, jež se dostává k moci po vítězství ve volbách v roce 1994 a jež přináší první náznaky spíše skeptických postojů vůči Evropě. Následná technická vláda Lamberta Diniho znamená návrat k „tradiční strategii integrace Itálie do Evropy" (Bellucci 2005: 172.). Druhý cyklus, který Bellucci označuje jako období „úplné podpory" (*piena adesione*) či také identitárního europeismu (*europeismo identitario*), zahajuje vytvoření středolevé koaliční vlády Olivovníku, vítěze dubnových voleb roku 1996, kdy téma účasti Itálie v eurozóně nabývá nejvyšší intenzity a je korunováno úspěchem vlády Romana Prodiho v roce 1998. Vznik Berlusconiho druhé vlády po volbách z května 2001 představuje třetí cyklus označovaný jako fáze „odstupu" (*distacco*) či měkkého euroskepticismu (*euroscetticismo morbido*) (Bellucci 2005: 172). Tento měkký euroskepticismus (*soft euroscepticism)* neznamená „principiální nesouhlas s evropskou integrací nebo členstvím v EU, ale zájmy v jedné (či více) politických oblastech vedou k vyjádření kvalifikované opozice vůči EU, nebo zde existuje pocit, že 'národní zájem' je aktuálně v rozporu s trajektorií EU" (Taggart, Szczerbiak 2002: 7).

V tomto momentu jako by se Itálie vzdalovala od tradičního pojetí své evropského politiky a přístupu k supranacionalismu jako „externího pouta" (*vincolo esterno)*, kdy byla Evropa vnímána v roli „mýtického zachránce"

a prostředku „řešení problémů italského politického systému, které italská politická elita nebyla schopná či ochotná řešit sama“ (Bull, Newell 2005: 212). S novou středopravou vládnoucí většinou přestává být integrační proces považován za pozitivní hodnotu a přínos sám o sobě, rezonují zde tendence spatřovat v Evropě spíše původce překážek pro vnitropolitickou akci exekutivy, což se projevilo zejména v dlouhodobých polemikách ohledně přijetí eura obviňovaného (spolu s jeho zastánci, tj. předchozími středolevými vládami) z ekonomické stagnace (Giuliani 2006: 47). Do politického diskursu vstupuje téma obrany národních zájmů a proaktivního postoje vůči Evropě.

Silvio Berlusconi, který uplatňuje i v zahraniční politice personalizovaný politický styl, se v letech 2001-2006 několikrát střetává s evropskými partnery, přičemž „neváhá držet se svého postoje, přestože to znamená izolaci, což v italské evropské politice představuje relativně nový fenomén“ (Bull, Newell 2005: 225). Premiér Itálie je proto některými odborníky a pozorovateli kritizován za změnu kurzu italské zahraniční politiky, jež klade důraz na bilaterální vztahy a opouští institucionálně multilaterální evropskou platformu pro posilování atlantické vazby na úkor EU (mezi kritiky zastávající tezi o proměně zahraniční politiky Itálie pod Berlusconiho vedením a převrácení jejích tradičních priorit patří např. Sergio Romano a Piero Ignazi, blíže viz Romano 2006, Ignazi 2006, odlišnost dynamiky Berlusconiho zahraniční politiky naopak odmítá Osvaldo Croci, viz Croci 2005a, k zahraniční politice viz též Croci 2005b). Skeptické postoje vůči EU s Berlusconiho Forza Italia sdíleli rovněž její dva největší koaliční partneři Národní aliance Gianfranca Finino a Liga Severu Umberta Bossiho, která svůj euroskeptický obrat prodělala až po roce 1998 (k pozici LN vůči EU podrobněji viz Chari, Iltanen, Kritzinger 2004). Na straně druhé je nutné dodat, že tyto postoje v rámci středopravé koalice nebyly jednoznačně kompaktní. To ukazuje například podpora proevropského kurzu Gianfrankem Finim při jednání Konventu o budoucnosti Evropy (podrobněji viz Fabbrini 2004, podrobněji k euroskepticismu stran středopravé koalice Forza Italia, Ligy Severu a Národní aliance viz Quaglia 2003), či samotná ratifikace evropské ústavní smlouvy, která v italském parlamentu proběhla s podporou široké většiny, proti se postavily pouze Liga Severu a Komunistická obnova (Rifondazione comunista, RC, Partito della rifondazione comunista, PRC), zatímco Forza Italia a Alleanza nazionale daly smlouvě jednoznačnou podporu. Na základě

analýzy postojů politických stran hodnotí Marco Giuliani vnímaný příklon k euroskepticismu „ze strany komponentů italského stranického systému spíše jako nositele sloganů (…) než projektů“ (Giuliani 2006: 107).

Itálie patří k významným plátcům i příjemcům z rozpočtu EU (vývoj příjmů a příspěvků země do rozpočtu ES/EU viz graf 55). V roce 2008 byla v absolutních číslech čtvrtým největším příjemcem (zejména v kapitolách Ochrana a správa přírodních zdrojů, kam patří společná zemědělská politika, dále Soudržnost pro růst a zaměstnanost a Konkurenceschopnost pro růst a zaměstnanost). Příjem z rozpočtu EU činil 0,8 % hrubého národního příjmu, její příspěvek představoval 0,87 % (European Commission 2009a: 47 a 67).

Graf 55: Příjmy a příspěvky Itálie do rozpočtu ES/EU v miliónech eur (1970-2008)

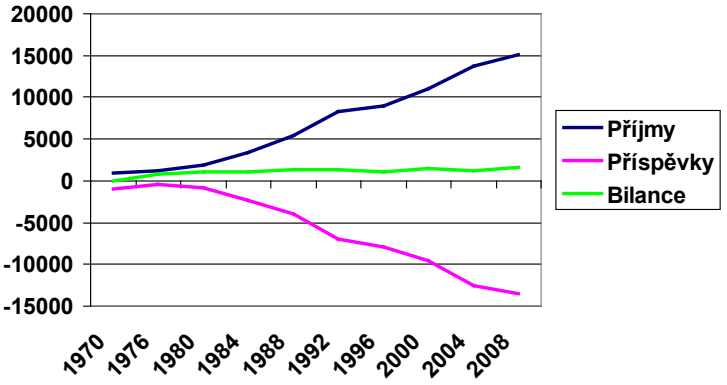

Zdroj: Autorka, založeno na datech z European Commission 2009a: 93-105.

Co se týká postojů veřejného mínění, již bylo několikrát zmíněno, že Italové vždy patřili mezi největší zastánce a podporovatele evropské integrace. V 90. letech dochází v některých ukazatelích k určitému poklesu podpory v souvislosti s podpisem a ratifikací Maastrichtské smlouvy (pro

podrobnou analýzu viz Ammendola, Isernia 2005: 117-118, Isernia 2005: 223-276). V posledních letech (zejména 2006-2009) lze sledovat větší oscilaci v ukazateli týkajícím se kladného hodnocení členství Itálie v EU a došlo i k jeho poklesu pod evropský průměr (viz graf 56). V otázce budoucnosti Evropské unie zastává podle aktuálních výzkumů Eurobarometru 69 % Italů optimistický postoj, což je nadprůměrná hodnota v rámci EU-27, 52 % Italů věří EU obecně, z institucí budí největší důvěru Evropský parlament (54 %), zároveň však 51 % Italů přiznává neznalost ohledně fungování Evropské unie (European Commission 2009l, European Commission 2009m).

Graf 56: Podpora veřejnosti členství v EU (2004-2009)

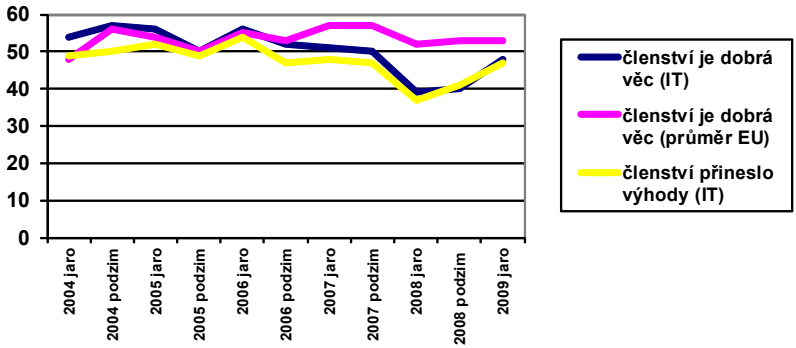

Zdroj: European Commission, Eurobarometer (EB 61-71, 2004-2009).

Dosud poslední evropské volby se konaly o víkendu 6. a 7. června 2009, kdy Italové volili 72 svých poslanců Evropského parlamentu (podle Lisabonské smlouvy Itálii náleží o jedno křeslo víc, tj. 73 křesel). Výsledky vládnoucí PdL sice nenaplnily prognózy Silvia Berlusconiho, který předpovídal 45% podporu, i tak s 35,3 % a 29 křesly znamenaly vítězství. Opoziční Demokratická strana (PD) získala 26,1 % hlasů a 21 křesel. Liga Severu s 10,2 % a ziskem devíti křesel potvrdila svou pozici z parlamentních voleb 2008 a umístila se na třetím místě. Výrazně posílila Di Pietrova Italia dei Valori (IdV), když dosáhla 8 % a sedmi křesel. 6,5 % a pět poslaneckých mandátů získala UDC a jedno křeslo Südtiroler Volkspartei (SVP). Účast

ve volbách byla oproti roku 2004 nižší o 6,4 %, k volbám se dostavilo jen 66,5 %, přičemž nízkou participaci zaznamenaly zejména regiony na jihu jako Sicílie a Sardinie (viz D'Alimonte 2009, Compagna 2009). Popolo della Libertà spolu s UDC a jedním poslancem za SVP posílily řady frakce Evropské lidové strany (EPP), 21 zvolených poslanců PD jsou členy Skupiny progresivní aliance socialistů a demokratů (S&D), Italia dei Valori je součástí Aliance liberálů a demokratů pro Evropu, Liga Severu pak frakce Evropa svobody a demokracie (European Parliament nedatováno).

7.3.2 Vnitrostátní institucionální rámec

Převažující model organizace a fungování exekutivy ve vztahu k evropským záležitostem v Itálii je charakterizován kompeticí. Po dlouhou dobu sehrávalo ústřední roli ministerstvo zahraničních věcí (*Ministero Degli Affari Esteri,* MAE) a v jeho rámci Generální ředitelství pro ekonomické záležitosti (*Direzione generale per gli affari economici*). Centrální pozice ministerstva byla od počátku dána jednak vnímáním evropské politiky jako součásti politiky zahraniční, dále pasivní rolí parlamentu v evropské politice a také absencí pravomocí subnárodních úrovní. Jednotné vedení evropské politiky však narušovala fragmentace uvnitř exekutivy a soupeření mezi jednotlivými ministerstvy, která ohrožovala koordinaci a podkopávala schopnost přenosu informací. Spolu s rozvojem integrace a nárůstem evropské agendy se zvyšuje nutnost zajistit koherenci italských pozic jak na evropské úrovni, tak pružnost v procesu přijímání evropské legislativy (Giuliani 2006: 78-82).

Reakcí na neuspokojivou situaci bylo jednak vytvoření postu ministra pro komunitární politiky (jako tzv. ministra *senza portafoglio*) přímo podřízeného předsednictví vlády, který byl zřízen v roce 1980. Zároveň došlo k posílení pozice již existujícího Meziministerského výboru pro ekonomické plánování (*Comitato interministeriale per la programmazione economica,* CIPE), jehož tajemník je zároveň státním podtajemníkem při předsednictví vlády, který vede Oddělení pro plánování a koordinaci ekonomické politiky (*Dipartimento per la programmazione e il coordinamento della politica economica,* DIPE) založené v roce 2007 a zajišťující podporu CIPE. Nový ministr pro komunitární politiky však nebyl schopný vymezit svou pozici v evropských záležitost ve vztahu k silnému MAE a převzít plně jejich koordinaci. Důvodů je několik: zaprvé organizační nedostatečnost (příslušné oddělení v rámci předsednictví

vlády *Dipartimento per il coordinamento per le politiche comunitarie* bylo fakticky vytvořeno až o 10 let později v roce 1990) a nevyjasněnost kompetencí ve vztahu k dalším orgánům, zadruhé časté reorganizace oddělení ztěžující institucionální konsolidaci, zatřetí politický význam této funkce ve vládní struktuře byl považován až na výjimky za zcela marginální a její držitelé často záhy přecházeli na politicky významnější posty (Giuliani 2006: 78-82, della Cananea 2000: 107-109). Zvýhodněná pozice MAE navíc vyplývala i z jeho úzkého propojení s italským Stálým zastoupením v Bruselu (*Rappresentanza permanente d'Italia presso l'Unione europea,* ITALRAP), které je administrativním článkem MAE a z povahy institucionálních vazeb preferovalo kontakty s ním před úředníky z oddělení spadajícího pod předsednictví vlády (Fabbrini, Piattoni 2008: 10).

Tímto vývojem dochází k postupnému posilování předsednictví vlády a vytváří se koordinační dualita, kde na jedné straně stojí ministerský předseda spolu s ministrem pro komunitární politiky a na straně druhé ministerstvo zahraničních věcí, v jehož rámci rovněž došlo k institucionalizaci nových struktur zodpovědných za vedení evropských záležitostí (hlavní úlohu sehrává Generální ředitelství pro evropskou integraci – *Direzione generale per l'integrazione europea*). Otázka koherence vnitřní koordinace tím však dořešena nebyla (Giuliani 2006: 82-87, viz též MAE nedatováno c).

V roce 2005 proběhla reforma (zákon č. 11/2005), jejímž cílem bylo zlepšení neuspokojivého stavu rozšířením koordinační sítě a vzájemným propojením dalších aktérů evropské politiky, jako je parlament, subnárodní úrovně a sociální partneři. Při předsednictví vlády byl proto vytvořen nový Meziministerský výbor pro evropské komunitární záležitosti (*Comitato interministeriale per gli affari comunitari europei*, CIACE). CIACE má v prvé řadě funkci koordinace zainteresovaných ministrů, předsedá mu premiér nebo ministr pro evropské politiky a účastní se jej ministr zahraničí, ministr pro záležitosti regionů a ministři, do jejichž kompetence spadají projednávané záležitosti, stejně tak se mohou účastnit představitelé subnárodních jednotek, pokud jsou řešeny otázky týkající se jejich zájmů. Zasedání CIACE připravuje *Comitato tecnico permanente*, který je zřízen v rámci Oddělení pro koordinaci komunitárních politik (*Dipartimento per il coordinamento per le politiche comunitarie)* stejně jako jeho sekretariát (CIACE nedatováno, Giuliani 2006: 208-209).

V zájmu rozšíření koordinace, informovanosti a větší účasti dalších aktérů zejména co se týká postojů a strategií, které hodlá na evropské úrovni zaujmout, má vláda referovat parlamentu a Konferenci stát-regiony (*Conferenza permanente per i rapporti tra lo Stato, le Regioni e le Province autonome di Trento e Bolzano)* před zasedáním Evropské rady a na vyžádání také v případech jednání Rady EU. Po zasedání Evropské rady a jednání Rady EU informuje vláda parlament i Konferenci stát-regiony do 15 dnů. V případě parlamentu premiér nebo ministr pro komunitární politiky sněmovny informuje každý půlrok o hlavních tématech. Parlamentní orgány mohou formulovat své názory a přijímat „jakékoliv vhodné akty" směřované k vládě, k čemuž si mohou vyžádat „technickou zprávu" o stavu jednání a institucionálních postojích. Zároveň zákon dává možnost parlamentního projednání veškerých projektů a komunitárních aktů (od bílých a zelených knih až po záležitosti diskutované v Coreper). Po uběhnutí lhůty 20 dnů může vláda pokračovat v jednáních i bez vyjádření parlamentu. Své názory mohou směřovat k vládě i subnárodní jednotky prostřednictvím Konference stát-regiony a Konference stát-města a lokální autonomie (*Conferenza Stato-città ed autonomie locali*). Záležitosti a otázky, jež se dotýkají ekonomických a sociálních zájmů, vláda předkládá rovněž Národní radě pro ekonomii a práci (*Consiglio nazionale dell'economia e del lavoro,* CNEL), která svá stanoviska může směřovat parlamentu a vládě (Legge n. 11/2005, Giuliani 2006: 208-210).

Co se týká role parlamentu v záležitostech evropské politiky, lze konstatovat, že se „nikdy vážněji nepokoušel prosadit své pozice ve vztahu k exekutivě" (Giuliani 2006: 87). V roce 1989 byl přijat nástroj, jenž měl zrychlit a zlepšit neuspokojivý výkon Itálie při transpozici a implementaci evropské legislativy. Tím se stal tzv. komunitární zákon (*legge comunitaria*), jenž byl následně několikrát modifikován, naposledy zmíněným zákonem č. 11 z roku 2005. Zákon zavedl pevný časově strukturovaný rozvrh zasedání parlamentu pro přijímání evropské legislativy, jež vyžaduje přenesení do národního práva (Hine 1993: 296). Základním cílem zákona byla snaha o zajištění harmonizace národního práva s právem evropským, zároveň měl pro italský parlament představovat institucionální nástroj, jak kontrolovat jednání exekutivy (Fabbrini, Donà 2003: 32). Zatímco splnění prvního z cílů zákona považují Sergio Fabbrini a Alessia Donà za úspěch, ve druhém záměru se zákon ukázal jako neúspěch a nezafungoval jako brzda posilující

roli exekutivy v evropském *policy making* (Fabbrini, Donà 2003: 32). Pasivitu parlamentu rovněž dokládá skutečnost, že až v roce 1996 je v Poslanecké sněmovně vytvořena XIV. Permanentní komise zabývající se evropskou politikou, Senát pak reaguje ještě později. Bikamerálním orgánem, jehož aktivity se dotýkají evropské dimenze politik, je Parlamentní výbor na kontrolu zavádění Schengenské dohody, dohledu nad aktivitou Europolu a kontroly a dohledu v záležitostech imigrace (*Comitato parlamentare di controllo sull'attuazione dell'accordo di Schengen, di vigilanza sull'attività di Europol, di controllo e vigilanza in materia d'immigrazione*). I v komplexnějším komparativním pohledu sehrával italský parlament roli velmi marginální, omezenou spíše na reaktivní rozhodování než na sledování diskutovaných záležitostí. Z těchto důvodů byl „italský parlament s přihlédnutím k jeho nízké participaci na komunitární politice jak v domácí aréně, tak v té evropské definován jako *„slow adapter"* (Giuliani 2006: 91) a jeho pozice se s ohledem na evropský vývoj i k výše zmíněným nedávným zákonným úpravám mění jen pomalu.

V podobném postavení jako parlament se dlouho nacházely jednotky subnárodní vlády. Proměna jejich pozice je pak výsledkem kombinace tlaků přicházejících z evropské úrovně a postupu decentralizačního procesu (viz výše) a ve srovnání s ostatními zeměmi byla velmi výrazná. V případě evropské politiky představující výzvu pro organizaci a koordinaci regionů tyto čelily podobným problémům jako centrální úroveň vlády a byly nuceny se výkonu svých komunitárních kompetencí organizačně přizpůsobit. Co se týká zahraničněpolitické dimenze regionů, zákon z konce 70. let ji nastavil velmi minimalisticky a akce přesahující hranice italských regionů byla na dlouho dobu limitovaná na aktivity, jež svou náplní přímo nezasahovaly do zahraničně-politických aktivit státu, významem omezené na kulturně-informační povahu v rámci vytvořeném státem jakožto monopolním nositelem mezinárodních závazků (Baldi 2006: 161). To se postupně mění až v souvislosti s přijetím reformních kroků v průběhu 90. let, jež vrcholí ústavní reformou Hlavy V Ústavy v roce 2001, která přinesla další redefinici externí role regionů. Přestože neformální kontakty regionů v evropské aréně byly postupně Ústavním soudem i centrální vládou více akceptovány, prvním významným krokem je až prezidentský dekret z března 1994, jenž odlišuje regionální aktivity na poli mezinárodním od těch v rámci Evropské unie. Regionům je (i když v úzce vymezené linii) umožněno navazování vztahů s evropskými institucemi bez nutnosti předchozího schválení vládou.

Tento typ vazeb zahrnoval rovněž účast italských regionálních zástupců ve Výboru regionů (Desideri, Santantonio 2001: 107-108, viz též Loughlin 2001: 224). Platná legislativa ovšem regionům nedovolovala otevření regionálních kanceláří v Bruselu. Změnu přinesl až zákon č. 52/1996. Na rozdíl od regionálních zastoupení některých zemí, jež se objevují koncem 80. let, tak mohou italské regiony disponovat tímto významným napojením až o poznání později (Baldi 2006: 154-155). Za další dva roky přijatý zákon (č. 128/1998) nově předpokládá začlenění čtyř zástupců regionů do italského Stálého zastoupení v Bruselu. Zároveň přináší regionům možnost, aby upozorňovaly vládu na otázky, jež považují za svůj zájem a které mají být vnášeny do agendy Stálého zastoupení (Bifulco 2004: 97-98). Ústavní zákon č. 3/2001 mění dosavadní nastavení externí role regionů a vztahů mezi regiony a EU zásahem do článku 117 ústavy. Kompetence v oblasti vztahů s Evropskou unií jsou vyjmenovány jako součást exklusivních pravomocí státu a rovněž souběžné legislativy státu a regionů. Následná legislativa z roku 2003 se omezila na podmínky přímé účasti regionů, zatímco oblast nepřímého vlivu, tj. schopnosti regionů ovlivnit a spoluurčovat postoje Itálie na evropské úrovni v otázkách, jež se jich dotýkají či jsou v jejich zájmu, zůstala fakticky nezměněna a je stále vykonávána prostřednictvím Konference stát-regiony (Bifulco 2004: 103-105). Větší zapojení regionů (i ostatních subnárodních jednotek) a posílení jejich informovanosti pak akcentovala úprava z roku 2005 (viz výše).

7.4 Zemědělství

7.4.1 Analýza situace

V rámci EU se italská zemědělská výroba podílí na celkové zemědělské produkci 14,4 %. Ve světovém srovnání je Itálie 10. největším exportérem zemědělských a potravinářských výrobků (MZV nedatováno e). Z celkového objemu zaměstnanosti připadá na zemědělský sektor 5,2 % (INEA 2008, k vývoji počtu pracovníků v zemědělském sektoru viz graf 57), přičemž zemědělská produkce rovněž vykazuje výrazné teritoriální rozdíly mezi severními a jižními regiony. Mezi komodity s největším podílem na zemědělské produkci patří ovoce, zelenina, mléko, obilí, víno a olivový olej (viz graf 58) (European Commission 2009b).

Podle Renaty Lizzi charakterizuje pozici zemědělství v komplexu italské evropské politiky izolace a zemědělské politice byla věnována minimální pozornost. „Italské zemědělství bylo řízeno jako oblast oddělená od zbytku národní ekonomiky a specifické rysy ji odlišovaly také od zemědělství ostatních zakládajících členů EHS. Navíc italská zemědělská politika byla chápána jako otázka pro politiky a odvětvové experty, ať již to byli veřejní aktéři, zájmové skupiny, technici či akademici“ (Lizzi 2008: 25). R. Lizzi tento stav trvající až do 90. let vysvětluje jednak silnou agrární tradicí a jednak „hlavními myšlenkami, jež historicky utvářely státní akci v tomto sektoru. (…) To dalo vzniknout zemědělské politice založené více na sociální asistenci spíše než na ekonomické modernizaci (…)“ (Lizzi 2008: 25). Postoje italských politiků vůči společné zemědělské politice oscilovaly mezi nedůvěrou, nepřipraveností a rezistencí. Výsledkem takového přístupu byla v prvé řadě skutečnost, že Itálie nebyla velmi často schopná využít příležitostí nabízených společnou politikou a rozšiřujícím se evropským zemědělským trhem a podle Roberta Fanfaniho se tak dostala do „atypické situace“ ve vztahu k ostatním evropským zemědělským sektorům. „Přestože Itálie představovala jednoho z hlavních zemědělských producentů hned po Francii, zažívala postupný nárůst svého obchodního deficitu zemědělských výrobků především ve srovnání s partnery (…). Italské zemědělství tedy nebylo schopné prosadit se na evropských trzích (…)“ (Fanfani 1994: 651).

Oslabující roli Itálie odborníci přičítají několika zásadním faktorům, jež měly rozhodující vliv na vývoj zemědělské politiky. Na prvním místě je nutné zmínit vládní nestabilitu (mezi léty 1948-1992 se vystřídalo 22 ministrů

zemědělství), což s sebou neslo diskontinuitu a absenci koherentní zemědělské politiky. Specifika italského politického systému První republiky rovněž podmínila „dynamiku existující v té době v italském zemědělském policy-making: po více než 40 let uzavřená a selektivní politická síť (*policy network*) propojila vládní stranu (křesťanské demokraty), Coldiretti (unii malorolníků), a v menší, ale významné míře Confagricoltura (unie majitelů větších farem), stejně jako Federconsorzi (Federazione Italiana dei Consorzi Agrari), součást systému, jež operovala po celé zemi" (Lizzi 2008: 27). Paul Ginsborg vidí hlavní problém nikoliv ve struktuře italského zemědělství, ale ve fungování. „Italské zemědělství se kvůli houževnatému lobbingu a volební síle jeho organizací Coldiretti a Confagricoltura, stalo jakousi chráněnou rezervací, v níž malí (a velcí) zemědělci byli po dekády subvencováni jak italským státem, tak EHS. Sektor, přestože dosahoval 7,4 % zaměstnanosti, přispíval pouhými 1,2 % k celkovému zdanění kvůli rozšířeným daňovým úlevám a daňovým únikům (…). Služby v sektoru byly fragmentované a primitivní, organizované na klientelních základech a dominované zkorumpovanou státní organizací Federconsorzi (…)" (Ginsborg 2003: 21-22).

Redefinice italské zemědělské politiky přichází od 90. let jednak v kontextu vnitropolitické transformace a rovněž v souvislosti s vývojem v rámci společné zemědělské politiky. Tranzice ke Druhé italské republice znamenala v prvé řadě proměnu policy network a aktérů – vládnoucí křesťanští demokraté jsou spolu s ostatními koaličními partnery z období První republiky smeteni akcí „čisté ruce", dochází ke kolapsu Federconsorzi, která ukončuje svou činnost v roce 1991 následkem velkého skandálu ohledně podvodů a velkých finančních ztrát (Ginsborg 2003: 21-22), Coldiretti prochází zásadní krizí a zároveň probíhá reorganizace ministerstva zemědělství. Souběžně se prosazují noví aktéři z prostředí agro-průmyslu, spotřebitelé a také environmentální zájmy (Lizzi 2008: 31).

Co se týká italské politiky rybolovu, ta je výrazně podmíněna a determinována evropskou společnou rybolovnou politikou v principech ochrany zdrojů, přizpůsobování struktury zařízení zdrojům, organizaci trhu a definici vztahů se třetími zeměmi (FAO nedatováno).

Vývoj v italském rybářském odvětví v posledních letech charakterizují významné proměny ve struktuře italské rybářské flotily, organizaci trhu i institucionálním rámci. Mezi důležité posuny patří: snižování rybářské kapacity (zejména v období let 1997-2002 v souvislosti s MAGP IV -

Multi-Annual Guidance Programmes) (European Commission nedatováno a), což mělo ekonomické i sociální následky pro celý rybářský sektor; paralelně došlo ke snížení počtu rybářských dnů; prosazování *self-management* přístupu, jenž znamená přenos zodpovědnosti z centrální administrativy na majitele lodí; implementace procesu decentralizace a přenos pravomocí z centra na regionální a lokální vlády; v souvislosti s organizací rybářského trhu a rostoucí konkurencí na trhu začal být kladen důraz na identifikaci, označení a ochranu domácích produktů; přijímání legislativy týkající se modernizace (zákon č. 226/2001) s cílem zlepšit pozici podnikatelů v sektoru. Zároveň byl dán zákonný status rybářské turistice (*pescaturismo*). Tato aktivita, jež umožňuje profesionálním rybářům a majitelům rybářských lodí nabízet turistům exkurze a výlety, je stále více oblíbená a pro rybáře představuje rovněž alternativní možnost výdělku (OECD nedatováno a).

Produkce italského rybářského sektoru v roce 2005 představovala 516 465 tun, z toho 55 % připadá na rybářství a 45 % na akvakulturu (MiPAAF nedatováno a). V souvislosti se společnou rybolovnou politikou v posledních letech došlo ke snižování jak objemu rybářství, tak velikosti produkce. V období let 2000-2004 byl počet rybářských lodí snížen o 13 %, což bylo provázeno 14% snížením úlovku. Italská rybářská flotila představuje 19 % flotily evropské (10 % tonáže) (MiPAAF nedatováno a).

Graf 57: Celkový počet pracovníků v zemědělství (v tis. 1978-2008)

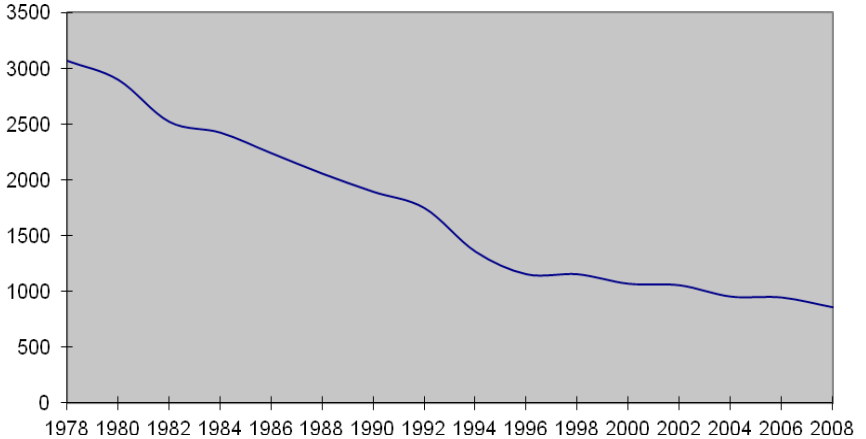

Zdroj: Databáze ILO.

Graf 58: Podíl jednotlivých komodit na zemědělské produkci v roce 2008 (v %)

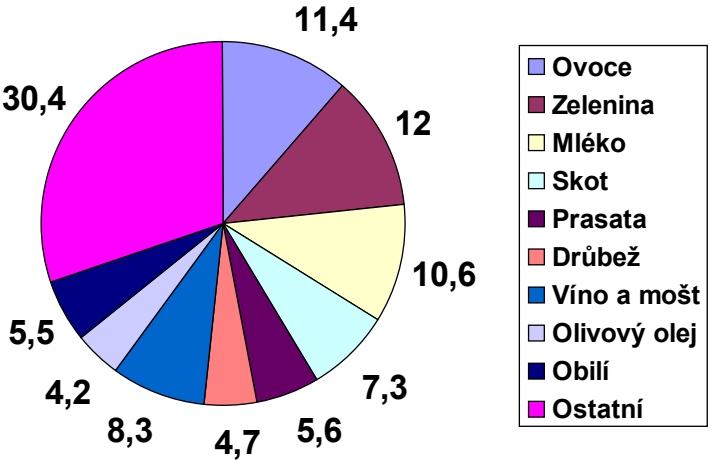

Zdroj: European Commission 2009b.

7.4.2 Dlouhodobé cíle

S nástupem vlády Romana Prodiho po volbách v roce 1996 se zemědělská politika stává jedním z prioritních bodů vlády, přičemž změněný kontext a rovnováha sil mezi jednotlivými aktéry umožnily vyšší stupeň nezávislosti ministrů zemědělství jak v domácí, tak evropské aréně (Lizzi 2008: 33). Koordinace a artikulace zemědělských zájmů byla posílena vznikem tzv. Zeleného stolu (*Tavolo Verde*) v období vlády Massima D'Alemy (1998-2000), který institucionalizoval schůzky ministra zemědělství se zástupci nejvýznamnějších zemědělských organizací. Druhá a třetí Berlusconiho vláda (2001-2006) nespatřovala v zemědělství jednu z hlavních priorit, sektor ovšem těžil z momentu, že poprvé v historii vedl ministerstvo po celé funkční období jediný ministr (Gianni Alemanno z AN) (Lizzi 2008: 33-35).

Hlavním současným problémem italského zemědělství je nižší konkurenceschopnost a produktivita ve srovnání s evropskými partnery, jako jsou Francie, Španělsko a Německo. Tato negativa jsou v mnoha ohledech důsledkem strukturálních nedostatků, jimž italský zemědělský sektor čelí. Zemědělské farmy jsou malé (průměrná velikost farem je 7,35 ha, oproti evropskému průměru 12 ha a 49 ha ve Francii, 44 ha v Německu, farem, jejichž velikost převyšuje rozlohu 50 ha, jsou v Itálii pouhá 2 %), což má za následek omezenější možnosti při využívání nových technologií a zavádění inovací (Cornero 2008). Překážkou, jež může komplikovat situaci sektoru do budoucna, je rovněž generační obměna. Podle indexu generační obměny, který se propočítává na základě relace mezi manažery pod 35 let a těmi nad 65, se Itálie pohybuje hluboce pod průměrem EU (výrazně špatně vychází ze srovnání s Francií a Německem). Podobné hodnoty vykazuje při komparaci úrovně vzdělání u majitelů farem, kde zemědělci s kvalifikací (vyšším vzděláním) tvoří pouhá 3 % (zatímco v Německu je to 46 % a ve Francii 43 %) (Cornero 2008). Z dalších negativních faktorů, které komplikují pozici italských zemědělců, se uvádí přístup na trh, dostupnost úvěrů, administrativní náročnost (zejména časové nároky na plnění byrokratických úkonů) a rovněž cena pracovní síly (Cornero 2008).

Silnou stránkou italského zemědělství a potravinářského průmyslu je v prvé řadě vysoká kvalita italských produktů. Mnoho italských výrobků spojených s určitým teritoriem, historií a kulturou je nositelem chráněných značek v rámci systému EU: chráněné označení původu – DOP (*Denominazione d'Origine Protetta*) a chráněné zeměpisné označení – IGP (*Indicazione Geografica Protetta*) (Zaia nedatováno). Potravinářství, věhlas

typických produktů italské kuchyně a její teritoriální rozmanitost představují obrovský impuls pro rozvoj dalšího sektoru, jímž je agroturistika (*agriturismo*) (Bellotti 2005). Výrobky italského zemědělství a potravinářského průmyslu přispívají výrazným způsobem k propagaci Itálie a tvoří významný podíl na značce „Made in Italy".

Rozvoj zemědělství a podpora značky „Made in Italy" jsou prezentovány jako jedny z prioritních bodů v agendě současné vlády Silvia Berlusconiho (2008-) (Il Popolo della Libertà nedatováno). Ministr zemědělství Luca Zaia (LN) sumarizoval výzvy, jimž italské zemědělství čelí, přičemž mezi zásadními spatřuje negociační pozici v rámci Evropské unie. Jako nutnost je vnímán boj proti falšování a nekalé konkurenci na trhu. Agropirátství, kopírování italských zemědělsko-potravinářských produktů známých svou kvalitou a tradicí, představuje hrozbu italskému zemědělství, kvůli němuž přichází o miliardy eur. Italské výrobky patří mezi ty nejvíce imitované, devět z deseti produktů prodávaných jako „Made in Italy" jsou dle ministra zemědělství padělky. Z tohoto důvodu vyhlásil ministr Zaia nulovou toleranci potravinářským podvodům, jimž má zamezit zesílení kontrol i prostřednictvím mezinárodních smluv. Od září 2003 proběhlo více než 20 „maxi-operací", kdy byly zabaveny produkty zkažené, špatně skladované a u nichž nebylo možné určit původ a obsah. Bylo například zabaveno 140 tun falešných rajčat San Marzano či 174 tun čínských padělků ryb, vydávaných za italskou produkci (Zaia nedatováno). Za další priority Zaia považuje obranu pozice italských výrobků na trhu, kde se tržní ceny pohybují pod úrovní výrobních nákladů, a rovněž racionalizaci a zkrácení agropotravinářského řetězce s cílem podporovat spotřebu místních produktů, což má zároveň významnou ekologickou dimenzi. Itálie proto podporuje identifikaci produkce a transparentnost označení původu a kvality (Zaia nedatováno).

Podobně jako v případě zemědělského sektoru i rámci reformy politiky rybolovu došlo k institucionalizaci setkávání ministerstva a zástupců rybolovných zájmů v podobě tzv. Modrého stolu (*Tavolo Azzurro*) s cílem definice národní politiky rybolovu a akvakultury. Jednání se účastní zástupci ministerstva, regionů, profesních a odborových organizací.

Národní politika rybolovu a akvakultury je definována prostřednictvím národních plánů obnovovaných každé tři roky (*Piano triennale della pesca marittima e dell'acquacoltura*, národní plány byly zavedeny na základě zákona č. 41/1982). Jako hlavní cíle plánu pro léta 2003-2006 byly přijaty následující

priority: racionalizace sektoru k zajištění rovnováhy mezi rybolovem a dostupnými zdroji, jehož má být dosahováno jednak prostřednictvím redukce kapacit flotily (podle scénáře obsaženého v MAGP IV přijaté Komisí a týkajících se rybářských flotil pro období od 1. ledna 1997 do 31. prosince 2001) a jednak uplatňováním technických opatření typu časových omezení rybolovu; administrativní racionalizace spočívající v prvé řadě v dalším přenosu kompetencí na regionální orgány; zlepšování stupně samozásoby produkce pro potravinové zpracování prostřednictvím aplikace korektního využívání pobřežních a hlubokomořských vod, celkový rozvoj mořské a rybářské kultury a ochrana a valorizace národní produkce; zachování úrovně zaměstnanosti (FAO nedatováno).

Pro období let 2007-2009 byl přijat 1. Národní tříletý program pro rybolov a akvakulturu (*I° Programma nazionale triennale della pesca e dell'acquacoltura*), jehož záměrem je reagovat na negativní tendence projevující se v italském rybolovném sektoru. Mezi problémy, jimž sektor čelí, se řadí zhoršování stavu mořských zásob, redukce italské flotily a zaměstnanosti v sektoru, snižování kvantity výtěžku, nárůst cen produkce, nepříznivý vývoj v oblasti příjmů operátorů. Program stanovuje tři obecné cíle, které mají být naplňovány v souladu s pravidly a opatřeními společné rybolovné politiky: 1. uchování zdrojů, 2. rekuperace konkurenceschopnosti, 3. vztah mezi státem a regiony, kde stále převládají kompetenční nejasnosti s negativními dopady na organizaci a management sektoru (MiPAAF nedatováno a).

7.4.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo pro zemědělskou, potravinářskou a lesnickou politiku (Ministero delle Politiche Agricole, Alimentari e Forestali, MiPAAF): Ministerstvo prošlo od roku 1946 mnoha změnami a reorganizacemi, poslední reforma a současný organigram vychází z reformy z roku 2008. V rámci ministerstva jsou evropské záležitosti svěřeny Oddělení pro evropskou a mezinárodní politiku, jehož součástí je rovněž Generální ředitelství pro mořský rybolov a akvakulturu (MiPAAF nedatováno b). MiPAAF je zároveň úzce napojeno a spolupracuje s množstvím specializovaných agentur a institutů. Jako konzultativní orgán v oblasti rybolovu působí Poradní centrální komise pro rybářství a akvakulturu (*Commissione consultiva centrale per la pesca e l'acquacoltura*), jež představuje institucionalizovaný nástroj vazeb

mezi ministerstvem, sektorovými asociacemi a odborníky. Úkolem komise je podávat názory v zákonem definovaných otázkách a zároveň v jakékoliv otázce, kdy je konzultace považována ministrem za vhodnou. Názor komise musí být vyžádán v případě jakéhokoliv nařízení týkajícího se rybolovu (Federpesca nedatováno).

Odborové a profesní organizace a asociace: Mezi nejvýznamnější zaměstnanecké organizace v zemědělském sektoru patří např. Federace pracujících v agroprůmyslu (FLAI, *Federazione Lavoratori dell'Agroindustria*), Generální unie pěstitelů (UGC, *Unione Generale Coltivatori*), Italská unie pracujících v agropotravinářském průmyslu (UILA, *Unione Italiana Lavoratori Agroalimentari*), Asociace pracujících v agropotravinářské výrobě (ALPA, *Associazione lavoratori produttori agroalimentari*). Tyto organizace (s výjimkou ALPA) jsou navázány na tři národní konfederace odborových svazů CGIL, CISL and UIL (Galetto 2007, k hlavním odborovým organizacím viz níže).

Zájmy zaměstnavatelů jsou reprezentovány třemi hlavními organizacemi: Generální zemědělská konfederace (Confagricoltura, *Confederazione Generale dell'Agricoltura*, její součástí je také Národní asociace chovatelů ryb API, *Associazione piscicoltori italiani*), Národní konfederace přímých pěstitelů (Coldiretti, *Confederazione Nazionale Coltivatori Diretti*) a Italská konfederace zemědělců (CIA, *Confederazione italiana agricoltori*). Každá z těchto organizací má své zastoupení v Bruselu a všechny tři jsou členy Výboru profesních zemědělských organizací (COPA, *Comité des organisations professionnelles agricoles*). Potravinářský průmysl je zastoupen Italskou federací potravinářského průmyslu (Federalimentare, *Federazione Italiana dell'Industria Alimentare*) složené z 19 asociací, jež je součástí Generální konfederace italského průmyslu (*Confindustria*) stejně jako *Federpesca* v sektoru rybolovu.

Vedle těchto svazů existují rovněž konfederace reprezentující zájmy družstev a kooperativ jako např. *Federcoopesca* a *Fedagri* (součásti *Confcooperative*), ANCA Legacoop, AGCI AGRITAL, jež hájí zájmy kooperativ v sektoru agro-rybářsko-potravinářském (pro rybářství je to AGCI Pesca), a Národní asociace rybářských kooperativ (*Legapesca*) (Galetto 2007).

7.5 Doprava

7.5.1 Analýza situace

Vzhledem ke geografické poloze země je kvalita dopravní sítě a infrastruktury zásadní pro rozvoj a konkurenceschopnost italské ekonomiky. Základem vnitrostátní dopravy je silniční a železniční síť. Podle údajů z roku 2006 procentuální podíl silniční přepravy pasažérů s 94 % (z toho tvoří přeprava auty 81,9 % a autobusy 12,1 %) výrazně převažuje nad železnicí s 5,9 % podílem. Podobná situace panuje v oblasti dopravy zboží, která probíhá z 90,1 % po silnicích a 9,9 % je přepravováno po železnici (European Commission 2008c: 155). Silniční infrastrukturu tvoří dálnice a státní, provinční a komunální silnice. Za průjezd dálnicemi se platí mýtné.

Největším operátorem na poli železniční dopravy (82 % tratí) jsou Státní železnice (*Ferrovie dello Stato*, FS), které se dělí na *Rete ferroviaria italiana* (RFI) spravující tratě a na *Trenitalia* provozující vozový park (MZV nedatováno e). Na trhu fungují i další menší operátoři zabývající se jak dopravou osob, tak zboží. Od roku 2011 má jako první zahájit provoz na vysokorychlostních tratích společnost NTV (*Nuovo Transporto Viaggiatori*) (Baroni 2008, viz též NTV nedatováno).

Významné místo zaujímá námořní doprava. Itálie disponuje obchodní flotilou, která je v rámci EU čtvrtá největší co do počtu lodí (European Commission nedatováno b) a soustřeďuje se v prvé řadě na Středomoří. Mezi důležité přístavy patří např. Janov, Neapol, Terst, Benátky, Palermo a další (MZV nedatováno e). Důležité dopravní spojení představuje rovněž letecká doprava. Nejvýznamnějším leteckým přepravcem je společnost Alitalia, v níž měl stát poloviční podíl a která po delší krizi a ztrátách vyhlásila v roce 2008 bankrot. Záchrana krachující společnosti se stala tématem kampaně před volbami v dubnu 2008, po nichž vláda Silvia Berlusconiho vyhlásila Plán Fénix na její záchranu. Společnost prošla privatizací a celkovou restrukturalizací a revitalizovaná Alitalia zahájila činnost v lednu 2009 (GovernoBerlusconi.it 2010b).

V letech 2005 a 2006 vzbudila velkou pozornost kauza zastavení projektu budování vysokorychlostního železničního spojení Torino-Lyon známá jako TAV (TAV *Treno ad alta velicità* – vysokorychlostní vlak) Val di Susa. Jednalo se o situaci, kdy je stavba považovaná za obecný (národní)

zájem odmítána malou (místní) komunitou, jež ji vyhodnotí za nežádoucí, škodlivou a nebezpečnou a dokáže s úspěchem vyvinout mobilizační úsilí k jejímu zablokování (Bobbio 2007: 218-219). V případě TAV Val di Susa masivní protesty ze strany hnutí No TAV, které vyvrcholily na konci roku 2005 generální stávkou, pochody a finálně také dvoudenní blokádou místní železnice a dálnice, zcela zastavily zahájené práce a zablokovaly od konce 80. let plánovaný projekt. Na jeho výstavbě se kromě italské a francouzské strany měla a má finančně podílet rovněž EU, jež trasu zařadila do prioritního projektu transevropských sítí (TEN-T) (viz níže). Podpora projektu TAV Val di Susa šla napříč politickým spektrem, jeho zastánci byly jak středopravé, tak středolevé vlády, z politických stran, které zaujaly shodná TAV odmítající stanoviska, to byla pouze Rifondazione comunista a Zelení (Bobbio 2007: 214-215). Luigi Bobbio v souvislosti s příčinami krachu projektu nabízí dvě kontrastní interpretace. Podle té první, která je zároveň majoritní, Val di Susa „ukazuje obzvláště názorně endemickou zranitelnost italského politického systému vůči partikularistickým tlakům" (Bobbio 2007: 219), kdy hlavní těžkostí, jež stojí v cestě obecnému zájmu v jeho střetu s organizovanými skupinami reprezentujícími partikularistické zájmy, je „moc veta rozptýlená v politickém systému (kvůli jeho fragmentaci)" (Bobbio 2007: 225). Podle druhé, méně slyšené interpretace, není problémem „rozhodovací deficit", ale rozhodovací pevnost a uzavřenost, kdy se primární příčinou ukázala být „křehkost veřejné diskuse o díle takového významu" (Bobbio 2007: 221), neschopnost institucionálních aktérů komunikovat a nezájem věnovat pozornost postupnému nárůstu a kumulaci nesouhlasných argumentů. Výsledky obou objasňujících hypotéz vedou k jednomu konkrétnímu závěru, jímž je zastavení 15 let plánovaného mezinárodního stavebního projektu, na nějž měla Itálie vynaložit cca sedm miliard eur (Bobbio 2007: 211). Celá záležitost představuje podle Luigiho Bobbia zcela vzorový případ, neboť „analogické patové situace jsou v Itálii na pořadu dne u nejrůznějších kategorií staveb, velkých či menších (…). Slepá ulička ve Val di Susa tudíž není výjimkou, ale pravidlem. A právě proto představuje názorný příklad schopný odkrýt některé typické dysfunkce italského politicko-administrativního systému (…)" (Bobbio 2007: 218-219).

7.5.2 Dlouhodobé cíle

Obnova infrastruktury a plán pro tzv. velká díla (*Grandi opere*) byly jedním z hlavní bodů programu, jenž Berlusconiho PdL představila v kampani v roce 2008. Nové dopravní a infrastrukturní projekty mají navázat na Berlusconiho plány jeho předchozí vlády (Il Giornale 2008). V prvé řadě je kladen důraz na vybudování mostu přes Messinskou úžinu oddělující pevninskou Kalábrii od Sicílie. Mezi další velké dopravní stavby, které jsou plánované nebo jejichž příprava či výstavba probíhá, patří například (není-li uvedeno jinak, údaje dle Trans-European Transport Network Executive Agency nedatováno):

- Přeshraniční železniční spojení: projekt *Brennero – Tunnel di base del Brennero*, jedná se o železniční propojení Itálie a Rakouska, které patří do Prioritního projektu Trans-European Network (TEN) č. 1 jako součást železniční osy Berlín-Verona/Milán-Boloňa-Neapol-Messina-Palermo. Projekt zahrnuje několik fází, v rámci Prioritního projektu se Itálie týkají čtyři jednotlivé projekty.
- Železniční spojení: projekt Turín-Lyon, jedná se vysokorychlostní a vysokokapacitní železniční spojení na trase Turín-Lyon. Projekt je součástí Prioritního projektu Trans- European Network (TEN) č. 6 výstavby železniční osy Lyon-Trieste-Divača/Koper-Divača-Ljubljana-Budapešť-hranice Ukrajiny. Projekt Turín-Lyon zahrnující přípravnou fázi až po první konstrukční kroky má dobu trvání od ledna 2007 do prosince 2013. Do 6. prioritního projektu patří také přeshraniční železniční spojení – projekt Trieste-Divača (doba trvání projektu prosinec 2008 – prosinec 2013), v rámci národní sekce prioritního projektu č. 6 příprava železničního spojení Ronchi Sud-Terst jako součást trasy Benátky-Terst (doba trvání projektu je od října 2007 do září 2012), součástí je rovněž projekt Osa Turín, část Susa-Stura, výstavba dvou tunelových železničních spojení mezi stanicemi Porta Susa a Stura, jež má navázat na vysokorychlostní spojení s Turínem (doba trvání projektu má být od května 2009 do prosince 2011).
- Projekt Vysoká rychlost – vysoká kapacita AV/AC (*Alta velocità e alta capacità ferroviaria*). V současné době AV/AC pokrývá cca 1000 km v rámci železničního spojení Turín-Milán-Boloňa-Florencie-

Řím-Neapol-Salerno, k nimž bude přidáno cca 200 km trati Milán-Benátky s možností prodloužení do Terstu (Ministero delle Infrastrutture e dei Trasporti nedatováno).

- Silniční a dálniční projekty.
- Itálie je rovněž jako všechny členské státy součástí projektu Galileo (*Trans-European Satellite Navigation System*), který je zahrnut pod Prioritní projekt č. 15.

7.5.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo infrastruktury a dopravy (Ministero delle Infrastrutture e dei Trasporti): Ministerstvo, pod nějž spadají záležitosti infrastruktury a dopravy, procházelo v posledních letech častými proměnami, oddělováním a slučováním příslušné agendy v jeho gesci. Vývoj ministerstva se měl řídit dle reformy veřejné správy z roku 1999 (tzv. reforma Bassanini), která předpokládala zásadní snižování počtu ministerstev. Směr udaný reformou byl však porušován jak středolevými, tak středopravými vládami (Cotta, Verzichelli 2008: 230). V průběhu Berlusconiho vlády (druhé a třetí) ministerstvo zastřešuje agendu infrastruktury i dopravy, následná Prodiho vláda obě záležitosti odděluje do dvou samostatných ministerstev, čtvrtá Berlusconiho vláda se vrací k modelu sloučenému. Úřad je v současné době odpovědný za záležitosti správy a rozvoje infrastruktury (politika výstavby a bydlení, dopravní, železniční infrastruktura), dopravy a navigace (silniční, železniční, lodní a letecká, včetně správy přístavů a letišť).

Nátlakové skupiny: Příkladem silné nátlakové skupiny je Hnutí No TAV (viz výše), které představuje heterogenní skupinu, v níž se spojili starostové obcí, různé místní asociace a environmentalisté. Hnutí disponovalo také expertní skupinou. Aktivity hnutí No TAV stále pokračují (podrobněji viz No TAV).

7.6 Životní prostředí

7.6.1 Analýza situace

V oblasti politiky životního prostředí je Itálie v rámci EU z důvodu absence „striktní národní environmentální politiky“ a odtud plynoucího nedostatku „tlaku na vyšší environmentální standardy“ obvykle řazena mezi „environmentální loudaly“ (Sicurelli 2004: 203). Problémy spojené s životním prostředím se do politické agendy podařilo prosadit ve srovnání s jinými zeměmi podstatně později.

Politiky směřující k ochraně životního a kulturního prostředí byly v poválečných pěti dekádách dle Simonetty Tunesi charakterizovány „obecnou lhostejností veřejné správy jak na lokální, tak na národní úrovni k ochraně přírodních zdrojů a s nimi spojené lidské aktivity“ (Tunesi 2009: 119). Přes postupný nárůst občanského uvědomění nutnosti ochrany krajiny, kulturního dědictví a zdraví, které je provázeno zakládáním prvních ambientálních organizací ochranářského typu až k „politické ekologii“, jež se artikuluje ve druhé polovině 70. let zejména v souvislosti s hnutím proti jaderné energii (Biorcio 1992), byl vliv navrhovaných ekologických přístupů na rozhodování o ekonomických otázkách, průmyslovém a městském rozvoji a plánování malý (Tunesi 2009: 119). V případě Itálie lze podobně jako v jiných oblastech sledovat i v environmentální politice rozpor mezi vytvořeným legislativním rámcem poskytujícím ochranu životnímu prostředí a skutečnou schopností zajistit jeho implementaci spolu s účinnou institucionální kontrolu.

Nedostatečnost environmentálních politik vyplývala z poválečných preferencí ekonomického rozvoje, industrializace a podpory průmyslových center, která byla později aplikována i v jižních částech země, na úkor ochrany životního prostředí a kulturního dědictví. Mezi škodlivé tendence s dlouhodobými následky z 50. a 60. let lze zařadit iracionální stavební plánování znamenající úbytek zelených ploch a nárůst znečištění vzduchu; podporu soukromé a silniční nákladní dopravy (v zájmu národního automobilového průmyslu) včetně zajištění odpovídající infrastruktury, jež vedla k „betonizaci“ rozsáhlých teritorií. Z Itálie se stává země s nejvyšším počtem tun betonu na obyvatele, přičemž „toto rozpínání betonu bylo výsledkem upřednostňování specifických industriálních, politických nebo lokálních skupinových zájmů spíše než snahy o naplnění skutečných potřeb“ (Tunesi 2009: 120-121).

Velkým problémem se stalo ilegální stavebnictví, kdy jen během dvou velkých vln v letech 1983-1984 a následně 1994-1997 bylo v rozporu se zákonem postaveno na 437 000 domů (Tunesi 2009: 124). Tyto negativní tendence spolu s degradací zemědělské půdy a opouštěním horských oblastí významně ovlivnily environmentální podmínky v zemi. Nedostatečnost aplikace politiky životního prostředí měla v několika případech katastrofální následky v podobě povodní, sesuvů půdy či ekologických katastrof, které přinesly ztráty na lidských životech, poškození zdraví, zničení kulturního dědictví a krajiny.

Zejména oblasti nezákonného stavebnictví a nakládání s odpady se staly centrem zájmu podnikatelských aktivit organizovaného zločinu, na němž se podílejí mafiánské klany. Pro tento typ nelegálního jednání s ničivými dopady na životní prostředí se vžilo označení *ecomafia*. Podle zprávy Legambiente za rok 2009 se obrat ekomafie v tomto období pohyboval okolo €20,5 miliard, přičemž na prvních místech v počtech provinění stojí dlouhodobě Kampánie následovaná Kalábrií. Geografie environmentální kriminality se však mění, etablovala se v severních regionech a nabývá stále více globálního charakteru (Legambiente 2010a). Z poslední doby je známý zejména případ odpadků, které zaplavily Neapol. Akutní odpadkovou krizi se snažila v roce 2007 řešit vláda Romana Prodiho a následně vláda Silvia Berlusconiho. Problém s odpadem v Kampánii je však dlouhodobý, komplikovaný přímým podílem mafie (Camorra) na jeho ilegálním obchodování. Případ Kampánie se stal rovněž jedním z Berlusconiho témat předvolební kampaně před dubnovými parlamentními volbami 2008, kdy jej dával za příklad neschopnosti předchozí Prodiho středolevé vlády (viz Legnante 2008: 130).

80. léta znamenají nástup strany Zelených (Verdi). V letech 1980, 1983 a 1985 se v lokálních a regionálních volbách prezentují samostatné kandidátky Zelených. Černobylská katastrofa z roku 1986 mobilizuje antinukleární hnutí a posiluje zájem veřejnosti o otázky životního prostředí. V roce 1986 Verdi získávají 13 poslaneckých a dva senátorské mandáty (Della Seta 1995: 160-161). Po své účasti ve vládě středolevé koalice Romana Prodiho (po volbách 1996), Massima D'Alemy a opět ve druhé Prodiho vládě (po volbách 2006) v posledních parlamentních volbách 2008 utrpěla strana naprostý debakl jako součást radikálně levicové formace Sinistra Arcobaleno vedené Faustem Bertinottim, která v parlamentu nezískala jediné křeslo (podrobněji viz D'Alimonte 2008, Mannheimer 2008).

7.6.2 Dlouhodobé cíle

V rozsáhlém dokumentu o stavu životního prostředí a problémech, jimž sektor v Itálii čelí, nazvaném Environmentální výzvy, definuje ministerstvo životního prostředí široce své priority. Ty vidí v prvé řadě jako nutnost akceptace vize environmentalismu jako „integrální součásti politik rozvoje" a potřebu „konverze ekonomiky ve smyslu udržitelnosti", v souvislosti se změnami klimatu a globálním oteplováním ministerstvo zdůrazňuje potřebu konání v mnoha sektorech od průmyslové výroby přes systém dopravy, agrozemědělství, biodiverzitu aj., přičemž důraz klade na podporu produkce obnovitelných energií (podrobně viz Ministero dell'Ambiente e Della Tutela Del Territorio e Del Mare 2009).

Během roku 2008, kdy vláda řešila akutní „odpadkovou krizi", byla přijata některá konkrétní opatření, oblast managementu odpadu však zůstává jedním z důležitých bodů v agendě vlády. V roce 2009 byl proto při ministerstvu životního protředí vytvořen nový Systém pro kontrolu a mapování odpadů (SISTRI), který má usnadnit informovanost v sektoru na národní úrovni a pro městský odpad v Kampánii. Rovněž v oblasti znečištění vzduchu a klimatických změn Itálie nedosahuje očekávaných výsledků (viz níže).

Tyto problémy řadí mezi nekritičtější i Legambiente. Navíc zdůrazňuje otázky mobility a zejména environmentální kriminality. V případě dopravy se nezlepšuje situace ve využívání soukromé dopravy (82% podíl s 598 auty na 1000 obyvatel), stejně tak organizace kritizuje upřednostňování silnic pro obchodní přepravu namísto železnice a lodní dopravy (viz výše). Jako výrazně problematické zároveň Legambiente označuje zvyšující se regionální rozdíly mezi italským Severem a Jihem. Naopak pozitivní trendy lze vidět v růstu počtu cyklostezek či zvyšování produkce biologického zemědělství (plocha využívaná pro biozemědělství se zvětšila na 1 150 253 ha oproti 1 148 162 ha v roce 2006) (Legambiente 2010b).

7.6.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo životního prostředí a dohledu nad teritoriem a mořem (Ministero dell'Ambiente e Della Tutela Del Territorio e Del Mare): První ministerstvo životního prostředí vzniká pouze jako ministersvo „bez portfeje" v roce 1973, ovšem bylo zrušeno již následujícího roku.

Samostatné ministerstvo životního prostředí je poprvé zřízeno v roce 1986 za vlády Bettina Craxiho, je však založeno bez jasné a konkrétní představy o náplni jeho politiky, nástrojích a metodách. Problematickým aspektem byla skutečnost, že oblast kontroly a prevence spadala do agendy Národní zdravotní služby. O zrušení těchto pravomocí rozhodlo až referendum v roce 1993. Významným organizačním posunem bylo následné založení agentur pro životní prostředí, jednak Národní agentury pro ochranu životního prostředí (*Agenzia Nazionale per la Protezione Ambientale,* ANPA) a také Regionálních agentur pro ochranu životního prostředí (*Agenzie Regionali per la Protezione Ambientale*, ARPA) (k vývoji viz Freddi 2000). Po další vlně reorganizace byly v roce 2008 tři agentury spadající pod dohled ministerstva životního prostředí – Agentura pro ochranu životního prostředí a technické služby (APAT, původní ANPA), Národní institut pro divokou faunu (INFS) a Centrální institut pro vědecký a technologický výzkum aplikovaný na moře (ICRAM) – sloučeny pod nový subjekt s názvem Vysoký institut pro ochranu a výzkum životního prostředí (*Istituto Superiore per la Protezione e la Ricerca Ambientale,* ISPRA) (ISPRA nedatováno).

Současná organizační podoba ministerstva byla vytvořena v roce 2009 s rozdělením pravomocí do pěti generálních ředitelství: 1. pro ochranu území a vodních zdrojů, 2. pro ochranu přírody a moře, 3. pro udržitelný rozvoj, klima a energii, 4. pro hodnocení životního prostředí a 5. pro obecné záležitosti a personál. Ministerstvo zaštiťuje další komise a výbory, které podporují jeho funkce. Z nich jmenujme Národní radu pro životní protředí (*Consiglio Nazionale Ambientale,* CNA) jako konzultativní a poradní orgán, kde se scházejí zástupci jmenovaní ministerstvem, zástupci jednotlivých subnárodních jednotek, Národní rady výzkumu (CNR), Národní agentury pro nové technologie, energii a udržitelný ekonomický rozvoj (ENEA) a rovněž zástupce ENEL (viz níže) (Ministero dell'Ambiente e Della Tutela Del Territorio e Del Mare nedatováno).

Nevládní organizace: Mezi nejvýznamnější ekologické organizace patří Legambiente (původně Lega per l'Ambiente, od roku 1992 Legambiente), jež vznikla v roce 1980 jako nástupce prvních ekologických organizací a hnutí proti jaderné energii. V 80. letech sehrává důležitou koordinační roli v posilování environmentálního hnutí, kdy představovala

posun v přístupu k „chápání prostředí ve významu sociálním a urbánním“ (Della Seta 1995: 158) a své akce stavěla na vybraných centrálních tématech. Mezi tato témata patřily otázky energetické politiky, znečištění měst a moře a jeho dopady na zdraví, „zabetonování“ území a problémy s odpadem (Della Seta 1995: 157-158). Organizace zároveň disponuje expertní složkou a výzkum využívá k podpoře své činnosti. Legambiente je dnes územně nejrozšířenější ekologickou organizací, počet jejích členů a podporovatelů se pohybuje okolo 150 000 (Legambiente nedatováno).

Vedle Legambiente je v Itálii od roku 1978 aktivní organizace Amici della Terra, italská odnož Friends of the Earth International. Kromě ochrany životního prostředí je jejich cílem rovněž boj proti chudobě a diskriminaci. Organizace vykazuje územní strukturu, počty členů na svých stránkách neuvádí (Amici della Terra nedatováno).

7.7 Energetika

7.7.1 Analýza situace

Energetická politika Itálie je primárně determinována nedostatkem energetických zdrojů a surovin. Těžba fosilních paliv je nedostatečná, proto Itálie závisí na dovozu energie a energetických surovin, přičemž tato závislost dosahuje 90 % spotřeby primární energie (jiné zdroje uvádějí 86% závislost) s odhadovanou tendencí nárůstu až na 99 % v průběhu příštích dvaceti let (MAE 2007). Itálie dováží více než 15 % své spotřeby elektrické energie, a to zejména z Francie a Švýcarska (k produkci, importu a exportu energie viz graf 59, k finální spotřebě energie dle sektoru viz graf 60).

Italská energetika procházela vzhledem ke změnám priorit a strategií poněkud schizofrenním vývojem. Při hodnocení vládní programatiky v energetickém sektoru Alberto Clò konstatuje, že žádný z mnoha „národních energetických plánů" vypracovaných vládami a schválených parlamenty nedošel naplnění. Jedná se jak o rozvoj jaderné energie, na nějž se Itálie orientovala v polovině 70. let, stejně tak uhlí, které bylo vnímané jako prioritní o desetiletí později (Clò 2006). V souvislosti se současným stavem Alberto Clò hovoří o „strukturální slabosti a absolutní zranitelnosti" italského energetického systému ve vztahu k mezinárodním událostem (Clò 2007: 250). Problematický aspekt představuje vznik stavu, který znamená disproporční orientaci na využití zemního plynu. Itálie je dnes zemí, jež ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi nejvíce využívá zemní plyn pro svou energetickou spotřebu (MAE 2007).

Využívání jádra k produkci elektrické energie bylo pozastaveno na základě výsledku referenda z listopadu 1987, v němž jej odmítlo 80,6 % voličů. Na území Itálie se nachází čtyři deaktivované jaderné elektrárny (v Cariglianu, jejíž činnost byla ukončena již v roce 1978, dále v Latině, jež byla uzavřena v roce 1986, v Trino Vercellese, která skončila v roce 1987 z rozhodnutí referenda stejně jako jaderné zařízení v Caorso v roce 1988) (Geocities nedatováno).

Excesivní příklon k zemnímu plynu s sebou nese rizika, jež definují vládní dokumenty a o jejichž zmírnění se italské vlády pokoušejí. Ty se jednak týkají ceny suroviny, která je závislá na podobné dynamice

a faktorech jako ceny ropy, velmi problematickou je rovněž otázka energetické bezpečnosti, jež při naprostém nedostatku vlastních zdrojů vyplývá ze závislosti na dovozu z mimoevropských oblastí, v prvé řadě z Ruska a Alžírska. Dalším problémem je pak infrastrukturní deficit provázející rostoucí poptávku, zejména co se týká transportu a možnosti uskladnění zásob plynu. Itálie má dosud k dispozici jediné zařízení sloužící k přeměně dováženého zkapalněného plynu, které se nachází v Panigalii. Jeho kapacity však nejsou k pokrytí rostoucí poptávky dostačující (MAE 2007).

V noci na 28. září 2003 čelila Itálie následkům největšího výpadku dodávky elektrické energie, který ochromil celou zemi. Příčiny blackoutu spočívaly v kombinaci nepříznivého počasí, jež poškodilo vedení ve Švýcarsku, a dalších faktorů. Blackout postihl celou Itálii s výjimkou Sardinie, která disponuje vlastním energetickým zdrojem. Ve tmě a zmatku se ocitla i italská metropole Řím, kde paradoxně zrovna probíhala první tzv. *notte bianca* (bílá noc), tedy noc, kterou lidé tráví v ulicích, nezavírají obchody, otevřena jsou muzea, výstavy a probíhají různé kulturní akce (La Repubblica 2003). Tato událost zintenzivnila politickou debatu o potřebách italského energetického sektoru. Vláda reagovala přijetím nového zákona „anti black-out", který měl podobným situacím do budoucna zamezit, např. usnadnil umísťování nových elektráren tím, že odňal pravomoci místním autoritám, které často blokovaly průběh povolovacích řízení, zároveň poslední slovo nechal na Konferenci stát-regiony, zákon rovněž na určitou dobu omezil některá ekologická opatření a limity, dále stanovil, že od 1. července 2007 všichni operátoři včetně těch pod kontrolou státu nemohou držet více než 20 % vlastnictví sítě. Zákon kritizovala opozice i regulační a kontrolní orgán Úřad pro elektrickou energii a plyn (*L'Autorità per l'energia elettrica e il gas)*.

Opatření měla spadat do širšího rámce reformy energetického sektoru navrženého Berlusconiho vládou již v červenci 2002 (tzv. zákon Marzano, pojmenovaný po ministru výrobních aktivit Antoniu Marzanovi), která po strastiplném průchodu sněmovnami nabyla platnosti až v srpnu 2004 (zákon č. 239 z 23. srpna 2004).

Graf 59: Produkce, import a export energií (v tisících tun ekvivalentu ropy- ktoe, 2007)

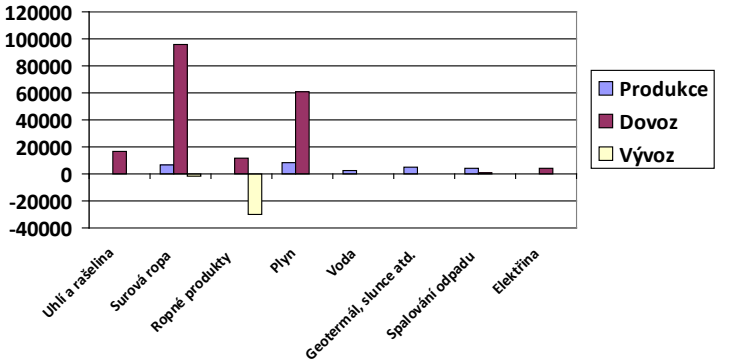

Zdroj: IEA nedatováno d.

Graf 60: Finální spotřeba energie dle sektoru (v %, 2004)

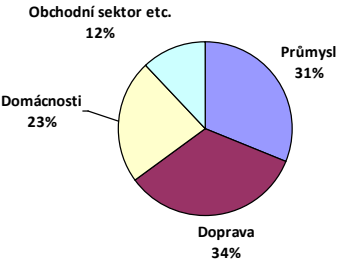

Zdroj: European Commission 2007c.

Graf 61: Emise skleníkových plynů dle sektoru (v %, 2007)

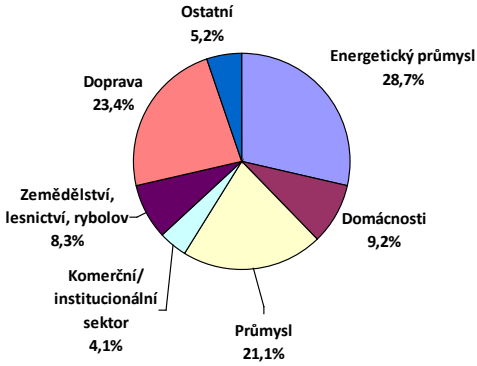

Zdroj: European Commission 2010c.

7.7.2 Dlouhodobé cíle

Vláda Romana Prodiho (2006-2008) spatřovala priority italského energetického sektoru v důrazu na tři základní pilíře. Zaprvé, diverzifikace palivového mixu, rozvoj obnovitelných zdrojů a zavádění opatření ke zvýšení účinnosti a energetických úspor; zadruhé, zaměření na rozvoj přepravní infrastruktury a uskladnění zemního plynu; zatřetí, konkurenční uspořádání energetického trhu (MAE 2007).

Mezi konkrétní kroky Prodiho vlády patřilo například přijetí tzv. balíčku Bersani (*pachetto Bersani*, nazvaného podle ministra pro ekonomický rozvoj Pier Luigi Bersaniho). Opatření spočívala v alokaci finančních prostředků do podpory energetických úspor a ekologických opatření. Prodiho vláda zdůrazňovala rozvoj tzv. ekoindustrie (*ecoindustia*), tj. průmyslu, který šetří energetické zdroje a produkuje nové energeticky šetrné výrobky zaměřené na energetickou úsporu a obnovitelné zdroje (Il Sole 24 Ore 2007).

S 550 miliony tun CO_2 Itálie dlouhodobě patří mezi země EU s nejvyššími emisemi (v roce 1990 byla na pátém místě, v roce 2000 obsadila čtvrté místo). V souvislosti s klimatickým a energetickým balíčkem se do roku 2020 zavázala snížit emise skleníkových plynů o 13 % (ve srovnání s rokem 2005 a v sektorech mimo ETS jako stavebnictví, silniční doprava a zemědělství) (k emisím skleníkových plynů dle sektoru viz graf 61), navýšit podíl energie z obnovitelných zdrojů ve finální energetické spotřebě na 17 % (v roce 2005 to bylo 5 %) a rovněž navýšit podíl výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů (v letech 2007-2012 má růst o 0,75 % ročně) (European Commission 2009c).

Akutní nutnost řešení otázek energetické bezpečnosti znovu vytanula v souvislosti s nárůstem ceny ropy a na ni navázané ceny zemního plynu spolu s plynovými krizemi, které byly následkem výpadků dodávek plynu z Ruska na počátku roku 2006 a opětně v lednu 2009. Itálie musela v této situaci přistoupit k čerpání ze strategických zásob a navýšení importu z ostatních dodavatelských zemí (Alžírsko, Libye, Norsko, Holandsko, Velká Británie) (Clò 2007: 251-256, Franceschi 2009).

Riziko opakování plynového blackoutu a problematický stav energetického sektoru podmiňující energetickou bezpečnost Itálie vedly čtvrtou vládu Silvia Berlusconiho, jež nastoupila po vítězství v předčasných volbách z dubna 2008, k zásadnímu obratu v energetické politice – návratu k jaderné energii. V červenci 2008 vláda schválila Tříletý plán vývoje, který vstoupil v platnost v srpnu 2009. Plán obsahuje rovněž novou energetickou strategii, která se zaměřuje na zjednodušení procedur k realizaci sítí a energetických infrastruktur, důraz na obnovitelné zdroje a zároveň otevírá cestu k obnovení využívání jaderné energie. Jak uvedl ministr pro ekonomický rozvoj Claudio Scajola: „Naplňujeme záměr zredukovat naši závislost na zahraničí, snížit cenu energie, snížit znečištění, realizovat elektrický mix složený z 50 % z fosilních zdrojů (oproti současným 83 %), z 25 % z obnovitelných zdrojů oproti dnešním 18 % a z 25 % z nukleární energie“ (Il Sole 24 Ore 2009). Již v únoru 2009 podepsali premiér Berlusconi a francouzský prezident Sarkozy dohodu o jaderné spolupráci, podle níž mají obě velké energetické firmy ENEL a francouzská Electricité de France (EdF) vybudovat v Itálii nejméně čtyři jaderné elektrárny. V plánovaném konsorciu má mít italský ENEL většinový podíl (EurActiv 2009a, Fazzino 2009).

Zmíněný ENEL spolu s ENI představují dominantní hráče na poli italské energetiky. Akciová společnost ENEL je největší italskou firmou v sektoru elektrické energie, zabývá se její výrobou, distribucí a prodejem. Na trhu zemního plynu je druhým nejvýznamnějším operátorem. Své aktivity rozvíjí ve 23 zemích v Evropě a Americe. Hlavním akcionářem zůstává italský stát (Ministerstvo pro ekonomiku vlastní 13,88 % a Cassa Depositi e Prestiti 17,36 % kapitálu) (ENEL nedatováno). Akciová společnost ENI je pak nejvýznamnějším subjektem v oblasti produkce, transportu a prodeje ropy a zemního plynu, který je přítomný v 70 zemích světa. Je zároveň největší italskou průmyslovou společností vůbec. Italský stát ve společnosti drží cca 30% podíl, 20,31% podíl vlastní ministerstvo pro ekonomiku a 9,99 % Cassa Depositi e Prestiti (ENI nedatováno).

Kritiku některých evropských zemí (včetně ČR) vyvolala účast italské ENI na projektu výstavby plynovodu South Stream, kterým má být přiváděn ruský plyn přes území Bulharska, Srbska, Maďarska a Slovinska do Itálie. ENI vlastní v konsorciu South Stream AG 50% podíl, zbytek má ruský Gazprom. V prosinci 2009 pak k projektu přistoupil i francouzský energetický gigant EdF. Plynovod South Stream je považován za konkurenta projektu plynovodu Nabucco, jenž má podporu EU a nezávislostí na plynu z Ruska by měl přispět k diverzifikaci evropských zdrojů (EurActiv 2009b, EurActiv 2009c).

7.7.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo životního prostředí a dohledu nad teritoriem a mořem (Ministero dell'Ambiente e Della Tutela Del Territorio e Del Mare): Spravuje sektor energetiky, kde je v gesci Generálního ředitelství pro udržitelný rozvoj, klima a energii (*Direzione generale per lo sviluppo sostenibile, il clima e l'energia*). Ministerstvo životního prostředí se energetickou problematikou zabývá zejména v souvislosti s environmentálními otázkami energetické účinnosti, obnovitelných a alternativních energií (k ministerstvu životního prostředí viz výše).

Ministerstvo pro ekonomický rozvoj (Ministero dello sviluppo economico): V jeho rámci se energetice věnuje jedno z celkem čtyř oddělení – Oddělení pro energii, které se dále člení na tři generální ředitelství: nerostných a energetických zdrojů; bezpečnosti zásobování a energetické infrastruktury;

jaderné energie, obnovitelné energie a energetické účinnosti. Ministerstvo vypracovává program národní energetické politiky a koordinuje programové aktivity národní a regionální v oblasti energetických a nerostných zdrojů.

Roli "garanta podpory konkurence a účinnosti", roli regulační, kontrolní a dohlížecí sehrává v sektoru elektrické energie a plynu Úřad pro elektrickou energii a plyn (*Autorità per l'energia elettrica e il gas*). Ten byl založen zákonem z roku 1995 jako nezávislá instituce vybavená pro své fungování vysokým stupněm autonomie ve vztahu k exekutivě.

V roce 2009 došlo k reorganizaci původní národní agentury pro nové technologie, energii a životní prostředí a byla vytvořena nová instituce Národní agentura pro nové technologie, energii a uržitelný ekonomický rozvoj (ENEA), jejímž hlavním úkolem je výzkum ve vymezených oblastech, v energetickém sektoru pak zejména se zaměřením na jadernou energetiku (ENEA nedatováno).

7.8 Vnitro a justice

7.8.1 Analýza situace

Otázka imigrace představuje další z palčivých problémů současné Itálie, která se z původně emigrantské země stává zemí imigrace v polovině 70. let s nárůstem masového imigračního tlaku, jenž se projevuje od konce let osmdesátých (Bigot, Fella 2008: 313). Podle odhadů ze závěru roku 2008 dosáhl počet cizích občanů žijících na území Itálie téměř čtyř milionů (viz graf 62). Tři nejpočetnější skupiny imigrantů tvoří přistěhovalci z Rumunska, Albánie a Maroka (La Repubblica 2009).

Politiky zaměřené na regulaci přílivu imigrantů a jejich legálního statusu v zemi byly formulovány až v 80. letech po první velké vlně z období 1984-1989 (Zincone nedatováno). Na vývoj a směřování imigrační politiky měl rovněž vliv rozvíjející se evropský rámec pokrývající přistěhovalectví a související otázky.

Nelegální přistěhovalectví zůstává nejvýznamnějším zdrojem imigrace (Schierup, Hansen, Castles 2006: 165), proto imigrační politika zaměřená na kontrolu a regulaci ilegální imigrace představuje primární linii zájmu (Bigot, Fella 2008: 305, k legální a ilegální imigraci, typům imigrace a jejímu geografickému rozložení viz též Colombo, Sciortino 2004: 49-70). Podle odhadů OECD z roku 2009 žije na území Itálie mezi 500 000 a 750 000 nelegálních imigrantů, což je 1,09 % italské populace. Některé italské organizace zabývající se imigrací však hovoří až o milionu nelegálních přistěhovalců. Velkou část tzv. *clandestini* (okolo 60-65 %) tvoří přistěhovalci, kteří do země vstoupili zákonným způsobem, ale po vypršení víz zůstali bez platných dokumentů. Dalších 25 % přichází nelegálně z jiných zemí Schengenského prostoru a zbylých 15 % se do Itálie dostává cestou po moři, odkud sem směřují lodě imigrantů ze severní Afriky (Calabrò 2009). Italové proto vynakládají velké úsilí k ochraně svého pobřeží. Dohoda o spolupráci v boji proti ilegální imigraci a součinnosti italského námořnictva s pobřežní stráží se stala součástí diplomatických jednání s Libyí (Corriere della Sera 2007, The Economist 2009b, La Repubblica 2008).

Co se týká oblasti práva na azyl, v letech 2007-2009 Itálie schválila dvě evropské směrnice, které pozměnily předchozí legislativu. Itálie nemá organický zákon věnovaný azylu a do přijetí evropských směrnic bylo právo na azyl ošetřeno několika články v rámci zákona o imigraci (kromě článku 10 Ústavy).

Další modifikace přicházejí v souvislosti s tématem imigrace a bezpečnosti v rámci tzv. bezpečnostního balíčku (viz níže). Počet žádostí o azyl (viz graf 63) podaných v Itálii v roce 2008 oproti roku 2007 enormě vzrostl (z 14 053 na 31 097), což představuje nárůst o 121 %, přičemž největší příliv představovali uprchlíci vstupující do země z moře v období letních měsíců (hlavní tok směřuje na Lampedusu a Sicílii, cílem je také Sardinie a Kalábrie, kam se dostávají přes Libyi a také Alžírsko). V letech 2006-2008 se jedná o obrovský nárůst a Itálie se dostala na čtvrté místo mezi průmyslovými zeměmi s nejvyšším počtem žádostí. Přes tyto údaje je počet uprchlíků v Itálii ve srovnání s dalšími zeměmi poměrně nízký, na konci roku 2008 se v zemi nacházelo cca 47 000 uprchlíků. Oproti 90. letům, kdy Itálie rovněž zaznamenala uprchlickou vlnu zejména v souvislosti s konfliktem v Jugoslávii, se v první dekádě nového tisíciletí proměnila národnostní skladba žadatelů. V roce 2008 pochází největší počet žadatelů z Afriky, v prvé řadě z Nigérie, Somálska, Eritreje, Pobřeží slonoviny, Ghany, z asijských zemí pak zejména z Bangladéše, narostl i počet žadatelů z Afghánistánu, Pákistánu a Iráku (Ministero dell'Interno 2009).

V roce 1998 byla vládnoucí středolevou koalicí přijata důležitá reforma týkající se imigrace a práv přistěhovalců. Zákon č. 40/1998 (po svých hlavních tvůrcích ministryni sociálních věcí Livii Turco a tehdejším ministrovi vnitra Giorgiovi Napolitano nazývaný Turco-Napolitano) obsahoval „soubor solidárně orientovaných opatření", pro legální imigranty znamenal jejich uznání jako „jednotlivců a potenciálních občanů a v oblasti sociálních práv je zrovnoprávnil s občany" (Zincone nedatováno). Na straně druhé v souladu s požadavky ochrany vnějších hranic vyplývajících ze závazků Schengenu zavedl rovněž některá represivní nařízení, jako například vytvoření „dočasných detenčních center" (*centri di permanenza temporanea*) sloužících k zadržení nelegálních imigrantů (Bigot, Fella 2008: 305).

Součástí řešení nezákonného pobytu imigrantů a zároveň hlavním způsobem vedoucím k jeho legalizaci byla praxe udělování amnestií, k nimž se několikrát přistoupilo (Bigot, Fella 2008: 305). Problém imigrace (zejména té ilegální) propojovaný s negativními jevy, jako jsou nárůst kriminality a úpadek městských částí, rovněž proniká do širší diskuse na téma bezpečnosti. „Téma (ne)bezpečnosti se stalo běžným námětem hovoru občanů, denním chlebem masmédií, naléhavým problémem na institucionální úrovni pro pořádkové síly, starosty, strany a vládu" (Sartori 2008: 283).

Velkou pozornost a vlnu pobouření a nevole vzbudila série násilných činů spáchaných imigranty v roce 2007. Nejznámějším případem, jenž přispěl k rozpoutání debat ohledně bezpečnosti, byla smrt Giovanni Reggiani z října 2007, zbité, znásilněné a zavražděné na římské periferii mladým rumunským Romem z blízkého romského tábora. Na vzniklou situaci reagovala vláda Romana Prodiho přijetím zákona-dekretu č. 249 z prosince 2007 o možnosti „vyhoštění občanů EU z italského území pro urgentní důvody veřejné bezpečnosti", přičemž balancovala mezi závazky vyplývajícími z evropských norem, tlakem opozice volající po striktních řešeních a odmítáním této cesty ze strany radikální levice ve vlastní koalici (Bigot, Fella 2008: 313).

Graf 62: Počet imigrantů žijících na území Itálie (2002-2008)

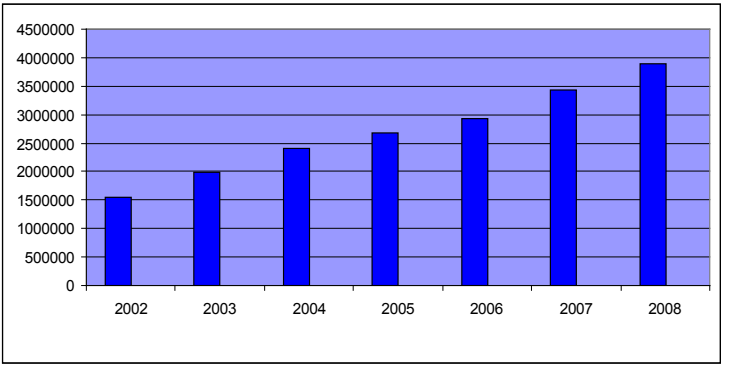

Zdroj: Autorka, data Istituto nazionale di statistica (Istat) 2009.

Graf 63: Počet žádostí o azyl v Itálii (1999-2008)

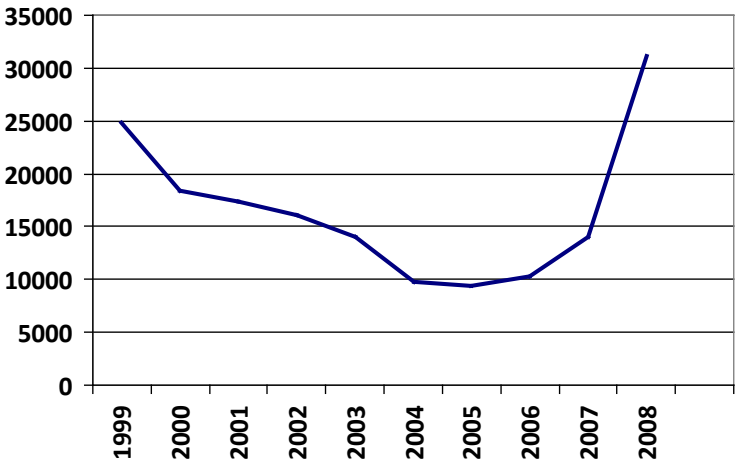

Zdroj: Ministero dell'Interno 2009.

7.8.2 Dlouhodobé cíle

Po Berlusconiho vítězství ve volbách 2001 se k moci dostává středopravá koalice, jejíž součástí je nejhlasitější odpůrce imigrace Liga Severu, pro kterou je anti-imigrační, exklusivistická a islamofobní rétorika významným atributem politického apelu. Nový zákon č. 189 z roku 2002 řečený Bossi-Fini (po lídrech Ligy Severu a Národní aliance Umbertu Bossim a Gianfranku Finim) přináší utužení pravidel přistěhovalectví. Díky tlaku přicházejícímu zevnitř středopravé koalice od jejího katolického komponentu (CCD–CDU, později UDC) v kombinaci s proimigrační lobby však dochází rovněž k vyhlášení další do té doby nejrozsáhlejší amnestie pro tzv. *clandestini* (Bigot, Fella 2008: 306).

Zrušení zákona Bossi-Fini bylo jedním ze slibů druhé vlády Romana Prodiho, jež vznikla po volbách v roce 2006. Vláda přišla s několika návrhy reforem zacílených na imigraci a pod vedením ministra vnitra Giuliana Amata připravila reformu zákona o občanství. Kromě souboru administrativních

opatření reagujících převážně na evropské směrnice zůstaly hlavní záměry Prodiho vlády v této oblasti nenaplněny. Za jejím neúspěchem stál v prvé řadě odpor opozice a rovněž nesoulad uvnitř vlastní koalice (Paolucci, Newell 2008: 285).

Berlusconiho koalice, jež je u vlády po volbách 2008, zahrnuje opět Ligu Severu, která obsadila ministerstvo vnitra (ministerstvo bylo již podruhé svěřeno Robertovi Maronimu, který tento úřad zastával již v první Berlusconiho vládě). Problém ilegální imigrace se stává jedním z hlavních témat, která v souvislosti s otázkami bezpečnosti PdL prezentuje ve svém programu. Již v květnu 2008 vláda přijala tzv. bezpečnostní balíček, jímž spolu s dalšími přijatými zákony modifikovala nastavení norem ohledně ilegální imigrace (Ministero dell'Interno nedatováno a, dále viz zákon č. 94/2009 o veřejné bezpečnosti). Mezi přijatá opatření patří např. změna „dočasných detenčních center" na „centra identifikace a vyhoštění" (*centri di identificazione ed espulsione*) a zvýšení jejich počtu; ilegální imigrace je definována jako trestný čin, jenž může být sankcionován pokutou až do výše €10 000; zákon rovněž umožňuje vytváření neozbrojených občanských hlídek (Ministero dell'Interno nedatováno a, Reuters 2009). Berlusconi přichází se slibem zajistit „Italům právo nemít strach" (The Economist 2008). Dochází nejdříve k identifikaci a soupisu osob žijících v romských táborech, které vyrostly zejména na předměstích větších měst, a později jsou tyto tábory likvidovány. Pravidla, která nastavuje „bezpečnostní balíček", umožňují rychlé vyhoštění osob pobývajících na území Itálie ilegálně, legalizace pobytu je pak navázána na další podmínky, jako je výše příjmu, což je ovšem v případě rumunských Romů v rozporu s evropskými pravidly. Některá z původně navržených opatření byla proto zmírněna (The Economist 2008). „Bezpečnostní balíček" vzbudil řadu kritických reakcí ze strany EU (zejména z důvodu porušování směrnice o volném pohybu osob), středolevé opozice i Vatikánu.

7.8.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo vnitra (Ministero dell'Interno): Na centrální úrovni se ministerstvo člení do pěti hlavních oddělení: Oddělení vnitřních a územních záležitostí, Oddělení veřejné bezpečnosti, Oddělení pro občanské svobody a imigraci, které se zabývá otázkami imigrace, azylu, občanstvím

a náboženskými konfesemi, Oddělení hasičů, veřejné pomoci a civilní obrany a Oddělení personální a finančních zdrojů. Na subnárodní úrovni fungují jako periferní úřady prefektury – teritoriální kanceláře vlády (*Preffetture-U.T.G.*, název od roku 2004), kvestury (*Questure*), což jsou orgány veřejné bezpečnosti na úrovni provincií, a velitelství hasičů (Ministero dell'Interno nedatováno b).

Ministerstvo práce a sociálních věcí (LPS, Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali): Otázkami imigrace se zaměřením na přijímání pracovníků z třetích zemí a koordinaci politiky sociální integrace se rovněž zabývá Ministerstvo práce a sociálních věcí v rámci Generálního ředitelství pro imigraci (LPS nedatováno a) (viz níže).

Ministerstvo spravedlnosti (Ministero della Giustizia): Kromě otázek politiky justice a její řízení spadají do kompetence ministerstva rovněž záležitosti věznic a vězeňského systému. Význam ministersva spočívá také v jeho mezinárodní dimenzi, má na starosti mezinárodní spolupráci v oblasti justice s cílem ochrany práv občanů a potírání kriminality (Ministero della Giustizia nedatováno).

Nevládní aktéři: Mezi nevládní aktéry na straně zastánců práv imigrantů se řadí zejména různé asociace, významnou roli hrají katolické organizace. Proimigrační postoje zaujímají rovněž asociace zaměstnavatelů, pro něž je otázka důležitá z hlediska ekonomické potřeby pracovní síly vzhledem ke kombinaci faktorů spojených s negativními demografickými trendy, stárnutím populace a nedostatkem pracovníků v sektorech pro Italy nezajímavých (Zincone nedatováno).

7.9 Věda, výzkum a vzdělávání

7.9.1 Analýza situace

Základní principy týkající se vzdělávacího systému definuje Ústava z roku 1948 v článcích 33 a 34. Mezi tyto základní principy patří: svoboda výuky, povinnost státu institucionálně zabezpečit vzdělávání všech typů a na všech úrovních, právo jednotlivců zakládat školy, Ústava dává základ pro autonomii vysokých škol, univerzit a akademií a právo na vzdělání pro všechny (Il governo italiano nedatováno c, European Commission 2010d:

5).Současná struktura vzdělávacích cyklů je následující:

Scuola dell'infanzia (nepovinná): děti 3-6 let, délka 3 roky
První vzdělávací cyklus (délka 8 let)
Základní škola, první stupeň (*scuola primaria*): děti 6-11 let, délka 5 let
Druhý stupeň (*scuola secondaria di primo grado*): děti 11-14 let, délka 3 roky
Druhý vzdělávací cyklus
1. Vyšší druhý stupeň (*scuola secondaria di secondo grado*: 15-19 let, délka 5 let, odpovědnost: stát (do této skupiny patří lycea, technické školy, profesní školy a umělecké instituty)
2. Odborný tříletý výcvik v kompetenci regionů; určený žákům, kteří ukončili první vzdělávací cyklus.
Postsekundární neterciární vzdělávání v rámci vyššího technického a výcvikového systému (*Istruzione e Formazione Tecnica Superiore,* IFTS), který nabízí vyšší technické vzdělání a kurzy zajišťované Vyššími technickými instituty (*Istituti Tecnici Superiori,* ITS).
Sektor vyššího vzdělávání
Vzdělání univerzitního a neuniverzitního typu poskytované státními i nestátními institucemi.

Zdroj: Eurydice 2009/2010.

Povinná školní docházka je 10 let (do 16. roku věku) a zahrnuje první vzdělávací cyklus a první dva roky druhého vzdělávacího cyklu. Povinná docházka může být uskutečněna v rámci státních škol či škol tzv. paritárních (*paritarie*). Každý má rovněž „právo-povinnost" („*diritto-dovere*") na vzdělání a výcvik po dobu alespoň 12 let (v rámci školního systému) nebo do získání tříleté odborné kvalifikace před dosažením 18 let věku (European Commission 2010d: 7).

Co se týká nestátního školství, tato školská zařízení se dělí na dva typy. Prvním jsou tzv. školy paritární (*paritarie*), což jsou instituce, které na žádost získaly rovnost se státními školami a staly se součástí národního vzdělávacího systému. Druhým typem jsou tzv. školy neparitární (*non paritarie*), jež ovšem nemohou vydávat kvalifikační osvědčení (tituly) s právní hodnotou.

V případě vyššího vzdělávání v Itálii fungují tři typy nestátních subjektů. Zaprvé se jedná o instituce umělecké, které mohou být v gesci lokálních orgánů nebo jsou čistě privátními subjekty. Zadruhé školy zaměřené jazykově, tj. pro překladatele a tlumočníky. Zatřetí univerzity a jiné instituce vyššího vzdělání (European Commission 2010d: 9).

V rámci decentralizačního procesu získaly školy autonomii v oblasti didaktiky, organizace a výzkumu, nikoliv však v oblasti financování. Administrativní a didaktické fungování je placeno státem, subnárodní jednotky, tj. v prvé řadě regiony (a po delegaci regiony rovněž provincie a obce), zajišťují další služby (jako stravování, dopravu, podpory sociálně slabším žákům). Povinné vzdělání je bezplatné. V rámci vyššího druhého stupně vzdělávání jsou vybírány přijímací poplatky (poplatky za zápis), platby za zkoušky a příspěvky na laboratorní výcvik či workshopy (European Commission 2010d: 11).

Systém vysokoškolského vzdělávání funguje na třech hlavních pilířích. Prvním jsou vysoké školy univerzitního typu, druhým jsou vysoké školy neuniverzitního typu, kam spadají instituce v rámci Vysokoškolského uměleckého a hudebního vzdělání (*Afam – Alta formazione artistica e musicale*) (do této kategorie patří i další instituce, ovšem jimi udělené tituly nemají právní váhu univerzitních titulů a titulů z institucí v rámci Afam), třetím typem jsou pak neuniverzitní instituce v rámci Systému vyššího technického vzdělávání a výcviku (IFTS) a jiné neuniverzitní instituce (European Commission 2010d: 46-47).

Univerzitní vzdělání je poskytované celkem 95 institucemi, které se dělí na:

- 56 státních univerzit;
- 3 státní polytechnické instituty v Bari, Miláně a Turíně;
- 16 nestátních univerzit uznaných příslušným orgánem;
- 3 univerzity pro cizince v Perugi, Reggio Calabria a Sieně;
- 6 vyšších škol/institutů;
- 11 online univerzit (European Commission nedatováno c: 138-139).

Univerzitní vzdělávání v Itálii dlouhodobě vykazovalo poměrně vysoké počty studentů, kteří nedokončili studium; do roku 1990 představovala jediný možný stupeň vysokoškolského vzdělání *laurea*, která svou náplní a náročností odpovídala magisterskému stupni studia a jejíž dosažení bylo omezeno na úzkou část populace. Organizace a strukturace studia byla změněna reformou z roku 1999 a jeho realizace byla postupně zahájena počínaje akademickým rokem 2001/2002. Cílem reforem z posledních let byla snaha o zvýšení výkonnosti univerzit a jejich bližší navázání na potřeby ekonomiky. Počty studentů vzrostly z 310 000 v roce 1960 na 1 700 000 v roce 2001 (Newell 2010: 276). Původní čtyř až šestileté studium bylo v základu trasformováno ve dvouúrovňový systém; první tříletý cyklus ukončený *diploma di laurea* a na ni navázaný druhý dvouletý cyklus *laurea specialistica* (Newell 2010: 276). Organizace studia dle reformovaného schématu vypadá následovně:

- První cyklus: 3 roky *(diploma di) laurea*
- Druhý cyklus: 2 roky *laurea specialistica/magistrale*, *Diploma di specializzazione di primo livello* (doba studia se liší), 1 rok *Master universitario di primo livello*
- Třetí cyklus: 3 roky *Dottorato di ricerca*

Zákonem byl rovněž zaveden kreditní systém (CFU) (European Commission 2010d: 46). Univerzity jsou financovány prostřednictvím tří státních fondů, které jsou součástí státního rozpočtu. Jedná se o Fond pro běžné financování univerzit (*Fondo di finanziamento ordinárii,* FFO), Fond pro univerzitní budovy a významné vědecké vybavení (*Fondo per l'edilizia universitaria e per le grandi attrezzature scientifiche,* FEU) a Fond pro programování rozvoje univerzitního systému (*Fondo per la programmazione*

dello sviluppo del sistema universitario, FPS) (European Commission 2010d: 11). Zároveň univerzity disponují finanční autonomií. Výše poplatků za studium je určována správní radou každé univerzity a na různých univerzitách se liší, v akademickém roce 2004/2005 se průměr pohyboval okolo €880 (European Commission nedatováno c: 141-142). Minimální výši poplatků za studium stanovuje ministerský dekret, přičemž obecně je zde jasná tendence k jejich zvyšování. Prezidentským dekretem z roku 1997 byl stanoven strop na poplatky studentů, které nemají přesáhnout 20 % objemu státních financí pro univerzity.

Priority v oblasti výzkumu určuje Ministerstvo vzdělávání, univerzit a výzkumu (MIUR) prostřednictvím národních programů. Cílem programu je národní koordinace z pozice centrální instituce a má poskytnout orientační rámec pro subjekty, které fungují v oblasti výzkumu a inovací. Aktuální Národní program výzkumu (*Programma Nazionale della Ricerca)* platí pro léta 2010-2012 (MIUR 2010). Co se týká výdajů na výzkum a vývoj, ty se v Itálii pohybují pod průměrem zemí EU, v roce 2005 to bylo 1,1 % HDP. Negativní trend lze pozorovat rovněž v podílu výzkumníků v poměru k celkové zaměstnanosti, který je opět pod průměrem zemí OECD, podobně jako v oblasti měřeného „inovativního výkonu", přičemž za jednu z možných příčin je považován nedostatek silnějších vazeb mezi akademií a průmyslovým sektorem (OECD 2008c: 130-131).

7.9.2 Dlouhodobé cíle

Italský vzdělávací systém v současné době prochází komplikovanými reformními změnami, které byly nastartovány jednak průběhem decentralizace, kdy došlo k přerozdělení kompetencí mezi centrem a subnárodními jednotkami, a rovněž nároky vzešlými z boloňského procesu. Důležitým mezníkem se stala reforma školství (zvaná reforma Moratti podle ministryně školství Letizie Moratti) zahájená vládou Silvia Berlusconiho v roce 2003 (zákon č. 53/2003, reforma např. redefinovala a rozšířila koncept povinného vzdělání a výcviku zavedením „práva-povinnosti" na vzdělání a odborný výcvik alespoň po 12 let od věku 6 let). Proces implementace reformy není stále dokončen a její průběh byl v rozmezí několika let poznamenán vládní alternací a odlišnými přístupy středolevé a středopravé většiny. Vláda Romana Prodiho po volbách v roce

2006 pozastavuje implementaci a zahajuje proces revize reformy, k jehož dokončení ovšem rovněž nedošlo. Následně čtvrtá vláda Silvia Berlusconiho (po dubnových volbách 2008) opět přistupuje k zavádění změn ve školství.

Změny připravené ministryní školství současné Berlusconiho vlády Mariastellou Gelmini vyvolaly velkou nespokojenost v rezortu školství, jež na konci října 2008 vyvrcholila generální stávkou zaměstnanců škol. Učitelé protestovali proti přijatým reformám, jak proti zákonu č. 133/2008, tak proti tzv. dekretu Gelmini (zákon č. 169/2008), jenž se zabývá urgentními zásahy na poli výuky. První norma představuje tříletý finanční zákon, který zahrnuje rozsáhlá opatření zaměřená na revizi organizace a didaktiky a plnou implementaci tříletého odborného vzdělávání a výcviku k dokončení povinné školní docházky. Rovněž obsahuje ustanovení týkající se univerzit, mezi jinými škrty ve výši €1,4 miliardy ve Fondu pro běžné financování univerzit a omezení přijímání nových univerzitních pracovníků. Stávku podpořili rovněž studenti středních škol a univerzit (Gasperoni 2009: 223, 228).

V listopadu 2008 byl přijat další zákon-dekret (od ledna zákon č. 1/2009) týkající se univerzit, zlepšení kvality jejich fungování a výzkumu. Zákon se například zaměřuje na transparentnost konkurzů (mění složení komisí), zavádí stop stav na přijímání nových zaměstnanců pro univerzity s vysokými mzdovými náklady (více než 90 % ze státního Fondu pro běžné financování univerzit), klade důraz na přijímání mladých výzkumníků a zvýšení jejich počtu, finančně má zvýhodnit nejlepší univerzity (ty mají být určeny na základě hodnotících parametrů, čímž má poprvé dojít k zavedení evaluací univerzit podle kvalitativních standardů), rozšiřuje studentská stipendia a navyšuje finance na vybudování dalších ubytovacích kapacit pro studenty (MIUR 2008). Reforma vzbudila kontroverze a zaměstnanci univerzit a výzkumníci vyšli do ulic 14. listopadu 2008. Jak uvádí Giancarlo Gasperoni, vláda si je dobře vědoma problematických aspektů fungování univerzit, stejně jako mnozí kritici univerzitních poměrů z řad vysokoškolských pedagogů i ze strany médií, kteří univerzity označují „jako místa, kde dochází k obrovskému plýtvání zdrojů, kde jsou rozšířené ohavné praktiky, jichž se dopouštějí profesoři označovaní jako 'baroni' či 'kasta' privilegovaných, která vážně zkompromitovala svou kapacitu postavit se proti politice škrtů, jichž jsou obětí" (Gasperoni 2009: 228-229). Navazující zákonná úprava týkající se organizace univerzit je v přípravě a opět vzbuzuje vlnu protestů a odpor jak studentů, tak učitelů.

7.9.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo vzdělávání, univerzit a výzkumu (MIUR, Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca): Organizační nastavení ministerstva se několikrát měnilo, hlavní změna se týkala agendy univerzit a výzkumu, která původně spadala pod samostatné ministerstvo. Naposledy proběhla reorganizace v roce 2009, kdy došlo k opětnému sloučení Ministerstva školství a Ministerstva pro univerzity a výzkum pod jedno Ministersvo vzdělávání, univerzit a výzkumu. Na lokální úrovni se agendou zabývají orgány regionů a provincií, regiony rovněž mohou delegovat část pravomocí na nižší jednotky. Na základě zákona z roku 1997 a následné legislativy školy disponují didaktickou, organizační a výzkumnou autonomií. V roce 2004 byl vytvořen Národní institut pro evaluaci vzdělávacího a učebního systému (*Istituto nazionale di valutazione del sistema educativo di istruzione e formazione,* INVALSI), jehož úkolem je zlepšování kvality prostřednictvím vyhodnocování výkonnosti a s přihlédnutím k mezinárodnímu vývoji. V případě univerzit je ministerstvo zodpovědné za přidělování fondů, monitoring a vyhodnocování systému, univerzity jsou jinak správně i finančně autonomní. Záležitosti výzkumu a univerzit jsou v rámci ministerstva řízeny Oddělením pro univerzity, AFAM a výzkum (*Dipartimento per l'Università, l'AFAM e per la Ricerca*). Jako evaluační instituce byla v roce 2008 vytvořena Národní agentura pro hodnocení univerzitního systému a výzkumu (*Agenzia nazionale per la valutazione del sistema universitario e della ricerca*, ANVUR), která nahradila původně existující výbory pro hodnocení univerzit a výzkumu (European Commission nedatováno c: 206, MIUR nedatováno). Významnou institucí, jejímž úkolem je podporovat, rozvíjet a zakládat výzkumné aktivity je Národní rada výzkumu (*Consiglio Nazionale delle Ricerche*, CNR) (CNR nedatováno).

7.10 Daně

7.10.1 Analýza situace

Hlavní daně jsou v Itálii podobné těm zavedeným v jiných zemích Evropy, Itálie se pohybuje v evropském průměru, ovšem její systém se neshoduje s žádným z typických evropských modelů (Bernardi 2004: 186). Základy současného daňového systému vycházejí ze zásadní reformy z let 1971-1974. Změny zavedené reformou sice znamenaly nárůst příjmů, ten se však projevil se zpožděním. Podle Luigi Bernardiho ani následná daňová legislativa nepřinesla zlepšení stavu, který vyplýval z nespokojenosti s přijatým nastavením, a spočívala v přijímání pouze drobných změn a oprav, jež zkomplikovaly daňová pravidla (Bernardi 2005: 140-141).

Výrazný problém představují daňové úniky, důsledky neúčinné daňové administrace, korupce a poměrně vysokého zdanění. Neschopnost vlád přijmout zásadní opatření k potírání tohoto fenoménu zvýrazňovaly opakované daňové amnestie, jež měly spíše opačný efekt (Bernardi 2005: 141). „Potřeba zvýšit příjmy na rostoucí veřejné výdaje se po dlouhou dobu řídila velmi neúčinným pravidlem 'snižování základů a zvyšování sazeb (nebo počtu daní)'“ (Bernardi 2004: 179). V 90. letech se fiskální trend zaměřoval v prvé řadě na zvýšení výnosů s cílem naplnit maastrichtská kritéria, výsledkem byl zejména nárůst daňového zatížení jednotlivců (OECD nedatováno b).

Daňové příjmy se v rozmezí let 1995-2007 trvale pohybovaly nad hranicí 40 % HDP, v roce 2007 tvořily 43,3 % HDP. Jedná se o vcelku vysoký poměr, který převyšuje průměr EU jako celku (o 5,8 %) a i oblast eurozóny. Celkové daňové zatížení řadí Itálii v rámci EU na páté místo. Ze souhrnu daňového výběru tvoří podíl nepřímých daní 34,6 %, což v EU představuje podprůměrnou hodnotu, zatímco přímé daně dosahují v EU nadprůměrná 35,2 %, procentuální podíl sociálního pojištění se blíží ke středovým hodnotám. Poměrně nízká čísla ukazují příjmy z DPH (6,2 % HDP), ovšem nepřímé spotřební daně a daně na produkci se pohybují relativně vysoko. 15,2% podíl přímých daní zajišťuje v prvé řadě daň z příjmu fyzických osob, která s 11,4 % HDP zásadně převyšuje průměrné hodnoty v EU. Co se týká daní vybíraných na lokální úrovni, jejich úroveň dosáhla 6,7 % HDP, což představuje pátou nejvyšší hodnotu v EU (European Commission 2009i, ke struktuře daňových příjmů viz tabulka 20).

Mezi hlavní daně patří: Daň z příjmu fyzických osob (IRPEF, *Imposta sul reddito delle persone fisiche*), která byla zavedená v roce 1974, je progresivní a pohybuje se v rozmezí od 23 % do 43 % podle výše základu. Subnárodní úrovně uplatňují daňovou přirážku, regiony v rozmezí od 0,9 % do 1,4 %, obce do výše 0,5 %. Na regionální úrovni je rovněž vybírána daň na výrobní aktivity (IRAP, *Imposta regionale sulle actività produttive*) zavedená v roce 1998 s cílem zvýšit fiskální autonomii regionů v souladu s restartováním decentralizačního procesu a zaváděním tzv. fiskálního federalismu. IRAP zdaňuje čistou hodnotu produkce, přičemž 3,9% základní sazba daně může být snížena nebo zvýšena maximálně o jedno procento z rozhodnutí regionu. Ve stejné logice decentralizačních snah a posilování lokálních autonomií byla od roku 1993 aplikována komunální daň na nemovitosti (ICI, *Imposta comunale sugli immobili*). Daň z příjmu právnických osob (IRES, *Imposta sul reddito delle società*) prošla několika reformami (IRES nahradila do roku 2003 existující duální model zdanění příjmů) a její výše byla postupným snižováním z 37 % stanovena na 27,5 %. Pro některé typy firem, penzijní a investiční fondy existují zvláštní režimy, zvýhodněny mohou být firmy, které v období 2007-2013 investují v ekonomicky zaostalých oblastech Mezzogiorna. Daň z přidané hodnoty (IVA, *Imposta sul valore aggiunto*) byla zavedená v 70. letech, standardní sazba je 20 % na zboží a služby, dále existuje snížená sazba ve výši 10 % (např. na neluxusní bydlení, některé potraviny, elektřinu, léky a umělecká představení) a supersnížená 4% sazba (uplatňuje se např. na residenční bydlení, na další druhy potravin, noviny, některá lékařská zařízení) (European Commission 2009i). Mezi specifické daně patří zdanění energie, daň z registrace právních aktů, z pojištění, hypoték, motorových vozidel, menší lokální a regionální daně. V roce 2001 byla zrušena daň z převodu majetku a darovací daň, u nichž docházelo k častým únikům. Vyhýbání se placení daní je rovněž problémem u IVA i ICI (podrobněji viz Bernardi 2004: 186-193).

Tabulka 20: Struktura daňových příjmů v Itálii v % HDP a absolutně (2007)

	V % HDP	V miliardách eur
Přímé daně	15,2	234,0
- **Daň z příjmu fyzických osob**	11,4	174,6
- **Daň z příjmu právnických osob**	3,2	49,7
- **Ostatní**	0,6	9,7
Nepřímé daně	15,0	230,2
- **DPH**	6,2	95,7
- **Spotřební daně**	2,1	32,1
- **Jiné daně na spotřebu**	3,0	46,5
- **Jiné daně na produkci**	3,6	55,9
Sociální pojištění	13,0	200,3
- **Zaměstnavatelé**	9,0	138,0
- **Zaměstnanci**	2,3	35,4
- **Osoby samostatně** - **výdělečně činné**	1,7	26,8

Zdroj: European Commission 2009i.

7.10.2 Dlouhodobé cíle

K větším zásahům do systému daní dochází až od konce 90. let, kdy proběhly dvě rozsáhlé reformy. První (zvaná Visco podle ministra financí Prodiho exekutivy) byla zahájena v roce 1997. Úsilí Prodiho vlády bylo rovněž vedeno snahou zajistit účast Itálie v eurozóně, proto prosadila striktní opatření, jejichž součástí se stala tzv. evropská daň (*eurotassa*). Prodiho administrativa byla následně středopravou opozicí nařčena z pokusu o zavedení „fiskální diktatury" (Bufacchi, Burgess 2004: 246, viz též Foot 2003: 97). Reforma Visco však nebyla zcela dokončena kvůli výsledkům voleb z května 2001, po nichž dochází k alternaci a vítězí Berlusconiho středopravá koalice. Ministr financí Berlusconiho vlády Giulio Tremonti následně přichází s projektem nové daňové reformy, jež částečně měnila i ustanovení, kterými se zabývala reforma předchozí. Tremontiho nový plán byl parlamentem schválen v roce 2003 (Bernardi 2004: 203). Reforma se týkala jak daně z příjmů fyzických (IRPEF), tak právnických osob. Změny v IRPEF byly zaměřeny na

snížení daňové zátěže a byly implementovány ve dvou krocích v letech 2003 a 2005. K reformě daně z příjmů právnických osob dochází v roce 2004, měla zjednodušit systém a rovněž směřovala ke snížení daní (OECD nedatováno b).

Fiskální politika a daně patřily k oblastem, v nichž se pokusila prosadit změny i druhá Prodiho vláda. Jednak zredukovala ICI, zároveň reformovala daně právnickým osobám snížením IRES i IRAP. Tzv. dekret Visco-Bersani z července 2006 směřoval na potírání daňových úniků (Paolucci, Newell 2008: 284). Daňové otázky (snížení daňové zátěže) se staly významnými body volebních programů jak Berlusconiho PdL, tak Veltroniho PD ve volbách 2008. Hned po nich v květnu 2008 Berlusconiho vláda v souladu se záměrem snižovat daně na bydlení prosadila zrušení ICI na první residenční dům (Donati 2008). Součástí reformy daňového systému má být rovněž postupné zrušení IRAP. V červnu 2008 byla zavedena 5,5% daňová přirážka na korporátní daň pro firmy operující v oblasti produkce a prodeje ropy, plynu a podobných produktů, rovněž výroby a prodeje elektrické energie. Součástí protikrizových opatření vlády jsou dále např. daňové pobídky a zvýhodnění pro nákup zařízení domácností, nábytku, podpory zaměřené na obnovu bydlení aj. Vláda rovněž deklaruje snahu o posílení boje proti daňovým únikům a nelegálním přesunům financí do zahraničí. S cílem zvrátit tento trend byla na konci roku 2009 opět vyhlášena daňová amnestie, která má přinést návrat ilegálně převedených prostředků ze zahraničí a jejich dodatečné zdanění (European Commission 2009i). V květnu 2009 došlo rovněž ke schválení dlouho odkládaného tzv. zákona o fiskálním federalismu, což do budoucna nutně znamená nárůst fiskálních kompetencí a odpovědnosti subnárodních jednotek (viz výše).

7.10.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo ekonomiky a financí (MEF, Ministero dell'Economia e delle Finance): Ke spojení agendy rozpočtu, financí a ekonomického plánování dochází na konci 90. let v souvislosti s nutností racionalizace a zároveň jako odpověď na evropský postmaastrichtský vývoj. Současnou strukturu má ministerstvo od roku 1999, kdy na něj byly převedeny pravomoci původních ministerstev. Daňovou politikou se v rámci ministerstva zabývá Finanční oddělení (*Dipartimento delle Finanze*), jehož úkolem je zároveň „zajišťovat účast Itálie na vývoji evropských integračních procesů a mezinárodní spolupráce v oblasti daňové a fiskální politiky", což spadá do pověření Ředitelství mezinárodních vztahů (*Direzione relazioni internazionali*) (MEF nedatováno).

7.11 Zaměstnanost

7.11.1 Analýza situace

Nezaměstnanost se pro Itálii stává problémem v 70. letech, přičemž jeho urgenci pociťovaly vždy zejména regiony jižní Itálie. Tento negativní trend se nezdařilo zastavit a v roce 2006 činil percentuální rozdíl v míře nezaměstnanosti mezi severem a jihem země 9 % (Graziano 2008: 4). Kromě severojižní nerovnováhy čelí Itálie rovněž genderovému nepoměru a vysoké míře nezaměstnanosti mladých lidí.

Zpráva OECD (OECD 2008d) poukazuje na skutečnost, že v roce 2007 klesala míra nezaměstnanosti, která dosáhla 6,1 %. Tím se výrazně zlepšila relativní pozice Itálie od roku 1998, kdy se nezaměstnanost pohybovala na 11,4 % (viz graf 64). S 6% nezaměstnaností se Itálie umístila jedno procento pod průměrem původní evropské patnáctky (OECD 2008d). Na straně druhé míra zaměstnanosti, tj. podíl lidí produktivního věku, kteří jsou zaměstnaní, vychází jako jedna z nejnižších mezi zeměmi OECD, kdy jen 59 % lidí v produktivním věku má práci (viz graf 65). Problémem zůstává rovněž vysoká míra nezaměstnanosti u mladých lidí v rozmezí 15-24 let věku, která v roce 2007 představovala 20,3 % (nezaměstnanost mladých lidí dosáhla s 30,4 % svého vrcholu v roce 1996) (Graziano 2008: 4), podobně jako zaměstnanost žen, kde je číslo pouhých 46 % (OECD 2008d).

V roce 2008 došlo v důsledku krize a poklesu ekonomiky k nárůstu míry nezaměstnanosti na 7,1 % (v posledním čtvrtletí roku 2008), přičemž jsou zde patrné přetrvávající teritoriální rozdíly s horšími projevy ve středu a zejména jižní části země (Ministero del Lavoro, della Salute e delle Politiche Sociali 2009, iHNed.cz 2009). Institut Generální konfederace italského průmyslu (*Confindustria*) v září 2009 přitom předpokládá další růst míry nezaměstnanosti na 8,3 % v roce 2009 a následně 9,5 % pro rok 2010 (BusinessInfo 2009).

Italský model sociálního (welfare) státu odpovídá tzv. jižnímu modelu, který je odlišný od ostatních systémů (tzv. kontinentálních, skandinávského a anglosaského), a profil italského vývoje v oblasti politiky zaměstnanosti se odklání od ostatních evropských zemí (Graziano 2008: 5).

Obecně italský systém charakterizuje Paolo Graziano jako tradičně zaměřený na ty, kteří jsou již zaměstnáni a jimž zajišťoval „náhradní“ platby v případě jejich dočasného nevyužití zaměstnavatelem (vyjednané státem,

odbory a firmami) a ochranu před trvalým propuštěním, zatímco poskytoval jen malou ekonomickou podporu nezaměstnaným, tj. těm mimo pracovní systém. Chyběly aktivní politiky, jež by podporovaly vstup na trh práce v prvé řadě žen a mladých lidí. V 80. letech dochází k prosazení některých nových aktivních a flexibilních opatření, ovšem „obecně dopad těchto inovací nezměnil strukturu politiky zaměstnanosti, která si udržela orientaci ve prospěch 'insiderů', ani výrazněji nepřispěla ke snížení nezaměstnanosti či zvýšení míry zaměstnanosti“ (Graziano 2008: 9).

Graf 64: Vývoj nezaměstnanosti v Itálii (v %, 1998-2008)

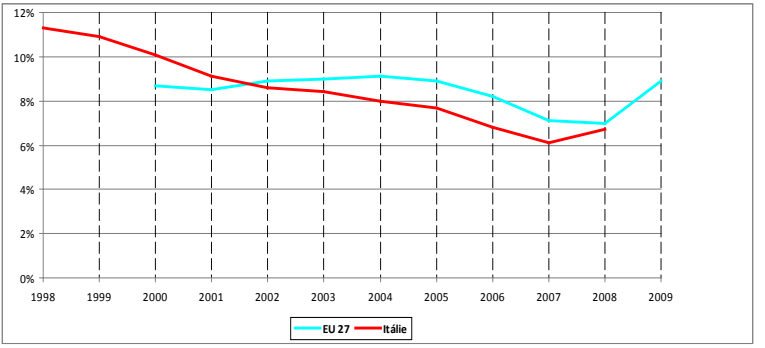

Zdroj: Autorka, data European Commission, Eurostat.

Graf 65: Vývoj zaměstnanosti v Itálii (v %, 1997-2008)

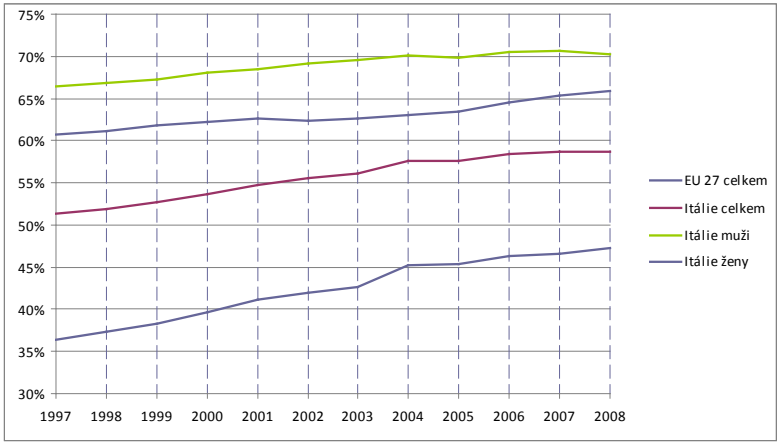

Zdroj: Autorka, data European Commission, Eurostat.

7.11.2 Dlouhodobé cíle

Až od 90. let lze pozorovat zásadnější snahy o reformu, které jsou vedeny deregulací pracovního trhu a mají za cíl posílení jeho flexibility, mobility pracovníků a zajištění v nezaměstnanosti. Zejména reformy z let 1997 (vypracovaná středolevým Olivovníkem, tzv. balíček Treu) a 2003 (předložená Berlusconiho vládou, zvaná zákon Biagi) přispěly k větší flexibilitě a znamenaly odklon od pasivních politik (podrobně k obsahu zákona č. 30/2003 LPS 2004).

Reformu z roku 1997 podpořily hlavní odborové organizace – Italská generální konfederace práce (*Confederazione Generale Italiana del Lavoro*, CGIL), Italská konfederace odborů pracovníků *Confederazione Italiana Sindacati Lavoratori*, CISL) a Italská unie práce (*Unione Italiana del Lavoro*, UIL). CGIL spojená s levicí však odmítla reformu z roku 2003, kterou předložila Berlusconiho vláda (Graziano 2008: 10-11) a jež vzbudila výraznou nevoli levicových stran. Následně vláda Romana Prodiho neprosadila zásadnější změny týkající zákona Biagi, podařilo se jí pouze částečně reformovat penzijní systém (Paolucci, Newell 2008: 283-284).

Aktuálním dokumentem Berlusconiho vlády, v němž je řešena otázka zaměstnanosti, je Bílá kniha o budoucím sociálním modelu z května 2009

vypracovaná Ministerstvem práce, zdraví a sociálních politik. Text shrnuje situaci po provedených reformních zásazích, upozorňuje na přetrvávající negativa a nutnost pokračovat v nastaveném procesu liberalizace a zároveň zdůrazňuje propojování kvalitního vzdělávání s potřebami pracovního trhu (LPS 2009: 18-20).

Zdroje dynamiky, jež vedly k systémovým změnám, Graziano spatřuje v několika aspektech. Kromě tlaku vyplývajícího z proměny kontextu pracovního trhu proreformní prostředí připravily jednak politické změny, které odstartovaly na počátku 90. let, jednak posilování „evropského pouta" spolu s rozvojem sociální dimenze a zahájením Evropské strategie zaměstnanosti (*European Employment Strategy)*. „Od roku 1997 obě vlády jak středolevá, tak středopravá sledovaly proces deregulace trhu (…) a obě v otázce reformy politiky zaměstnanosti používaly Evropu jako nepopiratelný orientační a legitimizující zdroj" (Graziano 2008: 18).

7.11.3 Hlavní domácí aktéři

Ministerstvo práce a sociálních věcí (LPS, Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali): Ministerstvo prošlo v poslední dekádě několika zásadními proměnami, kdy docházelo k opětovnému slučování a oddělování jednotlivých agend pod různými ministerstvy (zdraví, sociálních věcí, sociálního zabezpečení a práce). Zatímco vláda Romana Prodiho vymezila agendu práce a sociálních věcí (pod Ministerstvo práce a sociálního zabezpečení a Ministerstvo sociální solidarity) od otázek zdraví a zdravotnictví, které měly své vlastní ministerstvo, s nástupem Berlusconiho vlády v roce 2008 se ministerstva spojují pod Ministerstvo práce, zdraví a sociálních věcí. Následně v roce 2009 však dochází k opětovnému rozdělení oblastí zdraví a práce a sociálních věcí a je vytvořeno samostatné Ministerstvo práce a sociálních věcí. Ministerstvo má na starosti záležitosti politiky práce a podpory zaměstnanosti, fungování systému sociálního zabezpečení a sociální politiky (LPS nedatováno b).

Národní rada pro ekonomii a práci (CNEL, Il Consiglio Nazionale dell'Economia e del Lavoro): Ústava z roku 1948 článkem 99 založila Národní radu pro ekonomii a práci, která byla vytvořena v roce 1957. Předsedu Rady jmenuje prezident republiky a skládá se ze 121 radních,

z nichž jsou členy experti, zástupci zaměstnanců veřejného i privátního sektoru, zástupci osob samostatně výdělečně činných, reprezentanti firem a zastupci sociálních a dobrovolnických asociací. CNEL má zákonodárnou iniciativu a může se podílet na vytváření ekonomických a sociálních zákonů (CNEL nedatováno, podrobněji k aktuální roli CNEL viz Astrid 2010). Skutečnou roli CNEL lze však dle Jamese L. Newella považovat spíše za omezenou, přestože v její pravomoci je poradní činnost jak ve vztahu v parlamentu, tak vládě (Newell 2010: 188).

Zaměstnanci a zaměstnavatelé: Hlavní odborové organizace představují tři výše zmíněné národní konfederace odborových svazů Italská generální konfederace práce (*Confederazione Generale Italiana del Lavoro*, CGIL), Italská konfederace odborů pracovníků *Confederazione Italiana Sindacati Lavoratori*, CISL) a Italská unie práce (*Unione Italiana del Lavoro*, UIL). Odborové organizace byly od počátku silně navázány na politické strany (Newell 2010: 184). Od původní CGIL, která vzniká okamžitě po válce a byla spojena se třemi hlavními politickými silami – křesťanskými demokraty, komunisty a socialisty, se odtrhuje jak sociálnědemokratický a republikánský, tak křesťanskodemokratický komponent. První zakládá UIL, křesťanskodemokratická skupina pak CISL. CGIL tak zůstává z velké části pod vlivem levice dominované komunisty. Rozdělení ještě více oslabilo již tak limitovanou pozici odborového hnutí v 50. letech (Hine 1993: 36, podrobněji Sassoon 1986: 123-135). Zatímco v 60. a 70. letech představovaly odbory „kolektivní hlas značného významu" (Ginsborg 2003: 57), v 80. letech hnutí prochází krizí a ustupuje z role „hlavního sociálního a politického protagonisty" (Ginsborg 2003: 57). Jeho fungování a schopnost uplatňovat vliv bylo v prvé řadě poznamenáno vzájemným soupeřením a spory jednotlivých organizací (Newell 2010: 185).

CGIL je největší konfederací odborových svazů. V současné době sdružuje 13 oborových federací, horizontálně je strukturována do 134 komor práce. CISL zahrnuje 19 oborových federací a početně nejmenší UIL 15 federací (CGIL nedatováno, CISL nedatováno, UIL nedatováno) (k vývoji členství v hlavních odborových organizacích tabulka 21). Kromě těchto tří hlavních odborových svazů zde existují i další významnější organizace jako například Italská konfederace autonomních odborů pracovníků (*Confederazione Italiana Sindacati Autonomi Lavoratori*, CISAL) nebo Generální unie práce (*Unione generale del lavoro*, UGL).

Zájmy zaměstnavatelů zastupuje Generální konfederace italského průmyslu Confidustria (*Confederazione generale dell'industria italiana*). Byla založena již v roce 1910 a zastřešuje 142 762 firem a podniků různé velikosti (Confindustria nedatováno). Na rozdíl od odborových organizací Confindustria v poválečném období nevytvořila formální vazby s žádnou z politických stran a své cíle se snažila prosazovat prostřednictvím kontaktů s Ministerstvem průmyslu a obchodu. Nezávislost Confindustrie na politických stranách pokračovala po rozpadu stranického systému na začátku 90. let. Pod vedením Antonia D'Amata se organizace zaměstnavatelů krátkodobě sbližuje se středopravou koalicí Silvia Berlusconiho, která nastupuje po volbách v roce 2001, aby po změně ve svém čele, do něhož se dostává Luca Cordero di Montezemolo, opět posílila svou politickou nezávislost (Newell 2010: 184). V březnu 2008 byla předsedkyní Confindustrie jako první žena zvolena Emma Marcegaglia.

Tabulka 21: Členství v odborech (1993-2008)

Odborová organizace	1993	1998	2003	2008
CGIL	5 237 000	5 249 000	5 458 710	5 604 741
CISL	3 769 000	3 910 000	4 078 663	4 304 050
UIL	1 588 000	1 604 000	1 697 214	1 810 904
CELKEM	10 594 000	10 763 000	11 234 587	11 719 695

Pozn: Celkový údaj není přesný vzhledem k nedostupnosti údajů ohledně členství v dalších poměrně významných odborových organizacích, jako jsou například CISAL a UGL.

Zdroj: Carley 2004 a Carley 2009.

7.12 Závěr

Itálie patří mezi země, které stály na počátku procesu evropské integrace. Motivace Italů vedených Alcide De Gasperim v čele vlády a ministrem zahraničí Carlem Sforzou pramenila jak z nutnosti posílení evropské pozice ve válce poražené a ekonomicky zdevastované země, tak z obavy z růstu vlivu Italské komunistické strany. Evropa představovala strategické rozhodnutí a stala se vedle členství v NATO hlavním pilířem italské zahraniční politiky. Nezpochybnitelnost evropské cesty a napojení na Evropu bývá spojováno s určitým stupněm nedůvěry Italů ve fungování vlastního systému, jemuž prospívá spoutání a tlak vycházející ze supranacionální úrovně, určité „vnější pouto". S tím souvisí rovněž tradičně silná podpora Italů procesu evropské integrace, jež se v rovině politických elit po změně kurzu komunistické strany v posledních třech dekádách 20. století jevila jako monolitická. V jistém kontrastu s italskými proevropanskými postoji pak vyznívá skutečnost, že po většinu doby můžeme sledovat spíše pasivitu politických elit v přístupu k tvorbě evropské politiky, stejně jako fakt, že nedůslednost v provádění evropské politiky v mnoha oblastech řadí Itálii mezi evropské „loudaly".

Tradiční vysoce loajální přístup Italů k integraci prochází dle mnoha odborníků určitou proměnou s nástupem Silvia Berlusconiho do čela země, jenž v letech 2001-2006 vedl dvě vlády a po předčasných volbách v roce 2008 vystřídal v křesle premiéra Romana Prodiho. Přestože je v současné době stále poměrně brzy hodnotit Berlusconiho evropskou politiku jeho čtvrté vlády, období let 2001-2006 naznačilo, že ve vztahu k EU lze jisté posuny očekávat. Téma národního zájmu a více proaktivního postoje v jeho zajišťování v rámci EU je součástí politického diskursu. Má sice stále převážně podobu Berlusconiho personalizovaného a excentrického politického stylu, na straně druhé však může v některých oblastech politiky získat výraznější obrysy.

8. ZÁVĚR

Petra Měšťánková, Markéta Šůstková

Tato publikace představila šestici zakládajících zemí, které stály u samotných počátků evropské integrace. Jedná se o třetí svazek cyklu mapujícího národní zájmy všech členských zemí Evropské unie. Jak již bylo zmíněno na začátku a i v předcházejících svazcích, byl celý cyklus rozdělen do několika částí. Tento postup si vyžádalo především shromáždění velkého množství dat, které následně nebylo možné včlenit do jedné publikace. Za hlavní kritérium dělení bylo nakonec zvoleno postupné rozšiřování ES/EU, ačkoli jsme si vědomi, že šlo aplikovat i jiná kritéria. Tento svazek zahrnoval Francii a Německo, země, které jsou nejlidnatější a ekonomicky nejvýznamnější v Evropské unii. Mimo ně byla pozornost věnována Itálii, čtvrté největší ekonomice EU, a zemím Beneluxu, z nichž každá má svůj specifický význam. Hlavní město Belgie – Brusel – je i hlavním městem Unie, Lucembursko představuje v přepočtu na obyvatele nejbohatší zemi EU a také zde sídlí mnoho evropských institucí a v neposlední řadě Nizozemsko je sedmou největší ekonomikou EU a významným obchodním centrem.

Tato skupina vytváří poměrně kompaktní celek, ačkoli v některých oblastech jsou jejich zájmy a představy přirozeně odlišné. Jedná se o země, které tvoří pilíře evropského integračního projektu. Politická elita je obecně příznivě nakloněna evropské integraci. V některých zemích se politické strany vyznačují značným eurooptimismem (např. v Belgii nebo Lucembursku, dlouhodobě s určitými odchylkami i v Itálii) a není jim vzdálena ani myšlenka federální Evropy. Jinde se objevují kritičtější hlasy, nicméně obvykle usilující o efektivnější a konkurenceschopnější Evropu. Výjimkou jsou strany extrémní pravice a extrémní levice, u kterých je znatelný euroskepticismus. Problémem je, že v některých zemích jsou radikální síly, zejména krajní pravice, na vzestupu (např. v Nizozemsku nebo vlámské části Belgie), což může do budoucnosti vytvářet hrozbu. Postoje veřejnosti bývají ovlivněné domácí politickou a hospodářskou situací. Je možné tvrdit, že z dlouhodobé perspektivy veřejnost těchto zemí podporuje evropskou integraci a považuje ji za dobrou věc, která přinesla výhody. Průzkumy veřejného mínění, které koná Eurobarometr, ukazují, že země Beneluxu a Itálie se nacházejí vysoce nad průměrem EU, co se týče příznivého náhledu na evropskou integraci a její užitečnost. O něco skeptičtější jsou postoje německé a francouzské

veřejnosti, které se pohybují kolem průměru či jen mírně pod ním. Lze to přičítat dopadům ekonomické krize i rozrůzněnosti představ o podobě evropské integrace, které ovšem neznamenají, že by se zde prosazovaly snahy o její radikální proměnu či dokonce regresi.

Vnitropolitický vývoj, hospodářská situace a postoje vlád Francie a Německa budou pro vývoj evropské integrace zásadní. Francie byla od počátku prvořadým aktérem evropského integračního procesu. Důraz na něj vždy představoval primární směr francouzské zahraniční politiky, jež ji považovala za zásadní platformu, na níž lze nejlépe prosazovat francouzské národní zájmy, a to i přes existenci oscilace a soupeření odlišných představ o jeho podobě symbolizovaných v postavách Jeana Monneta a Charlese de Gaullea. Francie byla rovněž dlouhodobě schopná modelovat evropský projekt podle vlastních preferencí, přičemž významně čerpala ze své silné pozice. Vznik komplexnější evropské konstrukce v podobě Maastrichtské smlouvy znamenal pro francouzské politiky vážnou výzvu a postupně se začíná projevovat určitá eroze francouzské schopnosti ovlivňovat kontury integrace. Roli sehrály jak posuny na evropské úrovni (zejména znovusjednocení Německa a další rozšíření), tak určité vnímání rozchodu mezi ambicemi a zájmy Francie a Evropy, které francouzská politická reprezentace ztrácela schopnost prezentovat jako jednotné. Ve srovnání s vývojem od 50. let tak počátek první dekády 21. století bývá charakterizován jakousi ztrátou tempa a diskontinuitou. Přes tuto tendenci viditelně vtělenou do neúspěchu francouzského referenda o evropské ústavní smlouvě, nelze hovořit o ztrátě francouzského potenciálu a schopnosti mít vliv na rozhodnutí evropských institucí a formulaci zásadních politik. S nástupem prezidenta Nicolase Sarkozyho pak mnozí pozorovatelé konstatují francouzskou snahu o obnovení ústřední role Francie v evropských záležitostech.

Německý vztah k evropskému integračnímu projektu byl determinován porážkou ve druhé světové válce a rozdělením země v důsledku vypuknutí studenoválečného konfliktu. Pro západní Německo pod vedením Konráda Adenauera znamenala účast na evropském integračním projektu „návrat do Evropy", opětovné přijetí mezi demokratické země, které zároveň stabilizovalo domácí demokratizační proces a přineslo slib rychlé hospodářské obnovy. Ačkoli se Německo brzy hospodářsky zotavilo a stalo se ekonomicky silným státem, nemělo politické ambice postavit se do čela evropského integračního projektu. Země do určité míry sama sebe omezovala, stahovala se do pozadí

a zaujímala spíše pasivní postoj. Místo sledování politických cílů se Německo soustředilo na ekonomická témata. Změnu ve vztahu k evropské integraci přineslo až znovusjednocení Německa. Od 90. let sílily hlasy volající po aktivnějším přístupu vlády k Evropské unii a prosazování německých zájmů. Silnější role Německa se například projevila ve východním rozšíření a v pragmatičtějším postoji EU k Rusku. V současnosti Německo hraje v Evropské unii aktivní roli a dalo by se říci, že se konečně ujalo vůdčí role. V tandemu Francie-Německo se projevuje jako silnější a důraznější aktér. Zásadní roli sehrálo po odmítnutí evropské ústavní smlouvy, kdy přimělo ostatní země jednat o nové smlouvě. Do budoucna se od Německa hodně očekává, zejména účinné řešení problémů eurozóny. Německé postavení v Evropské unii ale zároveň naráží na staré problémy, kdy jakékoliv pokusy výrazně prosazovat vlastní představu o podobě evropské integrace mohou být interpretovány jako snahy budovat „německou Evropu".

Itálie se pod vedením Alcide De Gasperiho stává jedním ze zakládajících států evropského integračního procesu a Evropské společenství vedle NATO představuje jeden ze dvou hlavních pilířů italské poválečné zahraniční politiky. V italské volbě sehrály roli jak snaha o posílení mezinárodní pozice, tak zajištění demokratického směřování země. Itálie se stabilně profilovala jako jedna z nejvíce proevropsky orientovaných zemí, kde se po konverzi původně antievropské komunistické strany stala podpora integrované Evropě v podstatě jednohlasnou. V pozitivním naladění Italů se promítaly ekonomické benefity plynoucí ze sjednocování, zároveň byl vliv evropských institucí vnímán jako přínos pro fungování italské politiky, jisté „vnější pouto", o něž se opírá modernizace a rozvoj země. Po celé poválečné období je Itálie konzistentním a v podstatě maximalistickým zastáncem evropské integrace, na straně druhé nebyla schopná prosadit svou pozici mezi velkými zeměmi a nepatřila mezi aktivní tahouny integrace. V případě Itálie se jednalo o pasivní evropanství, charakterizované sice supranacionálními přístupy, avšak bez snah o definování ucelené evropské politiky. Tento laxní přístup italských politických elit se začíná částečně proměňovat až v průběhu 80. let za vlády Bettina Craxiho. Důležitým mezníkem jak v domácí politice, tak ve vztahu k EU představují 90. léta, když je Itálie po podpisu Maastrichtu nucena reagovat na proměnu projektu a zabránit vlastní marginalizaci. Proevropská perioda, během níž se Itálii zdařilo stát se součástí EMU v první vlně, byla ukončena až nástupem vlád premiéra Silvia Berlusconiho, jejichž

postoj k integraci lze charakterizovat jako měkký euroskepticismus. Se středopravou vládní většinou vstupuje do italského politického diskurzu téma obrany národních zájmů a více proaktivního postoje vůči Evropě.

Belgie, Lucembursko a Nizozemsko byly od počátku nakloněny užší evropské spolupráci. Evropská integrace představovala určitou alternativu k Beneluxu, který nesplnil všechny cíle a očekávání, která do něj byla vkládána. Hlavními důvody, které stály za podporou plánů evropské integrace, byly zaprvé vlastní bezpečnost, tj. zajištění míru mezi Německem a Francií. Lze podotknout, že všechny země opustily po druhé světové válce neutralitu, jejíž dodržování nebylo velkými státy respektováno, a podílely se i na vzniku mezinárodních vojenských organizací, jako bylo NATO. Druhý důvod byl hospodářský, ekonomiky zemí Beneluxu byly otevřené, a proto bylo prioritou získat lepší a snadnější přístup na trhy okolních zemí. Výsledky ESUO přinesly další pozitivní zkušenosti z mezinárodní spolupráce. Země Beneluxu proto podpořily následující projekty EHS a Euroatomu a později vznik Evropských společenství a Evropské unie.

Nicméně mezi zeměmi Beneluxu můžeme pozorovat i rozdíly v evropské politice a jejích prioritách. Na jedné straně máme Belgii a Lucembursko, jejichž zahraničně politická východiska a pozice, které zastávají v EU, jsou si do značné míry podobné. Tyto země jsou historicky úzce provázané (např. již ve 20. letech 20. století byl založen belgicko-lucemburský hospodářský svaz). Jejich evropská politika se opírá o otevřenou podporu evropské spolupráce a dalšího prohlubování evropské integrace. Myšlenka federální Evropy není tamějším politikům nijak vzdálená. Bezproblémově zde byly schváleny všechny zakládající smlouvy a jejich revize. Politická elita je v obou zemích proevropsky orientovaná. Příčin této situace je několik. Ani Belgie ani Lucembursko nebylo v minulosti velmocí na rozdíl od velkých států, ale i sousedního Nizozemska. Vždy doplácely na nepřátelství mezi Německem a Francií a jen obtížně prosazovaly své národní zájmy. Evropská integrace byla tudíž chápána jako projekt, který posílí jejich diplomatickou váhu a který jim umožní prosadit zahraničně politické a hospodářské cíle. Obě země jsou také sídlem mnoha evropských institucí, což přináší nezanedbatelný hospodářský zisk, ale domníváme se, že to má i psychologický dopad, kdy veřejnost se cítí být s Evropskou unií úzce svázána. Belgičtí a lucemburští

politici jsou také považováni za dobré vyjednavače, kteří jsou schopni najít kompromis a dohodu zejména mezi velkými zeměmi. Tamější veřejnost je dlouhodobě nakloněna evropské integraci a považuje ji za užitečnou.

Ze zemí Beneluxu se vyčleňuje Nizozemsko svým pragmatickým a kritickým přístupem. Nizozemsko samo sebe vždy považovalo za člena se „zvláštním postavením", neboť v minulosti patřilo k evropským velmocem a dlouhodobě se řadilo k největším z malých členských zemí. Evropská integrace znamenala především hospodářské výhody. Nizozemsko nikdy nepatřilo k zastáncům federalizace ES/EU, ačkoli podporovalo silné nadnárodní instituce. Tyto totiž byly považovány za záruku stejného přístupu ke všem členským zemím bez ohledu na jejich velikost. ES/EU bylo chápáno jako prostor, kde budou platit stejná pravidla hry pro všechny, proto odmítalo vznik institucí, které měly čistě mezivládní charakter, jako byla Evropská rada, neboť zde existovaly obavy z dominance velkých států. Nizozemský přístup byl také ovlivněn silnou transatlantickou vazbou. Země například podporovala vstup Velké Británie do ES a naopak se stavěla zdrženlivě ke všem unijním projektům užší spolupráce v zahraniční a bezpečnostní politice. Politická elita vždy preferovala hospodářskou integraci před integrací politickou. Politické strany byly dlouhodobě v postojích k evropské integraci jednotné a příznivě jí nakloněné. Změna nastala v 90. letech, kdy došlo k prohloubení integrace, která zasáhla i citlivé oblasti jako zahraniční a bezpečnostní politiku a justici a vnitro. Od této doby se také začaly zvyšovat náklady na členství a Nizozemsko se stalo čistým plátcem do rozpočtu EU. Výhled východního rozšíření Evropské unie o chudší státy posílil obavy z finanční únosnosti evropské integrace. Zvýšení počtu členů bylo také vnímáno jako zdroj oslabení pozice a vlivu země v EU. Vztah k EU se začal vyznačovat zvýšenou kritičností, což ovšem nelze zaměňovat za negativní postoj. Politický konsensus ohledně EU byl narušen silným vstupem extrémní pravice na politickou scénu, jejíž negativismus si získal značnou část veřejnosti. Rozladěnost veřejnosti především z domácí politické scény, ale i z EU se odrazila v odmítnutí evropské ústavní smlouvy. I přesto si nizozemská veřejnost zachovala pozitivní postoj k evropské integraci a politická elita zase svůj konstruktivní přístup snažící se hledat kompromis.

Když se podíváme na proces tvorby evropské politiky na národní úrovni, ve všech zkoumaných zemích se jedná o doménu exekutivy, a to bez ohledu na podobu politického systému (parlamentní a poloprezidentský). Národní parlamenty byly dlouhodobě upozaďovány, jejich vliv na tvorbu národní pozice byl slabý a často nebyly dostatečně a včas informovány. Parlamenty se snažily svůj vliv zvyšovat, postupně zakládaly specifické výbory pro evropské záležitosti, zlepšily také vazbu na národní poslance v Evropském parlamentu a zapojily se do Konference evropských výborů parlamentů (COSAC). To ovšem nebylo dostatečné a vliv legislativního tělesa na podobu evropské politiky rostl jen slabě. V souvislosti s Lisabonskou smlouvu došlo v některých zemích k výraznějšímu posílení role parlamentu. V Nizozemsku byl například schválen institut parlamentní výhrady, v Německu ústavní soud rozhodl pozastavit ratifikační proces Lisabonské smlouvy, dokud nebudou posíleny rozhodovací pravomoci parlamentu.

Shrnutí a porovnání národních zájmů je velmi obtížný úkol. Lze říci, že zkoumané země považují za svoji klíčovou prioritu zvýšení konkurenceschopnosti. To platí pro všechny politiky. Podívejme se nyní na ty vybrané. U zemědělství se všechny země shodnou na posílení konkurenceschopnosti zemědělského sektoru, společné jsou i další priority jako kvalita potravin, ochrana krajiny, výzkum a inovace nebo pomoc zemím třetího světa. Pro všechny je také zřejmé, že musí dojít k reformě společné zemědělské politiky po roce 2013. U konkrétních opatření lze již vypozorovat odlišnosti. Nizozemsko obecně prosazuje liberalizaci světového obchodu se zemědělskými produkty, a tudíž i liberalizaci SZP. Upustilo by od současného systému financování, kdy přímé platby by nahradilo systémem tržně orientovaných plateb pro farmáře, kteří chrání společensky důležité hodnoty, zrušilo by pilíře SZP a vytvořilo by pouze jeden fond pro zemědělství a rozvoj venkova. Německo a Francie jsou naopak pro zachování přímých plateb i obou pilířů SZP, zachovány by měly být i podpory pro méně zvýhodněné oblasti, což je prioritou Lucemburska, jehož zemědělci jsou na této podpoře závislí.

U dopravní politiky lze vidět shodu na projektech transevropských sítí, na něž je kladen důraz (Francie, Itálie). Pro mnohé země (Lucembursko, Nizozemsko, Belgie, Francie) je u dopravní politiky prioritou zmírnění dopadů na životní prostředí, a tudíž podporují, aby se část dopravy osobní i nákladní přesunula ze silnic na železnici a aby cestující více využívali veřejnou

hromadnou dopravu. Shoda taktéž panuje ohledně zvýšení bezpečnosti na silnicích. Na úrovni EU Nizozemsko prosazuje liberalizaci dopravního trhu a sjednocení některých pravidel (např. zavedení jednotného evropského dokumentu pro povolení výkonu dopravní činnosti nebo sjednocení celních procedur). Liberalizace evropského dopravního trhu je prioritou i pro Německo. U Nizozemska, Německa a Belgie lze pozorovat shodu v zavedení přísnějších environmentálních standardů pro oblast dopravy. Pro Lucembursko je zmírnění dopadů na životní prostředí zásadní, neboť je to právě doprava, která se nejvíce podílí na znečištění. Dopravní vliv na životní prostředí spolu s otázkami bezpečnosti vnímá jako důležité i Francie.

Ochrana životního prostředí a energetika jsou úzce provázané. U zkoumaných zemí (Nizozemsko, Lucembursko, Belgie, Německo, Itálie) jsme nalezli řadu shod ve vládních prioritách, jako jsou snížení emisí skleníkových plynů, zvýšení energetické efektivity, podpora obnovitelných zdrojů energie, zachování biodiverzity, zlepšení kvality ovzduší, vod a půdy a zlepšení nakládání s odpady. Pro státy je také zásadní diverzifikace energetických zdrojů, ovšem právě zde lze nalézt mezi zeměmi určité odlišnosti. Německo sází zejména na obnovitelné zdroje energie, naopak postupně upouští od jaderné energie. Rozvoj obnovitelných zdrojů a negativní postoj k jaderné energii je podobný i v Belgii a Lucembursku. Itálie, která odmítla využívání jaderné energie k výrobě elektrické energie v roce 1987, nejdříve v roce 2008 oznámila svůj záměr navrátit se k jádru, ovšem v červnu 2011 byl tento plán Berlusconiho vlády Italy odmítnut v referendu. Nizozemsko také chce zvýšit podíl obnovitelných zdrojů energie, zároveň významně podporuje výzkum nových technologií. Budoucnost vidí zejména v uhelných elektrárnách, které zachycují a ukládají CO_2. Jaderná energie není považována za prioritu, ale nebyl zaznamenán odmítavý postoj. Specifická pozice jakožto největšímu výrobci jaderné energie v EU náleží Francii, kde jádro patří k prioritním oblastem spolu s důrazem na obnovitelné zdroje.

V oblasti vnitra a justice je pro mnohé země prioritou řešení otázek spojených s přistěhovalectvím a zejména s integrací cizinců do většinové společnosti. Tento problém se týká v prvé řadě příchozích z tzv. nezápadních zemí. Někde je tento problém vyostřený (např. v Nizozemsku, Francii, napětí z přílivu uprchlíků a nárůstu ilegální imigrace se projevuje v Itálii), a proto vlády přistoupily k výraznému zpřísnění podmínek pro vstup a pobyt cizinců ze zemí mimo EU na svém území a zavádějí další opatření, která mají přimět

cizince integrovat se do společnosti. Německo a země Beneluxu shodně podporují prohloubení policejní spolupráce. Společně také podporovaly zavedení evropského zatykače (k němuž se stavěla negativně Itálie), zlepšení spolupráce v boji proti terorismu a organizovanému zločinu. U nizozemské a lucemburské vlády byla také zaznamenána silná podpora rozvoje společné azylové a imigrační politiky, což na druhé straně odmítá Německo; migrace a její řízení patří k důležitým tématům rovněž pro Francii.

Co se týče oblasti vzdělávání, vědy a výzkumu nebylo nalezeno mnoho průniků. Státy mohou mít podobné problémy, ale vlády identifikují odlišné priority. Pro Belgii je to například celoživotní vzdělávání, pro Lucembursko zase problematika začleňování přistěhovalců do většinové společnosti. Německo a Nizozemsko kladou velký důraz na vědu a výzkum. Itálie se potýká s reformou vzdělávacího systému včetně univerzit, reforma vysokého školství a snahy o posílení významu a financování výzkumu jsou tématem i ve Francii. U daní a zaměstnanosti narážíme na podobnou situaci. Například v oblasti zaměstnanosti lze shledat, že se vlády musí zabývat problémem stárnutí populace a udržitelnosti stávajícího sociálního systému. Nezaměstnanost a problémy pracovního trhu patří k diskutovaným otázkám ve Francii. Mnohé země zavádějí opatření, která mají zlepšit zaměstnávání osob v důchodovém věku (Německo, Benelux). Podobně je prioritou řešení vysoké míry nezaměstnanosti u mladých lidí, přistěhovalců a nekvalifikované pracovní síly (Francie, Benelux, Německo). Nízká zaměstnanost žen a vysoká míra nezaměstnanosti mladých lidí, které se spolu s dalšími negativními jevy projevují nerovnovážně více v jižních částech země, jsou pak dlouhodobým problémem Itálie. Co se týče postoje k evropské politice zaměstnanosti, zde už nejsou národní pozice zřetelné. Jasnější cíle definovalo Německo, které by rádo vidělo sbližování politik zaměstnanosti členských států EU. Nizozemsko zase spíše stojí o výměnu informací a zlepšení koordinace v některých oblastech (např. boj proti podvodům v sociálním pojištění), ale nepodporuje hlubší integraci.

9. ZDROJE

ABRATE, Graziano. The Netherlands. In BERNANDI, Luigi, PROFETA, Paola (eds.). Tax Systems and Tax Reforms in Europe. Abingdon: Routledge, 2004, s. 241-269.

Accord de coopération entre l'Etat fédéral, les Communautés et les Régions, relatif à la représentation du Royaume de Belgique au sein du Conseil de Ministres de l'Union européenne [online]. Portail environnement de Wallonie, 8. března 1994 [cit. 15. února 2010]. Dostupné na **http://environnement.wallonie.be/legis/accords_de_cooperation/representationUE.htm.**

Accord du gouvernement conclu entre les négociateurs des CDnV, MR, PS, Open VLD, CDH [online]. Website van de Eerste Minister van België, 18. března 2008 [cit. 21. února 2010]. Dostupné na **http://www.premier.be/files/accordgouvernement.pdf.**

Administration générale de l'Enseignement et de la Recherche scientifique – Communauté française de Belgique [online]. Enseignement.be, nedatováno [cit. 1. března 2010]. Dostupné na **http://www.enseignement.be/index.php?page=25296&navi=2481.**

Ambassade de France. France and the fight against global warming [online]. Ambassade de France, La France au Royaume-Uni, 3. listopadu 2006 [cit. 8. října 2009]. Dostupné na **http://www.ambafrance-uk.org/Environment-France-and-the-fight.html/.**

Amici della Terra. Chi siamo [online] Amici delle Terra, nedatováno [cit. 15. června 2010]. Dostupné na **http://www.amicidellaterra.it/adt/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1.**

AMMENDOLA, Teresa, ISERNIA, Pierangelo. L'Europa vista dagli italiani: i primi vent'anni. IN: COTTA, Maurizio, ISERNIA, Pierangelo, VERZICHELLI, Luca (eds). L'Europa in Italia. Élite, opinione pubblica e decisioni. Bologna: Il Mulino, 2005, s. 117-169.

ANCELOVICI, Marcos. Social Movements and Protest Politics. In COLE, Alistair, LE GALÈS, Patrick, LEVY, Jonah (eds). Developments in French Politics 4. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 74-91.

ANDERSON, Jeffrey J. Germany and Europe: Centrality in the EU. IN: BULMER, S. – LEQUESNE, Ch. (eds.). The Member States of the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 77–96.

ANDERSON, Karen, KAEDING, Michael. Belgium, the Netherlandsm and Luxembourg: Increasingly Cautious Europeans. In ZEFF, Eleanor E., PIRRO, Ellen B. (eds.). The European Union and the Member States. Boulder a London: Lynne Rienner Publishers, 2006, s. 107-128.

ANDEWEG, Rudy B., IRWIN, Galen A. Governance and Politics of the Netherlands. Houndmills a New York: Palgrave Macmillan, 2005.

Antwerpen.be. Antverpský přístav [online]. Ville d'Anvers, nedatováno [cit. 28. března 2010]. Dostupné na http://www.antwerpen.be/eCache/FRB/19/619.cmVjPTE1OTA3.html.

APCA (L'Assemblée Permanente des Chambres d'agriculture). Les chambres d'agriculture [online]. APCA, nedatováno, [cit. 20. listopadu 2009]. Dostupné na http://paris.apca.chambagri.fr/apca/default.htm.

Areva. Group profile [online]. Areva, nedatováno, [cit. 15. prosince 2009]. Dostupné na http://www.areva.com/servlet/group/profile/creationofareva-en.html.

Association Européenne des Voies vertes. The European Greenways: Good Practice Guide [online]. Association Européenne des Voies vertes, 2000 [cit. 8. října 2009]. Dostupné na http://aevv.horus.be/SiteResources/data/MediaArchive//pdf/bonnes_pratiques_angl.pdf.

Astrid. Rapporto sul ruolo e le prospettive del CNEL. Executive summary. Roma, 2010.

AUSSEMS, Magali. D'une politique des transports à une politique de mobilité globale. In BEAUFAYS, Jean, MATAGNE, Georges (eds.). La Belgique en mutation. Systèmes politiques et politiques publiques (1968-2008). Bruxelles: Bruylant, 2009, s. 285-311.

BAETZ, Jürgen. Germany Decides to Abandon Nuclear Power by 2022 [online] Associated Press, 30. května 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://news.yahoo.com/s/ap/20110530/ap_on_bi_ge/eu_germany_nuclear_power.

BALDI, Brunetta. Regioni e federalismo. L'Italia e l'Europa. Bologna: CLUEB, 2006.

BALDI, Brunetta, BALDINI, Gianfranco. Italia. IN: VENTURA, Sofia (ed). Da stato unitario a stato federale. Territorializzazione della politica, devoluzione e adattamento istituzionale in Europa. Bologna: Il Mulino, 2008, s. 69-112.

BALME, Richard, WOLL, Cornelia. France: Between Integration and National Sovereignty. In BULMER, Simon, LEQUENSE, Christian (eds). The Member States of the European Union. Oxford: Oxford University Press 2005, s. 97-118.

BANISTER, David a kol. European Transport Policy and Sustainable Mobility. London: Spoon Press 2000.

Banque Nationale de Belgique. PIB [online]. Banque Nationale de Belgique, srpen 2010 [cit. 9. října 2010]. Dostupné na http://www.nbb.be/belgostat/PublicatieSelectieLinker?LinkID=656000098|910000082&Lang.

BARONI, Paolo. Parte Ntv, l'Italia sale sui treni privati. La Stampa, 16. července 2008.

BARŠOVÁ, Andrea. Francie chce změnit přistěhovaleckou politiku - Francouzský parlament schválil novou imigrační strategii Nicolase Sarkozyho [online]. Migrace online, 11. července 2006 [cit. 8. října 2009]. Dostupné na http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1957017.

BARŠOVÁ, Andrea, BARŠA, Pavel. Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005.

BAUN, Michael J.. The Maastricht Treaty As High Politics: Germany, France, and European Integration. Political Science Quarterly, 1995-996, roč. 110, č. 4.

BBC News. Mediterranean union is launched [online]. BBC News, 13. července 2008 [cit. 10 října 2009]. Dostupné na http://news.bbc.co.uk/2/hi/7504214.stm/.

BBCa (British Broadcasting Corporation). Germany „stronger" after economic crisis – Merkel [online]. BBC News Europe, 31 December, 2010 [cit. 5. srpna 2011]. Dostupné na http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-12100305.

BBCb (British Broadcasting Corporation). EU dividend over plan for Lisbon Treaty change. News Europe [online]. BBC News Europe, 27 October, 2010 [cit. 5. srpna 2011]. Dostupné na http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11634169.

Be2010.eu. Stratégie de Lisbonne - Programme national de réforme 2008-2010/ Rapport de progrès 2009 [online]. Říjen 2009 [cit. 15. března 2010]. Dostupné na http://www.be2010.eu/html_docs/nhp_2009/fr/index.htm.

Belgium.be. Transport sur les chemins de fer [online]. Belgium.be, nedatováno [cit. 28. března 2010]. Dostupné na http://www.belgium.be/fr/mobilite/transport_de_marchandises/chemins_de_fer/. (Belgium.be nedatováno a)

Belgium. be. Taux de base de la TVA [online]. Belgium.be, nedatováno [cit. 15. března 2010]. Dostupné na http://www.belgium.be/fr/impots/tva/taux/. (Belgium.be nedatováno b)

Belgostat. Chiffre global de la population par commune [online]. Statistiques de population, prosinec 2009 [cit. 9. února 2010]. Dostupné na http://www.ibz.rrn.fgov.be/fileadmin/user_upload/Registre/fr/statistiques_population/stat_1_f.pdf

BELLOTTI, Luca. L'agricoltura italiana ha un valore aggiunto: la qualità. Secolo d'Italia, 20. března 2005.

BELLUCCI, Paolo. La reazione dell'élite politica italiana di fronte all'integrazione europea alla fine degli anni ´90. IN: COTTA, Maurizio, ISERNIA, Pierangelo, VERZICHELLI, Luca (eds). L'Europa in Italia. Élite, opinione pubblica e decisioni. Bologna: Il Mulino, 2005, s. 171-221.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. Italská cesta k většinové demokracii. IN: KLÍMA, Michal (ed.). Možnosti úpravy či reformy volebního systému v ČR. Praha: VŠE, 1999, s. 40-57.

BERNARDI, Luigi. Italy. IN: BERNARDI, Luigi, PROFETA, Paola (eds). Tax Systems and Tax Reforms in Europe. Routledge, 2004, s. 179-212.

BERNARDI, Luigi. Tax Reforms in Italy and in Europe. An Introduction. Giornale degli Economisti e Annali di Economia, 2005, roč. 64, č. 2-3, s. 139-159.

BEUNEN, Raoul, KNAAP van der Wim G. M., BIESBROEK, Robbert G. Implementation and Integration of EU Environmental Directives. Experiences from The Netherlands. Environmental Policy and Governance, 2009, 19, s. 57-69.

BEYEN, Johan Willem. Het spel en de knikkers [online]. Het spel en de knikkers, Een kroniek van vijftig jaren, 1968 [cit. 21. října 2009]. Dostupné na http://www.ena.lu/.

BI (Bundesministerium der Innern). Nationale Minderheiten in Deutschland. Rostock: Publikationsversand der Bundesregierung, 2010.

BI (Bundesministerium der Innern). Einblicke in ein facettenreiches Arbeitsfield. Berlin: BI, 2011.

BI (Bundesministerium der Innern). Migrationsbericth des Bundesamtes für Migration and Flüchtlinge im Auftrag der Bundesregierung. Berlin: BI, 2011b.

BIFULCO, Raffaele. Le regioni. La via italiana al federalismo. Bologna: Il Mulino, 2004.

BIGOT, Giulia, FELLA, Stefano. The Prodi Government's proposed citizenship reform, and the debate on immigration and its impact in Italy. Modern Italy, 2008, roč. 13, č. 3, s. 305-315.

BIORCIO, Roberto. Il movimento verde in Italia [online]. Working paper n. 46, Barcelona 1992. Dostupné na http://ddd.uab.cat/pub/worpap/1992/hdl_2072_1436/ICPS46.pdf.

Bloomberg Businesweek. The Financial Crisis Hits German Economy [online] Bloomberg Businesweek, Ocotber 15, 2008 [cit. 15. srpna 2011]. Dostupné na http://www.businessweek.com/globalbiz/content/oct2008/gb20081015_123628_page_3.htm.

BMBF (Bundesministerium fűr Bildung und Forschung). Exzellenzinitiative für Spitzenforschung an Hochschulen. Berlin: BMBF, 2011c.

BMBF (Bundesministerium fűr Bildung und Forschung). Hightech-Strategie fűr Deutschland. Berlin: BMBF, 2011b.

BMBF (Bundesministerium fűr Bildung und Forschung). Hochschulpakt 2020: Zwischenbilanz und Ausblick. Berlin: BMBF, 2011d.

BMBF (Bundesministerium fűr Bildung und Forschung). Investitionen in die Zukunft: Das Zwölf-Milliarden Euro-Paket der Bundesregierung. Berlin: BMBF, 2011f).

BMBF (Bundesministerium fűr Bildung und Forschung). Ministerium. Berlin, BMBF, 2011a.

BMELV (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz). Statement by the Federal Government on the EU Commission's Communication „The CAP towards 2020". Berlin: BMELV, 2011.

BMELV (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz). Ministerium. Berlin: BMELV, 2011a.

BMELV (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz). German Agriculture: Facts and Figures. Berlin: BMELV, 2010.

BMELV (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz). Franco German Position for a strong Common Agricultural Policy blond 2013. Berlin: BMELV, 2010c.

BMELV (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz). Farming in Germany. Berlin: BMELV, 2011b.

BMELV (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz). Organic farming in Germany. Berlin: BMELV, 2011c.

BMELV (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz). German Forests: Nature and economic factor. Berlin: BMELV, 2011d.

BMELV (Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Verbraucherschutz). East-West Cooperation in Agriculture and Food. Berlin: BMELV, 2002.

BMF (Bundesministerium der Finanzen). Aviation tax: a new charge for airlines. Berlin: BMF, 2010g.

BMF (Bundesministerium der Finanzen). Das BMF im Wandel der Jahrhunderte. Berlin: BMF, 2010.

BMF (Bundesministerium der Finanzen). Simpler tax law and less bureaucracy. Berlin: BMF, 2010h.

BMF (Bundesamt für Migration und Flüchtige). Das Bundesamt in Zahlen 2010: Asyl, MIgration, ausländische Bevőlkerung und Integration. Nürnberg: BMF, 2011.

BMWI (Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie). Germany's position on a "Europe 2020" strategy. Berlin: BMWI, 2009.

BOBBIO, Luigi. L'alta velocità in Val di Susa. Troppo decisionismo o troppo poco? IN: BRIQUET, Jean-Louis, MASTROPAOLO, Alfio (eds). Politica in Italia. I fatti dell'anno e le interpretazioni. Bologna: Il Mulino, 2007, s. 210-228.

BOCIÁNOVÁ, Kateřina. Francouzské předsednictví EU [online]. Euroskop, 20. května 2008 [cit. 10. září 2009]. Dostupné na http://www.euroskop.cz/45/740/clanek/francouzske-predsednictvi-eu/.

BOLDRINI, Sandra, GALER, Benoît. La politique européenne en Belgique: particularités institutionnelles et constantes européistes. Les cahiers du CEPESS, 2007, s. 13-44.

BORZEL, T. A.. Europeanization: How the EU with its Member States. IN: BULMER, S. – LWQUESNE, Ch. (eds.). The Member States of the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 45–69.

BOSSAERT, Danielle. The Luxembourg Chamber of Deputies: From a Toothless Tiger to a Critical Watchdog? IN: MAURER, Andreas, WESSELS, Wolfgang (eds.). National Parliaments on Their Ways to Europe: Losers or Latecomers? Baden-Baden: Nomos, 2001, s. 301-311.

BRETTFELD, Katrin, WETZELS, Peter. „Muslims in Germany: Integration, barriers to integration, religion and attitudes towards democracy, the rule of law, and politically/religiously motivated violence". Hamburg: University of Hamburg, 2007.

BRINK VAN DEN, Ton, KEULEN VAN, Mendeltje. Rediscovering Europe in the Netherlands: Towards Strengthened Legitimacy of Dutch EU Policy. Horizons stratégiques, 2007, č. 6, 10 s.

BRINK VAN DEN, Jan. The Netherlands and the Schuman Plan [online]. Notre Europe, 1952 [cit. 22. října 2009]. Dostupné na http://www.ena.lu.

BROWNE, Antony. France lands record EU fine for 20 years of flouting fishing rules [online]. Timesonline, 13. července 2005 [cit. 15. října 2009]. Dostupné na http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article543333.ece.

BUFACCHI, Vittorio, BURGESS, Simon. L'Italia contesa. Dieci anni di lotta politica da Mani pulite a Berlusconi. Roma: Carocci 2004.

BUCHAN, D. Energy Policy: Sharp Challenges and Rising Ambitions. IN: WALLACE, H. – POLLACK, M. – YOUNG, R. (eds.). Policy Making in the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 357–379.

BULL, Martin, NEWELL, James. Italian Politics: Adjustment Under Duress. Cambridge: Polity Press, 2005.

BULMAHN, Edelgard. PISA: The Consequences for Germany. OECD Observer, 2002, č. 231/232.

BUND (Bund für Umwelt und Naturschutz). Umwelt schützen. Natur bewahren: Der BUND. Berlin: BUND, 2011.

Bundespresident. Startseite [online] Bundesverfassungsgericht, 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na: http://www.bundespresident.de/index.html.

Bundesrat. Roles and Functions [online] Bundesverfassungsgericht, 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.bundesrat.de/nn_11006/EN/funktionen-en/funktionen-en-node.html?__nnn=true.

Bundesverfassungsgericht. European Arrest Warrant Act Void [online] Bundesverfassungsgericht, 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.bundesverfassungsgericht.de/en/press/bvg05-064en.html.

BUNR (Bundesministerium fűr Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit). 25 Jahre Bundesumweltsministerium. Berlin: BUNR, 2011.

BUNR (Bundesministerium fűr Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit). Kurzinfo Gewässerschutz. Berlin: BUNR, 2010a.

BUNR (Bundesministerium fűr Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit). Kurzinfo Meeresumweltschutz. Berlin: BUNR, 2010b.

BUNR (Bundesministerium fűr Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit). Bodenschutz und Altlasten – Worum geht es? Berlin: BUNR, 2010c.

BUNR (Bundesministerium fűr Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit). Kurzinfo Luftreinhaltung. Berlin: BUNR, 2010d.

BUNR (Bundesministerium fűr Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit). Kurzinfo Verkerh. Berlin: BUNR, 2010e.

BUNR (Bundesministerium fűr Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit). Kurzinfo Lärmschutz. Berlin: BUNR, 2010f.

Bureau de liaison Bruxelles-Europe. Enseignement [online] Bureau de liaison Bruxelles-Europe, nedatováno [cit. 1. března 2010]. Dostupné na http://www.blbe.be/default.asp?V_LANG_ID=6&V_DOC_ID=1800.

Bureau federal du plan. Base de donnée transports [online] Bureau federal du plan, 2009 [cit. 16. února 2010]. Dostupné na http://www.plan.be/databases/database_det.php?lang=fr&TM=30&IS=60&DB=TRANSP&ID=14.

BURSENS, Peters. Why Denmark and Belgium have different implementation records: On transposition laggards and leaders in the EU. Scandinavian Political Studies, 2002, roč. 25, s. 173-195.

BusinessInfo. Itálie: předpověď vývoje ekonomiky na semináři Confindustrie [online] BusinessInfo, 15. září 2009 [cit. 20. září 2009]. Dostupné na http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/italie/italie-vyvoj-ekonomikapredpoved/1000683/54564/.

BUZA (Ministerie van Buitenlandse Zaken). Facts and statistics [online]. Ministry of Foreign Affairs, 2008 [cit. 8. října 2009]. Dostupné na http://www.minbuza.nl/en/You_and_the_Netherlands/About_the_Netherlands/General_information/Facts_and_statistics.

BUZA (Ministerie van Buitenlandse Zaken). Route van Europees voorstel tot Europees beleid [online]. Ministry of Foreign Affairs, nedatováno [cit. 11. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.minbuza.nl/nl/Onderwerpen/Europese_Unie/Hoe_komt_het_Nederlandse_sta dpunt_tot_stand/Route_van_Europees_voorstel_tot_Europees_beleid.

BVBS (Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtenwicklung. Estimate of long-term freight transport trends to 2050. Berlin: BVBS, 2007.

BverfGE (Bundesverfassungsgericht). Entscheidungen [online] Bundesverfassungsgericht, 2005 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/es20050428_2bve000105.html.

BverfGE (Bundesverfassungsgericht). Pressmittelungen [online] Bundesverfassungsgericht, 2009 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.bverfg.de/pressemitteilungen/bvg09-072.html.

BverfGE (Bundesverfassungsgericht). BverfGE 89, 15 – Maastricht [online] Bundesverfassungsgericht, 1989 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv089155.html.

CACIAGLI, Mario. Regioni d'Europa. Devoluzioni, regionalismi, integrazione europea. Bologna: Il Mulino, 2006.

CALABRÒ, Antoinetta M. Clandestini, in Italia sono un milione. Corriere della Sera, 10. srpna 2009.

CANZLER, Weert. Transport Inrastructure in Shrinking (East) Germany. German Politics and Society, 2008, roč. 26, č. 2.

CARBONE, Maurizio, NEWELL, James L. Towards the End of a Long Transition? Bipolarity and Instability in Italy's Changing Political System. Politics, 2008, roč. 28, č. 3, s. 138-149.

Cargolux. Our shareholders [online] Cargolux, nedatováno [cit. 15. prosince 2009]. Dostupné na http://www.cargolux.com/Company/Presentation.php?module=2.

CARLEY, Mark. Trade union membership 1993-2003 [online]. EIROnline, 2004 [cit. 15. května 2010]. Dostupné na http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2004/03/update/tn0403105u.htm.

CARLEY, Mark. Trade union membership 2003-2008 [online]. EIROnline, 2009 [cit. 15. června 2010]. Dostupné na http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0904019s/tn0904019s.htm#hd2.

CASEY, Zoë. Italy, France push to overturn tuna fishing ban. European Commission keeps ban in place, accuses France and Italy of under-reporting and overfishing [online]. European Voice, 25. června 2008 [cit. 15. ledna 2010]. Dostupné na <http://www.europeanvoice.com/article/2008/06/2329/italy,-france-push-to-overturn-tuna-fishing-ban/61362.aspx>.

CAVATORTO, Sabrina, FOIS, Giovanna Antonia. Le élite politiche italiane nelle grandi scelte comunitarie. In: COTTA, Maurizio, ISERNIA, Pierangelo, VERZICHELLI, Luca (eds). L'Europa in Italia. Élite, opinione pubblica e decisioni. Bologna: Il Mulino, 2005, s. 277-331.

CDU (Christlich Demokratische Union Deutschlands). Startseite [online]. CDU, 2011 [cit. 18. května 2011]. Dostupné na http://www.cdu.de/.

CEPL (La Chambre des Employés Privés). La Chambre des Employés Privés [online]. CEPL., nedatováno [cit. 11. ledna 2010]. Dostupné na http://www.cepl.lu/ceplweb/F100.htm.

Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme. Rapport statistique et démographique 2008 – Migrations et populations issues de l'immigration en Belgique [online]. 2009 [cit. 9. února 2010]. Dostupné na http://www.diversite.be/?action=publicatie_detail&id=105&thema=4.

CFE (Conferedation Fiscale Europeenne). Excise duty in Germany. Brussels: CFE, 2011.

CGIL (Confederazione Generale Italiana del Lavoro). Quanti siamo [online]. CGIL, nedatováno [cit. 15. května 2010]. Dostupné na http://www.cgil.it/ChiSiamo/Quanti_Siamo.aspx.

CIA (Central Inteligence Agency). The World Factbook. Washington: CIA, 2011.

CIA (Central Inteligence Agency). The World Factbook. Washington: CIA, 2010.

CIACE (Comitato interministeriale per gli affari comunitari europei). Struttura [online] CIACE, nedatováno [cit. 4. června 2010]. Dostupné na http://www.politichecomunitarie.it/struttura/37/ciace.

CIPE (Comitato Interministeriale per la Programmazione Economica). Competenze [online] CIPE, nedatováno [cit. 4. června 2010]. Dostupné na http://www.cipecomitato.it/it/il_cipe/competenze.html.

CISL (Confederazione italiana sindacati lavoratori). Tesseramento [online] CISL, nedatováno [cit. 15. května 2010]. Dostupné na http://www.cisl.it/Sito.nsf?OpenDatabase&CNt=HOME;MNt=Tesseramento;PT=PaginaInterna;DOC=TesseramentoIscritti^Testo;DB=Sito-Tesseramento.

CLIFT, Ben. Economic Policy. In COLE, Alistair, LE GALÈS , Patrick, LEVY, Johan (eds). Developments in French Politics 4. Palgrave Macmillan, 2008, s. 191-208.
Climat.be. Plan national climat de la Belgique 2009-2012 [online]. Climat.be, nedatováno [cit. 24. března 2010]. Dostupné na http://www.climat.be/IMG/pdf/PNC_2009-2012-2.pdf.

CLÒ, Alberto. Il gas e il sistema energetico italiano [online]. 2006 [cit. 14. září 2009]. Dostupné na http://www.esso.com/Italy-Italian/PA/Files/03_AlbertoClo.pdf.

CLÒ, Alberto. Energia tra emergenze congiunturali e debolezze strutturali. In BRIQUET, Jean-Louis, MASTROPAOLO, Alfio (eds). Politica in Italia. Fatti dell'anno e le interpretazioni. Bologna: Il Mulino, 2007, s. 249-270.

CNEL (Il Consiglio Nazionale dell'Economia e del Lavoro). Cosa è il CNEL [online]. CNEL, nedatováno [cit. 14. května 2010]. Dostupné na http://www.portalecnel.it/PORTALE/homepagesezioniweb.nsf/vwHp/CosaEIlCnel?opendocument.

CNR (Consiglio Nazionale delle Ricerche). Chi siamo [online]. CNR, nedatováno [cit. 3. května 2010]. Dostupné na http://www.cnr.it/sitocnr/IlCNR/Chisiamo/Chisiamo.html.

COLE, Alistair. Decentralization in France: Central Steering, Capacity Building and Identity Construction. French Politics, 2006, č. 4, s. 31-57.

COLEMAN, William D., CHIASSON, Christine. State power, transformative capacity and adapting to globalization: an analysis of French agricultural policy, 1960-2000. Journal of European Public Policy, 2002, roč. 9, č. 2, s. 168-185.

COLOMBO, Asher, SCIORTINO, Giuseppe. Italian immigration: the origins, nature and evolution of Italy's migratory systems. Journal of Modern Italian Studies, 2004, roč. 9, č. 1, s. 49-70.

Committee of the Regions. Francie [online]. Committee of the Regions, nedatováno [cit. 25. 9. 2009]. Dostupné na <http://www.cor.europa.eu/pages/PresentationTemplate.aspx?view=folder&id=32437d2f-9757-4b8a-b81e-29a7f40eb22f&sm=32437d2f-9757-4b8a-b81e-29a7f40eb22f>.

COMPAGNA, Guido. Se il Pd piange, il PdL non ride. Il Sole 24 Ore, 8. června 2009.

Confédération Nationale des Syndicats d'Exploitants Familiaux (MODEF). Dostupné na:
http://www.modef.fr/spip.php?rubrique3.

Confédération paysanne. Dostupné na:
http://www.confederationpaysanne.fr/structure_represent_confederation_paysanne_377.php.

Confindustria (Confederazione generale dell'industria italiana). Chi siamo [online]. Confindustria, nedatováno [cit. 10. května 2010]. Dostupné na http://www.confindustria.it/Conf2004/DbDoc2004.nsf/ED7A98CEB34BD160422567D700799728/7000BD3BC481EF43C1256F26005052D2?OpenDocument&MenuID=090574CF8B86FACEC1256EFB0032DA12.

Conseil supérieur de l'emploi. Evolutions récentes et perspectives du marché du travail [online]. Červen 2009 [cit. 7. března 2010]. Dostupné na
http://www.emploi.belgique.be/WorkArea/showcontent.aspx?id=23980

CONTI, Nicolò, VERZICHELLI, Luca. La dimensione europea nel discorso politico in Italia: un'analisi diacronica delle preferenze partitiche (1950-2001). In COTTA, Maurizio, ISERNIA Pierangelo, VERZICHELLI, Luca (eds). L'Europa in Italia. Élite, opinione pubblica e decisioni. Bologna: Il Mulino, 2005, s. 61-116.

COPA (Comité des organisations professionnelles agricoles). COPA's Member organizations [online]. COPA, nedatováno [cit. 10. září 2009]. Dostupné na
http://www.copa-cogeca.be/Main.aspx?page=CopaMembers&lang=en.

COPA-COGECA. Organisations membres de la COGECA [online] COGECA, nedatováno [cit. 20. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.copa-cogeca.be/Main.aspx?page=CogecaMembers&lang=fr.

CORNERO, Vanni. L'agricoltura italiana viaggia a marcie ridotte. La Stampa, 7. prosince 2008.

Corriere della Sera. Berlusconi: „La riforma della giustizia anche da soli“. Corriere della Sera, 11. ledna 2009 (Corriere della Sera 2009c).

Corriere della Sera. Immigrazione, accordo Italia-Libia. Corriere della Sera, 29. prosince 2007.

Corriere della Sera. Lodo Alfano, fumata nera. Corriere della Sera, 6. října 2009 (Corriere della Sera 2009b).

Corriere della Sera. Nasce il PdL, si parte con i giovani. Applausi e i standing ovation per il premier. Corriere della sera, 27. března 2009 (Corriere della Sera 2009a).

COTTA, Maurizio, VERZICHELLI, Luca. Political Institutions in Italy. Oxford: Oxford University Press, 2007.

COTTA, Maurizio, VERZICHELLI, Luca. Il sistema politico italiano. Bologna: Il Mulino, 2008.

CPB. About CPB [online]. Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis [cit. 5. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.cpb.nl/eng/org/.

CPB. Extended main economic indicators: most recent forecasts 2007-2010 [online]. Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, prosinec 2009 [cit. 28. prosince 2009]. Dostupné na http://www.cpb.nl/eng/prognoses/nlinfo.html.

CROCI, Osvaldo. The ‘Americanization’ of Italian foreign policy? Journal of Modern Italian Studies, 2005, roč. 10, č. 1, s. 10-26 (Croci 2005b).

CROCI, Osvaldo: Much Ado about Little: The Foreign Policy of the Second Berlusconi Government. Modern Italy, 2005, roč. 10, č. 1, s. 59-74 (Croci 2005a).

CRUCHTEN VAN, Jo, KUIJPERS, Rob. Leden vakbonden [online]. Statistics Netherlands, první čtvrtletí 2008 [cit. 28. prosince 2009]. Dostupné na http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/AA8F162C-80F3-4AFA-B464-4A4B6F05465C/0/2008k1v4p47art.pdf.

CRUCHTEN VAN, Jo, KUIJPERS, Rob. Organisatiegraad werknemers blijft dalen [online]. Statistics Netherlands, 23. září 2009 [cit. 28. prosince 2009]. Dostupné na http://www.cbsinuwbuurt.nl/fe/index.aspx?FilterId=2&ChapterId=17&ContentId=1959

CRUMLEY, Bruce. Goodbye to France's 35-Hour Week [online]. Time, 24. července 2008 [cit. 10. září 2009]. Dostupné na http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1826227,00.html.

CSU (Christlich-Soziale Union in Bayern). Ű̈bersicht [online] CSU, 2011 [cit. 18. května 2011]. Dostupné na http://www.csu.de/partei/index.htm.

ČÁKIOVÁ, Julie. Německý vzdělávací systém. Praha: Národní informační centrum pro mládež Národního institutu dětí a mládeže MŠMT, 2006.

ČÁSTEK, Michal, MEDKOVÁ, Eva, NĚMEC, Jan, PECHÁČEK, Štěpán. Činnost parlamentu v období výkonu předsednictví v Radě EU [online]. Parlamentní institut, leden 2007 [cit. 11. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE/pi-1-173.pdf.

ČEPOVÁ, Andrea. Decentralizace národních států v západní Evropě (Velká Británie, Španělsko, Francie, Itálie). In FIALA, Vlastimil, ŘÍCHOVÁ, Blanka (eds). Úloha politických aktérů v procesu decentralizace. Olomouc-Praha, 2002, s. 36-107.

ČERMÁKOVÁ, Eva. Orgány veřejné správy - strategické dokumenty územního rozvoje – „regionalizace" Francie [online]. Fakulta informatiky VUT v Brně, 2006 [cit. 10 září 2009]. Dostupné na http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/35113/1/Cermakova.E_Organy%20verejne_VS_2006pdf.pdf.

DAHRENDORF, Ralf: German „Ostpolitik": Appeasement or detente?. German Federal Govermnemt. Speach delivered before the Consultative Assembly of the Council of Europe in Strassbourg, April 22, 1970.

D'ALIMONTE, Roberto, BARTOLINI, Stefano. "Electoral Transition" and Party System Change in Italy. In BULL, Martin, RHODES, Martin (eds). Crisis and Transition in Italian Politics. London, 1997, s. 110-134.

D'ALIMONTE, Roberto. Il verdetto elettorale. In ITANES. Il ritorno di Berlusconi. Vincitori e vinti nelle elezioni del 2008. Bologna: Il Mulino, 2008, s. 15-28.

D'ALIMONTE, Roberto. Le urne vuote del Sud colpiscono il primo partito. Il Sole 24 Ore, 8. června 2009.

DAVIES, Lizzy. Sarkozy unveils €35bn 'big loan' boost for French universities and museums [online]. Guardian, 14. prosince 2009 [cit. 10 května 2010]. Dostupné na http://www.guardian.co.uk/world/2009/dec/14/spending-boost-for-french-universities.

DB (Deutsche Bahn). Deutsche Bahn at a glance. Berlin: DB, 2007.

DELLA CANANEA, Giacinto. Italy. In KASSIM, Hussein, PETERS, Guy, WRIGHT, Vincent (eds). The National Co-ordination of EU Policy. The Domestic Level. Oxford: Oxford University Press 2000, s. 99-113.

DELLA PORTA, Donatella. La politica locale. Bologna: Il Mulino, 1999.

DELLA PORTA, Donatella, VANUCCI, Alberto. Un paese anormale. Come la classe politica ha perso l'occasione di Mani Pulite. Bologna: Il Mulino, 1999.

DELLA SETA, Roberto. L'Ambientalismo. In PASQUINO, Gianfranco (ed). La Politica italiana. Dizionario critico 1945-1995. Roma, Bari: Editori Laterza, 1995, s. 151-164.

Der Spiegel. Economic Crisis Mounts in Germany [online]. Der Spiegel, 11. 4. 2008 [cit. 9. srpna 2011]. Dostupné na http://www.spiegel.de/international/business/0,1518,588316,00.html.

Der Spiegel. Köhler unterzeichnet Gesetze zum EU-Reformvertrag [online]. Der Spiegel, 23. 9. 2009a [cit. 9. srpna 2011]. Dostupné na http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,650748,00.html.

Der Spiegel. Record Low Turnout Expected in National Election [online]. Der Spiegel, 27. 9. 2009b [cit. 9. srpna 2011]. Dostupné na http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,651614,00.html.

DESIDERI, Carlo, SANTANTONIO, Vincenzo. Building a Third Level in Europe: Prospects and Difficulties in Italy. In JEFFERY, Charlie (ed). The Regional Dimension of the European Union. Towards a „Third Level" in Europe? London: Frank Cass, 2001, s. 96-116.

DEUBNER, Christian. France: Contradictions and Imbalances. In ZEFF, Eleanor, PIRRO, Ellen (eds). The European Union and Member States. Lynn Rienner Publisher, 2006, s. 61-83.

Deutscher Bundestag. Fraktionen [online]. Berlin: Deutscher Bundestag, 2011 [cit. 5. srpna 2011]. Dostupné na http://www.bundestag.de/bundestag/fraktionen/index.html.

Deutsche Welle. German President Suspends Ratification of EU Lisabon Treaty [online]. Deutsche Welle, 30. 6. 2008. http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3450737,00.html.

DGB (Der Deutsche Gewerkschaftsbund). Ű̈ber DGB [online]. Berlin: 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.dgb.de/uber-uns/dgb-heute.

DIEBOLD, William. Imponderables of the Schuman Plan. Foreign Affairs, October 1, 1950.

Die Bundesregierung. Die Beteiligung Deutschlands am europäischen Gesetzgebungsprozess [online]. Berlin: Bundesregierung, 2011a [cit. 5. srpna 2011]. Dostupné na http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Archiv16/Artikel/2006/03/2006-03-09-europa-rolle-deutschlands-im-entscheidungssystem-der-eu.html.

Die Bundesregierung. Die Mitwirkung der Bundesländer in der Europapolitik [online] Berlin: Bundesregierung, 2011b [cit. 5. srpna 2011]. Dostupné na http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Archiv16/Artikel/2006/03/2006-03-09-europa-mitwirkung-der-bundeslaender-in-angelegenheiten-der-eu.html.

Die Linke. Programmatische Eckpunkte - Programmatisches Gründungsdokument der Partei [online]. Berlin: Die Linke, 2007 [cit. 20. května 2011]. Dostupné na http://die-linke.de/fileadmin/download/dokumente/programmatische_eckpunkte.pdf.

DIETZE, Constantin von. The State of German Agriculture. The Aannals of the American Academy of Political and Social Science, 1948, roč. 260, November, č. 1, s. 74-79.

DINAN, Desmond. Europe Recast: A History of the European Union. Basingstoke: Palgrave Macmillan 2004.

DINMORE, Guy. Italy: Much to play for [online]. FT.com, 4. května 2010 [cit. 20. května 2010]. Dostupné na http://www.ft.com/cms/s/0/eaf2c538-57af-11df-855b-00144feab49a.html.

DIPE (Dipartimento politiche comunitarie). Struttura [online]. DIPE, nedatováno [cit. 20. června 2010]. Dostupné na http://www.politichecomunitarie.it/.

Direction Générale de l'Énergie et des Matières Premières. Electricity and Energy Policy: French specificities and challenges in the European context [online]. Direction Générale de l'Énergie et des Matières Premières. Observatoire de l'économie de l'énergie et des matières premières. Observatoire de l'énergie. 2006, [cit. 15. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.developpement-durable.gouv.fr/energie/anglais/pdf/elec-pol-energetique-ang.pdf.

Direction Générale de l'Énergie et des Matières Premières. France's energy situation [online]. Direction Générale de l'Énergie et des Matières Premières. Observatoire de l'Économie de l'Énergie et des Matières Premières. Observatoire de l'Énergie. 2006, [cit. 15. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.developpement-durable.gouv.fr/energie/anglais/politique-energetique.htm.

DOKOUPILOVÁ, Hana. Komparace politiky zaměstnanosti v ČR a ve Francii. Diplomová práce, Brno: Masarykova Univerzita 2007.

DONATI, Antonella. Pubblicata la legge: gia da giugno niente Ici sulla prima casa. La Repubblica, 28. května 2008.

DOOMERNIK, Jeroen. Overview of the Dutch asylum and immigration system. Dutch methods of regulating migration [online]. Briefing Paper 10.19, Migration Watch UK, 2006 [cit. 1. prosince 2009]. Dostupné na http://www.migrationwatchuk.com/pdfs/BP10_19.pdf.

DRAKE, Helen. Perspectives on French Relations with the European Union. An Introduction. In DRAKE, Helen (ed). French Relations with the European Union. Routledge, 2005, s. 1-20.

DYČKA, Lukáš: Francie po nástupu Sarkozyho – změny v bezpečnostní a obranné politice. Obrana a strategie, 2007, roč. 7, č. 2, s. 87-94.

EBBINGHAUS, Bernhard, EICHHORST, Werner. Employment Regulation and Labor Market Policy in Germany, 1991-2005. Institute for the Study of Labor (IZA), Discussion Papers 2505. Bonn: IZA, 2006.

EdF (Électricité de France). Presentation of the group [online]. EdF, nedatováno [cit. 10. září 2009]. Dostupné na http://group.edf.com/the-edf-group/presentation-of-the-group/profile-95039.html.

EDWARDS, Tom, SMITH, Stewart. Transport Problems Facing Large Cities [online]. NSW Parliamentary Library Research Service, 2008 [cit. 10. září 2009]. Dostupné na http://www.parliament.nsw.gov.au/prod/parlment/publications.nsf/key/TransportProblemsFacingLargeCities/$File/TransportFINALindex.pdf.

EICHLER, Jan. Francie po referendu. Mezinárodní politika, 2005, roč. 29, č. 8, s. 28-30.

EICHLER, Jan. Francouzské inspirace: možnosti a limity. Mezinárodní politika, 2004, roč. 28, č. 8, s. 27-29.

EICHLER, Jan. Nepokoje ve Francii na konci roku 2005. Mezinárodní politika, 2006, roč. 30, č. 1, s. 31-33.

EIRO (European Industrial Relations Observatory). Trade union membership 1993-2003 [online]. European Industrial Relations Observatory, 2004 [cit. 10. září 2009]. Dostupné na http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2004/03/update/tn0403105u.htm.

EIU (The Economist Intelligence Unit). Country Profile 1996-97. Belgium, Luxembourg [online]. The Economist Intelligence Unit, 1997 [cit. 12. prosince 2009]. Dostupné na http://store.eiu.com/country/LU.html?ref=lef_nav.

EIU (The Economist Intelligence Unit). Country Profile 1999-2000. Belgium, Luxembourg [online]. The Economist Intelligence Unit, 1999 [cit. 12. prosince 2009]. Dostupné na http://store.eiu.com/country/LU.html?ref=lef_nav.

EIU (The Economist Intelligence Unit). Country Profile 2007. Luxembourg [online]. The Economist Intelligence Unit, 2007 [cit. 12. prosince 2009]. Dostupné na http://store.eiu.com/country/LU.html?ref=lef_nav.

EIU (The Economist Intelligence Unit). Country Profile 2008. Luxembourg [online]. The Economist Intelligence Unit, 2008 [cit. 12. prosince 2009]. Dostupné na http://store.eiu.com/country/LU.html?ref=lef_nav.

EIU (The Economist Intelligence Unit). Country Report June 2009. Luxembourg [online]. The Economist Intelligence Unit, červen 2009 [cit. 15. prosince 2009]. Dostupné na http://store.eiu.com/country/LU.html?ref=lef_nav.

Election Resources. June 10-17, 2007 National Assembly Election Results - France Totals [online]. Election Resources, 2007 [cit. 25. března 2010]. Dostupné na http://electionresources.org/fr/deputies.php?election=2007.

Elections.public.lu. Elections législatives. Résultats officieux [online]. Elections.public.lu, 15. července 2009 [cit. 13. prosince 2009]. Dostupné na http://www.elections.public.lu/fr/elections-legislatives/2009/resultats/index.html.

ELGIE, Robert. Cohabitation: Divided Government French-Style. In ELGIE, Robert (ed.). Divided Government in Comparative Perspective. Oxford: Oxford University Press 2001, s. 106-126.

Élysée. Présidence de la République. L'avenir de l'agriculture [online]. Discours de M. le Président de la République, 2009a [cit. 20. září 2009]. Dostupné na http://www.elysee.fr/documents/index.php?lang=fr&mode=view&cat_id=7&press_id=2354.

Élysée. Présidence de la République. Les anciens présidents de la République [online]. La Présidence, nedatováno [cit. 20. června 2010]. Dostupné na http://www.elysee.fr/president/la-presidence/le-president-de-la-republique/histoire-des-presidents-de-la-republique/les-anciens-presidents-de-la-republique.483.html.

Élysée. Présidence de la République. Sur la politique maritime de la France [online]. Discours de M. le Président de la République, 2009b [cit. 20. září 2009]. Dostupné na http://www.elysee.fr/documents/index.php?mode=list&cat_id=7&lang=fr&page=8.

ENEA (Agenzia nazionale per le nuove tecnologie, l'energia e lo sviluppo economico sostenibile). L'Agenzia ENEA [online]. ENEA, nedatováno [cit. 15. května 2010]. Dostupné na http://www.enea.it/ente.html.

ENEL. Chi siamo [online]. ENEL, nedatováno [cit. 3. září 2009]. Dostupné na http://www.enel.it/azienda/chi_siamo/.

Energy Transition. About us [online]. SenterNovem, 18. března 2009 [cit. 23. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.senternovem.nl/energytransition/about_us/index.asp.

Energy Transition Task Force. More with Energy. Opportunities for the Netherlands. Westervoort: Advadi, 2006.

ENI. Azionisti [online]. ENI, nedatováno [cit. 3. září 2009]. Dostupné na http://www.eni.it/it_IT/faq/azionisti/azionista-maggioranza-relativa/faq-azionisti4-quale-azionista-maggioranza.shtml.

Environmentalists for Nuclear Energy. Dostupné na http://www.ecolo.org/base/baseen.htm.

EREC. Renewable energy policy review: France [online]. European Renewable Energy Council, březen 2009 [cit. 25. března 2010]. Dostupné na http://www.erec.org/fileadmin/erec_docs/Projcet_Documents/RES2020/FRANCE_RES_Policy_Review_09_Final.pdf.

ERSANILI, Evelyn. Country Profile 11: Netherlands [online]. Focus-Migration, 2007 [cit. 25. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.focus-migration.de/uploads/tx_wilpubdb/CP11_Netherlands.pdf.

Euobserver. Germany against 'arbitrary' re-introduction of border checks [online]. EU Observer, 11. května 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://euobserver.com/22/32311.

EurActive. Francie a Itálie obnovují svou jadernou spolupráci [online]. EurActiv, 26. února 2009 [cit. 15. října 2009]. Dostupné na http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/francie-a-italie-obnovuji-svou-jadernou-spolupraci-005669 (EurActive 2009a).

EurActiv. Francie se připojí k „ruskému" plynovodu South Stream [online]. EurActiv, 1. prosince 2009 [cit. 12. ledna 2010]. Dostupné na http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/francie-se-pripoji-k-ruskemu-plynovodu-south-stream-006807 (EurActive 2009b).

EurActiv. Topolánek: Velké státy nám vrážejí dýku do zad [online]. EurActiv, 2. prosince 2009 [cit. 12. ledna 2010]. Dostupné na http://www.euractiv.cz/energetika/clanek/topolanek-velke-staty-nam-vrazeji-dyku-do-zad-006812 (EurActive 2009c).

EurActiv. Francie: Politika zaměstnanosti se zaměří na mladé [online]. EurActiv, 17. ledna 2006 [cit. 10. října 2009]. Dostupné na http://www.euractiv.cz/ekonomika-a-euro/clanek/francie-politika-zamstnanosti-se-zam-na-mlad

EurActiv. Sarkozy opens door to CAP Reform [online]. EurActiv, 12. září 2007 [cit. 25. září 2009]. Dostupné na http://www.euractiv.com/en/cap/sarkozy-opens-door-cap-reform/article-166651#.

EurActiv. French university funding reform faces renewed opposition [online]. EurActiv, 24. června 2008 [cit. 25. prosince 2009]. Dostupné na http://www.euractiv.com/en/education/french-university-funding-reform-faces-renewed-opposition/article-173586.

EurActiv. France lines up carbon tax [online]. EurActiv, 12. června 2009 [cit. 10. září 2009]. Dostupné na http://www.euractiv.com/en/climate-change/france-lines-carbon-tax/article-183135. (EurActive 2009d)

EurActiv. Ochranář Sarkozy chce nové clo, prý kvůli „fér soutěži" [online]. EurActiv, 14. září 2009 [cit. 10. října 2009]. Dostupné na http://www.euractiv.cz/zivotni-prostredi/clanek/ochranar-sarkozy-chce-nove-clo-pry-kvuli-fer-soutezi-006489. (EurActive 2009e)

EurActiv. Sarkozy renews pressure for CO2 border tax [online]. EurActiv, 14. září 2009 [cit. 10. října 2009]. Dostupné na http://www.euractiv.com/en/climate-change/sarkozy-renews-pressure-co2-border-tax/article-185387. (EurActive 2009f)

EurActiv. Research in bad shape in France. [online]. EurActiv, 31. května 2010 [cit. 5. června 2010]. Dostupné na http://www.euractiv.com/en/priorities/research-in-bad-shape-in-france-news-494688.

Euractiv. Deutschland hat Lisabon-Vertrag ratifiziert [online]. 25 September 2009 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.euractiv.de/zukunft-und-reformen/artikel/deutschland-hat-lissabon-vertrag-ratifiziert-002144. (EurActive 2009g)

Eurofound. Federatie Nederlandse Vakbeweging [online]. Eurofound, 14. srpna 2009 [cit. 3. prosince 2009]. Dostupné na http://www.eurofound.europa.eu/emire/NETHERLANDS/DUTCHTRADEUNIONFEDERATIONFNV-NL.htm.

Eurofound. Trade Union Confederation: France [online]. Eurofound, 14. srpna 2009 [cit. 3. října 2009]. Dostupné na http://www.eurofound.europa.eu/emire/FRANCE/TRADEUNIONCONFEDERATION-FR.htmf.

Eurointelligence. Sarkozy plans „fiscal shock“ to kickstart French ekonomy [online]. Eurointelligence, 25. května. 2007 [cit. 25. října 2009]. Dostupné na http://www.eurointelligence.com/Article3.1018+M52e00971fa5.0.html.

European Commission. Agriculture in the European Union - Statistical and Economic Information 2008. Brussels: DG for Agriculture and Rural Development, 2009b.

European Commission. Agriculture in the European Union - Statistical and economic information 2008. Milk and milk products [online]. European Commission, Agriculture and Rural Development, Analysis, Statistics, 2009 [cit. 9. ledna 2010]. Dostupné na http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2008/table_en/en420.htm (European Commission 2009e).

European Commission. Attitudes towards EU Enlargement. Special Eurobarometer. European Comission, 2006a.

European Commission. Climate Action [online]. European Commission, 1. srpna 2009 [cit. 3. listopadu 2009]. Dostupné na http://ec.europa.eu/environment/climat/climate_action.htm. (European Commission 2009f)

European Commission. Commission Staff Working Document: Lisbon Strategy evaluation document [online]. European Commission, 2. února 2010 [cit. 15. dubna 2010]. Dostupné na http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs_2009/pdf/lisbon_strategy_evaluation_en.pdf. (European Commission 2010e)

European Commission. Environmental Policy Review. Italy. Brussels: European Commission, 2009c.

European Commission. 2008 Environment Policy Review. The Netherlands. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009n.

European Commission. 2008 Environment Policy Review. Luxembourg. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009d.

European Commission. 2007 - Environment policy review. Brussels: Commission of the European Communities, 2008b.

European Commission. Energy Factsheets Belgium: 2007 [online]. DG for Energy and Transport, leden 2007 [cit. 16. března 2010]. Dostupné na http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/country/be/be_fr/mix_be_fr.pdf. (European Commission 2007b)

European Commission. Multi-Annual Guidance Programmes [online]. European Commission, nedatováno [cit. 16. října 2009]. Dostupné na http://ec.europa.eu/fisheriescfp/structural_measures/archives/magp_1997_2001_en.htm. (European Commission nedatováno a)

European Commission. EU Budget 2008: Financial Report. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009a.

European Commission. EU Energy in Figures 2010. Directorate-General for Energy and Transport. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010c.

European Commission. EU energy and transport in figures 2009. Directorate-General for Energy and Transport. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2009j.

European Commission. EU Maritime Policy. Facts and Fugures – Italy [online]. DG Fisheries and Maritime Affairs, nedatováno [cit. 11. února 2010]. Dostupné na http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/pdf/country_factsheets/italy_en.pdf (European Commission nedatováno b).

European Commission. Eurobarometr, No. 23. Public Opinion in the European Community. Brussells: Commission of the European Communities, 1985.

European Commission. Eurobarometr, No. 40. Standard Eurobarometer. European Comission, 1993.

European Commission. Eurobarometer 53. Public opinion in the European Union. European Commission, 2000.

European Commission. Eurobarometer 61. National Report. Executive Summary. The Netherlands. European Commission, 2004.

European Commission. Eurobarometer 70. Executive Summary: France. European Commission, 2008a.

European Commission. Eurobarometer 71. National Report, Executive Summary: France. European Commission, 2009h.

European Commission. Eurobarometer 71. Voorjaar 2009. National Rapport. European Commission, 2009t.

European Commission. Eurobarometer 71. Public opinion in the European Union. European Commission, 2009v.

European Commission. Eurobarometre 71: Raport National Luxembourg. Luxembourg: Représentation de la Commission européenne au Luxembourg, 2009g.

European Commission. Eurobarometr, No. 72. National Report. Executive Summary. Germany. European Comission, 2009k.

European Commission. Eurobarometer 72. Standard Eurobarometer. Brussels: European Commission, 2009l.

European Commission. Eurobarometro 72: Rapporto nazionale. Brussels: European Commission, 2009m.

European Commission. Eurobarometr, No. 74. Economic Governance in the European Union. European Comission, 2010a.

European Commission. Facts and Figures on the Common Fisheries Policy 2008. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010g.

European Commission. France – Energy Mix Fact Sheet [online]. European Commission, 2007 [cit. 20. května 2010]. Dostupné na http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/mix/mix_fr_en.pdf. (European Commission 2007a)

European Commission. Italy – Energy Mix Fact Sheet [online]. European Commission, 2007 [cit. 20. května 2010]. Dostupné na http://ec.europa.eu/energy/energy_policy/doc/factsheets/mix/mix_it_en.pdf. (European Commission 2007c)

European Commission. Key Data on Education in Europe 2009. Brussels: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2009r.

European Commission. Key Figures on Europe. Edition 2009. Eurostat. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008c.

European Commission. Natura 2000 Barometer [online]. Environment, prosinec 2009 [cit. 14. března 2010]. Dostupné na http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/barometer/index_en.htm. (European Comission 2009y).

European Commission. Organization of the Education System in Italy 2008/2009 [online]. Eurydice, nedatováno [cit. 7. ledna 2010]. Dostupné na http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/IT_EN.pdf (European Commission nedatováno c).

European Commission. Qualitative study on EU Citizens and The Euro in The Months Following its Introduction. European Comission, 2002.

European Commission. Statistical and Economic Information. Report 2009 [online]. DG for Agriculture and Rural Development, prosinec 2009 [cit. 16. února 2010]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/rurdev2009/RD_Report_2009_Chapter3-3.pdf (European Commission 2009z).

European Commission. Strutture dei sistemi di istruzione e formazione in Europa. Italia. Edizione 2009/2010 [online]. Unità italiana di Eurydice, 2010 [cit. 7. ledna 2010]. Dostupné na http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/structures/041_IT_IT.pdf (European Commission 2010d).

European Commission. Taxation Trends in the European Union: 2009. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009i.

European Commission. The European Citizens and the Future of Europe. Qualitative Study. European Comission, 2006b.

European Commission. The European Constitution: Post-referendum survey in France [online]. European Commission, Directorate-General Press and Communication, červen 2005 [cit. 3. září 2009]. Dostupné na http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl171_en.pdf. (European Commission 2005c)

European Commission. The European Constitution: Post-referendum survey in Luxembourg [online]. European Commission - Public Opinion, Flash EB, July 2005 [cit. 14. prosince 2009]. Dostupné na http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl173_postref_lu_en.pdf. (European Commission 2005b)

European Commission. The European Constitution: post-referendum survey in The Netherlands [online]. Public Opinion, červen 2005 [cit. 10. listopadu 2009]. Dostupné na http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl172_en.pdf. (European Commission 2005a)

European Environment Agency. Greenhouse gas emission trends and projections in Europe 2006 [online]. EEA Report 9, říjen 2006 [cit. 14. března 2010]. Dostupné na http://www.eea.europa.eu/publications/eea_report_2006_9/eea_report_9_2006.pdf.

European Migration Network – Belgian Contact Point. The organisation of migration and asylum policies in Belgium [online]. Duben 2009 [cit. 7. března 2010]. Dostupné na https://dofi.ibz.be/nl/statistieken/belgian%20migration%20point/3.pdf

European Parliament. Politické skupiny [online]. European Parliament, nedatováno [cit. 10. května 2010]. Dostupné na http://www.europarl.europa.eu/news/public/default_cs.htm.

European Parliament. Results of the 2009 European Elections. Bruxelles: European Parliament, 2009.

Eurostat. Electricity generated from renewable sources [online]. 2010 [cit. 27. března 2010]. Dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsien050. (Eurostat 2010a)

Eurostat. Employment rate by gender [online]. 2010 [cit. 27. března 2010]. Dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsiem010&plugin=1. (Eurostat 2010b)

Eurostat. Europe in Figures. Eurostat Yearbook 2009. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009a.

Eurostat. Greenhouse gas emissions [online]. 2010 [cit. 27. března 2010]. Dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsien010. (Eurostat 2010c)

Eurostat. New asylum applications 1985-2006 [online]. 2007 [cit. 27. října 2010]. Dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-07-110/EN/KS-SF-07-110-EN.PDF. (Eurostat 2007)

Eurostat. Population of foreign citizens in the EU27 in 2008 [online]. 2009 [cit. 25. března 2010]. Dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-16122009-BP/EN/3-16122009-BP-EN.PDF. (Eurostat 2009b)

Eurostat. Real GDP growth rate [online]. 2010 [cit. 27. března 2010]. Dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020. (Eurostat 2010d)

Eurostat. Tax revenue in the European Union [online]. 2009 [cit. 27. března 2010]. Dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-09-043/EN/KS-SF-09-043-EN.PDF. (Eurostat 2009c)

Eurostat. Unemployment rate by gender [online]. Eurostat 2010 [cit. 27. března 2010]. Dostupné na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsiem110. (Eurostat 2010e)

Eurostat. Erwerbstätigenquote in der EU27 fiel auf 64,6% im Jahr 2009. Pressemittelung, 4. August 2010. Luxembourg: Eurostat, 2010f.

Eurydice. National summary sheets on education systems in Europe and ongoing reforms. France [online]. Eurybase - Descriptions of National Education Systems and Policies, January 2009 [cit. 20. ledna 2010]. Dostupné na http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/national_summary_sheets/047_FR_EN.pdf. (Eurydice 2009b)

Eurydice. National summary sheets on education systems in Europe and ongoing reforms. Luxembourg. [online]. Eurybase - Descriptions of National Education Systems and Policies, December 2008 [cit. 12. ledna 2010]. Dostupné na http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/national_summary_sheets/047_LU_EN.pdf.

Eurydice. National summary sheets on education systems in Europe and ongoing reforms. The Netherlands. [online]. Eurybase, prosinec 2009a [cit. 2. ledna 2010]. Dostupné na http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/national_summary_sheets/047_NL_EN.pdf. (Eurydice 2009a)

Evropská komise. Evropa 2020. Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění. Brusel: Evropská komise, 2010.

FA (Frankfurt Airport). Frankurt Airport in Figures. Frankufrt am Main: FA, 2010.

FABBRINI, Sergio, DONÀ, Alessia. Europeanization as strengthening of domestic executive power? The Italian experience and the case of the „Legge Comunitaria“. Journal of European Integration, 2003, č. 25, s. 31-50.

FABBRINI, Sergio. When a pigmy acts as a giant: the role of the Italian representatives in the Brussels constitutional convention. Modern Italy, 2004, roč. 9, č. 2, s. 233-245.

FABBRINI, Sergio, PIATTONI, Simona. Introduction: Italy in the EU - Pigmy or Giant? Modern Italy, 2004, roč. 9, č. 2, s. 149-157.

FABBRINI, Sergio, PIATTONI, Simona. Introduction: Italy in the EU. In FABBRINI, Sergio, PIATTONI, Simona (eds). Italy in the European Union. Redefining National Interest in a Compound Polity. Lanham: Rowman & Littlefield Publisher, Inc, 2008, s. 1-23.

FALCON, Giandomenico. Il nuovo Titolo V della parte seconda della Costituzione. Le Regioni, 2001, roč. 29, č. 1, s. 3-12.

FANFANI, Roberto. Agricoltura italiana e CEE. In GINSBORG, Paul (ed). Stato dell'Italia. Milano: Il Saggiatore – Bruno Mondadori, 1994, s. 651.

FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). Fishery and Aquaculture Country Profiles. Italy [online]. Fisheries and Aquaculture Department, nedatováno [cit. 8. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.fao.org/fishery/countrysector/FI-CP_IT/en.

FAZZINO, Elysa. Nucleare ai campioni nazionali. Il Sole 24 Ore, 24. února 2009.

FCPT-Syprolux. FCPT-Syprolux [online]. FCTP-Syprolux, nedatováno [cit. 11. ledna 2010]. Dostupné na http://www.fcpt-syprolux.lu/fcpt_syprolux/fcpt_syprolux.htm.

FDP (Freie Demokratische Partei). FDP Die Liberalen [online]. Berlin: FDP 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.fdp-bundespartei.de/webcom/show_article.php?wc_c=386.

Federalimentare (Federazione Italiana dell'Industria Alimentare). Chi siamo [online]. Federalimentare, nedatováno [cit. 12. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.federalimentare.it/chi_siamo.asp.

Federpesca (La Federazione Nazionale delle Imprese di Pesca). Commissione consultiva centrale per la pesca e l'acquacoltura [online]. Federpesca, nedatováno [cit. 12. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.federpesca.net/commissione-consultiva-centrale.html.

Fedil (Business Federation Luxembourg). About FEDIL [online]. Fedil, nedatováno [cit. 15. ledna 2010]. Dostupné na http://www.fedil.lu/About/.

FIALA, Petr, PITROVÁ, Markéta. Evropská unie. Brno: CDK, 2003.

FLANDEROVÁ, Linda, ŠVEC, Kamil. Nizozemí. In JÜPTNER, Petr, POLINEC, Martin et al. Evropská lokální politika 2. Praha: Institut politologických studií FSV UK, 2009, s. 141-168.

FLOOD, Chris. French Euroscepticism and the politics of indifference. In DRAKE, Helen (ed). French relations with the European Union. London: Routledge, 2005, s. 42-63.

FMI (Federal Ministry of Interior). Migration and Integration. Berlin: FMI, 2008.

FMTBH (Federal Ministry of Transport, Building and Housing). Federal Transport Infrastructure Plan 2003. Berlin: FMTBH, 2003.

FMTBH (Federal Ministry of Transport). Roads. Berlin: FMTBH, 2011a.

FMTBH (Federal Ministry of Transport). Rail Transport. Berlin: FMTBH, 2011b.

FMTBH (Federal Ministry of Transport). Significant progress on creating a single European rail market. Berlin: FMTBH, 2011c.

FMTBH (Federal Ministry of Transport). Electric Mobility. Berlin: FMTBH, 2011d.

FMTBH (Federal Ministry of Transport). Fehmarnbelt Fixed Link. Berlin: FMTBH, 2011e.

FMTBUD (Federal Ministry of Transport, Building and Urban Development). Freight Transport and Logistics Action Plan – Logistics Initiative for Germany. Berlin: FMTBUD, 2010.

FMTBUD (Federal Ministry of Transport, Building and Urban Development). A Profile of the Federal Ministry of Transport, Building and Urban Development. Berlin: FMTBUD, 2010d.

FNCTTFEL. 100 Jahre soziales Engagement [online]. FNCTTFEL, Geschichte, nedatováno [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.landesverband.lu/organisation/geschichte/index.php.

FNR (Fonds National de la Recherche Luxembourg). Strategy of the FNR [online]. Fonds National de la Recherche Luxembourg, nedatováno [cit. 15. ledna 2010]. Dostupné na http://www.fnr.lu/en/About-Us/Mission.

FOOT, John. Modern Italy. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2003.

France24. After two years of decline, unemployment is on the rise again [online]. France24, 5. května 2009a [cit. 4. září 2009]. Dostupné na http://www.france24.com/en/20090305-france-unemployment-eight-8-percent-young-rise-jobs.

France24. French parliament adopts Lisbon treaty [online]. France24, 8. února 2009b [cit. 11. září 2009]. Dostupné na http://www.france24.com/en/20080208-french-parliament-adopts-lisbon-treaty-france-eu.

FRANCESCHI, Andrea. Crisi del gas, mediazione Ue. L'Italia utilizza le sporte. Il Sole 24 Ore, 7. ledna 2009.

FRANÇOIS, Bastien. Parliament and Political Representation. In COLE, Alistair, LE GALÈS, Patrick, LEVY, Jonah (eds). Developments in French Politics 4. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 127-140.

FREDDI, Giorgio. La politica dell'Ambiente: tra innovazione e continuità. In DI PALMA, Giuseppe, FABBRINI, Sergio, FREDDI, Giorgio (eds). Condannata al successo? L'Italia nell'Europa integrata. Bologna: Il Mulino 2000, s. 401-445.

French Embassy. The future of agriculture. Speech by M. Nicolas Sarkozy, President of the Republic (excerpts) [online]. French Embassy, 2009a [cit. 12. října 2009]. Dostupné na http://www.ambafrance-uk.org/President-Sarkozy-s-speech-on-The.html.

French Embassy. France's maritime policy – Speech by Nicolas Sarkozy, President of the Republic. Le Havre, 16. července 2009 [online]. French Embassy, 2009b [cit. 12. října 2009]. Dostupné na http://www.ambafrance-uk.org/President-Sarkozy-on-France-s.html.

French Presidency of the Council of the European Union. Work Programme, 1 July – 31 December 2008 [online]. 2008a [cit. 3 září 2009]. Dostupné na http://www.eu2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/ProgrammePFUE/Programme_EN.pdf.

French Presidency of the Council of the European Union. Presentation des priorités de la Présidence Française devant la Commission Pêche du Parlement Europeen, Bruxelles, le 16 Juillet 2008 [online]. 2008b [cit. 23. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.eu2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0715_programme_travail_au_PE/intervention_MB_3DISCOURS_15-07_08.pdf.

FREUDENSTEIN, Roland. Poland, Germany and EU. International Affairs, 1998, roč. 74, č. 1.

GALETTO, Manuela. Representativeness of the social partners: Agricultural Sector – Italy [online]. Eurofound, 2007 [cit. 12. srpna 2009]. Dostupné na http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0608017s/it0608019q.htm.

GALLI, Carlo. Dopo Tangentopoli. legalità vs. normalità. Il Mulino, 2003, roč. 52, č. 407, s. 457-462.

GASPERONI, Giancarlo. La politica scolastica di Mariastella Gelmini: tagli in assenza di un progetto culturale. In BALDINI, Gianfranco, CENTO BULL, Anna (eds). Politica in Italia. I fatti dell'anno e le interpretazioni. Bologna: Il Mulino 2009, s. 223-239.

Gemma. Gender & Migration in France: a Brief Overview [online]. Gemma, 16. května 2009 [cit. 3 října 2009]. Dostupné na http://www.gemmaproject.eu/publicdocs/GEMMA_France_Overview_260509_reviewed.pdf.

Generální komisařství pro úprchlíky. Statistiky [online]. 2010 [cit. 31. března 2010]. Dostupné na http://www.cgvs.be/fr/Chiffres/.

Geocities. Energia nucleare [online]. Geocities, nedatováno [cit. 11. září 2009]. Dostupné na http://www.geocities.com/energia_nucleare/.

GEYER, Florian. The Educational System in Luxembourg [online]. Centre for European Policy Studies, Special Report, září 2009 [cit. 12. ledna 2010]. Dostupné na http://www.ceps.be/book/educational-system-luxembourg.

GILBERT, Mark. Le Leggi Bassanini: una tappa intermedia nella riforma del governo locale. In HINE, David, VASSALLO, Salvatore (eds). Politica in Italia. I fatti dell'anno e le interpretazioni. Bologna: Il Mulino, 1999, s. 161-180.

GINSBORG, Paul. Italy and its Discontents 1980-2001. London: Penguin Books, 2003.

GISL (Groupement des industries sidérurgiques luxembourgeoises). Note from the Luxembourg Iron and Steel Industries Group [online]. European Navigator, 23. května 1950 [cit. 15. prosince 2009]. Dostupné na http://www.ena.lu

GIULIANI, Marco. La politica europea. Bologna: Il Mulino, 2006.

GORDON, Philip H., DE BOISGROLLIER, Nicolas. Why the French Love Their Farmers [online]. YaleGlobal Online Magazine, listopad 2005 [cit. 15. října 2009]. Dostupné na http://yaleglobal.yale.edu/content/why-french-love-their-farmers.

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Ministère de l'Agriculture, de la Viticulture et du Développement rural [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Programme gouvernemental, Ministère de l'Agriculture, de la Viticulture et du Développement rural, 29. července 2009 [cit. 7. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/gouvernement/programme-2009/programme-2009/03-agri/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009a).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Ministère du Développement durable et des Infrastructures [online] Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Programme gouvernemental, 29. července 2009 [cit. 7. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/gouvernement/programme-2009/programme-2009/06-dev-infr/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009b).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Ministère des affaires étrangères [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Programme gouvernemental, 29. července 2009 [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/gouvernement/programme-2009/programme-2009/02-mae/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009c).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Ministère de l'Intérieur et à la Grande Région [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Programme gouvernemental, 29. července 2009 [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/gouvernement/programme-2009/programme-2009/14-int-gr/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009d).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Ministère Ministère de la Justice [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Programme gouvernemental, 29. července 2009 [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/gouvernement/programme-2009/programme-2009/15-justice/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009e).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Ministère de l'Éducation nationale et de la Formation professionnelle [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Programme gouvernemental, 29. července 2009 [cit. 15. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/gouvernement/programme-2009/programme-2009/08-educ-forma/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009f).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Programme gouvernemental, 29. července 2009 [cit. 15. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/gouvernement/programme-2009/programme-2009/10-enseignement/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009g).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Ministère des Finances [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Programme gouvernemental, 29. července 2009 [cit. 20. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/gouvernement/programme-2009/programme-2009/12-finances/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009h).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Ministère du Travail et de l'Emploi [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Programme gouvernemental, 29. července 2009 [cit. 22. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/gouvernement/programme-2009/programme-2009/19-travail-emploi/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009i)

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Présentation du projet de budget de l'État pour l'exercice 2010 [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Article d'actualité, 29. září 2009 [cit. 20. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/salle_presse/actualite/2009/09-septembre/29-budget-2010/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009j).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Ministère de l'Économie et du Commerce extérieur [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Programme gouvernemental, 29. července 2009 [cit. 20. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/gouvernement/programme-2009/programme-2009/07-ecocomex/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009k).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Aboutissement du rapprochement entre CEGEDEL, Saar Ferngas et SOTEG [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Article d'actualité, 23. ledna 2009 [cit. 20. ledna 2010]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/salle_presse/actualite/2009/01-janvier/23-krecke-fusion/index.html (Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg 2009l).

Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg. Renouvellement du soutien au développement rural: enveloppe budgétaire de 415 millions d'euros disponible pour la période de 2007-2013 [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, Dossiers, Agriculture et développement rural, 14. srpna 2008 [cit. 12. prosince 2009]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/dossiers/agriculture/soutien_rural_07-13/index.html.

Government of the Netherlands. Balkenende II Government. Coalition agreement [online]. Government of the Netherlands, 16. května 2003 [cit. 5. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.government.nl/Government/Previous_governments/Balkenende_II_Government/Coalition_agreement#internelink8.

Government of the Netherlands. Coalition agreement [online]. Government of the Netherlands, 7. února 2007 [cit. 5. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.government.nl/Government/Coalition_agreement.

GovernoBerlusconi.it. Far funzionare la giustizia [online]. GovernoBerlusconi.it, 2010 [cit. 10. února 2010]. Dostupné na http://www.governoberlusconi.it/page.php?idf=450&ids=470 (GovernoBerlusconi.it 2010a).

GovernoBerlusconi.it. La nuova compania di bandiera [online]. GovernoBerlusconi.it, 2010 [cit. 11. března 2010]. Dostupné na http://www.governoberlusconi.it/page.php?idf=450&ids=479 (GovernoBerlusconi.it. 2010b).

Grant Emprunt: Emprunt National 2010. Les détails du grand emprunt [online]. Grant Emrunt, 14. prosince 2009 [cit. 20. května 2010]. Dostupné na http://www.grandemprunt.net/.

GRAZIANO, Paolo. The European Employment Strategy and National Welfare States: Italy and France Compared. Paper presented at the Fourth ECPR Pan-European Conference on EU Politics, University of Latia, Riga, 25-27 September 2008.

Greenpeace. Űber uns. Berlin: Greenpeace, 2011.

GREGER, David a kol. Analýza školního vzdělávání ve vybraných zemích EU. Orbis Scholae, 2006, roč. 0, č. 1, s. 30-45.

GROTENWOLD, Andreas. West Germany's Economic Growth. Annals of the Association of American Geographers, 1973, roč. 63, č. 3.

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949.

Grüne. Bündnis 90/Die Grünen [online]. 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.gruene.de/.

GUARNIERI, Carlo. La Giustizia in Italia. Civile o penale, davanti al giudice di pace o in tribunale. Come funziona la nostra macchina politica. Bologna: Il Mulino, 2001.

GUELDRY, Michel R. France and European Integration: toward a Transnational Polity? Westport: Praeger Publishers, 2001.

GUICHARD, Guillaume. Le grand emprunt fait la part belle à la recherche [online]. Le Figaro, 14. prosince 2009 [cit. 11. prosince 2009]. Dostupné na http://www.lefigaro.fr/conjoncture/2009/12/14/04016-20091214ARTFIG00439-le-grand-emprunt-fait-la-part-belle-a-la-recherche-.php.

GUYOMARCH, Alain, MACHIN, Howard, RITCHIE, Ella. France in the European Union. Palgrave, 1998, s. 129-157.

HAGEDORN, Konrad. Agriculture in Germany: Some Considerations on Economic, Political and Environmental Sustainability. The Royal Colloquium. The Baltic Sea Region: Agriculture an Sustainability. Ambio, 1997, roč. 26, č. 7, s. 156-461.

HASSENTEUFEL, Patrick. Welfare Policies and Politics. In COLE, Alistair, LE GALÈS, Patrick, LEVY, Jonah (eds). Developments in French Politics 4. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 227-242.

HEARL, Derek. The Luxembourg Presidency: Size Isn't Everything. Journal of Common Market Studies, 2006, roč. 44, Annual Review, s. 51-5.

HERMANOVÁ, Hana. Le Figaro: Provence a Azurové pobřeží jsou nejznečištěnější oblasti nejen Francie, ale celé Evropy [online]. Ekolist, 16. listopadu 2004 [cit. 13. listopadu 2010]. Dostupné na http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/le-figaro-provence-a-azurove-pobrezi-jsou-nejznecistenejsi-oblasti-nejen-francie-ale-cele-evropy.

HEY, Jeanne A. K.. Luxembourg: Where Small Works (and Wealthy Doesn't Hurt). In HEY, Jeanne A. K. (ed.). Small States in World Politics. Explaining Foreign Policy Behavior. Boulder a London: Lynne Rienner Publishers, 2003, s. 75-94.

HILLGRUBER. Christian. German Federalism – An Outdated Relict? German Law Journal, 2005, roč. 6, č. 10, s. 1270-1282.

HINE, David. Governing Italy. The Politics of Bargained Pluralism. Oxford: Clarendon Press, 1993.

HIRSCH, Mario. Luxembourg at the helm: experience, determination and self-denial [online]. European Navigator, prosinec 2004 [cit. 9. prosince 2009]. Dostupné na http://www.ena.lu.

HOETJES, Ben J. S. The Parliament of the Netherlands and the European Union: Early Starter, Slow Mover. In MAURER, Andreas, WESSELS, Wolfgang (eds.). National Parliaments on Their Ways to Europe: Losers or Latecomers? Baden-Baden: Nomos, 2001, s. 337-358.

HOFFMANN, Volker et all. Reforming the Organisation of Agricultural Extension in Germany: Lessons for Other Countries. Agricultural Research Extension Network, Network Paper No. 98, January 2000.

HUDEMA, Marek. Z Bruselu saje peníze nejvíce Polsko, doplácí na to tradičně Němci [online]. Lidovky, 1. října 2010 [cit. 13. listopadu 2010]. Dostupné na http://byznys.lidovky.cz/z-bruselu-saje-penize-nejvice-polsko-doplaci-na-to-tradicne-nemci-phr-/statni-pokladna.asp?c=A101001_133818_statni-pokladna_nev.

Chambre d'Agriculture. Die Landswirtschaftkammer [online]. Die Landswirtschaftkammer, Funktion, nedatováno [cit. 18. prosince 2009]. Dostupné na http://www.lwk.lu/lwk/index.php.

Chambre d'Agriculture. Die Luxemburgische Landwirtschaft. Dokumentation zur Jägerprüfung 2005/2006 [online]. Die Landswirtschaftkammer, Publikationen, nedatováno [cit. 18. prosince 2009]. Dostupné na http://www.lwk.lu/lwk/publikationen/mitteilungen/DieluxemburgischeLandwirtschaft.pdf.

Chambre d'Agriculture. Lettre de la Chamber d'Agriculture au Premier Ministre et formateur du Gouvernement [online]. Die Landswirtschaftkammer, Publikationen, 16. června 2009 [cit. 18. prosince 2009]. Dostupné na http://www.lwk.lu/lwk/publikationen/mitteilungen/lettre%20formation%20gouvernement.pdf.

Chambre de Commerce Luxembourg. La CDC [online]. Chambre de Commerce Luxembourg, 2010 [cit. 15. ledna 2010]. Dostupné na http://www.cc.lu/index.php?page=8.

Chambre des députés du Grand-Duché du Luxembourg. Marché commun / Euratom/Institutions communes [online]. European Navigator, 26. listopadu 1957 [cit. 7. ledna 2010]. Dostupné na http://www.ena.lu.

Chambre de Travail. La Chambre de travail au service des ouvriers [online]. Chambre de Travail, nedatováno [cit. 15. ledna 2010]. Dostupné na http://www.akl.lu/.

CHARI, Raj S., ILTANEN, Suvi, KRITZINGER, Sylvia. Examining and Explaining the Northern League's U-Turn from Europe. Government and Opposition, 2004, roč. 39, č. 3, s. 423-450.

CHYTILEK, Roman, HUŠEK, Petr. Většinové volební systémy. In CHYTILEK, Roman, ŠEDO, Jakub (eds). Volební systémy. Brno: MPÚ, 2004, s. 64-93.

CHYTILEK Roman. Belgie. In STRMISKA, Maxmilián, HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír, CHYTILEK, Roman. Politické strany moderní Evropy. Analýza stranicko-politických systémů. Praha: Portál, 2005, s. 124 -138.

IBSR (Institut belge pour la sécurité routière). Dostupné na http://www.bivv.be/main/PublicatieMateriaal/Staten-Generaal%20Verkeersveiligheid.shtml?language=fr.

ICG (International Crisis Group). Islam and identity in Germany. Europe Report Nr. 181.

IEA (International Energy Agency). 2007 Energy Balance for France [online]. IEA, nedatováno [cit. 25. května 2010]. Dostupné na http://www.iea.org/stats/balancetable.asp?COUNTRY_CODE=FR (IEA nedatováno a)

IEA (International Energy Agency). 2007 Energy Balance for Italy [online]. IEA, nedatováno [cit. 25. května 2010]. Dostupné na http://www.iea.org/stats/balancetable.asp?COUNTRY_CODE=IT. (IEA nedatováno d)

IEA (International Energy Agency). 2007 Energy Balance for Luxembourg [online]. International Energy Agency, nedatováno [cit. 19. ledna 2010]. Dostupné na http://www.iea.org/stats/balancetable.asp?COUNTRY_CODE=LU. (IEA nedatováno c)

IEA (International Energy Agency). 2007 Energy Balance for Netherlands [online]. IEA, nedatováno [cit. 23. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.iea.org/stats/balancetable.asp?COUNTRY_CODE=NL (IEA nedatováno b)

IEA (International Energy Agency). 2008 Energy Balance for Germany [online]. International Energy Agency, 2010 [cit. 28. května 2011]. Dostupné na http://www.iea.org/stats/balancetable.asp?COUNTRY_CODE=DE. (IEA 2010a)

IEA (International Energy Agency). Key World Energy Statistics. Paris, 2010. (IEA 2010b)

IEA (International Energy Agency). Energy Policies of IEA Countries – Belgium 2005 Review. Paris: OECD/IEA, 2006.

IEA (International Energy Agency). Energy Policies of IEA Countries - Luxembourg- 2008 Review. Paris: OECD/IEA, 2009a.

IEA (International Energy Agency). Energy Policies of IEA Countries. The Netherlands 2008 Review. Paris: OECD/IEA, 2009b.

IEA (International Energy Agency). Statistics & Balances [online]. International Energy Agency, nedatováno [cit. 27. března 2010]. Dostupné na http://www.iea.org/stats/index.asp. (IEA nedatováno e)

IGNAZI, Piero: L'Italia in Europa. Un ritorno alla tradizione. Il Mulino, 2006, č. 4, s. 753-759.

iHNed.cz. Nezaměstnanost v Itálii loni poprvé za devět let vzrostla [online]. iHNed.cz, 20. března 2009 [cit. 13. září 2009]. Dostupné na http://ekonomika.ihned.cz/c1-35933660-nezamestnanost-v-italii-loni-poprve-za-devet-let-vzrostla.

iHNed. Francie zrušila limit 35 pracovních hodin týdně [online]. iHNed, 28. července 2008 [cit. 3. září 2009]. Dostupné na http://kariera.ihned.cz/c1-26100600-francie-zrusila-limit-35-pracovnich-hodin-tydne.

Il Giornale. Programma di governo in 7 punti. Il Giornale, 28. ledna 2008.

Il governo italiano. Federalismo fiscale [online]. Presidenza del Consiglio dei Ministri, nedatováno [cit. 20. května 2010]. Dostupné na http://www.governo.it/GovernoInforma/Dossier/federalismo_fiscale/index.html (Il governo italiano nedatováno b).

Il governo italiano. I governi dal 1943 ad oggi [online]. Presidenza del Consiglio dei Ministri, nedatováno [cit. 7. ledna 2010]. Dostupné na http://www.governo.it/Governo/Governi/governi.html (Il governo italiano nedatováno a).

Il governo italiano. La Costituzione della Repubblica Italiana [online]. Presidenza del Consiglio dei Ministri, nedatováno [cit. 7. ledna 2010]. Dostupné na http://www.governo.it/Governo/Costituzione/principi.html(Il governo italiano nedatováno c).

Il governo italiano. Legge sviluppo: le riforme per rilanciare l'economia del Paese [online]. Il governo italiano, nedatováno [cit. 19. října 2009]. Dostupné na http://www.governo.it/GovernoInforma/Dossier/collegato_sviluppo/.

Il governo italiano. Legge n. 11/ 2005. Norme generali sulla partecipazione dell'Italia al processo normativo dell'Unione europea e sulle procedure di esecuzione degli obblighi comunitari [online]. Il governo italiano, nedatováno [cit. 25. května 2010]. Dostupné na http://www.governo.it/Presidenza/CSCA/documenti/legge%204-2-2005%20n%2011.pdf.

Il governo italiano. I° Programma nazionale triennale della pesca e dell'acquacoltura [online]. Il governo italiano, nedatováno [cit. 15. září 2009]. Dostupné na http://www.governo.it/GovernoInforma/Dossier/Pianocomunicazione_pesca/02_Programma_Triennale%20pesca_2007-2008%20(2).pdf.

ILO (International Labor Organization). Italy: Total employment, by economic activity [online]. ILO Department of Statistics, nedatováno [cit. 20. června 2010]. Dostupné na http://laborsta.ilo.org/STP/guest. (ILO nedatováno b)

ILO (International Labor Organization). France: Total employment, by economic activity [online]. ILO Department of Statistics, nedatováno [cit. 20. června 2010]. Dostupné na http://laborsta.ilo.org/STP/guest. (ILO nedatováno a)

Il Popolo della Libertà. 7 missioni per il futuro dell'Italia [online]. Astrid, nedatováno [cit. 15. června 2010]. Dostupné na http://www.astrid-online.it/Dossier--e/PDL-programma-definitivo.pdf.

Il Sole 24 Ore. Legge sviluppo in vigore da Ferragosto con novità per imprese e consumatori. Il Sole 24 Ore, 14. srpna 2009.

Il Sole 24 Ore. Prodi: Sulla politica energetica l'Italia deve cambiare marcia. Il Sole 24 Ore, 19. února 2007.

IND (Immigratie- en Naturalisatiedienst). Introducing the IND. Organisation [online]. IND, nedatováno [cit. 24. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.ind.nl/EN/inbedrijf/overdeind/organisatie/ (IND nedatováno a).

IND (Immigratie- en Naturalisatiedienst). IND figures [online]. IND, nedatováno [cit. 24. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.ind.nl/EN/inbedrijf/overdeind/cijfersenfeiten/ (IND nedatováno b).

IND (Immigratie- en Naturalisatiedienst). Annual Policy Report 2008. Developments in Dutch Migration and Asylum Policy. 1 January 2008 - 31

December 2008 [online]. IND, srpen 2009 [cit. 24. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.ind.nl/nl/Images/NL%20EMN%20NCP%20Annual%20Policy%20Report%202008%20-%20EN_tcm5-183866.pdf.

INEA (Istituto Nazionale di Economia Agraria). Annuario dell'Agricoltura Italiana 2008. Sintesi. Roma: INEA, 2008.

InfoMil. Air Quality [online]. InfoMil, nedatováno [cit. 16. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.infomil.nl/english/subjects/air/air-quality.

Institute Viti-Vinicole. Die Gründung des Weinbauinstitutes [online]. Institute Viti-Vinicole, Wir über uns, 9. května 2005 [cit. 18. prosince 2009]. Dostupné na http://www.ivv.public.lu/uberuns/index.html.

Institut national de la statistique et des études économiques. France in the European Union [online]. 2008, [cit. 2 listopadu 2009]. Dostupné na http://www.insee.fr/fr/publications-et-services/ue2008/ue2008_Ouvrage-UK.pdf.

IOM. About IOM [online]. IOM, nedatováno [cit. 24. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.iom-nederland.nl/english/Configuratie/Homepage/About_IOM.

IPO. Dit is het IPO [online]. Interprovinciaal Overleg, nedatováno [cit. 11. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.ipo.nl/21-Dit_is_het_IPO.html.

IRO. Welcome [online]. IRO, nedatováno [cit. 23. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.iro.nl/.

ISERNIA, Pierangelo. L'Europa vista dagli italiani: vent'anni dopo. In COTTA, Maurizio, ISERNIA, Pierangelo, VERZICHELLI, Luca (eds). L'Europa in Italia. Élite, opinione pubblica e decisioni. Bologna: Il Mulino, 2005, s. 223-276.

ISPRA (Istituto Superiore per la Protezione e la Ricerca Ambientale). Organizzazione [online]. ISPRA, nedatováno [cit. 15. června 2010]. Dostupné na http://www.isprambiente.it.

Istituto nazionale di statistica (ISTAT). La popolazione straniera residente in Italia al 1° gennaio 2009. Roma: ISTAT, říjen 2009.

ITALRAP (Rappresentanza italiana presso l'Unione Europea). Cosa facciamo [online]. ITALRAP, nedatováno [cit. 25. února 2010]. Dostupné na http://www.italiaue.esteri.it/Rapp_UE/Menu/Ambasciata/Cosa_facciamo.

JEFFERY, Charlie and PATERSON, William. Germany and European Integration: A Shifting of Tectonic Plates. In KITSCHELT, Herbert, STREECK, Wolfgang (eds.). Germany: Beyond the Stable State. London 2004, s. 59–75.

JEFFERY, Charlie and PATERSON, William. Germany and European Integration: A shifting of tectonic plates. West European Politics, 2003, roč. 26, č. 4.

JONES, Erik. The Benelux Countries: Identity and Self-interest. In BULMER, Simon, LEQUESNE, Christian (eds.). The Member States of the European Union. Oxford a New York: Oxford University Press, 2005, s. 164-184.

JUDT, Tony. Poválečná Evropa: Dějiny od roku 1945. Slovart 2005, 986 s.

JURION, Bernard. La politique fiscale et budgétaire. In BEAFAYS, Jean, MATAGNE, Georges (eds). La Belgique en mutation. Systèmes politiques et politiques publiques (1968-2008). Bruxelles: Bruylant, 2009, s. 131-156.

Kaffeesteuergesetz. Art. 5G vom 15. 07. 2009 [online]. Bundesministerium der Justiz, nedatováno [cit. 31. června 2011]. Dostupné na http://www.gesetze-im-internet.de/kaffeestg_2009/BJNR191900009.html.

KALTENHALER, Karl. German Interests in European Monetary Integration. Journal of Common Market Studies, 2002, roč. 40, č. 1.

KASSIM, Hussein. France and the European Union under the Chirac Presidency. In COLE, Alistair, LE GALÈS, Patrick, LEVY, Jonah (eds). Developments in French Politics 4. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 258-276.

KASSIM, Hussein. The Europeanization of Member State Institutions. In BULMER, Simon, LEQUESNE, Christian (eds.). The Member States of the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 285–316.

KERREMANS Bart. Belgium. In KASSIM Hussain, PETERS Guy, WRIGHT Vincent (eds). The National Co-ordination of EU Policy. The Domestic Level. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 182-200.

KEULEN VAN, Mendeltje. Going Europe or Going Dutch. How the Dutch Government Shapes European Union Policy. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006.

KiM. Mobility report 2009 [online]. Netherlands Institute for Transport Policy Analysis, 1. července 2009 [cit. 2. prosince 2009]. Dostupné na http://www.verkeerenwaterstaat.nl/kennisplein/3/6/367866/Summary%20Mobility%20report%202009.pdf.

KLÍMA, Michal. Volby a politické strany v moderních demokraciích. Praha: RADIX, 2003.

KLIMOVIČOVÁ, Magdalena. EU zakázala lov tuňáka ve Středozemním moři [online]. Greenpeace, 15. června 2008 [cit. 23. listopadu 2009]. Dostupné na http://oceans.greenpeace.org/cs/eu-zakazala-lov-tunaka.

KNAPP, Andrew, SAWICKI, Frédéric. Political Parties and the Party System. In COLE, Alistair, LE GALÉS, Patrick, LEVY, Jonah (eds). Developments in French Politics 4. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 42-59.

KNAPP, Andrew, WRIGHT, Vincent: The Government and Politics of France. Routledge, 2006.

KOLLWELTER, Serge. Immigration in Luxembourg: New Challenges for an Old Country [online]. Migration Information Source, březen 2007 [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.migrationinformation.com/Profiles/display.cfm?ID=587.

Konrad Adenauer Stiftung.Űber uns. Berlin: Kondrad Adenauer Stiftung, 2011.

KOPEČEK, Lubomír. Lucembursko. In STRMISKA, Maxmilián, HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír, CHYTILEK, Roman. Politické strany moderní Evropy. Praha: Portál, 2005, s. 166-173.

KOPEČEK, Lubomír. Nizozemsko. In STRMISKA, Maxmilián, HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír, CHYTILEK, Roman. Politické strany moderní Evropy. Praha: Portál, 2005, s. 139-165.

KORTEWEG, Jaap Anne. Dutch Mobility Policy. Document in a European Context. Haag: Netherlands Institute for Transport Policy Analysis, 2007.

Kultusministerkonferenz. Organization and Proceedings. Berlin: Kultusministerkonferenz, 2011.

Kultusministerkonferenz. The Education System in the Federal Republic of Germany 2008. Berlin: Kultusministerkonferenz, 2008.

KUNC, Jiří. Francouzská republika. In ŘÍCHOVÁ, Blanka (ed). Komparace politických systémů I. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999, s. 73-109.

KUNC, Jiří. Stranické systémy v re/konstrukci. Praha: SLON 2000.

KUNC, Jiří. Zrod a zánik stranického systému: První italská republika. Politologická revue, 1994, s. 5-22.

KYBAL, Tomáš. Bolkesteinova směrnice [online]. Český rozhlas, 25. 3. 2005 [cit. 15. 10. 2009]. Dostupné na <http://www.rozhlas.cz/evropskaunie/komentare/_zprava/162620>.

La Constitution - Charte de l'environnement de 2004. <http://www.legifrance.gouv.fr/>.

LAMBERT, Véronique. History. Luxembourg [online] Encyclopædia Britannica, nedatováno [cit. 10. prosince 2009]. Dostupné na http://www.britannica.com/EBchecked/topic/352260/Luxembourg/214458/History?anchor=ref386632.

La Meuse. Régularisation: basée sur l'ancrage local et une procédure longue [online]. 19. července 2009 [cit. 7. března 2010]. Dostupné na http://www.lameuse.be/actualite/belgique/2009-07-19/regularisation-basee-sur-ancrage-local-longue-procedure-715617.shtml

LANKOWSKI, Carl. Germany. Transforming its Role. In ZEFF, Eleanor E., PIRRO, Ellen B. (eds.). The European Union and its Member States. Boulder-London, 2006, s. 35–60.

La Représentation permanente. Mission et rôle [online]. Nedatováno [cit. 20. března 2010]. Dostupné na http://www.diplomatie.be/belgoeuropfr/default.asp?id=3&mnu=3.

La Repubblica. Firma per risarcimento Italia-Libia. „Saremo uniti sull'immigrazione". La Repubblica, 30. srpna 2008.

La Repubblica. In Italia sempre più immigrati. La Repubblica, 8. října 2009.

La Repubblica. L'Italia piomba nel buio. Black out da Nord a Sud. La Repubblica, 28. září 2003.

LAVENEX, Sandra. Justice and Home Affairs. In WALLACE, Helen, POLLACK, Mark A., YOUNG, Alaisdair R. (eds.). Policy Making in the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 457–480.

LAZAR, Marc. La nascita del partito democratico. In DONOVAN, Mark, ONOFRI, Paolo (eds). Politica in Italia. Fatti dell'anno e le interpretazioni. Bologna: Il Mulino, 2008, s. 67-86.

LE GALÈS, Patrick. Territorial Politics in France: le Calme avant la Tempête? In COLE, Alistair, LE GALÈS, Patrick, LEVY, Jonah (eds). Developments in French Politics 4. Palgrave Macmillan, 2008, s. 156-171.

Legambiente. Ambiente Italia 2010, le sfide ambientali nelle regioni italiane [online]. Legambiente, 2010 [cit. 25. května 2010]. Dostupné na http://www.legambiente.eu/archivi.php?idArchivio=2&id=5671 (Legambiente 2010b).

Legambiente. Chi siamo [online]. Legambiente, nedatováno [cit. 25. května 2010]. Dostupné na http://www.legambiente.it/dettaglio.php?tipologia_id=10&contenuti_id=20.

Legambiente. Rapporto Ecomafia 2010 [online]. Legambiente, 2010 [cit. 25. května 2010]. Dostupné na http://www.legambiente.eu/documenti/2010/0604_ecomafia/index.php (Legambiente 2010a).

LEGNANTE, Guido. La campagna elettorale: leader e (pochi) temi in tv. In MANNHEIMER, Renato, NATALE, Paolo (eds). Senza più sinistra. L'Italia di Bossi e Berlusconi. Milano: Il Sole 24 Ore, 2008, s. 121-134.

LEIBFRITZ, Willi, O'BRIEN, Paul. The French Tax System: main characteristics, recent developments and some considerations for reform [online]. OECD Economic Department Working Paper, 2005, č. 439 [cit. 12. září 2009]. Dostupné na http://ideas.repec.org/p/oec/ecoaaa/439-en.html.

LEVY, Jonah D., COLE, Alistair, LE GALÈS, Patrick. From Chirac to Sarkozy? a New France? In COLE, Alistair, LE GALÈS, Patrick, LEVY, Jonah (eds).

Developments in French Politics 4. Palgrave Macmillan 2008, s. 1-21.

LEVY, Jonah D., SKACH, Cindy. The Return to a Strong Presidency. In COLE, Alistair, LE GALÈS, Patrick, LEVY, Jonah (eds). Developments in French Politics 4. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 111-126.

LIEBFRIED, Stephan. Social Policy. Left to the Judges and the Markets? In WALLACE, Helen, POLLACK, Mark A., YOUNG, Alaisdair R. (eds.). Policy Making in the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 253–281.

LIEFFERINK, Duncan, ZOUWEN VAN DER Mariëlle. The Europeanisation of Dutch Environmental Policy: The Advantages of Being „Mr. Average"? Paper presented at the European Studies Association 8th Biennial International Conference, Nashville, 27-29. března 2003, s. 1-23.

LICHFIELD, John. Revolt at Sarkozy's attempts to open Grandes Ecoles to poorer students [online]. The Independent, 6. ledna 2010 [cit. 20. dubna 2010]. Dostupné na http://www.independent.co.uk/news/world/europe/revolt-at-sarkozys-attempts-to-open-igrandes-ecolesi-to-poorer-students-1859016.html.

LIZZI, Renata. Italy and Agricultural Policy. In FABBRINI, Sergio, PIATTONI, Simona (eds). Italy in the European Union. Redefining National Interest in a Compound Polity. Plymouth: Roman & Littlefield Publisher, Inc. 2008, s. 25-50.

LNCP (Luxembourg National Contact Point). 2008 Policy Analysis Report on Migration and Asylum [online] OLAI, nedatováno [cit. 19. ledna 2010]. Dostupné na http://www.olai.public.lu/fr/publications/programme-rapport/programme_REM/rapport-EMN-2008.pdf.

LNV (Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie). Facts and Figures of the Dutch Agri-sector 2008 [online]. Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality, 13. března 2008 [cit. 30. října 2009]. Dostupné na http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640360&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=26009 (LNV 2008a).

LNV (Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie). European Agricultural Policy 2020: The Dutch outlook [online]. Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality, 26. září 2008 [cit. 30. října 2009]. Dostupné na http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640360&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=30905 (LNV 2008b).

LNV (Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie). The Choice for Agriculture. A Vision of the Future of Dutch Agriculture [online]. Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality, 2005 [cit. 30. října 2009]. Dostupné na http://www.minlnv.nl/portal/page?_pageid=116,1640360&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_file_id=14089.

Loi n°2005-781 du 13 juillet 2005 de programme fixant les orientations de la politique énergétique [online]. Legifrance, nedatováno. Dostupné na http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000813253&dateTexte=.

LOSMAN, Ivo a kol. A Scope of Examination of National Interests: Case Studies of Italy and Spain. Contemporary European Studies, 2006, roč. 1, č. 1, s. 41-52.

LOUGHLIN, John. Italy: The Crisis of the Second Republic. In LOUGHLIN, John (ed). Subnational Democracy in the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 211-228.

LPS (Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali). Direzione Generale dell'Immigrazione [online]. Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali, nedatováno [cit. 12. října 2009]. Dostupné na http://www.lavoro.gov.it/Lavoro/md/AreaSociale/Immigrazione/_custom/Uffici/ (LPS nedatováno a).

LPS (Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali). Il punto su… Le poliche del lavoro in Italia. La riforma Biagi. Sintesi e stato di attuazione [online]. ISFOL, 2004 [cit. 12. října 2009]. Dostupné na http://www.lavoro.gov.it/NR/rdonlyres/1EC8B8A7-62F2-4E21-8D4D-552FA3BC118E/0/22_ilpunto_politiche_lavoro_italia.pdf.

LPS (Ministero del Lavoro, della Salute e delle Politiche Sociali). Andamenti dell'occupazione e della disoccupazione: risultati della rilevazione continua sulle forze di lavoro relativa al quarto trimestre 2008 [online]. Ministero del Lavoro, della Salute e delle Politiche Sociali, 22. března 2009 [cit. 10. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.lavoro.gov.it/NR/rdonlyres/1399DA1F-D566-49AE-B774-F73C64E303B2/0/RCFL_2008_4.pdf.

LPS (Ministero del Lavoro, della Salute e delle Politiche Sociali). Libro Bianco sul futuro del modello sociale. La vita buona nella società activa [online]. Ministero del lavoro, della Salute e delle Politiche Sociali, květen 2009 [cit. 25. srpna 2009]. Dostupné na http://www.lavoro.gov.it/lavoro/.

LPS (Ministero del Lavoro, della Salute e delle Politiche Sociali). Amministrazione centrale [online]. Ministero del lavoro, della Salute e delle Politiche Sociali, nedatováno [cit. 25. srpna 2009]. Dostupné na http://www.lavoro.gov.it/Lavoro/Istituzionale/Ministero/AmministrazioneCentrale/ (LPS nedatováno b).

Lufthansa. Company Portrait. Frankfurt am Main: Lufthansa, 2010.

LUNS, Joseph. Ik herinner mij... [online]. Ik herinner mij, 1971 [cit. 22. října 2009]. Dostupné na http://www.ena.lu/.

LuxairGroup. Shareholders [online] LuxairGroup, nedatováno [cit. 11. ledna 2010]. Dostupné na http://luxair.lu/cms/luxair.php?page&p=EN,13657,181,,1.

Luxembourg for Finance. About us [online] Luxembourg for Finance, nedatováno [cit. 18. prosince 2009]. Dostupné na http://www.lff.lu/about-us/.

Luxembourg for Finance. Living and Working in Luxembourg [online]. Luxembourg for Finance, 2009 [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.luxembourgforfinance.lu/fileadmin/redaction/documents/brochures/Living_Working_EN_2009.pdf.

Luxemburger Wort. Politics and the Schuman Plan [online]. Luxemburger Wort, 15. května 1952 [cit. 9. prosince 2009]. Dostupné na http://www.ena.lu.

Luxinnovation. About us [online]. Luxinnovation, nedatováno [cit. 11. ledna 2010]. Dostupné na http://www.luxinnovation.lu/site/content/EN/1149/.

MAE (Ministero degli Affari Esteri). Geografia, storia e popolazione [online]. Ministero degli Affari Esteri, nedatováno [cit. 11. ledna 2010]. Dostupné na http://www.esteri.it/MAE/IT/Benvenuti_in_Italia/Conoscere_Italia/Geograf_Storia_Popolaz.htm (MAE nedatováno b).

MAE (Ministero degli Affari Esteri). La questione energetica [online]. Dossier Farnesina, 2007 [cit. 17. října 2009]. Dostupné na http://www.esteri.it/mae/doc/energiait.pdf.

MAE (Ministero degli Affari Esteri). L'economia italiana [online]. Ministero degli Affari Esteri, nedatováno [cit. 15. února 2010]. Dostupné na http://www.esteri.it/MAE/IT/Benvenuti_in_Italia/Conoscere_Italia/Economia.htm (MAE nedatováno a).

MAE (Ministero degli Affari Esteri). Struttura [online]. Direzione Generale per l'Integrazione Europea, nedatováno [cit. 15. května 2010]. Dostupné na http://www.esteri.it/MAE/IT/Ministero/Struttura/DGIntegrazioneEuropea/ (MAE nedatováno c).

MAE (Ministère des Affaires étrangères et de l'Immigration). Rapport sur la politique européenne du gouvernement luxembourgeois 2008-2009 [online]. Ministère des Affaires étrangères, Déclarations de politique étrangère, říjen 2009 [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.mae.lu/fr/Site-MAE/Politique-etrangere-et-europeenne/Declarations-de-politique-etrangere (MAE 2009a).

MAE (Ministère des Affaires étrangères et de l'Immigration). Rapport d'activité 2008 [online]. Ministère des Affaires étrangères, Rapports annuels, červen 2009 [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.mae.lu/fr/Site-MAE/Bienvenue-au-Ministere-des-Affaires-etrangeres/Rapports-annuels. (MAE 2009b).

MAE (Ministère des Affaires étrangères et de l'Immigration). L'évolution des demandes d'asile/de protection internationale au Luxembourg entre 2000-2007 [online]. Ministère des Affaires étrangères, Chiffres clés en matière d'asile, nedatováno [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.mae.lu/fr/Site-MAE/Immigration/Chiffres-cles-en-matiere-d-asile. (MAE, nedatováno d)

MAES, Ivo, VERDUN, Amy. Small States and the Creation of EMU: Belgium and the Netherlands, Pace-setters and Gate-keepers. Journal of Common Market Studies, 2005, 43, č. 2, s. 327-348.

MANNHEIMER, Renato. Politiche 2008: Il risultato inequivocabile. In MANNHEIMER, Renato, NATALE, Paolo (eds). Senza più sinistra. L'Italia di Bossi e Berlusconi. Milano: Il Sole 24 Ore, 2008, s. 11-22.

MARSHALL, Jane. France: Government fast-tracks autonomy law [online]. University World News, 14. října 2007a [cit. 7. ledna 2010]. Dostupné na http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20071009145043104.

MARSHALL, Jane. France: Students protest against new law [online]. University World News, 18. října 2007b [cit. 7. ledna 2010]. Dostupné na http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20071115140716110.

MEEDDM (Ministère de l'Écologie, de l'Énergie, du Développement durable et de la Mer). L'énergie nucléaire [online]. Ministère de l'Écologie, de l'Énergie, du Développement durable et de la Mer, nedatováno [cit. 26. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.developpement-durable.gouv.fr/energie/nucleair/f1e_nuc.htm.

MEEDDM (Ministère de l'Écologie, de l'Energie, du Développement durable et de la Mer). Mer et Littoral [online]. Ministère de l'Écologie, de l'Énergie, du Développement durable et de la Mer, nedatováno [cit. 26. dubna 2010]. Dostupné na http://www.developpement-durable.gouv.fr/Missions,15468.html.

MEEDDM (Ministère de l'Écologie, de l'Énergie, du Développement durable et de la Mer). Principaux textes législatifs et réglementaires sur l'énergie depuis le 1er janvier 1990 [online]. Ministère de l'Écologie, de l'Énergie, du Développement durable et de la Mer, nedatováno [cit. 20. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.developpement-durable.gouv.fr/energie/reglement/f1e_regl.htm>

MEF (Ministero dell'Economia e delle Finance). Di più sul MEF [online]. Ministero dell'Economia e delle Finance, nedatováno [cit. 8. června 2010]. Dostupné na http://www.mef.gov.it/#.

MEF (Ministero dell'Economia e delle Finance). Dipartimenti [online]. Ministero dell'Economia e delle Finance, nedatováno [cit. 8. června 2010]. Dostupné na http://www.mef.gov.it/ministero/dipartimenti.asp.

MELECKÝ, Aleš. Vybraná protikrizová opatření a jejich dopad na reálnou ekonomiku [online]. 7. mezinárodní konference Finanční řízení podniků a finančních institucí, 9.-10. září 2009 [cit. 11. prosince 2009]. Dostupné na http://www.ekf.vsb.cz/shared/uploadedfiles/cul33/Melecky.Ales.pdf.

Mémorandum du gouvernement des Pays-Bas concernant la Communauté européenne [online]. Archives historiques du Conseil de l'Union européenne, 1953 [cit. 21. října 2009]. Dostupné na http://www.ena.lu/.

MEN (Ministère de l'Éducation nationale et de la Formation professionelle). Système éducatif [online]. Ministère de l'Éducation nationale et de la Formation professionelle, nedatováno [cit. 15. ledna 2010]. Dostupné na http://www.men.public.lu/sys_edu/index.html.

MENON, Anand. France. In KASSIM, Hussain, PETERS, Guy, WRIGHT, Vincent (eds). The National Coordination of EU Policy. The Domestic Level. Oxford: Oxford University Press 2000, s. 79-98.

MÉNY, Ives. France. France: The Institutialization of Leadership. In COLOMER, Josep Maria (ed.). Political institutions in Europe. London: Routledge 2002, s. 95-132.

MEUNIER, Sophie. France and the World, from Chirac to Sarkozy. In COLE, Alistair, LE GALÈS, Patrick, LEVY, Jonah (eds). Developments in French Politics 4. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 243-257.

MF (Ministère des Finances). 11e actualisation du programme de stabilité et de croissance du Grand-Duché de Luxembourg pour la période 2009-2014 [online]. Ministère des Finances, leden 2010 [cit. 22. ledna 2010]. Dostupné na http://www.mf.public.lu/publications/programme/11e_progr_stabilite_croissance.pdf.

Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche. Pêche-Aquaculture [online]. Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche, 24. července 2009 [cit. 23. září 2009]. Dostupné na http://agriculture.gouv.fr/sections/thematiques/peche-aquaculture.

Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche. Annonce des mesures du plan pour une pêche durable et responsable [online]. Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche [cit. 8. září 2009]. Dostupné na http://agriculture.gouv.fr/sections/presse/communiques/annonces-mesures-ppdr.

Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche. A panorama of agriculture and the agri-food industries 2008 [online]. Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche, 2008 [cit. 8. září 2009]. Dostupné na http://agriculture.gouv.fr/sections/mediatheque/autres-editions/panorama-agriculture/downloadFile/FichierAttache_2_f0/panorama_agriculture_ed2008EN.pdf?nocache=1213950208.51.

Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche. Un ministère aux multiples missions à votre service sur tout le territoire. Ministère de l'alimentation, de l'agriculture et de la pêche, 2010 [cit. 20. března 2010] Dostupné na http://agriculture.gouv.fr/sections/ministere/.

Ministère de l'Immigration, de l'Intégration, de l'Identité nationale et du Développement solidaire. Le ministère, Organigrammes. [online]. Ministère de l'Immigration, de l'Intégration, de l'Identité nationale et du Développement solidaire 2008 [cit. 18. prosince 2009]. Dostupné na http://www.immigration.gouv.fr/spip.php?page=dossiers_them_org&numrubrique=312.

Ministère de la Recherche. Major French Reasearch Institutions [online]. Ministère de la Recherche, Département de la communication, nedatováno [cit. 11. prosince 2009]. Dostupné na ftp://trf.education.gouv.fr/pub/rechtec/brochure/poren.pdf.

Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie. France's Energy Situation. Paris: Direction Générale de l'Énergie et des Matières Premières, 2006.

Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche. Politique et administration de la recherche [online]. Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche, nedatováno [cit. 21. března 2010]. Dostupné na http://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/pid20003/politique-et-administration-de-la-recherche.html.

Ministère de l'Intérieur, de l'Outre-mer et des collectivités territoriales. Résultats électoraux en France [online]. Ministère de l'Intérieur, de l'Outre-mer et des collectivités territoriales, 28. října 2009 [cit. 19. prosince 2009]. Dostupné na http://www.interieur.gouv.fr/sections/a_votre_service/elections/resultats.

Ministère des Affaires Étrangères et Européennes. Environment & Sustainable development [online]. Ministère des Affaires étrangères et européennes, 2008a [cit. 11. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.diplomatie.gouv.fr/en/france-priorities_1/environment-sustainable-development_1097/index.html.

Ministère des Affaires Étrangères et Européennes. France [online]. Ministère des Affaires étrangères et européennes, 2008b [cit. 11. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.diplomatie.gouv.fr/en/_159/index.html

Ministère des Affaires étrangères et européennes. Major milestones on the path towards mass education [online]. Ministère des Affaires étrangères et européennes, nedatováno [cit. 11. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.diplomatie.gouv.fr/en/france_159/studying-in-france_2192/presentation_1988/main-features_5350/major-milestones-on-the-path-towards-mass-education_1466.html.

Ministère d'Etat. Constitution et Droits de l'Homme [online] Legilux, 25. listopadu 2004 [cit. 15. prosince 2009]. Dostupné na http://www.legilux.public.lu/leg/textescoordonnes/recueils/constitution_droits_de_lhomme/CONST1.pdf.

Ministère Éducation Nationale. Les grands principes [online]. Ministère Éducation Nationale, 2006 [cit. 20. dubna 2010]. Dostupné na http://www.education.gouv.fr/cid162/les-grands-principes.html.

Ministère Éducation Nationale. Missions et organisation du ministère [online]. Ministère Éducation Nationale, 2006 [cit. 20. dubna 2010]. Dostupné na http://www.education.gouv.fr/pid19/missions-et-organisation-du-ministere.html.

Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche. Stratégie nationale de recherche et d'innovation. Rapport général. [online]. Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche , 2009 [cit. 2. června 2010]. Dostupné na http://media.enseignementsup-recherche.gouv.fr/file/SNRI/69/8/Rapport_general_de_la_SNRI_-_version_finale_65698.pdf.

Ministère des Affaires étrangères. The Education System in France [online]. Ministère des Affaires étrangères, 2007 [cit. 10. ledna 2010]. Dostupné na http://ambafrance-se.org/france_suede/IMG/pdf/education_system.pdf.

Ministère du Budget, des Comptes publics, de la Fonction publique et de la Réforme de l'État. Dostupné na http://www.impot.gouv.fr/portal/dgi/public/plan;jsessionid=VX2KGTXV45XHDQFIEMRCFE4AVARW4IV1?pageId=plan&sfid=06.

Ministero dell'Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare. Le sfide ambientali. Documento di sintesi sullo stato dell'ambiente in Italia. Roma: Ministero dell'Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare, 2009.

Ministero dell'Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare. Direzioni generali [online]. Ministero dell'Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare, nedatováno [cit. 15. června 2010]. Dostupné na http://www.minambiente.it/.

Ministero della Giustizia. Ministero [online]. Ministero della Giustizia, nedatováno [cit. 7. června 2010]. Dostupné na http://www.giustizia.it/giustizia/.

Ministero delle Infrastrutture e dei Trasporti. Il Brennero [online]. Ministero delle Infrastrutture e dei Trasporti, nedatováno [cit. 5. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.mit.gov.it/mit/site.php?p=cm&o=vd&id=77.

Ministero dell'Interno. La legge sulla sicurezza [online]. Ministero dell'Interno, nedatováno [cit. 11. prosince 2009]. Dostupné na http://www.interno.it/mininterno/export/sites/default/it/sezioni/sala_stampa/notizie/sicurezza/0164_2009_08_08_Entrata_in_vigore_legge_sicurezza.html (Ministero dell'Interno nedatováno a).

Ministero dell'Interno. Ministero [online]. Ministero dell'Interno, nedatováno [cit. 15. června 2010]. Dostupné na http://www.interno.it/mininterno/export/sites/default/it/sezioni/ministero/ (Ministero dell'Interno nedatováno b).

Ministero dell'Interno. Rapporto annuale del Sistema del protezione per richiedenti asilo e rifiugiati. Anno 2008/2009. Roma: SPAR, 2009.

Ministry for the Environment. Röttgen: EU programmes for greater climate protection and energy efficiency strengthen competitiveness [online]. Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety, 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.bmu.de/english/current_press_releases/pm/47276.php.

Ministry of Economics. Energy Policy [online]. Federal Ministry of Economics and Technology, 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.bmwi.de/English/Navigation/energy-policy,did=79110.html.

Ministry of Finance. 2010 Budget Memorandum: The Netherlands in and after the crisis [online]. Ministry of Finance, 15. září 2009 [cit. 27. prosince 2009]. Dostupné na http://www.minfin.nl/english/News/Newsreleases/2009/09/2010_Budget_Memorandum_The_Netherlands_in_and_after_the_crisis (Ministry of Finance 2009a).
Ministry of Finance. Summary of the 2010 Budget Memorandum [online]. Ministry of Finance, září 2009 [cit. 27. prosince 2009]. Dostupné na http://www.prinsjesdag2009.nl/pd09_sites/objects/a9d/32k/1625b87bb15713366e314369e1ea6/summary_2010_budget_memorandum.pdf (Ministry of Finance 2009b).

Ministry of Finance. 2010 Tax Plan: More enterprise, and fewer barriers to enterprise [online]. Ministry of Finance, 15. září 2009 [cit. 27. prosince 2009]. Dostupné na http://www.minfin.nl/english/News/Newsreleases/2009/09/2010_Tax_Plan_More_enterprise_and_fewer_barriers_to_enterprise (Ministry of Finance 2009c).

Ministry of Finance. Budget policy. The objective, the agreements [online]. Ministry of Finance, nedatováno [cit. 27. prosince 2009]. Dostupné na http://www.minfin.nl/english/Subjects/Budget/Budget_policy/Current_Budget_Policy/The_objective_the_agreements#internelink1 (Ministry of Finance nedatováno a).

Ministry of Finance. Budget policy. The starting point [online]. Ministry of Finance, nedatováno [cit. 27. prosince 2009]. Dostupné na http://www.minfin.nl/english/Subjects/Budget/Budget_policy/Current_Budget_Policy/The_starting_point (Ministry of Finance nedatováno b).

Ministry of Finance. European multiannual budget (Financial Perspectives) [online]. Ministry of Finance, nedatováno [cit. 27. prosince 2009]. Dostupné na http://www.minfin.nl/english/Subjects/International/Europe/European_multiannual_budget_Financial_Perspectives (Ministry of Finance nedatováno c).

Ministry of Justice. Dutch Cabinet endorses new admission policy [online]. Ministry of Justice, 27. června 2008 [cit. 24. listopadu 2009]. Dostupné na http://english.justitie.nl/currenttopics/pressreleases/archives-2008/dutch-cabinet-endorses-new-admission-policy.aspx?cp=35&cs=1578.

Ministry of Justice. International cooperation [online]. Ministry of Justice, nedatováno [cit. 26. listopadu 2009]. Dostupné na http://english.justitie.nl/organisation/tasks/international-cooperation/.

Ministry of Labour (2010a). The Functions of the Federal Ministry of Labour and Social Affairs [online]. Federal Ministry of Labour and Social Affairs, 2010 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.bmas.de/portal/43748/functions.html.

Ministry of Labour (2010b). Positive Labour Market Trend [online]. Federal Ministry of Labour and Social Affairs, 2010 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.bmas.de/portal/51152/2011__04__01__labour__market__data__march2011.html.

Ministry of Labour. Full Free Movement of Workers [online]. Federal Ministry of Labour and Social Affairs, 2011 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na http://www.bmas.de/portal/51626/2011__05__02__free__movement__of__workers.html

MiPAAF (Ministero delle Politiche Agricole, Alimentari e Forestali). Struttura [online]. Ministero delle Politiche Agricole, Alimentari e Forestali, nedatováno [cit. 24. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.politicheagricole.it/Ministero/default (MiPAAF nedatováno b).

MiPAAF (Ministero delle Politiche Agricole, Alimentari e Forestali). Piano triennale della pesca marittima e dell'acquacoltura [online]. Ministero delle politiche agricole, alimentari e forestali, nedatováno [cit. 24. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.politicheagricole.it/PescaAcquacoltura/default.htm (MiPAAF nedatováno a).

MIUR (Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca). Trasparenza nei concorsi, stop alle baronie, più spazio ai giovani, premiare i bilanci virtuosi delle Università. Sintesi decreto legge 180/2008 Università [online]. Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca, 2008 [cit. 28. ledna 2010]. Dostupné na http://www.miur.it/Miur/UserFiles/Sintesi_decreto_legge_180_2008.pdf.

MIUR (Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca). Programma nazionale della Ricerca 2010-2012 [online]. Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca, 2010 [cit. 2. června 2010]. Dostupné na http://www.istruzione.it/web/ricerca/pnr.

MIUR (Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca). Organigramma [online]. Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca, nedatováno [cit. 2. června 2010]. Dostupné na http://www.istruzione.it/web/ministero/organizzazione.

MLRVB-W (Ministerium für Ländlichen Raum und Verbrauchershutz Baden-Württemberg). Pressmittelung 210/2000. Baden-Württemberg: MLRVB-W, 2000.

MONGELLI, Paolo Francesco. European economic and monetary integration and the optimum currency area theory. Economic Papers, No. 302. Brussels: European Comission, 2008.

Mouvement Écologique. D'Arbecht vum Mouvement Ecologique - engagéiert, kritesch, phantasivoll, lieweg, mat Visioune fir muer...[online]. Mouvement Écologique, 2009 [cit. 11. ledna 2010]. Dostupné na http://mouvement.oeko.lu/mouvement-ecologique_uber-uns.1-3.html (Mouvement Écologique 2009a).

Mouvement Écologique. Engagement wat sech lount [online]. Mouvement Écologique, 2009 [cit. 11. ledna 2010]. Dostupné na http://mouvement.oeko.lu/mouvement-ecologique_Unsere-erfolge.3-3.html (Mouvement Écologique 2009b).

MZV (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky). Itálie. Ekonomická charakteristika země [online]. MZV, nedatováno [cit. 5. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/italie/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html. (MZV nedatováno e)

MZV (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky). Francie: finanční a daňový sektor [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, nedatováno [cit. 20. října 2009]. Dostupné na http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/francie/ekonomika/financni_a_danovy_sektor.html (MZV nedatováno d)

MZV (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky). Francie: základní informace o teritoriu [online]. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, nedatováno [cit. 1. října 2009]. Dostupné na http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/francie/. (MZV nedatováno f)

MZV ČR. Nizozemsko: Ekonomická charakteristika země [online]. Ministerstvo zahraničních věcí, nedatováno [cit. 6. října 2009]. Dostupné na http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/nizozemsko/ekonomika/ekonomicka charakteristika_zeme.html. (MZV nedatováno a).

MZV ČR. Nizozemsko: finanční a daňový sektor [online]. Ministerstvo zahraničních věcí, nedatováno [cit. 26. prosince 2009]. Dostupné na http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/nizozemsko/ekonomika/financni_a_dnovy_sektor.html. (MZV nedatováno b)

MZV (Ministerstvo zahraničních věcí). Lucembursko. Finanční a daňový sektor [online]. Ministerstvo zahraničních věcí, nedatováno [cit. 20. ledna 2010]. Dostupné na http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/lucembursko/ekonomika/financni_a_danovy_sektor.html. (MZV nedatováno c)

NABU (Naturschutzbund Deutschland e.V). Wir wollen Menschen für die Natur begeistern. Berlin: NABU, 2011.

NAVRÁTILOVÁ, Markéta. Vztah Soudního dvora a ústavních soudů na příkladu Německa, Itálie a České republiky. Rigorózní práce, Masarykova univerzita, 2008.

Netherlands Environmental Assessment Agency. Mission of the Netherlands Environmental Assessment Agency [online]. Netherlands Environmental Assessment Agency, 16. listopadu 2009 [cit. 8. prosince 2009]. Dostupné na http://www.pbl.nl/en/aboutpbl/index.html.

NEWELL, James L. L'inizio di un viaggio: passi sulla strada della decentralizzazione. In BARDI, Luciano, RHODES, Martin (eds). Politica in Italia. I fatti dell'anno e le interpretazioni. Bologna: Il Mulino, 1998, s. 175-196.

NEWELL, James L. The politics of Italy. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

NEWNHAM, Randall. Economic Linkage and Willy Brandt's Ostpolitik: The Case of the Warsaw Treaty. German Politics, 2007, roč. 16, č. 2.

NEWNHAM, Randall. More Flies with Honey: Positive Economic Linkage in German Ostpolitik from Bismarck to Kohl. International Studies Quarterly, 2000, č. 44.

NIJEBOER, Arjen. The First Dutch Referendum. A pre-Ballot Assessment [online]. Policy Paper n°14, Notre Europe, 17. května 2005 [cit. 9. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.notre-europe.eu/en/axes/european-democracy-in-action/works/publication/the-first-dutch-referendum-a-pre-ballot-assessment/.

NOGEPA. Welcome at NOGEPA [online]. NOGEPA, nedatováno [cit. 25. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.nogepa.nl/language/en-GB/Home/OverNOGEPA.aspx.

No TAV. Chi siamo [online]. No TAV, nedatováno [cit. 10. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.notavtorino.org/.

NTV (Nuovo Transporto Viaggiatori). Chi siamo [online]. NTV, nedatováno [cit. 10. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.ntvspa.it/en/nuovo-trasporto-viaggiatori/124/3/ntv-italian-journey-train-high-speed.

NUGENT, Neill. The Deepening and Widening of the European Community: Recent Evolution, Maastricht and Beyond. Journal of Common Market Studies, 1992 (September), roč. 30, č. 3.

OCW. Core objectives primary education [online]. Ministry of Education, Culture and Science, 4. června 2008 [cit. 20. prosince 2009]. Dostupné na http://english.minocw.nl/documenten/core%20objectives%20primary%20education.pdf (OCW 2008a).

OCW. Core objectives secondary education [online]. Ministry of Education, Culture and Science, 4. června 2008 [cit. 20. prosince 2009]. Dostupné na http://english.minocw.nl/documenten/core%20objectives%20secondary%20education.pdf (OCW 2008b).

OCW. The science system in the Netherlands: an organisational overview [online]. Ministry of Education, Culture and Science, srpen 2008 [cit. 21. prosince 2009]. Dostupné na http://english.minocw.nl/documenten/Institutioneel-overzicht-ENGversie-met%20grote%20letter_140808_.pdf (OCW 2008c).

OCW. Strategic agenda for higher education, research and science policy [online]. Ministry of Education, Culture and Science, listopad 2007 [cit. 21. prosince 2009]. Dostupné na http://english.minocw.nl/documenten/81346_38024_Strategic.pdf.

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). Country Note on National Fisheries Management Systems – Italy [online]. OECD, nedatováno [cit. 17. října 2009]. Dostupné na http://www.oecd.org/dataoecd/10/29/34429640.pdf (OECD nedatováno a).

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). Tax Policy Reforms in Italy [online]. Centre for Tax Policy and Administration, nedatováno [cit. 14. října 2009]. Dostupné na http://www.oecd.org/dataoecd/49/26/37154690.pdf (OECD nedatováno b).

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). Employment Outlook 2008. How does Italy compare? [online]. OECD, 2008 [cit. 17. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.oecd.org/dataoecd/42/38/40904438.pdf (OECD 2008d)

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). OECD Science, Technology and Industry Outlook 2008. Paris: OECD, 2008c.

OECDobserver (Organization for Economic Cooperation and Development). Italy: Recession spreads [online]. OECD Observer, č. 270/271, prosinec 2008-leden 2009 [cit. 14. června 2009]. Dostupné na http://www.oecdobserver.org/news/categoryfront.php/id/1091/Italy.html.

OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). Country note on fisheries management systems – France [online]. OECD, nedatováno [cit. 28. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.oecd.org/dataoecd/11/36/34429244.pdf. (OECD nedatováno c)

OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). Economic Survey of France 2005: Making the fiscal system sustainable and more efficient [online]. OECD, nedatováno [cit. 15. října 2009]. Dostupné na http://www.oecd.org/document/2/0,3343,en_33873108_33873376_34991938_1_1_1_1,00.htm. (OECD nedatováno d)

OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). Economic Survey of France 2009: Coping with recession and preserving fiscal sustainability [online]. OECD, 28. dubna 2009. [cit. 15. října 2009]. Dostupné na http://www.oecd.org/document/40/0,3343,en_2649_33733_42616360_1_1_1_1,00.html. (OECD 2009d)

OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). Economic Survey of Germany 2010. Paris: OECD, 2010u.

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). Education at Glance. Paris. OECD, 2010b.

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). Germany: Once Weak International Standing Prompts Strong Nationwide Reforms for Rapid Improvement. Paris: OECD, 2010a.

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). OECD Environmental Performance Review of Germany (Executive Summary). Paris: OECD, 2009a.

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). OECD Science, Technology and Industry Outlook 2008: Profile of the Netherlands [online]. OECD, 27. října 2008 [cit. 20. prosince 2009]. Dostupné na http://www.oecd.org/dataoecd/18/2/41559287.pdf. (OECD 2008a)

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). International Migration Outlook 2009: Netherlands country note [online]. OECD, 2009 [cit. 25. prosince 2009]. Dostupné na http://www.oecd.org/dataoecd/42/53/44067975.pdf. (OECD 2009b)

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). Les politiques agricoles des pays de l'OCDE: Suivi et évaluation 2005. Paris: OECD, 2005.

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). Environmental performance review of Belgium [online] OECD, 2007 [cit. 24. března 2010]. Dostupné na http://www.oecd.org/dataoecd/17/63/38168611.pdf

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). International Migration Outlook 2009: Luxembourg country note [online]. OECD, 2009 [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.oecd.org/dataoecd/42/50/44067918.pdf. (OECD 2009c)

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). OECD Science, Technology and Industry Outlook 2008: Profile of Luxembourg [online]. OECD, 2008 [cit. 15. ledna 2010]. Dostupné na http://www.oecd.org/dataoecd/18/0/41559264.pdf. (OECD 2008b)

OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). Conclusions and Recommendations. In: Environmental Performance Reviews: Luxembourg (2010). Paris: OECD, 2010c.

OGB.L/ACAL. Etwas Geschichte [online]. OGB.L/ACAL, nedatováno [cit. 20. ledna 2010]. Dostupné na http://www.acal.lu/ger/history/.

OGB.L. Qui sommes-nous? [online]. OGB.L, nedatováno [cit. 20. ledna 2010]. Dostupné na http://www.ogbl.lu/html_fr/qui_sommes_nous/presentation.html.

Pakt für Forschung und Innovation. Pakt für Forschung und Innovation Monitoring-Bericht 2010. Pakt für Forschung und Innovation. Bonn: Gemeinsame Wissenschaftskonferenz, 2010.

PAN Germany (Pesticide Action Network Germany). Towards Pesticide Use Reduction in Germany. Hamburk: PANG, 2005.

PAOLUCCI, Caterina, NEWELL, James L. The Prodi Government of 2006 and 2007: A retrospective look. Modern Italy, 2008, roč. 13, č. 3, s. 281-289.

PASQUINO, Gianfranco: Europa difficile per l'Italia. In GINSBORG, Paul (ed). Stato dell'Italia. Milano: Mondadori, 1994, s. 648-650.

PASQUINO, Gianfranco. La transizione a parole. Bologna: Il Mulino, 2000.

PASQUINO, Gianfranco. Il sistema politico italiano. Autorità, istituzioni, società. Bologna: Bononia University Press, 2002.

PAYNE, Kenneth. The European Security and Defence Policy and the Future of NATO [online]. BBC News and Analysis Research. Wood Lane, UK, 2003 [cit. 15. května 2011]. Dostupné na www.bbc.co.uk.

PBL. Mission of the Netherlands Environmental Assessment Agency [online]. PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, nedatováno [cit. 16. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.pbl.nl/en/aboutpbl/index.html

PECKA, Aleš. Decentralizace a proměny politické kultury ve Francii v 80. letech 20. století: problematika fungování veřejné správy na místní úrovni. In FIALA, Vlastimil, ŘÍCHOVÁ, Blanka (eds). Úloha politických aktérů v procesu decentralizace. Olomouc-Praha, 2002, s. 108-167.

PEROTTINO, Michel. Francouzský politický systém. Praha: SLON, 2005.

PEROTTINO, Michel. Proměny francouzského politického systému: změna délky mandátu Prezidenta republiky. Politologická revue, 2001, č. 2, s. 110-122.

PH (Port of Hamburg). Facts and Figures. Hamburg: Port of Hamburg, 2010.

Plan fédéral de développement durable 2009-2012 [online]. Fedweb [cit. 24. března 2010]. Dostupné na http://www.fedweb.belgium.be/fr/binaries/broch_do_plan_poddo_2009_fr_tcm119-18324.pdf.

Portail du gouvernement. Le chef de l'Etat fixe la taxe carbone à 17 euros la tonne de CO2 [online]. Portail du gouvernement, nedatováno [cit. 28. října 2009]. Dostupné na http://www.gouvernement.fr/imprimer/gouvernement/le-chef-de-l-etat-fixe-la-taxe-carbone-a-17-euros-la-tonne-de-co2.

PROCACCI, Giuliano. Dějiny Itálie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.

PRUDÍKOVÁ, Dana. Francouzské politické strany a evropská integrace [online]. Středoevropské politické studie, 2005, roč. 7, č. 2-3 [cit. 13. září 2009]. Dostupné na http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=242.

QUAGLIA, Lucia. Euroscepticism in Italy and Centre-Right and Right Wing Political Parties [online]. SEI Working Paper, 2003, č. 60 [cit. 12. května 2008]. Dostupné na http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/wp60.pdf.

Ratification of the ECSC treaty in the Netherlands [online]. Le traité CECA devant les parlements nationaux, 1958 [cit. 22. října 2009]. Dostupné na http://www.ena.lu/.

RATTINGER, Hans. Public Attitudes to European Integration in Germany after Maastricht: Inventory and Typology. Journal of Common Market Studies, 1994, roč. 32, č. 4.

Reprofish. Professional fish farming structures, federations and associations in Europe [online]. Reprofish, nedatováno [cit. 15. dubna 2010]. Dostupné na http://www.reprofish.eu/reprofish_eng/espace_pisciculteurs__1/associations_federations/europe.

Research in Germany. High Tech Strategy for Germany. Bonn: Research in Germany, 2011.

Reuters. Italy approves anti-immigration bill. Reuters, 2. července 2009.

RHODES, Martin. Employment Policy. In WALLACE, Helen, POLLACK, Mark A., YOUNG, Alaisdair R. (eds.). Policy Making in the European Union. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 283–306.

RIVM. About RIVM [online]. National Institute for Public Health and the Environment, nedatováno [cit. 16. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.rivm.nl/en/aboutrivm/.

ROGERS, Alex. The murky waters of EU fisheries [online]. European Voice, 30. července 2009 [cit. 17. září 2009]. Dostupné na http://www.europeanvoice.com/article/imported/the-murky-waters-of-eu-fisheries/65642.aspx.

ROMANO, Sergio. Berlusconi: il rovesciamento delle priorità tradizionali [online]. The International Spectator, 2006, roč. 41, č. 2 [cit. 15. května 2008]. Dostupné na http://www.affarinternazionali.it/articolo.asp?ID=143.

ROOD, Jan. In a League of its Own? The Netherlands as a Middle-Sized EU Member State. In STEINMETZ, Robert, WIVEL, Anders. Small States in Europe. Challenges and Opportunities. Ashgate, 2010.

ROSSI, Nello. La magistratura: riforme o restaurazione? In PEPINO, Livio (ed). Attacco ai diritti. Giustizia, lavoro, cittadinanza sotto il governo Berlusconi. Roma –Bari: Editori Laterza 2003, s. 117-143.

RPUE (Représentation permanente de la France auprès de l'Union Européenne). Organigramme [online]. Représentation permanente de la France auprès de l'Union Européenne, nedatováno [cit. 15. června 2010]. Dostupné na http://www.rpfrance.eu/spip.php?rubrique3.

Rural development plans: Luxembourg [online]. Press Releases, 20. září 2007 [cit. 18. prosince 2009]. Dostupné na http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/371&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en.

ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol. Komparace politických systémů II. Praha: VŠE, 1999.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. Nizozemí: od konsociační demokracie k polarizovanému modelu vládnutí. In ŘÍCHOVÁ, Blanka et al. Západoevropské politické systémy. Praha: Oeconomica, 2009, s. 97-136.

SAINT-PAUL, Gilles. Why Are European Countries Diverging in Their Unemployment Experience? Journal of Economic Perspectives, 2004, roč. 18, č. 4, s. 49-68.

SAMUEL, Henry. Sarkozy reveals 'grand loan' to secure France's future [online]. Telegraph, 14. prosince 2009 [cit. 11. února 2010]. Dostupné na http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/banksandfinance/6812470/Sarkozy-reveals-grand-loan-to-secure-Frances-future.html.

SARTORI, Giovanni. Appendice 1995: L'Italia tra sbagli e abbagli costituzionali. In SARTORI, Giovanni. Ingegneria costituzionale comparata. Bologna: Il Mulino, 2000.

SARTORI, Giovanni. L'anomalia di quel Lodo. Corriere della Sera, 5. října 2009.

SARTORI, Giovanni. Srovnávací ústavní inženýrství. Praha: SLON, 2001.

SARTORI, Giovanni. Una occasione mancata? Intervista sulla reforma costituzionale. Roma, Bari: Laterza, 1998.

SARTORI, Laura. Lavavetri, punkabbestia e rom, spritz, furti e graffiti: cose'è l'insicurezza in Italia? In DONOVAN, Mark, ONOFRI, Paolo (eds). Politica in Italia. I fatti dell'anno e le interpretazioni. Bologna: Il Mulino, 2008, s. 281-300.

SASOON, Donald. Contemporary Italy. Politics, Economy & Society since 1945. New York: Longman 1986.

SAUGER, Nicolas. Attitudes towards Europe in France. In COLE, Alistair, GALÉS, Patrick Le, LEVY, Jonah (eds.). Developments in French Politics 4. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 60-73.

SBD (Statistisches Bundesamt Deutschland). Volkswirschaftliche Gesamtrechnungen [online]. Berlin, 2011 [cit. 18. května 2011]. Dostupné na http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Zeitreihen/WirtschaftAktuell/VolkswirtschaftlicheGesamtrechnungen/Content100/vgr010a.psml.

SBD (Statistisches Bundesamt Deutschland). Wanderungen [online]. Berlin, 2009 [cit. 19. května 2011]. Dostupné na http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Bevoelkerung/Wanderungen/Tabellen/Content50/WanderungenInsgesamt,templateId=renderPrint.psml.

SBD (Statistisches Bundesamt Deutschland). Sozialleistungen: Leistungen an Asylbewerb [online]. Wiesbaden, 2009b [cit. 12. července 2011]. Dostupné na http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Publikationen/Fachveroeffentlichungen/Sozialleistungen/Asylbewerberleistungen/Asylbewerber2130700087004,property=file.pdf.

SCAMBROSETTI, Simona. France. In BERNARDI, Luigi, PROFETA, Paola (eds). Tax Systems and Tax Reforms in Europe. Routledge, 2004, s. 97-125.

SCIOLINO, Elaine. Higher Learning in France Clings to Its Old Ways [online]. The New York Times, 12. května 2006 [cit. 7. ledna 2010]. Dostupné na http://www.nytimes.com/2006/05/12/world/europe/12france.html?_r=1.

SCRUGGS, Lyle. The Ghent System and Union Membership in Europe, 1970-1996. Political Research Quarterly, 2002, roč. 55, č. 2, s. 275-297.

SEIDLOVÁ, Markéta. Chceme mosty, ne zdi: Občanský summit o migraci [online]. Migrace online, 22. prosince 2008 [cit. 3. října 2009]. Dostupné na http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2138431.

SenterNovem. About us: Mission, Vision, Core values, Key message/Organisation profile and Slogan [online]. SenterNovem, 19. ledna 2010 [cit. 25. ledna 2010]. Dostupné na http://www.senternovem.nl/english/about_us/index.asp .

SER. About the SER [online]. SER, nedatováno [cit. 25. prosince 2009]. Dostupné na http://www.ser.nl/en/about_the_ser.aspx (SER nedatováno a).

SER. Members of the SER [online]. SER, nedatováno [cit. 25. prosince 2009]. Dostupné na http://www.ser.nl/en/about_the_ser/members.aspx (SER nedatováno b).

SER (Service d'économie rural). Geschichtlicher Überblick [online] Service d'économie Rural, Wir über uns, 2005 [cit. 18. prosince 2009]. Dostupné na http://www.ser.public.lu/uberuns/ueberblick/index.html.

SER (Service d'économie rural). The agriculture of Luxembourg in figures. Luxembourg: Ministére de l'Agriculture, de la Viticulture et du Développement rural, 2010.

SGAE (Secrétariat général des affaires européennes). Presentation [online]. SGAE, nedatováno [cit. 3. června 2010]. Dostupné na http://www.sgae.gouv.fr/presentation/index.html.

SCHACHTSCHNEIDER, Karl Albrecht. Verfassungsbeschwerden [online]. 2011. Dostupné na http://www.kaschachtschneider.de/de/verfassungsbeschwerden.html.

SCHARPF, Fritz W. No Exit from the Joint Decision Trap? Can German Federalism Reform Itself? [online]. Max-Planck-Institut fűr Gesellschaftsforschung. Working Paper 05/8, September 2005, [cit. 10. června 2011]. Dostupné na http://www.mpifg.de/pu/workpap/wp05-8/wp05-8.html#ueber1.

SCHIERUP, Carl-Ulrik, HANSEN, Peo, CASTLES, Stephen. Migration, Citizenship, and the European Welfare State. A European Dilemma. Oxford: Oxford University Press, 2006.

SCHLAMMES, Marc. Gespräch mit Camille Schroeder. 20 Jahre Baueren-Allianz [online]. Wort.lu, 2. dubna 2009 [cit. 21. prosince 2009]. Dostupné na http://www.wort.lu/wort/web/letzebuerg/artikel/13810/20-jahre-baueren-allianz.php.

SCHŰLLER, Ulrich. Wissenschaft und Forschung. Berlin: Kondrad Adenauer Stiftung, 2010.

SCHULTZ, Julia. Umwelt und Gerechtigkeit im Deutschland: Ein Beitrag zu einer Systematizierung und etischen Fundierung. Marburg: Metropolis, 2009.

SICURELLI, Daniela. Italy and the EU's environment and consumer policies: coalition-building, problem framing and informal channels of influence. Modern Italy, 2004, č. 9, s. 203-215.

SIP (Service information et presse). Transport aérien [online]. Portail du Grand-Duché de Luxembourg, Transport et logistique, 19. února 2009 [cit. 18. prosince 2009]. Dostupné na http://www.luxembourg.public.lu/fr/economie/transport-logistique/transport-aerien/index.html.

SIP (Service information et presse). About…Political Institutions in Luxembourg [online]. Gouvernement du Grand-Duché de Luxembourg, listopad 2006 [cit. 15. prosince 2009]. Dostupné na http://www.gouvernement.lu/publications/institutions_politiques/apropos_institutions/AP_inst_pol_GB_2006.pdf.

SITEK, Pavel. Francouzské referendum o euroústavě. Mezinárodní politika, 2005, roč. 29, č. 7, s. 15-17.

SJCP. Service Jeunesse de la Centrale Paysanne [online]. Conférence générale de la Jeunesse Luxembourgeoise a.s.b.l., 5. září 2007 [cit. 18. prosince 2009]. Dostupné na http://www.cgjl.lu/index.php?option=com_content&view=article&id=19:sjcp&catid=10&Itemid=68.
SPD (Sozialdemokratische Partei Deutschlands). Politik [online]. Berlin, 2011 [cit. 16. července 2011]. Dostupné na http://www.spd.de/Politik/.

SPRUYT, M.. Le Vlaams Blok. In DELWIT, Pascal, DE WAELE, Jean-Michel (eds.). Les partis politiques en Belgique. Brusel: Editions de l'Université Libre de Bruxelles, 1997, s. 209-218.

SPW. Mobilité en Wallonie [online]. 2010 [cit. 28. března 2010]. Dostupné na http://mobilite.wallonie.be/opencms/opencms/fr/.

SRU (Sachverständigenrat für Umweltfragen). Auftrag. Berlin, SRU, 2011.

Statec. Le Luxembourg en chiffres [online]. Le Portail des Statistiques du Luxembourg, září 2009 [cit. 12. prosince 2009]. Dostupné na http://www.statistiques.public.lu/fr/publications/horizontales/luxChiffresFR/luxChiffresFR.pdf.

Statec. Emploi et taux de chômage par mois 2000 – 2010 [online]. Le Portail des Statistiques du Luxembourg, nedatováno [cit. 25. února 2010]. Dostupné na http://www.statistiques.public.lu/stat/ReportFolders/ReportFolder.aspx?IF_Language=fra&MainTheme=2&FldrName=5&RFPath=36 (Statec nedatováno a).

Statec. Arrivées et départs et excédents des arrivées sur les départs 1967 – 2008 [online]. Le Portail des Statistiques du Luxembourg, nedatováno [cit. 18. ledna 2010]. Dostupné na http://www.statistiques.public.lu/stat/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=592&IF_Language=fra&MainTheme=2&FldrName=4 (Statec nedatováno b).

Statistics Netherlands. Dutch inflation equals European average [online]. Statistics Netherlands, 26. ledna 2010 [cit. 29. ledna 2010]. Dostupné na http://www.cbs.nl/en-GB/menu/themas/prijzen/publicaties/artikelen/archief/2010/2010-3038-wm.htm.

Statistics Netherlands. Sustainability Monitor for the Netherlands 2009. Hague: Statistics Netherlands, 2009a.

Statistics Netherlands. Population; history [online]. Statistics Netherlands, 21. prosince 2009 [cit. 5. ledna 2010]. Dostupné na http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLEN&PA=37556eng&D1=53-60,126 77&D2=1,11,21,31,41,51,61,71,81,91,101,108-109,l&LA=EN&VW=T (Statistics Netherlands 2009b)

Statistisches Bundesamt Deutschland. Persons engaged in economic activity. Berlin: Statistisches Bundesamt Deutschland, 2011.

STEUNENBERG, Bernard, VOERMANS, Wim. The Transposition of EC Directives: A Comparative Study of Instruments, Techniques and Processes in Six Member States. Leiden: Leiden University, 2006.

Stichting van de Arbeid. The Labour Foundation [online]. Stichting van de Arbeid, nedatováno [cit. 25. prosince 2009]. Dostupné na http://www.stvda.nl/en.aspx.

STIKKER, Dirk. Men of Responsibility [online]. Men of Responsibility, A Memoir, 1966 [cit. 21. října 2009]. Dostupné na http://www.ena.lu/.

Stromsteuergesetz. Art. 2 G vom 24. März 1999 [online]. Bundesministerium der Justiz, nedatováno [cit. 31. června 2011]. Dostupné na http://www.gesetze-im-internet.de/stromstg/BJNR037810999.html.

STÜRMER, Michael. National interest is the guiding principle [online]. Die Welt, 19. března 2009 [cit. 9. února 2010]. Dostupné na http://www.welt.de/english-news/article3405928/National-interest-is-the-guiding-principle.html.

SUREL, Yves. Checks, Balance and the New Rules of the Political Game. In COLE, Alistair, LE GALÈS, Patrick, LEVY, Jonah (eds). Developments in French Politics 4. New York: Palgrave Macmillan, 2008, s. 141-155.

SZARKA, Joseph. The Shaping of Environmental Policy in France. Berghahn Books, 2002.

SZW (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid). From a free fall to a controlled fall. The policies of the Ministry of Social Affairs and Employment in 2009 and 2010. Haag: The Ministry of Social Affairs and Employment, 2009a.

SZW (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid). The Dutch crisis package – Working on the future, a supplementary policy agreement to the 'samen werken, samen leven' (working together, living together) coalition agreement [online]. Ministry of Social Affairs and Employment, 9. dubna 2009 [cit. 26. prosince 2009]. Dostupné na http://docs.minszw.nl/pdf/92/2009/92_2009_1_23450.pdf (SZW 2009b).

SZW (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid). Budget 2009. SZW Measures: increasing labour participation is a core issue [online]. Ministry of Social Affairs and Employment, 16. září 2008 [cit. 25. prosince 2009]. Dostupné na http://english.szw.nl/index.cfm?menu_item_id=14642&hoofdmenu_item_id=14632&rubriek_item=392439&rubriek_id=391971&set_id=3603&doctype_id=5,123&link_id=164610.

SZW (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid). European Union [online]. Ministry of Social Affairs and Employment, nedatováno [cit. 22. prosince 2009]. Dostupné na http://english.szw.nl/index.cfm?menu_item_id=14771&rubriek_id=392023&link_id=164904&hoofdmenu_item_id=14634.

ŠIROKÝ, Jan. Daně v Evropské unii. Praha: Linde, 2009.

ŠŮSTKOVÁ, Markéta. Poznámky k Berlusconiho evropské politice. In ŠÍNOVÁ, Renáta (ed). Olomoucké právnické debaty 2008. Olomouc: Iuridicum Olomuncense o.p.s., 2008b, s. 879-889.

ŠŮSTKOVÁ, Markéta. The External Dimension of Italian Regions. Regions in the European Arena. Contemporary European Studies, 2008a, č. 2, s. 47-58.

TAGGART, Paul, SZCZERBIAK, Aleks. The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States [online]. SEI Working Paper, 2002, č. 51, s. 1-45 [cit. 14. dubna 2008]. Dostupné na http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/wp51.pdf.

TAYLOR, Christopher. Transitional Economy: Agriculture in East Germany Since Reunification. Ames: Iowa State University, 1999.

The Economist. A mess in the Mediterranean. The Economist, 14. května 2009 (The Economist 2009b).

The Economist. Leave Them Kids Alone: A Setback for German Education Reformers. The Economist, 24. července 2010.
The Economist. Out of court. Italy's constitutional court rules against Silvio Berlusconi, yet again. The Economist, 7. října 2009 (The Economist 2009a).

The Economist. Taming the carbonivores. The Economist, 17. září 2009. (The Economist 2009c).

The Economist. When Brussels trumps Rome. The Economist, 23. října 2008.

The Energy Policy of French President Nicolas Sarkozy. International Journal of Environmental Studies, 2007, roč. 64, č. 6, s. 651-658.

The Telegraph. Germany passes legislation to ratify Lisbon treaty [online]. 8

September, 2009 [cit. 10. srpna 2011]. Dostupné na http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/6157877/Germany-passes-legislation-to-ratify-Lisbon-treaty.html.

Timmins, Graham. German Ostpolitik Under the Red-Green Coalition and EU-RUssian Relations. Debate, 2006, roč. 14, č. 3.

Trading Economics. Net migration in France [online]. Trading Economics, nedatováno [cit. 20. října 2010]. Dostupné na http://www.tradingeconomics.com/france/net-migration-wb-data.html.

Trans-European Transport Network Executive Agency. TEN-T Projects by Country. Italy [online]. Trans-European Transport Network Executive Agency, nedatováno [cit. 8. října 2009]. Dostupné na http://tentea.ec.europa.eu/en/ten-t_projects/ten-t_projects_by_country/italy.htm.

TUNESI, Simonetta. Italian environmental policies in the post-war period. In McCARTHY, Patrick (ed). Italy Since 1945. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 118-132.

UBA (Das Umweltbundesamt). Climate Protection Potential in the Waste Management Sector Examples: Municipal Waste and Waste Wood. Dessau-Roßlau, UBA, 2011b.

UBA (Das Umweltbundesamt). Das Umweltbundesamt – Organizationen und Aufgaben. Dessau-Roßlau, UBA, 2011a.

UBA (Das Umweltbundesamt). Endenenergieverbrauch [online]. Dessau-Roßlau, UBA 2011d. [cit. 8. května 2011]. Dostupné na http://www.umweltbundesamt-daten-zur-umwelt.de/umweltdaten/public/theme.do?nodeIdent=3607.

UIL (Unione italiana del Lavoro). Gli iscritti [online]. UIL, nedatováno [cit. 17. června 2010]. Dostupné na http://www.uil.it/organizzazione/iscritti.htm.

Umweltbundesamt. Klimaänderungen, CO2-Emissionen nach Quellkategorien [online]. Berlin, 2011 [cit. 8. května 2011]. Dostupné na http://www.umweltbundesamt-daten-zur-umwelt.de/umweltdaten/public/theme.do?nodeIdent=2842.

UNdata (United Nations Data Retrieval System). France [online]. United Nations Statistics Division, nedatováno [cit. 12. června 2010]. Dostupné na http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=France.

UNDESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs). National Report CSD 16/17 [online]. UNDESA, 2011. Dostupné na http://www.un.org/esa/dsd/dsd_aofw_ni/ni_natiinfo_germany.shtml.

UNDP (United Nations Development Programme). Human Development Report 2010. New York: Palgrave Maccmilan, 2010.

V&W (Ministerie van Verkeer en Waterstaat). Investing in construction and maintenance [online]. Ministry of Transport, Public Works and Water Management, nedatováno [cit. 5. prosince 2009]. Dostupné na http://www.verkeerenwaterstaat.nl/english/topics/construction_and_maintenance/contruction_and_maintenance/index.aspx#paginatop (V&W nedatováno a).

V&W (Ministerie van Verkeer en Waterstaat). Rotterdam Mainport Development Project (PMR) [online]. Ministry of Transport, Public Works and Water Management, nedatováno [cit. 5. prosince 2009]. Dostupné na http://www.verkeerenwaterstaat.nl/english/topics/freight_transportation/seaports_and_ocean_shipping/rotterdam_mainport_development_project_(pmr)/index.aspx (V&W nedatováno b).

V&W (Ministerie van Verkeer en Waterstaat). Road transport. International policy [online]. Ministry of Transport, Public Works and Water Management, nedatováno [cit. 5. prosince 2009]. Dostupné na http://www.verkeerenwaterstaat.nl/english/topics/freight_transportation/road_transport/international_policy/ (V&W nedatováno c).

V&W (Ministerie van Verkeer en Waterstaat). Water quality. Clean water [online]. Ministry of Transport, Public Works and Water Management, nedatováno [cit. 6. prosince 2009]. Dostupné na http://www.verkeerenwaterstaat.nl/english/topics/water/water_quality/ (V&W nedatováno d).

V&W (Ministerie van Verkeer en Waterstaat). Delta Programme [online]. Ministry of Transport, Public Works and Water Management, nedatováno [cit. 6. prosince 2009]. Dostupné na http://www.verkeerenwaterstaat.nl/english/topics/water/delta_programme/ (V&W nedatováno e).

V&W (Ministerie van Verkeer en Waterstaat). Delta Programme. Wadden Region [online]. Ministry of Transport, Public Works and Water Management, nedatováno [cit. 6. prosince 2009]. Dostupné na http://www.verkeerenwaterstaat.nl/english/topics/water/delta_programme/sub-programmes/wadden_region/ (V&W nedatováno f).

V&W (Ministerie van Verkeer en Waterstaat). Schiphol. International airport [online]. Ministry of Transport, Public Works and Water Management, nedatováno [cit. 5. prosince 2009]. Dostupné na http://www.verkeerenwaterstaat.nl/english/topics/aviation/schiphol/index.aspx (V&W nedatováno g).

VANDELLI, Luciano. Devolution e altre storie. Paradossi, ambiguità e rischi di un progetto politico. Bologna: Il Mulino, 2002.

VANDELLI, Luciano. Psicopatologia delle riforme quotidiane. Bologna: Il Mulino, 2006.

VASSALLO, Salvatore. Il federalismo sedicente. Il Mulino, 1997, roč. 46, č. 372, s. 694-707.

VELÍŠEK, Zdeněk. Koncepce francouzské zahraniční politiky Nicolase Sarkozyho [online]. Český rozhlas, 29. srpna 2007 [cit. 12. října 2009]. Dostupné na http://www.rozhlas.cz/cro6/komentare/_zprava/375465.

VERHOFSTADT, Guy. Présidence UE: lignes de force et défis [online]. European Union External Action, 2001 [cit. 24. března 2010]. Dostupné na http://www.europa-eu-un.org/articles/fr/article_171_fr.htm

VÍTKOVÁ, Zdeňka. Grenelle Environnement - environmentální právo po francouzsku [online]. Ekolist, 4. června 2010 [cit. 12. listopadu 2010]. Dostupné na http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/grenelle-environnement-environmentalni-pravo-po-<francouzsku.

VluchtelingenWerk Nederland. Dutch Council for Refugees: Who We Are, What We Do [online]. VluchtelingenWerk Nederland, nedatováno [cit. 24. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.vluchtelingenwerk.nl/english/english.php

VNO-NCW. VNO-NCW in brief - The voice of Dutch business online]. VNO-NCW, 2010 [cit. 21. ledna 2010]. Dostupné na http://www.vno-ncw.nl/English/Pages/default.aspx.

VOSS, Hendrik, BAILLEUL, Emilie. The Belgian Presidency and the post-Nice process after Laeken. Discussion Paper 102, Center for European Integration Studies. Bonn: Rheinische Friedrich Wilhelms-Universität Bonn, 2002, s. 1-38.

VROM (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer). Air Quality [online]. Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment, nedatováno [cit. 16. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.vrom.nl/pagina.html?id=38755 (VROM nedatováno a).

VROM (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer). Clean and Efficient: New energy for climate policy [online]. Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment, nedatováno [cit. 16. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.vrom.nl/pagina.html?id=37556 (VROM nedatováno b).

VROM (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer). Carbon Capture and Storage in Dutch Energy Policy [online]. Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment, nedatováno [cit. 16. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.vrom.nl/pagina.html?id=41534 (VROM nedatováno c).

VROM (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer). Soil Policy [online]. Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment, nedatováno [cit. 17. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.vrom.nl/pagina.html?id=37600 (VROM nedatováno d).

VROM (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer). EU soil strategy [online]. Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment, nedatováno [cit. 17. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.vrom.nl/pagina.html?id=43488 (VROM nedatováno e).

VROM (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer). The Fourth National Environmental Policy Plan [online]. Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment, nedatováno [cit. 16. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.vrom.nl/Docs/internationaal/NMP4wwwengels.pdf (VROM nedatováno f).

VROM (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer). General Policy on Waste Plan [online]. Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment, červen 2001 [cit. 16. listopadu 2009]. Dostupné na http://www.vrom.nl/docs/internationaal/01GenPolonWaste.pdf.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. Protikrizová opatření ve vybraných zemích EU [online]. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, oddělení knihovnickoinformačních služeb, duben 2009 [cit. 8. dubna 2010]. Dostupné na http://www.ambafrance-uk.org/Environment-France-and-the-fight.html/.

WEBER, A Axel. Germany and the Financial Crisis: challenges and opportunities. Luncheon Speach at the American Council on Germany in New York, 26. April 2010. Frankfurt am Main: Deutsche Bundesbank, 2010.

WEGER Klara. The Belgian Party System: A Break on Europeanisation? In CABADA, Ladislav, KRAŠOVEC, Alenka (eds.). Europeanisation of National Political Parties. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.

WEZEL, van Annemarie P., KRUITWAGEN, Sonja, MAAS, Rob. Policy Profile: How Dutch Environmental Policy Contributes to Meet European Environmental Standards; Dutch Environmental Balance. European Environment, 2006, č. 16, s. 45-52.

WISE, Mark. The Common Fisheries Policy of the European Community. London: Methuen & Co., Ltd., 1984.

WOOD, Chris a kol. The Role of Citizen Groups in Urban Transport Policy in France and Britain [online]. ETC-Proceedings, květen 2002 [cit. 13. října 2009]. Dostupné na http://www.etcproceedings.org/paper/download/2534.

WOOD, Stephen. Germany and the Eastern Enlargement of the EU: Political Elites, Public Opinion and Democratic Processes. European Integration, 2002, roč. 24, č. 1.

Wort.lu. „Wir kämpfen um unsere Existenz“ Bauerenallianz fordert ein schnelles Umdenken in der Agrarpolitik [online]. Wort.lu, 6. listopadu 2008 [cit. 21. prosince 2009]. Dostupné na http://www.wort.lu/wort/web/letzebuerg/artikel/02273/wir-kaempfen-um-unsere-existenz.php.

WRR. Rediscovering Europe in the Netherlands. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2007.

ZAIA, Luca. Con le scarpe sporche di terra. Un anno di rinascimento agricolo [online]. Ministero delle politiche agricole, alimentari e forestali, nedatováno [cit. 17. září 2009]. Dostupné na http://www.politicheagricole.it/default.html.

ZÁRUBA, Igor. Prohrábnutá ústava [online]. Ekonom, 2006, č. 29 [cit. 15. června 2011]. Dostupné na http://ekonom.ihned.cz/c1-18921750.

Zastupitelský úřad ČR v Paříži. Souhrnná teritoriální informace Francie [online]. Zastupitelský úřad ČR v Paříži, 1. října 2009 [cit. 9. února 2010]. Dostupné na http://www.businessinfo.cz/cz/rubrika/francie/1000421/.

ZINCONE, Giovanna. Italian immigrants and immigration policy-making: Structures, actors and practises [online]. IMISCOE Working Paper, nedatováno, s. 1-49 [cit. 20. září 2009]. Dostupné na http://www.imiscoe.org/publications/workingpapers/documents/Italianimmigrantsandimmigrationpolicymaking.pdf.

ABRATE, Graziano. *The Netherlands*. In BERNANDI, Luigi, PROFETA, Paola (eds.). *Tax Systems and Tax Reforms in Europe*. Abingdon: Routledge, 2004, s. 241-269.

Resume

In the presented monograph the authors analyse national attitudes towards the European Union and national interests which can be traced in the selected EU policies of the six founding member states of the European Union – Germany, France, Belgium, the Netherlands, Luxembourg, and Italy. Germany and France are the most populated countries and the most important economies. Italy is the fourth largest economy of the EU while the Netherlands occupies the seventh place and is also an important trade centre. The other Benelux countries have a specific meaning for the European integration, since both are the seats of the EU institutions.

All the chapters are based on common methodology and follow the same structure. Firstly, the authors present basic features of each country using the statistical data, key moments in the historical development are described as well as main aspects of the political and party systems. Secondly, national attitudes towards the European Union are analysed from the historical perspective, it is being observed, if these have changed over time or not. The authors also pay attention to the processes of the national policy formulation and adoption of the EU legislation and introduce the actors, which are involved. Finally, they analyse national interests in the selected EU policies, concretely in the agricultural policy, transport policy, environmental policy, energy policy, justice and home affairs, science and education policy, tax policy and employment policy. The aim of the analysis is to identify the key national interests, which may influence the negotiations on the EU level. The study primarily focuses on the period since 2004, i.e. since the accession of the Czech Republic to the EU.

The analysed countries may be considered as a rather compact group, in terms that they share a common experience in the EU and in many ways have similar views on the European integration. Their original reasons for the participation on the integration project were also relatively similar. Benelux countries sought two objectives: first, a peace between the major European powers, France and Germany, which was of their vital interest, since all of them had been severely damaged by the world wars. Second, they followed an economic objective, which consisted in a better and easier access to neighbour markets. France, apart from the economic recovery, seeks control over the key German war industries. Germany and Italy were also pursuing common objectives – „return to Europe", democratization and economic recovery. We can summarize that the given governments perceived the European integration project as a mean how to reach stability and peace, democracy and economic recovery in Western Europe.

The general positive attitude towards the European integration was displayed by national political elites. In some countries (Belgium, Luxembourg) an idea of a federal Europe was well accepted and is still present as a possible and desirable outcome of the European integration. In the long term perspective and with some exceptions Euro-optimism was a characteristic feature also of Italian political parties. Until 1990s the permissive consensus prevailed in the Netherlands, France and Germany. However, with the deepening of integration, intensification of conflicts in the national politics towards the EU can be observed, which resulted in breaking of existent fragile consensus. The growing criticism among the citizens as well as political actors owed much to the further medialization and politicization of the EU issues. Nevertheless, with the exception of extreme right- and left-wing parties no one advocates for radical solutions.

Comparing the national interests in the selected EU policies we can observe that competitiveness represents a key priority in all examined policies. Looking at concrete cases the following general summary may be made: in case of agriculture France, Luxembourg, Belgium, and Italy show similar interests and are not in favour of a radical reform of the CAP. Germany prefers major efficiency of the CAP, but also a deal with France. Specific position evinces the Netherlands pursuing a radical liberalization of the CAP. In the field of transport policy all the countries clearly support the project of the trans-European network. Majority of them put emphasis on the environmental aspects of transportation. Germany and the Netherlands advocate for a liberalization of the transportation sector. In the environmental and energy policy the common concern are the greenhouse gas emissions, energy efficiency, and renewable resources of energy among others. Differences are observed in the area of energy resources. On one hand there is France, stressing the importance of nuclear energy, on the other Germany, Belgium, Luxembourg and Italy, which refuse the use of nuclear power, and seek and prioritize alternative sources of energy. In the sphere of justice and home affairs the national priorities are first of all related to the problems stemming from illegal immigration and connected integration issues. The escalation of the tensions between the majority society and immigrant groups has recently been the case in the Netherlands, France and Italy. Many common denominators and priorities cannot be found in the field of science and education policy. Even if analysed countries deal with the same problems, they identify and solve different priorities. The similar situation was observed in the tax policy. Similar challenges can be identified in the employment policy where the member states face the problems of unemployment especially of young and older people, immigrants and low-skill workers. However, a deeper harmonization of the national employment policies represents a key priority only for Germany.